

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

bulgaristan'da kapitalizmden sosyalizme geçis sorunları

bulgaristan bilimler akademisi
tarih enstitüsü

9 eylöl silahlı halk ayaklanmasının ön koşulları, etkenleri ve zaferi
sosyalist toplumun kurulması için bulgaristan komünist partisinin programı
bulgaristan'da geçiş döneminde sosyalist demokrasinin gelişimi
bulgaristan'da kapitalist mülkiyetin sınırlandırılması ve tasfiyesi
bulgaristan'ın kültürel gelişimi
bulgaristan ve SSCB arasındaki politik ilişkiler

BULGARİSTAN'DA KAPİTALİZMDEN SOSYALİZME GEÇİŞ SORUNLARI

Bilim Yayıncılık Limited Ortaklığı

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

Piyerloti Cad. 21/1 Çemberlitaş - İstanbul

BULGARİSTAN BİLİMLER AKADEMİSİ
TARİH ENSTİTÜSÜ

BULGARİSTAN'DA
KAPİTALİZMDEN SOSYALİZME
GEÇİŞ SORUNLARI

Çeviren
Hüsnü YILMAZ

Problems of the Transition from Capitalism to Socialism In Bulgaria
Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, 1975

Bulgaristan'da Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Sorunları
Bİİlm Yayınları, İstanbul, Mart 1976

Dizgi - Baskı : Özkaya Matbaacılık - İst.

Kapak : Reyv Koll St.

Cilt : Numune Mücellithanesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

B. Mateev — 9 Eylül 1944 Silahlı Halk Ayaklanması'nın Önkoşulları Etkenleri ve Zaferi	9
M. İsusov — Bulgaristan'da Halk Demokrasisi'nin Politik Yapısının Oluşumu	47
S. Petrov — Sosyalist Toplumun Kurulması İçin Bulgaristan Komünist Partisi Programı	75
B. Boev — Halk Demokrasisi Sisteminde Vatan Cephesi'nin Rolü	99
J. Zarcev — Bulgaristan Çiftçi Birliği'nin İdeolojik ve Politik Evrimi (9 Eylül 1944'den 1948'e)	122
V. Mişev — Bulgaristan'da Geçiş Döneminde Sosyalist Demokrasinin Gelişimi	153
P. Petkov — Bulgaristan'da Kapitalist Mülkiyetin Sınırlandırılması ve Tasfiyesi	182
Z. Zlatev — Bulgaristan'da Sosyalist Endüstrileşme	209
V. Ciovska — Bulgaristan'ın Kültürel Gelişimi (1944-1958)	247
T. Dobrijanov — Dış Politika'da Bulgaristan'ın Tecridine Son Verilmesi	285
A. Nakov — Bulgaristan ve SSCB Arasındaki Politik İlişkiler (1944-1948)	318
K. Mitovska - Dimitrova — Bulgaristan ve Birleşmiş Milletler (1947-1955)	348
Z. Grigorova — Bulgaristan'ın Balkanlar Politikası (1944-1958) ...	381
S. Sarenkov ve V. Sivas — Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyine (COMECON) Katılması	415
YARARLANILAN KAYNAKLAR	447

9 EYLÜL 1944 SİLÂHLİ HALK AYAKLANMASININ ÖNKOŞULLARI, ETKENLERİ VE ZAFERİ

Boris Mateev

9 Eylül 1944 Silâhlı Halk Ayaklanması, hiç şüphesiz Bulgar halkının 13 asırlık tarihinde en büyük ve en şerefli olaylardan biri ve yakın tarihinin en parlak sayfasıdır. Ayaklanmanın zaferi ile halkın ezici çoğunluğu kendi demokratik halk yönetimini kurdu ve sosyalist devrimin başlangıcı- nı hazırladı. Günümüz Bulgaristan'ının son 30 yıl içindeki tüm devrimci değişiklik ve başarıları 9 Eylül ayaklanması- nın mantıkî sonuçlarıdır.

9 Eylül Ayaklanmasının Bulgar halkının tarihindeki büyük önemi, araştırmacıların ona özel bir ilgi göstermelerine neden olmuştur. Yabancı ülkelerden ve Bulgaristan'dan birçok tarihçi, felsefeci, hukukçu, iktisatçı ve sosyolog çalışmalarını bu ayaklanmaya yönelttiler. Ayaklanmanın hazırlanması ve yürütülmesine katılanların anıları ve bu önemli olayı aydınlatan sayısız belge yayımlandı. Ayaklanma gelecekte de araştırmaların ilgisini çekecek kuşkusuz. Bu eser şimdiye dek sürdürülen araştırmalara ve bazı yeni belgele- re dayanarak 9 Eylül Ayaklanmasının hazırlanması ve sür- dürülmesinin önkoşullarının, ayaklanmanın içinde yer aldı- ğı koşulların ve zafere ulaşmasında katkısı olan etmenlerin genel bir görünümünü vermek çabasıdır.

Ayaklanmanın başarısı herşeyden önce Bulgaristan'ın sosyo-ekonomik gelişiminin, kitlelerin işçi sınıfı önderliğin-

de kapitalizme ve faşizme karşı verdikleri sınıf ve devrim mücadelesinin bir sonucudur. Bu zaferi kazanmak için işçi sınıfı Komünist Parti önderliğinde on yıllar süren bir mücadele verdi. 9 Eylül 1944'deki tarihi zafere ulaşmak için 1918'de askerlerin ayaklanmasından ve Eylül 1923'de Anti-faşist ayaklanmadan, iki dünya savaşı arasındaki dönemde yeralan aralıksız grevlerden ve işçi sınıfı düşmanları ile girilen çatışmalardan, 2. Dünya Savaşı sırasında ise silâhlı mücadeleden geçmek gerekti.

Bulgaristan ancak beş asırlık Osmanlı boyunduruğundan kurtuluşundan sonra, 19. yüzyılın son birkaç onyılında ve kapitalizm uluslararası ölçekte tekelci aşamaya ulaştığında, kapitalist gelişim yolunda hızla yürümeye başlayabildi. Bu Bulgaristan ulusal ekonomisinin kapitalist Batı dünyasıyla yakın bağlarını ve 1. Dünya savaşından sonra tekelci aşamaya giren Bulgaristan kapitalizminin karakterini belirledi. Savaş sırasındaki sermaye birikimi savaş öncesi dönemde biçimlenmeye başlayan büyük tekelci sermayenin rolünü artırdı. Anonim şirketler ve tröstlerin kurulması hızlandı. Bulgar sermayesinin ve yabancı tekelci sermayenin rolü arttı. 1940'ların başında, yabancı tekelci sermaye ülkeyi Nazi Almanyasının tarım ekonomisine dayanan bir uzantısı yapmak için ulusal ekonominin bir çok önemli sektörünü ele geçirdi.

Kapitalist gelişiminin sonucu Bulgaristan, endüstrisi yetersiz ve tarımı geri bir ülke durumuna geldi. Yani, parçalanmış tarımı ve büyük emperyalist Avrupa devletlerine karşı taşıdığı çok sayıda ve çeşitli ekonomik bağımlılıklar ile ülke esasen bir tarım ülkesi olarak kalırken, endüstriyel düzeyde sadece hafif sanayi geliştiriliyordu. Tarımda verimliliği ve kârlılığı düşük küçük çiftlikler hakimdi. Ülkenin emekçi halkı Bulgar ve yabancı sermayesi tarafından barbarca sömürülüyordu.

Sermaye ve üretimin yoğunlaşması süreci iki dünya savaşı arası dönemde görülmemiş derecede gelişti, 1929-33 ekonomik krizinden sonra tepe noktaya ulaştı. Böylece otuzların ortasında, madencilikte 50'den fazla işçi çalıştıran bü-

yük işletmeler (madenler, taş ocakları, tuz çıkarma işleri, vb....) toplamın sadece % 2.65'i idi, ama bunlar maden işçilerinin % 90'ından fazlasını çalıştırıyor, elektrik enerjisi kapasitesinin % 68'ini ve bu alandaki mekanik taşıma araçlarının % 75'ini kullanıyorlardı. Endüstrinin diğer dallarında 50'den fazla işçi çalıştıran büyük işletmeler, toplamın sadece % 0.31'ini oluşturuyordu, ama tüm sanayi işçilerinin hemen hemen % 52'sini çalıştırıyor, elektrik enerjisi kapasitesinin % 55'ini ve bu dallardaki mekanik taşıma araçlarının % 91'ini kullanıyorlardı. Fabrika sınıflamasına girebilecek 3500 işletmeden, sadece % 65'i 100 kişiden fazla işçi çalıştırıyordu ama bunlar tüm işçilerin % 59'unu kapsıyordu. 200'den fazla işçi çalıştıran işletmeler toplamın sadece 2.7'sini kapsarken çalıştırdığı işçiler 3500 fabrikada çalışan tüm işçilerin % 40'ını kapsıyordu.

Sermaye ve üretimin yoğunlaşması konusunda anonim şirketler üzerine olan veriler de bu konuda fikir verir. Örneğin elektrik enerjisi üreten 14 işletmeden sadece biri bu daldaki toplam anonim şirket sermayesinin % 74'ünü elinde tutuyordu. Şeker endüstrisinde 8 anonim şirket fabrikasından dördü bu endüstri dalındaki sermayenin % 92'sine sahipti. Tekstil endüstrisinde toplam anonim şirket fabrikalarının % 17'si bu daldaki toplam sermayenin % 59'una sahipti. Bankacılıkta da benzer bir görünüm vardı: 1920'lerin sonunda 145 bankadan dokuzu yani sadece % 6.2'si, ülkedeki tüm bankalardaki mevduatların % 77'sinden fazlasını elinde tutuyordu.

Yukardaki verilerden gördüğümüz gibi ekonomisi küçük ve geri olan Bulgaristan sermaye ve üretimin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasında çok yüksek bir düzeye ulaşmıştı. Ülkedeki en büyük işletmeler bile şüphesiz gelişmiş kapitalist ülkedekilerle karşılaştırılamazdı ama ulusal ekonomideki görece ağırlıklarıyla bunlar, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki dev kardeşlerinin oynadığı rolün aynısını oynuyorlardı.

Bulgaristan'da, 1. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda birçok büyük tröst yaratıldı. Sadece yirmilerin ikinci yarısında 31 tröst ortaya çıktı. Daha otuzların başında tekeller

toplam sinai üretimin 1/3'ünü gerçekleştiriyordu. «Baskı» rejimi ve mamul mallarda o sıralarda başlatılan yüksek ithal vergileri, her daldaki en büyük işletmenin kendisini en kuvvetli olarak görmesini sağladı. Yeni tröstlerin doğuş süreci yavaşladıysa da durmadı.

Mali sermayenin yoğunlaşması ve rolünün artırılması yönündeki eğilim daha da önem kazandı. Yabancı sermaye, eskilere ek olarak yeni büyük merkezler oluşturarak bu konuda özellikle etkin oldu. Yabancı sermaye Bulgaristan'daki mali sermayenin temel çekirdeği oldu ve daha 1923'te, mali, sigorta, taşıma ve diğer alanlarda 90'ın üstünde işletme yabancı sermaye kontrolü altına girdi. Bulgar mali sermayesi de kendi büyük merkezlerini oluşturdu ve 120'den fazla endüstri, mali, bankacılık vs. işletmesi burada yer aldı.

Temel mali gruplar (Bulgar ve yabancı sermayeli), endüstrideki toplam sabit sermayenin hemen hemen yarısına sahip olan büyük endüstri işletmelerinin 100'den fazlasında ve birçok başka işletmede birbirine kenetlenmişlerdi.

9 Haziran 1923'te Bulgar Çiftçi Birliği'ni deviren faşist darbeden sonra mali sermayenin rolü ve gücünün büyüme hızı daha da arttı. Tekelci sermayenin temsilcileri başa geçti. Savaş sonrası bunalımın ve enflasyonun sona ermesi ve aynı zamanda ekonomik hayatın da normale döndürülmesi yeni iktidarın yerini sağlamlaştırmasına yardım etti. Bankaların endüstriyel, mali, kredi ve diğer işletmelere katılma eğilimleri tepe noktasına erişti. 1924-1931 döneminde Bulgaristan'daki etkilerinin doruğuna erişen yabancı mali sermaye merkezleri, liderlik rolünü oynamaya devam ettiler. Ulusal ekonomimizin değişik sektörlerindeki tüm büyük işletmeler büyük bankacılık grupları tarafından kontrol ediliyordu.

Bulgaristan'daki mali sermayenin özelliği, çiftçiliği kendine doğrudan doğruya bağımlı kılmaya çalışmadan tarımsal ürün piyasasını ele geçirerek dolaylı olarak kendisine bağlamış olmasıydı. Bu hem yabancı hem de yerli mali sermaye için kârlıydı. Çünkü büyük yatırımları gerektirmiyor-

du ve daha az riskliydi. Bu arada istek ve acı içinde kıvranan küçük çiftçi sömürü ve büyük kârlar için uygun bir hedef durumuna gelmişti. Bununla beraber diğer sektörlerde sermaye ve üretimin yoğunlaşması yüksek bir düzeye ulaşırken, küçük çiftçiliğin küçük çaplı özelliği, geriliği, ulusal ekonomimize uyumsuzluk getiriyordu. Sonuç olarak bu durum ülkenin kapitalist ekonimisinin çelişkilerini yoğunlaştırdı ve çürümesini hızlandırdı.

1930'ların başında getirilen para kısıtlamaları, yeni bankacılık yasası ve Bulgar dış ticaretinin Almanya'ya yönelmesi diğer emperyalist batı devletlerinin sermayesine sahip büyük yabancı bankaların etkinliklerini azalttı. 2. Dünya savaşı süresince Fransız, İngiliz, Belçika ve Amerikan sermayesinin yoğun çekilme süreci gittikçe hızlanarak devam etti. Aynı zamanda Alman ve İtalyan sermayeleri daha etkin bir duruma geldi. Alman çıkarlarının temsilcisi olarak birkaç yeni Alman şirketi ortaya çıktı. Ülkenin faşist yöneticileri tüm bankacılık sistemini emirlerine verdiği için Alman sermayesinin Bulgar ekonomisindeki etkisi 2. Dünya Savaşı döneminde çok büyük boyutlara vardı.

Bulgar mali sermayesinin rolü de oldukça arttı. Bu mali sermaye merkezleri akraba işletmelerdeki sermaye ortaklığını arttırdılar. Bazı küçük mali gruplar işlerini bıraktılar. Ülke ekonomisindeki önderlik rolü daha küçük bir mali merkezin eline geçti. Gerçekten Bulgar mali sermayesinin bir avuç temsilcisi (Burov, Gubidelnikov, Hadzipetrov, G. Stefanov, Vakarov gibi) ve daha küçük bir yabancı bankacılar grubu ulusal ekonominin kilit noktalarını ellerinde bulunduyorlardı. Değişik mali grupların devlet aygıtının üst tabakası ve ülkeyi yöneten politik çevrelerle olan bağları genişledi ve kuvvetlendi. Devletin idari organlarıyla bağlarını sağlamlaştırmak için bazı tröstler ve işletmeler, hisse senetlerini ileri gelen politikacılara, liderlere ve başlıca devlet kurumlarının başkanlarına değerinden düşük bir fiyata satıyorlardı. Bakanlar, parlamenterler ve büyük devlet memurları tekellerin idare meclislerinde yer alırken, tekellerin temsilcileri sık sık Bakanlar Kurulu ve diğer devlet organ-

larının üyesi oluyorlardı. Böylece devlet aygıtının tekelci aygıtla kaynaşması ve bütünleşmesi kişilerin katılmaları yoluyla genişledi. Çeşitli ekonomik işletmelerdeki devlet sermaye yatırımları da büyüyordu. Geri kalmış olan ağır sanayinin gelişmesinin devlet sermaye yatırımları yoluyla gerçekleştirilmesi önemli bir özelliktir.

Bulgar kapitalizmi çok kısa bir sürede çürüyen, asalak bir kapitalizm oldu. Kapitalist gelişme dönemi boyunca Bulgaristan, geri kalmış endüstrisi ile geri bir tarım ülkesi olarak kaldı. Ulusal gelirin ulusal ekonominin değişik sektörleri arasındaki dağılımı bunu açıkça gösterir. 1930'ların ortasında tarımın ulusal gelirdeki payı % 53,5'e ulaşırken, büyük sanayinin payı % 6,2 (yani esnaf ve zanaatkarların % 7,7'lik payına yakın), ticaretin ise % 6,8'idi. Bu, kapitalist Bulgaristan'da, hem köyde hem şehirde küçük ekonominin hakim olduğunu gösterir.

Bulgar burjuvazisi ülkeyi endüstrileştiremedi ve devletin sağladığı tüm desteğe karşın ulusal ekonominin gelişmesine temel olacak gelişmiş bir ağır sanayi yaratamadı. 1930'ların ortalarında büyük sanayi hemen hemen 3.100 endüstri işletmesi tarafından temsil ediliyordu. Bununla beraber, en büyük sanayi sınıfına giren sadece 300 işletme vardı ve bunların birçoğu tekstil ve gıda sanayii gibi hafif sanayi kollarındaydı.

Tekstil sanayii tek başına 170 işletmeyi kapsıyordu ve toplam sınai üretimin 1/4 ünü gerçekleştiriyordu. Konservecilik, un değirmenleri, tütün ve diğer endüstriyel dallar da oldukça gelişmişti. Metal işleme endüstrisi ise torna tezgâhları, presler, belirli tarım makinaları, tekstil endüstrisi için makinalar üreten ve taşıtların, vanaların, lokomotiflerin tamiri için parçalar yapan işletmeler ve metal işleyen çeşitli işletmeler tarafından temsil ediliyordu. Metal, çelik ve dökme demir üretimi çok sınırlıydı. Madencilik, kömür üretimi hariç, gelişmemişti.

Bulgar burjuvazisi gelişmiş bir ağır sanayi yaratamadığı gibi hafif sanayii de geliştirmede. Bulgaristan iç pazarın gereksinimini karşılamak için bir çok tüketim maddesini it-

hal etmek zorundaydı. Bu nedenle Batı Avrupa ülkelerinin mamul maddeleri için bir pazar, tarımsal ve diğer hammadde gereksinimleri için de bir kaynak oldu. Esas olarak yabancı sermayeyle çalışan büyük endüstrideki kârların büyük kısmı yabancı kapitalistlere gidiyordu. Bulgar burjuvazisi maksimum kâr hırsının dürtüsüyle sermayesini, daha hızlı ve daha az tehlikeye girerek daha yüksek kârlar elde edebileceği ticaret ve bankacılık gibi dallara yatırıyor. Burjuvazi kârının büyük kısmını üretime dönük olmayan harcamalara, kişisel ihtiyaçlarına ayırıyordu, sermaye birikimine ya da üretimin daha fazla gelişmesine değil. Böylece, örneğin endüstrideki sermaye yatırımları tüm yeni oluşmuş sermayenin 1/4'ünü kapsıyordu.

Devrim öncesi Bulgaristan'ın endüstriyel gelişimine değinen Georgi Dimitrov: «yönetimdeki Bulgar burjuvazisi 9 Eylül 1944'e kadar endüstriyi geliştirirken, bunu devlete rağmen, yani halka rağmen yaptı; devlet ödenekleriyle, genellikle yabancı sermayenin uzantısı olan endüstriyel işletmeler oluşturdu. Bizden önce yöneticiler sağlıklı bir ulusal endüstri yaratmakla ilgilenmiyorlardı. Yabancı kapitalist firmaların acentası ve komisyoncuları olarak halkın ürettiklerini sömürerek çabucak zenginleşmeyi tercih ediyorlardı» diye vurgular.

Bulgar kapitalizminin çürümesi kendisini teknolojinin yavaş gelişmesinde, donatımın yeterli olmayan gelişiminde ve endüstriye getirilen yeni makinaların azlığında gösteriyordu. Bu açıdan burjuvazi, çoktan modası geçmiş motorların kapasitesini arttırarak, eski makinaları geliştirmek yoluna gitti. Bulgar burjuvazisi yüksek ithal vergilerinden yararlanarak, iç pazarda tekелci bir konum kazandı ve böylece teknik gelişime yönelik dürtüleri azalttı. Dışardan ithal edilen makinalar, başlıca yiyecek ve tekstil endüstrilerinin ihtiyaçları için kullanılıyordu. Metal işleme endüstrisi için gerekli elektrik motor ve makinalarının ithalatı ise çok daha azdı.

Tarımın kapitalist gelişimi de çok garipti. Kapitalizm, tarıma her alanda eşit olarak girmede ve tüm özelliklerini

gösteremedi. Tarımın gelişmesini temelden etkileyen, herşeyden önce gerekli büyük endüstrinin yokluğuydu. Sürekli artan köy nüfusu, çiftçilik dışında işgücünün kullanımı için yer bulamıyordu. Sonuç olarak şehir ve köy nüfusu arasındaki oran çok yavaş değişti. Böylece 1887'de şehir nüfusu toplam nüfusun % 18,8'ini, 1934'te ise % 21,4'ünü oluştuyordu.

Yetersiz sınai gelişme aynı zamanda, kırsal alanda nüfus fazlalığına yol açtı. Bulgaristan Avrupa'da, birim ekilebilir araziye düşen tarımsal nüfusun en yoğun olduğu ülkelerden biriydi. Büyük köylü kitleleri iş bulamıyordu, gizli işsizlik vardı. Dahası, çiftliklerin toprakları küçüldükçe insangücü yükü artıyordu. Bu da küçük köylülüğün tüketici özelliğinin nedeniydi.

Tarımın kapitalist gelişiminin sonucu olarak, bütün kapitalist ülkelerde olduğu gibi, Bulgaristan'da da köylü nüfus arasında sınıflaşma hız kazandı: köy proletaryası (kiralanan işçiler, çiftliklerde çalışanlar), topraksız ve az topraklı fakir köylüler, orta köylüler ve köy burjuvazisi. 1934 resmî istatistikleri köylülerin büyük bir kısmının —hemen hemen 20.000 ailenin— hiç toprağa sahip olmadığını gösteriyor. Tarımda 140.000'in üzerinde sürekli kiralık işçi ve daha büyük sayıda mevsimlik işçi vardı. Yarı proleter kitleler, fakir ve orta tabaka köylüler köy nüfusunun büyük kısmını oluştuyordu. Tüm ailelerin % 63'ünden fazlası 5 hektardan az toprağa sahipti ve ekilebilir arazinin % 30'unu işliyordu. Çiftçilerin sadece % 0,1'i 50 hektardan fazla toprağa sahipti ve bu topraklar ekilebilir arazinin % 1,6'sını oluştuyordu. Büyük kısmı kapitalist çiftlik olarak sınıflandırılabilen 10 hektardan fazla toprağa sahip çiftlikler tüm çiftliklerin % 10,7'sini oluştuyordu, toprakların ise % 30,1'ine sahipti.

1. Dünya Savaşı sonrasında Bulgar kırındaki kapitalist gelişime ilişkin istatistik veriler küçük ve orta çiftçilerin yok olması ve büyük çiftliklerin toprak mülkiyetinin yoğunlaşması gibi bir sürecin var olmadığını gösterir. Bu, özellikle 1926 ve 1934 sayımlarındaki çiftlik sayılarını gösteren ve

rilerle belirginleşir. Bu dönemde 5-10 hektara sahip çiftliklerin sayısı % 10 artarken, 5 hektardan az toprağa sahip olanların sayısı % 30'dan fazla artmıştı. Aynı dönemde, 10-20 hektar arası toprağı olan çiftliklerin sayısı % 16 ve 20 hektardan fazla olanların ise daha büyük bir oranda azalmıştı. Ekilebilir arazi parçaları tarımın modernleşmesine kapalı, karasaban, pulluk ve diğer ilkel aletlerin hakim olduğu bir çok küçük çiftlik arasında dağılmıştı. Çiftliklerin önemli bir kısmı (hemen hemen % 19'u) bu tarım aletlerinden bile yoksundu.

Bununla birlikte, örneğin toprağın yoğun bir biçimde kullanılmasına yol açan entansif tarım ürünlerinin artması, ülkede kapitalizmin gelişmesinin bir işaretiydi. Tarımda yavaş yavaş bir uzmanlaşma sürüyordu, bazı bölgelerde tütün, üzüm, sebze, vb. üretimi ön plana geçmişti. Bu tarımda meta üretimini arttırdı ve iç pazarı genişletti. Fakat Bulgar tarımı geri olduğu için kapitalist ülkelerin özelliğı olan pazar ekonomisine ulaşamadı. 1929-35 yıllarında kırsal nüfusun parasal geliri toplam gelirlerinin ortalama % 40'ı dolayındaydı.

Tüm bunlar nedeniyle Bulgaristan'da tarım, küçük parçalara bölünmüş, ilkel tarım aletleri kullanan, düşük gelir getiren ve kârlı olmayan bir alan olarak kaldı. Kır ekonomisinde üretici güçlerin gelişimi için kapitalizm ilerici rolünü sonuna kadar yerine getiremiyordu. Tarım-dışı kesimlerdeki kapitalist üretim ilişkileri kırsal alanın sosyo-ekonomik gelişimi için bir engel şeklini almıştı.

Osmanlı boyunduruğundan kurtulduktan 60 yıl sonra kapitalist üretim ilişkileri Bulgaristan'ın ekonomik gelişimini belirlemeye başladı. Bulgar kapitalizmi çok geçmeden çürümeye başladı, endüstri ve tarımda dengeli bir gelişme gösteremedi ve böylece kapitalizmin bazı temel özellikleri yeterince ortaya çıkmadı. Kapitalizm üretici güçlerin gelişimi, ülkenin sanayileşmesi ve tarımın modernleşmesi için tarihsel ilerici rolünü Bulgaristan'da gösteremedi.

Bulgaristan'ın sosyo-ekonomik gelişimi ancak kapitalist üretim ilişkilerinin kalkması, ülkenin yabancı sermayeyle

olan ekonomik bağının kaldırılması ve üretici güçlerin hızlı bir gelişme göstererek gerilikten kurtulması ile keskin bir dönüş yapabiliirdi. Böyle kökten bir dönüşüm ancak sosyalist devrimle olabiliirdi. 1. Dünya Savaşından sonra Bulgaristan'ın kapitalist gelişiminin incelenmesi sosyalist devrim için gerekli ekonomik önkoşulların ülkede olgunlaşmaya başladığını gösterir.

Tekelci kapitalizmin çürüklerinin derinleşmesi Bulgaristan'da toplumsal ve sınıfsal çelişkileri arttırdı, sosyalist devrimin önkoşullarını yarattı. Kapitalist sistemin, kapitalist sınıfın ve burjuvazinin politik hakimiyetinin yıkılması için işçi sınıfının ve emekçi halkın mücadelesi ülkenin nesnel toplumsal gelişiminin kaçınılmaz bir parçası oldu.

Bulgaristan'daki temel çelişki işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki çelişkiydi. İşçi sınıfı toplumdaki konumu, sınıf bilinci ve sınıf örgütlenmesi ile nüfusun en devrimci kesimiydi. Bulgar burjuvazisi çok gelişmiş bir sanayi ve büyük bir işçi sınıfı yoğunlaşması yaratamadığı halde çalışan kitlelerin kapitalizme karşı mücadelesinde dürtü olacak tüm gerekli koşullar vardı. Bu mücadelenin önderi olacak işçi sınıfı sayı olarak Bulgaristan toplam nüfusunun oldukça küçük bir kısmını oluşturunuyordu. 1934 sayımına göre ulusal ekonominin tüm sektörlerindeki işçiler hemen hemen 500.000 yani aktif nüfusun yüzde 14'ü kadardı.

İşçi sınıfı çoğunluğu küçük olan bir çok işletmeye dağılmıştı. Büyük sanayide çalışan tüm işçilerin 1/3'ünü kapsayan tekstil alanında ortalama her işletmeye 77 işçi düşüyordu. Tekstilin bazı dallarında, örneğin yünlü dokumada, her işletme ortalama 154 işçi çalıştırıyordu. Büyük sanayide çalışan işçilerin yüzde yirmisinden fazlasını kapsayan tütün işkolunda her işletmeye ortalama 128 işçi düşüyordu. Tek tek işletmelerde ve bazı dallarda işçi yoğunluğu daha fazlaydı. Örneğin metal işleyen işletmelerin en büyük 22'sinde bir işletmeye ortalama 171 işçi, 106 büyük tekstil işletmesinde her işletmeye 167 işçi ve yiyecek, şarap ve alkollü içki ve tütün üreten 51 büyük işletmede ise her işletmeye 190 işçi düşüyordu. İşletmelerde işçi yoğunluğu yetersiz olduğu hal-

de, sanayi proletaryası büyük sanayi merkezlerinde, Sofya, Plovdiv, Varna, Ruse, Gabrovo, Siliven ve diğer bazı şehirlerde toplanmıştı. Bu olgu emekçi kitlelerin mücadelesini örgütlemeye ve onları büyük bir devrimci güç haline getirmeye devam etti.

Burjuvazi Bulgar işçi sınıfını acımasız bir sömürü ve yağmaya mahkûm etmişti. Kırıldaki gizli işsizlik ucuz iş gücü sağlıyordu ve yedek sanayi ordusu yaratmıştı. Hükümet yüksek ithal vergileri koyarak Bulgar kapitalistlerinin ürünlerine yüksek fiyatlar biçmelerini ve tekel kârı elde etmelerini sağladı. Sanayi proletaryası çok düşük ücret alıyordu. Ekonomik krizden sonra hayat pahalılığındaki genel artış, yetersiz ücret artışları ile birlikte işçi sınıfının yaşam standardını daha da düşürdü. Resmi istatistiklere göre 1937'de ortalama işçi ücreti 1929 dakinden % 57.2 daha düşüktü. 2. Dünya Savaşından hemen önce işçi sınıfının büyük bir çoğunluğunun ücretleri o kadar düşüktü ki işçilerin sadece % 5.7'si gerekli asgari ücrete yakın bir ücret alabiliyordu. Sağlık tedbirleri, iş güvenliği, sağlık hizmetleri ve işçi sigortaları çok bozulmuş, iş kazalarının sayısı artmış, yaşam koşulları da çok kötüleşmişti.

İşçi sınıfının zor yaşam koşulları burjuvaziye karşı verdiği sınıf mücadelesini, özellikle kapitalist sömürüyü hafifletme aracı olan grevleri yoğunlaştırmıştı. 2. Dünya Savaşı öncesinde grev hareketi, bütün işçileri tarafından yürütülüyordu. Bunlar işçi sınıfının en militan ve en devrimci kesimiydi. Tütün işçilerinin çoğu Plovdiv, Sofya, Haskovo, Ase-rovgrad, Dubnika ve diğer şehirlerde yoğunlaşmıştı ve proletaryanın diğer kesimleri ile bu merkezlerdeki küçük zanaat-kârlar üzerinde devrimcileştirici etki yapıyorlardı. Tekstil işçileri de Sofya, Plovdiv, Siliven, Varna gibi sanayi merkezlerinde yoğunlaşmışlardı ve bunlar hem nicel olarak hem de devrimci mücadeleye etkin biçimde katılmalarıyla bütün işçilerinden hemen sonra geliyorlardı. Ayakkabı işçileri, giyim eşyası işçileri, metal işçileri, matbaacılar ve işçi sınıfının diğer kesimleri de grevlere etkin olarak katıldılar.

Grevlerin temeli, ücret artışları, 8 saatlik iş günü, işsiz-

liğin önlenmesi ve daha iyi çalışma koşulları sağlanması gibi ekonomik isteklerdi. 1930'ların ikinci yarısında, faşist dikta koşulları altında ve özellikle işçilerle kapitalistler arasındaki anlaşmazlıklara yetkililerin etkin bir biçimde katılıp doğal olarak kapitalistleri korudukları sırada işçi sınıfının ekonomik mücadelesi politik bir nitelik kazanmaya başladı ve faşist hukuka, faşist hükümet politikasına karşı yöneldi. Diğer yandan mücadelenin sınıfsal yönünü açıklayan, ekonomik mücadeleyle devrimci işçi sınıfının politik görevini bağdaştıran ve işçilerin politik bilincini yükselten Komünist Parti öncülüğünde ülkedeki sınıf mücadelesi, ekonomik, politik ve ideolojik mücadele biçimleriyle, gelişmiş bir sınıf mücadelesine ulaştı. Bu gelişme ülkenin sosyo-politik yaşamında etkin bir rol oynayabilecek öncü gücün Bulgaristan'da var olduğunu gösterir. Proletaryanın devrimci mücadelesi emekçi halkın tüm katmanları ve özellikle büyük endüstri merkezlerindeki küçük zanaatkârlar üzerinde büyük bir etki yaptı.

Bulgaristan'da küçük esnaf işletmeleri ulusal ekonomide önemli bir yer tutuyordu. 1930'ların ortasında, bunlarda çalışanların sayısı aktif nüfusun % 4'ünü oluşturunuyordu. Esnaf dükkânları çok küçüktü ve çoğu ücretli işçi çalıştırmıyordu. Küçük zanaatkârların da yaşam standartları sanayi işçilerinin çoğu gibi düşüktü. Bundan dolayı sık sık sanayi proletaryasının grevlerine katılıyorlardı. Zanaatkârlar ticari sermayenin sömürüsüne, yüksek hammadde fiyatlarına, yüksek vergilendirmeye karşı grev yapıyorlardı. Zanaatkârlar arasında parti grupları kuran ve onların mücadelesini yönlendiren Komünist Parti de onların devrimcileşmesine katkıda bulundu.

Kır ekonomisi ve Bulgar kapitalizminin belirli özellikleri kırdaki sınıf çelişkilerine ve sınıf mücadelesine bazı özellikler getirdi. Ekonomik koşulları en ağır olan, köy proletaryasıydı. Ama köy proletaryası ülke içindeki çeşitli çiftliklerde dağınık olduğu için onu mücadele için örgütlemek imkânsızdı. Küçük toprak parçasına sahip olan yarı proleter köylü kitlelerinin ekonomik koşulları köy proletaryasınıninkine ben-

ziyordu. Bunlar, çoğunlukla mevsimlik olarak çalıştıkları ve köy burjuvazisinden yüksek faizle borç aldıkları ölçüde köy burjuvazisi tarafından sömürülüyorlardı. 3-5 Hektar arası toprağı olan ve yaşamları için gerekli olan minimum parayı kendi topraklarından kazanan köylülerin koşulları da çok farklı değildi. Yarı proleter kitleler ve 5 hektara kadar arazisi olan küçük çiftçiler tarımda sürekli çalışanların % 52 sini oluşturunuyordu. Tarımın geriliğı ve özellikle tarımdaki nüfus fazlalığı ve düşük gelir nedeniyle 5-10 hektar arası toprağı olan köylülerin önemli bir kısmının yaşam standardı düşüktü ve küçük çiftçiler kategorisine dahil edilebilirlerdi.

Tarımda aktif olarak çalışan nüfusun büyük çoğunluğu (3/4 ünden fazlası) zor ekonomik koşullar içindeydiler ve iki yakalarını ancak bir araya getirebiliyorlardı. Köy nüfusunun gelirini hesaplayan burjuva ekonomistleri şehir nüfusunun gelirinin köy nüfusununkinden 3 ya da 4 kat fazla olduğu sonucuna vardılar. Doğal olarak, daha çok toprağı olan ve özellikle entansif tahıl üreten orta köylüler mülklerinin geliri ile daha iyi yaşayabiliyorlardı. 20 Hektardan fazla (entansif tahıl yetiştiren çiftlikler için 10 hektardan fazla) toprağı olan köylü nüfusunun sadece küçük bir bölümü köy burjuvazisini oluşturunuyordu.

Köy nüfusu içindeki sınıf mücadelesinin kendine özgü bir çok yönleri vardı. Köy burjuvazisi gelişmiş kapitalist ülkelerin köy burjuvazisi gibi büyük toprak sahibi burjuva olmadı. Bulgar köy burjuvazisi geri bir tarıma bağılydı ve toprağın işlenmesine katılıyordu. Sömürücü bir sınıf olarak ön plana çıktığı başlıca alanlar un değirmenlerinin işletilmesi, yün taraklarının, harman makinalarının, büyük tarım makinalarının kiralanması ve faizle para verilmesiydi. Bu anlamda köy burjuvazisi sadece köy proletaryasını değil küçük ve orta çiftçilerin büyük bir bölümünü de sömürüyordu. Bulgar tarımında sınıf çelişkileri de esas olarak bu alanda kendini gösterdi.

Tarımın genel olarak geri kalmışlığı, küçük ölçekli üretim özelliğı ve kırsal nüfusunun fazlalığı köylü nüfusu içindeki sınıf çelişkisinin ve sınıf mücadelesinin yetersiz gelişimi-

ni belirledi. Sınıf çelişkisi ve sınıfsal karşıtlıklar temelde çalışan köylü kitleler ve köylü küçük burjuva katmanları ile büyük ticarî ve malî burjuvazi ve onun hizmetindeki devlet arasında yatıyordu. Bunun ana nedeni çalışan köylü kitlelerin —ticarî ve malî sermaye tarafından— sömürülmesinin köy dışında, şehir malî ve ticarî burjuvazisinin elinde olmasında yatar.

Köye, şehir malî ve ticarî burjuvazisi tarafından yüklenen kapitalist sömürü çeşitli biçimler alıyordu fakat genel olarak kendisini mamul madde fiyatları ile tarımsal ürün fiyatları arasındaki büyük zıtlıkta ve devletin uyguladığı vergi politikalarında gösteriyordu. Şehir burjuvazisinin köyü tam bir ekonomik hakimiyet altında tutması tarımın teknolojik geriliğine ve kalabalık nüfusuna dayanıyordu. Malî sermayenin maksimum kâr amacı ve burjuva devletin ekonomik politikası sonucu köy nüfusunun geliri ile şehir nüfusununki arasında büyük uçurumlar vardı. Tarımdaki düşük kârlılık sadece teknik geriliğe ve çiftçi emeğinin düşük verimliliğine dayanmıyordu, mamul madde ve tarım ürünlerinin fiyatları arasındaki zıtlığın da bir sonucu idi. «Fiyat makası»ndaki gelişmeler tarımın zararınaydı. (*)

Köylü nüfusu vergi yükünün eşit olmayan dağılımı nedeniyle de sömürülüyordu. Burjuva devlet emekçi halkın daha fazla sömürülmesi için vergilendirmeden en geniş şekilde faydalandı. Vergilendirme sistemi dolaylı vergilere —halkın geniş katmanlarını etkileyen tüketim vergilerine— dayanıyordu. Gelir vergisi ve mülkiyet vergisinin toplam devlet gelirlerine katkısı % 13,7 iken dolaylı vergiler toplam gelirin % 64'ünü oluşturunuyordu. Köylü toprak vergisi, hay-

(*) Planlama, Kalkınma ve Türkiye adlı kitabında Yalçın Küçük «makas sorunu»nu şöyle açıklar: «Eğer endüstriyel mallar fiyat endeksi tarıminkinden daha hızlı artıyorsa, makas bir yana (yani tarımın zararına - çev.) açılıyor demek. Makas tersine de açılabilir. Bu kez tarımsal mallar fiyatı daha hızlı artar. Ya da makas eskisi gibidir: Bütün fiyatlar aynı ölçüde artıyorsa makas açılmadan kalır.» Bilim Yayınları, 1975, s. 174. Sorunun birikim açısından taşıdığı önem için aynı esere bakılabilir: s. 173-176. (Çev.)

van vergisi ve benzeri dolaysız vergiler yoluyla da ağır bir vergilendirmeye tabiydi. Kır nüfusunun kişi başına düşen gelirinin azlığı ve özellikle düşük nakit gelir seviyesi dolaysız vergileri daha da ağırlaştırıyordu. Burjuva ekonomistlerinin hesaplarına göre, 1938'de köylülerin nakit gelirinin % 20 ile % 35'i yurtiçi gelire gidiyordu. Ayrıca köylülerden bir çok belediye vergisi ve faiz de alınıyordu.

Yüksek vergilendirme ve tarım ürünlerinin düşük fiyatı köylülerde burjuva rejimine ve kırlardaki temsilcilerine —köy belediye reislerine, vergi toplayıcılara vb.— karşı nefret uyandırıyor. Devlet otoritesine karşı köylü kitlelerdeki direnme Bulgar köyünün politik yaşamında çok rastlanılan bir olguydu ve bu aynı zamanda kapitalizm altındaki köyün devrimci tarihinin kökenini oluşturuyordu. Kırsal nüfusun sınıf mücadelesi iki grup toplumsal çelişkiden kaynaklanıyordu. Birincisi içsel çelişki. Kırsal nüfus içindeki değişik gruplar arasında esas olan bu çelişki köy burjuvazisi ile proleter ve yarı proleter köylü kitleleri arasındaydı. İkincisi olan dışsal çelişki ise bir yanda şehir ticarî ve malî burjuvazisi ile diğer yanda emekçi köylü kitleleri ve köy küçük burjuvazisinin belli katmanları arasındaydı. İkinci grup çelişkiler kırsal alandaki sınıf mücadelesinin gelişimi sırasında öne çıkıyordu. Çalışan köylülerin ticarî ve malî burjuvaziye ve kapitalist devlete karşı mücadeleye aktif olarak katılışını bu şekilde açıklayabiliriz.

Bulgaristan'daki devrimci hareketin tarihinde köylülerin kahramanlığı unutulamaz. Yüzyılın başında köylülerin toprak vergisine karşı verdikleri mücadelelerle Vladaja 1908 Ayaklanmasına, Haziran 1923 ve Eylül 1923'deki Anti-faşist ayaklanmalara ve 1941-1944 döneminde faşizme ve kapitalizme karşı silahlı mücadeleye katılmaları özellikle önemlidir. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgar Tarım Birliği'nin çalışan köylü kitleleri üzerindeki geniş etkisi de köylü kitleler ile ticarî ve malî sermayenin siperi olan, burjuva devlet arasındaki çelişkilerin bir sonucuydu. Bulgar Komünist Partisi'nin köylü kitleleri arasındaki büyük etkinliği hem köy içindeki değişik toplumsal gruplar arasındaki içsel, hem

de ezilen köylü kitleleri ile şehir burjuvazisi arasındaki dışsal çelişkilere dayanıyordu. Bunun için 1941-44 silahlı mücadele döneminde BKP köylü nüfusun geniş desteğini kazandı.

Özetleyecek olursak, Bulgaristan'ın kapitalist gelişiminde toplumsal çelişkiler bir çok önemli özellikler taşıyordu. Köylülerin büyük çoğunluğu —küçük ve orta çiftçilerin oluşturduğu toplumsal gruplar, köy proletaryası ve yarı proletaryası ve köy küçük burjuvazisinin bazı katmanları, ticaret burjuvazisi ve tekelci sermayenin zulmü altında ezildi. Çalışan köylüler tarafsız bir kitle değildi ve sosyalist bir devrim istiyorlardı. Orta köylülerin ekonomik koşulları daha 2. ci Dünya Savaşı'ndan önce onları burjuvazi ve monarşik faşizme karşı mücadelede işçi sınıfı ile ortak bir cepheye getirmişti. Emekçi köylü kitleler tekelci sermaye ve faşist yönetime karşı mücadelede etkin bir güçtü. Bu köylüler ve işçi sınıfı —ülkedeki devrimci hareketin öncü kolu— arasındaki birliği ve çıkar bütünlüğünü belirledi. Şehir küçük burjuvazisi ve zanaatkarlar da tekelci sermayenin hakimiyeti altında eziliyorlardı ve tekellere karşı işçi sınıfının yanında yer aldılar.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde Bulgar kapitalizmi acı bir toplumsal bunalımdan geçiyordu. İktidarda kalmak için burjuvazi teröre dayanan yönetim yollarına baş vurdu. Burjuva demokratik hükümet biçimi yerini faşizme terk etti. Bulgaristan'da faşizm diğer bütün ülkelerdeki faşizm gibi burjuvazinin en gerici ve şovenist kısımlarının vahşi ve kanlı diktası olarak kuruldu. Kanla boğulan iki şanlı anti-faşist halk ayaklanmasından sonra iktidara gelen faşizmle kitleler arasında bu ayaklanmalar derin bir uçurum yarattı ve faşizmin toplumsal temelini başlangıçtan itibaren büyük ölçüde kısıtladı.

Böylece Bulgaristan'da kapitalist gelişme sosyalist devrimin ekonomik ve politik ön koşullarını hazırladı. Çok iyi bilinir ki devrimci hareket için objektif koşullar olgunlaştığı zaman karar verici rol subjektif faktöre, Partinin politik çizgisine ve işçi sınıfı ile diğer emekçi katmanlara öncülük,

etme becerisine bağılıdır. Bulgar Komünist Partisi, sosyalist devrimin zaferinde belirleyici bir rol oynadı; doğru politik önderliği ile mücadeleyi örgütledi, işçi sınıfının köy ve şehirdeki çalışan kitlelerle olan ittifakının başarıya ulaşmasını sağladı.

Kanlı faşist diktanın kurulmasından, yani 9 Haziran 1923'ten, 9 Eylül 1944'e kadar olan dönem emekçi halkın faşizm ve kapitalizme karşı şanlı mücadelesinde ilk adımdır. Bu sınıf mücadelesinde BKP kendini devrimci öncü güç olarak geliştirdi. Leninizmin ilkeleriyle silahlandı; emekçi kitleleri önderliği altında toplayıp onların mücadelesini doğru olarak yönlendirebilen yeni tip bir parti oldu. 2. Dünya Savaşı sırasında BKP'nin politikası, strateji ve taktikleri dünyadaki devrimci girişimlerin karakteri ve ülkede olgunlaşan devrimci hareket ile belirlendi. Parti mücadelesinin geliştiği tarihi koşullar devrimci sürecin gelişimindeki ve proleterya diktatoryasının kurulmasındaki kendine has özellikleri de belirledi.

* * *

İkinci Dünya Savaşı döneminde Bulgaristan'ın uluslararası ve iç durumu karışıkta. 1931 Yazında faşist diktatoryanın yıkılmasından 3 yıl sonra, 1934 Mayısında yeni bir askerî ve faşist hükümet darbesi yapıldı. Yeni kurulan monarşik faşist dikta orduya, polise ve devlet bürokrasisine dayanan Çar III. Boris'in kişisel rejiminde kişilik kazanıyordu. Bu diktaya, Komünist Partisi ve onun önderliğindeki geniş kitlelerin uzlaşmaz ve tutarlı mücadelesi karşı koyuyordu. Emekçi köylüler içinde büyük prestiji ve etkinliği olan Bulgar Çiftçi Birliği de faşist diktaya karşı savaşıyordu. Sosyal Demokrat, Radikal, Demokratik, Narodnjaska (tutucu parti, yazarın notu) ve Liberal partilerin etkin kadrolarının çoğu ve faşist olmayan burjuva muhalefeti oluşturan Ljapcev Demokratik İttifakı da faşist diktaya karşı mücadele ediyordu.

Gerekli kitle desteği ve toplumsal bir örgütlü güçten yoksun Bulgar monarşik faşizmi zamana ayak uydurmak,

demagojiye başvurmak ve ittifaklar yapmak zorunda kaldı. İç politika alanında bu kendini, vahşi terörist gidişi burjuva demokrasisinin bazı biçimleri ile, politik kanunsuzluk ve zulüm sistemini ise görünürdeki bir parlamentarizmle birleştirmek çabalarında gösterdi; dış politikada ise savaşın başında açıklanan «tarafsızlık» politikası ve ancak savaşın sonlarında bu «tarafsızlık» politikasına dönmek gayretleriyle ortaya çıkıyordu.

Savaş sırasında Bulgar dış politikası kısa bir süre için açıkça ve tamamen Nazi Almanyası'na doğru yönelmişti. Bu yöneliş Bulgar ekonomisinde derin izler bıraktı. Ülke ekonomisinin Alman emperyalizmine göre düzenlenmesi sonucu, Alman sermayesi ülkenin ekonomik yaşantısında belirleyici bir rol oynadı. Politik rejimlerinin benzerliği nedeniyle, Nazi taraftarlığına yöneliş yönetici kesimlerin kendi iktidarını pekiştirmesine de yardım etti. Bulgar burjuvazisinin dış politikadaki arzuları da bu yönelişi getiriyordu. Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'daki büyük prestijinin ve Komünist Parti'nin giderek artan etkinliğinin korkusuyla paniğe kapılan monarşik faşist güçler kendi rejimlerini sadece Almanyayla ittifak kurarak koruyabileceklerine inanıyorlardı. Bu durumda, savaşın başında açıklanan «tarafsızlık», monarşik faşizmin politik amaçlarını örtbas etmek, Nazi Almanyasından daha büyük vaatler koparmak ve faşist saldırganlara resmî bir yöneliş için iç ve dış koşulları hazırlamak anlamına geliyordu.

Sovyet hükümeti, Bulgaristan'ı Nazi Almanyasıyla ittifakın tehlikeli yolundan çevirmek amacıyla çaba harcadı. Diplomat A. Sobolev aracılığıyla ülkenin bağımsızlığını korumak için Bulgar hükümetine garanti vererek ve haklı bölgesel isteklerini desteklemeyi üstlenerek bir Dostluk ve Karşılıklı Yardım Anlaşması imzalamayı önerdi. Faşist hükümet Sovyet teklifini halktan gizlemek yolunda elinden geleni yaptı. Buna karşın bu teklifi desteklemek yolunda Bulgar Komünist Partisi önderliğinde bir kitle hareketi gelişti. Sovyet teklifinin kabul edilmesi yolunda hükümete ve parlamentoya verilen dilekçeleri 340.000'den fazla kişi imzaladı.

Georgi Dimitrov'un işaret ettiği gibi «bu halk hareketinin dışında kalanlar sadece iki kamptaki —Alman ve İngiliz taraftarları— kapitalist ve gerici unsurlardı; bu unsurlar SSCB'ye ve komünizme olan nefretleri nedeniyle birleşmişlerdi». Faşist yöneticiler ilham kaynakları olan Nazi Almanya'sının kışkırtmaları ile Sovyet teklifini reddettiler ve ülkeyi Nazi Almanya'sına bağlama politikalarını sürdürdüler.

Burjuva muhalefette tek tek grupların iç ve dış politikadaki ayrılıklarını yansıtan değişimler sürekli olarak ortaya çıkıyordu. Savaş öncesi yıllarda biçimlenmeye başlayan merkez sol, Bulgar Çiftçi Birliğinin Pladne kanadını, sol kanat sosyal demokratlarını, Zveno Politik Birliğini ve diğer politik hareketlere bağlı, bazı politikacıları kapsıyordu. Bunlar Bulgaristan'ın ve Sovyetler Birliği'nin çıkarlarının çakıştığı görüşünü benimsiyorlar ve onun için de Bulgar dış politikasının Sovyetler Birliği ile karşılıklı anlayış ve işbirliği içinde olması gerektiğine inanıyorlardı. Bu görüş geniş kitlelerin ülkeyi beş asırlık Osmanlı boyunduruğundan kurtaran Rus kardeşlerine karşı duydukları derin sevgiyle bağdaştığı için büyük ölçüde destekleniyordu. Diğer yandan merkez sol, çalışan katmanların —işçilerin, emekçi köylülerin, zanaatkârların ve aydın kişilerin çıkarlarını temsil eden politikacıları ve politik grupları içeriyordu. Bu nedenle monarşik faşist hükümet tarafından bastırılan eski anayasal rejimin yeniden getirilmesini değil, köklü sosyo-ekonomik reformlar istediğini dile getiriyordu. Tüm bunlar Komünist Parti ve burjuva demokratik muhalefetin merkez solu arasında oluşan ve daha sonra Vatan Cephesiyle ifadesini bulan eylem birliğinin objektif temelini oluşturdu.

Merkez sağ, Bulgar Çiftçi Birliğinin Vrabca kanadına bağlı sempatizan ve kadroları, Demokratik Partiyi, Radikal Partiyi, Muhafazakâr Partiyi, Ljapcev'in Demokratik İttifakını, Sağ kanat sosyal demokratlarını vb. kapsıyordu. Toplumsal açıdan bunlar, orta burjuvazinin ve büyük burjuvazinin faşist olmayan kesimlerinin temsilcileriydiler. Faşist diktaya ve Bulgaristan'ın Alman taraftarlığına karşı çıkar-ken monarşik faşist kesimler gibi Bulgaristan'daki Sovyet

etkinliğinden ve Komünist Partinin artan prestijinden de korkuyorlardı. Merkez sağ grupların belirgin özellikleri monarşi ile ittifakları, ondan iktidarı alabilme umutları, kitlelerin ve halkın hareketlerinden korkmalarıdır. Bunalım yaratan sorunların çözümünü hep yukardan, Çarın gücünden ve halkın katılmadığı kararlardan beklediler. Bütün olarak alınınca, eski burjuva demokratik düzeni yeniden getirmek düşüncesinden öteye gidemediler. Anglo-Fransız blokuna sempati duydukları halde Bulgaristan'ı savaşta bu bloka bağlamaktan yana olduklarını açıklamadılar. Nazi Almanyası'na düşman oldukları halde ona karşı savaşmayı ileri sürmediler ve Bulgaristan'ı kurtarıcı tek yol olarak tarafsızlığı —hiçbir şekilde uygulanamayacağı kesinlikle anlaşıldığı zamanlarda bile— yeğlediler. 1944 yazında Sovyet ordusu Tuna'ya ulaştığı zaman bile çözümü tarafsızlıkta aradılar.

1 Mart 1941'de faşist hükümet Bulgaristan'ı üçlü pakta sokan anlaşmayı halktan habersiz ve halkın isteği dışında imzaladı. Almanya'nın Balkanlardaki askerî hareketi için bir sıçrama tahtası olan ve Almanya'nın bir uydusu haline gelen ülkeyi 680.000 kişilik bir Nazi ordusu istila etti. Yugoslavya ve Yunanistan'ın yenilgisinden sonra, Nazi yüksek komutanlığının emriyle Bulgar birlikleri, Batı Trakya ve Makedonya'ya ve daha sonra Sırbistan'ın bazı kısımlarına girdiler; böylece Balkanlar'da Nazi jandarması rolünü oynadılar. Ülke ekonomisi acımasız bir yağmayla karşı karşıyaydı. Bulgaristan, ülkeyi işgal eden Nazi birliklerine yiyecek ve hayvan yemi sağlayarak bunları korumayı ve her birliğe 23.000.000 leva ödemeyi üzerine aldı. Makedonya ve Trakya'daki Almanların işlettiği madenleri korumak, masraflarını karşılamak, Yugoslavya ve Yunanistan'ın borçlarının bir kısmını ödemek sorumluluğunu yükledi. Alman emperyalistleri Bulgaristan'ı tamamen tekellerine aldılar, ülkeyi dış ticaret yoluyla yağma ettiler. 1941-44 döneminde Bulgar halkından Alman birliklerinin gereksinimleri için alınan büyük miktarlardaki yiyecek dışında Bulgaristan'ın Almanya'ya 546.000 ton kömür, 11.000 ton yün, 3.000 ton deri, 5.000 ton

et ve et ürünleri, 128.000 ton tütün, 265.000 ton meyva, 375.000 ton tahıl, 4,4 milyon koyun, 3,1 milyon domuz ihraç ettiği gerçeği ulusal ekonominin ne derece yağma edildiğini gösterir. Almanya'nın Bulgaristan'a hiç ödemediği borçlarının toplamı 35.000 milyon levaya ulaşmıştı.

Ulusal ekonominin yağma edilmesi, ham madde, petrol ve yan ürünlerinde kıtlığın başgöstermesi ve ekonominin Alman pazarına tek yanlı bağımlılığı sonucu ekonominin çöküş süreci hızlanmıştı. Bulgaristan endüstri ürünlerinin 2/5 sini üreten Sofya endüstri bölgesi, Anglo-Amerikan hava kuvvetlerinin askerî nedenlerle habersiz yapılan hava hücumlarından zarar görüyordu. Diğer yandan Bulgar işçilerinin Almanya'daki ağır işlere gönderilmesi nedeni ile, özellikle tekstil ve metal işleme sanayilerinde kalifiye işçilerin sayısı düştü. Faşist yönetimin sonlarına doğru tarımsal üretim savaş öncesi düzeyinin % 70 altına düşmüştü. Alman ordusunun gereksinimi için çok sayıda çiftlik hayvanı kesilmişti. Aynı zamanda Bulgar halkı 200-300 gr. ekmekten oluşan günlük yavan tayınları yanında, et, şeker ve yağ kıtlığı ile açlığa terk edilmişti. Halk yıllarca en gerekli yiyeceklerden ve yaşamak için ihtiyaç duyduğu şeylerden yoksun bırakılmıştı. İşsizlik ülkede gittikçe artıyor, şehirlerdeki ve köylerdeki emekçi halk perişan oluyordu. Tüm bunlar monarşik ve faşist bir yönetim altındaki ekonomide varolan çelişkilerin daha da keskinleşip şiddetlenmesine ve anti-faşist, anti-kapitalist mücadelenin hızlanmasına yol açtı.

Nazi Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırması Bulgaristan'daki anti-faşist harekette bir dönüm noktası yarattı. Ertesi gün BKP Merkez Komitesi halka bir bildiri yayımlayarak saldırganı teşhir etti ve SSCB'ne karşı savaşın yağmacı ve karşı devrimci karakterini gösterdi. Bildiride «tarihte faşizmin Sovyetler Birliğine karşı başlattığı savaştan daha yağmacı, daha emperyalist ve daha karşı devrimci bir savaş yoktur» diye yazıyor ve devam ediyordu: «Diğer yandan Sovyet halkının faşist istilâya karşı verdiği savaştan daha ilerici ve daha haklı bir savaş da yoktur ve bu savaşın sonucu tüm ulusların kaderini belirleyecektir.» Daha

sonra Hitler ve onun yanındakilerin bu macerada kendi başlarını yiyecekleri belirtiliyor ve halka «Alman faşizminin korsanca amaçları için, Bulgar topraklarının ve birliklerinin kullanılmasına hiç bir şekilde izin vermemeleri» için çağrıda bulunuluyordu. BKP Merkez Komitesi 24 Haziran 1941’de gerçek bir ulusal politika izleyebilecek ve gerekli sosyo-ekonomik reformları yapabilecek demokratik bir halk hükümeti kurulması nihai amacı ile faşizme ve ülkenin nazizme bağlanmasına karşı silahlı mücadele ve örgütlenme yolunu kabul etti.

Savaş sırasında Bulgaristan’da anti-faşist direnişi etkileyen olumsuz birçok faktör vardı. Direnişin karakterini anlamak için bunlar çok önemlidir. Örneğin Avrupa’da işgal edilen diğer ülkelerin aksine Bulgaristan’da devlet mekanizması yıkılmamış, daha da genişletilmişti. Faşist rejimin direniş hareketi karşısında dayanağı olan büyük ve iyi eğitilmiş bir yönetici kadrosu ve polisi vardı. Bulgar birliklerinin Makedonya ve Trakya’ya gönderilmesi halkın bir kesimi içinde ulusal bir ideal olan birleşmeye ulaşıldığı hayalini yarattı. Savaşın ilk yıllarında burjuvazinin büyük bir kısmı (anti-Alman kesimleri de dahil) Bulgaristan’ın «zafer» leri ile sarhoş olmuşlardı.

1941-1942 kışında Sovyet ordusunun kararlı direnişi, Nazi birliklerinin yenilmezliği saplantısını yıktı. Şovenist propagandaya kapılan birçok küçük burjuva kesimlerin aklını başına getirdi. Sovyetler Birliği’ne karşı savaşa Bulgar birliklerinin katılmasını engelleyen anti-faşist bir psikolojik ve politik hava yaratıldı. Anti-faşist güçleri Vatan Cephesi biçimi altında birleşik bir militan ittifak içinde toplamak için yol açılmıştı. BKP Merkez Komitesinin sürgündeki bürosunda hazırlanan yasadışı Hristo Botev radyo istasyonundan ilan edilen Vatan Cephesi Programı ülkeyi kurtaracak tek platformu temsil ediyordu. Bu program Bulgar Komünist Partisinin sosyalizm mücadelesini demokrasi mücadelesi ile bağdaştırmaktaki hünerini gösteriyordu.

Anti-faşist direniş hareketindeki kabarmayı şu gerçekler gösteriyor; 1942 sonlarına doğru ülkede 30 partili müfreze

ve grup vardı, bunlar yerleşme merkezlerindeki savaşçı gruplarla birlikte yüzlerce sabotaj ve saldırı düzenlediler. Temel ihtiyaç maddelerinde gittikçe artan kıtlık kitlelerin hoşnutsuzluğunu daha da arttırıyordu. Köylü kitleleri yiyeceklerini sakladılar ve bir çok yerde bunlara el konulmasına karşı örgütlü bir şekilde sabotajlar düzenlediler. Gittikçe daha çok sayıda asker orduyu terk edip partililerle birleşti. Askerî haber alma örgütlerine göre sadece 1942'de böyle 650'den fazla olay vardı. Ordu barakalarından silah, cephaneye ele geçiriliyordu. Vatan Cephesi Komiteleri şehir ve köylerde örgütlenip direniş hareketinin liderliğini ele aldı. Tüm bunlar kitlelerin devrimcileşme sürecinin gelişip derinleşmesini gösteriyordu.

Nazi kuvvetlerinin Stalingrad'ta çöküşünün ve Sovyet ordusunun Kursk'daki zaferinin Bulgaristan'ın iç politik durumunda ve demokratik güçlerin Vatan Cephesi çevresinde toplanmasında büyük etkisi oldu. Yerel Komitelerin kurulmasının yanı sıra 1943 Ağustosunda BKP, Bulgar Çiftçi Birliği'nin Pladne kanadı, Sosyal Demokrat parti, Zveno Politik Birliği ve Bağımsız aydınları içeren Ulusal Vatan Cephesi Komitesi kuruldu. Böylece burjuva demokratik muhalefetin sol kanadı komünist parti öncülüğünde faşizme karşı mücadeleye etkin ve örgütlü bir şekilde katıldı. Partili müfrezele Devrimci Halk Kurtuluş Ordusunda onun elemanları ile birleştiler. Ülke 12 devrimci hareket bölgesine ayrılmıştı. Diğer direniş biçimleri de gelişti.

İktidarını başka biçimde yürütecek gücü olmayan faşist rejim terörü yoğunlaştırdı. 1944 yılında 1 Ocak - 4 Eylül arasında 64.345 kişi tutuklandı. 1590 kişi ölüme, 8547 kişi ağır hapse mahkûm edildi. 12461 kişi için ölüm cezası istendi, 31540 yurtsever temerküz kamplarına ve islah evlerine gönderildi. Binlerce savaşçı ile birlikte savunmasız kadın ve çocuklar da mahkeme edilmeden katledildi. 2.000 den fazla halk savaşçısının evi yakıldı. 1944 Ağustosunda polis, jandarma ve ordu direniş hareketlerinin ana merkezlerinin tasfiyesi için ortaklaşa hücumla geçti. Ama Komünist Parti'nin

aldığı tedbirler ve mücadeleye katılan halk güçlerinin kararlılığı ile tasfiye hareketi yenilgiye uğratıldı.

Vahşi teröre rağmen devrimci hareket hızla yayıldı. 1944 Eylülünün başlarında 678 Vatan Cephesi Komitesi kurulmuştu ve bunlar ayaklanmanın ve gelecekteki demokratik halk iktidarının hazır organlarıydı. 20.000 partizan, savaş gruplarının 10.000 üyesinden oluşan ve kahramanlıklarıyla başarı kazanan Devrimci Halk Kurtuluş Ordusu faşist rejime ağır darbeler indiriyordu. Komünist Parti ve Vatan Cephesinin asker ve subaylara halkın mücadelesine katılmaları yolunda yaptığı çağrılar ordu içinde her zamankinden daha fazla cevap alıyordu. Anti-faşist hareket öyle boyutlara ulaştı ki faşist yöneticiler yalnız kâr gözeten ve halktan yana olmayan politikaya karşı geniş bir iç cephenin varlığını itiraf etmek zorunda kaldılar.

Sovyet Ordusunun zafer içinde ilerlemesi ve direniş hareketinin yükselmesi faşist kesimlerde kargaşa ve düzensizliğe neden oldu. Faşist rejimin çözemeyeceği bir politik bunalım olgunlaştı. Rejim halktan ne kadar uzak olduğunu daha da fazla hissetti. Bir yıl içinde üç bakanlar kurulu birbirini izledi, ama bu manevralar artık kitleleri kandırmaya yetmiyordu. İngiltere ve A.B.D. ile başlayan görüşmeler ve yapılan temaslarla rejimi kurtarma çabaları da boşa çıktı.

Bunalımlı iç durum, Nazi birliklerinin İaşi ve Kisinev'deki yenilgisi ve Romanya'da faşist koalisyona son veren anti-faşist ayaklanma Bulgaristan'daki devrimci durumu yeni bir aşamaya getirdi. Sovyet ordusunun Bulgaristan sınırlarına yaklaşması demek kendi kararlı öncüsüne güvenen Bulgar devrimci güçlerinin faşist baskıya son vermek, kapitalist sömürüyü kaldırmak yolunda Nazi hakimiyetine karşı giriştikleri mücadelede güçlü bir müttefiklerinin olduğu anlamına geliyordu. Bu, silahlı halk ayaklanmasının başarı olasılığını arttırıyor, içten ve dıştan gelebilecek karşı-devrim karşı zaferini garantiliyordu. BKP Merkez Komitesi bu anın ülkenin gelişimindeki önemini tam zamanında değerlendirdi. Devrimci güçlerin iktidarı ele geçirmesi tarihi bir gereklilik olmuştu. 26 Ağustos 1944'te Parti Merkez Komitesi

tesî ve Devrimci Halk Kurtuluş Ordusu Genel Kurmayının ortak toplantısında Uluslararası durum, iç durum, monarşik faşist cephedeki moral çöküntüsü ve anti-faşist hareketin yükselişî değerlendirildi. Gelişmelerin devrimci hareketi kararlı bir şekilde nihai sonucuna götürdüğü ve devrimci güçlerin iktidarı ele geçirmek için yola çıkmaya çağrılması anının geldiğine karar verildi.

Aynı gün BKP Merkez Komitesi 4 nolu genelgeyi yayınlarak tüm parti kollarına ve tüm komünistlere şunu açıkladı: «Bulgaristan için saat 12'yi vurdu. Bugün Bulgaristan'ın kaderi sadece ve sadece halka ve yurtsever savaşçılara bağlı. Monarşinin arta kalan iktidarının (Çar III. Boris 1943 Ağustosunda aniden ölmüştü, yazarın notu) ve Bagriyanov'un Alman yanlısı hükümetinin bize zorla kabul ettirdiği Almanya ile ittifakın sadece bir gün için devamı bile vatanımızın mahvolması demektir.» Genelgede daha sonra «sadece bir Vatan Cephesi hükümeti demokratik halk yönetimi koşullarını sağlayabilir» deniyordu. Merkez Komite genelgede partinin somut görevlerini formüle etmişti, Vatan Cephesi ve Devrimci Halk Kurtuluş Ordusu faşizme karşı belirleyici saldırıyı yani silâhlı ayaklanmayı hazırlamıştı. Genelgenin tarihî önemi işte burada yatar.

Genelgenin yanı sıra Devrimci Halk Kurtuluş Ordusu Genel Kurmayı devrimci bölgelerdeki üyelerine bir bildiri yayınlarak, Devrimci Ordunun bölgesel faşist yönetimlere karşı silâhlı hücumu için hazırlıkları konusunda, onlara somut görevler verdi. Bildiride şöyle yazıyordu: «Bulgaristan'ı ve Bulgar halkını ülkemiz üzerindeki tehlikeden kurtarmak için en kritik an gelmiştir.» Ağustos sonlarında Vatan Cephesi Ulusal Komitesi bir manifesto yayınladı bu manifestoyla kitleler «Halkın Vatan Cephesi Hükümetinin kurulması için cesaretli ve etkin bir mücadeleye» çağrılıyordu. Bu manifesto parti kollarının, Vatan Cephesi Komitelerinin, partizan alay komutanlıklarının yayınladığı diğer çağrılarla, bildiri ve broşürlerle birlikte ülkenin her tarafına dağıtıldı ve ayaklanma hazırlıklarında önemli rol oynadı.

Ağustos sonunda tüm ülkede silâhlı halk ayaklanması için

hazırlıklar başladı. Parti.bölgekomiteleri ve devrimci bölge karargâhları faşist kalelerin yıkılması ve Vatan Cephesi iktidarının kurulması yolundaki somut planlarının ayrıntılarını hazırladılar. Ayaklanmaya daha fazla emekçi halkın katılmasını sağlamak için politik kitle hareketleri hazırlandı, partizan alaylar ve birlikler askerî çalışmalarını şehir merkezleri çevresinde yoğunlaştırdılar.

Faşist rejime vurulacak ana darbenin yerinin ve zamanının doğru seçimi ayaklanmanın zafere ulaşması için çok önemliydi. Bu sorunun çözümünde Parti Polit Bürosunu Lenin'in 1917 Ekiminde Rusya'daki olayları değerlendirmesi ve vardığı sonuç yönlendirdi: «karar anında ve karar yerinde ezici üstünlüğe sahip olmak — askerî başarının bu kanunu politik başarının da kanunudur, özellikle devrimde yani sınıflar arasındaki şiddetli savaşta. Büyük yerleşme merkezleri ve genelde büyük endüstri merkezleri halkın politik kaderine karar verirler.»

Ülkedeki somut durumda, ana darbeyi Sofya'da vurmaya karar verilmişti. Bu seçimi, bir çok etken belirlemişti. Ayaklanmanın Sofya'da başlaması onun tüm ülkeye yayılması için bir dürtü olacaktı. Başkent bir kere ele geçirildikten sonra ülkedeki yerel faşist yönetimler zararsız hale getirilecekti; bu ayaklanmanın zaferi için çok önemliydi. Darbenin hazırlıklarını izleyecek ve darbeyi vuracak olan BKP Merkez Komitesi, Vatan Cephesi Ulusal Komitesi ve Devrimci Halk Kurtuluş Ordusu karargahları Sofya'da idi.

Başkentteki Devrimci güçler sayıca ve güç olarak yeterince gelişmişlerdi, bu planlanan hareketlerin başarılı sürdürülmesini ve ayaklanmanın zafere ulaşmasını sağladı. BKP'nin 2.000 üyeli yetenekli şehir örgütü başkentteki emekçi halkın mücadelesini zafere doğru götürebilecek güvenilir ve tecrübeli bir öncü müfrezenin varlığının garantisi idi. Parti örgütünün en yakın yardımcısı Genç Komünistler Örgütü ve Genç İşçiler Derneği idi. Başkentteki nüfusun ayaklanmaya katılması yolundaki politik çalışmalara etkin olarak katılan 58 Vatan Cephesi Komitesi örgütlü bir ağ oluşturuyordu. 1944 Mayısında yeniden düzenlenen Şehir Sendika

Komisyonu işletmelerdeki gizli sendika birimlerinin çalışmalarını hızlandırdı. Bir Şehir Gerilla birliği haline gelen Savaş Örgütü 70 tecrübeli Parti ve Genç İşçiler Derneği militanından oluşuyordu. Bir çok ordu birliği komutanları ile birlikte Sofya'daki ihtiyat birlikleri de ayaklanmanın nede-nini kavramışlardı. Başkent yakınında birçok partizan birimler etkin bir çalışma sürdürüyorlardı.

Devrimci hareketin ülkede yaygınlaşması ve bölgelerde Vatan Cephesi yönetimlerinin kurulması hükümet kuvvetlerini Sofya dışına çekecek ve böylece ana darbeyi vurmaya kolaylaştıracaktı. Bu anlamda önemli görevler, Sofya Devrimci Bölgesi Güçlerine düşüyordu. Eylül başında Sofya Devrimci Bölgesi 3.000 partizandan ve savaş gruplarının 2.000 üyesinden oluşuyordu. Sofya çevresini büyük ordu ve polis kuvvetlerini hareketsiz hale getiren partizan birimler çemberi sarmıştı. Sonuç olarak Sofya içinde daha az sayıda faşist birlik vardı. Aynı amaç göz önüne alınarak, Pernek'-teki parti kolu da bu büyük madencilik merkezindeki proletaryayı politik kitle grevine götürmekle görevlendirilmişti.

Ayaklanma hazırlıkları dört ana yolda ilerliyordu; a) Vatan Cephesi iktidarı için kitlelerin faşist rejime karşı mücadeleye aktif olarak katılması b) Partizan birimlerin ve savaş gruplarının işlevlerinin geliştirilip arttırılması c) Yeni ordu birimlerini ayaklanmaya kazanmak için birliklerle daha yakın ilişkilerin kurulması ve onlar içinde daha etkin çalışılması d) Ayaklanmanın belirleyici darbesini vurmak için en uygun zamanın seçimi.

Bu darbenin eylül başında yapılması planlanmıştı, ama bir çok neden onun ertelenmesini gerektirdi. Herşeyden önce ayaklanmanın genel hazırlıkları zamanında tamamlanmamıştı. Bu konuda devrimci güçler birçok zorlukla karşılaştı. Ağustos başında başlamış olan asker ve polis kuşatmaları bir çok yerde devam ediyordu. Aynı zamanda İngiliz ve Amerikalıların söz verdikleri yiyecek ve silahların gelmesini bekleyen en önemli partizan birimlerinin bazıları ayaklanmanın ana noktasından uzaklaşmışlardı. İngiliz ve Amerikalılar ise bu yardımı hiç bir zaman yapmadılar.

Eylül başında Bulgaristan ve Türkiye sınırındaki cep-
heden geri çekilen ilk birlik başkentteki durumu daha da kar-
maşılaştırdı. Bu birlik Sofya çevresini kuşattı. Böylece
birliğin ilerici subay ve askerleriyle anlaşma yapmak ve
birliğin ayaklanma sırasında hiç değilse tarafsız kalmasını
sağlamak gerekliliği ortaya çıktı.

En son olarak da hükümet değişikliği ayaklanmanın er-
telenmesini gerektirdi. Kitlelerin faşist diktayı kaldırmak ve
ülkeyi sosyo-politik açıdan yeniden örgütlemek yolunda ver-
diği mücadeleden ve aynı zamanda Nazi Almanyası'nın ka-
çınılmaz yenilgisi ile Sovyet Ordusunun Bulgaristan-Roman-
ya sınırına ulaşmasından dehşete kapılan yöneticiler, mo-
narşiyi ve kapitalist sistemi kurtarmak için son bir çaba
göstermek zorunda kaldılar. 2 Eylül'de Alman taraftarı bi-
rinci Bagriyanov Hükümeti yerini burjuva muhalefetin mer-
kez sağ kanadının oluşturduğu K. Muraviev Hükümetine bı-
raktı. Bu hükümetin temel politik gücü, iyice sağa kaymış
ve monarşinin ve kapitalist sistemin kurtarıcısı rolünü üst-
lenmiş olan Burgar Çiftçi birliğinin Vrabca kanadıydı. Yeni
hükümette demokratik parti ve muhafazakâr parti temsilci-
leri de vardı.

Gerçekte K. Muraviev Hükümeti burjuvazinin ülkede
oluşmakta olan sosyalist devrime karşı son silahıydı. Hükü-
met, politik ve ekonomik değişimler umarak komünistlerin
yönetimindeki devrimci mücadeleyi terk edecek kitleleri
burjuva demokrasisi bayrağı altında toplayabileceğini düşü-
nüyordu. Yeni hükümet dış politikada kararlı bir dönüş yap-
madı, Bagriyanov Hükümetinin Kahire'de başlattığı A.B.D.
ve İngiltere ile görüşmeleri sürdürdü. Faşist olmayan burjuva
guruplardan oluşmasına rağmen Muraviev Hükümeti faşist
devlet sistemini korudu. Birkaç istisna dışında faşist devlet
mekanizması, polis ve ordunun üst tabakalarında değişik-
lik yapılmadı.

Hükümet değişikliğinden sonra da Komünist Parti de-
mokratik halk yönetiminin kurulması yolunda benimsediği
silahlı ayaklanma yolundan sapmalara izin vermedi. Hükü-
metin kurulduğu gün Polit Büro yeni durumu inceledi. Bu

hükümetin iç ve dış politikada gerekli dönüşü yapamayacağı sonucuna vardı. Silahlı ayaklanma yolunun doğruluğunu kanıtladı. Muraviev Hükümetinin gerçek niteliğini ortaya çıkarmak, gerçek amaçlarını gözler önüne sermek ve nihai zafer kazanılıncaya dek halkı mücadele için harekete geçirmek yolunda geniş bir açıklama kampanyası başlatıldı. Bu kampanya Hristo Botev Radyo İstasyonu'ndan ve Partinin, Vatan Cephesinin, Genç İşçiler Derneği Komitelerinin, Partizan Birliklerin illegal çıkardıkları gazete ve bildiriler yoluyla ve sözlü propaganda ile yürütülüyordu.

Ayaklanma hazırlıkları ülkenin her tarafında sürüyordu. Başkentte, sokaklardaki politik kitle hareketleri için yoğun hazırlıklar Todor Zivkov başkanlığında özel bir büro tarafından sürdürülüyordu. 4 Eylülde Adliye Sarayı önünde Savaş Örgütünün koruduğu büyük bir politik gösteri yapıldı. Polis tarafından dağıtılan kalabalık Sovyet Ordusunun zaferlerine Bulgar halkının sevgi ve şükranını belirtmek üzere Sovyet temsilciliği önündeki alana geldi. Göstericilerin bir kısmı Alman temsilciliğine giderek pencerelerini kırdılar.

Bunu ve diğer gösterileri dağıtan hükümet gerçek yüzünü gösteriyordu. Partizanların izlenmesi hala gündemde idi. Böylece 4 Eylülde G. Dimitrov 1. Rodop Tugayı etrafını çevirmiş olan 3. Topçu Alayına, Jandarma ve Polis kuvvetlerine karşı 10 saat boyunca savaştı. Partizanlar sadece 2 kişi kaybederek kuşatmayı kırmayı başardılar ve düşmanı vahşi-kaz takibine gönderdiler. Vasil Kolarov 2. Rodop Tugayı çok daha üstün düşman kuvvetleri ile Novakovo dağında eşit olmayan koşullarda savaş verdi ve üyelerinden 15'ini kaybetti. Aynı zamanda 27. Piyade Alayı ve diğer ordu ve jandarma birlikleri P. Volov Birliğini ve Cepinets Tugayının bir kısmını Milev kayalıkları bölgesinde sardı. Savaşta 12 partizan hayatını kaybetti, Pazarcık eylem bölgesi komutanı Metodisatarov da bunların arasındaydı.

Muraviev Hükümetinin ülke politikasında kararlı bir dönüş yapamayacağını anlayan Sovyetler Birliği Bulgaristan'a 5 Eylülde savaş ilan etti. Gerici kesimlerin korku ve karmaşası tam bir bozguna dönüştü. Tüm çabaları ve manev-

raları boşa çıkmıştı. Devrimci hareket yeni ve güçlü bir hız kazanmıştı. Koşulları olgunlaşmış bir devrimci durumdan devrimci harekete başlama koşulları yaratılmıştı.

Komünist Parti anı doğru değerlendirdi. Polit Büro silahlı ayaklanma planını hemen onayladı. Ülkenin bazı yerlerinde ayaklanma Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'a savaş ilan ettiğinin ertesi günü başladı ve takib eden günlerde diğer yerleşme merkezlerine yayıldı. Grevlere dönüşen Vatan Cephesi toplantıları Sofya'daki birçok işletmede yapılyordu. 6 Eylül sabahı başlayan ve polisın baskısına karşın Sofya'nın hemen tüm taşıma işlerini etkileyen tramvay işçileri grevi bunlar içinde özellikle önemlidir. Otocestven Cephesi Gazetesi, içinde Sovyet notasının tam metni ve «Tüm İktidar Vatan Cephesi Ellerinde» başlıklı makale bulunan bir ek yayınladı. Aynı gün, öğle sıralarında Slavjanska Besada Otelı önünde büyük bir gösteri yapıldı, burada dağıtıldıktan sonra şehir merkezinde, Vazrazdane ve Sveta Nedelja meydanlarında devam etti. Ertesi gün Doğumevinin bahçesinde Vatan Cephesi için sloganların atıldığı bir kitle mitingi yapıldı. Polis mitingi kana buladı. İki eylem de Savaş Örgütü ve Sopski Partizan Birliğinin silahlı savaşçıları tarafından korunuyordu. 7 Eylülde Pernik madencilerinin inceden inceye hazırlanmış grevi başladı, bu grev Başkentteki emekçi halkın mücadelesine yakından bağılydı ve halkın zaferine dek sürdü.

Sokak eylemleri ve propaganda işinin yanısıra, devrimci silahlı güçlerin son hazırlıkları yapılyordu. Savaş grupları yoğun bir şekilde silahlanıyorlardı. Ayaklanmaya katılacak olan Sofya garnizonu birimleri yüklendikleri görevin hazırlığı içindeydiler. Devrimci Halk Kurtuluş Tümeninin kurulması özellikle önemliydi. Bu tümen Sofya eylem bölgesinden 4 büyük partizan müfrezeyi ve partizanlara katılan bir ordu birimini içeriyordu. Sovyetler Birliğinin sağladığı yiyecek ve donanımla öylesine silahlanmıştı ki moralini yitirmiş olan düzenli ordu bölükleri onunla yarışamayacak durumdaydı. 6 Eylülde kuruluşu tamamlanan tümene Tiran, Breznik ve

Pernik yoluyla Sofya'ya ulaşması ve halk yönetiminin kurulmasına yardım etme görevi verildi.

8-9 Eylül gecesi ayaklanmanın ana darbesini vurmak için en uygun zaman olarak seçilmişti. Bunun iki nedeni vardı. Birincisi Sovyet ordusunun Bulgaristan'a girmesi, diğeri ise silahlı halk ayaklanmasının ülkede yaygınlaşmasıydı.

Bulgaristan'da silahlı ayaklanmaya varan bir devrimci durumun geliştiği gerçeğini dikkate alan Sovyet Yüksek Komuta Heyeti, 3. Ukrayna, cephesi birliklerine Bulgaristan'a geniş bir cephe üzerinden girmelerini ve Devrimci Halk Kurtuluş Ordusu ile hemen eylem birliği kurmalarını emretti. Cephe Komutanı Mareşal Tolbukhin Bulgar halkına bir bildiri yayınladı. Bildiri Sovyet ordusunun en yakın hislerle dolu olduğu kardeş Bulgar halkına karşı savaşmak niyetinde olmadığını belirtiyordu. Onun görevi Nazi birliklerini bozguna uğratmak ve genel barışın kurulmasını hızlandırmaktı.

8 Eylül sabahında Sovyet birlikleri Bulgaristan-Romanya sınırını geçtiler. Hızlı bir yürüyüşle Kuse-Sumen-Varna çizgisine ulaştılar, şehir ve köylerdeki halkın anlatılmaz neşesi ve heyecanı ile karşılandılar. Bulgar ordusu bir direniş göstermediği gibi, birçok yerde de ilerleyen kardeş birliklere etkin bir şekilde yardım etti. Bunu gören Cephe Yüksek Komuta Heyeti, Bulgaristan halkını Nazilere ve onların uşaklarına karşı kutsal savaşa çağırdı.

Monarşik-faşist ve gerici kesimler panik içindeydiler. Nazi acentalarının en güvenilirlerinden ve iktidardaki sözcülerinden olan Bogdan Filov istifa etmek zorunda kaldı. Hükümet Sovyet ordusuna hiçbir direniş gösterilmemesi ve ilerlemesinin kolaylaştırılması yolunda talimatlar yayınladı. Sovyet tarafınca ileri sürülen tüm koşulları kabul etti ve ateş-kes görüşmelerine hazır olduğunu bildirdi. Ama tüm bu tedbirlerde geç kalınmıştı, gerçekte yöneticilerin elleri kolları bağlanmış durumdaydı.

Daha önce belirtildiği gibi, o sıralarda emekçi halk birçok yerleşme merkezinde Vatan Cephesi iktidarı için silahlı ayaklanmayı başlatmıştı. 6 Eylül'den 8 Eylül'e kadar Vatan

Cephesi Komiteleri birçok yerde yönetimi ele geçirmişlerdi. Partizan birimler 6 Eylül'de 20, 7 Eylül'de 35 ve 8 Eylül'de daha çok sayıda yerleşme merkezini ele geçirdi. 7 Eylül'de Plevne ve Silistre şehirlerindeki hapishanelerin kapıları kırıldı, 8 Eylül'de Siliven, Plovdiv, Ruse, Pazarcık, Tarnovo, Loveç, Kjustendil vb. şehirlerdeki hapishanelerin kapıları da devrimci kitlelerin baskısı ile açıldı. Serbest kalan siyasi suçlular devrimci güçlerle birleşip safları güçlendirdiler. Dedeağaç, Belica, Tiran bölgesi, Breznik, Burgaz, Varna ve diğer şehirlerde askerler ayaklandı; bunlar askerlerin devrimcileşme sürecinde özellikle olumlu etki yaptı.

Büyük işçi merkezlerinden biri olan Plovdiv'de ayaklanmanın başlamasının ayrıca bir önemi vardır. Plovdiv bütün işçilerin 7 Eylülde başlayan politik grevi ertesi gün genel bir politik greve dönüştü, çabucak komşu Asenovgrad şehrine yayıldı. Politik gösteriler yapan halk ve asker kitleleri Sovyet ordusunun Bulgaristan'a giriş haberinin verdiği güçle iktidarı ele geçirdiler, 8 Eylül sabahı Varna'nın emekçi halkı siyasi suçluları hapishaneden kurtardı ve devrimci askerlerin ve denizcilerin yardımıyla şehirdeki faşist yönetimi yıktı. Böylece Varna halkı kurulan Vatan Cephesi iktidarıyla Sovyet birliklerini sevinç içinde karşıladı. Vatan Cephesi Bölge Komitesi Varna radyosundan yayınladığı bildiriyle tüm ülke halkını Varna'lı hemşerilerinin yolunu izlemeye çağırdı.

Aynı gün işçi merkezi Gabrovo'da devrimci halk ve partizan müfrezeleri yönetimi ele aldılar. Burgaz yakınındaki sahil muhafız askerlerinin ayaklanması şehirdeki emekçi halk arasında hızla yayıldı. 8-9 Eylül gecesi, siyasi suçlular, savaş grupları, işçi müfrezeleri ve devrimci askerler birliği duruma hakim oldu.

Bu durumda, Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi Polit Büro'su iktidarın silahla ele geçirilmesi konusunda talimat yayınladı. 9 Eylül günü saat 02.00 en uygun zaman olarak seçilmişti. Devrimci Halk Kurtuluş Ordusu Genel Kurmay üyeleri ve onlarla birlikte ayaklanmayı yönetenler devrimci birimlerin eylemlerine ve başlıca kalelerin ele geçirilmesine ilişkin en küçük ayrıntıların saptandığı toplantılar yaptılar.

BKP Polit Büro'su ve Vatan Cephesi Ulusal Komitesi ilk Vatan Cephesi hükümetinin nihai birleşimine karar verip Bulgar halkına ilan ettiler. Ulusal Komite Bulgar halkına mücadele için bir çağrı yayınlayarak halkı «tüm araçlar ve güçlerle halka karşı olan hükümeti devirmek ve ülkenin kuruluşu için halkın gerçek yönetiminin kurulması yolunda cesur ve enerjik mücadeleye» çağırdı.

Ayaklanmanın Sofya'daki temel güçleri Parti, Genç İşçiler Derneği'nin örgütleri, Vatan Cephesi Komiteleri, Savaş Örgütü, şehre girmiş olan Sopski Partizan müfrezesi, iktidarın Vatan Cephesine verilmesi için grevler ve dev gösteriler yapan işçi sınıfı ile başkentin emekçileriydi. 1. Devrimci Halk Kurtuluş Tümeninin ve Çavdar 1. ve 2. Partizan tugaylarının Sofya'da yaptığı yürüyüşler ayaklanmanın başarıya ulaşması için gerekli koşulları hazırladı.

9 Eylül hücumunda esas hedef Savaş Bakanlığıydı. Bakanlığın çeşitli servisleri dışında Hükümet, Ordu Yüksek Komuta Heyeti, Polis yöneticileri de burda çalışıyordu. Monarşik faşist devletin bu önemli kalesine yöneltilen darbe düşmanın şaşkınlığa düşmesini sağladı. Bu kalenin hızla ele geçirilmesiyle eski rejimin başı koparıldı ve ayaklanmanın yayılması için uygun koşullar yaratıldı. Yeni kurulmuş güçlü savaş grupları, Sopski müfrezesi Partizanları, 2. tümenin Sappers Fırtına Grubu, Hava Korunması Ekibi gibi en etkin devrimci güçler buradaydı. Bir grup ihtiyat ve eylem subayının sağladığı kolaylıklarla binaya daha önce girmiş olan komünistler, parti sempatizanları ve devrimci güçler hızla ve aksatmadan görevlerini yerine getirdiler. Saat 02.30 da tüm bakanlık ellerindeydi. İç İşleri Bakanı, Polis Müdürü, Ordu Komuta Heyeti, Askeri Haberalma Başkanı ve diğer devlet adamları ile subaylar tutuklandı. Bakanlığı Sofya garnizonuna bağlayan telefon hattı zamanında devrimcilerin kontroluna geçti ve çalışması engellendi. Vatan Cephesinin önceden ilişki kurduğu Savaş Bakanı eylemlerin amacını ve anlamını öğrenmişti. Devrimci Halk Kurtuluş Ordusu Genel Kurmayının emriyle Savaş Bakanı garnizon birimlerinin ta-

mamen Vatan Cephesi hükümetinin hizmetine girmeleri doğrultusunda emir verdi.

Savaş bakanlığı çevresinde tanklar, zırhlı araçlar saat 9'da görüldüğünde eylemin zafere ulaştığı kanıtlandı. Telefon merkezi, Postane, Bakanlıklar ve merkezi demiryolu istasyonu gibi diğer hedeflerin ele geçirilmesi de başarıyla sonuçlandı. Başlıca hedeflere karşı devrimci eylemlerin yanı sıra başkentteki askeri hazırlık içindeki devrimci güçler polis karakollarını, bürolarını, cephane depolarını ve diğer hedefleri ele geçirmekle görevlendirilmişti. Şafaktan çok önce devrimci halk İç İşleri Bakanlığı depolarından ele geçirdiği silahlarla silahlanmıştı. Silahlı halk ayaklanması heyecanı içinde bir Halk Milisi örgütlendi. İlegal silahlı kuvvetler başkanlığı şimdi Halk Milisi başkanı olmuştu. Şehirde devrimci düzeni korumak için acil tedbirler alınmıştı. Bazı ordu birimlerinin, örneğin ihtiyat subay okulu, haber alma birliği, Bankja civarındaki ve başkentteki ordu birimlerinin direnişleri kırılmıştı. Devrimciler belli başlı faşist suçluları tutuklamaya girişti.

Belirleyici hücumun başarıyla yapılması, başkentteki ve tüm ülkedeki devrimci güçlerin ayaklanmanın başarısını geliştirip sağlamlaştırmaya hazır oluşu ile, silâhlı halk ayaklanmasının zaferle sonuçlanması için gerekli tüm koşullar hazırlanmıştı. Parti liderliği Bulgaristan'da demokratik halk yönetiminin kuruluşunu tüm halka ilân etme anının geldiğini kararlaştırdı. Şafakta, saat 06.30 sıralarında yeni Başbakan Kimon Georgiev radyodan Hükümet Bildirisini okudu. Bulgar halkının asırlar süren tarihinde yeni bir çağın başlangıcı ve monarşik faşist diktanın sonu bildiriliyordu. K. Georgiev, Vatan Cephesini oluşturan 4 siyasi grubun temsilcilerinden oluşan ilk Vatan Cephesi Hükümetinin bileşimini de bildirdi.

Devrimci Sofya zaferi kazanmıştı. Ulusal radyodan Vatan Cephesinin Bulgaristan'ın geleceğini ellerine aldığını belirten ilk haberinden sonra büyük bir neşe yayıldı. Sınırsız heyecan içindeki halk, kurtuluşunun ilk gününü kutlamak

üzere caddelere aktı. Bulgar halkının tarihinde ilk kez göstericilerin coşkusu resmî yöneticilere güven aşıliyordu, çünkü bu halkın iktidarıydı. Tüm yerleşme merkezleri aynı haberi mutluluk ve heyecan içinde karşıladı. Ayaklanma ülkede zaferle yayıldı. 9 Eylül 1944 akşamına dek hemen her yerde Vatan Cephesi iktidarı kurulmuştu.

Halkın çıkarları doğrultusunda Vatan Cephesi hükümeti ilk oturumunda faşist Almanya'nın nihai yenilgisi için Bulgar kuvvetlerinin anti-Nazi koalisyonun kuvvetleri ile birleştirilmesi kararına vardı. Hükümet 3. Ukrayna cephesine bir delege göndererek Sovyetler Birliği temsilcilerine ayaklanmanın başarıya ulaştığını bildirdi ve yeni rejimin niteliğini tanıttı. Demokratik halk rejimine karşı olan nazi birliklerine karşı birleşik bir eylem planı hazırlandı ve uygulandı. Eski naipilerin, bakanların, parlamento üyelerinin ve devrik monarşik faşist rejimin uyguladığı politikanın, Bulgar halkının çektiği acıların sorumlusu tüm kişilerin Halk Mahkemesi önünde mahkeme edilmesine ilişkin kararlar yayımlandı. Bulgaristan'ın tüm sosyo-politik, ekonomik, kültürel hayatının sosyalizm yolunda yeniden örgütlenmesinin ilk adımları atıldı.

* * *

Böylece, Bulgaristan'ın sosyo-ekonomik sisteminde çeyrek yüzyıl boyunca olgunlaşan devrimci değişiklikler gerçekleştirildi. Bu zaferin kazanılmasında doğal olarak, ülke içindeki devrimci güçlerin belirleyici katkıları oldu. Bunun yanı sıra Sovyet Ordularının büyük zaferleri ve Bulgar halkı da dahil Avrupa halklarının kurtuluşu yolunda üstlendikleri tarihi görevler sadece sonucu etkileyen bir koşul değil, aynı zamanda Bulgar halkının 9 Eylül 1944'deki devrimci zaferinin kazanılmasında çok önemli bir etken de oldu. Sovyet ordusu balkan yarım adasında karşı konulmaz biçimde ilerleyerek Nazi savunmasını yıktı ve ülke içindeki ve uluslar arası plandaki gericiliğin karanlık kuvvetleri arasında panik ve kargaşalık yarattı.

Sovyet orduları Bulgaristan'ı Nazi baskısından kurtardı ve özgürlüğünü garanti altına aldı. Faşist güçlerin ve karşıdevrimci burjuvazinin bir iç savaş yaratmasını önledi. Bulgaristan'ın sosyo-politik sorunlarının çözümüne doğrudan karışmaksızın 9 Eylül 1944'deki halkın devrimci zaferinde belirleyici bir etken oldu. Sovyet ordularının Bulgaristan'a girişi ve ülkeyi özgürlüğe kavuşturma görevi, kitlelerin politik hareketliliği ve devrimci mücadeledeki kararlılıkları üzerinde büyük bir dürtü yarattı, kitlelerin enerjisini harekete geçirdi ve kapitalizme ve faşizme karşı mücadelenin zaferine sınırsız bir inanç aşıladı.

«9 Eylül 1944 Anti-faşist Halk Ayaklanması ile Sovyet ordularının Balkanlardaki başarılı ilerleyişleri birleşince» diye yazıyor G. Dimitrov, «sadece ayaklanmanın zaferi kesinleşmekle kalmadı, bu ayaklanmaya itici bir güç verdi ve yönlendirdi. Faşizme karşı 20 yıldır biriken nefret ve emekçi halkın faşizmi yıkmak yolundaki kararlılığı karşı konulmaz bir kuvvetle parladı ve faşist rejimi bir darbeye yok etti.»

9 Eylül Ayaklanması kelimenin tam anlamıyla halkın bir zaferidir. Bu zafer BKP'nin insiyatifi ve öncülüğü altında kurulan Vatan Cephesinin önündeki sorunları belirledi, ulusun demokratik güçlerini toparlayıp birleştirdi; bu güçleri ülkenin temel sorunlarının köklü çözülmesi doğrultusunda yönlendirdi.

9 Eylül Ayaklanmasının itici güçlerini belirleyen, mücadelenin niteliği ve Bulgaristan'ın çözmek zorunda olduğu sorunlardı. İlk büyük görev Bulgaristan'ın Nazilerle olan ittifakını ortadan kaldırmak, bağımsızlığı sağlamak ve Nazi Almanyası'nı yenmek için verilen özgürlük savaşına katılmaktı. Yıkılmanın eşiğindeki ülkeyi kurtarmak amacındaki bu çaba, demokratik ve yurtsever güçleri cesur ve kararlı bir mücadele içinde toparladı. İkinci temel görev monarşik-faşist rejimi devirmektir. Köy ve şehir emekçi halkının baskı altındaki hak ve özgürlüklerini düzenlemek ve genişletmek bu ülkenin demokratik gelişimi için gerekli ikinci koşuldu. Olaylar sırasında bu görevin yerine getirilmesi tüm demokratik ve yurtsever güçlerin amacı oldu.

Faşizme ve gericiliğe karşı mücadelenin bu iki önemli ve acil amacı mücadelenin derin içeriğini yok etmedi. Ülkede burjuvaziye devirmek, sınıf hakimiyetine son vermek ve proletarya diktatörlüğünü kurmak yolunda koşullar olgunlaşmıştı. Ülkenin gelişiminin bu nesnel görevi sadece işçi sınıfının çoğunluğu tarafından değil, yoksul ve orta halli köylüler, aydınlar ve halkın tüm ezilen kesimleri tarafından da kavranmıştı. Bayrağı altında işçilerin, çalışan köylülerin, küçük zanaatkârların aydınların, ordunun yurtsever kesiminin ve orta burjuvazinin bazı temsilcilerinin toplanıp, birleştiği ve sonucu belirleyici darbe için örgütlendiği Vatan Cephesi bu nedenle kurulmuştu. Komünist Partinin öncülüğü mücadelenin başarısını garantiledi. İşçi sınıfı ve emekçi köylüler arasında 1923'de girişilen anti-faşist iki ayaklanma sırasında kurulan ve yıllarca süren faşizme ve kapitalizme karşı mücadele boyunca çelikleşen ittifak Vatan Cephesinin bel kemiği ve en güçlü desteği oldu. G. Dimitrov şöyle yazıyor; «9 Eylül 1944'de politik iktidar kapitalist burjuvazi ve monarşik faşist sömürücüler azınlığının elinden alınmış ve işçi sınıfının başı çektiği Komünist Parti öncülüğündeki şehir ve kır emekçilerinin yani halkın geniş çoğunluğunun eline geçmişti. Kahraman Sovyet ordusunun belirleyici yardımı ile, 9 Eylül Ayaklanması ülkemizde sosyalizmin kurulması için engelleri ortadan kaldırdı.»

Ayaklanma Bulgaristan'da sosyalist devrimin belirleyici anı ve başlangıcıdır. Ayaklanma iktidar sorununa halkın lehine bir çözüm getirdi. Faşist güçlerin iktidarı burjuva demokratik muhalefetin sağ kanadına vererek giriştiği son manevra mücadelenin anti-kapitalist niteliğini daha da derinleştirdi. Bu mücadele, Dimitrov'un belirttiği gibi «Kapitalizmin hakimiyetine son vermeden zafere ulaşamazdı.» «Sadece ülkemizdeki kapitalist sistemin temellerini sarsmakla kalmayacak, burjuva demokrasisi sınırlarını da aşacaktı.» Burjuvazi tüm dayanağını yitirmişti. Ayaklanma ülkedeki sınıfsal güçler dengesini köklü bir biçimde değiştirdi. Burjuvazinin devrilmesi, iktidarın Komünist Parti öncülüğünde ve Vatan Cephesi bayrağı altındaki tüm emekçi halkı birleştiren işçi

sınıfının eline geçmesi 9 Eylül 1944'de yapılan değişikliklerin sosyalist niteliğini belirledi ve köklü sosyo-politik reformları gündeme getirdi. Bu, 9 Eylül Silahlı Halk Ayaklanması'nın temel özelliği idi.

Kapitalist rejimin yıkılması ve Komünist Parti öncülüğündeki halkın zaferi sosyalist demokrasiye geçiş demekti. Bazı burjuvazi temsilcilerinin Vatan Cephesi içinde yer almaları bu durumu değiştirmedi. Bunlar Partiye bağlılıklarında samimi oldukça ve halkın yanında yer aldıkça zamanla sınıflarından kopmuşlardı. 9 Eylül ayaklanmasına karşı çıkanlar Vatan Cephesi'nden çıkarılmışlardı. Vatan Cephesi'nde ve 9 Eylül 1944'te kurulan hükümette bir çok partinin ittifak içinde yer alması Bulgaristan proletarya diktatörlüğünün özelliği idi. Vatan Cephesinin varlığı komünist partinin öncü rolünü azaltmadı aksine sağlamlaştırdı. Halk arasındaki etkinliği büyük bir politik güç olduğunu gösteriyordu. Sosyalist devrimin ilk günlerinde bile BKP tüm yerel Vatan Cephesi komitelerinde ve yeni kurulan Vatan Cephesi yönetim organlarında öncü rolünü oynadı.

Todor Zivkov şöyle yazıyordu: «9 Eylül'de merkezî ve yerel iktidar Bulgar Komünist Partisi'nin belirleyici bir etkinliğinin olduğu ve öncü bir rol oynadığı Vatan Cephesi Komitelerine, emekçi halk ile ittifak içindeki işçi sınıfının eline geçti. Partimiz halkın ezici çoğunluğuna öncülük ediyordu ve bu nedenle hükümette de belirleyici rol onundu. Samimi olmayan burjuvazi temsilcileri zamanla hükümetten ve Vatan Cephesi Komitelerinden çıkarıldı. Bulgar Komünist Partisinin öncülüğü hepsi tarafından resmen tanındı.»

9 Eylül 1944 zaferi proletarya devrimi konusundaki Marksist-Leninist öğretinin doğruluğunu ve güçlülüğünü açık bir şekilde Bulgar topraklarında da kanıtladı. Bu zafer Bulgar halkının Marksist-Leninist ideoloji bayrağı altında tüm dünyanın değişimine katkısıdır. Bulgaristan sosyalist gelişim yolunda cesaretle ve kararlılık içinde ilerlemeye başladı.

BULGARİSTAN'DA HALK DEMOKRASİSİNİN POLİTİK YAPISININ OLUŞUMU

Mito İsusov

Bulgaristan'da halk demokrasisinin politik yapısı karmaşık ve çok yönlü bir tarihî olgudur. Oluşumu ülkedeki demokratik halk devriminin bütün bir gelişimini kapsar. Bu yapının başlıca öğeleri, devlet idarî sistemi, Vatan Cephesi komiteleri sistemi, çok partili sistem, kamu örgütleri sistemi ve parlamenter sistemdir. Bulgaristan'daki somut tarihî ve ulusal koşullar altında bu sistemlerin oluşumu, birbiriyle ilişkileri halk demokrasisinin politik yapısının bir bütün olmasını sağlamıştır.

* * *

İkinci Dünya Savaşı dönemi kapitalizmin genel bunalımının ikinci aşamasının başlangıcıdır. Devrimci sürecin gelişmesi Orta ve Doğu Avrupa'da faşizmin geriletilmesine yönelik güçlü eğilimlerin belirmesine yol açtı. Faşist olmayan burjuva kesimleri iki dünya savaşı arasında kurulmuş olan diktatörlük rejimlerine karşı çıktı ve kendi politik sistemini değiştirmeye yöneldi. Kitlelerin baskısı altında bir kaç Batı Avrupa ülkesinde Komünist Parti temsilcileri devlet yönetim organlarında yer aldı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında kapitalizmin daha da keskinleşip derinleşen politik ve toplumsal çelişkilerinin çözümü sadece bu yolla olmuyordu. Birkaç ülkede Demokratik

Halk Devrimleri yapıldı. Politik ve devrimci bunalımın bu şekilde sonuçlanabilmesinin nedenleri, Sovyet ordusunun doğrudan devrimci etkisi olduğu gibi, işçi sınıfının çalışan köylü kitlelerin, şehirdeki yoksulların, demokratik aydınların ve faşist olmayan burjuvazi kesiminin bir kısmının olağan-üstü toplumsal hareketliliğidir.

Bulgaristan'da, İkinci Dünya Savaşı yıllarında devrimci süreç birçok karmaşık aşamadan geçti. 1941 başında ülkenin İtilaf Devletleri'ne politik ve askerî bağımlılığı nedeniyle bir politik bunalım doğdu. 1941 Haziran'ında Alman-Sovyet savaşının başlaması ülkedeki politik durumu değiştirdi. Politik bunalım daha keskinleşti, ve devrimci bir bunalımın niteliklerini kazanmaya başladı. 1943'de Stalingrad'da Alman yenilgisinden sonra bu nitelikler daha güçlendi. 1943 sonbaharında Bulgaristan'daki politik bunalım artık devrimci bir bunalım olmuştu.

Devrimci hareketin hızlı gelişimini ve politik inisiyatifin yasal burjuva muhalefetine eline geçmesini engellemek amacıyla politik demagoji dolu bir programla ortaya çıkan İvan Dagrjanov kabinesinin oluşumu (1 Haziran 1944), ülkedeki iktidarın diğer sınıf ve politik güçlere geçmesi için koşulların olgunlaştığını gösterdi.

Politik bunalım patlama noktasına varmıştı. Devrimci süreç büyük bir hızla geliyordu.

İkinci Dünya Savaşı döneminde demokrasi mücadelesi ve devrimci sürecin anti-faşist niteliği son derece önemliydi. Ve bu nedenle, Vatan Cephesinin ilk programının (1942 Haziran) başlıca anti-faşist ve demokratik bir nitelik taşıması bir rastlantı değildi. Yasal burjuva muhalefeti güçlerince Konstantin Muraviev hükümetinin oluşturulması (2 Eylül 1944) kapitalizmi ve burjuva egemenliğini kurtarmak için son politik çarenin kullanılması uğraşıydı. Bu hükümetin devrimci güçlerce devrilmesi anti-faşist demokratik devrimi yeni ve daha yüksek bir aşamaya getirdi. 9 Eylül 1944 ayaklanması Bulgaristan'da kapitalist sistemi temelinden sarstı ve burjuva demokrasisi sınırlarını aştı.

9 Eylül Ayaklanması tüm ülkeye yayıldı. Şehir ve köyle-

rin büyük çoğunluğunda demokratik halk yönetimi, karşı devrimci güçlerin geniş ve etkin bir direnmeyi örgütlemelerine meydan bırakmadan kuruldu. Yasadışı olarak çalışan Vatan Cephesi komiteleri yasal çalışmaya başladı ve kapsamlarını genişletti. Yeni komiteler de oluşturuldu. Bunlar yönetim organlarının baş temsilcilerini —belediye başkanları, bölge yöneticileri, başkanları— seçtiler. Sadece tek tek garnizonlardaki müzmin faşist subaylar bir miktar direniş göstermeye çalıştılar. Diğer yerlerde ordu komutanlığı ya kararsızlık gösteriyor ya da çekiliyordu. Yeni iktidarın kurulmasına, kanlı cinayetler işleyenlere uygulanan devrimci terör eşlik ediyordu. 9 Eylül 1944 Ayaklanması Bulgar toplumunun ana çelişkisini çözüme kavuşturdu: faşizm güçleriyle halkın geniş devrimci ve demokratik güçleri arasındaki çelişki.

Vatan Cephesinin iktidarı alması devrimin sadece başlangıcıydı. Yeni hükümet 17 Eylül 1944 programının koyduğu tarihi sorunları çözmek zorundaydı. Devrilen burjuvazinin karşı devrimci direnişi tamamen durdurulmalıydı. 9 Eylül Ayaklanması sırasında ve hemen sonrasında faşist devletin baskı organları —polis, jandarma, «kamu kuvvetleri», divanharp ve sivil mahkemeler, hapishaneler, toplama kampları, ordudaki siyasî, polis ve haber alma organları— ortadan kaldırılmıştı. Faşist örgütler dağıtılmış, karşı devrimci yasalar —Devletin Korunması Yasası, Ordunun Madî ve Manevî Kuvvetine İlişkin Yasa, Politik Parti ve Örgütlerin Kapatılması Yasası, Parlamento Üyelerinin Seçim Yasası, Ulusun Korunması Yasası gibi— yürürlükten kaldırılmıştı.

Merkezi, bölgesel ve yerel yönetim organlarındaki faşist elemanların tasfiyesi başladı. Bu yolda, hükümet organlarındaki Vatan Cephesi komiteleri başlıca rolü oynadılar. İçişleri Bakanlığının 15 Eylül 1944 tarihli bir emri Vatan Cephesi komitelerince aday gösterilen herkesin devlet aygıtında görev alacağını belirtiyordu. Birkaç gün içinde 30.000 kişi devlet organlarındaki görevlerinden uzaklaştırıldı. Bu dönemde iki temel oluşum vardı: Vatan Cephesi-

nin politik yoğunlaşması ve geri çekilen faşist burjuvazi.

Burjuva devlet mekanizmasının parçalanması, yeni demokratik halk iktidarı organlarının yaratılmasıyla birlikte yürüyordu. Bir halk milisi ve organları tüm yerleşme merkezlerinde, taşıma ve haberleşme sisteminde hemen kurulmuştu. 10 Eylül 1944'te Bakanlar Kurulu aşağıdaki kararnameyi kabul etti: «Devrimci müfreze üyeleri 1) Savaş Bakanlığına bağlı bir Halk Muhafızlığı'nı ve 2) İçişleri Bakanlığına bağlı iç güvenlikle yükümlü Halk Milislerini oluşturacaklar» Ciddi direniş çabası göstermeyen polisin tüm silahları milis kuvvetlerinin eline geçmiştir. Aynı anda devlet haberalma ve karşı-haberalma örgütleri kuruldu.

Ordunun devrimci biçimde örgütlenmesi büyük önem taşıyordu. Ordu, bazıları da demokratik halk devrimi sırasında parçalanan organ ve kurumların bütün bir sistemini temsil ediyordu. Böylece örneğin divanîharp, polis, haberalma, propaganda, politik ve diğer kurumlar, askerî tutuk-evleri daha 9 Eylül Ayaklanması sırasında parçalanıp yok edilmişti. Ülkedeki iç savaşa ya da Yugoslavya ve Yunanistan'daki anti-faşist direnme hareketleri ile çatışmaya katılan büyük ve küçük rütbeli subayların mahkemeleri başlatılmış, birçok yüksek rütbeli subay ordudan uzaklaştırılmış, yedeğe alınmıştı.

Diğer yandan Ayaklanma sırasında ve sonrasında ordunun geleneksel örgüt yapısı korunmuştu. Ordu kurallarının birçok türü uygulamada kaldı. Devrim öncesi subay kıtaları büyük ölçüde korunmuştu ve bu, değişik ordu birimlerinin taktiksel olgunluğu, örgütlenmesi, disiplini ve verimliliği açısından oldukça önemliydi. Bu subayların birçoğunun yurtsever ve demokrat olduğu gerçeği yadsınmaz. Birçok etken, 9 Eylül Ayaklanması sırasında sayıları 350'ye ulaşan devrimci asker komitelerinin varlığı; parti ordusunun düzenli ordu birimleriyle kaynaşması; 30 000'den fazla gönüllünün orduya alınması; 700'ü aşan politik etkinliğe sahip subayların kısa sürede çeşitli ordu birimlerine atanması gibi, ordunun yeniden örgütlenmesinde etkin bir rol oynadı.

Ordunun devrimci örgütlenmesi ve etkinliği Nazi Almanyasına karşı savaşın son aşamasına katılmasıyla sınındı. Bulgar ordusunun askeri hareketi sekiz ay sürdü. İlk dönemde (Eylül-Kasım 1944) 200 000 kişiden oluşan üç Bulgar ordusu Balkanlar'da Makedonya ve Güney Sırbistan'da savaştı. İkinci dönemde (Aralık 1944-Mayıs 1945) ise 130 000 kişilik bir Bulgar ordusu Kuzey-Batı Yugoslavya ve Macaristan bölgesinde savaştı. Bulgar halkının ülkemizi, batı sınırı boyunca Alman saldırısından korumak amacıyla başlattığı savaş, daha sonra Alman istilacılarını Yugoslavya ve Macaristan'dan çıkarmak amacıyla bir kurtuluş savaşına dönüştü. Bulgar ordusu savaşta —ölü, yaralı ve kayıp dahil— 32 000 kişiden fazla askerini kaybetti. Bulgaristan'ın bu savaşdaki harcamaları 160 000 leva civarındaydı.

Savaş suçluları ile faşist suçluların yargılandığı Halk Mahkemesi yeni devlet ve politik sistemin en önemli organlarından biriydi. 1944 Eylülünün sonunda Bakanlar Kurulu bu konu ile ilgili özel bir kararname kabul etti. Bu kararnameye dayanılarak ülkenin değişik bölgelerindeki mahkeme üyeleri seçildi ve kamu savcıları atandı. 11 122 sanıklı 135 davaya bakıldı ve sanıkların 8 300'ü ağır cezalara çarptırıldı.

Devlet organlarının ve halk demokrasisi politik sisteminin oluşumu, Bulgaristan'ın uluslararası yalnızlığını yenmek çabasına bağlıydı. Nazi Almanyasına savaş ilanı bu anlamda etkin bir adımdı. Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı bu eylemden az sonra İsviçre Hükümetinden Bulgaristan'ın Almanyadaki çıkarlarını korumasını istedi. 5 Ekim 1944'te J.B. Tito ile Bulgar hükümeti delegeleri arasında bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda Yugoslavya ve Bulgaristan'ın «ortak düşmana karşı mücadele» için askeri işbirliği ve iki ülke arasındaki tüm sorunlarına «Yugoslavya ve Bulgaristan halklarının kardeşliği ve ortak çıkarları» doğrultusunda çözüm getirilmesi konularında anlaşmaya varıldı. 28 Ekim 1944'de Bulgar Hükümeti ile SSCB, ABD ve İngiltere hükümetleri arasında bir ateşkes anlaşması Moskova'da imzalandı.

9 Eylül Ayaklanmasını izleyen politik değişimlerden hemen sonra çeşitli yasaların hazırlanması ve uygulanmasında büyük rol oynayan politik baskı örgütleri Bakanlar Kurulunun değişik bir yasama faaliyetinin sonucunda oluşturuldu. İlk Vatan Cephesi Hükümeti birçok partinin temsilcisinden oluşuyordu. Ayrıca başlangıçta devlet yönetim mekanizması görevlerini eski rejimden miras kalan birkaç yönetim biçim ve organına dayanarak yürüttü.

Devlet yönetiminin yeni organlarının temel işlevleri, Vatan Cephesi politik yoğunluğunun merkezî, bölgesel ve yerel organlarının işlevleri ile organik bağlılık içindeydi. Vatan Cephesi komiteleri 1. Vatan Cephesi Hükümet programının önemli sorunlarının çözümünde ve ayrıntılarının hazırlanmasında önemli görevler yüklendiler. Halkın büyük kısmını içeren Vatan Cephesi Komiteleri ve Halk Demokrasisi Politik Sistemi geniş halk yığınlarının halk demokrasisinde devlete ve politik sisteme katılmalarını sağlayan yerel Vatan Cephesi Komiteilerinin rolü özellikle önemliydi. Bir dereceye kadar bu komiteler yeni devrimci iktidarın yerel organları işlevini yerine getirdiler. Fakat Hükümetin bağımsız organları olmadılar.

Devrik faşist burjuvazinin politik alanda kökünden yok edilmesine, ekonomik baskı alanında alınan bazı tedbirlerle eşlik ediliyordu. İlk anti-kapitalist tedbirler karşı-devrimci burjuvazinin ekonomik gücünü azaltmak ve ülke ekonomisinde yapısal değişiklikler gerçekleştirmek amacını güdüyordu. Bu değişiklikler Demokratik Halk Devletinin kapitalist devlet işletmelerine el koymasıyla başladı. 9 Eylül Ayaklanmasından hemen sonra kara, deniz ve demiryolu ulaştırması Halk Devletinin mülkü oldu. Bununla birlikte ülkedeki haberleşmede, Bulgaristan Ulusal Bankasının mevcuatında, devletin ve belediyenin bütçesinde, ordunun teknik gereksinimlerinde, hükümet binalarının ve belediyenin taşınabilir ve taşınamaz mülklerinde, mülkiyetin karakteri radikal değişiklikler geçirdi. Ulusal ekonomi için son derece önemli birçok üretim işletmesi devletin eline geçti.

Ekonomik baskı herşeyden önce ulusa karşı politik ve

ekonomik suçlar işlemiş kişilerin ekonomik işletme ve şirketlerine el koyma işlemiydi. İlk (el koymalar) yabancı sermayeyi ve özellikle Alman sermayesini etkiledi. Maliye Bakanlığından, bankalardan ve şirketlerin mahkeme tutanaklarından elde edilen verilere dayanarak, Bulgar ekonomik organları Alman sermayesinin 159 işletme ve şirkete katıldığını ve miktarının 1 300 000 000 levayı aştığını öğrendi. Halk mahkemesi kararları gereğince 146 endüstriyel işletmeye el kondu. Bunların 78'inin ekonomik değeri oldukça önemliydi.

Devlet organlarının ve politik sistemin oluşturulmasının yanı sıra Bulgaristan'daki halk demokrasisinin politik yapısının diğer sistemleri sağlamlaştırılıyordu. Esas politik bakanlıklar Bulgar İşçi Partisinin (BİP) ve Zveno Halk Birliğinin elindeydi. İlk Vatan Cephesi hükümetinin ekonomik ve toplumsal politikasını uygulayan başlıca bakanlıklar ve bölümler Bulgar Çiftçi Birliğinin (BÇB) ve Bulgar İşçi Sosyal Demokrat Partisinin (BİSDP) elindeydi. Böylece Vatan Cephesi yeni devlet politik organları alanında güçlü bir koalisyon oluyordu.

Çok parti sistemi halk demokrasisi politik yapısının en temel unsurlarından biriydi. Bu çok partili sistem Bulgar İşçi Partisi (komünistler), Bulgar İşçi Sosyal Demokrat Partisi, Bulgar Çiftçi Birliği ve Zveno Halk Birliğini içeriyordu. Bunlar 9 Eylül 1944 Ayaklanması'nın zaferinden daha önce Vatan Cephesine katılmış olan partilerdi, 1944 Sonbaharında politik iktidar bu partilerin eline geçtikten sonra Demokratik Partiyi, Radikal Partiyi, BÇB'nin Vrabca kanadını, Anarko-Komünist Federasyonu ve diğer siyasi grupları yenileştirmek için bazı girişimlerde bulunuldu. Bu partiler Vatan Cephesine katılmak istediklerini belirttiler. İktidar partilerinin merkez yönetim organları 12 Ekim 1944 tarihli bir açıklama ile bu çabaları reddetti ve «Vatan Cephesi dışında hiçbir demokratik siyasi örgüt yoktur» diye vurguladı. Böylece çok partili sistem başından itibaren kapalı bir nitelik kazandı.

Herşeyden önce, çok partili sistemin bir çok özellikleri

vardı. Bu sistem, herşeyden önce, geleneksel bir siyasi koalisyon değildi. İktidardaki partiler sürekli bir siyasi ittifak olarak kurulan Vatan Cephesi içinde kaynaşmışlardı. Bu anlamda, iktidar partileri tek bir programa sahiptiler. Öz olarak 1942 Vatan Cephesi Programından oluşan Vatan Cephesi hükümetinin programı 17 Eylül 1944'te ilan edildi. Yeni program geniş çapta demokratik görevleri ve —özellikle sosyo-ekonomik alanda temel anti-kapitalist görevleri içeriyordu.

Çok partili sistem, Bulgaristan'da siyasi partilerini yasaklandığı uzun bir dönemden sonra şekillendi. 9 Eylül Ayaklanmasından sonra, hemen yeni bir anayasa kabul edilmişti. Çok parti sistemi, burjuva demokratik Anayasasında formüle edilen birçok geleneksel demokratik ilkeye, örneğin konuşma, basın, politik ve kitle örgütleri özgürlüğü devlet ve belediye organları seçimlerine serbest ve eşit şekilde katılma gibi, dayanıyordu. Bu ilkeler yeni tarihsel döneme uydurulmuştu. Fakat politik grupların tümü yasal varlık hakkına sahip değildi. Üstelik Vatan Cephesi organları yönetim organları üzerindeki sosyo-politik kontrolü sürdürme hakkını koruyordu. Partiler birbirlerinin genel ve iç örgütsel işlevlerini kontrol edebiliyorlar ve tartışabiliyorlardı. Bu amaçla özel irtibat komisyonları oluşturulmuştu.

Vatan Cephesi Programı her partinin kendi maksimum programını gerçekleştirmek için çalışması olanağını tanıyordu. BİP ve BİSDP'nin nihai amaçları sosyalist toplum ilişkilerinin kurulması ve sosyalist kültürün yaratılmasıydı. Bu nihai amaca varmak için bir çok devrimci aşamadan geçmek gerekiyordu. Bulgar Çiftçi Birliği, kapitalist reformlar, ülkenin ekonomik sisteminde işbirliği ilkesi, küçük mülkiyetin ekonomik ve toplumsal rolü üzerindeki program kavramlarını yeni tarihsel duruma uyarlamak zorunda kaldı. Zveno Halk Birliği, Vatan Cephesi Programını kendinin tek programı olarak kabul etti, ancak sonraları bazı geleneksel ilkelerini terketmek zorunda kaldı. Nihai program amaçlarındaki değişiklikler Vatan Cephesinin bütünlüğünde

ve çok partili sistemin partiler arası ilişkiler dinamiğinde yankılar yapmaktan geri kalmadı.

9 Eylül Ayaklanmasından sonra Bulgaristan'da çok partili sistem değişik sınıfların sosyal durumları ve işlevlerinde olan köklü değişiklikler sırasında oluştu. Devrim öncesinin faşist grupları ve yasal burjuva muhalefet ile ilişkide olan burjuvazi, politik iktidardan uzaklaştırılmıştı. Kapitalist devlet mülkiyetinde köklü değişiklikler yapılması, SSCB ile yakın ekonomik bağlar kurulması, endüstride, ticaret ve taşımada devlet ve kamu işçilerinin kontrol sisteminin gündeme gelmesi, temsilcileri Vatan Cephesi Hükümetinde yer alan faşist olmayan burjuvazi kesiminin ekonomik ve toplumsal durumlarını kısıtladı. Bulgar köyünün toplumsal yapısı köklü değişiklikler geçirmedi. Hane halkının büyük çoğunluğu yoksul ve orta köylüler grubuna giriyordu.

En temel değişiklikler işçi sınıfının toplumsal konumunda ve toplumsal işlevlerinde gerçekleşti. İçindeki karmaşık, geçici yapısal değişikliklere karşın, işçi sınıfı yoğunlaşmasına, politik ve ekonomik güçlenmesine yol açan yoğun ve hızlı bir süreç içindeydi. Bu süreçler savaş sonrası toplumsal üretimin yeniden kurulması ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısında belli değişikliklerin tutarlı bir biçimde uygulanması ile organik bağlar içindeydi. 1945'de, toplumsal üretim ve kamu hizmetlerinde çalışan işçilerin sayısı 381 728'i buluyordu. İşçi sınıfının politik özgürlüğüne tam olarak kavuştuğu ve ülkenin yönetimine dolaysız ya da dolaylı (örgütler yoluyla) katıldığı halde, ekonomik özgürlüğünü hemen elde edemeyişi özellikle önemlidir.

Çok partili sistemdeki çelişkiler ile karmaşık süreçler ve tek tek politik partilerin kendi içindeki ideolojik ve politik farklılıklar 9 Eylül Ayaklanmasından sonraki Bulgar toplumunun karmaşık yapısına dayanıyordu. Vatan Cephesi partilerinin her biri, bir toplumsal grubun çıkarlarını temsil ediyordu, ama aynı zamanda propaganda ve etki yoluyla diğer toplumsal grupların içine sızmaya çalışıyordu. Kırlar ve şehirlerdeki küçük burjuva katmanlara özel bir

ilgi gösteriliyordu. Küçük burjuvazi değişik politik grupların program ve kavramlarını etkilemek, seçim kampanyalarında destek sağlamak, parti üyelerini seçmek için geniş bir kaynaktı. Devrimci süreçte küçük burjuvazinin durumu bu sürecin gelişimini ya hızlandırabilir ya da durdurabilirdi.

Vatan Cephesi partilerinin politik ve ideolojik ayrılıklarının nesnel ve öznel nedenleri ve özellikleri vardı. Bulgar İşçi Partisinde (komünistler) sol eğilimler ve komünist iktidarın hemen kurulması ve sosyalizmin inşası yolunda sloganlar ortaya çıktı. Bu eğilimdekiler, bağımsız politik bir çizgiyle sol muhalefet grupları oluşturmıyorlardı, ama bunlar partinin doğru strateji ve taktiklerinin uygulanmasına engeldi. Bu eğilimler tek tek yerel parti organlarının politik istikrarsızlığından ve doktrine kaymalarından olduğu kadar, savaş sırasında ekonomik olarak yıkılan küçük burjuva kesimlerinin etkisinden kaynaklandı. Vatan Cephesi komitelerindeki ve devlet organlarındaki bazı komünistlerin ve BİP'nin bazı yerel kollarındaki sol eğilimler, parti merkez komitesinin ve parti üyelerinin büyük çoğunluğu tarafından kararlı bir direnişle karşılaştı.

Zveno Halk Birliği aydınların ve subayların bazı kesimlerinin olduğu kadar, demokratik orta tabakanın farklı gruplarının ve küçük burjuva kitlesinin bir kısmının çıkarlarını da temsil ediyordu. Birliğin bu yapısı onun politik çizgisini de etkiliyordu. Üyelerinin bir kısmı radikal demokratik çizgideydi ve aynı zamanda bakanlar kurulu başkanı olan Birliğin lideri Kimon Georgiev'i destekliyordu. Kimon Georgiev'in çevresindeki öncü grupta birliğin en sol kesiminin temsilcileri ile anti-monarşizmin, burjuva liberalizminin, demokratik kurumların ve devlet kapitalizminin temsilcileri de vardı. Birliğin üyelerinin ve liderliğinin diğer bir kesimi geleneksel burjuva demokratik politik yapısını destekliyordu. Devrimci süreç yolunda bunların durumları gittikçe tutarsızlaştı ve daha da sağa kaydı.

Bulgar İşçi Sosyal Demokrat Partisindeki ve Bulgar Çiftçi Birliği'ndeki ideolojik politik ayrılıklar ayrıca ele alınabi-

lir. Bu partilerdeki küçük Burjuva kesimlerin egemen rolü ve bu kesimlerin kendi içlerindeki geleneksel bölünmeler yeni tarihsel koşullarda bu partilerde sağ-kanat, sol-kanat, merkez ayrılıklarını getirdi. BİSDP'deki sağ-kanat güçleri K. Pastuhov çevresinde toplandı. Bazı tereddütlere karşın, K. Lulcev de bu gruptan yanaydı. Merkezin başını G. Cesmedziev çekiyordu. Sol kanat esas olarak genç sosyal demokrat militanlardan oluşuyordu. D. Nejkov bir takım tereddütlerle birlikte bu gruba eğilimliydi. Köylü kitlesinin büyük kesimi içinde prestije sahip olan Dr. G. M. Dimitrov BÇB'deki sağ kanat güçlerin en önemli temsilcisiydi. Devrimci süreç içinde taraftarları ile birlikte gittikçe sağ kanada kayan Nikola Petkov merkezin güçlü grubunun tipik bir temsilcisiydi. Çiftçi Birliğinin sol kanadının başını G. Bragnev, S. Toneev, G. Trajkov ve diğerleri çekiyordu. Alexander Obbov gelenekçiydi ve tutarlı bir politik çizgisi yoktu.

Bulgaristan'da çok partili sistemin oluşumu siyasi partilerin güçlenmesiyle ilişkiliydi. Bulgar Komünist Partisinin güçlenmesi diğer partilerinkinden farklı oldu. Bu, bütüncül bir örgütsel yapısı olan ve tüm faşist dikta döneminde politik hareketlilik gösteren tek parti idi. Kitleler içinde büyük prestiji ve etkisi vardı. BİP'in güçlenmesini yasal örgütsel yapısının kurulması ve iktidardaki politik güç rolüne uygun olan yeni eylem yöntemlerinin ve yeni bir biçimin geliştirilmesi gibi süreçler oluşturdu. Aynı zamanda Parti üyelerinin nesilleri ve grupları toparlanmalıydı. Parti bir kitle partisi olmalı, kadroların teorik düzeyleri yükseltilmeli, komünistlerin önderliğinde kitle örgütleri oluşturulmalı ve BİP organları ile devlet iktidarı ve devlet yönetim organları arasındaki işlevsel ilişkiler çözümlenmeliydi.

9 Eylül Ayaklanmasından sonra BİP Merkez Komitesi kuruldu. Partinin sürgündeki Bürosu dağıtıldı. G. Dimitrov, V. Kolarov, T. Kostov ve diğerlerinin katıldığı bir Politik Büro kuruldu. Birçok komisyon ve Örgütsel, Askeri, Propaganda ve Ekonomi Bölümleri gibi Merkez Komitesi yardımcı organları oluşturuldu. Parti organı «Rabotnicesko

Delo» 18 Eylül 1944'te yasal olarak basıldı. 1945 Haziranında BİP Merkez Komitesi bir teorik organ-Savremenik Gazetesi yayınlamağa başladı. Merkez Komitesi ilk açık mektubunu 12 Eylül 1944'te yayınladı. Partinin örgütsel sağlamlaştırılmasında gerçekten pratik bir programdı.

BİP'in örgütsel yapısı oluşurken, üyelik problemleri de çözümleniyordu. 9 Eylül 1944'te üye sayısı 13 700'dü. 9 Eylül Ayaklanmasından sonraki 40 gün içinde bu sayı dört katına ulaştı. Parti üye yapısı sorunu 20 Ekim 1944'de bir Polit Büro toplantısında tartışıldı. Değişik toplumsal gruplardan yeni üyeler kabul edilmesi için ilkeler benimsendi. İşçi sınıfı ve çalışan köylü kitleleri içindeki Parti çalışmasına özel dikkat gösterildi.

Bulgar İşçi Partisinin örgütsel sağlamlaştırılması doğru bir politik çizginin ve onun uygulanmasının hazırlanması için mücadeleyle el ele gitti. Parti, halk demokrasisi politik yapısında gerçek ulusal güç olarak yerini kuvvetlendirmek istiyordu. G. Dimitrov, T. Kostov'a yazdığı 24 Eylül 1944 tarihli bir mektupta BİP'in ülkeye olan tarihsel sorumluluğu sonucu komünistlerin «alışagelmış, sorumsuz dar görüşlü ajitatörler gibi» değil fakat realist düşünceli Bolşevik görevliler ve devlet adamları gibi hareket etmeleri gerektiğini vurguladı. İktidar sorunu ve onun çözümü özellikle önemliydi. Kural olarak, tarihi ve teorik benzerlikler aranıyor, ancak sık sık demokratik halk iktidarının Sovyet iktidarından farklı olduğu sonucuna varılıyordu.

BİP politikası Vatan Cephesi 2. Programını tutarlı ve kararlı bir şekilde uygulamak, işçi sınıfının önderliğini sağlamlaştırarak devrimci süreci yaymak, devrimin sürekli ve geçici müttefiklerinin ve ihtiyatlarının güçlerini kullanmaktı. Bulgaristan'da devrimci proletarya Partisi faşizmi geri getirmek çabalarını kararlı ve uzlaşmaz bir tutumla bastırmak ve karşı devrimcileri yıkmak için bekliyordu. BİP aynı zamanda devrim öncesi yasal burjuva muhalefeti güçlerinin politik bildirgelerine karşı özellikle dikkat gösteriyordu. BİP Polit Büro'su bunların tecrit edilmesi kararını benimsemişti. Devrim öncesinin burjuva muhalefeti temsilcilerine karşı

mücadele özellikle önemliydi, çünkü bu mücadele Vatan Cephesi içindeki tutucu eğilimleri —ki bunlar komünist olmayan partilerin sağ kanat eylemlerince teşvik edliyordu— önlüyordu. Diğer yandan BİP liderleri Parti ve genel olarak devrimci hareket içindeki sol sapmalara karşı kararlı bir mücadele veriyordu.

BİSDP'nin sağlamlaştırılması sosyal demokrat hareket içindeki farklı devrim öncesi grupların birleştirilmesini gerektiriyordu. Çünkü partinin geleneksel reformizmini ve burjuvaziyle işbirliğini yenmek ve partiyi devrimci değişikliklere uydurmak gerekiyordu. BİSDP sol kanadının politik strateji ve taktikleri bu anlamda önemliydi, ama ne yazık ki sol kanat temsilcileri politik alanda yeterince tanınmıyordu. Dahası, bu parti sosyal demokrat platform ile küçük burjuva çevresi arasındaki çelişkiyi yenmek zorundaydı.

BİSDP Merkez Komitesi 16 Eylül 1944'te çalışmalarına yeniden başladı. İlk toplantıya 1933 Parti Kongresinde seçilen Merkez Komitesi üyeleri katıldılar. Merkez Komitesi Partinin Vatan Cephesi hükümetinde yer almasını uygun buldu. Parti yüksek meclisini toplamaya ve «Narod» gazetesini yayınlamaya karar verdi. Bu toplantının hemen ardından, parti örgütüne ve üyelerine sosyal demokrasinin örgütsel sağlamlaştırılması sorunlarına geniş biçimde değinilen bir mektup gönderildi.

BİSDP Merkez Komitesinin eylemleri öncelikle örgütsel bir nitelikteydi. Geniş anlamda program niteliğinde olan belgeler benimsenmiyordu. Bu, sağ kanat ve merkezin partinin üst kademelerindeki hakim etkinliğinden ileri geliyordu. Yaratılan bu durumu gözleyen sol kanat, Ekim 1944 ortalarında yeni bir Sekreterlik oluşturma çabasına girişti. Program niteliğinde belgeler ilk toplantıların yapıldığı 1944 Kasımında Parti Yüksek Meclisince hazırlandı. Parti politik durum üzerine bir bildirge yayınladı. Vatan Cephesi'nin iki programının ana görüşleri bu belgenin temeliydi. Parti Yüksek Meclisi partinin örgüt yapısına ve örgütün yeniden

kurulmasına özel bir dikkat gösterdi. Tüm grupların temsilcilerinden oluşan bir Merkez Komite seçti.

BİSDP içinde değişik grupların hakim olma mücadelesi 1944 sonlarında ve 1945 başlarında devam etti. Sol kanat çabalarını Merkez Komitenin bileşiminin değiştirilmesine yöneltti. 25 Ocak 1945'te parti liderliğinin yeni bileşimi hakkında anlaşmaya varıldı. Merkezin güçlü grubu bu anlaşmayı kabul etmek zorunda kaldı. Ama bu da parti yönetiminde bütünlüğü sağlayamadı. Yeni Merkez Komite 27 üyeden oluşuyordu. K. Pastuhov'un altı üyeli sağ kanat grubu merkez komiteden çıkarılmıştı. BİSDP'nin yönetim organlarındaki bu değişiklikler, sosyal demokrat sağın kendini yeni tarihsel döneme uyduramamasından ve komünist harekete karşı olumsuz tavrının değiştirilmemesinden kaynaklanıyordu.

Yönetim organlarındaki bu değişikliklere karşın BİSDP'deki iç çelişkiler daha da derinleşti. Nisan 1945'te sağ ve sol kanat temsilcileri ayrıldı. İki taraf birbirini Parti'nin programından ve Vatan Cephesi güçleriyle eylem birliğinden sapmakla suçluyordu. Parti kongresini toplama sorunu gündeme getirildi. Parti üyeleri arasındaki etkinliğine güvenen merkez, bu görüşü destekliyordu. BİSDP'nin sol kanadı, yerel parti organlarındaki etkinliğini arttırmak amacıyla Kongreyi ertelemeye çalıştı. 10 Haziran 1945'te 80 delegenin katıldığı ayrılığı destekleyen bir kongre toplandı. Tartışmalardan sonra Kongre, Vatan Cephesi davasına bağlılığını belirtti ve parti yönetim organlarından uzaklaştırılan sol kanat temsilcilerinin ayrılmasını istedi. Gerçekten bu bölünmeyi merkez güçler destekliyordu.

Sol kanat partiyi sağa çeken merkezin eylemleriyle uzaşamıyordu. Haziran Kongresi'nin toplanmasına ve kararlarına karşı duyulan tepkiler 1945 Ağustosundaki olağan kongre hazırlıkları ile birlikte geliyordu. Kongre öncesinde BİSDP'nin 41 000 kadar üyesi ve 948 yerel kolu vardı. Üyelerin çoğunun parti ile olan ilişkileri düzensizdi. Ayrıca Genç Sosyalistler derneğinin 58 şehir ve 102 köyde örgütü

vardı. Parti üyelerinin çoğu şehir ve köy küçük burjuvazisinden kişiler ile çalışanlardı.

BİSDP Kongresi 5 Ağustos 1945'de başladı. Bazı temel sorunlar tartışıldı ve özellikle önemli bildiriler benimsendi. BİSDP ve BİP arasındaki ilişkilere özel bir ağırlık verildi. Son zamanlarda iktidara gelen İngiliz İşçi Partisi örneği gözden kaçırılmadan, Sovyetler Birliği'nin sosyalizmi kurma deneyimi vurgulandı. BİSDP'nin politik eylemlerine ilişkin bildirge partinin güncel politikasını ve taktiksel çizgisini özetliyordu. Partinin görevleri kongre tarafından kabul edilen programda formüle edilmişti.

Bulgar Çiftçi Birliğinin sağlamaştırılması özellikle karmaşık ve çelişkiliydi. Bunun nedeni Birliğin küçük burjuva üyelerinin ve birlik içindeki belli başlı politik akımların ideolojik kavramları ile politik taktiklerinin çelişkili yapısıydı. Daha 9 Eylül 1944'te bir grup birlik üyesi çiftçi dostlarına Çiftçi Birliğinin ilk mektubunu gönderdi. Mektup, Birliği Bulgar köylülerinin içinde birleştiği yaratıcı bir örgüt haline getirmek için adımlar öneriyordu. Birliğin geleneksel organı «Zemedelsko Zname» yeniden yayınlanmaya başladı.

Birliğin yeniden oluşturulması için geniş bir çalışma başlatıldı. Başlıca sorunlar birbirleriyle yıllardır savaşıyan Pladne ve Vrabca I kanatlarının kaynaşmasına ilişkin olarak çıktı. 5 ay içinde 92 875 kadar yeni üye birliğe katıldı. Yenileştirme sürecini Birliğin Geçici Komitesi yönetiyordu. Çiftçi Birliğinin sağlamaştırılması iç örgüt yapısının ve ulusal yönetici organların oluşturulmasını gerektiriyordu. Dr. G. M. Dimitrov ülkeye dönmeye davet edilmişti. Dimitrov taraftarları onun ülkeye dönüş günü olan 24 eylül 1944'ü zafer günü ilan ettiler. Dr. G. M. Dimitrov'un, binlerce köylünün partisinin yeri doldurulmaz lideri ilan edildiği bir sosyo-psikolojik ortam doğmuştu.

14-15 Ekim 1944'te 200 delegenin katılmasıyla, Çiftçi Birliğini yenileştirecek bir konferans toplandı. Konferans geleneksel bir hava içinde geçti. Değişik grupların kaynaşma isteği açıklandı. Vrabca I delegesi bir bildiri okuyarak,

Birliğe katıldı. Gicev taraftarları, BİP Merkez Komitesi Sekreteri T. Kostov tarafından bir kez daha vurgulanan BİP'nin kendilerine olan bağlılığına güveniyorlardı. Konferans bir politik program benimsedi ve tüm demokratik güçlerle eylem birliği sağlayacak ve birliğin bağımsız rolü ve konumunu koruyacak taktikler üzerinde çalıştı. Konferans 48 üyeden oluşan Birlik İdare Meclisini seçti. Daimi encümen üyeleri gibi bunun da üyelerinin çoğunluğu Dr. G. M. Dimitrov taraftarıydı.

Yeni BÇB liderliği geniş bir ideolojik, örgütsel ve politik kampanya başlattı. Bölgesel konferanslar ve toplantılar düzenlendi. Dr. G. M. Dimitrov taraflarının ağırlıkta olduğu yerel yönetim organları seçildi. Ülkenin demokratikleşmesinde ölümsüz bir koalisyon olan Vatan Cephesi'nin öneminin vurgulandığı söylevlerin yanı sıra bazı Birlik üyeleri ülkenin demokratik yeniden örgütlenmesinde Birliğin kararlı rolünün ve kırdaki etkisinin kimseyle bölüşülemediğini açıkça söylüyorlardı. Birliğin egemenlik eğilimleri Vatan Cephesi programı ile çelişkiye düşüyordu. Bu eğilimler diğer partilerin ciddi itirazlarına hedef oluyordu. Dr. G. M. Dimitrov'un izlediği politik çizgi BİP'nin politik etkisini yavaş yavaş azaltmaya yönelmişti.

Çiftçi Birliğinde yaratılan durum sol kanadın ağır eleştirilerine, merkezin ayrılma çabalarına ve diğer Vatan Cephesi partileri arasında telaşa yol açtı. Tüm bunların sonucu olarak, BÇB Yüksek Meclisi 18-19 Ocak 1945 toplantısında Dr. G. M. Dimitrov'u Birliğin Genel Sekreterliği görevinden aldı. Yeni Daimi encümende merkez ve sol kanat temsilcileri ağırlıktaydı. Yeni genel Sekreterliğe N. Petkov atandı.

Vatan Cephesi'nde sağ kanata karşı bir kampanya başlatmanın koşulları yaratılmıştı. Yeni Genel Sekreter kendisinin BİP'e kadrolarının da Vatan Cephesine bağlılığını tekrar tekrar söylüyor, fakat Dr. G. M. Dimitrov'un egemenlik kavramlarını ve BİP'in politik etkinliğini azaltma çabalarını kararlı bir biçimde suçlamıyordu. N. Petkov Birlik mekanizmasını örgütlemek için kararlı adımlar atmadı. Bu

nedenle de Çiftçi Birliği'nin «bağımsız eylem» teorisinin yayılması mümkün oldu ve bu teori yüzünden diğer politik güçler Birliğe karşı olumsuz bir tavır takındılar. 1945 ilkbaharında Birliğin bazı bölgesel konferanslarında ve Genç Çiftçi Derneği'nin ulusal konferansında Birliğin «bağımsız konumu» kendini açıkça gösterdi.

Tüm bunların sonucunda 8-9 Mayıs 1945'te Birliğin sol kanadı ulusal bir konferans topladı. N. Petkov konferansa katılmayı reddetti. Birlik üyelerinin birçoğu tartışmalara katıldı. Konferans 1. Vatan Cephesi Hükümetinin iç, dış ve ekonomik politikasını onayladı. Yeni bir Birlik İdare Meclisi seçildi. Birlik Yönetim Organları hem sol kanat temsilcilerinden hem de N. Petkov çevresinde toplanmış olan merkez üyelerinden oluşuyordu. Konferansı merkez ve sol kanat arasındaki sert bir mücadele izledi ve bu mücadele Birliği parçalanmaya kadar götürdü.

Zveno Politik Birliği Bulgaristan'da demokratik halk yönetiminin kurulmasında etkin bir rol oynadı. Fakat bu rol bir siyasi partinin rolü değildi. Başlangıçtaki politik yapısı dardı, etkisi azdı. 9 Eylül Ayaklanması'ndan hemen sonra Geçici Kuruluş 6 üyeye oluşturuldu. Kuruluş Komitesi, Zveno programı Komitesi (Zveno - 19 Mayıs) ve örgütlenmesi üzerine birçok sorunu tartıştı ve ülkedeki taraftarlarına bildiriler yayımladı. 1 Ekim 1944'te 91 delegenin katıldığı Zveno-19 Mayıs'ın Ulusal Konferansı Sofya'da toplandı. Konferans, Zveno'yu bir siyasi parti halinde örgütlemeye karar verdi, yönetici organları seçti ve ismini Halk Birliği olarak değiştirdi. Yeni partinin sağlamlaştırılması için değişik kesimler oluşturuldu. Genç Zveno Derneği Kuruldu, Kasım sonu ve Aralık başında bölgesel konferanslar yapıldı.

1945'in ilk yarısında Zveno'nun çeşitli grupları arasında Vatan Cephesi'nin iç, dış ve ekonomik politikasının temel sorunları üzerinde ideolojik ve politik mücadele sürüyordu. Birlikteki sol kanat önemli yerlerin bazılarını eline geçirmeyi başardı. Birliğin teorik organı Brazda Dergisi radikal ve demokratik akımın elindeydi. 1945 baharındaki Zveno

konferansında sol ve sağ kanat arasında ekonomik konular-
da önemli tartışmalar oldu.

Komünist olmayan partilerdeki iç mücadeleler kadar Vatan Cephesi Partileri arasındaki ideolojik ve politik ayrılıklar da Vatan Cephesi'nin birliğine ve çok partili sistemin dinamiğine aksetti .Çok partili sistemin yapısını tehlikeye sokacak bunalımlar partilerarası ilişkilerde birçok kez ortaya çıktı. Bu durumların doğmasının başlıca nedenleri şunlardı: devrim öncesinde savaş suçları işleyen subaylardan Nazi Almanyasına karşı savaşa katılanların cezalarının uygulanmaması konusundaki Bakanlar Kurulu kararı, Vatan Cephesi Komiteleri'nin fabrika ve bölge eylemleri ve tek adam idaresinin rolü; birleşik bir gençlik örgütü kurma çabaları ve genç siyasi derneklerin rolü; yerel Vatan Cephesi komitelerinde ve devlet idaresi yerel organlarında parti temsilciliği; Çiftçi Birliği'ndeki, BİSDP'deki ve Zveno Halk Birliği'ndeki sağ kanat gruplarının eylemleri konusunda partiler arasındaki karşılıklı ilişkiler, 26. olağan ulusal meclis seçimi için hazırlıklar.

İngiltere ve ABD'nin baskıları sonucu 1945 Ağustos'un-
daki seçimlerin ertelenmesi, Vatan Cephesi partilerinin bir kısmının birliği terketme yolunda siyasi taktikler benimsemesine yol açtı. Bu herşeyden önce muhalefet partilerinin oluşumu ve seçim kampanyasına bağımsız olarak katılmaları yolunu hazırladı. «Sadık muhalefet» partileri oluştu: Bulgar Ulusal Çiftçi Birliği (Nikola Petkov) ve Bulgar İşçileri Sosyal Demokrat Partisi (Birleşik). Demokratik Parti, Radikal Parti ve Anarko-Komünist Parti yenilendi. Başka politik gruplar kurma çabaları da vardı. İkinci olarak da Vatan Cephesi partileri ekonomik programlarına geniş küçük burjuva kitlelerin çıkarlarını etkileyen bazı değişiklikler koydular.

Yönetimdeki partiler, parlamenter sisteme büyük önem veriyorlardı. 1942'de yayınlanan ilk Vatan Cephesi programı anayasal hak ve özgürlüklerin yeniden düzenlenmesi ve Bulgaristan'ın gelecekteki hükümet biçimini belirleyecek olan büyük bir Ulusal Meclis'in toplanması için çağrı yapı-

yordu. İlk Vatan Cephesi programı Ulusal Meclis ve serbest seçimler sorununu çözümlüyordu. Seçimlere Vatan Cephesi'ndeki tüm politik güçler büyük bir ilgi gösterdi. 1944 Kasım'ı sonunda BİP Polit Bürosu «yasal seçimleri düşünmek» gerektiğine işaret etti. 10 Aralık'ta Polit Büro «durumu istikrara kavuşturmak, 9 Eylül'de kazanılan konumları sağlamlaştırmak ve en yakın gelecekte (şubat-mart 1945) yasal seçimleri yapmak için» yeni bir karar aldı. Seçimler nisbî temsil sistemine göre yapılacaktı.

Ocak 1945'te Çiftçi Birliği'ndeki bunalım ve yönetim organlarındaki değişiklikler seçimlerin sonucunun tartışılmasını hızlandırdı. 9 Şubat 1945'te BİP Merkez Komitesi yeni seçim yasasının temel ilkelerini inceledi. BİP'in seçim yasası ve yeni parlamenter sistem üzerindeki görüşler 1. Vatan Cephesi kongresince onaylamıştı. Kongre seçim yasasında şu temel ilkeleri benimsedi: a) seçimlerde bir karma Vatan Cephesi listesi; b) gençlerin haklarının genişletilmesi ve gerçekleştirilebilirse asker, subay ve milislerin seçimlere katılması; c) seçimlerin nisbî temsil sistemine göre yapılması; d) seçim kurullarının Vatan Cephesi programından şapan parlamento üyelerinin seçimlerden çekilmesini sağlama hakkı.

Yasama meclisinin seçimi ile ilgili karar uzun tartışmalardan sonra ortaya çıktı. 8 Haziran 1945'te Naiplik tarafından onaylandı. Parlamentoda sandalyelerin başlangıçtaki dağılımı üzerine görüşmeler başladı. Aday listesi ve seçimlere katılma yöntemleri Vatan Cephesi'ndeki merkeze karşı olan güçlerin kopmalarına ortam hazırladı. Komünist olmayan partilerin temsilcileri parlamentodan başlangıç için fayda sağlamaya çalıştılar. Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'ndeki tartışmalar Çiftçi Birliği'nde ve Sosyal Demokrat Parti'de sağ kanat gruplara karşı verilen keskin mücadeleyle birlikte sürüyordu. Bu gruplar da parlamenter sistemle ilgileniyorlardı ama politik konumlarını yitirecekleri için yasal seçimlerin hemen yapılmasından korkuyorlardı.

Vatan Cephesi seçim programı 30 Haziran 1945'te ka-

muoyuna açıklandı. Program Bulgaristan'ın politik, toplumsal ve ekonomik tüm sorunlarını kapsıyordu. Dış politika üzerine olan bölüm Bulgaristan'ın uluslararası düzeyde tecridine son verecek olan sorunların çözümlerini içeriyordu. İç politika ile ilgili bölümde ise temel görevler faşizm kalıntılarının yok edilmesi, ülkede politik özgürlüğün sağlanması, devlet yönetim organlarında ekonomik ve politik inisiyatifin geniş ölçüde yayılmasında toplanıyordu. Vatan Cephesi ekonomik politikası ulusal ekonominin onarılması, ülkenin endüstrileştirilmesi ve elektrifikasyonu, ekonomide kooperatif ve devlet sektörlerinin geliştirilmesi, özel işletmelere yardım konularında somutlanıyordu. Kamu eğitimi, sağlık, hukuk, toplumsal politika ve yönetim alanlarında da geniş bir görevler dizisi hazırlanmıştı.

Vatan Cephesi seçim programı partilerin 1945'de ülke içinde ve uluslararası durumda ortaya çıkan somut siyasi çıkarlarını yansıtıyordu. Programın demokratik yönü ağır basıyordu, fakat geleneksel burjuva demokratik ilkeler hakim değildi, ülkedeki devrimci süreci yansıtıyordu. Bu program kitleleri ülke yönetimine ve yönetimin kontrolü işlemine geniş ölçüde ve doğrudan katılmaya çağırıyordu. Ekonomik yaşam ve toplumsal ilişkilerde oldukça ağır sosyalist görevleri de içeriyordu. Bu görevler işçi sınıfının ve varolan üretici grupların çıkarlarına yönelikti.

Vatan Cephesi seçim kampanyasını endüstride, ticaret ve tarımda, kredi işlerinde büyük özel mülkiyete karşı mücadele edeceğini ve tarım, zanaat ve ormancılık üretim kooperatiflerini geliştirerek kooperatif mülkiyeti güçlendireceğini gizlemeden yürüttü.

1945 Temmuz sonlarında seçim yasasına karşı çıkan muhalefet grupları seçimlerin yapılmasına karşı olduklarını açıkladılar, ama seçim kampanyasına katılmaktan kaçınmadılar. Bazı bölgelerde aday gösterdiler. Parlamento için bir Halk Muhalefeti Adayları Seçim Programı da hazırlandı. Dış politika konusunda, Muhalefet Programı Vatan Cephesi programından temelde ayrılmıyordu. Sovyetler Birliği ile ve kardeş Rus halkı ile dostluk, Amerika, İngiltere ve Fransa

demokrasileri ile dostluk ilişkilerini ve barış ilkelerini içeri-yordu.

Vatan Cephesi ve muhalefet gruplarının seçim program-larındaki temel farklılıklar iç politika konusunda ortaya çı-kıyordu. Muhalefet grupları 1879 da kabul edilen Tarnovo Anayasası'nın düzeltilmesi, özel mülkiyete saygı ve yasal milislerin kurulması konularında direniyordu. Bu istemler Vatan Cephesi programı ilkelerinden ayrılıyor ve değişik seçmen gruplarına dayanmak amacını güdüyorlardı. Muha-lefet programı Vatan Cephesi'ni bir politik oluşum olarak reddetmiyordu ancak onun 9 Eylül Ayaklanması sırasındaki durumunda kalmasında ısrar ediyordu.

26 Ağustos 1945 seçimlerinin ertelenmesi Bulgaristan'da-ki politik durumu keskinleştirdi. Aynı yılın eylül-kasım ayla-rında sürdürülen seçim kampanyası kendine özgü ve hızlı bir kampanya oldu. Muhalefet partileri ve grupları seçim-leri ve parlamentoyu boykot etme taktikleri benimsediler. Buna karşın Bulgaristan'ın ilk devrimci parlamentosu 18 Ka-sım 1945'te seçildi. Bu, parlamenter gelenekle ülkedeki kök-lü devrimci değişikliklerin garip bir karışımıydı. Toplam 4 501 035 seçmenden 3 853 097'si oy verme hakkını kullandı. Toplam 3 397 672 oy Vatan Cephesi adayları için kullanıldı. Seçimlere katılmayan, geçersiz oyların ve muhalefete oy verenlerin sayısı 1 013 363 yani toplam seçmen sayısının % 24,51'i idi.

1945 Sonbaharında seçilen meclis 10 ay içinde burjuva devletin ekonomik temelini etkileyen ve devlet yönetim or-ganlarının sağlamlaşmasını sağlayan büyük sayıda sosyo-ekonomik ve politik yasa kabul etti. Bunlar, vurgunculukla ya da yasadışı yollarla ele geçirilen mülkiyete el konulması, toprak mülkiyeti (Tarım Reformu), ordu yönetimi ve kont-rolü gibi konular üzerindeki yasalardı. Yönetici partiler ve muhalefet partileri arasında parlamentonun yasama eylemi üzerine keskin bir parlamento dışı politik mücadele gelişi-yordu. Bu mücadele, 1946 yazında parlamentoda monarşiye karşı bir referandum yapılması ve Büyük Ulusal Meclis için seçimlere ilişkin yasalar kabul edince özellikle keskinleşti.

Yasa yapıcı Ulusal Meclis, resmen devrim öncesi Burjuva Demokratik Anayasa sınırları içinde çalışmasına rağmen, gerçekte bu sınırların ötesine geçti.

Büyük Ulusal Meclis seçimlerinin tarihi 1946 Ekim olarak saptandı. Daha o yılın yazından itibaren BİP ve diğer Vatan Cephesi partileri seçimlere katılma hazırlıklarına başladılar. 29 Eylül'de kamuoyuna seçimlere ortak bir programla ancak her partinin kendi oy pusulasıyla katılacaklarını açıkladılar. Bulgar Çiftçi Birliği (Nikola Petkov), Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Birleşik) ve Bağımsız Aydınlar Grubu «Köy Ve Şehir Emeği Federasyonu» adını verdikleri bir Seçim Blok'u oluşturdular. Muhalefet Blok'u demokratik ve toplumsal reformları içeren demagoji dolu bir program hazırladı. Keskin siyasî mücadele seçim kampanyası boyunca sürdü.

Seçimlere toplam 4 252 631 seçmen katıldı. Vatan Cephesi oyların 2 983 756'sını (% 70,10'unu) alırken, Muhalefet Blok'u 1 208 386'sını aldı. Oy pusulalarının bir kısmı geçersiz sayılmıştı. Güçler dengesi Vatan Cephesi ve onu oluşturan partilerden yanaydı. Partilerin üyeleri ve aldıkları oyu gösteren tablodan bu açıkça görülüyor.

SIYASAL PARTİ	ÜYE SAYISI	OY SAYISI
BİP	421 559	2 265 105
BÇB	150 756	560 413
BİSDP	31 529	78 268
Zveno Ulusal Birliği	34 186	71 228
Radikal Parti	3 873	8 742
BÇB (Nikola Petkov)	51 361	2 208 386
BİSDP (Birleşik)	2 214	»
Demokratik Parti	1 240	22 758

Partilerin üye sayısı ve aldıkları oylar birçok etkenler göz önüne alınarak incelenmelidir. Herşeyden önce burada komünist olmayan yönetim ve muhalefet partilerinin yalnız düzenli üyeleri gösterilmiştir. Ayrıca Muhalefet Partileri, oyları sadece kendi toplumsal dayanaklarından değil aynı za-

manda devrik faşist burjuvazinin eylemlerinin de yardımıyla aldılar. BİP'in başarısı seçimlerin en çarpıcı yanıdır. Bulgar komünistlerinin partisi mutlak çoğunluğu aldı ve halk demokrasisinin politik yapısındaki temel güç rolünü parlamenter yöntemlerle de ispatladı. Muhalefet bloku da oldukça iyi bir başarı elde etti. Seçim sonuçları muhalefet gruplarından kendilerini kesinlikle koparmamış komünist olmayan Vatan Cephesi partileri için üzücü oldu. Bu aynı zamanda sağ-kanat programı ile seçmen kitleleri içinde hiç tutulmayan Demokratik Parti için de geçerliydi.

Büyük Ulusal Meclis seçimlerinden sonraki dönem halk demokrasisinin politik yapısının ve kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin ekonomik yapısının kurulmasını sağlayan birçok önemli ekonomik ve politik gelişmelerle göze çarpar. BİP parlamento seçimlerindeki zaferine rağmen bir komünist hükümet kurma yoluna gitmedi. Demokratik Halk Devrimi bütün bir tarihsel dönemi kapsıyordu, sorunları sadece işçi sınıfı ve onun öncüsü tarafından çözümlenemezdi. Ülke ekonomik olarak çok geriydi. Köklü toplumsal değişiklikler içinde olan ülkedeki yoksul ve orta köylülerin, zanaatkârların, şehirdeki yoksulların ve aydınların çıkarları açısından bunun böyle olması gerekiyordu.

Bulgaristan'ın 2. Dünya Savaşı sonundaki uluslararası statüsü ve Müttefik Komitesinin eylemleri ülkede devrimci sürecin gelişmesine çok özel bir etki yaptı. Devrim sorunlarının çözümlenmesinde yavaşlatıcı etki yaptılar, halk demokrasisinin politik yapısının ve kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin ekonomik yapısının kurulmasındaki tarihsel uyumu bozdular. Diğer yandan ise uluslararası komisyondaki Sovyet temsilcilerinin belirleyici bir rolü vardı ve Bulgar toprağındaki Sovyet birliklerinin varlığı, ülkenin iç işlerine emperyalist güçlerin karışmasını önliyordu. Bulgaristan ve Anti-Nazi ülkeler koalisyonu arasında 1947 Şubatında imzalanan barış anlaşması ülkedeki devrimci değişikliklerin hızlanmasında çok yararlı bir etken oldu.

Muhalefet Bloku'nun Büyük Ulusal Meclis seçimlerindeki görece başarısı kendi aralarındaki bütünleşmeyi hızlan-

dırdı. Bu blokun esas gücü olan BÇB (Nikola Petkov), burjuva toplumun politik sistemini yeniden kurma hayalleri beslemeğe başladı. Büyük Ulusal Meclis'teki Muhalefet Blok'u grubu yeni Vatan Cephesi hükümetinin yapıcı politikasını engelleme taktikleri benimsedi. Muhalefet, Barış anlaşması görüşmelerinin sert başlangıcını Vatan Cephesinin muhalefet temsilcilerini içine almamasına bağladı. Muhalefete göre komünist olmayan Vatan Cephesi partilerinin seçimlerdeki başarısızlığı bağımsızlıklarını yitirmiş olmalarından ileri geliyordu.

Muhalefet Bloku politik görüşünü halka yaymak için mümkün olan herşeyi yaptı. 1946'daki düşük tarım üretiminden ve küçük üreticiler için ekonomik kısıntıların artmasından kaynaklanan karışık ekonomik durumdan faydalanmak isteniyordu. Muhalefet partilerinin toplumsal tabanları da dikkate değer. Bu partiler seçimlerde kendilerine oy veren seçmenleri Vatan Cephesi politikasına karşı çıkarmak istiyorlardı. Tüm bunlarla birlikte Muhalefet Bloku, ABD Başkanı H. Truman'ın gerici dış politikası nedeniyle Anti-Nazi koalisyonun temel güçleri arasındaki çelişkilerin ve ayrılıkların derinleşmesine dayanarak, kendi politik çizgisinin başarıya ulaşacağını umuyordu.

Yeni bir anayasanın hazırlanması, Vatan Cephesi siyasal partileri ile muhalefet partileri arasında geniş polemiklere yol açan temel sorundu. Muhalefet Partileri 1879'da hazırlanan Tarnovo anayasasını halk demokrasisine karşı bir bayrak olarak kullanıyorlardı. 1946 yazında BİP yeni anayasa için bir taslak hazırladı. Bu taslak Vatan Cephesi Ulusal Komitesi tarafından yeni anayasa için temel olarak kabul edildi. Komünist olmayan Vatan Cephesi partileri Anayasa taslağına eklektik bir özellik getiren birçok öneriler yaptılar. Yeni Anayasa için üç burjuva taslağı da hazırlandı.

Kasım 1946'dan Mayıs 1947'ye dek Anayasa taslakları Büyük Ulusal Meclis Anayasa Komisyonu'nda ve Anayasanın bölümlerini inceleyen alt komisyonlarda tartışıldı. Tar-

tışma, Meclis genel toplantılarında da sürdü. Parlamentoda en ateşli tartışmalara, Vatan Cephesi ve muhalefet yayın organlarında polemiklere yol açan sorunlar büyük ve küçük özel mülkiyetin geleceği, devlet iktidarının yapısı ve organları, halk demokrasisinin politik yapısında yasama, yürütme ve yargı eylemlerinin yapısal ilişkileri, vatandaşların toplumsal ve politik haklarına ilişkin olanlardı. Polemiklerin temel konusu, yapılan devrimci değişikliklerin yasal yolla da kabul edilip edilmeyeceği, devrimci sürecin devam edip etmeyeceği idi.

Devrimci güçler Muhalefet Bloku'nun politika alanını, strateji ve taktiklerini hem seçimler sırasında hem de Büyük Ulusal Meclis çalışmaları döneminde dikkatle incelediler. Muhalefet partilerinin reformist düşüncelerinin açıklanması ve bu partilerin kitlelere açıklanarak tecrit edilmesi görevi ön plana çıktı. BÇB (Nikola Petkov) nin bazı yerel kolları dağılmaya başladı. Bunun yanısıra Muhalefet Bloku'nun karşı-devrimci eylemini engellemek için bazı yasal ve yönetsel tedbirler alındı.

Muhalefete karşı alınan kısıtlayıcı tedbirler ve N. Petkov hakkındaki takibat ülkenin bir çok yerinde muhalefet yanlısı kitleler üzerinde uyandırıcı bir etki yaptı. BÇB (N. Petkov) daimi komitesi BİP merkez komitesiyle hemen bir anlaşma yapmak için çalıştı. Bu politik manevrayla Muhalefet Bloku'nun yerini koruyacağını ve diğer Vatan Cephesi partilerinde BİP'e karşı güvensizlik yaratmayı umuyordu. Dahası, BÇB liderleri kitlelerin bir kısmı arasındaki etkilerini muhalefetin «sadık» karakterini göstererek korumak istiyorlardı. BİP merkez komitesi BÇB (N. Petkov) yönetiminin politik adımlarının özünü doğru değerlendirdi ve Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'ne zamanında bilgi verdi. Birkaç gün sonra Ulusal Komite muhalefet partileriyle her türlü işbirliğini reddeden bir deklarasyon yayınladı.

1947 Yazında konan kısıtlamalardan sonra muhalefetin parlamento grupları büyük ölçüde güçlerini yitirdi ve ardı arkası kesilmeyen yıkma çabalarından ve politik oyalama

taktiklerinden vazgeçtiler. Yeni Anayasa görüşmesi 4 Kasım 1974'de sona erdikten sonra Büyük Ulusal Meclis Anayasanın içeriğini benimsedi. Bu, Bulgaristan'da halk demokrasisinin politik yapısının oluşumunda ayrı bir yeri olan bir karardı. Bu yasayı 1947 sonunda kapitalist endüstrinin, madenlerin ve bankaların millileştirilmesi izledi. Böylece halk demokrasisi politik sisteminin ekonomik temeli kararlı bir biçimde kuvvetlendirildi.

1947 sonundaki sosyo-ekonomik reformlar, devlet ve Anayasa reformları Bulgaristan'da çok partili sistemde köklü değişiklikler yarattı. 1948 başında Vatan Cephesi kendine temel hedef olarak Bulgaristan'da sosyalist toplumun kurulmasını seçerek birleşik bir sosyo-politik bir örgüt oldu. Değişik partilerin alt bölümleri olan politik gençlik dernekleri tek bir örgütte birleştiler. 1948 yazında BİP ve BİSDP kaynaşması tamamlandı. Çiftçi Birliği'nin sosyalist ilkeler temeli üzerindeki ideolojik ve politik evrimi sona erdi. Zveno Ulusal Birliği ve Radikal Parti, programlarının uygulanmasının tamamlandığını görerek birliklerini dağıtıp Vatan Cephesi ile birleştiler. BİP 1948 Kongresi'nde kapitalist toplumun sosyalist topluma dönüştürülmesinin biçimlerini, gidişini ve görevlerini belirten bilimsel bir program kabul etti.

Bulgaristan'da halk demokrasisi, proletarya diktatörlüğünün bir iktidar biçimiydi. İşçi sınıfının politik hakimiyetinin yeni bir biçimiydi. Kapitalizmin genel bunalımının ikinci aşamasının ve proletarya diktatörlüğünün uluslararası bir konum kazanmasının yarattığı yeni tarihsel koşullar proletarya diktatörlüğüne yeni tip bir iç örgütlenme getirdi. İşçi sınıfı hakimiyeti ve komünist partinin öncülüğü dışında halk demokrasisinin politik yapısı somut bir tarihsel içeriğe sahip oldu. İşçi sınıfı ile diğer toplumsal gruplar ve Komünist Parti ile diğer politik güçler arasındaki özel ve somut tarihi ilişkiler bu içeriğin tamamlayıcılarıydı.

Proletarya diktatörlüğü biçimleri sadece kapitalizmin genel bunalımının ikinci aşamasının yarattığı tarihsel koşulların etkisi altında değil ama herşeyden önce proletarya

diktatörlüğünün somut tarihsel içeriğindeki değişikliğe ilişkin olarak değişti. Halk demokrasisi, toplumun sürekli gelişen ve dinamik kalan politik yapısıdır.

Bulgaristan Demokratik Halk Devrimi üzerine gözlemler ve çalışmalar birbirinden farklı sonuçlara yol açtı. Bazı durumlarda tarihi gerçeklerin yanlış ve tarafsız olmayan yorumlanmaları son yıllarda Bulgar halkının geleceği konusunda yanlış görüşlerin oluşup yayılmasına neden oldu. Belli yazarlar Bulgaristan'da Demokratik Halk Devrimi'nin nesnel ekonomik, toplumsal ve politik temelleri olmadığını ve bu devrimin ithal edildiğini, yani Sovyet Ordusunca dışardan getirdiğini göstermeye çalışıyorlardı. Dahası bu yazarlar Bulgar halkının 2. Dünya Savaşı sırasındaki anti-Nazi mücadelesini reddederler, BKP'nin ülkenin politik yaşamındaki rolünü hiç bir temele dayanmaksızın inkâr ederler, diğer faşist olmayan partilerin işçi sınıfı ve köylüler arasındaki etkinliğini abartırlar. Bu yazarların eserlerinde sık sık halk demokrasisi rejiminin «baskıcı karakteri» hakkında ya da Bulgaristan ekonomisinin yapısal değişikliklerinde «şiddet» in temel yöntem olduğu konusunda ispatlanmamış iddialar görülür.

Bulgaristan'ın 1944-1948 döneminde gerçekleştirdiği devrimci değişimlere yönelmiş temelsiz ve düşmanca eleştirilerin yanı sıra, Bulgaristan Demokratik Halk Devrimi'nin karakteri konusunda da yanlış yorumlar ve görüşler ortaya atıldı. Nesnel tarihsel süreçleri dogmatik bir yaklaşımla ve tarihsel benzerlik yöntemini kullanarak ele alan bazı yazarlar Bulgaristan'da 2. Dünya savaşıdan sonraki devrimci değişikliklerin burjuva-demokratik, ya da devrimci demokratik karakteri olduğu sonucuna vardılar. Bunlar halk demokrasisinin politik yapısının tarihsel içeriğini yanlış değerlendiriyorlardı.

Bulgaristan'da 2. Dünya savaşıdan sonraki devrimci değişiklikler tutarlıydı ve herşeyden önce işçi sınıfının, çalışan köylü kitlelerin ve yoksul şehirliilerin çalışmaları sonucu

oluşmuştu. Bu değişiklikler Bulgaristan'daki toplumsal grupların temel çıkarlarını etkiledi. Bunlar Bulgar ulusunun tarihsel kaderi oldular ve gelecekteki gelişim yolunu belirlediler. Bulgaristan Demokratik Halk Devrimi'nin sorunlarına yapılan farklı yaklaşımlar bunların değişik ülkelerde yer alan karmaşık gelişim süreçlerini ve eğilimlerini açıklamada yetersizliğini **gösterir**.

SOSYALİST TOPLUMUN KURULMASI İÇİN BULGARİSTAN KOMÜNİST PARTİSİ PROGRAMI

Stojan Petrov

Bulgaristan Komünist Partisi sosyalist toplumun kurulması programını, Bulgaristan'ın sosyo-ekonomik ve politik gelişiminin nesnel yasalarının iyi anlaşılması temeli üzerinde yükseltti. Bulgaristan İşçi Sosyal Demokrat Partisi daha 1891 ve 1894 Parti dökümanlarında Bulgaristan'daki kapitalist gelişimi doğru değerlendirdi ve temel eğilimleri ile toplumsal sonuçlarını açıkladı. Parti, kapitalist üretim biçiminin uzlaşmaz çelişkilerine, bu üretim biçiminin üretici güçlerin gelişimini engellediğine ve «kendini yok edecek maddi ve manevi güçleri kendisinin yarattığı»na işaret etti. Program «Kapitalist üretim ve gelişimin bir sosyalist darbeyi kaçınılmaz kıldığını» vurguluyordu. Parti programı kapitalizmi yıkmanın ve daha üst bir toplumsal yapıya, sosyalist topluma geçmenin gerekliliğini bilimsel olarak ispatlıyordu.

1919'daki ilk Kongresinden sonra Bulgaristan Komünist Partisi, Bulgaristan'ın ekonomik ve politik gelişimi üzerine varılan sonuçları kapsayan yeni bir Program'ı benimsedi. Bu Program Lenin'in emperyalizm tanımlamasına dayanarak kapitalist toplumun yarattığı köklü çelişkileri açıklıyordu. Parti, emperyalizm altında işçi sınıfı iktidarını kurmak ve Bulgaristan'da sosyalist devrimi zafere ulaştırmak için tüm koşulların el altında olduğuna dikkati çekiyordu.

Bulgaristan Komünist Partisi program dökümanları, kapitalist toplum yapısının, Bulgaristan'ın Osmanlı boyunduruğundan kurtuluşundan sonraki ilk gelişme yıllarında bile üretici güçlerin gelişmesine ve toplumsal ilerlemeye bir engel olduğunu vurguluyordu. Bulgar kapitalizminin bu rolünü onun ortaya çıktığı iç ve dış koşullar belirliyordu.

Bulgaristan kapitalizm yoluna Avrupa ve Amerika'daki gelişmiş ülkelerden oldukça sonra girdi. Bu, kapitalizmin son aşaması olan emperyalizme geçtiği dönemdi. Buna bağlı olarak, sermayenin tekelci biçimi, Bulgaristan'da, tekelci sermaye etkisi altında ortaya çıkmaya başladı. Bulgar burjuvazisi kadar yabancı tekelci sermaye de maksimum kâr amacını güdüyordu, ulusal ekonominin bir bütün olarak gelişimine temel olacak bir endüstri yaratmayı değil. Yetersiz endüstriyel gelişim, teknolojisi ilkel, üretkenliği düşük ve parçalanmış tarımın ilerlemesini de engelliordu. Çalışan köylü kitleler, hem köy burjuvazisi tarafından hem de daha büyük ölçüde şehir ticarî ve mali sermayesi tarafından sömürülüyordu. Çok önceden, daha kapitalizm «cenet»ine girmeden, kapitalist üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişimine ayak bağı oldu. Sosyalist gelişimin esas gidişini belirleyen temel çelişki emek-sermaye arasındaki, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çelişkidir. Bunun içindir ki, burjuvazinin yıkılması ve işçi sınıfı iktidarının kurulması kapitalist toplumun çelişkilerinin doğurduğu nesnel bir gerekliliktir.

BKP, monarşik-faşist dikta döneminde kapitalizme ve faşizme karşı mücadelenin strateji ve taktiklerini hazırladı. Henüz ne sosyalist toplumun kurulması görevinden bahsediliyordu ne de sosyalizmin kurulması üzerine somut bir programı vardı. 9 Eylül 1944 silahlı ayaklanmasının zaferi de demokratik halk iktidarının kurulması, Parti'nin önüne sosyalist yapının temel gidişini çizen bir program hazırlama görevini çıkardı.

9 Eylül silahlı ayaklanmasının zaferi, ülkedeki politik güçler dengesinde birçok köklü değişikliğe yol açtı. O tarihte, monarşik-faşist burjuvazi, iktidardan uzaklaştırıldı

ve işçi sınıfının iktidarı, çalışan köylüler, zanaatkârlar ve aydınlarla birlikte kuruldu. Demokratik halk iktidarının kurulması köklü ekonomik ve sosyo-politik değişikliklere yol açtı ve kapitalizmden sosyalizme geçişin başlangıcını belirledi.

Fakat, 9 Eylül silahlı ayaklanması, burjuvaziyi sınıf olarak ortadan kaldırmadı ve temel ekonomik konumunu etkilemedi. Kapitalizmin temel çelişkisi —işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki çelişki— 9 Eylül 1944'den hemen sonraki dönemde de sürdü. Toplumsal gelişimin esas gidişi, iki sınıf, işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki mücadele tarafından belirleniyordu.

V.I. Lenin, kapitalizmden sosyalizme geçişin diyalektikliğini, çelişkilerin karakterini ve bu çelişkilerin birbirleriyle ilişkilerini ve bağımlılıklarını açıkladığı çalışmalarında, Sovyet Rusya'da devrimden sonraki ilk beş yıldaki sosyo-ekonomik gelişimi inceleyerek, ekonominin hem kapitalizm hem de sosyalizm öğelerini içerdiğine ve iki temel sınıf —işçi sınıfı ve burjuvazi— arasındaki mücadelenin toplumsal gelişimin geleceğini belirlediğine işaret etti. Lenin, sosyalizm ve kapitalizm, işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki çelişkinin geçiş döneminde diğer çelişkileri belirleyen esas çelişki olduğunu vurguladı. Geçiş döneminde birbiriyle ilişkili ve bağlı karmaşık bir çelişkiler sisteminin —temelde ya da yüzeyde, uzlaşmaz ya da uzlaşabilir, asıl ya da ikincil— ortaya çıktığına da dikkati çekti. Geçiş dönemi sosyalist topluma uygun yeni eğilimler ve kuramsal öngörülerini doğrulayan süreçler de doğurdu. Geçiş dönemindeki çelişkilerin özünün ve karakterinin bu çelişkilerin olgunluk derecesinin ve aralarındaki diyalektik ilişkilerin, doğru değerlendirilmesi, Komünist Parti'nin politikasını, strateji ve taktiklerini belirlemek için temel koşuldur.

Bulgaristan'da demokratik halk iktidarının kurulması çelişkiler sisteminde, bu çelişkilerin yapılarında ve gelişme eğilimlerinde köklü değişimleri başlattı. Temel çelişki —işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki çelişki— değişik tarihsel koşullarda kendisini gösterdi. Devlet işçi sınıfının elindeydi ve

bu işçi sınıfının, burjuvaziyi bir sınıf olarak sınırlandırmak ve tasfiye etmek için, üretimin toplumsal karakteri ile özel mülkiyetin kapitalist karakteri ve şehir ile köy arasındaki çelişkileri ortadan kaldırmak için uygun bir politika sürdürmesini sağladı. Ülkenin sosyal gelişimindeki uzlaşmaz çelişkilerin sistemli bir şekilde yok edilmesi için gerekli koşullar yaratılmıştı. Fakat toplumsal gelişimin belirli bir aşamasında, temel çelişki, diğer çelişkilerin evrimini belirlediği halde, kendisini baş çelişki olarak her zaman göstermez. 9 Eylül 1944'den sonra işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çelişki de böyle bir çelişkiydi.

Monarşik-faşist diktanın yıkılması demek, faşizme karşı mücadelenin bittiği ya da faşist kalıntıların bir kerede tamamen yok edildiği anlamına gelmiyordu. Devlet mekanizması faşist öğelerden temizlenmeliydi, demokratik halk rejimi görevleri doğrultusunda yeniden örgütlendirilmeliydi; ideoloji, bilim ve kültür alanındaki faşist kalıntılar ortadan kaldırılmalı ve yeni demokratik halk devleti sağlamlştırılmalıydı. Nazi birliklerini Balkanlardan çıkarmak, müttefik devletlerle —SSCB, ABD ve İngiltere— bir barış anlaşması imzalayarak, Bulgaristan'ın uluslararası statüsünü belirlemek ve Nazilerin yağma ettiği ulusal ekonomiyi yeniden düzenlemek gerekliydi. Bulgar halkı da demokratik ve anti-faşist nitelikli bir çok sorunla karşı karşıyaydı.

9 Eylül 1944'den sonra başlayan sosyo-ekonomik sistemin demokratikleşmesi süreci normal burjuva demokrasi-sinden oldukça farklıydı. Yeni tip bir demokrasi yaratılı-yordu. Halkın çoğunluğunun çıkarlarını dile getiren halk demokrasisiydi bu. Bunun için, 9 Eylül 1944'den sonraki dönemde baş çelişki gerçek halk demokrasisi ile en gerici ve tutucu burjuvaziye, faşizm kalıntılarına ve uluslararası emperyalizme dayanan burjuva diktatoryası arasındaki çelişkiydi.

Ülkenin sosyo-ekonomik gelişiminin özünü doğru tahlil eden, temel ve baş çelişkileri doğru değerlendiren Parti, görevlerini Parti programında kapsamlı bir şekilde dile getirdi. 9 Eylül 1944'den sonraki başlıca görevler, Bulgaristan

Komünist Partisi Merkez Komitesi ve Vatan Cephesi Hükümetinin dökümanlarında belirlenmişti. Önce, 12 Eylül 1944'te, BKP Merkez Komitesince yayınlanan Genelge ülkenin sosyo-politik gelişiminin karakterini ve Partinin görevlerini belirliyordu. Merkez komitesinin Genelgesi şuna işaret ediyordu: «Şu aşamada, mücadele, Vatan Cephesi platformunda verilmelidir. Bu platformdan her sapma, ulusal kurtuluş mücadelesini zayıflatır ve sınıf düşmanına bir hizmet olur.» Bu, burjuvaziyi devirip, yerine bir Sovyet iktidarı kurma çabalarına karşı Merkez Komitenin uyarısıydı. Partinin ana görevleri şunlardı: Yeni Vatan Cephesi iktidarının güçlendirilmesi, Alman birliklerinin Bulgaristan'ı istila etmesine karşı ve Balkanlardan Almanların çıkarılması için tüm güçlerin harekete geçirilmesi; Vatan Cephesi Programı'nın tamamen ve tutarlı bir biçimde uygulanması; faşizm ve faşist ideolojinin kökünden yok edilmesi; ülkenin sosyo-politik yaşamının demokratikleştirilmesi, halkın kendi için karar verebileceği gerçek bir demokratik halk iktidarının kurulması .

Parti, 1942 Vatan Cephesi Programı'nı, 9 Eylül 1944'den sonraki mücadelenin temeli olarak görüyordu. 17 Eylül 1944 Vatan Cephesi Hükümeti Programı, Vatan Cephesi Programı'nı daha geliştirdi, yeni koşullara göre düzenleyerek, daha somutlaştırdı. Bu, aynı zamanda Komünist Parti'nin de programıydı sadece bu programın hazırlanmasında rol aldığı için değil, fakat aynı zamanda Parti'nin sosyo-politik gelişimin karakteri üzerindeki kendi düşüncesini açıklıkla aksettirdiği, Parti'nin en acil görevlerini ve görüşlerini belirlediği için.

Vatan Cephesi Hükümetinin (17 Eylül 1944) Programı, ülkenin sosyo-ekonomik ve politik gelişiminde köklü değişimlere yol açacak görevleri benimsemişti. Halk demokrasisi olağan bir burjuva demokrasisi değildi, işçi sınıfının önder rolünü kabul ederek halkın büyük çoğunluğunun çıkarlarını dile getiren bir demokrasiydi. Bunun için Vatan Cephesi Hükümeti Programı, üretim araçlarının özel mülkiyetini ve özel girişimi koruyucu tedbirler aldı, fakat aynı

zamanda, burjuvazinin ekonomik gücünü de kısıtladı ve ulusal ekonominin emekçi halk çıkarları doğrultusunda gelişebilmesini sağladı.

İç politikada Program şunları içeriyordu: halkın özgürlük ve haklarının yeniden ve köklü bir şekilde sağlanması, yönetim organlarından halk düşmanı faşist kalıntıların tasfiyesi, yerel belediye yönetimlerinin yeniden kurulması, cinsiyet farkı olmaksızın tüm yurttaşlara eşit politik haklar sağlanması, faşist rejimin çıkardığı bütün olağanüstü yasaların iptal edilmesi, vb.

Hükümetin, ülkenin ekonomik gelişimi açısından üzerine aldığı görevler özellikle önemli idi. Program, kapitalist özel mülkiyete ve özellikle emekçi halkın sömürülmesine ve kâr amacına hizmet eden mülkiyete ciddi kısıtlamalar koyuyordu. Bunun için program «asalak sınai girişimlerin» ve «orta sınıf üyelerinin ekonomik ve toplumsal açıdan zararlı aracılığı»nın yok edilmesini, özel ekonomik tekellerin ve ayrıcalıkların, büyük hissedarlarca temsil edilen tekелci sermayenin egemenliğinin sona erdirilmesini istiyordu. Program, tütün, tahıl, kimyasal maddeler vb. gibi ülke için en önemli malların ithalat ve ihracatında bir devlet tekeli kurulmasını öngörüyor ve geniş kitlelerin gereksinmelerini karşılayabilecek bir sanayileşmeye olanak sağlıyordu.

Tarımda, özellikle toprak mülkiyetinde, özel mülkiyeti kısıtlayıcı tedbirler getiriliyordu. Bununla birlikte Program, tarımın gelişmesindeki ana gidişi çiziyordu: toprağın kooperatif yoluyla işlenmesi. Devlet, kooperatiflere tarım aletleri, krediler konusunda yardım etmeyi üstleniyordu.

Vatan Cephesi hükümetinin bütün toplumsal politikasına emekçi halkın çıkarları ycl gösteriyordu. Bunun için sadece bir demokratik halk devletinde uygulanabilecek ilkeler Programa konmuştu. Örneğin, istekler şunlardı: sermaye kârları üzerinde kontrol sağlamak ve sağlanabilecek maksimum kârı sınırlandırmak; tüm vatandaşlara iş sağlamak; işçilerin sömürüden korunmasını garantilemek; işçilerin ve devlet memurlarının asgari ücretini belirlemek... Mali politika alanındaki görevler de demokratik bir karaktere sahipti ve emekçi

halkın çıkarları doğrultusunda hazırlanıyordu. Mali politikadaki ana özellikler sermayenin müterrakki gelir vergisiyle (yani, gelirle birlikte artan bir vergi sistemiyle -çev.) vergilendirilmesi, tüketici mallarındaki yüksek dolaylı vergilerin kaldırılması, düşük ücretli vatandaşların aldıkları maaşların ve asgari ücretlerin vergiden muaf tutulması gibi konularda kendini gösteriyordu.

Vatan Cephesi Hükümeti Programı, özel sektörün ve özel girişimciliğin çıkarlarını kamu sektörü ve işçi sınıfının çıkarlarına tabi kıldı. Birincilerin çıkarları ikinci dereceye alındı. Bu politika parti dökümanlarında da kendini açıkça belli etti. BKP Merkez Komitesi Polit Büro'nun, 10 Kasım 1944 kararında, Parti'nin ekonomik politikasının temel eğilimleri belirtilmişti. Bu kararın bir kısmı şöyle: «Özel mülkiyet ve özel girişim korunmakta ve ilgi görmekte, bunlara yaratıcı güç ve enerjilerini geliştirme olanağı sağlanmaktadır. Ancak aynı zamanda, ekonomide devlet girişimciliğinin ve kooperatifleşmenin gelişmesi için yoğun çabalar gösterilmekte ve teşvik edici tedbirler getirilmektedir.»

Kooperatiflerin geliştirilmesi konusunda 22 Mayıs 1945'deki bir Polit Büro kararı, özel sermayenin olanaklarından yararlanmanın, ancak bununla birlikte kamu sektörünü de hızla güçlendirip geliştirmenin önemini tekrar vurguluyordu. «Yurtsever tüccarlar ve imalatçılar da dahil tüm güçler ekonomik görevlerin çözümünde görev almalıdırlar» diyordu bu karar. «Devlet sektörünü ve kooperatifleri güçlendirmek için herşey yapılmalıdır.» Polit Büro kararlarından görüldüğü gibi, ekonomik gelişimin gereksinimlerini karşılamak, ulusal ekonominin yenilenmesi ve toplumun üretici güçlerinin geliştirilmesi için özel sermaye ile işbirliği kaçınılmazdı.

BKP Merkez Komitesi, 1945 Eylül'ünde ekonomik politika üzerindeki görüşlerini özel bir bildiri ile açıkladı. Bu bildiri, Parti'nin izlediği amaçları sıralıyordu: ülkenin ekonomik gelişimini hızlandırmak, ülkeyi modern bir endüstri-tarım ülkesine dönüştürmek. Bu görevin uygulanması için tüm ekonomik güçler iş başında olmalıydı. Parti, endüstri

ve tarımda kamu sektörünün gelişimine, özellikle köylü üretici kooperatiflerine büyük özen gösteriyordu. Bu arada toprağın özel mülkiyeti korunuyordu. Parti, özel sektör ve özel girişimin, devletin gösterdiği yolda ve denetimi altında gelişmesine izin veriyordu. Bildiri, ulusal ekonominin ve emekçi halkın çıkarlarının ve işçi sınıfının sömürü ve yağmadan korunmasının devlet denetiminin amacı olduğunu açıkça vurguladı. Aynı zamanda endüstri ve tarımın gelişmesi, devlet ve çalışma disiplininin sağlanması için somut tedbirler de belirtiliyordu. Parti'nin (BKP) uyguladığı bu ekonomi politikası, Lenin'in 1921 yılında Sovyetler Birliği'nde Yeni Ekonomi Politikada (NEP) döneminde uygulanan ilkelerine dayanıyordu.

Parti'nin 9 Eylül 1944 sonrasındaki ekonomik politikası ulusal ekonominin kendi yapısıyla belirleniyordu; bu yapının büyük kısmını küçük üretici çiftlikler ve zanaat üretimi oluşturuyordu. Ağır sanayi, toplam çıktının sadece % 7'sini oluşturuyordu. Toplam üretimin büyük çoğunluğunu temsil eden parçalanmış, küçük ölçekli tarımsal ve endüstriyel üretim bir kenara itilemezdi. Ulusal ekonominin iyileştirilmesinde mutlaka kullanılmalıydı.

Küçük ya da büyük ölçekli kapitalist ekonomiyi (özel sektör) korumak ve onu belli bir dönem için kullanmak sadece ekonomik nedenlerden dolayı gerekli değildi. Bu konuda politik düşünceler de büyük rol oynadı. Büyük sayıda küçük üretici, yoksul ve orta köylü, zanaatkar ve imalatçı Vatan Cephesi'yle birlikte monarşik-faşist diktaya karşı savaşmışlardı. Parti, demokratik halk iktidarının kurulmasından sonra dahi bu katmanları Vatan Cephesinin yanına çekmekte başarısızlık gösteremezdi. Emekçi halkın birliğini güçlendirmek için her çaba gösterilmeliydi. Bu anlamda Georgi Dimitrov, BKP Merkez Komitesine seslendiği 28 Ekim 1945 tarihli mektupta yoksul ve orta üreticilerle ittifakı sağlamlaştırmanın gerekliliğine özel bir dikkat gösteriyordu: «Vatan Cephesi ve bizim basınıımız tarafından zanaatkarların, küçük ve orta imalatçıların ihmal edilmesi bu katmanları karşı-devrim saflarına çekmez mi sanıyorsunuz?

Vatan Cephesinin ana kitlelerinin işçiler, köylüler ve aydınlar olduğu doğrudur. Fakat yukarıda bahsedilen katmanlar da Vatan Cephesi saflarında temsil edilmelidir.» Ülkenin ekonomik ve politik gelişimi için nüfusun tüm katmanlarının, imalatçılar tarafından temsil edilen özel sektör de dahil, tüm ekonomik güçlerin, işbirliği gerekiyordu.

İşçiler, köylüler, zanaatkarlar ve aydınların Vatan Cephesi etrafında militanca birleşmeleri demokratik halk rejiminin sağlamlaşmasında ve ülkedeki diğer devrimci değişikliklerde önemli bir rol oynadı. BKP'nin Vatan Cephesindeki tüm siyasal parti ve gruplarla işbirliği bu anlamda önemlidir. Bunun için Polit Büro kararı şunu vurguluyordu : «Vatan Cephesindeki müttefiklerimizin ekonomik görüşleri dikkate alınmalıdır. Bu güçlerle işbirliği ekonomi sektöründe de korunmalıdır.» Bunun için Parti, toplumun devrimci örgütlenmesinde, Vatan Cephesinin ve tüm demokratik ve yurtsever güçlerin kuvvetlendirilmesine büyük önem veriyordu.

9 Eylül 1944 Silahlı Ayaklanma'sından sonraki ilk aylarda, BKP'nin politik çizgisi, nesnel, ekonomik ve politik gelişimlerin derin bir incelemesine ve o dönemdeki sınıfsal ve politik güçler dengesine dayanıyordu. Parti, o aşamada baş çelişkinin gericilik ve faşizm ile işçilerin, köylülerin, zanaatkârların, aydınların ve burjuvazinin Alman aleyhtarı bazı kesimlerinin, yani halkın büyük çoğunluğunun ,temsil ettiği demokrasi arasındaki çelişki olduğunu açıkça görüyordu. Bunun için halkın diğer katmanlarıyla ve hatta bazı burjuva kesimleriyle işbirliğini istiyordu.

Georgi Dimitrov, Parti'nin politik çizgisini şöyle anlatıyordu: «Faşist klığın kökünden yıkılması ,anti-nazizm mücadelesinde başarı, ulusal bağımsızlığı, bölgesel bütünlüğü ve devlet otoritesini korumak için tek doğru politika, ulusun tüm anti-faşist, demokrat ve yurtsever güçlerini, burjuvazinin Alman aleyhtarı bazı kesimlerini de alarak bir araya getirmektir. Bunun anlaşılması, 9 Eylül Ayaklanma'sının tarihsel başarısının daha da gelişmesi ve korunması için bir garanti ve ön koşuldur.» Georgi Dimitrov, Parti

Merkez Komitesi'nin, bu politikada kararlar ve hızla ilerlediğine işaret etti.

BKP'nin, Vatan Cephesi Programı'nın uygulanması için tüm emekçi halkı birleştirmesi, demokratik halk yönetiminin güçlenmesinde ve Vatan Cephesi'nin politik açıdan sağlamlaşmasında çok önemli bir rol oynadı. 1946 sonlarında Vatan Cephesi Programı uygulanmıştı ve hatta bazı konularda program aşılmıştı. Ekonomide devlet sektörü sağlamlaştırılmış; özel sermayenin sömürücü rolü oldukça kısıtlanmıştı. Hükümet vurgunculuk ve yasa dışı yollarla elde edilen mülkiyetin müsadere edilmesine, gelir vergisine; sigorta vb.'de devlet tekelinin kurulmasına ilişkin ve kapitalist mülkiyeti oldukça kısıtlayan bir takım kararlar benimsedi. İşletmeler üzerinde, işçilerin kontrolünün kurulması, üretimi ve ekonomik eylemleri devletin düzenlemesi gibi bir takım hükümet tedbirleri ile işletmelerde kapitalistlerin rolü iyice sınırlandırılmıştı. Diğer yandan, tarım reformu da köy burjuvazisini büyük ölçüde kısıtlamıştı. Köy burjuvazisinin 20 hektardan (Dobruca'da ise 30 hektardan) fazla toprağı olmasına izin verilmiyordu. 1947 Nisan'ında ekonominin bütün olarak ilerlemesini kapsamlı tek bir plana dayanarak sağlayan, Ulusal Ekonominin Gelişimi İçin İki Yıllık Plan kabul edildi. 1946 Ekim'indeki yeni Büyük Ulusal Meclis seçimlerinde, emekçi halkın çoğunluğu BKP'ne oy verdi ve Bulgar haklıının lideri Georgi Dimitrov başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Sosyalist toplumun kurulması için tüm maddî, ekonomik ve politik ön koşullar yaratılmıştı.

Fakat, o sırada BKP ülkede sosyalist kuruluş için gerekli geniş kapsamlı bir programdan yoksundu. Parti, sosyalizme giden yolun yapısı ve perspektifleri konusundaki bir takım sorunların kuramsal çözümlemelerinden, Georgi Dimitrov'un BKP Beşinci Kongresi raporunda belirttiğı gibi, «sosyalizme doğru hareketimizin perspektifleri ve hızına ait gerekli açıklık»tan yoksundu.

Sosyalist toplumun kurulması için gerekli geniş bir programın olmaması, sosyalist yapının bir takımı acil ve önemli sorunlarına, özellikle kapitalist mülkiyetin kaldırılması ve

Üretim araçlarında kamu mülkiyetinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması gibi sorunlara m aranmasına engel olamazdı. Vatan Cephesi Hükümeti, 17 Eylül 1944 Programı'nın uygulanması sırasında kapitalist mülkiyetin nluğuna ya el koymuş ya da kontrol ve kısıtlamalar altına alınmıştı. Georgi Dimitrov'un, Vatan Cephesi Programı'nı sosyalizme doğru hareketin perspektifleri ile bağdaştırması bir raslantı değildi. Georgi Dimitrov şöyle diyordu: «Bizim, Vatan Cephesi politikamız ve Vatan Cephesi Programı'nın kavranması için, tüm demokratik ve ilerici güçleri birleştirme mücadelemiz ile sosyalizm mücadelesi arasında bir çelişki olmadığını her zaman vurguladık.»

Vatan Cephesi Programı önemli bir toplumsal gelişim yasasının —sosyalizm için mücadele ile demokrasi için mücadele arasında kırılmaz bir bağ ve birlik olduğu yasasının— uygulanmasını sağladı. Faşizmin yıkılması, onun ekonomik göçü olan tekelci sermayeyi ve büyük burjuvaziyi de sarstı. Demokrasi için mücadele ile sosyalizm için mücadele arasındaki karşılıklı bağı vurgulayan Georgi Dimitrov BKP Beşinci Kongresinde, burjuva demokrasisinin faşizmi doğuran umutsuz yapısal krizi altında, «Kapitalizmin temel-lerini sarsmadan, sosyalizm doğrultusunda adımlar atmadan ciddi ve sürekli demokratik değişiklikler ve ilerleme mümkün değildir» diyordu.

Parti toplumsal çelişkilerin olgunluk derecesini doğru değerlendirdi ve mlemek için zamanında tedbir aldı. Demokratik ve anti-faşist görevlerin uygulanmasının yanısıra, burjuvaziyi sınıf olarak ortadan kaldırmak ve üretim araçlarında kamu mülkiyetini kurup geliştirmek gerekliliği artıyordu. 1947 ve 1948'de, sosyalist ekonominin kurulması yolunda kararlı adımlar atıldı. Ulusal ekonominin yenileşmesini ve ülkenin hızla endüstrileşmesini kapsayan 2 yıllık Ulusal Ekonomik Plan bu anlamda önemliydi.

Burjuvaziyi ve kapitalist mülkiyeti tamamen ortadan kaldırma gerekliliği, Bulgaristan'ın ekonomik ve politik gelişiminden kaynaklanıyordu. Kapitalist endüstri ülkenin endüstriyel kalkınmasını ve bir bütün olarak ulusal ekonomi-

nin ilerlemesini engelliyor, yaratılan gelişmelerin gerisinde kalıyordu. Üretimde bulunan kapitalist sektörlerle devlet sektörlerinin verimliliğine ilişkin verilerin karşılaştırılması bu sonucu doğrular.

Örneğin 1947'de, özel ve devlet-özel karma işletmeler endüstriyel işletmelerin % 83,4'ünü oluşturuyor fakat toplam endüstriyel üretimin ancak % 55,1'ini gerçekleştiriyordu. Buna karşılık kamu (devlet ve kooperatifler) sektörü endüstri işletmelerinin % 16,6'sını oluştururken toplam üretimin % 46,9'unu sağlıyordu. Özel sektör, açıkça görülüyor ki, üretimi ulusal ekonominin çıkarları doğrultusunda geliştirecek bir durumda değildi. 1947 Aralık'ında özel sektörde yer alan endüstri işletmeleri ve madenler kamulaştırıldı ve böylece endüstrideki büyük özel mülkiyet tamamen ortadan kaldırıldı.

Tarımdaki büyük özel mülkiyet de (toprak büyüklüğünü kısıtlayan tedbirler ve büyük tarım makinalarının alınması, ortakçılığın kaldırılması yoluyla) büyük ölçüde kısıtlanmış ve önemli bir ekonomik güç olmaktan çıkmıştı. Tarımdaki baş çelişki, sosyalist (devlet ve kooperatif) sektörle, küçük özel çiftçilik arasındaki çelişki oldu. 1948'de, kooperatif işletmeye açık toprakların ancak % 7,2'sine sahip 124 000 ailenin üye olduğu 1 100 kooperatif çiftlik, kooperatif sektörünü oluşturuyordu. Toprağın ve tarımla uğraşan ailelerin büyük çoğunluğu küçük özel üretimde yer alıyordu. Kooperatif çiftlikler, yapısal açıdan henüz gelişmenin başında olmalarına karşın, emek verimliliği ve ortalama ürün açısından küçük özel çiftlikleri kat kat geçiriyorlardı. Buna göre, tarımın daha sonraki gelişimi ancak tamamen kooperatifleşmeyle olabilirdi.

1947 ve 1948'de bazı iç ve dış politik sorunlar da çözümlenmişti. 1947 Şubatında, Bulgaristan'ın uluslararası statüsünü çözümleyen Barış Anlaşması imzalandı. ABD ve İngiltere ile diplomatik ilişkiler yeniden başladı. SSCB ve Halk Demokrasi'leri ile uluslararası ekonomik ve kültürel ilişkiler daha da geliştirildi. Tüm demokratik güçleri, Vatan Cephesinde toparlamak doğrultusunda yeni ve önemli bir

gelişme oldu. Muhalefet liderleri, hainlikleri ortaya çıkınca, halkın önünde maskelerini düşürmek zorunda kaldılar.

Demokratik halk yönetiminin yerleştirilip güçlendirilmesinde ve sosyalist ekonominin kurulmasında gerçekleştirenler, ülkede, sosyalizmin temellerinin atılması yolunun hazır olduğunu gösterdi. BKP'nin Kasım 1948'de toplanan Beşinci Kongresi, sosyalist toplumun kurulması için hazırlanan geniş bir program kabul etti. Georgi Dimitrov, Kongredeki konuşmasında, Bulgaristan'ın 9 Eylül 1944'ten sonraki sosyo-ekonomik ve politik gelişiminin karakterinin ve bu gelişimin ana eğilimleri ve özelliklerinin derinlemesine bir incelemesini yaptı. Dimitrov sosyalist toplumun kurulması yolunda, Parti'nin stratejisini çiziyor ve önündeki görevleri gösteriyordu.

Demokratik Halk Devleti'nin sınıf tahlili ve karakterinin doğru anlaşılması toplumsal gelişimin perspektiflerini ve görevlerini belirlemek için özellikle önemliydi. BKP Beşinci Kongresine kadar, proletarya diktatörlüğünün özel bir biçimi olan demokratik halk devleti'nin rolüne ve kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin genel yasalarına ait sorunlarda tam bir açıklık yoktu. Bazı yazarlar, bu dönemin ülkeye has yollarla proletarya diktatörlüğü olmadan da geçilebileceğini düşünüyorlardı. Georgi Dimitrov Bulgaristan'ın sosyalizm yolundaki hareketinde bir istisna olmadığını ve onun deneyimlerinin sosyalizme geçen her ülke için gerekli ve olağan yasaların bir tekrarı olduğuna işaret etti. Demokratik halk devletinin sınıf yapısıyla, işçi sınıfı önderliğinde halkın büyük çoğunluğunun —işçiler, köylüler, zanaatkarlar, aydınlar— iktidarını temsil ettiğini vurguladı.

Georgi Dimitrov, halk demokrasisinin karakteristik niteliklerini, rolünü ve görevlerini ortaya çıkardı. Demokratik halk devletinin, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin devleti olduğunu ve rolünün, ülkenin sosyalizm yolundaki gelişimini sağlamak olduğunu gösterdi. Demokratik halk devleti, aşağıdaki görevleri yapmak zorunda olan bir proletarya diktatörlüğü biçimiydi: şehirlerdeki ve köylerdeki kapitalist unsurları ortadan kaldırmak, işçi sınıfı ile çalışan

köylüler arasındaki ittifakı güçlendirmek, sosyalist ekonominin kurulmasını örgütlemek ve bir kültürel devrimi gerçekleştirmek. Georgi Dimitrov, demokratik halk devletinin ancak Sovyetler Birliği ve diğer demokratik halk cumhuriyetleri ile dostluk içinde gelişip görevlerini yapabileceğini de vurguladı.

BKP Merkez Komitesi adına Georgi Dimitrov, bir sosyalist toplumun kurulması için, sosyalist yapının ana gidişini ve aşamalarını belirleyen geniş bir program önerdi. Program, ülkenin toplumsal gelişiminin nesnel yasalarının esaslı bir gözlemine dayanarak hazırlanmıştı. Kapitalist büyük endüstrinin topluma ait endüstriye dönüştürülmesi ulusal ekonominin gelişiminin bir bütün olarak düzenlenmesi ve planlı bir şekilde yönetilmesi için en önemli şarttı. Bu, geçmişte ülkenin sosyo-ekonomik ve politik gelişimini belirleyen, proletarya ile burjuvazi arasındaki uzlaşmaz çelişkinin tümüyle aşılması için gerekliydi. Bu nedenle, Georgi Dimitrov, Kongre’de, ulusal ekonomide kapitalist sektörün kaldırılmasını ve tarım, ticaret ve endüstride üretim araçlarının toplumsallaştırılmasını ilk görev olarak gösterdi. Ulusal ekonominin kalkınması için ilk Beş Yıllık Plandaki ana sosyo-politik görevler şöyle belirleniyordu: «Endüstri, ticaret ve ulaşımda kapitalist sınıfı tümüyle kaldırmak ve zanaatkarların bütünüyle kooperatifleşmesini sağlamak.»

Birinci Beş Yıllık Ekonomik Plan tarım alanında sosyo-politik ilişkilerde daha az zorlayıcı görevler getiriyordu. Tarımın büyük çoğunluğunu toplam tarım üretiminin yüzde 77,8’ini üreten küçük özel çiftliklerin oluşturması gerçeği, tarımın sosyalist örgütlenmesini oldukça zorlaştırıyordu. Bu amaca ancak, küçük üreticileri kooperatif çiftçiliğin yararlarına inandırmak için gösterilecek uzun bir aydınlatma çabasından ve toprağın makinalarla işlenmesini sağlayacak yeterli tarım makinalarının üretilebilmesi gibi gerekli maddi koşullar yaratıldıktan sonra varılabilirdi. Bunun için, Birinci Beş Yıllık Ekonomik Plan direktifleri şu görevleri getiriyordu: Birinci Beş Yıllık Plan sonunda (1953), kooperatif çiftlikler tarımsal üretimin % 60’ını, devlet çiftlikleri ise

% 2,5'unu sağlayacaklardı. Özel sektörün payı % 97,8'den % 37,5'e düşürülecekti. Tarımdaki kapitalist mülkiyete gelince, Georgi Dimitrov bunun tasfiye edilmesini öneriyordu. Fakat bu topraklara el konulması yoluyla değil, kapitalist mülkiyetin kısıtlanması ve kooperatif çiftliklere katılmasının teşvik edilmesi ile gerçekleşecekti. O güne dek varolan, kır burjuvazisinin tasfiyesi pratiğinde, bu yeni bir bakış açıydı ve tarımın sosyalist örgütlenmesine bir katkıydı. Birinci Beş Yıllık Ekonomik Planın tarım alanındaki görevleri sosyalist sektörün (devlet ve kooperatif) küçük mal üretimine galebe çalmasını ve sosyalist üretim ilişkilerinin egemen ilişkiler durumuna gelmesini öngörüyordu.

Beş Yıllık Planın verdiği diğer bir görev, ticaret alanında özel sektörün tasfiye edilmesi göreviydi. Daha 1948 yılında toptan ticaret devlet sektörünün (% 64) ve kooperatif sektörün (% 36) eline geçmiş sayılırdı. Beş yıllık dönem sonunda bu oran devlet sektörü için % 70 ve kooperatif sektörü için % 30 olmalıydı. Fakat perakende ticarete, devlet, kooperatif ve özel sektörler arasındaki oran sırasıyla yüzde 22,3, 44,5 ve 32,2 idi. Bu oran da sırasıyla yüzde 45, 50 ve 5 olmalıydı. Bu, kamu sektörünün ticarete de egemen duruma geçmesi demekti.

Birinci Beş Yıllık Plan'ın toplumsal ve sınıf ilişkileri konusundaki görevleri Georgi Dimitrov'un 5. Parti Kongresi'ndeki konuşmasında şöyle formüle edilmişti: «Şehirlerdeki sömürücü sınıfların —şehir burjuvazisi— son kalıntıları da ekonomik anlamda tasfiye edilecek. Zanaatkârlar zanaat kooperatiflerinde birleşecekler. Köy burjuvazisinin —kulaklar— çalışan köylüleri sömürmelerine yarayan ekonomik konumları gittikçe sınırlandırılacak ve yok edilecek, bu sınıfın ortadan kalkması için gerekli önkoşulları yaratacak olan kooperatif çiftlikler geliştirilecek. Uzlaşmaz sınıflar yok olacak ve toplum çıkarları birbiriyle çatışmayan ve ortak çabaları ile ülkemizi sosyalizme ve sonra komünizme götürecektir. İşçilerden, çalışan köylülerden ve çalışan aydınlardan oluşacak». Toplumsal ve sınıfsal ilişkiler alanındaki bu görevler o aşamadaki baş çelişkidir— işçi sınıfı ve bur-

juvazi, kapitalizm ve sosyalizm arasındaki çelişkiden kaynaklanıyordu.

Georgi Dimitrov, sosyalist topluma özgü gelişim süreçlerinden kaynaklanan diğer bir grup görevi de formüle ediyordu. Geçiş döneminde yeni gelişim süreçleri ortaya çıkmış ve yeni tip çelişkiler doğmuştu. Kapitalist toplumdan miras kalan uzlaşmaz çelişkilerin yanısıra doğmakta olan yeni toplumsal sisteme, sosyalizme uygun uzlaşır çelişkiler de vardı. Geçiş dönemindeki toplumsal çelişkilerin gelişimini çözümleyen V.I. Lenin, bu çelişkilerin arttığını ve eskiye göre «daha fazla çelişkinin» doğmakta olduğunu göstermişti.

Sosyalizme özgü olan ve sosyalist rejimde baş çelişki haline gelen uzlaşır çelişkilerden biri de, toplumun ileri politik örgütlenmesi ile az gelişmiş maddi ve teknik temeli arasındaki çelişkidir. Burjuvaziden zayıf bir maddi ve teknik temelin kaldığı Bulgaristan'da, bu çelişkinin önemi daha büyük olacak, birinci ve temel bir çelişki durumuna gelecekti. Sosyalist toplumu kurmak için uzlaşmaz sınıfların ve kişinin kişiyi sömürmesinin yok edilmesi sosyalist üretim ilişkilerinin yerleştirilmesi yeterli değildi, toplumsal ilişkilerin ve kişinin manevî yaşamının gelişmesi için ana koşul olan nesnel üretici güçlerin büyük ölçüde gelişmesini sağlamak da gerekliydi. Lenin'in sosyalizmi kurma planı, BKP'nin sosyalist toplumu kurma programının temelini oluşturunuyordu. Bu program, diğer görevlere önderlik eden etken olarak sosyalizmin nesnel ve teknik temeline özen gösteriyordu.

Sosyalist toplumun nesnel üretici güçlerinin gelişimi, o dönemdeki diğer çelişkileri, örneğin şehir ve köy arasındaki, kafa ve kol emeği arasındaki köklü farklılıkları ve çelişkileri yenmek için çok önemliydi. Bu görev, Georgi Dimitrov'un 5. Parti Kongresi'ndeki konuşmasında formüle edilmişti ve Beş Yıllık Ekonomik Plan'da başlıca hedef oldu.

Ulusal Ekonominin Kalkınması için Birinci Beş Yıllık Plan'da şunlar yazıyordu: «Beş Yıllık Planın ana ekonomik ve politik görevi, ülkenin endüstrileştirilmesi ve elektrikleştirilmesi, tarımın makineleştirilmesi ve kooperatifleştirilmesi yoluyla *Bulgaristan'da sosyalizmin temellerinin kurulma-*

sıydı. Bu görevin uygulanmasında en önemli etkenlerden biri, ülkenin sosyalist yolda endüstrileştirilmesiydi. Parti, endüstrileşme yolunu ve araçlarını örneğin, endüstrinin örgütlenmesi ve yönetimi, bütünleştirilmesi ve merkezîleştirilmesi, tek bir devlet planına göre işletilmesi gibi etkenleri de belirledi.

Endüstrinin temel gelişimi eğilimini çizdi: üretim araçları üretiminin maksimum gelişimi. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, endüstrinin değişik dallarının gelişmesi için, elektrik enerjisi, metalurji, ağır kimya sanayii, makina yapımı ve inşaat malzemesi üretiminin maden çıkarımının çoğaltılması —maden cevheri, kömür gibi—, yiyecek ve tekstil endüstrilerinin, taşıma ve haberleşmenin geliştirilmesini sağlayacak somut bir programdı. Parti, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde hafif ve ağır sanayilerin üretimleri arasındaki oranın 74/26'dan 55/45'e doğru değiştirilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bu, ağır sanayinin çok hızlı adımlarla gelişmesi demekti. Toplam endüstriyel çıktının iki katına yükselmesi planlandığı halde, ağır sanayinin üretimi 3,2 kat artacaktı.

Birinci Beş Yıllık Ekonomik Plan, endüstriyel üretimin tarımsal üretime oranında büyük değişiklikler öngörüyordu. Örneğin plan dönemi sonuna kadar tarımsal üretimin endüstriyel üretime oranı 70/30'dan 55/45'e değişmeliydi.

Beşinci Parti Kongresi'nin ulusal ekonominin gelişimi üzerindeki direktifleri de tarıma önemli bir yer ayırıyordu. Bu alanda traktör sayısında önemli bir artış, endüstri bitkileri üreten sahaların ve işlenebilir alanların genişletilmesi, daha büyük bir tahıl üretimi gibi öneriler sunuluyordu. Kır nüfusunun büyük kitlelerini sosyalizmi kurma çalışmalarına katmak tarımın gelişmesinde önemli bir politik görevdi.

Beşinci Parti Kongresi tarafından sosyalist bir toplumun kurulması için hazırlanan, toplumsal gelişimin tüm alanlarında sosyalizmin geniş ölçüde ilerlemesini öngörüyordu. Sosyalizmin kültürel temelleri de Birinci Beş Yıllık Plan döneminde kurulacaktı. Ülkede sosyalizmin kuruluşunun ay-

rılmaz unsuru olarak bir sosyalist kültür devriminin gerçekleştirilmesi gerekliydi.

Gerçekte Kültür devrimi 9 Eylül 1944'de demokratik halk yönetiminin kurulmasıyla birlikte başlamıştı. Kültür devriminin görevleri, o dönemdeki toplumsal gelişmenin baş çelişkisi —demokrasi ve faşizm arasındaki çelişki— tarafından belirlenmişti. Monarşik-faşist yönetimin yıkılması ile birlikte faşist ideolojinin egemenliğine, tüm kültürel yaşam alanlarındaki —bilim, eğitim, güzel sanatlar— etkisine son vermek gerekiyordu. Bunun içindir ki, 9 Eylül 1944'den sonra burjuva ideolojisinin en gerici biçimi olan şovenizme, Bulgar milliyetçiliğine, faşist ideolojiye ve bunların etkisine karşı mücadele büyük bir gayretle başladı. Bulgar aydınlarının büyük kısmı bu mücadeleye katıldı. Halk Hükümeti, halk eğitiminin yeniden örgütlenmesi, faşist ideolojinin silinmesi, toplumsal bilimler alanında önemli teorik ve metodolojik sorunların çözümlenmesi yolunda ve felsefe, hukuk gibi dallardaki faşist ve gerici burjuva teorilerine Bulgar tarihinin yanlış anlatılmasına karşı tedbirler aldı.

İdeolojik mücadele alanında Parti politikası, ekonomik ve sosyo-politik ilişkiler alanında izlediği politikadan çok farklıydı. Ekonomik yaşamda kamu sektörünün küçük meta üreten özel sektörle işbirliği yapmasına izin verilirken ve politik ilişkiler alanında Parti, diğer anti-faşist politik örgütler ve gruplarla işbirliği yapabilirken ideolojik alanda burjuva ya da küçük burjuva kavramlar ve görüşler ile işbirliğine yer verilmesi mümkün değildi. Parti Marksizm-Leninizm'e düşman ve yabancı olan kuramları ve tüm görüşleri, (Vatan Cephesi müttefiklerinin tüm küçük burjuva ve diğer Marksist olmayan kuramları ve görüşleri de dahil olmak üzere,) eleştirme hakkına sahipti. Parti, kültür devrimi alanındaki politikasını yavaş yavaş oluşturdu ve 5. Kongresi'nde uygulanmasının yolları ve araçları üzerine geniş bir program hazırladı.

Kültürel yaşamda ve ideolojide faşist kalıntıların tasfiyesi ile birlikte Marksist-Leninist ideolojiyi kültürel yaşamın her alanında öğretmeye başlamak görevi ön plana çıktı.

Bu görev, 5. Parti Kongresi'nde Partinin kültür cephesindeki acil ve ana görevi olarak belirtildi. Sosyalizmin ekonomik, toplumsal, politik alanda geniş ölçüde yayılması, burjuva ideolojisinin her biçimi ile mücadele etmeksizin ve Marksist-Leninist ideoloji egemen ideolojiyi haline gelmeden mümkün değildi. 5. Kongre, bilim kültür ve sanatta ideojik örgütlenmenin genel hatlarını çizdi.

5. Kongre'nin bu konudaki kararlarından başta geleni, Bulgaristan Bilim Akademisi'ni ve Bulgaristan'da bilimi Marksist-Leninist metodoloji ve kurama dayanarak yeniden örgütlemek; tek tek bilimlerin metodolojik sorunlarını çözmek ve bunları sosyalizmi kurma somut görevi ile bağdaştırmaktı. Diğer önemli bir görev ise eğitim sisteminin, yüksek eğitim kurumlarının, orta dereceli okullarla meslek okullarının, ilkokulların çalışma planlarını köklü bir şekilde yeniden düzenlemek ve Marksist-Leninist Bilim'in öğretilmesine geniş bir yer ayrılmasını sağlamaktı. Sanat ve edebiyatta gerici burjuvazinin geleneklerini, şekilciliği, bireyciliği ve gerçeklerden kopmayı yenmek, edebiyat ve romancılığı emekçi halkın elinde kuvvetli bir silah haline getirebilmek için, bunları sosyalist kuruluş çabalarıyla ve emekçi halkın yaşamıyla bütünleştirerek sosyalist gerçekçilik temeli üzerinde gelişmelerini sağlamak, bu alanda sistematik bir çalışmayı örgütlemek gerekiyordu. Bilimin, eğitimin, kültür ve sanatın yeniden örgütlenmesi Marksist-Leninist ideolojinin kurulmasına, kadroların eğitilmesine tüm bilimlerin gelişmesinde bilimsel metodolojilerin egemen olmasına yol açmalıydı.

Eğer BKP, klasik değer taşıyan mirasların zengin demokratik geleneklerin, halkın maddî ve manevî kültürünün sürekli oluşuna dayanan doğru ilkeler kullanarak kültürel miraslara ilişkin tavrını belirlemeseydi, bilim sanat, ve kültür alanında ideojik ve metodolojik yeniden örgütlenmeyi sağlayamazdı. Parti'nin, kültür mirasına ve taşıdığı ilerici geleneklere ilişkin tavrı, Bulgar kültürünün içerik olarak sosyalist, biçim olarak ulusal olmasını sağlayacak hızlı ve

uygun bir örgütlenmenin gerçekleştirilmesi için büyük bir önem taşıyordu.

BKP aydınlara ve onun halka yakın birliğine ilişkin olarak da doğru bir tavır benimsedi. 9 Eylül 1944'den önce bile aydın kesimin büyük bir kısmı Vatan Cephesi ve BKP yanında yer almıştı. Halk yönetiminin kurulmasıyla aydınların ezici çoğunluğu BKP etrafında toplandı. Parti devrimden uzak kalmayı benimseyen aydınları bile Vatan Cephesi etrafında toparlamak için yollar buldu. Yeni bir aydınlar tabakasının yetiştirilmesi için de tedbirler aldı. Burjuva kavram ve görüşlerini kabul etmeksizin eski kadroları (burjuva bilim adamlarını) sosyalizmi kurma yolunda harekete geçirmeyi ve böylece bilimsel Marksist-Leninist metodolojiyi kavramalarını sağlamayı gerekli görüyordu.

Kültürel yaşamın ideolojik olarak yeniden örgütlenmesinin yanı sıra, Beşinci Parti Kongresi emekçi halkın kültür düzeyini yükseltmek ve kültür değerlerini halka yaklaştırmak için birçok tedbir sıralıyordu. Bu alanda önemli görevlerden biri nüfusun bir bölümü, özellikle azınlıklar arasındaki cahilliğin tasfiye edilmesi idi. Parti bilimsel ve politik yaygınlaştırmayı ve dinî önyargıları, batıl inançları sarsmayı görev bildi. Yeni dergilerin kurulması ve halka geniş bir biçimde yayılması, tiyatro, sinema ve edebiyatın en geniş ölçüde kullanılmasını amaçlıyordu.

BKP Beşinci Kongresi'nin kararları sosyalizmin tüm toplumsal gelişme alanlarında geniş ölçüde ilerlemesi yolunu hazırlıyordu. Kongre kararında «Parti'nin gelecek dönemde izleyeceği, Georgi Dimitrov tarafından açıklanan genel çizgisini sosyalist toplumun ekonomik ve kültürel temellerini kurma çizgisini onayladı.» Bu Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin programıydı.

Birinci Beş Yıllık Ekonomik Planın yerine getirilmesi sosyalist toplumun kurulmasında önemli bir aşamadır. Fakat uygulanması demek sosyalizmin hemen başarıya ulaşması değildir.

Dimitrov raporu «sosyalizmin temelleri», «sosyalizmin zaferi» kavramlarının içeriğini ve aynı zamanda sosyalist

toplumun kurulmasında yeralan tarihsel aşamalar sorunu-
nu açıkladı. Georgi Dimitrov sosyalist toplumun Birinci Beş
Yıllık Planla ülkede kurulabileceği «hayalini yaratma» teh-
likesine özellikle dikkati çekti. «İlke olarak doğru olan tez-
den ilerlemeliyiz. Şimdi sosyalizmin temelini kurma, tabanı-
nı yaratma ve ülkemizde sosyalist bir toplum kurabilmek
için gerekli koşulları gerçekleştirme döneminden geçiyo-
ruz.»

Georgi Dimitrov sosyalizmin kurulmasının gelecek 2 ya
da 3 beş yıllık dönemde tamamlanabileceğini düşünüyordu.
Bu, uzlaşmaz sınıfları tasfiye etmenin ve sosyalist üretim
ilişkilerini kurmanın yeterli olmadığı buna uygun olarak
sosyalizmin nesnel ve teknik tabanının da yaratılmasının,
kültür devriminin yapılmasının, toplumun manevi yaşamın-
da sosyalist ideolojinin yerleştirilmesinin gerekli olması de-
mekti.

Sosyalist toplumu, birbirine bağlı ve karşılıklı ilişkiler
içinde bulunan ekonomik, politik ve manevi alanlarda top-
lumca belli bir olgunluk düzeyine erişildiği, bütünsel bir
toplumsal organizma olarak düşünüyordu.

Georgi Dimitrov ülkenin gelişimini daha uzak bir gele-
cek açısından değerlendirdi. «Ülkenin endüstrileşmesi, elek-
triklenmesi ve tarımın makinalaşması yoluyla diğer ülkele-
rin farklı koşullar altında bütün bir yüzyılda başardıklarını
15-20 yıl içinde başarma»nın gerekli olduğunu düşünüyordu.

BKP'nin Bulgaristan'da sosyalist bir toplumun kurulma-
sı için hazırlandığı program nesnel, toplumsal yasaların ve
toplumsal yaşamın ekonomik ve sosyo-politik alanlarda kök-
lü bir şekilde yeniden örgütlenmesinin taşıdığı gerekirli-
liklerin bir ifadesiydi. Parti, programını uygulamanın yol-
larını ve yöntemlerini doğru biçimde çizdi. Bu programın
gerçekleştirilmesini sağladı. 5. Parti Kongresi'nce verilen
görevler fazlasıyla yerine getirildi. Birinci Beş Yıllık Pla-
nın uygulanmasıyla sosyalist üretim ilişkileri endüstri ve
ticarete tam bir zafer kazandı, tarım da üstün duruma
geldi. Bunun yanı sıra endüstri ve özellikle ağır sanayi bü-
yük ölçüde gelişti. Ülkenin endüstrileşmesi ve ileri bir en-

düstri-tarım ülkesi haline dönüşmesi için somut bir temel yaratıldı. 2. Beş Yıllık Ekonomik Plan'da (1953-57) fazlasıyla yerine getirildi ve Bulgaristan'ın sosyo-ekonomik gelişimine yeni kazançlar sağladı. 1958 Haziran'ında toplanan 7. Parti Kongresi, iki beş yıllık planın da gerçekleştirilmesi sonucu sosyalizmin başarısının sağlandığını gördü.

Ekonomik ilişkilerde sosyalizmin zaferi demek, şehirde ve kırdaki üretim araçlarının sosyalist mülkiyetinin kurulması demektir. 1958 yılında işlenebilir toprağın yüzde 92'si kooperatif çiftliklerin elindeydi. Sadece dağlık arazilerdeki küçük çiftçi grupları kooperatiflerin dışında kalmıştı. Böylece 1958'de sosyalist üretim ilişkileri tam zafere ulaştı ve şehir ve kırdaki üretici güçlerin hızla ve kısıtlamasız gelişmesini sağlayacak bir kamu mülkiyeti yaratıldı.

Üretim araçlarının sosyalist mülkiyetinin zaferi toplumsal ilişkilerde, toplumsal sınıf yapısında ve emekçi halkın yaşama koşullarında köklü değişiklikler de getirdi. İnsanın insan tarafından sömürülmesi sona ermişti. Dostlukları perçinlenen işçi sınıfı ile kooperatif çiftçilerinin yanında yeni bir toplumsal katman olan halk aydınları oluşmuştu. Sosyalizmin zaferi üretim araçları açısından insanlar arasında tam bir eşitliğe yol açtı, «herkesten yeteneği ölçüsünde, herkese yaptığı işe göre» sosyalist bölüşüm ilişkisinin gerçekleşmesini sağladı. Yıllardır Bulgaristan'ın gelişimini belirleyen proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişki böylece tamamen aşılmıştı. Yeni uzlaşır çelişkiler ve toplumu hareketlendiren yeni güçler meydana gelmişti.

Bulgaristan'da sosyalizmin zaferi sosyalist toplumun teknik ve maddî tabanının kurulmasında büyük adımlar atılmasına yol açtı; ulusal ekonominin yapısı tamamen yeniden örgütlendi; endüstriyel üretimin tarımsal üretime oranı; endüstriyel üretim lehine 68,3/31,7 oldu. Bu bir tarım ülkesi olan Bulgaristan'ın bir endüstri ve tarım ülkesine dönüştüğünü gösterir. Endüstride ise öncelikle gelişen ağır sanayi idi; bu anlamda da köklü değişiklikler yer aldı. Üretim araçları üreten ağır sanayinin, tüketim malları üreten hafif sanayiye oranı 1939'da 23/77 iken 45/55'e dönüştü. Demir ve

demirdışı metal işleme; makina yapımı ve ağır kimya sanayii ülkede ilk kez büyük bir gelişme gösterdi kömür üretiminin artması, elektrik fabrikalarının inşası sonucu güçlü bir enerji ağı kuruldu.

Endüstriyel gelişimdeki köklü yapısal değişikliklere büyük sayısal artışlar eşlik ediyordu. Örneğin, toplam endüstriyel üretim yılda ortalama % 15'den fazla arttı. Tarımsal üretim de büyük ölçüde arttı. Teknolojik gelişmeler sonucu üretkenliği ikinci beş yıllık dönemde endüstride %21,6 oranında yükselmişti.

Sosyalizmin zaferi politik üstyapının bütün alanlarını kucaklıyordu. Sosyalist devlet ve sosyalist demokrasinin daha sağlamlaşmasına, devlet organlarının işlevlerinin ilerlemesine, kamu örgütlerinin rolünün gelişmesine yol açtı. Sosyalizmin zaferi ideolojik ilişkilerde de zafer demekti. Toplumsal gelişimin tüm alanlarında sosyalist ideolojinin halkın ideolojisi olması, sosyalist kültür devrimi, bilimin, sanatın ve kültürün Marksist-Leninist ideoloji temelinde yenisinden örgütlenmesine yol açtı. Orta ve Yüksek eğitimde tüm ideoloji ve eğitim işleri, eğitim ile yaşam ve sosyalist kuruluş arasında gerekli bağlar kurularak sağlıklı bir temele oturtulmuştu. Eğitim alanında önemli başarılarla ulaşılmıştı, okul çağındaki bütün çocuklar ilk okullardan faydalanıyordu. Yüksek eğitim kurumları ve orta eğitim okullarının sayısı artmıştı. Üniversite kadrolarının eğitiminde Bulgaristan önde gelen ülkeler arasındaydı. Köklü, ekonomik, sosyal ve kültürel değişiklikler emekçi halkın yaşam düzeyinde hızlı bir gelişme sağladı. Halkın yaşamında ve gerçek gelişiminde büyük ilerlemeler oldu.

Bulgaristan'da sosyalizmin zaferi sosyalist devrimin genel yasalarını doğruladı: bu devrim diğer emekçi katmanlarla ittifak içinde işçi sınıfı iktidarının kurulmasıyla başarıldı. Proletarya diktasının bir biçimi demokratik halk devleti toplumun sosyalist örgütlenmesi için ana araçtı. Sosyalizmin kurulmasında öncü rol Komünist Parti liderliğindeki işçi sınıfıydı. Kapitalizmden sosyalizme geçiş ekonomik, politik ve kültürel yaşamda gerçekleştirilen köklü

değişiklikler yoluyla yapıldı: kapitalist mülkiyetin ve burjuva sınıfının tasfiyesi; tarımın kooperatif çiftlikler yoluyla toplumsallaştırılması; ekonomik yaşamda planlı yönetimin uygulanmaya başlaması; kültür devriminin yapılması ve kültürel yaşamda, bilim ve sanatta sosyalist ideolojinin hakim ideoloji haline gelmesi.

Bulgaristan'da sosyalizmin zaferi başta Sovyetler Birliği olmak üzere bütün sosyalist ülkelerin dostluğu ve kardeşçe işbirliği sayesinde mümkün oldu.

BKP Beşinci Kongresi'nce saptanan görev —iki ya da üç beş yıllık dönem içinde sosyalist toplumu kurmak— ülkenin endüstrileştirilmesinde, ağır sanayiın yaratılmasında ve tarımın makinalaşmasında önemli bir rol oynayan Sovyetler Birliği yardımları sayesinde planlanandan daha önce gerçekleştirildi. Sovyetler Birliği'nin ekonomik politik ve kültürel alanda yaptığı diğer kardeşçe yardımlar da sosyalizm yolunda Bulgaristan'ın hızla gelişmesi için çok önemliydi. Bu, Bulgaristan'da sosyalist devrimin zafer kazanmasını sağlayan en önemli yönlerden biridir. Sosyalizmin zaferi Bulgaristan'ın toplumsal gelişimini yeni bir aşamaya getirdi. Sosyalist toplum kendi ekonomik, toplumsal ve ideolojik temelinde gelişebilirdi artık. Sosyalist toplumsal sistemin getirdiği tüm yararların kullanılması ve anlaşılması için yol açılmıştı. Bunun yanı sıra Bulgar halkı sosyalist toplumun gelişmesi ve mükemmelleşmesi, üretici güçlerin yeni bir düzeye çıkarılması, sosyalizme uygun bir teknik ve nesnel temelin, nesnel zenginliğin, sosyalist bilincin yaratılmasına ilişkin yeni görevlerle karşı karşıyaydı. BKP, toplumsal gelişmenin yeni görevlerini dikkate alarak 1971'deki Onuncu Kongresinde yeni bir programı —gelişmiş bir sosyalist toplumun kurulmasına ve ulusun maddi ve manevi yaşamındaki yeni aşamalara yönelik bir programı— kabul etti.

HALK DEMOKRASİSİ SİSTEMİNDE VATAN CEPHESİ'NİN ROLÜ

Boris Boev

Bulgaristan'da halk demokrasisi sisteminin ve toplumsal yönetim örgütünün karakteristik öğelerinden biri Vatan Cephesi'nin varoluşudur. 1971'de 10. Parti Kongre'sinin kabul ettiği BKP Programı Vatan Cephesi'nin halkın değişik katmanlarının Parti politikası etrafında toplanmasındaki yerini vurguladı ve ileri bir sosyalist toplumun kurulması aşamasında ülkelerin politik yapısında ve yönetiminde Vatan Cephesi'nin önemli bir yer tutmakta olduğunu belirtti.

1972'de 3 761 000 üyesiyle Vatan Cephesi halk yönetiminin en büyük ve en geniş olanağı idi ve aynı zamanda ulus çapında bir kitle hareketi olarak faşizme karşı zaferde, demokratik halk yönetiminin kurulması, sağlamlaşması ve gelişiminde, halkın ve kendi politik tabanının yani militan işçi ve köylü ittifakının ideolojik, politik ve moral birliğinin kuvvetlenmesinde önemli bir rol oynuyordu.

2. Dünya Savaşı sırasında BKP Merkez Komitesi'nin yurt dışı Bürosu'nun Georgi Dimitrov'un kişisel önderliği altında hazırladığı Vatan Cephesi Programı Hristo Botev Radyo İstasyonu'ndan ilan edildi ve tüm demokratik, yurtsever güçler ülkenin faşizmden ve Nazi zulmünden kurtulması için Vatan Cephesi bayrağı altında toplanmaya çağrıldı.

Vatan Cephesi'nin kurulması sloganının başlatılmasıyla nesnel ve olgunlaşmış bir toplumsal gereklilik karşılanmış ol-

du. Nazi egemenliği ve ekonominin bozulması, Bulgar faşist yöneticilerinin anti-Bulgar politikası yalnız işçi sınıfının, şehir ve kırdaki emekçi halkın değil aynı zamanda küçük ve orta burjuvazinin ve hatta büyük burjuvazinin bir kesiminin çıkarlarını da etkiledi, yaşam koşullarını kötüleştirdi. Savaşın yükü ve Nazi'lerin yenilgileriyle sorunlar daha da kötüleşti. 1942'de o zamana dek Nazi Almanyası'nın zafer kazanacağına güvenen ve Bulgar monarşik-faşist hükümetini destekleyen bir kaç burjuva politikacısı bile Bulgaristan'da gittikçe kötüleşen durumdan ve faşist yöneticilerin politikasından hoşnutsuzluklarını açıkça belirtmeye başladılar. Bu politikacıların ve geniş kitlelerin görüş açısı anti-Nazi koalisyonun kurulmasındaki başarılardan da etkileniyordu —SSCB, ABD ve Büyük Britanya tarafından faşist saldırganlara karşı kuvvetlerini birleştirmek üzere 1941 yazında ve 1942'de imzalanan anlaşmalar—.

Vatan Cephesi, kurulmasından itibaren işçi sınıfının sadece yoksul köylülerle değil orta köylülerle ittifakına da dayanıyordu. Bunların büyük çoğunluğu Haziran 1923'deki faşist darbe ve Eylül 1923'deki anti-faşist ayaklanma sırasındaki olaylardan, faşist diktaya karşı verilen 20 yıllık mücadeleden çok iyi politik dersler almışlardı. Dahası çalışan köylü kitlelerin yanı sıra Bulgar Çiftçi Birliği yerel liderlerinin büyük kısmı kendi politik deneyimleri sonucu birleşik bir cephenin, faşizme karşı mücadelede eylem birliğinin gerekliliğine inanmışlardı. Bu, eylem birliği anlaşmalarında, 1923-1924 yıllarında Birleşik Emek Cephesi'nin ve 1926-1934 de Emek Bloku'nun kurulmasında kendini gösteriyordu. Faşist olmayan burjuva ve küçük burjuva partilerinin büyük sayıdaki temsilcileri faşizme karşı mücadelede ve İkinci Dünya Savaşı tehlikesine karşı eylem birliği fikrini destekliyordu. 1936-39 döneminde geniş bir anti-faşist halk cephesi oluştu. Diğer bir deyişle 1942'de bir Vatan Cephesi kurulması için atılan slogan nesnel sosyo-politik önkoşullara dayanmıyordu, aynı zamanda derin bir tarihsel kökeni vardı. Bunun içindir ki BKP'nin çağrısına kitleler sahip çıktılar ve Vatan Cephesi komiteleri tüm ülkede kuruldu. Bu komite-

lerin sayısı daha 1942 sonunda 150 den fazlaydı, silahlı ayaklanma arifesinde ise 3 637 üyeyle 670'e ulaştı.

Kızıl Ordu'nun Ştalingrad'da (1943 Şubat) ve Kursk'daki (1943 Temmuz) zaferlerinden sonra savaşın gidişinin değişmesiyle yaratılan olumlu durumda, Parti'nin çalışmaları güçlendirilmiş oluyordu. BÇB'nin Pladne kanadı, Sosyal Demokrat Parti ve burjuva Zveno politik birliğinin kararsızlıkları sona erdi ve bir Vatan Cephesi Ulusal Komitesi 1943 Ağustos'unda kuruldu. Bahsedilen partilerin temsilcileri dışında, Ulusal Komite aynı zamanda partili olmayan kişileri, sendikaları, ekonomik ve kültürel örgütlerin temsilcilerini de içeriyordu. Vatan Cephesi kesin ve açık bir dille kaleme alınmış olan ulusal, anti-faşist ve demokrat programı ile kısa zamanda büyüdü ve bir kitle hareketi olarak gelişti. Vatan Cephesi'nin gücü işte buradadır. Ayrıca daha kanlı faşist terörün sürdüğü yıllarda, Vatan Cephesi belirli örgütsel bağları olan düzenli bir komiteler sistemi —yerel komiteler, bölgesel komiteler ve ulusal komite gibi— olarak kurulmuştu.

BKP'nin Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin bu ulus çapındaki harekete faşizme karşı 1942-1944 döneminde biçimlenmeye başlayan burjuva muhalefeti (Demokrat Parti, Tutucu Parti ve BÇB Vrabca kanadı, v.s.,) temsilcilerini de katma çabaları boşunaydı, çünkü bu muhalefet kitlelerin devrimci ruhundan korkuyordu. Muhalefet Kral Naiblerinin önerilerini kabul etti ve 2 Eylül 1944'te temsilcileri K. Maroviev (BÇB Vrabca kolu) başkanlığında bir kabine oluşturdular. Sovyet ordusunun yardımına dayanarak 1944 Eylül'ü başında silahla ayaklanan kitleler sadece burjuvazinin faşist kanadına değil, burjuva demokrasisine ve yukarda bahsedilen burjuva kanadına da darbe indirdiler.

Vatan Cephesi'nin demokratik halk devrimindeki önemi herşeyden önce ulus çapında bir hareket olan Vatan Cephesi'nin varlığı ile devrime geniş bir toplumsal taban yaratılmasıdır. Tüm demokratik ve yurtsever güçler halkın ve ulusun demokratik görevleri adına Vatan Cephesi içindeydi-

ler. Bunun yanı sıra düzenli bir komiteler sistemine sahip olan Vatan Cephesi yoluyla demokratik halk yönetiminin temeli olan düzenli bir örgüt kurulmuştu. Faşizme karşı zafer ve halk demokrasisinin kurulması, ayaklanma sürecinde devrimci mücadeleye yön veren organlardan yeni devrimci iktidar organlarına dönüşecek olan yeni kitle örgütlerinin varlığına ve yaratılmasına dayanıyordu. Bunun için BKP Merkez Komitesi'nin 26 Ağustos 1944 tarihli ve silahlı ayaklanmanın somut planını açıklayan 4 numaralı genelgesi tüm yerleşme merkezlerinde, bürolarda, işletmelerde, istasyonlarda «ulus çapındaki mücadelenin örgütçüsü ve halk iktidarının organları» olacak Vatan Cephesi komitelerinin en hızlı biçimde kurulmasını salık veriyordu.

Silahlı ayaklanma sırasında bu direktifler yerine getirilerek Vatan Cephesi komiteleri faşist yöneticileri devirdiler, iktidarı ele geçirdiler ve yeni rejim organları oldular. 1944'de 5-6 Eylül gecesinde Vatan Cephesi komiteleri Alehovo köyünde, Svistov bölgesinde, Goljono Vrarovo köyünde, Ruse bölgesinde, Silistre şehrinde ve diğer birçok yerde BKP öncülüğünde iktidarı ele geçirip yeni demokratik halk rejiminin organları olmuşlardı. Sredna Goro, Rodop ve Pirin bölgesindeki partizan birimler tarafından kurtarılan köylerde ve Plovdiy, Vaba, Pleven gibi bölgelerde Vatan Cephesi Komiteleri yerel iktidarı ele almıştı. Birçok durumda bir kişi (çoğunlukla aynı kişi) Vatan Cephesi komitesinin başkanı ve belediye başkanı ya da bölge yöneticisiydi. 11 Eylül 1944'de Otecestven Cephesi (Vatan Cephesi) gazetesi okuyucularına, yükselen bir heyecanın ülkeyi sardığını ve tüm şehir ve köylerde iktidarın Vatan Cephesi komitelerinin eline geçtiğini duyurdu.

Komünistler militan Vatan Cephesi komitelerinde büyük çoğunluğu oluşturmuyorlardı. Bu, 9 Eylül 1944'e dek ve halkın zaferinin ilk günlerinde sadece BKP'nin tüm yerleşme merkezlerinde kolları olmasının bir sonucuydu. Bu kollar örgütlü ve etkin siyasî güçler olarak hareket ediyorlardı ve kitleler arasında yaygın politik etkileri vardı. Vatan Cephesi komi-

telerinin bileşimi, Komünist Parti'sinin ağır bastığı ülkedeki siyasî güç ve sınıf dengesini nesnel olarak yansıtıyordu. Komünist Parti'sinin geniş kitleler üzerinde artan etkisi ve Vatan Cephesi komitelerinin bileşiminde ifadesini bulan kitlelerin geniş ölçüde radikalleşmesi birçok yerel parti liderinde sol sapmalara doğru bir yönelişi ortaya çıkardı. Bu, Vatan Cephesi'ne Komünist olmayan partilerden gelen bazı kararsız unsurlar arasında heyecan doğurdu ve böylesine zorluklar ve çabalarla oluşturulan birliğin zayıflama tehlikesini yarattı. Ayrıca Nazi Almanyası'nın eski bir uydusu ve müttefiki olarak sadece SSCB ile değil monarşik-faşist hükümetin 1941 Aralığı'nda savaş ilan ettiği Büyük Britanya ve ABD ile de barış anlaşması imzalanması gerekliliği akılda tutulmalıydı. Tüm bunlar BKP Merkez Komitesi'nin 26 Ağustos 1944'te yayınladığı 4 numaralı Genelge'de verilen doğrultunun değiştirilmesini gerektirdi. Vatan Cephesi komiteleri devlet iktidarı olmayacaklardı, fakat «demokratik halk iktidarının sosyal ve politik dayanağı» olarak, kitlelerin yol göstericisi ve örgüt biçimi olarak devam edeceklerdi. BKP Merkez Komitesi Sekreteri Trajco Kostov 8. oturumundaki konuşmasında şöyle diyordu : «Bazı arkadaşlar kendi kendilerine eski tip parlamentarizme dönmek yerine Vatan Cephesi komiteleri seçiminin yapılması, haklarının genişletilmesi, bunlara yasama ve yürütme işlevlerinin verilmesi ve böylece komitenin yönetimin organları haline dönüştürülmesi doğrultusunda ilerlemenin daha doğru olup olmayacağını soruyorlar. Bu görüş herşeyden önce uluslararası durum açısından hatalıdır.»

Yeni doğrultu, yani Vatan Cephesi komitelerinin yeni iktidarın yönetim organları haline getirilmemesi kararı, İçişleri Bakanlığının 15 Eylül 1944'de bölge yöneticileri ve başkanların atanması üzerine yayınladığı 2808-11 numaralı emirle yürürlüğe kondu. Belediye Meclisleri, Eyalet Hükümetleri, ve Bölgesel yöneticiler yerel hükümet organları olarak korundu. İçişleri Bakanlığı'nın emri altında çalışanların atanması, çıkarılması ve derecelendirilmesi üzerine 2 Kasım 1944'de verilen bir kararla eski belediye kurulları kal-

dırıldı ve halk iktidarının yerel organları olan Belediye Meclisleri kuruldu. Bunların oluşumunda ve işlevlerinde Vatan Cephesi komiteleri çok önemli bir rol oynadılar. Devrimci biçimde, daha üst devlet organlarından emir beklemeden, uzaklaştırılan faşist belediye reislerinin, eyalet ve bölge yöneticilerinin ve diğer faşist memurların yerine faşizme karşı silahlı mücadeleye aktif olarak katılan kişileri getiren bu komitelerdi. 2 Kasım 1944 Kararından sonra bile bu komitelerin görevlilerin alınma ve çıkarılmasında öneride bulunma hakları vardı. Vatan Cephesi komiteleri kendilerine çalışmalar hakkında rapor vermek durumunda olan devlet iktidar organlarını kontrol etme hakkına ve 17 Eylül 1944 Vatan Cephesi hükümetinin programıyla daha genişletilen Vatan Cephesi programına uygun hareket etmeyen ya da uygulamayan görevlilerin (Belediye başkanları, eyalet yöneticileri ve bölge yöneticilerinin) görevlerinden alınmasını talep etme hakkına sahiptiler.

Vatan Cephesi komiteleri bazı devlet işlevlerini doğrudan yerine getirmeye de devam ettiler; suçlu faşist yöneticilerin silahlarının alınması, tutuklanması ve mahkemeye getirilmesi üzerine emirler çıkardılar; vurgunculuk ve karaborsayla mücadele ettiler tüccarların ve imalatçıların sakladıkları malları aradılar ve ihtiyaç maddelerinin halk arasında eşit dağılımını örgütlediler; önemli malların sağlanması için çareler aradılar. Bunların çıkardığı emirler devlet organlarının çıkardığı emirlerin resmî gücüne sahipti; bu yasa ile Özgürlük Tahvilleri'nin satışına ve vurgunculuk ve yasadışı yollarla ele geçirilen mülkiyete el konulmasına ilişkin yasaların uygulanması konusundaki görevler Vatan Cephesi komitelerine verilmişti. Buna göre BKP 5. Kongresi'nde (1948 Aralık) Georgi Dimitrov «birçok yerde iktidar aslında Vatan Cephesi komitelerinin elindeydi» derken gerçeklere dayanıyordu.

Vatan Cephesi komiteleri yoluyla geniş kitlelerin liderliği ve hazır örgüt biçimlerinin oluşu önemli bir faktördü. Bu faktör devrimin en önemli sorunlarından birinin (yani faşist devlet mekanizmasını ve burjuvaziyi yıkma ve yeni demok-

ratik halk iktidarı ve organlarını kurma) çözüm biçimini kararlaştırdı. BKP bu sorunun çözümünde F. Engels'in işçi sınıfının burjuva devlet kurumlarına karşı mücadelesinde onların bazı işlevlerinden ve öğelerinden yararlanabileceği tezinden hareket ediyordu. V. İ. Lenin de Marksistlerin proletaryayı devrime hazırlamak için burjuva devletinden faydalanabilme yollarını aramaları gerektiğini söylüyordu. Demokratik halk iktidarının kurulmasında ve eski devlet mekanizmasının bazı kurumlarının yıkılmasında bunları kullanma olasılığı elverişli uluslararası ve iç koşullar tarafından, ulusal ve uluslararası güçler dengesinin barış ve ilerleme yönünde olmasından sağlanıyordu. Böylesine otoriter, etkili ve geniş bir kamu organlar ağı olan Vatan Cephesi komitelerinin varlığı Parti'nin bu olasılığı kullanmasına yardım etti. Bu, Lenin'in özellikle geri kalmış ülkelerde, kitle eylem örgütlerinin hazır biçimlerinin varoluşunun proletaryanın iktidarı ele geçirmesine, yeni iktidarın sağlamlaştırılmasına ve devlet iktidar organlarının çalışmasına ve yönetime emekçi halkın katılmasına geniş ölçüde yardım edeceği tezini doğruluyordu.

Vatan Cephesi demokratik halk iktidarının sağlamlaştırılması yolunda da çok önemli bir rol oynadı. Bu, kapitalizmden sosyalizme geçişin ilk yıllarında çözülmesi gereken önemli bir sorundu. Güçler dengesinin Komünist Parti ve Vatan Cephesi'nden yana olması, devrimin geniş toplumsal tabanı, Sovyet Ordusunun Bulgar topraklarını özgürlüğe kavuşturma görevi, ülkede karşı devrimi tesirsiz kıldı, ülkeyi bir iç savaştan ve yabancı emperyalist devletlerin istilasından korudu. Bu bir gerçektir. Ama yabancı emperyalist yardıma güvenen yenik gerici güçler bu duruma razı olmamışlardı ve kapitalist sistemi, kendi hakimiyetlerini geri getirmesi için çabalar göstermeye zorladılar. Bu sefer Nazizm'in karşısında olarak İkinci Dünya savaşının son aşamalarına katılacak olan, ekonomik ve diğer sorunlar üzerine barış anlaşması imzalayacak ve böylece ulusal bağımsızlığını ve devlet varlığını koruyacak olan Bulgaristan'ın uluslararası statüsü üzerine spekülasyon yaptılar.

Emperyalist güçlerin Vatan Cephesi hükümetine karşı açıkça gösterdikleri olumsuz ve düşmanca tavır, Bulgaristan'ın iç işlerine karışma çabaları, bazı Batı politikacılarının bu hükümeti ABD ve Büyük Britanya'nın tanımayacağını, bu hükümetle bir barış anlaşması imzalamayacaklarını ve Vatan Cephesi dışında bir muhalefet oluşturmuş olan burjuva partilerinin bu hükümete alınması gerektiğini açıkça beyan etmeleri, durumu karmaşıklaştırmıştı.

Gerici emperyalist kesimlerin Bulgaristan demokratik halk iktidarına karşı bu düşmanca tavırları Vatan Cephesi içindeki sağ kanat unsurları da etkiliyordu. 9 Eylül Ayaklanmasının zafer kazanmasından hemen sonra bu unsurlar, komünistlerin Vatan Cephesi yoluyla başardıkları eylem birliğini zayıflatmayı amaçladılar. Bunların politik çizgisi yasal olarak varolma hakkına sahip olan muhalefet partilerinin çizgisine ve yenik burjuvazinin çizgisine doğru yaklaştı ve bu çizgilerle birleşti.

Vatan Cephesi içinde ve dışındaki karşı devrimci güçlerin toparlanması, halkın zaferinden sonra sürgün olduğu İngiltere'den dönen BÇB'nin daimi encümen sekreteri Dr. G. M. Dimitrov (Gemeto)un çizgisini ortakça desteklemeleri ile açığa çıktı. Dr. G. M. Dimitrov faşizm yıkıldığı için faşizme karşı mücadele için yaratılan Vatan Cephesi'nin rolünün bittiğini düşünüyordu. Halk demokrasisi sistemi içinde Komünist Partinin önderliğine karşı çıkıyor ve bu rolün BÇB'ne ait olduğunu kanıtlamak istiyordu. Bilimsel olmayan bir sınıf ideolojisine dayanan görüşüne göre Komünist Partisi'nin etki alanı sadece şehirlerdeki işçilerdi, Çiftçi Birliği köylülerin tek temsilcisi olarak kalmalıydı. Ve o sıralarda köylüler ülkenin nüfusunun hemen hemen yüzde 80'ini oluşturduğu için, BKP'nin kitleler arasında sürdürdüğü tutarlı çizgi ve tüm halkın çıkarları için verdiği fedakar mücadeleler sonucu kazandığı etkiye bakılmaksızın, önderlik Çiftçi Birliği'nin olmalıydı.

Komünist Parti ve Vatan Cephesi G. M. Dimitrov'un görüşlerinin ve sloganlarının taşıdığı gizli ilişkiyi açıkladı: «Barış İçin» —yani Bulgaristan'ın Nazizm'e karşı savaşa ka-

tılmaması; «Ekmek İçin»— yani savaş gereksinimlerini karşılamaya ve yiyecek dağılımını sağlamaya karşı; «Özgürlük İçin» —yani faşist suçluların bırakılması; «Demokrasi İçin»— yani devrik burjuvazi için demokrasi. Gemeto'nun çabası boşa çıktı. Bulgaristan'a karşı yürütülen bir politikanın sözcüsü olarak gerçek yüzü açığa çıkarıldı ve ülkeyi terkettti.

Devrimden sonraki 8-9 ay içinde Dr. G. M. Dimitrov etrafında toplanan karşı-devrimci güçlerin demokratik halk yönetimine karşı oluşturduğu mücadele çizgisi kaleyi içinden fethetmek çabaları, bir «Truva Atı» politikasıydı. Vatan Cephesi komitelerinin yönetimi ele geçirilerek, bunların yapısı ve ulus çapında bir hareket olan Vatan Cephesi'nin özü değiştirilecek ve olağan bir partilerarası koalisyona dönüştürülerek bu politika gerçekleştirilecekti. Vatan Cephesinin birliğini zayıflamaktan korumak amacıyla 13 Ekim 1944'te BKP Vatan Cephesi Ulusal Komitesi ve Vatan Cephesi partilerinin merkez organlarının aldığı ortak direktiflerin kabul edilmesine karar verdi. Böylece Vatan Cephesi komiteleri nisbi temsil ilkesi üzerine kurulacaktı. Fakat bu Vatan Cephesi'nin iktidarın siyasal partiler arasında paylaşıldığı bir koalisyona dönüşmesi demek değildi. Direktiflerden sonra bile iyi belirlenmiş bir program çerçevesinde, tüm politikacıların bu programa uymasını ve uygulamasını sağlayan bir halk hareketi olmaya devam etti.

Bu direktifler sayesinde Vatan Cephesi komitelerine kitle örgütleri temsilcileri de gözlemci olarak katıldı. Vatan Cephesi'nde böylece partisiz insanlar da geniş bir şekilde temsil ediliyordu ve Vatan Cephesi tüm emekçi halkla daha çok ilişki kuruyordu. Ayrıca kitleler Vatan Cephesi komitelerinin eylemlerini kontrol ediyorlardı. Çünkü bu komiteler eylemleri hakkında yapılan düzenli ve periodik toplantılarda bilgi veriyorlardı. Faşist ya da halka karşı unsurların Vatan Cephesi komitelerine girme tehlikesini yok etmek için her partinin yeni üye adaylarına —eğer o kişi kanıtlanmış bir faşist ya da halka karşı eylemlere katılmış veya bu görüşleri benimsemişse— itiraz hakkı vardı. Pleven Bölgesi konferansında (1944 Kasım) konuşan BKP Merkez Komitesi

sekreteri Trajco Kostov, Parti liderlerine ve örgütlerine yerel devlet organları için memur seçimi sırasında dar görüşlü «partizan» düşüncelerle hareket etmemelerini ve namuslu bir çiftçi, sosyalist ya da Zveno üyesi önerildiğinde bir kenara çekilmemelerini tavsiye etti. «'Lider Parti' olduğumuza göre bundan başkalarını da yararlandırıabiliriz.»

Devrik burjuvazi ve onun Vatan Cephesi'ndeki sözcülerinin, halkın birliğini zayıflatıp yıkma, demokratik halk yönetiminin temellerini sarsma ve kendi hakimiyetlerini yenisinden kurma amacına yönelik çizgilerinin çıkardığı zorluklarla mücadele için Parti çok çaba harcadı, tutarlılık ve beceri gösterdi. BKP'nin kırdada en etkin siyasi güç olmasına karşın Vatan Cephesi komitelerinin bileşimlerine ilişkin olarak 13 Ekim 1944'de verilen direktiflerinin uygulanması için savaştı. Partiyi yönlendiren Georgi Dimitrov'un şu sözleriydi: «Tek doğru politika tüm anti-faşist, demokratik ve yurtsever güçlerin bir araya getirilmesidir.» Bu politikanın kavranması «9 Eylül ayaklanmasının tarihsel başarılarının korunması ve geliştirilmesi için bir önkoşul ve garantidir»; Komünist Parti «tüm grupların ve egoist çıkarların» üzerinde yer alarak ülkedeki tüm anti-faşist güçlerin «toparlayıcı faktör»ü rolünü oynamakla görevliydi. Parti, bazı yerel Parti liderlerinin, Vatan Cephesi'nin ve onu oluşturan partilerle, özellikle BÇB ile, eylem birliğinin, önemini anlamamalarını eleştiriyordu. Bunların Vatan Cephesi komitelerine ya da halk iktidarının yerel organlarına temsilci seçilmesinde ve atanmasında gösterdikleri gönülsüzlük Partinin politik çizgisini anlamadaki eksiklikleri olarak değerlendirildi ve bunlara zamanında çözüm bulundu. Bu türden anlaşmazlıkları ve tartışmaları halletmek için 12 Mayıs 1945'te BKP Merkez Komitesi Politbürosu ile BÇB'nin daimi encümeni ortak bir oturumda eşit sayıda komünist ve çiftçiden oluşan birleşik komisyonlar kurulmasını benimsediler ve bunu örgütlerine önerdiler. BKP ve BÇB üyelerine yapılan konuşmada, partiler «iki parti liderliğinin Vatan Cephesinin başarısı ve programının uygulanmasının garantisini

komünistler ve çiftçiler arasındaki, BKP ve BÇB arasındaki samimi ve namuslu işbirliğinde» gördüğünü vurguladılar.

Demokratik halk iktidarının politik temelinin sağlamlaşmasında Vatan Cephesinin oynadığı rol 1945 yazında daha da arttı. O sırada Vatan Cephesi içindeki sağ-kanat unsurları örgüt dışındaki gerici güçlerle yasal bir muhalefet olarak birleştiler ve demokratik halk rejiminin yıkılması için açık ve politik mücadele politikasını benimsediler. Bulgaristan'ın çözümlenmemiş uluslararası statüsü üzerine, ulusal ekonominin Naziler tarafından yağma edilmesinden ve benzeri görülmemiş kıtlıktan kaynaklanan ekonomik zorluklar üzerine spekülasyon ve politik şantaj, bunların ana silahı ve mücadele aracıydı. ABD ve Büyük Britanya'daki gerici kesimler ve onların Bulgaristan'ın işlerine karışma çabalarına dayanıyorlardı. 26 Ağustos 1945'te yapılacak Ulusal Meclis seçimlerinin yabancıların karışması nedeniyle ertelenmesi gerici muhalefetin hareketlenmesine ve burjuva hakimiyetini yeniden kurma ümidinin artmasına yol açtı.

BKP ve Vatan Cephesi, muhalefetin bu politikasını politik bir hücumla karşıladı. Bu hücum 1946 yazında ordunun, Dışişleri Bakanlığı'nın, ekonomik bölümlerin ve diğer devlet dairelerinin faşist ve gerici unsurlardan temizlenmesiyle, Vatan Cephesi'nden kararsız ve güven duyulmayan üyelerin çıkarılmasıyla ve örgüt dışı bırakılmasıyla sonuçlandı. Parti Vatan Cephesi Programı'yla uyuşmayan hareketleri sert bir biçimde eleştirdi ve böylece BÇB ve diğer Vatan Cephesi partileri içindeki sağlam güçlere büyük ölçüde yardım etti. Dimitrov 1946 baharında ikinci Vatan Cephesi hükümetinin kuruluşuna ilişkin olarak Vatan Cephesi'ndeki komünist olmayan partilerde «bir ayağını Vatan Cephesi'nin içinde diğerini dışında tutan» bireylerin olduğu konusunda uyarıda bulundu. BKP ve müttefiklerine «bu sağlıklı ve zararlı eğilimlere ortak çabayla en kısa zamanda son vermeyi» salık verdi, çünkü «zayıflıklarımızın ve kusurlarımızın üstünü örterek ve gizleyerek değil fakat onları açıkça itiraf ederek ve kararlı bir şekilde yokederek ortak ulusal amacımızın zaferini garantileriz.» Komünist olmayan partilerin

bazı liderlerinin Vatan Cephesi dışında bırakılmasını Parti, Vatan Cephesi'ni zayıflatmayan fakat daha da güçlendiren «Bulgaristan atmosferinin arıtılmasında doğal bir sağlıklı süreç» olarak değerlendirdi. Vatan Cephesi Bulgaristan'ı ilerleme yolunda büyük bir güç ve güvenle götürüyordu.

Daha belirgin bir anti-kapitalist ve sosyalist karaktere ulaşan devrimci değişikliklerin gelişmesi ve yayılması faşizme karşı mücadeleye sınırlı bir ölçüde ve değişik biçimlerde katılan sınıf ve politik güçlerin kaçınılmaz ve doğal olan farklılaşma sürecinin nesnel tabanıydı. Bu değişiklikler, kendi egoist sınıf çıkarlarını kitlelerin ve Bulgaristan'ın ilerici gelişiminin çıkarlarının üzerinde görenler tarafından kabul edilemezdi. Vatan Cephesinden çıkıp kapitalist sistemin getirilmesi için mücadeleye ve muhalefet saflarına katılanlar işte bunlardı.

Vatan Cephesi ve kapsadığı partiler içindeki güçlerin farklılaşmasında Komünist Parti'nin doğru politik çizgisinin ve saflarındaki üyelerin ve politik etkileri altındaki emekçi halkın çıkarlarını dile getiren Vatan Cephesi Partileri'ndeki BÇB'nin yönetici organlarındaki sağlıklı güçlerin desteklenmesinin büyük rolü oldu. Burjuva propagandasının etkisi altında bu partilerde komünistlere ve sosyalistlere karşı biriken önyargılar bunların Komünist Parti ile yaptıkları ortak işlerde yokoldu. Hayat bu partilerin üyelerini kendi çıkarlarının, her türlü sömürü ve yağmadan kurtulmalarının, ülkenin bağımsız ve demokratik gelişiminin en tutarlı savunucusunun BKP olduğuna kati şekilde inandırdı. Onlar bu gerçeği gördüler, yaşadılar ve değerini anladılar. BÇB Bölge Yöneticisi Radı Najdenov BKP'nin Plevne Bölge Konferansına (24-26 Şubat 1946) gönderdiği tebrik mesajında, BKP'nin onların yükselmesine, büyümesine ve kurulan ittifakın saflarında birleşmelerine yardım ettiğini vurguladı. Delege-lerin bu görevin önemini doğru değerlendirmesini isteye-rek, «bize yardım etmeye, bize örnek olmaya, kendi deneyimlerinizi bizimle paylaşmaya devam edin» dedi, çünkü biz bir büyük nehrin iki kolunu, güçlerini birleştiren ve düşmanı perişan eden iki orduyu andırıyoruz.» BÇP'nin Vratsa Böl-

ge Konferansı'na (Şubat 24-26, 1946) bir kutlama mesajı gönderen Radikal Parti temsilcisi de Bulgaristan Komünist Partisi'ni «Vatan Cephesine en büyük katkısı yapan» parti olarak betimledi.

Komünist Parti, Vatan Cephesi yoluyla demokratik halk yönetiminin ana sorunlarının çözülmesine ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesine yardımcı oldu ve olumlu etkinliğini geniş ölçüde gösterdi. Bu ana sorunlar şunlardı: Nazi Almanyası'nın kesinlikle yenilmesi için savaşa Bulgaristan'ın katkıda bulunması vurgun ve karaborsaya karşı mücadele, halkın yiyeceğini sağlamak ve ulusal ekonominin geliştirilmesi için ülkenin tüm güçlerinin ve kaynaklarının harekete geçirilmesi, Vatan Cephesi yoluyla komünistler şehir ve köylerdeki emekçi halk yerleşme merkezlerinin ekonomik gelişimine ve şehirleşmeye ilişkin bir çok çözümü uygulamaya başladılar. 9 Eylül 1944'ten 1946 sonbaharına dek olan dönemde yol tamiri ve yolların yapımında gerçekleştirilen gönüllü iş tutarı 640 990 318 leva civarında hesaplandı, su şebekesinin yapımında bu miktar 355 860 leva, elektrifikasyonda 406 630 652 leva idi.

Şehirlerden kırsal alana gönderilen emek ve kültür birlikleri halkın Vatan Cephesi bayrağı altındaki birliğini ve özellikle onun temelini, yani işçi-köylü ittifakını sağlamlaştırmada büyük rol oynadı.

1945 baharında Ruse kentindeki işçiler arasında başlayan bu hareket kısa zamanda Georgi Dimitrov'un işçi sınırı ile köylüler ve aydınlar arasındaki ittifakı güçlendirmede «mükemmel bir toplumsal faktör» olarak kutladığı ulus çapında bir harekete dönüştü. Yalnız 1946'da 7 269 birlik örgütlendi ve köylere gönderildi, 1947'de ise 69 483 birlik vardı. Bu birlikler sadece ekonomik sorunların zamanında çözülmesinde, tarım araçlarının tamirinde, köylülerin yaşam koşullarının geliştirilmesinde yardım etmiyorlardı, aynı zamanda endüstri ve büro işçileri ve köylüler arasında yeni bir bilincin yerleşmesine yardım ederek, geniş bir kültür ve eğitim işi de yapıyorlardı.

Kitleler arasındaki ve Vatan Cephesi içindeki politik

farklılaşma Büyük Ulusal Meclis Seçimleri (27 Ekim 1946) ve hazırlıkları sırasında en açık biçimde ortaya çıktı. Gerici muhalefet iftira kampanyasını, Paris'te yapılan barış görüşmelerine ve yiyecek kıtlığı sorununa ilişkin politik şantajlarını ve spekülasyonlarını yoğunlaştırdı. Bunun yanı sıra terörist saptırma eylemleri ile eski ordudan çıkarılan subaylar ve halk hükümetinin tedbirlerinden etkilenen burjuva katmanları arasında karşı devrimci örgütler yaratma çabalarını arttırdı. Vatan Cephesi kendi politik hücumlarına devam etti ve o güne dek kazanılan zaferleri sağlamlaştıracak ve Bulgaristan'ın demokrasi ve sosyalizm yolundaki ilerici kalkınmasını garantileyebilecek yeni bir Anayasa taslağı adına seçim mücadelesi verdi. Ayrıca parlamenter araçlarla (serbest ve eşit seçimler ve gizli oy yoluyla) her partinin çalışan kitleler üzerindeki etkinliği sorusuna bir cevap vermek için, Vatan Cephesi'nin seçimlere tek bir oy pusulasıyla katılmasına, ancak Vatan Cephesi'ne bağlı her bir partinin değişik renkte oy pusulası olmasına karar verilmişti.

Seçimlerin sonucu her iki soruya da kesin ve açık cevabı verdi; Muhalefetin bağırarak karşı çıktığı demokratik halk rejimini devirip yerine burjuva hakimiyetini kurma çabaları boşa çıkarıldı. Seçimlere katılanların yüzde 70'inden fazlası oylarını Vatan Cephesi adaylarına verdi. Ayrıca bunların yüzde 53.16'sı Komünist Partisi'nin şarap kırmızısı rengindeki oy pusulasını kullandı. Komünist Parti Ulusal Meclis'in böylece yüzde 60'ını oluşturdu. Bu sonuçlar kitlelerin ezici çoğunluğunun kendilerine politik önder olarak Komünist Parti'sini, sömürü ve acıdan kurtulmak için de sosyalizmi seçtiklerini parlamenter yoldan da gösteriyordu.

Fakat, BKP başarısını tek partili bir hükümet kurmak için kullanmadı. Yeni koşullarda da tüm demokratik ve yurtsever güçlerin maksimum birliği politikasını sürdürdü ve Vatan Cephesi Partileri'nin temsilcileri yeni hükümete alındı. Yeni hükümet BKP'nin ve Bulgar halkının lideri Georgi Dimitrov başkanlığında kuruldu. Hükümet politikasını açıklarken ülkenin ekonomik ve kültürel kalkınmasında ileri

devrimci yükümlülükleri yaygınlaştıracağını ve bunları daha tutarlı bir biçimde yerine getireceğini söyledi. 1947 başında Büyük Ulusal Meclis sadece ulusal ekonominin iyileştirilmesini değil fakat ülkenin endüstrileşmesinin başlangıcı olan, kamu sektörünün gelişimini ve özellikle teşvikini görev olarak belirleyen bir iki-yıllık Ekonomik Plan kabul etti. Bu çabalar Bulgaristan'ın bölgesel bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruyan Barış anlaşmasının 10 Şubat 1947'de imzalanmasıyla kolaylaştı. Bu birleşik gerici muhalefetin ülkenin çözülmemiş uluslararası statüsü ile emekçi halkı tehdit etmesi olasılığını ortadan kaldırdı. Barış Anlaşmasının imzalanması demokratik halk rejiminin ABD, Büyük Britanya, Fransa hükümetleri tarafından «de facto» (fiilen) tanınması demekti. Birkaç ay sonra Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ile normal diplomatik ilişkiler kurarak bunu «de jure» (resmi olarak) yaptılar.

İç politik yaşamdaki ve Bulgaristan'ın uluslararası statüsündeki bu değişiklikler sınıfsal ve politik güçlerin farklılaşma sürecini sosyalist yönelişe doğru yoğunlaştırdı. Muhalefete oy veren namuslu fakat yanlış yöne itilmiş seçmenler Hükümet Programı'nın ve İki Yıllık Ekonomik Plan'ın uygulanması sırasında Vatan Cephesi bayrağı altında toplananlara katıldılar. 27 Şubat 1947'de Büyük Ulusal Meclis'teki konuşmasında Georgi Dimitrov verilere göre muhalefete oy veren 1 milyon kişiden en az yarısının Vatan Cephesi'yle birlikte plan uygulaması yolunda çaba göstereceklerine dair açık kanıt olduğunu açıkladı. Bulgar halkına 1 Mayıs söylevinde yanlış yönlendirilmiş binlerce seçmenin Vatan Cephesi'yle işbirliği yapmaya başladığı ve Ekonomik Planın uygulanması için etkin biçimde çaba gösterdikleri gerçeğini tekrar hatırlattı.

Gerici güçlerin hakimiyeti açık politik mücadele yoluyla yeniden ele geçirme ümidi boşa çıktı. Demokratik halk yönetimini şiddetle yıkmak için gizli eylemlere giriştiler. Bu amaç için gizli örgütler yaratarak yabancı haber alma ve casusluk merkezleri ile ilişkilere girdiler. Bu bağların açığa çıkması demokratik halk hükümetine muhalefet partilerini

kapatma, yasalara karşı gelen ve ülkenin ulusal çıkarlarını yabancılara satan liderleri mahkeme etme ortamını yarattı. Bu, muhalefet partilerinin yanlış yöne itilen kadroları, (özellikle yerel organları) ve kararsız üyeleri, gerici muhalefetin propagandası peşinde sürüklenen binlerce partisiz üzerinde uyandırıcı bir etki yarattı. Bunlar Vatan Cephesi programının Komünist Parti önderliğinde yerine getirilmesi için çalışmaya hazır olduklarını söyleyerek Vatan Cephesi'ne katıldılar.

Ülkenin sosyalizm yolunda gelişip ilerlemesi, geniş kitleleri etkiliyordu. BÇB ve diğer Vatan Cephesi partileri içindeki sağlıklı güçler ülkenin geleceğinin mutlu ve bağımsız olmasını sadece sosyalizmin sağlayacağına gittikçe daha çok inanıyorlardı. Bu partilerin ideolojik ve politik gelişme süreci hızlanmıştı. BÇB Sekreteri Georgi Trajkov, Birliğin 27. olağan Kongresinde (1947 Aralık) çiftçilerin Komünist Parti'yle birlikte Vatan Cephesi içinde halkın refahını ve ülkede sosyalizmin kurulmasını sağlayacak yolda cesaretle ve kararlı bir şekilde yürüyeceklerini söyledi. 30-31 Ekim 1948 oturumunda Çiftçi Birliği Yüksek Komitesi Birliğin eski ideolojik ilkelerini reddetti, çalışmasını yürütmesine temel olacak yeni ilkeler saptadı. Çiftçi Birliği'nin üyelerini yoksul ve orta köylülerden seçmesi gerektiğini belirleyen sınıf ilkesi kabul edildi. Saflarında kulaklara ve diğer sömürücü sınıflara yer olmadığı kerelerce vurgulandı.

Ülkenin sosyalist gelişiminin zaferi sosyal-demokrat Partinin Komünist Parti ile birleşme kararında da yansıyor; birleşme 1948 yazında gerçekleşti. 1949 başında Radikal Parti ve Zveno Halk Birliği bağımsız varlıklarını sürdürmeye ve sadece Vatan Cephesi içinde çalışmaya karar verdiler. Bu nedenle, Vatan Cephesi yalnız geniş kitlelerin demokratik halk yönetimini desteklemek üzere birleştikleri herhangi bir yer değildi. Vatan Cephesi yalnız sosyo-politik tabanını kuvvetlendirmekle kalmadı, demokratik halk rejiminin kitle desteğinin genişlemesine ve bu rejimin daha üst düzeye çıkarılmasına da katkıda bulundu. Halk kitlelerinin Vatan Cephesi'nde toparlanması, ülkenin gelişmesinde sosyalist eğilimin açıkça kabul edilmesi ve BKP'nin öncü rolünün tanın-

masıyla sağlanmıştı. Georgi Dimitrov, Vatan Cephesi'ni oluşturan tüm partilerin ve kamu örgütlerinin sosyalizmi kurma gerekliliğini kavradıklarına işaret etti. Zveno Halk Birliği lideri ve 9 Eylül 1944'den 1946 Ekim sonuna dek Bulgaristan Başkanı olan Kimon Georgiev şöyle yazıyordu: «Vatan Cephesi sayesinde eskiden Marksist ya da sosyalist olmayan partiler ve örgütler bile sosyalist görüşü benimsediler ve değerini kavradılar... Vatan Cephesi gerçek bir politik ve ideolojik okul oldu, halkın büyük çoğunluğu ve aydınlar bu okul yoluyla ve Komünist Parti öncülüğünde ülkemizi sosyalizm yolunda geliştirebileceğimize inandılar.»

Ülkenin sosyalizm yönünde gösterdiği toplumsal gelişimin zaferi Vatan Cephesi örgütünde ve onun evriminde de ifadesini buldu. Halkın sosyalist birliğine ve sosyalist sistemin temelini planlı bir şekilde kurulması görevine uygun yeni ve daha üst düzeyde bir kitle örgütü biçimi gerekiyordu. 1948 Şubatında yapılan Vatan Cephesi İkinci Kongresi'nin kararıyla eskiden bir kitle hareketi olan Cephe, komiteler sistemi ile birleşik bir sosyo-politik örgüt haline geldi. Böylece kendisine basit bir koalisyon görünümü veren unsurlardan tamamen arındı. Cephe, şehir ve köy emekçi halkının militan bir örgütü haline geldi. Komünist Parti liderliğindeki işçi sınıfının öncülüğü örgüt içinde tanınmıştı. Vatan Cephesi kapitalist unsurlara karşı mücadele veren, sosyalizmin temellerini kurma yolunda halkın kültürel ve politik birliğini sağlayan bir örgüt haline geldi. Vatan Cephesi'ne yeni statüsüne göre, değişik partiler ve örgütler üye olabildiği gibi kanıtlanmış bir faşist ya da halka karşı eylemlere katılmamış olan ve bu tür görüşleri benimsemeyen her yurttaş da üye olabilirdi. Birkaç yıl içinde oy verme hakkına sahip bu tür üyelerin sayısı 2 000 000'u geçti.

Birleşmiş bir sosyo-politik örgüt olan Vatan Cephesi'nin BKP'nin Beşinci Kongresince hazırlanan programın sosyalizmin kurulması yolunda öngördüğü görevleri yerine getirmek üzere kitleleri harekete geçirmesi gerekiyordu. Artık kendisinin ayrı bir programı olması gerekmiyordu. Partinin Beşinci Kongresi'nde belirlenen program kararları, Vatan Cep-

hesi için de bir eylem programı ve yol gösterici idi. Böylece Vatan Cephesi'nin bir kitle hareketi olma özelliği sadece korunmamış üstelik daha iyi bir örgütlenmeyle güçlendirilmişti.

Vatan Cephesi başlıca görevlerinden biri olan emekçi halkın sosyalist ve yurtsever bir ruhla eğitimini örgütlü bir temel üzerinde yerine getirdi. Binlerce emekçi, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Anayasasının ve sosyalizmi kurma yolunda karşılaşılan sorunların tartışıldığı, Vatan Cephesi'ne bağlı okullara katıldı.

Sadece 1953 yılında Vatan Cephesi kurslarına 500 000 den fazla kişi devam etti. Bunun yanı sıra Vatan Cephesi geniş bir açıklama kampanyası, politik ve kitle çalışması sürdürdü. Politik çalışma başka ekonomik ve politik yükümlülüklerle ilişkili olarak geniş boyutlara ulaştı. Ekonomik kampanyaların yapılması, tarımın sosyalist örgütlenmesi, parlamento seçimlerinin ve halk iktidarı yerel organları için seçimlerin yapılması gibi yükümlülüklerdi bunlar. 1953 parlamento seçimleri hazırlıklarında ve seçim sırasında hemen hemen 500 000 Vatan Cephesi propagandisti açıklama çalışmalarında görev aldı. Şubat 1956 seçimlerinde bu sayı 510 000 idi.

Yeni koşullar altında Vatan Cephesi'nin amacı yine aynıydı: demokratik halk yönetiminin sosyo-politik kitle dayanağı olmak, çeşitli örgütsel ve politik biçimleri kullanarak emekçi halkın ülkenin yönetimine ve iktidar organlarının çalışmalarına doğrudan ve geniş ölçüde katılmasını sağlamak. Örneğin 1953 yılında üyelerinden 32 000 kişiyi Halk Konseyi'ndeki sürekli kurumlarda çalışmaya gönderdi. Parlamento ve kurul üyeleriyle seçmenlerin biraraya gelip tartıştığı toplantılar hazırladı. Halk Konseylerinin oturumlar düzenlemesine yardım etti. Yerel devlet organları ve ekonomik organlarının çalışmaları üzerinde halkın denetimini ve eleştirme olanağını gerçekleştirdi.

Demokratik halk yönetiminin tabanı olan işçi sınıfının emekçi köylülerle ittifakı, Vatan Cephesi yoluyla sağlanıyordu. Öz olarak Vatan Cephesi işçi köylü ittifakının, işçi

sınıfının öncülüğünün, sosyalist toplumsal sistemin kurulması yolundaki çabaların güçlenmesi için en uygun politik ve örgütsel biçim olmaya devam ediyordu. Bu, BKP ile hala bağımsız bir parti olarak var olan BÇB arasında Vatan Cephesi yoluyla gerçekleşen eylem birliği ile de sağlanmıştı. Çiftçi Birliği'nin bağımsız bir parti olarak var olması onun monarşiye, faşizme, kapitalizme karşı ve demokratik bir gelişim yolunda uzun süreli mücadelesi sonucunda çalışan köylüler arasında kazandığı geniş etkinliğe dayanıyordu. Komünist Parti öncülüğünde sosyalizmin kurulması fikrini benimseyen BÇB, sosyalizmin kurulması ve özellikle bu aşamadaki en zor sorun olan tarımın sosyalist örgütlenmesi çalışmalarına binlerce çiftçinin katılmasını bu etkinliği ile sağladı. Birlik 28. Kongresinde (Aralık 1951) «Her Çiftçi —kooperatif çiftlikler birliğinin üyesi—» sloganını ortaya attı ve 29. Kongresinde (1957) bu sloganın başarı ile uygulandığını belirterek, «Her çiftçi —daha çok ürün sahibi—» sloganını yükseltti.

Vatan Cephesinin halk demokrasisindeki yeri; ve Vatan Cephesi'nin Bulgaristan'ın endüstrileşmesi, elektrifikasyonu, tarımın makinalaşması ve modernleşmesi yolunda emekçi halkı eğitme ve harekete geçirme, halkı yönetime katma olanığı Georgi Dimitrov'un ölümünden sonra, kişiyi putlaştırmak teorik ve pratik olarak Komünist Parti'nin çalışmalarına geniş ölçüde yayıldığı zaman, önemsenmedi ve çok az kullanıldı. Bu, Vatan Cephesi 3. Kongresi'nde (Mayıs 1952) ileri sürülen yanlışlıklarla kendisini gösterir. Bunlara göre Vatan Cephesi çalışmalarını Halk Konseyi'ninkilerle birleştiriyor, sadece Halk Konseyi'nin girişimlerini ve kararlarını açıklama görevini üstlenerek basit bir yardımcı durumuna geliyordu. Vatan Cephesi genellikle Halk Konseyi'nin bir uzantısı oldu. Bu, çalışma yöntem ve biçimlerinde bürokrasinin başlamasına yol açtı, politik yaklaşım samimiyetini yitirdi ve zayıfladı, eğitim ve kültür çalışmaları ise sadece aydınlatıcı bir niteliğe büründü.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongresi kararlarının özünden hareketle BKP Merkez Komitesi Nisan

1956 oturumu, Marksizm-Leninizm'e ve sosyalist sisteme yabancı olan kişiyi putlaştırma eğilimini mahkûm etti. Parti çizgisinin bundan arınmasını, sosyalist demokrasinin yayılması ve mükemmelleşmesi için parti liderliği konusunda Lenin'in koyduğu ilkelere yeniden dönülmesini ve bunların daha da geliştirilmesini, kollektif yöntemin korunmasını ve sosyalizmin kurulması yolundaki tüm problemlerin kitlesel bir yaklaşım doğrultusunda çözümlenmesini kararlaştırdı.

BKP'nin 1956 Nisan çizgisi Parti liderliğinin gelişmesini ve Vatan Cephesi de dahil kitle örgütlerinin rolünün artırılmasını sağladı. 1957 başında Parti Merkez Komitesi Vatan Cephesi'nin Bulgaristan'daki yeri ve rolü üzerine özel bir karar benimsedi ve Vatan Cephesi'nin çalışmalarını Halk Konseyleri'ninkiyle birleştirmesine ve böylece bağımsız bir sosyo-politik örgüt olarak kişiliğini yitirmesine neden olan politikayı mahkûm etti. 1957 Şubat'ında toplanan Vatan Cephesi 4. Kongresi Cephe'nin işçi sınıfı, çalışan köylüler ve aydınlar arasında yaşayan bir ittifakı temsil eden «geniş bir bağımsız örgüt» olarak gelişip güçlenmeye devam etmesi gerekliliğini vurguladı; «Halkı yurtsever ve sosyalist ruhla eğitmek; aynı zamanda halk yönetiminin en büyük toplumsal desteği olmak; devlet ve ekonomik organları üzerinde özellikle Halk Konseyleri üzerinde geniş bir kamu denetimini örgütlemek» Cephenin göreviydi.

Nisan 1956 çizgisinin tutarlı bir biçimde uygulanması ve bunun emekçi halk arasında yarattığı geniş politik hareketlilik ve çalışma, Sovyetler Birliği'nin yardımları ve diğer sosyalist ülkelerle karşılıklı yapılan yardımlar, ulusal ekonominin tüm sektörlerinde sosyalist üretim biçiminin tam zaferini sağladı. Kooperatif Çiftlikler Birliği'nin 5. Ulusal Konferansı (1957 Aralık) tarımda sosyalist örgütlenmenin tamamlandığını bildirdi. Bulgaristan Sovyetler Birliği'nden sonra sosyalizmin kurulması aşamasında bu en zor sorunu çözen Avrupa'lı ikinci ülkeydi.

1958 Haziran'ında toplanan BKP 7. Kongresi Bulgaristan'da sosyalizmin zaferinin bir çözümlemesini yaptı ve bundan gerekli sonuçları çıkardı. Kongre, bu zaferin tamam-

landığını, çünkü ülkede sosyalist üretim ilişkilerinin tamamen gerçekleştirildiği sonucuna vardı. Kongre dünya sosyalist sisteminin bir parçası ve Varşova Paktı üyesi olan Bulgaristan'da, sadece içteki gerici güçlerin değil yabancıların da kapitalizmi yeniden kurma olasılığı kalmadığı için sosyalizmin zaferinin tamamlandığını vurguladı.

Sosyalizmin zaferi ülkedeki sınıf yapısında köklü değişikliklere yol açtı. Sömürücü sınıflar —yani endüstride, ticaret ve bankacılıktaki kapitalistler, tarımda kulaklar— tamamen tasfiye edildi. Şehir ve köy burjuvazisinin bir kısmı devlet mülkiyeti altındaki endüstride iş bulup, işçi sınıfı saflarına katılırken, diğer kısmı büyük ölçekli kooperatif tarıma yöneldi. İşçi sınıfı tamamen yeni bir sınıf oldu. Niteliği çalışma ve yaşam koşulları değişti. Kapitalist sömürden kurtuldu ve üretim araçlarının sahibi (diğer emekçilerle birlikte) olarak maddi üretimde ve toplumun manevî yaşamında liderlik rolünü oynamaya başladı. Kırdan eskiden yoksul, orta ve zengin köylü diye ayrılan toplumsal gruplar kayboldu. 9 Eylül 1944 ayaklanmasından sonra kooperatif çiftliklerin ortaya çıkıp gelişmesiyle birlikte biçimlenmeye başlayan kooperatif çiftçiler sınıfı, Bulgar köyünde sömürden sonuna dek kurtulmuş tek bir sınıf oldu. Aydınların niteliği de değişti. Eski aydınların büyük çoğunluğu sosyalizm doğrultusundaki yerlerini aldılar. İşçi sınıfı ve kooperatif çiftçiler saflarından gelen birçok yeni aydın yetişti. BKP'nin 7. Kongresi'nde T. Zivkov şöyle dedi : «Şimdi aydınlarımız —hem eski hem de yeni—, Marksist-Leninist görüşü benimsediler ve ülkemizin sosyalist kültürünü yüksek bir bilinç ve heyecanla kuruyor ve geliştiriyorlar; kelimenin tam anlamıyla, kökeni, düşüncesi, eylemi ve yaratıcılığıyla, sosyalist halk aydınları oldular.»

Bu yolla, uzlaşmaz sınıflar yerini iki dost sınıfa bırakmıştı: benzer koşulları ve çıkarları olan, sosyalist mülkiyet biçimine yani devlet ve kooperatif mülkiyetine dayanan, sosyalist karakterli işçi sınıfı ve kooperatif çiftçiler sınıfı. Aralarındaki ittifak iki homojen sınıf arasındaki ittifak ola-

rak daha yüksek bir nitelik kazandı. Bunlar ve sosyalist aydınlar arasındaki ittifak ve birlik güçlendi ve tüm ulusun politik ve moral birliğini oluşturdu. Sosyalist değişiklikler sürecinde Bulgar ulusu sosyalist bir ulus oldu.

1971 Nisan'ında 10. Kongrede kabul edilen BKP programında şu vurgulanıyor: «Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin başarıyla tamamlanması ve sosyalist üretim ilişkilerinin tam zaferi sonucu, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti gelişmesinde yeni bir aşamaya girdi —gelişmiş bir sosyalist toplum kurma aşaması—.»

Ülkenin toplumsal yapısındaki değişiklikler ve bunun tarımsal emek ile sanayi emeği arasındaki, şehir ve kırsal arasındaki, kafa ve kol emeği arasındaki köklü farklılıkların yok edilmesine doğru gelişmesi, Vatan Cephesi'nin evrimini, gelişmiş bir sosyalist toplum kurulması aşamasındaki rolünü ve yerini etkiledi. BKP 7. Kongresi işçi ve köylü ittifakının gelişmesinde ulaşılan yeni düzeyin, halkın güçlü politik ve moral birliğinin, Vatan Cephesi'nin varlığına sosyalist sistemin yönetiminde çok önemli bir birim olarak duyulan gerekliliği ortadan kaldırmadığını vurguladı.

İlk olarak, sosyalizmin maddî ve teknik temellerini, bilim ve teknolojiye günümüze dek kazanılan başarılarla dayanarak kurmaya ilişkin görevlerin yerine getirilmesi tüm emekçilerin çabalarını harekete geçirmeyi gerekli kılar. 1972'de 3 800 000 üyesi olan Vatan Cephesi gelişmiş bir sosyalist toplumun kurulmasında programın öngördüğü görevlerin yerine getirilmesi için ulus çapında bir kitle hareketinin örgütlenmesinde önemli bir rol oynadı. Vatan Cephesi, sosyalist demokrasinin, yani toplumsal yönetimde ve sosyalist devletteki temel çizginin gelişmesi ve yayılmasında da önemli bir rol oynadı. En geniş sosyo-politik örgüt, ulus çapında bir hareket olarak, işçi sınıfı kooperatif çiftçiler ve sosyalist aydınların ittifakı ve halkın birliğinin temsilcisi olarak, komünistlerin, çiftçilerin ve partisiz kişilerin ortak çalışmalarının bir ifadesi olan Vatan Cephesi, ülkenin yönetimine geniş kitleleri katmakta, devlet organlarının çalış-

malarına ve bu çalışmaların geliştirilmesine ilişkin olarak halkın geniş denetimini örgütlemekte ,sosyalist devletin toplumsal tabanını genişletmekte ve bu devletin tüm halkın devleti haline gelmesine yardımcı olmakta en geniş olanaklara sahiptir. Aynı biçimde halkın komünist, yurtsever ve enter-nasyonalist eğitimini yapmakta da geniş olanakları vardır.

**BULGARİSTAN ÇİFTÇİ BİRLİĞİ'NİN İDEOLOJİK VE
POLİTİK EVRİMİ
(9 EYLÜL 1944'DEN 1948'E)**

Jordan Zarcev

BÇB'ye gösterilen ilginin birçok nedeni vardır. En önemlisi bu örgütün sosyalizmin kurulmasına ve ülkenin yönetimine etkin bir biçimde katılması. Birliğin ideolojik ve politik evriminin anlaşılması Bulgaristan'da sosyalist toplumun politik sisteminin durumunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

BÇB, Avrupa Çiftçi partileri içinde en eskilerden biridir ve geçmişte de en güçlülerinden biriydi. Köylü partilerinin gelişimindeki genel eğilimleri ve genel olarak Avrupa çiftçi hareketlerinin geleceğini yansıtan bir partidir. Çiftçi Birliği'nin toplumsal ve politik eylemleri, doğru yolun aranması sırasında yapılan birçok yanlışla birlikte, mücadele ve deney bakımından zengindir. Diğer ülkelerdeki demokratik çiftçi parti ve örgütlerine değerli dersler sağlar. Geçmişte sınıf ideolojisi ilkelerine göre örgütlenen BÇB, yoksul ve orta köylülerin ilerici ve militan bir sınıf örgütü oldu. Muzaffer sosyalizm koşulları altında BÇB, Komünist Parti ile birlikte ülkenin geleceği için kendisine düşen sorumluluğu paylaştı. Bu çok önemli ve ilginç bir toplumsal olaydır.

BÇB'nin evrimi sorunu bir başka açıdan da önem taşır. Ülkenin toplumsal ve politik yaşamında Çiftçi Partisi'nin doğal yerini, oynadığı rolü çürütmeye çalışan ve onun sosyalist programını ve Komünist Parti ile ittifakını doğal bulmayan bir tezi benimseyen bazı yazarlar vardır. Bazıları,

sadece siyasî düşüncelerinin etkisiyle, proleter partisi olmayan demokratik partilerin sosyalizm tarafına katılmasını geçici, tesadüfî ve tarihsel kökenden yoksun bir şeymiş gibi gösterirler ve bunların komünist partilerle ittifakını komünistlerin bağ kurma düşünceleriyle harekete geçirilen geçici taktikler olarak tanımlarlar. Hollanda'nın Leyden şehrinde 1968'de yayınlanan «Halk Demokrasisi» adlı kitabın yazarı F. Case çok partili sistemin Marksizm-Leninizm'in temel ilkeleriyle çelişkiye düştüğünü, Marksizm-Leninizm'in sosyalizmde tek parti, proletarya partisini tanıdığını söyler. Fakat sosyalist ülkelerde diğer partilerin varlığını da inkâr edemeyerek, bu politik gerçeği çok partili sistemin bir «propaganda değeri» olduğunu söyleyerek açıklar.

Halk demokrasisi ve sosyalizmin kuruluş koşulları altında Komünist Parti ve Çiftçi Birliği arasındaki verimli işbirliği bu tür iddia ve görüşleri çürüttü.

BÇB'nin demokratik halk hükümetinin güçlendirilmesi mücadelesine katılmasını, BÇB'nin geçirdiği ideolojik ve politik evrimi, sosyalizmin kurulması sırasındaki politik yerini ve rolünü, sosyalizm koşullarında Komünist Parti ve BÇB arasındaki eylem birliğini inceleyen birçok yazar vardır. Demokratik halk hükümetine karşı burjuva muhalefetin oluşumu ve eylemleri konusundaki bazı çalışmaların, Çiftçi Birliği'nin yakın tarihinin çeşitli yönlerini incelediği de dikkate alınmalıdır.

BÇB'nin 1944-1948 dönemindeki ideolojik ve politik gelişimi yeteri kadar incelenip açıklığa kavuşturulmamıştır, bunun için bu makalede bu boşluğu doldurmak için çaba harcanmıştır. Yapılmış bazı incelemeler ve şimdiye dek kullanılmamış bazı belgelere dayanarak BÇB'nin o dönemdeki karmaşık ve tartışmalı gelişimi üzerine yeni noktalar ve olaylar ortaya çıkarılmaktadır. Bu makale aynı zamanda Birliğin ideolojik, politik ve örgütsel açıdan sağlamlaştırılmasını ve bu konudaki temel eğilimleri incelemekte, Çiftçi Partisi'nin politik ve ideolojik yönetimi konusunda örgüt içinde verilen mücadele üzerinde durmaktadır. Birliğin 1945'de ikiye bölünmesi özel bir önemle incelenerek Çiftçi Birliği'nin sos-

yalizm sorununda aldığı sınıfsal ve politik yerin ve ortaya koyduğu programın açıklığa kavuşması süreci anlatılmaktadır.

Sosyalizm koşullarında Çiftçi Birliği'nin varlığının kökeni ülkemizdeki sosyalist devrimin ve sosyalizmin kurulmasının özel koşullarına ve gelişmesine dayanır. Bulgaristan'daki devrimci sürecin tipik özelliklerinden biri onun BÇB tarafından yönetilen güçlü bir çiftçi hareketinin olduğu bir ülkede olmasındadır. Bu hareket kapitalist sömürüye karşı verilen mücadele içinde doğup büyüyen bir demokratik hareketti. Büyük demokrat ve cumhuriyetçi Aleksander Stamboliski'nin ve ölümünden sonra onun sadık takipçilerinin liderliği altındaki BÇB'nin ilerici güçleri, küçük ölçekli mülkiyet hakkını koruyan bir toplumsal grubun ideolojisinden kaynaklanarak da olsa, bir demokrasi mücadelesi, Bulgar ve yabancı tekелci sermayesine, emperyalist gericiliğe ve monarşizme karşı bir mücadele veriyorlardı. BÇB, 1900'lerde kurulmuş ve 1. Dünya Savaşı'ndan sonra üye sayısı ve etkisi açısından Bulgaristan köylülüğünün eski ve güçlü kitle örgütü olmuştur.

Çiftçi Birliği devrimci mücadelede birçok değerli kişi kaybetti. Geniş köylü kitlelerinin bilincinde ülkenin politik ve toplumsal yaşamının geleneklerinde önemli izler bıraktı. Büyük Ekim Sosyalist Devrimi BÇB'nin demokratik gelişiminde olumlu bir etki yaptı. Devrimin etkisiyle köylü kitlelerin eylemi büyüdü, çiftçi partisinin ilerici ve militan güçleri belirli devrimci mücadele biçimlerini kabul etti. Bazı yeni ilerici unsurlar Birliğin politikası ve ideolojisine girdi. Bu etkinin en parlak örneği, Çiftçi Birliği liderlerinin 1918 Askerî İsyanına yol göstermek, Radomir Cumhuriyeti'ni ilân etmek ve ulusal felaketin sorumlularının mahkeme edilmesi isteğini yükseltmek cesaretini göstermeleridir.

O sıralarda BÇB Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'ni selamlayan Marksist olmayan tek demokratik partiydi ve Rus işçilerini, köylülerini ve genç Sovyet Devleti'ni desteklemek için sesini yükseltti.

Tüm bunlar çiftçi partisinin prestijini yükseltmeye yara-

dı. Köylü kitleleri üzerindeki etkisini güçlendirdi, bu kitlelerin belirleyici bir politik faktör olmasını, 1920 seçimlerini kazanmasını ve bağımsız hükümetlerini kurarak etkinliğini güçlendirmesini sağladı. BÇB hükümeti büyük sermaye aleyhine bir takım ekonomik, politik ve kültürel reformlar yapmaya çalıştı ve ülkenin demokratik gelişimine bir dürtü vermek istedi. Bu, gerçekten «Cobowg hanedanı çevresinde toplanan kapitalist ve sömürücü sınıfların uyguladığı iç ve dış politikayı değiştirme ve Bulgar politikasını halkın çıkarları doğrultusunda ve ülkenin parlak geleceği için yeni ve demokratik kanallara doğru yöneltmek yolunda gösterilen ilk ciddi çabaydı.»

Çiftçi Birliği hükümeti eylemlerinde köylülüğün lider olduğu ve çiftçi partisinin kendisi ve hükümet çevresinde diğer tüm üretici örgütlerin toparlandığı bir demokratik yönetim kurma düşüncesinden kaynaklanıyordu. Bu gerçek Çiftçi Birliği liderlerinin işçi sınıfı ve Komünist Parti'sine karşı güvensizliklerini ve bazı anlarda gösterdikler düşmanlığın nedenidir. Bu, Çiftçi hükümetinin izlediği politikaya da damgasını vurmuştur, nitekim hükümet ülkedeki proleter örgütlerine ağır bir zulüm uygulamıştır.

Buna karşılık Bulgaristan Komünist Partisi de birçok nedenle, Çiftçi Birliği'ne ve köylü hareketine ilişkin olarak bazı ciddi yanlışlar yaptı. Parti BÇB'yi belli militan ve demokratik geleneklere sahip köylülerin bir kitle örgütü olarak değerlendirmede ve hükümetini demokratik bir hükümet olarak tanımadı. Komünist Parti BÇB'yi bir burjuva partisi olarak değerlendirdi ve ona karşı mücadeleye girişti. Ülke-
deki demokratik ve devrimci güçler arasındaki derin ayrılık 9 Haziran 1923'deki askerî-faşist darbeyi yapan gericiliğin işini kolaylaştırdı.

Askerî-faşist darbe sırasında geniş köylü ve işçi yığınları henüz zayıf olan faşist hükümete karşı kendiliğinden ayaklandı. 1923 Haziran'ındaki anti-faşist ayaklanma ülkenin 3/4'ünü kapsıyordu ve 100 000'den fazla köylü ve işçiyi içliyordu. Vasil Kolarov şöyle yazıyor: «9 Haziran sırasındaki olayları inceleme fırsatını bulan her kişi, Bulgaristan'da

darbeye karşı nefret duymayan ve bu darbeyi yapanlara karşı öfke duyup onları devirmek için savaşa hazır olmayan bir köy bulmanın çok zor olduğunu bilir».

9 Haziran 1923 faşist darbesi BÇB ve tüm Bulgar halkının tarihinde acıklı bir olaydır. Karşı - devrimciler halk kitlelerinin direnişini barbarca bir zulümle kırdılar. BÇB'nin 3 500'den fazla üyesi katledildi. Faşist rejim BÇB'den sonra darbelerini Komünist Parti'ye yöneltti.

Haziran olaylarının etkisiyle BÇB'nin bazı liderleri köylülerin bağımsız yönetimi, sermayenin hakimiyetine karşı mücadele vermenin yöntemleri ve Komünist Parti'ye karşı nasıl bir tavır alınması konusunda düşünmeye başladılar. Pazarcık'taki köylü ayaklanmasını yöneten Alexander Stambolijski, gerici güçlere karşı Çiftçi Birliği ile Komünist Parti arasında bir eylem birliğinin gerekliliğini kavradı. Aralarında Krum Popov, Stojan Kalarev, Dimitar Grancarov, Cvjatko Avramov ve Cono Matovan'ın olduğu bazı BÇB liderleri bağımsız köylü yönetimi fikrinin yanlışlığını anladılar ve işçi ve köylülerin, komünist ve çiftçilerin ortak mücadelesine güvendiklerini açıkladılar.

BÇB liderlerinin Komünist Partiyle eylem birliği kurmak arzusu, faşist darbenin çiftçilerin ve bunların etkisi altındaki çalışan köylü kitlelerin devrimci bilincine verdiği bir dersti ve bu darbenin doğal bir sonucuydu. Çiftçi partisi giderek devrimci harekete katıldı. Aynı zamanda 1923 Haziran olayları demokratik Çiftçi Birliği ile büyük sermayenin gerici partileri arasındaki farkı göremeyen ve çalışan köylü kitlelerle burjuvazi arasındaki çatışmada «tarafsız» kalan Komünist Parti'nin de hatalarını açığa çıkardı.

BKP Eylül 1923 Ayaklanması sırasında emekçi halka ve demokratik güçlere yaklaşımı benimseyerek, onların gericiliğe ve faşizme karşı birleşmesine doğru kararlı bir adım attı. Komünist Parti daha sonra, demokratik anti-faşist platform adına, BÇB içinde çalışan militan güçlerle «Birleşik Emek Cephesi»nde olduğu gibi bir politik birlik kurdu. Birlikteki bu güçler kendi örgütlerinin faşizm yıkma mücadelesinde ancak Komünist Parti'yle omuz omuza, el ele yürü-

düğü zaman halkın çıkarlarını yeterince etkili bir biçimde koruyabileceğı sonucuna vardılar.

Georgi Dimitrov'a göre, Eylül Ayaklanması Bulgar demokrasisinin gelişmesinde ve halkın gerçek birliğinin temellerinin atılmasında büyük önem taşır. İşçi-köylü ittifakı bu birliğin temeli olarak güçlendi.

Komünistlerin ve çiftçilerin birleşik mücadelesi fikri BÇB'nin üyeleri arasında köklü bir şekilde yayıldı. Birliğin içindeki sol Birleşik Cephe hareketi çiftçilerin birleşik mücadele ruhuna uygun bir ideolojik eğitim görmeleri için düzenli çabalar gösterdi. Bu harekete bağlı kişiler 1923 Haziran ve Eylül olaylarından gerekli dersi çıkarmışlardı ve «Birleşik Cephe'nin tarihi bir gereklilik» olduğuna, bunun ise işçi ve köylülerin kurtuluş hareketinin ilerlemesindeki büyük önemine inanmışlardı. Dimitar Grancarov'a göre Birleşik Cephe fikrinin benimsenmesi Çiftçi Birliği'nin militan geleneklerini terketmek anlamına gelmiyordu, bu sadece taktiklerinin, işçi ve köylüler arasında bir ittifak sağlamak ve emek demokrasisinin kalıcı yönetimini yaratmak amacıyla, düzeltilmesi demektir. Grancarov şöyle yazıyordu: «Birlik, birleşik emek cephesi fikrini benimserken programına bu konuda yeni bir madde yazmak zorunda değildir. Ancak, yaşamın yeni sorunlar ortaya çıkardığı inkâr edilemez, ve Birlik bunları her zaman doğru bir şekilde kaşılayıp çözmek zorundadır, çünkü canlı ve taşlaşmamış bir örgüttür.»

Ayrıca Dimitar Grancarov daha 1924'de Çiftçi Birliği'nin gelişimi sırasında sosyalizm düşüncesine gelebileceğini söylemişti. «Emeğin Partisi» başlıklı bir makalede şöyle yazıyordu: «Köy ve şehirlerdeki işçileri çıkarları aynı olduğu zaman karşı karşıya getirmeye gerek var mı? Hayır, yok böyle bir gereklilik. Emeğin örgütleri ayrı ayrı ve bağımsız olarak varolacaklar, fakat emeğin krallığını kurmaktaki ortak amaçlarına ulaşmak için ortak bir tarihi yolu izlemek zorunda olacaklar. Bu krallığın BÇB'nin büyük ideali olan kooperatif çiftlikte —kooperatif fikri ile geliştirilip güçlendirilen— ifadesini bulması ya da bu krallığın sosyalizmin önerdiği çizgiye sıçraması tarihî bir sorundur.»

Eylül 1923 Ayaklanması'nın etkisiyle Çiftçi Birliği'nin Birleşik Cephe fikrini kabul etmesi onun tipik özelliklerinden birinin, yani kırdaki emekçi halkın umutlarına ve arzularına olan yakınlığının bir göstergesiydi. Bu, Birliğin demokratikleşmesinin en temel belirtisiydi, ki bu süreç monarşik faşist diktanın yıkılması mücadelesinde onun Komünist Parti'nin en esaslı müttefiki olmasını ve devrimin zaferinden sonra hükümete ve sosyalizmin kurulmasına katılmasını belirledi.

Birleşik Cephe fikri BÇB'nin köylülerin militan örgütü olarak gelişmesinde büyük bir rol oynadı. Faşist gericiliğin Komünist Parti ile eylem birliği için anlaşmaya hazır olan Çiftçi liderlerini öldürmeyi amaçlaması bir tesadüf değildir. Bunun için birçok çiftçi lideri özellikle Eylül 1923 Ayaklanması'ndan sonra ve 1925 Nisan'ında kanlı faşist misilleme sırasında öldürüldü. 10 Kasım 1923'de Plovdiv'den Sofya'ya gelen Dr. Spas Duparinov faşistler tarafından katledildi. Krum Popov ve Stojan Kalarev 18 Temmuz gecesi polis merkezinden alınarak öldürüldü. Bir kiralık katil Prag'a gönderildi ve bu katil Stambolijski'nin en yakın mücadele arkadaşı ve Birleşik Cephe taraftarı Rajko Daskolov'u öldürdü. Haziran Ayaklanması sırasında Sumen Eyaleti askeri lideri olan ihtiyat albayı Stoil Drumlaliev evinde öldürüldü. Petko D. Petkov Sofya'nın merkezinde 14 Haziran 1924'de bir toplum polisi tarafından öldürüldü. 1925 Nisan'ındaki misilleme sırasında yüzlerce komünist liderin yanı sıra, Komünist Parti'yle eylem birliğinden yana olan birçok değerli çiftçi lideri öldürüldü; Nikoloj Petrini, Dimitar Grancarov, Jordan Visegradski, Miko Petkov, Cono Matov, Şair Sergey Rumjancev, Dimitar Georgiev ve Peter Kalapov. Albay Tapoldrikov, Binbaşı Milanov ve Yüzbaşı Venev de dahil olmak üzere BÇB üyesi birçok subay katledildi. Faşist hükümet, «merkezci» olan ve Komünist Parti'yle işbirliğini kabul etmeden sadece faşist gericiliğe karşı olan —Çiftçi Birliği'nin bağımsız bir politik mücadele vermesi fikrini benimseyen— politikacıları da diğerlerinden ayırmıyordu. 1923-25 dönemindeki kanlı faşist terör sonucu Çiftçi Hükümeti'nin

yedi bakanı ve Çiftçi Parti'li 40 parlamento üyesi öldürülmüştü.

BÇB, sol kanadını etkileyen faşist darbeler ve saflarında meydana gelen parçalanmaya rağmen, emekçi köylüler arasındaki etkinliğini kaybetmedi. Faşist dikta döneminde, BÇB'yi destekleyen kitleler ülkenin gelişiminde demokratik ilkeleri savunan politik gruplar olarak kaldılar. Birliğin üyelerinin ve taraftarlarının bir çoğu anti-faşist kampta kaldılar, sadece bazı kişiler Birliğin demokratik geleneklerine ihanet edip monarşik-faşizmi desteklediler.

1923 Eylül Ayaklanması'ndan çıkan dersler BKP ve BÇB arasında daha ilerde kurulacak işbirliği için de çok önemliydi. BKP ve BÇB örgütleri arasında Ayaklanma sırasında oluşan dostluk bağları ve karşılıklı güven komünistler ve çiftçiler arasındaki işbirliğinin yoğunlaşmasında ve Birliğin monarşik-faşist diktaya karşı mücadeleye katılmasında önemli bir etken oldu. Bir Birleşik Cephe'nin kurulmasının sonuçları BKP Merkez Komitesince 1936'da şöyle belirtilmişti : «Birliğin bazı gerici liderleri her ne kadar bu yönde harekete engel oldular, BKP liderliği sol sekte tavrılarla her ne kadar çeşitli hatalar yaptı ve faşist dikta terörleri her ne kadar şiddetlendiyse de, bu bağlar ve karşılıklı güven bunlardan etkilenmedi.»

Komünist Enternasyonal'in 7. Kongre kararları ışığında 1936'da saptanan BKP'nin yeni politik çizgisi ve 1920'lerde ve 1930'ların başında demokrat ve devrimci güçlerin politik deneyim birikimi, Komünist Parti ve Çiftçi Birliği arasındaki politik işbirliğinin ilerici geleneğinin daha da gelişmesi yolunda çok önemli oldu.

Komünist Parti'nin BÇB ve diğer demokratik partilerle ittifakı devrimci hareketin büyük bir başarısıydı ve 2. Dünya Savaşı öncesinde Halk Cephesi'nde ve savaş sırasında Vatan Cephesi'nde sosyalist devrimin politik ordusunun kurulması için önemli bir etken oldu.

Bulgaristan Sosyalist Devrimi'nin deneyiminden çıkarılan en önemli sonuçlardan biri, solcu partilerin Vatan Cephesi'nde birleşmesinin demokrat güçlerin birleştirilmesinin

en etkili biçimi olduğuydu. Faşizme ve Nazi hakimiyetine karşı savaş sırasında, dar parti çıkarlarını, değişen derecelerde de olsa yenmek ve belirli ulusal, demokratik, anti-faşist ve anti-emperyalist istekleri ve hedefleri saptamak mümkün olmuştur. Bu Birliğin ilkeleri geleneksel bir politik koalisyonun sınırlarını aştı. Vatan Cephesi işçi sınıfının, emekçi köylüler ve ilerici aydınlarla kurduğu ittifakların politik biçimiydi.

İşçi sınıfı, Vatan Cephesi'nde hakim bir rol oynuyordu. İşçi sınıfının birliği Komünist Parti önderliği altında «sağ» ve «sol» revizyonizme karşı yıllarca verilen mücadele sırasında sağlanmıştı.

Devrimci Komünist Parti'nin temel müttefiği Çiftçi Birliği idi. Monarşik-faşist diktaya karşı mücadelede Çiftçi Birliği'nin birleşik ve tutarlı bir politik çizgisi olmadığı doğrudur. Bulgar Çiftçi Birliği savaş sırasında birleşik değildi ve düzenli çalışan bir örgütü yoktu. Köylülük arasındaki etkinliği bağımsız çiftçi hükümeti dönemine kıyasla azalmıştı.

Çiftçi Birliği'nde iki temel kanat vardı: Vrabca I ve Alexander Stambolijiski. Vrabca I'in politik çizgisinde ve gelişiminde sağcı eğilimler hakimdi. Faşizme karşı olan liderleri kapitalizm ve burjuva demokrasisinin önde gelen taraftarlarıydı. Bunlar Komünist Parti ile işbirliğine karşıydılar ve faşist olmayan kampın sağcı güçlerine —yasal burjuva muhalefetine ve Çar'a— belli bir eğilimleri vardı.

Vrabca I'in yönetici kesimleri anti-faşist mücadelenin ve kapitalizmin tasfiyesi ile sona erecek mücadele biçimlerinin yoğunlaşmasından korkuyordu. Bunlar Vatan Cephesi programını kabul etmediler ve oluşumuna katılmadılar. Gerilla hareketine karşı ise tamamen olumsuz bir tavır aldılar. Bu doğal olarak burjuva muhalefetinde ve 2 Eylül 1944'de kurulan hükümette yer almalarına yol açtı. Vrabca I liderlerinin uyguladığı politikanın yanında yer almayan üyelerin büyük bir kısmı Vatan Cephesi'nin anti-faşist konumunu desteklediler ve anti-faşist mücadeleye katıldılar.

BÇB'nin halka dayanan militan bir örgüt olarak şerefini yükselten, Birlik içinde daha popüler ve daha etkili olan

Alexander Stambolijski kanadıydı. Bu kanattaki etkin güçler anti-faşist tutumları, Komünist Parti ile işbirliği ve eylem birliği fikrine sadakatleriyle orta köylülerin bir kısmını monarşik faşist diktaya karşı mücadeleye çekmeyi başardılar.

Komünist Parti ile proletarya partisi olmayan diğer partiler arasındaki ittifak, Vatan Cephesinin güçlü örgütsel yapısı ve birleşik merkezî yönetimiyle bir kitle hareketine dönüşmesindeki etkenlerden biriydi. Bu yapının temellerini Vatan Cephesi Komiteleri oluşturuyordu. 670'den fazla Vatan Cephesi Komitesi örgütlenmişti. Bunlar komünistleri, çiftçileri, sosyalistleri, Zveno üyelerini ve partisizleri içeriyordu.

Bu kısa tarihî özet, yoksul ve orta halli çiftçilerin çoğunluğunu temsil etme kapasitesiyle BÇB'nin kapitalizm ve faşizme karşı mücadele döneminden itibaren BKP'nin sürekli ve ana politik müttefiki olduğunu belirtiyor. Çiftçi Birliği'nin Bulgar toplumundaki yerinden —ki bu yer tarihsel gelişimin bir ürünüdür— ve Birliğin demokratik ilerici geleneginden çıkarak BKP 9 Eylül 1944'ten önceki dönemden itibaren çiftçi partisiyle sürekli bir işbirliği politikası izlemiştir.

BÇB'nin sosyalizm koşullarında da var olması ve gelişmesinin önemli bir etkeni ülkemizin tarihsel gelenekleri ve özelliklerinden, herşeyden önce de Çiftçi Birliği tarafından başı çekilen ve yöneltilen güçlü bir köylü hareketinin var olmasındandır. Bu gelenekler, emekçi köylülerin bir kısmının politik ve toplumsal arzularını BÇB üyesi olarak gerçekleştirme arzularında, kendi siyasal gazetelerinin olması arzusunda, seçimlere ve siyasal eylemlere «kendi köylü partileri»lerinin kalkını altında katılma alışkanlıklarında, yerel çiftçi örgütleriyle olan bağlarında ve korudukları sıkı ilişkilerde açığa çıkar.

Faşizme karşı mücadele değişik sınıfların ve politik güçlerin Vatan Cephesi bayrağı altında toplanmasının sonucu olarak yeni devrimci halk hareketine Komünist Parti'yle birlikte demokrat küçük burjuva partileri ve burjuva par-

tileri de katılmışlardı. İlk Vatan Cephesi Hükümeti aralarında BÇB'nin de olduğu dört partiden oluşmuştu.

Komünistler ve proletarya partisi olmayan partiler arasındaki işbirliğinin nesnel fırsatları devrimin zaferinden sonra, yeni tarihsel ortamda daha da arttı. Bu gerçek Vatan Cephesi'nin daha da gelişmesi ve güçlenmesinde kendisini ifade ediyordu.

BKP, BÇB ve diğer demokrat partilerin politik birliğinin bir biçimi olan Vatan Cephesi nüfusun çalışan sınıflarının tüm katmanlarının sürekli birliği için örgütsel fırsatlar sağlıyordu. Vatan Cephesi sayesinde Marksist yada sosyalist görüşleri olmayan siyasi partiler ve örgütler de bu süreç içinde sosyalist görüşe yaklaştılar ve bu görüşün büyük değerine inandılar. Vatan Cephesi gerçek bir ideolojik ve politik okul rolünü oynadı. Bulgar halkının geniş çoğunluğunun geri kalmış ülkelerin ancak sosyalizm yolunda değişeceğine inanmasını sağladı. Vatan Cephesi Programı çok partili sistem çerçevesi içinde bu platforma katılan siyasal partiler arasında işbirliğini sağlayan önemli bir olanakdı. Bu çok partili sistem, Bulgaristan halk demokrasisinin politik yapısının önemli bir ögesi oldu.

Bulgar toplumunun bu politik yapısı, ülkede devrimci mücadele sürecinde oluşan sınıfsal ve politik güçlerin aynı doğrultuda oluşunu yansıtıyordu. Politik olarak aktif olan kitleler Komünist Parti'nin devrimin örgütçüsü ve lideri olduğunu ve onun program ve politikasının halkın gerçek çıkarlarını dile getirdiğini anladı. Böylece BKP gericiliğin hücumuna karşı mücadelede kitlelerin güvenine dayanabildi. BKP tüm demokratik ve ilerici güçlerin birleştirilmesi politikasını izlerken, gericileri Vatan Cephesi ve devlet yönetim organlarından atmak durumundaydı.

Komünist olmayan partilerde, Vatan Cephesi Programını gerçekleştirme ortak mücadelesi sırasında, örgütsel yapının yenilenmesi ve ideolojik devrim süreci devam ediyordu. Bunlar sosyalist toplumun kurulmasında aktif rol aldılar. Zaten, bu partilerden bazıları bağımsız olarak varolmaya devam edebilmeleri için gerekli toplumsal bir temelden yok-

sundular. Bildiğimiz gibi BİSDP içindeki sağlıklı unsurlar küçük burjuva ve oportünist ideolojilerini ve programlarını tamamen değiştirerek BKP'nin sosyalizmin kurulması yolundaki Marksist-Leninist programını benimsediler ve 1948'de Komünist Partiye katıldılar.

1949 yılında Zveno Halk Birliği ve Radikal Parti ayrı ayrı verdikleri kararlarla politik varlıklarına son verdiler. Üyeleri ise o sıralarda yeni bir sosyalist programla toplumsal ve politik bir örgüt haline gelen Vatan Cephesi çerçevesi içinde eylemlerini sürdürdüler. Tüm bunlar endüstri ve bankacılığın 1947'de millileştirilmesinden sonra ülkenin ekonomisinde ve sınıfsal düzeyde ortaya çıkan köklü yapısal değişikliklerin bir sonucuydu.

Çiftçi Birliği Komünist Parti'nin yanısıra bağımsız politik varlığını sürdürdü. Çünkü kırsal alanda büyük etkinliği vardı ve ülkenin toplumsal ve politik yaşamına değerli gelenekler sağlamıştı.

BÇB'nin demokratik halk yönetiminin güçlendirilmesi ve sosyalizmin kurulmasına ilişkin olarak sahip olduğu olanakların diğer demokrat, proleter olmayan partilerden çok daha fazla olduğu belirtilmelidir. Birlik, bunlardan çok daha ileri bir demokratik programa sahipti. Halk demokrasisi koşullarında, Çiftçi Birliği'nin büyük sermayenin sınırlandırılması, tarım reformunun yapılması, kooperatif çiftliklerin kurulması, halk yönetimi, Sovyetler Birliği ve Balkan halklarıyla dostluk gibi geleneksel isteklerinin saf demokratik nitelikleri yavaş yavaş gelişti ve sosyalist bir içerik kazandı.

Yeni yönetimin ilk günlerinde BÇB'nin ve onun yürüttüğü köylü hareketinin karşı karşıya olduğu iki sorun vardı: Birliğin örgütsel yapısının yenilenmesi ve proletarya diktatörlüğü koşullarında Birliğin politik ve ideolojik yerinin saptanması. Çiftçi Birliği'nin örgütsel yenilenmesi yerel çiftçi örgütlerinin ve iki çiftçi örgütünün —Alexander Stambolijski ve Vrabca I'nin— birleşmesiyle tek bir örgütsel yapının kurulmasını gerektiriyordu. Bu yoldaki ilk adımı Alexander Stambolijski Birliği attı. Bu birliğin geçici daimi encümeni adına N. Petkov, B. Bumbarov, A. Pavlov, A. Darzanski,

H. Statev, Dr. B. Pasov ve S. Nenov'un da dahil olduğu temsilciler 9 Eylöl 1944'de Bulgar Radyosundan 1'nolu genelgeyi yayınladılar. Bu mektup Çiftçi Birliği'nin eski ideolojik ve örgütsel yerini hatırlatarak, BÇB'nin Bulgar kırındaki politik etkinliğinin bölünemezliği üzerinde durdu ve Birliğin «Bulgar köylülerinin tek bir örgütü» olarak yeniden kurulması gerektiğini belirtti. Genelge aynı zamanda geleneksel çiftçi sloganlarını da —«barış, düzen, hukuk ve hürriyet»— içeriyordu.

BÇB mesleki-sınıf ilkesine göre tüm köylülerin örgütü olarak yenileniyordu. Birliğin örgütsel yaşamı Alexander Stambolijski kanadının 21 Kasım 1933 kongresinde kabul ettiği örgüt yapısında belirlenen çizgiyi izliyordu. Geçici daimi Komite tarafından daha sonra yayınlanan genelgeler BÇB'nin yenilenmesine ilişkin somut çabaları içeriyordu. Bu genelgelerdeki önemli bir özellik, yenileme sürecinin Birliğin hemen o an politik bir kitle örgütü haline gelmesini sağlayacak bir kampanya olarak değerlendirilmesiydi. Örneğin, «tüm yerel organların on gün içinde yenilenmesi, kuvvetlendirilmesi ve örgüte bağlanması», yerel ve bölgesel konferanslar yapılması, eyalet ve bölge yöneticilerinin seçilmesi gibi kolayca gerçekleştiremeyecek görevlerin yapılmasını istediler. Yerel örgütlerin kapıları «geçmişte hangi kanada ya da gruba bağlı olursa olsun namuslu ve saygıdeğer Bulgar Vatandaşı olan her çiftçiye» açılıyordu. Bu aşamada BKP'ye karşı sağ kanat ve merkez temsilcilerinin sürdürdüğu rekabetin izleri vardı.

14-15 Ekim 1944'de yetkili bir «yenileme» konferansı karakterine sahip olan Ulusal Konferans toplandı. Buna BÇB'nin devrim öncesi tüm gruplarına bağlı 200 delege katıldı. Alexander Stambolijski (Pladne) temsilcisi olarak gelenlerin çoğu sağ kanat lideri olan Dr. G. M. Dimitrov (Gemeto)'u destekliyordu. Konferans, Birliğin iki ana kanadının Alexander Stambolijski ve Vrabca I'in birleşmesine karar verdi. Vrabca I'in geçici komitesi «tüm çiftçi güçlerin Birleşik BÇB'de toplanmasını» ilân eden bir deklerasyon hazırladı ve çiftçileri yerel birleşik çiftçi örgütleri kurmaya teşvik

etti. Konferans, Tüzüğün öngördüğü 32 kişi yerine, 48 kişilik bir yürütme Kurulu seçildi. Kurulda hakim olan sağ kanat temsilcileri merkezci görüşü benimseyeceklerdi. Üyelerden 24'ü G. M. Dimitrov'un yakın arkadaşı ve taraftarı idi. Solcu Radikal kanat, Birliğin yönetim organlarında azınlıktaydı. Vrabca I kanadının Kurul'da birkaç tane temsilcisi vardı. Daimi Komite'de ise hiç temsilcisi yoktu. Bu gerçek, Birlik içindeki iki eğilim arasındaki mücadelenin sadece geçmişe has olmadığını gösterdi.

BÇB'nin yeni liderliği geniş kapsamlı örgütsel, ideolojik ve politik eylemlere girişti. Eyalet ve bölge mitingleri, konferanslar düzenlendi. Buralarda seçilen yönetici organlar G. M. Dimitrov taraftarıydı. Birliğin eyalet, bölge, yerel yönetici organlarında etkin olan birkaç sol-kanat çiftçi de vardı. Bunlardan Georgi Trajkov, Todir Janakiev Varna'da, Radi Najdenov Pleven'de, Nikdoj Georgiev Sliven'de, Stojan Tonav Rusl'da etkindi.

BÇB'nin yenilenme işlemi oldukça yoğun biçimde sürüyordu. 1944 Ekimi'nin ortalarında 37 827 üyesiyle 377 yerel örgüt yenilemişti. Kasım'da Birliğin üye sayısı 120 000 idi, 1945 baharında bu 250 000'e yükseldi. Bu, BÇB'nin devrim zaferinden sonra eriştiği örgütsel büyümenin tepe noktasıydı. Komünist Parti'den sonra Çiftçi Birliği, Vatan Cephesi'nin en güçlü ve en etkin partisiydi.

BÇB'nin örgütsel durumu konusundaki veriler, örgütün toplumsal bileşimi hakkında bir bilgi vermiyor. Birliğin liderleri tüm köylülüğün eşit olduğuna inandıklarından bu sorunla hiç ilgilenmediler. Ancak Çiftçi Birliği'nin toplumsal kitle tabanını oluşturanların büyük çoğunluğunun yoksul ve fakir çiftçiler olduğu kuşkusuz doğrudur. Gemeto hakimiyetindeki liderliğin izlediği (Birliğin kapılarını sömürüye, anti-komünist, faşist yanlısı anti-Birlikçi unsurlara açmak demek olan) sağ çizgi, örgütün toplumsal bileşiminin bozulmasına yol açtı. Ayrıca ülkenin bağımsızlığından sonra politik partisini kaybetmiş olan büyük-kapitalist karşı devrim, Vatan Cephesi içindeki demokrat ve proleter olmayan partiler yoluyla kendisini temsil etme yolu arıyordu. BÇB içinde yer

alan çeşitli karşı devrimci güçler vardı: köy kapitalistleri, konservecilik ve tütün ihracatı sermayesiyle yakın ilişkileri olan şehirli kapitalist unsurlar, burjuvaziye katılan politikacılar, eski politik rejime ait kadrolar v.b.

Birliğin farklı toplumsal bileşimi, aralarında etkin bir merkezci grubun da bulunduğu Vatan Cephesi eğilimi ile sağ kanat arasındaki keskin politik ve ideolojik mücadelede ifadesini bulan derin çelişkilerin ve toplumsal ve politik açıdan önemli bir farklılaşmanın doğmasına neden oldu.

Yeni tarihi koşullara kendilerini uyduran BÇB içindeki sağlıklı ilerici güçler, Komünist Partisi ile ve diğer Vatan Cephesi partileriyle yakın işbirliği çizgisini izlediler. Bunlar sadece emekçi köylülerin desteği ile değil izledikleri politika ile de güçlüydüler. Bu politika BÇB'nin etkisi altındaki yoksul ve orta çiftçilerin anlık çıkarlarını değil, temel ve sürekli çıkarlarını dile getiriyordu. Çiftçi Birliği'nin Vatan Cephesi'ne katılması, onun köylülükle işçi sınıfını, Çiftçi Birliği ile Bulgaristan İşçi Partisi (Komünistler)ni karşı karşıya getirme politikasından ortak mücadele politikasına evrimi açısından çok önemli bir örgütsel eylemdi. Komünist Parti'yle işbirliğinin, komünistler ve çiftçiler arasındaki geleneksel bağların genişleyip güçlenmesi politikasına, sol kanadın güçlü bir konum ve etkinlik kazanmasına ve Çiftçi Birliği'nde liderliği elde etmesine büyük şans tanınması bundandır.

Sağcı gruplar, toplumsal değişim sürecini burjuva çerçevesi içinde sınırlamak ve burjuvazinin politik iktidarını yeniden kurmak isteyen katmanların sözcüleriydiler. Bu katmanların temsilcileri, Vatan Cephesi'ni yıkmak ve BÇB'yi kullanarak BKP'ye karşı çıkmak için tüm toplumsal etkinlik ve prestijlerini kullandılar. Bunlar BÇB'de 9 Eylül 1944'den sonraki ilk aylarda sağcı unsurların liderliği ele geçirmiş olmasına dayanıyorlardı.

BÇB'nin merkezi, orta ve daha zengin köylülerin sosyalizme karşı korku ve tereddütlerini dile getiriyordu. Merkeziler devrimci gelişimin gerisinde kaldılar ve daha sonra ona ve ülkedeki devrimci değişimlerin lideri işçi sınıfı ve

İşçi Partisi'ne (Komünistler) karşı olduklarını ilan ettiler. Fakat 9 Eylül 1944'le 1945 yazı arasında zaman zaman büyük tereddütlerle de olsa Vatan Cephesi'ne yöneldiler. O sıralarda sınıf mücadelesi ve devrimci baskı, faşist burjuvaziye yönelmişti. Küçük burjuvazi henüz tereddüt göstermemişti, sosyalizmden korkması için bir neden yoktu henüz. Vatan Cephesi kendisini birleşik bir toplumsal ve politik güç olarak gösteriyordu. Vatan Cephesi'nde çeşitli partiler arasındaki keskin çelişkilere ve belli farklılıklara rağmen ittifakın olumlu yönleri hakimdi. Sınıfların ve siyasi partilerin o zamanki ittifakı altında, orta köylülerin ve şehir küçük burjuvazisinin demokratik halk hükümetine karşı bir tavır almasına neden olacak örgütlü bir politik çaba yoktu. Yine de bütün bunlar Birlik içindeki merkezilerin yukarıda değinilen tavır değişikliklerini göstermelerine yol açtı.

BÇB'nin yeni ideolojik ve örgütsel ilkeler üzerinde yenileştirilmesi, sosyalist devrimin görevleriyle yakından ilgili sürekli ve sistematik bir çalışmayı gerektirdiği için bir kısa dönem kampanyası olamazdı. Bu sürecin zorluğu ve karmaşıklığı 20 Haziran 1945'e kadar Birliğin Genel Sekreteri olan Dr. G. M. Dimitrov'un muhalefet politikası ışığında değerlendirilmelidir. Daha sonra bu süreç Nikola Povkov ve bazı sağ kanat temsilcilerince engellendi.

Sağ kanadın eylemleri BÇB içinde ciddi çelişkilere ve karmaşık durumlara yol açtı. Gemeto grubu biyolojik materyalizm, çiftçi sendikalizmi kavramlarına ve sınıf ideolojisine açıkça muhalefet etmeye başladı. BÇB'nin ilk konferans kararında bir politik ve ekonomik örgüt olan Bulgar Köylülüğünün Birliği'nin ideolojisinde bilimsel temel olarak şunu benimsiyordu: «tarihin biyolojik materyalist yorumu. Bu ideoloji örgütsel ve politik alanda politik ve ekonomik bağımsızlığın koşulu olan çiftçi kooperatif sendikalizmi biçiminde ortaya çıkıyordu.»

Çiftçi sendikalizmi yoluyla sağ-kanat temsilcilerinin yaptıkları ise, tarımın endüstriden önce geldiğini göstermeye şehirleri kıra tabi tutmaya, köylülerin statüsünü şehir halkının üstüne çıkarmaya çalışmak oldu. Teoride ise

BÇB'nin kırdaki etkinliğinin bölünmez olduğunu ve onun «Bulgar köylülerinin tek bir örgütü» olarak kurulması gerektiğini göstermeye çalıştılar.

Kırla şehiri ve köylülerle işçileri karşı karşıya getirme pratiğinin doğrulamasında ideolojik motifler kullanan çiftçi sendikalizmi teorisi, anti-faşist bir karakterdeydi. Bu teori Bulgar köylülerinin geri katmanları arasında —kötülüğün kökeninin köylüleri acımasızca yağma eden sömürücülerin yaşadığı şehirlerde olduğuna inananlar arasında— bir miktar yayıldı.

Geleneksel bir yolu izleyerek, bazı çiftçi temsilcileri yazılarında ve söylevlerinde ülkenin demokratikleştirilmesinde BÇB'nin belirleyici bir rol oynayacağını söylediler. Bunlar Birliğin Vatan Cephesi'nde ve hükümette öncü durumunda olması ve «çiftçi sınıfı teorisi»nin Birliğin «değiştirilmez çizgisi» olması teklifleri üzerinde ısrarla duruyorlardı. Bu anlamda en tipik olanı Dr. G. M. Dimitrov'un 1944 Aralık başlarında Stara Zagora'daki bir çiftçi mitinginde verdiği söylevdi.

Bu devrim öncesi teorilerin özü, çiftçi hareketinin iki cephede verdiği mücadelelerde belirginleşir: büyük burjuvazisinin diktasına karşı ve devrimci işçi hareketine karşı. 9 Eylül 1944'den sonra işçi sınıfı hakim bir yer kazandığı ve emekçi köylülerle birlikte demokratik halk yönetimini kurduğu zaman, «çiftçi sınıfı teorisi» işçi sınıfına karşı yönelen karşı devrimci bir ideolojik silah, burjuvaziye hiçbir şekilde tehdit etmeyen bir silah oldu. Bu eski teorinin yeniden canlandırılmasıyla Gemeto ve taraftarlarının anti-komünist ve anti-Vatan Cephe'ci eylemlerinin ideolojik olarak doğrulanması amacıyla Çiftçi Birliği geriletiliyordu.

Birliğin sağ kanat liderleri anti-faşist mücadelede Vatan Cephesi komitelerine katılan çiftçilerin çok fazla sola kaydıklarına inanıyorlardı. Yerel çiftçi örgütlerinin kurulmasından sonra Vatan Cephesi'ne sadık kalan bu namuslu üyelerin değiştirilmesini istediler. Bazı yerlerde, yerel örgütlerin yönetiminde önemli roller almış olan G. M. Dimitrov taraftarları Vatan Cephesi Komiteleri'ndeki komünistlerle

karşılıklı anlayış içinde olan Birlik temsilcilerini çıkarmaya, yani Vatan Cephesi takipçilerini örgütlerinden atmaya başladılar. Gemeto ve taraftarları Vatan Cephesi Komiteleri'nin doğru bir bileşimi olmadığını çünkü komünistlerin etkinliğinin hakim olduğunu ileri sürdüler. Böylece, bunlar Vatan Cephesi hareketinin önemini reddettiler ve Vatan Cephesi'ni militan özünden ve devrimci amaçlarla hükümeti etkileme olanaklarından yoksun bırakmaya çalıştılar. Amaçları Vatan Cephesi'ni iktidarın bölüşülmesi amacıyla kurulan burjuva tipinde bir koalisyona çevirmektir. Gemeto ve taraftarları Vatan Cephesi'nin dağılması için örgütlü bir çalışmaya girdiler. Çiftçileri komünistlere karşı, köylüleri işçilere karşı harekete geçirmek için, Komünist Parti'nin onların bir numaralı düşmanı olduğunu söyleyerek İşçi Partisi'ne (Komünist) karşı açık bir kampanya başlattılar. Bulgaristan'ın Nazi Almanyası'na karşı savaşa katılmasına karşı çıkarak, bölücü eylemlere girişmekten bile geri durmadılar.

Burjuva yönetiminin yeniden gelmesi koşulunu hazırlayan çabalardan en tehlikelisi çiftçi bakanların etkinliği ile Bakanlar Kurulu'nun kabul ettiği 4 no'lu karardı (24 Kasım). Bu kararın amacı 9 Eylül 1944'den önce suç işlemiş olan faşist subayları Halk Mahkemesi önünde sorumlu tutmaktır, böylece karşı devrim kendi silahlı gücünü, silahlı kuvvetler içinde yeniden oluşturacaktı. Gemeto ve taraftarları, Vatan Cephesi tarafından bu karara karşı başlatılan kampanyayı sabote etmek istediler. Çiftçi Birliği temsilcileri Sofya'da emekçi halkın bu konuda düzenlediği mitingte konuşmayı reddettiler. Bir «yasasızlık dikta»sının Bulgaristan'da saltanat kurduğunu söyleyen provokatif broşürler dağıtılıyordu aynı zamanda. B. Pasev ve diğerleri mitinge katılmak için Sofya Eyaleti'nden gelen yerel çiftçi örgütleri üyelerini geri çevirdiler. Dr. G. M. Dimitrov eyalet yönetim organlarına telefonla 4 no'lu karar aleyhindeki kampanyaya katılmamalarını bildirdi.

4 no'lu kararın kabul edilmesi ve bu kararın kaldırılması için ulus çapında başlayan hareket BÇB'deki bunalımı başlattı. Birlik üyelerinden birçoğu bu konudaki kitle miting-

lerine katıldılar. Sadık Vatan Cephesi taraftarlarının başı çektiği yerel örgütler, faşist suçluları koruyan bu yasayı onaylamadıklarını belirttiler. Bunlar kendi inisiyatifleri ile Birliğin Merkez Yürütme organına karşı çıkıyorlardı. Çiftçi Birliği örgütleri içinde Vatan Cephesi çizgisi muhalif çizgiyle çarpışıyordu. Bu gerçek Komünist Parti ile BÇB'deki devrimci güçler arasındaki bağları güçlendirdi. İki partinin ortak mitingleri, toplantıları ve kampanyaları bu Yasaya karşı en sık görülen muhalefet biçimiydi.

BÇB içinde ortaya çıkan keskin politik ve ideolojik sorunlar partinin sol kanadında ve diğer Vatan Cephesi partilerinde ciddi endişeler doğurdu. 22 Aralık 1944'de bir grup Birlik üyesi Yönetim Kurulu Başkanı'na ve Daimi Komite'ye bir mektup göndererek, Çiftçi Birliği ile İşçi Partisi arasındaki bağların zayıflama nedenini inceleyecek, genişletilmiş bir konferansın toplanmasını önerdiler. Bu konferans Daimi Komite'nin eylemlerini inceleyecek ve Çiftçi Birliği Kongresi'nin toplanması sorumunu tartışacaktı. Bir başka raporda Yönetim Kurulu'ndaki sol kanat üyeleri, BÇB üyelerine ünlü 4 no'lu karar karşısında Birliğin yönetim organlarının neden bilgi vermediğini, kararın kaldırılması için toplanan mitinglere neden kendi örgütlerinin katılmadığını ve Daimi Komite'nin basında ve halk mitinglerinde Birlik yöneticilerinin Vatan Cephesi'ne karşı oldukları konusunda yer alan suçlamalara neden cevap vermediklerini soruyorlardı. Aynı zamanda Varna bölgesinde Provadiya'dan bir grup Birlik üyesi tüm üyelere bir açık mektup yayınladılar; bağımsız Çiftçi Yönetimi'ni, örgüt kapılarını gericilere açma işlemini ve sağ kanatçıların ahlak bozucu eylemlerini mahkûm ettiler. 1945 başlarında tüm Birlik üyelerine açık mektup yazan BÇB Yönetim Kurulu üyesi İvan Nedelav, Vatan Cephesi'ndeki esas muhalifi, Birliğin Sekreteri olan Dr. G. M. Dimitrov'u mahkûm etti. Tüm bunlar solcu Vatan Cephesi güçlerinin Birlik içinde güçlendiğinin işaretiydi.

Vatan Cephesi Ulusal Komitesi, Gemeto ve taraftarlarının muhalefet hareketini suçladı. Diğer Parti temsilcileri G. M. Dimitrov'un dile getirdiği kavramları örgüt ahlakını

bozucu fikirler, eylemlerini ise teslimiyetçi oldukları için mahkûm etti. Kamuoyunun etkisi sonunda Dr. G. M. Dimitrov görevden çekilmek zorunda kaldı. 1945 yılında 18 ve 20 Ocak tarihlerinde toplanan ve yeni bir Daimi Komite seçen Birlik Yüksek Konseyi partideki sağ kanadın politik çizgisini ve ideolojik yapısını yeterince sert bir biçimde eleştiremedi. Sol güçlerin konumu hâla güçlü değildi ve bunlar tedbirli çalışmak zorundaydılar. Gemeto çizgisini açıkca mahkûm et-seler, Birliğin saflarından ve Yönetim Kurulu'ndan uzaklaş-tırılmaları ve böylece örgütün gelişimi için çalışma imkan-larından mahrum bırakılmaları tehlikesi vardı. Sağ hareket temsilcileri yönetim organlarında halâ hakim durumdaydı-lar. Bu koşullarda sonuç sadece bir uzlaşma olabilirdi.

BÇB'nin politik bir organı olan Zemedelsko Zname gaze-tesinde *Yaradaki Parmak* başlığı altında yayınlanan bir ma-kalede sol kanat, çiftçi hareketinin bazı politik ve ideolojik sorunlarını gündeme getirdi. Bu makalede gazete yayın ku-rulu birçok sorunu tartışarak, yeni tarihi koşullarda bağımsız köylü yönetimi kavramını tutarsız buluyor ve «BÇB'nin Vatan Cephesi'ne katılmasında onu mahvetmekten başka bir amacı olmadığı» yolundaki görüşleri kesin bir şekilde eleş-tiriyordu. Gazete, Birlik ve Komünist Parti arasında ilkeler-de çözülmez çelişkiler olduğunu ileri süren düşünceyi de mahkûm ediyordu.

Gemeto ve taraftarlarının muhalif ideolojik kavramlarını ve teslimiyetçi eylemlerini 1945 Mart'ında toplanan Vatan Cephesi 1. Kongresi de suçladı. G. M. Dimitrov'un Vatan Cephesi'ne karşı hazırladığı plan, bu politikanın iki yüzlülüğü ve yabancı ülkelerden yardım almak umudu mahkûm edildi. Bu karar Vatan Cephesi içindeki BÇB temsilcilerince de des-teklendi. Vatan Cephesi Kongresi'nin düzenlediği ilkeler ve benimsediği kararlar, politik güçlerin birleşmesi ve evri-minde önemli bir etki yaptı. İşbirliği yolunda artan bir arzu ortaya çıktı. Çiftçi Birliği'nde sol kanadın yerini güçlendir-mek için gerekli ön koşullar da yaratıldı.

Devrim dalgasının tüm ülkede hızla yayıldığı bir zaman-da ve halka dayanmayan slogan ve isteklerle ortaya çıkan

Gemeto politik çizgisinin maskesi düşürüldü ve tecrid edildi.

Fakat bu başarının önemi büyütülmemeli ve BÇB'nin gelişiminde bir dönüm noktası olarak görülmemeli. Birlik saflarındaki bunalım henüz bitmemişti. Tersine daha da keskinleşti. 1945 Nisan'ında Birlikten bazı grupların kopup yeni örgütler kurmalarına yol açtı. Stara Zagora'da Çiftçi Birliği'nin iki yönetim organı vardı. Minco Drandarevski ve İlavi Popalavov tarafından yönetileni Gemeto çizgisini destekliyordu, Georgi Dragner başkanlığında olan diğeri ise Vatan Cephesi taraftarıydı. Varna Eyaletinde de iki çiftçi merkezi kurulmuştu: Birisi Varna şehrindeydi, Georgi Trajkov ve Todor Janakiev yönetiyordu; diğesinde ise Hristo Stojanov ve Todor Dazarov başı çekiyordu, bu da Sumen şehrindeydi. Birliğin Plovdiv, Pleves, Vraca ve diğer eyaletlerdeki örgütlerinde de politik farklılaşma başlamak üzereydi. Bu koşullarda Vatan Cephesi'ne sadık güçlerin tavırları çok önemliydi. İlkelerden hareketle Birlik içindeki muhalif ve teslimiyetçilere karşı açık bir mücadele vermek gerekliydi. G.M. Dimitrov kesimince kurulan örgütsel mekanizmada köklü değişiklikler yapmak ve çiftçi partisiyle Komünist Parti arasındaki politik işbirliği ilkelerini ilân etmek de gerekiyordu. Birlik Ulusal Konferansı hazırlıkları sırasında devrimci güçler bu tür görevleri yüklendiler. Böyle bir konferans toplama çabası yerel örgütlerce destekleniyordu. Tüm ülkede Eyalet ve bölge toplantılarında delegeler seçildi; onlara Vatan Cephesi'nin birliği ve BÇB ile BİP (Komünist) arasındaki dostluğu güçlendirmede işbirliği konusunda bilgi verildi.

BÇB Ulusal Konferansı 8-9 Mayıs 1945'de yapıldı. Ülkedeki tüm yerel organlardan 2 000 delege katıldı. Birliğin örgütsel ve politik eylemleri, ideolojik yeri, Birlikle BİP arasındaki ilişkiler, ülkenin ekonomik ve dış politik sorunları, ülkenin politik yaşamında Birliğin yeri hakkında raporlar okundu. Tüm eyalet temsilcileri tartışmalara katıldılar. Tüm konuşmacılar konferansın toplanmasını olumlu buldular, sağcı grubun bağımsız çiftçiyönetimi kavramı ve Bir-

liğin bazı örgüt ve üyelerinin anti-komünist eylemleri mahkûm edildi.

Konferans tarafından tasdik edilen politik çizgi, BÇB ile Komünist Parti arasında dostca işbirliği, Vatan Cephesi partileriyle ittifak, Bulgaristan ile Sovyetler Birliği, Balkan ülkeleri ve barışsever uluslar arasında kurulacak sürekli bir ittifak çizgisiydi.

«Çiftçi-sınıfı ideolojisi»nin açıkça reddedilmemesine rağmen, Konferans'ın tasdik ettiği «BÇB'nin köylü emeğini ve genel olarak emeği İşçi Partisi ile kardeşce işbirliği halinde etkin bir biçimde koruması için ideolojik atılımın yerine getirilmesi» ilkesi önemli bir adımdı. Çünkü bu Komünist Parti ile emek tabanı üzerinde ideolojik yakınlık kurulması eğilimini yansıtıyordu.

Ulusal Konferans, BÇB'nin ideolojik ve politik evrimi ve Vatan Cephesi'ne bağlı güçlerin bu örgütün, demokratik halk yönetimi koşulları altında, uygulanan politika ve taktiklerde ortaya çıkan temel sorunlarını çözme çabaları açısından çok önemli bir olaydır. Bu Konferans'ın en önemli sonucu, sağlıklı güçleri ve BÇB Yüksek Konseyi'nde yeralan Vatan Cephesi çekirdeğini sağlamlaştırmasıydı. Konferanstan sonra sol kesim kendi politik çizgisini uygulamak ve BİP ve Birlik arasında işbirliğini yoğunlaştırmak fırsatını buldu. Konferansın aldığı Gemeto'nun müzmin taraftarlarının ihraç edilmesi kararı, Birliğin örgütsel yapısında «çiftçi-sınıfı ideolojisi»nin şimdiden bir kenara itilmesi anlamına geliyordu.

BÇB'nin ideolojik yerini sosyalizm yolunda yenilemek sorunu konferansta tartışılmadı çünkü nesnel koşullar böylesine köklü bir değişiklik için olgunlaşmamıştı. Bazı geri unsurlar üyelere BÇB'nin Komünist Parti ile yoğun işbirliğinin Birliğin bağımsız bir politik örgüt olarak tasfiyesi demek olduğunu yaymaya çalıştılar. Birlik üyelerinin önemli bir kısmı Çiftçi Birliği'nin ideoloji ve politikasında köklü değişiklikler gerektiğini henüz kavramamışlardı. Ayrıca Birliğin yeni yönetim organlarının seçiminde oldukça büyük bir tartışma çıkmıştı. Mayıs'ta bir Konferans toplanmasına kar-

şı çıkan ve bunun hazırlıklarına katılmayan Nikola Petkov, Birliğin Genel sekreterliğine getirilmişti. Gemetoyu açıkca ya da kapalı bir şekilde destekleyenler Yönetim Kurulu'na ve Daimi Komite'ye seçilmişti. Nikola Petkov Daimi Komite'nin bir toplantısına katılmayı ve görevlerini yapmayı reddetti, taraftarları da Konferans kararlarının uygulanmasını engellemek için her yolu denediler.

Bütün bunlar, BÇB'nin ideolojik ve politik evriminin daha sağlamlaşması için sağ grubun politik olarak yenilgiye uğratılmasını ve yalnız bırakılmasını gerektiriyordu. BÇB içinde iki politik çizgi ve eğilim varolmaya devam etti: Üyelerin çabalarını Vatan Cephesi ve işçi-köylü ittifakını güçlendirmek için yapıcı eyleme yönelten ve giderek daha da etkinleşen sol kanat, ve Birliği bunalımın derinleşmesine ve açık bir bölünmeye doğru çeken sağ kanat.

Nikola Petkov ve taraftarları 1945 yazında birlikten ayrıldıklarını ve ayrı bir siyasi parti oluşturdıklarını resmen açıkladılar.

Sınıf tabanı üzerindeki politik farklılaşma çok keskin bir sınıf mücadelesinin ve politik güçler arasında büyük bir çatışmanın hüküm sürdüğü yerde kaçınılmaz olarak yoğunlaşıyordu. Savaşın sona ermesinden ve uluslararası ilişkilerdeki değişikliklerden sonra, öncelik Demokratik Halk Hükümeti'nin toplumsal yükümlülüklerine verilmişti. Bu koşullar altında her sınıf ve siyasi parti ülkenin gelişiminin başlıca sorunlarında yerini belirledi. Ülkenin ekonomik problemleri ve burjuvazinin karşı-devrimci emelleri orta çiftçilerde ciddi tereddütler yarattı ve Çiftçi Birliği içinde yenisinden gruplaşmaya yol açtı.

Ayrılma, Birlik üyelerini yoğun bir biçimde karşı karşıya getirdi. Birlik üyelerinin 250 000'inden 80 000'i N. Petkov liderliğindeki muhalif Çiftçi Birliğine geçti. Bu, BÇP'nin orta ve zengin çiftçilerden kaynaklanan en gerici ve burjuva yanlısı kanadıydı. Bu orta ve zengin çiftçiler muhalif yerel çiftçi örgütlerinin kurulmasında en büyük toplumsal grubu oluşturunuyordu.

Muhalif Çiftçi Birliği kapitalist gelişimin kırsal alanda

köklü toplumsal farklılaşmaya yol açtığı (Pleven, Plovdiv, Varna ve Ruse gibi) bölgelerde çok etkindi. Pleven bölgesindeki büyük muhalif yerel çiftçi örgütleri, Petarnica, Trastenik, Obrnova ve Aleksandrovo gibi zengin köylerdeydi. Stara Zagora bölgesindeki 19 zengin köyde yerel örgütler muhaliflerin eline geçti. Plovdiv eyaletinde de muhalif Çiftçi Birliğinin büyük örgütleri önemli sayıda zengin çiftçinin olduğu zengin köylerde yoğunlaşmıştı.

Birkaç çiftçi liderinin popülerliği ve etkinliği bazı yerel organların muhalefete doğru kaymasında oldukça önemli rol oynuyordu. Geçmişteki popülerlikleri, demogoji yetenekleri ve köklü değişikliklere karşı çıkmanın bir çok durumda doğal olan çekiciliği yerel örgütlerin kendi yerlerini belirlemelerinde muhalefete büyük avantajlar sağladı. Muhalefetin başında faşizme karşı mücadelede büyük hizmetleri olan, Vatan Cephesi'nde ve Hükümetin yönetim organlarında yer almış olan liderler vardı. Bu gerçek, politik kampanyada çok ustaca sömürüldü. «Köy halkına» bağlılık, «Birlikteki üyelik süresi»nin uzunluğu ile ölçülüyordu. Kendini övme; uzun, tantanalı ve demogojik söylevler, «yaşlı ve muhterem çiftçi liderlerine karşı saygısız davrananları», suçlamak Birliğinin günlük yaşamında öne çıkarılmıştı ve diğer üyeler üzerinde büyük etkileri vardı.

Muhalif Çiftçi Birliğinin bir avantajı daha vardı: Birliğin örgütsel mekanizmasının büyük kısmı kendi tarafına geçmişti. Elinde aktif ve yetenekli propagandacı olan 10 000 kişi vardı, oysa Vatan Cephesi içinde kalan BÇB, kadro sıkıntısı içindeydi.

Tüm bunların sonucunda Nikola Petkov'un burjuva köylü partisi orta ve küçük köylülerin bir kısmı üzerinde etkinlik sağladı. Fakat bu köylü kitleleri, sadece geçici bir etki altındaydılar ve demokratik halk hükümetine karşı, karşı-devrimci mücadele içinde sürekli olarak burjuva muhalefetin yanında yer almadılar. Köylü kitleleri, Nikola Petkov muhalefetini ideolojik bir inanç temeli üzerinde izlemediler ve onun karşı-devrimci politik platformunun peşine takılmadılar.

Orta köylü kitlelerinin bir kısmının saflarına katılmasına

karşın, muhalif Çiftçi Birliği gerçek bir çiftçi örgütü olma niteliğini yavaş yavaş kaybetti. Varlığının son zamanlarında bu örgütte köylü üyeler değil, şehirlerdeki burjuva ve gerici unsurlar hakim durumdaydı. 1946'da Büyük Ulusal Meclis seçimlerinde, şehir oylarının yüzde 29,3'ü Nikola Petkov liderliğindeki Birliğe verilirken, bu oran köylerde yüzde 24.1' idi. Şehirlerde ise bu Birlik oylarını esas olarak bujuva kesimden almıştı.

BÇB üyeleri ise ters yönde bir gelişim gösterdiler. Üyelerin büyük çoğunluğu 150 000 kadar yoksul ve orta çiftçiydi. Aralarında hakim olanlar, Komünist Parti ile işbirliğini destekleyen Vatan Cephesi taraftarlarıydı. Önemli bir gelişme de, BÇB yönetim organlarının, Vatan Cephesi'nin bütünlüğüne ve Komünist Parti ile işbirliği fikrine sadık üyelerden oluşmasıydı.

İki Parti arasındaki yakın işbirliği BÇB üyelerinin ve taraftarlarının politik ve ideolojik eğilimleri üzerinde kaçınılmaz olarak yansıdı. Bunlar BKP'nin sadece işçi sınıfının değil emekçi köylü ve orta çiftçilerin de çıkarlarının sözcüsü olduğuna inandılar. Çiftçi Birliği ve Komünist Parti arasındaki işbirliğinin tüm sorunlarını kapsayan birçok ortak deklarasyonda bu işbirliği dile getirildi. BÇB Konferansı'nın hemen arkasından 1945 Mayıs'ında BKP Merkez Komitesi Politik Bürosu ile Birlik Daimi Komitesi ortak bir toplantı yaptılar ve iki yönetim organı ortak çalışmalarını geliştirmek için bir plan saptadılar. Ortak eylemlerin dayandığı genel ilkeler komünistlere ve çiftçilere bir bildiri ile duyuruldu:

a. İki kardeş ve yakın örgütün temsilcileri olarak karşılıklı dostça saygı ve anlayış;

b. Her bir yörede yapılacak yoklamalara dayanarak BÇB'nin yönetime (belediye ve diğer yürütme organları) katılma derecesini saptamak böylece BÇB'nin o yönetimde bir sorumluluk payı almasını sağlamak. Bu oransal katılma sağlanırken göz önünde tutulması gereken şu idi: aday anti-faşist. Vatan Cephesi'nin dürüst, tutarlı bir taraftarı, halk arasında kendisine güvenilen ve yeterli meslekî, ahlakî özelliklere sahip bir kişi olmalı.

c. Yukardaki ilkeler çerçevesinde, BİP ve BÇB'nin yerel örgütleri arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla eşit sayıda çiftçi ve komünistten oluşan ortak komisyonlar hemen kurulmalı. Bu komisyonlar çıkacak yanlış anlaşmaları kendi aralarında inceleyip çözecek ve iki örgütün ortak eylemlerini Vatan Cephesi çerçevesi içinde düzenleyeceklerdir.

Komünist Parti BÇB'yi demokratik halk yönetimini sağlamlaştırma mücadelesinde temel müttefik olarak görüyordu. Kitleler arasındaki etkinliğini ve Büyük Ulusal Meclis seçimlerindeki zaferini Vatan Cephesi Komiteleri'nin bileşiminde değişiklikler yapmakta ya da çeşitli büro ve yerlerin kendi yararına dağılımını sağlamakta kullanmadı. BÇB üyelerinin Vatan Cephesi komitelerinde ve yerel yönetim organlarında eşit temsil isteklerini dikkate almada gösterilen bazı ihmaller BİP tarafından Partinin politik çizgisinin sekterce yanlış kavranmasının, müttefiklerle çalışma ve böylece müttefikleri Vatan Cephesi programının gösterdiği görevlerin uygulanması mücadelesi içinde kazanma yetersizliğinin bir göstergesi olarak değerlendirdi.

Georgi Tarjkov, Radi Najdenov, Nikoloj Georgiev, Kıril Kliowski ve Pavel Povardziev gibi ilerici üyelerin etkinliği sayesinde BÇB'nin politik çizgi ve programının gelişimi daha da güçlendi. Birliğin politik çizgisi, etkisi altındaki yoksul ve orta çiftçilerin yalnızca geçici çıkarlarını değil kapitalizmin kaderini ve bir bütün olarak sömürüyü etkileyen daha ileri ve gerçek çıkarları dile getirmede daha da başarıya ulaşıyordu. İlerici güçler BÇB parlamento grubunun birleşmesini daha 26. Olağan Ulusal Meclis sırasında sağladılar. Bu grup Tarım Reformu, yasadışı yollarla ve vurgunculukla ele geçirilen mülkiyete el konması, Gelir Vergisi, sigortada Devlet Tekeli gibi burjuvazinin sömürü eğilimine yöneltilen yasaların kabulünü destekledi. Son yasanın lehinde tartışırken BÇB temsilcilerinin toplumsal adaletsizliği yok etmekte geçerli yolun sömürünün tasfiyesi olduğu sonucuna varmaları ilgi çekiciydi.

BÇB içindeki evrim, Birliğin kooperatif çiftliklerin kurulmasına verdiği destekle daha da açığa çıktı. Ekim 1945 ve

Temmuz 1946'da Çiftçi Birliği BİP ile birlikte iki partinin kooperatifçilik hareketine destek olacağını açıklayan ortak bildirgeler yayınlandı. Birlik üyeleri kooperatif çiftliklerin kurulmasında rol aldılar. BİP Merkez Komitesi Kırsal Ekonomi Bölümünce yapılan ve içinde kooperatif çiftlik bulunan 43 köyü kapsayan bir araştırma (1945), kooperatif çiftlik üyelerinin yüzde 55'inin komünistler, yüzde 12'sinin Birlik üyeleri ve kalan kısmının partisiz kişiler olduğunu ortaya çıkardı. 1946 sonlarında varolan 579 kooperatif çiftliğe katılan 46 000 çiftçi ailesi olduğu gerçeği göz önüne alınınca, 5 520 Birlik üyesinin kooperatif çiftliğe katıldığı varsayılabilir. Bu gerçek pratik olarak BÇB'nin Bulgar kırsının sosyalizme doğru yükselme hareketine katıldığını gösterir.

BÇB'nin, halk hükümeti organlarına katılma oranı Mayıs 1945'deki Ulusal Konferans'tan sonra daha arttı. 1946 başında 1951 köy belediye reisinin 900'ünü komünistler 770'ini çiftçiler oluşturunuyordu. 1859 belediye başkan yardımcısından (daha küçük köylerde seçiliyordu bunlar) 900'ü komünist 700'ü çiftçiydi, 90 ilçe yöneticisinin 50'si BİP üyesi 35'i ise BÇB üyesiydi, 9 Eyalet yöneticisinden 3'ü komünist 3'ü çiftçiydi. Kendi sınıf ideolojisini resmen reddetmemesine karşın BÇB proletarya diktatoryasının oluşumuna katılıyordu. Böylece BÇB eylemleri kendi sınıf ideolojisinin çerçevesi dışına çıktı ve bu ideolojinin ilkeleriyle artan bir çelişki içine girdi.

9 Eylül 1944'den 1948'e dek olan dönem BÇB'nin, işçi sınıfının ve Komünist Partinin işçi-köylü ittifakı sistemindeki önder rolünü tanıması için önemli bir etken olduğu ve bunun için gerekli koşulların yavaş yavaş olgunlaştığı bir dönemdir.

BKP'nin bu rolünün kavranması komünistlerin önderliği elde etmek yolunda uyguladığı herhangi «insafsız» taktikle ya da çiftçilerin herhangi bir hatasıyla olmamıştır. Bu rol köylülüğün devrimin itici gücü olarak geri planda kapsadığı yer tarafından nesnel olarak belirlendi. Daha Eylül 1923 Ayaklanması sırasında proletarya işçi-köylü ittifakında önder rolü oynuyordu. İşçi-köylü ittifakı sistemi içindeki bu ilişki 1941-1944 silahlı anti-faşist mücadele yıllarında daha açıktı. Devrimci mücadelede köylülüğün kitle desteğine sa-

hip işçi sınıfı öncü güçtü. Orta ve yoksul köylülerin geniş çoğunluğunun Komünist Parti örgütü ve onun doğrudan etkisi altında partizan harekete katıldığı belirtilmelidir. BÇB üyeleri anti-faşist mücadeleye —Birlik liderlerinin kendi değerlendirmelerine göre— «örgütsüz» ve «içgüdüyle» katıldıkları halde, «İşçi Partisi avantajları, teorik açıklığı, disiplinli, cesur ve örgütlü kadrolarıyla bu mücadelenin önderiydi.»

Komünist Partinin öncü rolü 9 Eylül 1944 Ayaklanması'ndan sonraki koşullarda, işçi sınıfı hükümette hakim bir konum kazandığı ve Vatan Cephesi içinde önemli yerlere geldiği zaman daha da güçlendi. BÇB'nin ardında köylülüğün olduğu bir zamanda kurulan çiftçi yönetimi döneminden farklı olarak Komünist Parti yoksul ve orta köylüler tarafından destekleniyordu, şimdi. 1944 Ayaklanmasından hemen sonra köylerde düzenli örgütleri olan tek partiydi. 1946 sonunda BKP üyesi olan 207 000 köylü vardı; bunların yüzde 57'sini yoksul köylüler yüzde 32'sini ise orta halli çiftçiler oluştuyordu. Böylece Komünist Parti köylüler arasında BÇB'den daha az bir etkinliğe sahip değildi.

Gerçekte Çiftçi Birliği içindeki sağlıklı güçler, güçlerin ilişkisi hakkında doğru düşüncelere sahiptiler ve sağ kanadın köylülerle işçileri karşı karşıya getirmek üzere «çiftçisınıfı ideolojisi»ni uygulama çabalarına karşıydılar. Daha sonra bu sağlıklı güçler Komünist Partinin öncülüğünü tanımak ve Çiftçi Birliğini yeni ideolojik, politik ve örgütsel temeller üzerinde kurmak sorununu ön plana çıkardılar.

1944-1948 döneminde, BÇB'nin sosyalizme doğru kararlı dönüşü sırasında, Alexander Obbov'un sağ muhalefet grubu ve Petar Kamsenov'un solcu —likidasyonist grubu ortaya çıktı. Obbov ve grubu sosyalizmin köylülüğün tabiatına karşı olduğu ve sosyalist programın benimsenmesinin «gerçek ve eski Çiftçi Birliği ile bağların kopmasını getireceği» görüşünden yola çıkarak BÇB'nin sosyalist gelişimini ve BKP ile işbirliğini saptırmak için son ve ümitsiz bir çaba yaptı.

Alexander Obbov'un Birliğin liderliğinden alınması, BÇB'nin ideolojik ve politik evriminin tamamlanmasında önemli bir parti içi koşuldu. Böylece, Birlik yönetim organlarındaki

çelişki ve muhalefeti büyük ölçüde yenmek mümkün oldu, ve Georgi Trajkov öncülüğündeki sağlıklı güçlerin örgütü doğru yola itmek için verimli çalışma olanağı sağlandı.

Peter Kamenov'un Solcu - likidasyonist fraksiyonu kooperatif çiftliklerin kurulması ve çiftçilerin bu çiftliklere girmesiyle artık bağımsız bir çiftçi partisine gerek olmadığı teziyle ortaya çıktı. Toplumsal tabanını yitirdiği için Komünist Partiyle birleşmeliydi bu parti. BÇB'nin pratikte ülkenin toplumsal ve politik yaşamına başarıyla katılması böyle «tezlerin» tutarsızlığını gösterdi.

BÇB'de sağlıklı güçlerin, Komünist Parti'nin yardımıyla, Gemeto ve taraftarlarına, Nikola Petkov liderliğindeki muhalif Çiftçi Birliğine, ve daha sonra Alexander Obbov ve Petar Kamenov gruplarına karşı verdiği sürekli ve tutarlı mücadele, Birliği ideolojik ve politik gelişiminde tarihsel bir dönüm noktasına getirdi. Bu, Birliğin 1947 Aralık'ta 27. Kongresinde ve Ekim 1948'de Birlik Yüce Konseyi'nde kabul edilen kararlarla açığa çıktı. 9 Eylül 1944'te ve özellikle 8-9 Mayıs Kongre Konferansında kabul edilen kararlardan sonra başlayan ideolojik ve politik evrimin temel içeriği sosyalist içerikli ilkelerdi, Komünist Partinin öncülüğünün tanınmasıydı, ve ülkenin toplumsal gelişiminin gereksinimlerine uygun olarak BÇB'nin örgütsel olarak yenilenmesiydi.

Ülkede başlatılan sosyalizmin kurulmasına karşı, Birliğin tavrı BÇB'nin 27. olağan kongresi'nden önce belirlenmişti. Birlik Sekreteri Georgi Trajkov'un Kongrede okuduğu raporda bu soruna aşamalı bir çözüm getirilmişti: «halkın refahını sağlama yolunda kararlar ve cesaretle yürüyeceğiz; biz çiftçiler Vatan Cephesi içinde İşçi Partisi ile birlikte ülkemizde sosyalizmin kurulması yolunda cesaretle ve kararlılıkla yürüyeceğiz». Kongre kararında BÇB'nin insanın insan tarafından sömürsünü kaldıracak ve emekçi Bulgar halkının refahını ve her yönden ilerlemesini sağlayacak sosyalist toplumun kurulması için Birleşik Toplumsal ve Politik Örgütün —Vatan Cephesi'nin— program ilkelerini kabul ettiği açıklanıyordu.

BÇB 27. Kongresi ülkenin toplumsal ve politik gelişimi

sonunda yeni bir sosyalist toplumun kurulmasında çiftçilerin tavrına açıklık getiriyordu. Ama bu kararlar evrimin ideolojik ve örgütsel yönünü belirlemedi. Komünist Parti'nin öncü rolüne, BÇB'nin örgütsel olarak yeniden kurulmasına ilişkin hiçbir soruya cevap verilmemişti, Birliğin eylemlerinin temel alacağı ilkeler açıklanmamıştı. İdeolojik ve politik evriminin tarihsel dönüm noktasını 1948 Ekim'indeki Yüce Birlik Konseyi kararları tayin etti.

Ülkenin 9 Eylül 1944'den sonraki politik ve toplumsal gelişimin ve BÇB'nin yarım yüzyıldan beri verdiği mücadelelerin analizine dayanarak, Birlik Yüce Konseyi, Çiftçi Birliğinin politik eylemlerini ve ideolojik yapısını belirleyerek ilkeleri 1948 Ekiminde saptadı. Yaşamın kendisi tarafından reddedilmiş olan köylü sınıfı ideolojisi kuramsal olarak da reddedildi. BÇB, BKP'nin önderliğini tanıyarak ve Bulgaristan'da sosyalizmin kurulması programını benimseyerek kendisini yenileştirdi. Bu kararlar ilerici güçlerin BÇB içinde verdikleri mücadelenin, Birliğin, tarihin belirlediği çizgide emekçi köylülerin bir politik örgütü olarak gelişmesini sağlamak yolundaki emellerinin ve çabalarının doğal bir sonucuydu.

Sosyalizm programının kabul edilmesi çiftçi partisinin Marksizm-Leninizmi ve bunun tüm toplumsal sonuçlarını tanıyan bir parti haline geldiğini göstermez. BÇB üyeleri böyle bir ideolojinin tanınmasını gerektirmiyordu. Örneğin 1948 Birlik Yüce Konseyince kabul edilen yeni tüzüğün 5 numaralı maddesinde BÇB üyeliğinin yoksul ve orta çiftçilere ve inancı ne olursa olsun halkçı aydınlara açık olduğu söyleniyordu. Bu, Birliğin eski yapısının izlerini yansıtıyordu. Bu konuda, en önemlisi BÇB'nin sosyalizmin kurulmasının kaçınılmazlığını nesnel olarak tanımasıydı. Birliğin arkasındaki nüfus katmanlarının hayatî çıkarlarının sadece yeni toplumun işçi sınıfıyla ittifak içinde kurulmasıyla sağlanabileceği bu inancı doğruluyordu.

BÇB'nin, emekçi köylülerin sınıfsal ve politik örgütü olarak halk demokrasisi içinde doğması, sosyalist ilkeleri ve BKP'nin öncülüğünü benimseyerek ideolojik ve politik açıdan

yenilenmesi Birliğe yeni yaşamın kurulmasında etkin bir rol almak, ülkenin toplumsal ve politik yaşamındaki yerini daha üst bir düzeye çıkarmak olasılığı sağladı.

Böylece militan geleneklere ve öğrendiği derslere dayanarak, saflarındaki düşman unsurlara karşı cesaretle durdu, ülkenin ilerici gelişimine ve emekçi köylülerin çıkarına uygun politik çizgiyi izlemeyi başardı.

BULGARİSTAN'DA GEÇİŞ DÖNEMİNDE SOSYALİST DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ

Vladimir Migeu

9 Eylül 1944 Anti-faşist Halk Ayaklanması Bulgaristan'ın sosyalist gelişimini başlattı. Devrimci halk yeni tip demokrasinin —sosyalist toplum demokrasisinin— kurulmasını benimsedi.

«9 Eylül 1944'te ülkemizde politik iktidar, kapitalist burjuvazi ve sömürücülerin, monarşik-faşist azınlığın elinden alındı ve halkın büyük çoğunluğunun, şehir ve kır emekçilerinin eline geçti...»

9 Eylül 1944'te kurulan iktidar bir proletarya diktatörlüğüydü. Sovyet ordusunun zafer içinde ilerleyişinin yardımıyla, Bulgar işçi sınıfı diğer emekçi sınıflarla ittifakını koruyup geliştirerek politik egemenliği ele aldı. Böylece Bulgaristan'ın sosyalist gelişimini sağladı. Proletarya diktatoryasının kurulması demokrasiyi yeni ve çok yüksek bir düzeye yükseltti. Demokrasiyi emekçi halk için genişletti ve yenik sömürücü azınlığı «demokrasiden dışarda tuttu», yani ona politik baskı uyguladı.

Proletarya diktatörlüğünün kurulması ikinci olarak da, burjuva devlet mekanizmasının yıkılması ve yerini yeni sosyalist devlet sisteminin alması demektir.

Proletarya diktatörlüğünün ilk devleti, Sovyetler Birliği'nde Ekim Sosyalist Devrimiyle (1917) kurulan Sovyet iktidarıydı. İkinci Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası'nı yenik düşürmesiyle doğan yeni koşulların

ve orta ve güneydoğu Avrupa ülkelerinde geniş anti-faşist hareketlerin sonucu olarak, bu ülkelerde sosyalist devrimin yapılması ve yeni bir tip proletarya diktatörlüğünün, Demokratik Halk Devleti'nin, kurulması yolu açılmıştı. Bu, V. İ. Lenin'in «kapitalizmden sosyalizme geçiş bir çok ve çeşitli biçimler yaratabilir, fakat yine de bunların özü tek ve aynı olacak; bir proletarya diktatoryası» sözünü doğruluyordu.

Demokratik Halk Devleti'nin özü ve özellikleri 1948 Aralık ayında BKP'nin 5. Kongresinde Bulgar halkının büyük evladı Georgi Dimitrov tarafından esas olarak açıklandı. Parti Merkez Komitesi'nin kongreye verdiği raporda, Dimitrov «bir halk demokrasisi, işçi sınıfı öncülüğünde emekçi halkı, halkın büyük çoğunluğunu temsil eder» dedi. Halk demokrasisinin «ülkenin sosyalizm yolunda gelişimini sağlayacak geçiş dönemi devleti» olduğunu ve «Sovyetler Birliği ve sosyalist ülkelerle kardeşlik ve beraberlik içinde kurulduğunu ve demokratik ve anti-emperyalist kampa bağlı olduğunu»nu belirtti.

Demokratik Halk Devleti'nin proletarya diktatoryasının bir biçimi olarak Sovyet iktidarından farklılıkları ve özellikleri orta ve güneydoğu Avrupa ülkelerinde sosyalist devrimin yapıldığı yeni tarihi koşullardan kaynaklanıyordu. 2. Dünya Savaşı koşullarında, işçi sınıfı ve onun politik öncüsü komünist partiler bu ülkelerde emekçi kitleleri ve demokrat burjuvazinin bir kısmını Nazi istilacılara ve onların yerel müttetiklerine karşı mücadelede demokratik ve anti-faşist bir program etrafında toplayabilmişlerdi. Bu sosyalist devrime daha geniş bir toplumsal taban kazanmayı sağladı. Emekçi kitlelerin komünist partiler etrafında toplanması sadece doğrudan yollarla değil ulusal anti-faşist cephelerin kurulmasıyla da oldu. Bulgaristan'da böyle bir cephe, programı 17 Temmuz 1942'de Hristo Botev radyo istasyonundan yayınlanan, Vatan Cephesi'ydi.

Tüm Vatan Cephesi partilerinin temsilcilerinden oluşan bir Vatan Cephesi hükümeti 9 Eylül 1944'te kuruldu. Çok partili bir sistemin varoluşu devrimin geniş sınıf tabanının da bir görüntüsüydü. Bu, 9 Eylül 1944'te ya da daha sonra, proletaryanın iktidarı burjuvaziyle paylaştığı anlamına gelmez.

Diğer bazı demokratik halk yönetimlerinin tersine daha 9 Eylül 1944'te Bulgaristan'da bir proletarya diktatoryası kurulmuştu.

BKP politik egemenlik araçlarını ele geçirdi. Emniyet organları, milis, mahkemeler, savcılık ve kumandan yardımcılığı yoluyla ordu kumandanlığı gibi. (Kumandan yardımcılığı 9 Eylül 1944'ten sonra Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştu. Böylece subay ve askerlerin siyasal eğitimi sağlandı.) Kapitalizm ve faşizme karşı uzun mücadelelerde, özellikle 1941-44 silâhlı mücadelesinde, geniş kitleler arasında kazandığı prestij sayesinde BKP emekçi halkın dileklerini dile getiren Vatan Cephesi'nde en büyük ve en etkin güçtü. Partinin bu öncü rolü ülkede devrimci sürecin gelişimi ile güçlendi ve genişledi.

Proletarya diktatoryasının kurulmasıyla, Bulgaristan'da sosyalist demokrasi toplumun politik yapısını oluşturan çeşitli yönlerde gelişti. Demokrasi, devlet, iktidar ve yönetim yoluyla, çok partili sistem yoluyla, kitle örgütleri yoluyla, kitle haberleşme araçları dahil çeşitli kanallardan uygulanan halk kontrolü sistemi yoluyla, kendi kendini yönetme biçimleriyle gelişti. Bu makalede esas olarak kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde Demokratik Halk Devleti'nin gelişiminde sosyalist demokrasi inceleniyor.

* * *

Devlet ve yasal alanda yeni sosyalist devletin oluşumu açısından Bulgar Sosyalist Devrimi'nin temel özellikleri iki ana yönde görünür.

Her şeyden önce burjuva devlet mekanizması bir gecede bir tek darbe ile yıkılmamıştı, ancak yavaş yavaş 9 Eylül 1944'ten 1947'de yeni bir anayasanın kabul edilmesine kadar geçen süre içinde, 3.5 yılda tamamlanmıştı. Varolan devlet mekanizmasının yıkılması ve yenisinin kurulması, varolan devlet kurumlarının tasfiyesi ve yenilerin kurulmasıyla, bir süre için de olsa, bunların korunmasının ve yeni bir sosyalist içeriğe kavuşturulmasının iç içe geçtiği bir süreç oluşturu-

yordu. BKP tarafından ortaya konan bu yaklaşım sosyalizmin kurulmasını ve devrimci pratiği genişletip zenginleştiren bir yaklaşımdı.

Bu özelliği gerekli kılan neydi? Bulgar halkının geniş katmanları ve anti-faşist burjuvazi Vatan Cephesi bayrağı altında birleşmişti. Devrimin bu geniş toplumsal tabanını korumak ve güçlendirmek BKP'nin en önemli görevlerinden biriydi ve bazı politik uzlaşmaları gerektirdi. Bu görüşten hareketle o dönemde BKP'nin politik çizgisinin bir yönü de eski burjuva devletin bazı kurumlarını korumak ve onlara sosyalist içerik kazandırarak en iyi biçimde kullanmaktı: Çünkü bir kere BKP ülkede **sosyalizmin daha acısız ve barış** içinde gerçekleştirilmesinden yanaydı. İkinci olarak, 9 Eylül 1944'ten hemen sonra Bulgaristan'ın uluslararası statüsünün henüz belli olmadığı ve bir barış anlaşmasının henüz imzalanmadığı göz önünde tutulduğunda, sosyalist girişimlere doğru daha dikkatli bir şekilde ilerlemesi gerekli oluyordu.

Bulgaristan Sosyalist Devleti'nin kurulması ve gelişiminin ikinci özelliği, bu süreçte Vatan Cephesi'nin büyük ve özellikle önemli rolüdür. Vatan Cephesi komiteleri devlet organlarının yerini almadılar, ancak devlet organlarının çalışmalarını, daha somut olarak da, buralarda ve bunlar yoluyla biçimlenen devrimci sürecin gelişimini kontrol ettiler ve kendi politik eylem alanlarını onlarıkiyle sınırladılar. 9 Eylül 1944'ten sonraki ilk yıllarda ülkede devrimci değişimlerin sürdürülmesine kitleler büyük ölçüde Vatan Cephesi Komiteleri yoluyla katıldılar; bu komiteler Bulgaristan'da sosyalist devrimin politik temeli oldular. Komiteler bu özellikleriyle ve komünistlerin bu komitelerde başı çektikleri oranda, BKP'nin öncü rolünü oynamasında önemli bir rol oynadılar.

Bulgaristan'da sosyalist devletin yaratılmasının bu özelliklerini akılda tutarak geçiş dönemindeki iki aşamayı belirleyebiliriz. Birincisi 9 Eylül 1944'ten 1947'nin sonuna kadar olan dönem, ikincisi ise 1948 başından geçiş döneminin sonuna kadar (1957) olan dönem. Sosyalizmin nihai zaferinin ilân edildiği BKP 7. Kongresi (Haziran 1958) geçiş döneminin şartlı sonu olarak kabul edilir.

İlk aşamada sosyalist devlet sistemi kuruldu ve biçimlendi, eski kurumlar yıkıldı, burjuva devlet kurumları yavaş yavaş kaldırıldı. Vatan Cephesi'nin yeni devlet sisteminin kurulmasına etkin katkısı bu dönemin özelliğidir.

Proletarya diktatörlüğü devlet ve politik sistemi, 4 Aralık 1947'de Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Anayasasının kabul edilmesiyle tamamen kuruldu. Halk Meclisleri, Ulusal Meclis, Ulusal Meclis Prezidyumu gibi devlet organları oluşturuldu. Sosyalist demokrasi, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti devlet sisteminin ve kamu örgütleriyle ilişkilerinin gelişimi ve düzenlenmesi ile daha da yaygınlaştı.

9 Eylül Anti-faşist Ayaklanması sırasında yerel iktidar Vatan Cephesi Komitelerinin eline geçmişti. O sıralarda hükümetin ilk sorunlarından biri faşist rejimin şiddet organlarını —polis, jandarma, mahkemeler— ortadan kaldırmak ve demokratik halk rejiminin politik organlarını —halk milisi, devlet güvenliği, mahkemeler, savcılık— gibi organları kurmaktı. BKP'nin daha soldaki militanları bağımsız bir Komünist Parti hükümeti kurulmasında ve Vatan Cephesi komitelerinin iktidarı almasında ısrar ettiler. BKP Merkez Komitesi ve Georgi Dimitrov buna kesinlikle karşı çıktı.

BKP'nin o sıralardaki politik çizgisi, Vatan Cephesi Komitelerinin devlet iktidar organlarının yerini almaması, ancak bunlar üzerinde geniş bir kontrole sahip olmasıydı. Bu, Vatan Cephesi partilerinin 12 Ekim 1944'teki ortak bildirgesinde açıkça belirtildi.

9 Eylül 1944'ten bir kaç gün sonra BKP Merkez Komitesi Sekreteri Trajko Kostov partinin çizgisini şöyle formüle etti : «Vatan Cephesi'nin, ülkemizdeki demokrat ve yurtsever güçlerin militan birliğinin sağlamlaştırılması, faşizme karşı Vatan Cephesi bayrağı altında içerde ve dışarda kararlı bir mücadele için, ülkeyi uluslararası plandaki zor durumundan kurtarmak ve ekonomik darlığa son vermek için ve yeni, demokrat ve güçlü bir Bulgaristan yaratmak için etkin bir politika».

O sıralarda Komünist Parti devrimci sürecin daha ileri gelişimine temel olan genel demokratik görevlerin yerine

getirilmesinde ısrar ediyordu. BİP (K) Merkez Komitesinin 4 no'lu genelgesi şu görevleri sıralıyordu : «faşizm ve ideolojisinin toplumsal ve politik yaşamın her safhasında tamamen ve kararlı bir şekilde yok edilmesi için Vatan Cephesi Programının tutarlı bir şekilde ve tamamen uygulanması»; «tüm şehir ve köylerde fabrika ve bölgelerde Vatan Cephesi Komitelerinin kurulması» —bu komiteler tüm anti-faşist kesimlerin temsilcilerinden oluşacaktı—; devlet aygıtının hızlı ve kararlı bir biçimde arıtılması, vb.

17 Eylül 1944'te birinci Vatan Cephesi Hükümeti program bildirgesinde de benzer görevler vardı: «Tarnovo Anayasasının ve faşist rejimin baskı altına aldığı hak ve hürriyetlerin yeniden düzenlenmesi; devlet mekanizmasının demokratikleştirilmesi; Bulgaristan'ın 2. Dünya Savaşı'na katılmasında sorumluluk payı olanlar için bir Halk Mahkemesi kurulması; dinde serbestlik, kilisenin devletten ayrılması, medenî nikâhın getirilmesi, vb.

Halk Mahkemelerinin kurulması Vatan Cephesi Hükümetinin ilk tedbirlerinden biriydi. 9 Eylül 1944'ten sonra kurulan Halk Demokrasisi bunlarda tam ifadesini buldu. Emekçi halk jüriye katılma hakkını aldı. Halk Mahkemeleri yasasına göre «Vatan Cephesi Bölgesel Komitelerince seçilecek reşit olan kadın erkek her Bulgar vatandaşı» jüri üyesi olabilecekti. Yargıçlar ise Adalet Bakanlığınca atanacaktı.

Bulgaristan'da köklü ve azimli bir demokratikleşme süreci başladı. Vatandaşlara hürriyetleri geri verildi, faşist yöneticilerce kapatılan birçok örgüt açıldı ve yeni örgütler kuruldu. Ülke çapında, emekçi halkın isteklerini serbestce söylediği mitingler ve toplantılar birbirini izliyordu. 16 Ekim 1944'te, bir yasayla kadın erkek eşitliği sağlandı, Yahudilerin hak ve özgürlüklerini kısıtlayan 7 yasa da dahil olmak üzere faşist rejimin koyduğu 22 gerici ve anti-demokratik yasa kaldırıldı.

V. İ. Lenin'in işaret ettiği gibi, proletarya diktatörlüğü sadece «yoksullar için en geniş demokrasi» değil, aynı zamanda «sömürücülerin kuvvet kullanarak yok edilmesi» demektir. O sıralarda BKP'nin taktiklerinin belirgin özelliği, ey-

lemlerini, burjuvaziye bir bütün olarak değil, onun en gerici ve faşist kesimine, yeni rejime karşı çıkmaya çalışan ve eski rejimi yeniden getirmeyi amaçlayan burjuva unsurlara yöneltmesiydi. Halk Mahkemeleri dışında, gericiler üzerindeki devrimci baskı tedbirlerinden biri de politik olarak tehlikeli kişiler için eğitim ve emek komünlerinin yaratılması kararı ve halk iktidarının korunması üzerine olan karardı.

Yerel Vatan Cephesi Komiteleri yeni devlet mekanizmasının yaratılması için önemli olan tedbirlerin uygulanmasında büyük rol oynadılar. Eski personelin değiştirilmesinde onların düşünceleri alınıyordu, yerel hükümet organlarının oluşumunda onların onayı gerekiyordu. Komiteler emekçi halkın isteklerinin uygulanmasını tutarlı bir şekilde sağlıyorlardı.

Bu anlamda önemli bir rol oynayan Vatan Cephesi Ulusal Komitesi devlet mekanizmasının bir parçası değildi, yönetsel ya da yasal işlevleri yoktu, ama devlet mekanizmasına yol gösteriyor ve çalışmasını kontrol ediyordu. Devrimci yükümlülüklerde ulus çapında başlıca pay Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'ndeydi; 9 Eylül 1944'te ilk Vatan Cephesi hükümetinin bileşimini ve yeni Naipier Heyetini seçti; 1944-45 döneminde Bakanlar Kurulu'nun kabul ettiği yasalar onun önerileriydi. 26. Olağan Ulusal Meclis seçimi üzerine yasa —9 Eylül 1944'ten sonraki ilk devrimci parlamento— da Vatan Cephesi Ulusal Komitesinin inisiyatifiyle hazırlandı. O dönemde bakanlar kurulu ve Naipier Heyeti'nin çalışmaları kontrol eden ve aralarında ortaya çıkan problemleri çözen tek organ Ulusal Komiteydi.

BİP Merkez Komitesi, Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin önemini ve otoritesini arttırmada, hükümet ve merkez organları üzerindeki geniş kontrolünü sağlamakta tutarlı bir çizgi izledi. Örneğin, 20 Ekim 1944 tarihli bir Polit Büro kararı şöyleydi : «Tüm konularda hükümet Ulusal Komite'nin düşüncesini ve önerilerini dikkate almalı».

Vatan Cephesi'nin 1945 Mart'ındaki ilk kongresinin özel bir önemi vardır. Kongre hükümet çalışma raporunu dinledi, iç ve dış politikasını onayladı yani ona güvendiğini belirtti, aynı zamanda bazı hataları gösterdi ve gelecekteki ça-

lışmaları için onerilerde bulundu. Diğer bir deyişle Vatan Cephesi 1. Kongresi bir ölçüde, o sıralarda olmayan parlamentonun görevini gördü.

Vatan Cephesi Ulusal Komitesi kontrol işlemlerinin bir kısmını 26. Ulusal Meclis'in seçilmesinden sonra bile kullandı. Ulusal Komite'nin bu işlevini sürdürmesi gerekliliği seçimlerden hemen sonra, Aralık 1945'te BKP Merkez Komitesi 9. oturumunda kuvvetle vurgulandı.

Vatan Cephesi Ulusal Komitesi'nin kontrol ve yol gösterme işlevlerinin iki yönü vardı: bir yandan devlet yönetim organlarında doğrudan kontrol, diğer yandan sosyalist demokrasinin gelişiminde strateji ve ana görevlerin saptanması. Böylece monarşinin geleceği konusunda bir referandum ülkenin yeni Anayasasını hazırlayacak büyük Ulusal Meclis içinde seçimlerin yapılmasına karar veren Vatan Cephesi Ulusal Komitesiydi. Ulusal Komite Anayasanın bir n taslağını tartışıp kabul etti. Vatan Cephesi Ulusal Komitesinin devlet mekanizması üzerindeki doğrudan kontrolü yeni sosyalist devlet organlarının krlmasına paralel olarak kısıtlandı ve 1947 sonunda yeni Anayasanın kabulü ile sona erdi.

O dönemde kitleler deyrimci isteklerini sadece Vatan Cephesi Komiteleri yoluyla değil, toplantılarda, gösterilerde ve basın yoluyla da açıklıyorlardı. Bu konuda göze çarpan bir rnek Bakanlar Kurulu'nun 4. kararının reddedilmesiydi. 23 Kasım 1944'te sağ kanat unsurların hakimiyeti sonucu, bakanlar kurulu Halk Mahkemeleri yasası gereğince yargılanımları gereken eski subayları cepheye göndermek yoluyla kurtarmayı amaçlayan karar benimsedi. Bu kararın benimsenmesi Komünist Parti'ye açıkça muhalefet etmek, ülkede sosyalist devrimin gelişimine karşı olmaktı. Bu karar etrafındaki mücadele sınıf mücadelesinin, uzlaşmaz bir kavgaya içindeki sosyo-politik güçlerin bir görünümünü temsil eder.

Bu karara cevap olarak ülkede bir toplantı ve miting dalgası başladı, bakanlar kurulu ve gazetelere protesto mesajları ve önergeler yağdı. Bütün bunlar bu kararın iptaline yolaçtı. Bu kararın raddedilmesi, ülkedeki güçler dengesi-

nin ve Komünist Parti'nin kitleler arasındaki etkinliğinin ve rolünün bir göstergesiydi. Daha sonra yasa dışı yollarla ve vurgunculukla edinilen mülkiyete el konması konusundaki kararın uygulanmasında da emekçi halk benzer bir etki yaptı.

9 Eylül 1944'te burjuva rejim yıkılmıştı ve bir proletarya diktatörlüğü kurulmuştu ama eski burjuva devletin temel yasası, Tarnovo Anayasası iptal edilmemişti. Aksine yeni devrimci değişimler onun adına yapıyordu, 9 Eylül 1944'te Vatan Cephesi Ulusal Komitesi tarafından yeni bir Naipler Heyeti atandı.

Örneğin, eski Naipler Heyeti, parlamento ve bakanlar kurulu gibi faşist iktidar organlarının tasfiyesi ve aynı zamanda yeni Naipler Heyetinin, yeni hükümetin atanması Tarnovo Anayasası nedeniyle Naipler Heyeti kararları ile gerçekleştirilmişti. Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararlar yasama yetkisini tamamen üzerine alması da bu anayasaya ve özellikle 47. maddesine uygundu.

Bulgaristan'ın Osmanlı boyunduruğundan kurtuluşundan hemen sonra hazırlanan Tarnovo Anayasası kendi zamanına göre ilerici bir anayasaydı. Yerel yönetime geniş yetki tanıyordu ve parlamentoya verdiği yetki de genişti. 21 yaşın üstündeki vatandaşlara eşit seçme, 30 yaşın üstündekilere seçilme hakkı sağlıyordu, basın, toplantı, dernek kurma ve konuşma özgürlükleri tanıyordu.

9 Haziran 1923 darbesiyle kurulan faşist diktatörlük Tarnovo Anayasasının demokratik ilkelerini birer birer rafa kaldırdı ve bunlar ancak 9 Eylül 1944'ten sonra uygulamaya kondu.

Fakat Tarnovo Anayasası artık geri bir anayasaydı. Devrimin feshettiği burjuva sistemini yasallaştırıyordu. İç ve uluslararası koşullar nedeniyle o sırada bu anayasanın kaldırılması istenmiyordu. Bunun için 1944-47 döneminde sosyalist demokrasinin gelişimi ifadesini bu anayasanın bazı kısımlarının fiili olarak çiğnenmesinde ya da onun yasallaştırdıklarının değiştirilmesinde buldu. Örneğin, sosyalist demokrasinin gereklerinden biri olan, Ulusal Meclis'in en

yüksek temsil organı olmasının tanınması ve sağlamlaştırılması gerekiyordu. Bunun gerçekleşmesi için Tarnovo Anayasasının hükümdara geniş yetki veren ilkelerini çiğnemek, onun yetkilerini azaltmak ve burjuva parlamentarizminden kopmak gerekiyordu, yani parlamentonun hükümdara göre daha altta olan statüsünü ve Bakanlar Kurulu'nun yasama organından bağımsızlığını değiştirmek gerekiyordu.

Daha 9 Eylül 1944'te sonra yeni oluşum Tarnovo Anayasasını aşmış, Demokratik Halk Devleti gereklerine ve kâlıplarına ilişkin yeni bir gerçek ortaya çıkmıştı. Örneğin, Vatan Cephesi yeni parlamento seçimlerine dek yasama yetkisini üstlendi. Naipler Heyeti ve daha sonra parlamento Bakanlar Kurulu kararlarını onaylama işlevlerini yerine getiriyorlardı ama, gerçek yetkileri ellerinden alınmıştı. Bu dönemde Naipler Heyetinin, karar verici bir rol oynamamasına karşın, devlet iktidar sisteminde belli bir yeri vardı. 9 Eylül 1944'ten sonra Georgi Dimitrov bu kurumun rolünü ve önemini vurguladı. Diğer yandan Naipler Heyetinin 3 üyesinden ikisi Vatan Cephesi'nin sağ kanat unsurlarının temsilcileriydi, Bakanlar Kurulu'nun hiçbir kararı bu üç naibin de onayı olmadan yürürlüğe konamadığı için bu sağ unsurlar zaman zaman zorluklar çıkardılar.

Ortaya çıkan zorluklar Naiplerin ve Bakanlar Kurulu'nun çalışmalarını kontrol eden Vatan Cephesi Ulusal Komitesince çözümleniyordu.

Fakat en önemli ve temel gerçek ülkedeki devrimci süreci yürütmek için gerçek iktidarın devrimci halkta olduğudur.

1945'te parlamento seçimlerine ilişkin yasanın kabul edilmesi sosyalist demokrasinin genişlemesinin yeni bir aşamasıdır. 26 Olağan Ulusal Meclis seçimlerinin yapılması üzerindeki kararlar tüm Bulgar vatandaşları, kadın-erkek, eşit oy hakkı kazandılar, seçmen yaşı 19'a seçilme yaşı da 23'e indirildi. Vatan Cephesi Komiteleri seçimlerde halka vararlı olması için komisyonlar seçti. 1945 yazında Vatan Cephesi'ni terkeden muhalefet temsilcileri de seçimlere katılmaya da-

vet edildi. Bulgar tarihinde ilk kez seçimleri emekçi halk doğrudan kontrol etti. Seçimler kitlelerin heyecanı içinde geçti, seçimlere halk geniş ölçüde katıldı. Seçmenlerin % 86'sı oy kullandı, ki eski Bulgaristan böyle bir seçim görmemişti.

Yeni seçilen Parlamantonun bileşimi ülkedeki yeni demokrasiden ve değişimlerden yanaydı. Yeni parlamento 21 işçi, 50 çiftçi ve 187 aydın seçilmişti. Sadece 16 üye tüccar, 2 üye ise imalâtçıydı.

26. Olağan Ulusal Meclis seçimleri sosyalist demokrasiyi daha tutarlı bir biçimde genişletmek ve burjuva parlamentarizmi sınırlarını aşmak olanaklarını yarattı. Birtakım usul kısıtlamaları dışında 26. Ulusal Meclis bir üst yasama organı gibi işlev gördü. Ayrıca ilkeleri Tarnovo Anayasasının sınırları dışına çıkan bir çok yasayı kabul etti. Örneğin, Tarnovo Anayasasına göre orduyu kontrol yetkisi hükümdara aitti. Temmuz 1946'da kabul edilen Ordu Yönetimi ve Kontrolü Yasası, 9 Eylül 1944'ten beri fiilen geçerli olduğu gibi, ordunun Bakanlar Kurulunca kontrol edilmesini yasallaştırdı.

Tarnovo Anayasasının temellerine esaslı bir darbe indiren en göze çarpan yasa ise Referandum Yasasıydı. Bu yasa yoluyla Bulgar halkı referandum sonucunda monarşiyi ortadan kaldırdı. Halk Cumhuriyetinin ilan edilmesi ise burjuva parlamenterizmine bir başka darbe indirdi, ülkeye yol gösterme görevi geçici Cumhurbaşkanlığına verildi.

Ekim 1946'da seçilen Büyük Ulusal Meclis devlet iktidarının yüksek organı işlevini yerine getirdi. Bunu yaparken de Tarnovo Anayasası'nın çok ilerisine geçti. Bununla beraber burjuva parlamentarizmini tamamen ortadan kaldıran, 4 Aralık 1947'de yeni Anayasanın kabul edilmesiydi.

1944-47 döneminde sosyalist devlet mekanizmasının kurulması çeşitli yönetim organlarından gerici unsurların tamamen tasfiyesini gerekli kıldı. Bu, devlet mekanizmasının demokratikleştirilmesinin ve sosyalist içeriğe kavuşturulmasının tek yoluydu. Tasfiye işlemiyle birlikte şiddetli bir politik mücadele başladı. Eski devlet memurlarının birçoğu BKP'nin müttefikleri olan Vatan Cephesi Partilerine girmeyi başarmışlardı. Bu partiler üye sayısını arttırma arzuları

nedeniyle yeni üye kabulüne ilişkin olarak pek fazla koşul koymamışlardı. Ayrıca bu partilerin, devlet yönetiminde önemli yerlere getirilen bazı liderleri bir tasfiye işleminin gerekliliğini kavrayamıyorlardı, cesaretsizce liberalizm eğilimlerini açığa çıkardılar, tereddüt gösterdiler ve bazı durumlarda tasfiyeye karşı çıktılar.

Tasfiye sorunu devrimci sürecin gelişimi için hayati önem taşıyordu ve bunun için BKP Merkez Komitesi birçok kere bununla uğraştı. Tasfiyenin önemi 5 nolu genelgede belirtilmişti. 8. Parti oturumunda (1945 Şubat sonu ve Mart ayında yapıldı) da bu konu görüşüldü. Yerel parti kolları Vatan Cephesi Komitelerini ve emekçi halkı, tasfiyenin tutarlı bir şekilde yapılmasına ilişkin her türlü tereddüte karşı sürekli bir kontrol, devrimci bir dikkat ve baskı doğrultusunda yönlendirdi. Tasfiye işlemi Vatan Cephesi Komiteleri katılmaksızın ve onların enerjik mücadelesi olmaksızın etkili bir şekilde yürütülemezdi.

BKP Orduyu arındırmak için de çok çalıştı. Fakat bunun başarıya ulaşması, Savaş Bakanının ve ona bağlı bir takım yüksek rütbeli subayların direnişi gibi bir çok zorluğun yenilmesine bağlıydı. Orduda tasfiyeler 9 Eylül 1944'ten hemen sonra başladı. Yıl sonunda 766 subay, (42 general, dahil olmak üzere) ordudan çıkarılmıştı. Çıkarma işlemleri daha küçük ölçekte de olsa 1945 yılında da sürdü. Tam bir tasfiye Temmuz 1946'da çıkarılan Orduyu Yönlendirme ve Kontrol Yasası'na göre yapıldı ve böylece 2000 subay ordudan atıldı.

Devlet mekanizmasındaki tasfiye tüm eski memurların çıkarılmasına yol açmadı. Onların büyük bir kısmı halka dayanıyordu ve yeni rejime karşı sadık bir tavır içindeydiler. Tasfiye işlemi ile birlikte BKP ve Vatan Cephesi bu memurların yeni eğitimi ve birliği için yapıcı bir çaba içine girdi. Bunlar sonradan yeni sosyalist toplumun kurucuları oldular. Çıkarılan memurlara da imkânlarına göre iş verildi ve bunlar da sosyalizmin kurulmasında kendi paylarına düşeni yaptılar.

Eski devlet mekanizmasının yıkılma ve yeni sosyalist

devletin kurulması birleşik sürecinin özellikleri yerel hükümet ve özerk yönetim organlarının kurulmasında öncelikle göze çarpyordu. Ülkenin eski idari bölünüşü ve eski organlar 1948 başına kadar korundu; ama bu eski biçime yeni sosyalist içerik kazandırılmıştı.

2 Kasım 1944'te Bakanlar Kurulu bir kararname ile İç İşleri Bakanlığına bağlı organların kurulmasına, burjuva dönemden kalan yerel iktidar organlarının da bu organlara bağlanmasını kararlaştırdı. Bu karar yeni devletin yönetim yapısının temellerini attığı için tarihi öneme sahiptir. Bu kararla eski Belediye Meclisleri Bakanlığına son verildi ve yerlerine geçici Belediye Encümenleri getirildi; bunlar Vatan Cephesi Komitelerinin teklifi ile eyalet yöneticisi tarafından atanıyordu. Eyalet yöneticileri ve bölge yöneticileri üst kurumlarca atanıyordu, ama her zaman Vatan Cephesi Komitesi'nin teklifi ile.

Bu yolla en yaygın demokrasi biçimi daha üst bir düzeye çıkarıldı. 2 Kasım 1944 kararı ülkenin yeni yönetim organlarının kurulmasını yasallaştırmış oldu.

Büyük zorluklara rağmen, yönetim organları sosyalist demokrasi temeli üzerinde yeni bir biçimin kurumları olarak kuruldu. 9 Eylül 1944'den hemen sonra bunların üyelerinin çoğu BKP'ye bağlıydı, daha sonra BKP Merkez Komitesi'nin inisiyatifiyle bu organlara Vatan Cephesi partilerinin, özellikle BÇB'nin temsilcileri atandı. Geçici Belediye Encümenleri doğrudan seçimle gelmiyordu, ama Vatan Cephesi Komiteleri'nin düzenlediği tüm şehir ve köy toplantılarında bunların bileşimi tartışılıyor ve onaylanıyordu. Ayrıca yeni belediye başkanları Belediye Encümeni'nin çalışmaları üzerine aylık raporlar hazırlayıp tüm şehir ve köy toplantılarına sunmak zorundaydı.

19 Mayıs 1934 darbesinden sonra kurulan faşist diktatörlük belediyelerdeki son özerk yönetimin izlerini de yok etti ve belediyelerin kendi atadığı başkanına tüm yetkileri verdi. 1937 Mart'ındaki seçimlerle Belediye Meclislerinin yeniden getirildiği bir gerçektir, ama işlevleri çok sınırlanmıştı. 9 Eylül 1944'den hemen sonra özerk yönetim birimle-

rinin birçoğu Vatan Cephesi Komitelerince uygulamaya geçirildi. Bunu yanı sıra 1944-47 döneminde eski belediyelerin geniş bir ölçekle ve uzun bir zaman döneminde değiştirilmesi ve yenilerinin kurulması süreci gündemdeydi. O sırada bu olumlu bir işti, çünkü böylece iktidarı halka daha yakınlaştırıyordu.

Belediyeler, bölge ve eyalet encümenlerine yeni bir çalışma biçimi getirildi, şekilciliği ve kırtasiyeciliği kaldırmak, yönetim mekanizmasını basitleştirmek ve gereksiz harcamaları kaldırmak, emekçi halkın yönetime katılması için bir mücadele veriliyordu. Belediyelerin o sıralarda aktif olarak yaptıkları çalışmaların tipik bir örneği ekonomik sorunlarla ve yerleşme merkezlerinin sağlık koşullarıyla uğraşmalarıydı. Bu görevlerin büyük bölümü halkın gönüllü ve ücretsiz çalışmasıyla yerine getirildi.

Yeni bir Anayasa hazırlanması sorunu demokratik halk yönetiminin kurulmasıyla birlikte ortaya çıktı. Georgi Dimitrov bu soruyu ilk olarak 1945 sonunda ortaya koydu. Onun inisiyatifi ve yönlendiriciliği ile özel bir komisyon Bulgaristan'ın yeni Anayasasının ilk taslağını hazırladı. Bunun yanı sıra Komünist Parti kitleleri, toplumu eski burjuva toplumunun değerlerinden koparacak ve sosyalist devrimi yassallaştıracak bir Anayasa'nın kabul edilmesi yolunda mücadeleye yöneltti. Bulgar Komünistleri, emekçi halkın büyük çoğunluğu adına, sosyalist gelişimi yeni Anayasa ile güçlendirme isteklerini etkin biçimde açıkladılar. 1946 yazında Bulgaristan'ın devlet yapısını belirlemek üzere yapılan referandum hazırlıklarında, Dimitrov, Halk Cumhuriyeti'nin demokratik ve anti-kapitalist niteliğini önemle vurguladı.

Anayasa taslağı BKP Merkez Komitesi 11. oturumunda onaylandı. Daha sonra Vatan Cephesi Ulusal Komitesince incelendi ve onaylandı. Bu oturumlar sırasında Georgi Dimitrov ve Vasil Kolarov mümkün olduğu kadar yeni Anayasanın demokratik ve sosyalist özünü daha açıkça dile getiren düzeltmeleri yaptılar. 1. Maddenin ilk şekli şöyleydi: «Bulgaristan parlamenter hükümeti olan bir Halk Cumhu-

riyetidir.» Bu madde düzeltilmeden sonra şöyle oldu: «Bulgaristan, temsili hükümeti olan bir Halk Cumhuriyetidir.» Vatan Cephesi Ulusal Komitesi kararıyla kabul edilen taslak ulus çapında tartışılması için yayımlandı.

Yeni seçilmiş olan Ulusal Meclis 4 bölümlü bir komisyon kurdu. Bu bölümlerde anayasa sorunu geniş ölçüde tartışıldı. Bu konuda, hem parlamentoda hem de ülkenin her yanında iki karşıt güç (bir yanda muhalefet partileri yoluyla politik ayrıcalıklarını ve üretim araçlarının özel mülkiyetini korumaya ve Bulgaristan'ın gelişimini bir burjuva Cumhuriyeti olarak yasallaştırmaya çalışan devrik burjuvazi, diğer yanda Bulgaristan'ın sosyalist gelişimini sağlayan BKP ve Vatan Cephesi çevresinde toplanan geniş kitleler) arasında ateşli tartışmalar sürüyordu.

Mayıs 1947'de, ulus çapındaki tartışmada ortaya çıkan önerileri de dikkate alan komisyon bir Ulusal Meclis oturumunda taslağı hazırladı. 20 Haziranda Ulusal Meclis, taslağı ilk okunuşunda kabul etti. Bu taslakta bazı çelişkiler, zıtlıklar ve boşluklar vardı. Cumhuriyetin Devlet Başkanı geniş yetkilere sahip olacaktı; bu ise halk egemenliği ve Ulusal Meclisin üstünlüğü ile çelişiyordu. Bundan başka birkaç tutarsızlık daha vardı, ancak bunları ortadan kaldırmanın zamanı değildi. Bu konuda BKP anlayış ve esneklik gösterdi.

1947 yazı ve sonbaharı Bulgaristan'ın sosyo-politik gelişimine köklü değişimler getirdi. Muhalef güçler yenilmiş, ülkenin uluslararası statüsü saptanmış ve sosyalist gelecek açık bir şekilde belirlenmişti. Bu ortamda, Eylül ayı içinde, BKP Merkez Komitesinin 13. oturumu yapıldı. Ülkede gerçekleşen değişimlerle birlikte Partinin lider rolünü arttırmak ve sosyalist reformların azimle yürütülmesi gerekliliğini dikkate alan Merkez Komitesi, yeni Anayasanın tam olarak kabul edilmesini ve sosyalist devlet aygıtının hızla kurulmasını benimsedi. Bu durumda bir sosyalist Anayasanın kabulü için gerekli ön koşullar hazırды.

Georgi Dimitrov, Ulusal Meclisin Bulgaristan Halk Cumhuriyetinin devlet yapısındaki üstünlüğünü daha da keskinleştiren iki önemli öneri yaptı. Birinci öneri tek başkan ye-

rine bir Ulusal Meclis Prezidyumu getirdi. İkinci öneri ise Ulusal Meclis'in yılda en az iki kez toplanmasıydı. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi başkanlığındaki hukuk organları sistemi de son şeklini aldı. Yargıçların seçimindeki ilke saptandı. Yasaların tam uygulanmasını kontrol edecek yeni bir bağımsız kurum — savcılık kuruldu. 4 Aralık 1947'de yeni Anayasa Büyük Ulusal Meclis tarafından kabul edildi.

Yeni Anayasanın kabulü çok önemli bir olaydı. Böylece yeni Demokratik Halk Devletinin sağlamlaştırılma süreci tamamlandı. Sosyalist toplumun kurulmasının somut önkoşulları yaratıldı. Todor Zivkov'a göre, «Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilk sosyalist anayasası halkın işçi sınıfı önderliğinde kazandığı başarıları sağlamlaştırdı. O, toplumuzun sosyalist örgütlenmesinin yasal temeliydi».

1947 Anayasasında yeni sosyalist devletin temel ilkeleri konmuştu. Anayasa ilk ilke olarak halkın egemenliğini benimsemişti. 2. Madde şöyle diyordu: «Bulgaristan Halk Cumhuriyetinde tüm yetki halktan çıkar ve halka aittir. Bu yetki serbestçe seçilen temsili organlarla ve referandumlarla kullanılır. Devlet yönetiminin tüm temsili organları vatandaşlar tarafından, genel, doğrudan ve gizli oyla seçilir.» Halk egemenliği ifadesini temsili organların tam ve kesin hakimiyetinde ve yürütme organlarının temsili organlara şartsız bağlılığında buluyordu. Seçmenlerin seçtikleri milletvekillerini kontrol etme ve temsilcilik görevlerini yerine getirmeyenlerin zamanından önce görevlerine son verilmesini isteme hakları vardı.

1947 Anayasası Bulgaristan Halk Cumhuriyetinde iktidarın bütünlüğü ve bölünmezliğini ilân etti. Tarnovo Anayasasında getirilen ve halkın iktidardan uzaklaştırılmasını sağlayan iktidarın yasama, yürütme ve yargı olarak üçe bölünmesine son verdi. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Anayasasınca getirilen kuvvetlerin birliği, sosyalist devletin farklı işlevlerinin —yasama, yürütme, yönetim ve yargının—, birbirine karışması değildi; bu görevleri yerine getiren organların görece bir bağımsızlığı vardı. Bu kuvvetlerin birliği

halk egemenliğinin bir ifadesiydi ve Ulusal Meclisin üstünlüğü ile ortaya çıkıyordu. Sadece Ulusal Meclisin yasama yetkisi ve yasaların uygulanması meselesinde kontrol hakkı vardı.

Kişiyi tapma koşulları altında (1948-1956) yasama organlarının yerlerini yürütme organlarına bıraktığı ve yürütme organlarının mahkeme ve savcılığın işlerine karıştığı durumların olduğu doğrudur. Ancak bu sosyalist demokrasinin özünün bir ifadesi değil, aksine sosyalist demokrasiye bir hakaretti ve BKP'nin Nisan 1956'daki Merkez Komitesi oturumunda reddedildi.

Sovyet Anayasasında varolan organın bir benzeri olarak yaratılan Ulusal Meclis Prezidyumu, Ulusal Meclisin üstünlüğünün kesin bir ifadesiydi. Prezidyum Parlamento-dan üstün değildi ve onun yetkilerini bölüşmüyordu. Prezidyum Ulusal Meclise bağlıydı ve onun hakimiyeti altındaydı. Ulusal Meclisin toplantı halinde olmadığı zamanlarda işlev görüyordu.

Yeni Anayasa Bulgaristan Halk Cumhuriyeti vatandaşlarının temel hak ve sorumluluklarını belirledi, kanun önünde eşitliği getirdi. Sosyalist sistemin belirgin özelliklerinden çıkarak, üretim araçlarının kamu mülkiyeti, insanın insan tarafından sömürsüne ve sınıf eşitsizliğine son verilmesi gibi hak ve özgürlükleri garantiledi. Yeni Anayasa toplumun sosyalist yapısını yasallaştırıyor ve yansıtıyordu. 8. Madde ülkenin ekonomik gelişiminin temelini kamu mülkiyeti olduğuna işaret ediyor ve bunun özel bir biçimde korunacağını belirtiyordu. Bunun yanı sıra Anayasa ulusal ekonomik planı yasallaştırarak planlama ilkesini getirdi. Kooperatif çiftliklerin kurulmasını onayladı, devlet tarafından kurulma ve geliştirilmelerini garanti altına aldı. Tüm bunlarla 1947 Anayasası Bulgaristan'da sosyalizmin zaferi için yasal önkoşulları ve garantileri getiriyordu.

* * *

Ülkede sosyalizmin geniş ölçüde kurulup ilerlemesini sağlayan önemli sosyo-politik değişimler 1948'de oldu. Şu-

bat ayında Vatan Cephesi 2. kongresini yaptı, birleşik bir sosyo-politik örgüt haline geldi; böylece Vatan Cephesi sosyalizmin kurulmasında temel etken haline geliyordu. Çok partili sistemde de değişiklikler oldu: Sosyal Demokrat Parti BKP ile birleşti. 1949'da ise Radikal Parti ve Zveno Birliği programlarının aynı olduğunu ilan ederek Vatan Cephesi ile birleştiler. BÇB, Bulgaristan'da sosyalizmin kurulması programını benimseyerek ideolojik evrimini tamamladı.

Parti sayılarının azalması sosyalist demokraside bir kısıtlamayı getirmedi. Üç partinin kapanışı bunların ülkenin yeniden örgütlenmesine ilişkin demokratik programlarının uygulanmasının ve aynı zamanda toplumsal tabanlarının yapısındaki —örneğin büyük burjuvazinin ilerici unsurlarını olduğu kadar küçük ve orta şehir burjuvazisini, bu sınıflardaki işverenleri ve meslek sahibi aydınları— ve işlevlerindeki değişimlerin sonucuydu. Vatan Cephesi birleşik bir politik kitle örgütü haline gelmekle BKP ve BÇB dışında kalan geniş kitlelerin politik eylemleri için geniş bir saha oldu. Bu, Bulgaristan'da sosyalist demokrasinin evriminde daha üst bir düzeyin işaretiydi.

Aralık 1948'de yapılan BKP 5. Kongresi sosyalist toplumun kurulması görevini belirledi, ki bu karar Bulgaristan'da sosyalizmin geniş çapta kurulup yaygınlaşmasının başlangıcı oldu. Yeni devlet aygıtının oluşması 1948'de başladı. Bu anlamda en önemli görev emekçi halk kurullarına dayanan yeni yönetim sisteminin oluşturulmasıydı. Bir halk kurulları yasası kabul edildi ve bunun hemen ardından halk kurulları için seçimler yapıldı. Bileşimleri daha önce Vatan Cephesi örgütlerinde tartışılmış olan belediye ve ilçe heyetleri Anayasanın 101. maddesi uyarınca atandı. 1949 Şubat'ında çıkarılan Halk Konseyleri ile ilgili yasa sosyalist demokrasinin uygulanmasında bir başka önemli adımdı. Bu yasa, 1 Ağustos 1949 tarihli Parlamento üyeleri seçimlerine ilişkin yasa ile birlikte yeni sosyalist seçim sisteminin gerçekleştirilmesini sağladı. Bu yasalara göre seçimler emekçi halk toplantılarında aday gösterilen seçim komisyonları tarafından düzenlenip sürdürülüyordu. Bu anlamda Anayasanın kabulüne

dek yapılan seçimlerde edinilen tecrübelerin yararı oluyordu. Yeni yasalara göre adayların belirlenmesi Vatan Cephesi yerel örgütlerine bırakılmıştı.

Yeni seçim sisteminin demokrat özü 15 Mayıs 1949'da yapılacak olan kır, şehir ve eyalet Halk Komiteleri üyelerinin seçim kampanyası sırasında geniş ölçüde ifadesini buldu. Adayların seçilmesi halkın arzusunun açık bir anlatımı, emekçi halkı hareketlendiren güncel sorunlardan biri oldu.

Kitle seçim toplantılarında geleceğin konsey üyelerine binlerce öneri yapıldı, önem verilmesi gerekli noktalara dikkat çekildi ve yol gösterildi. Bazı yerlerde adayları reddeden seçmenler Vatan Cephesi pusulasına yeni adaylar önerdi.

Bu seçimlerde 2 300 konseye 34 000 konsey üyesi seçildi. Seçimlerden daha önce konseylerin yürütme organları —servisler, bölümler ve kısımlar— geçici konsey heyetleri tarafından oluşturulmuştu. Ülkenin yönetim yapısı 1949 Eylül'ünde eyaletlerin ve Eyalet Halk Konseylerinin kurulmasıyla biçimlendi. Bu yapı köklü değişiklikler yapılmadan kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi boyunca korundu. Halk Konseyleri emekçi halkın hükümete ve yönetime katılmasının en açık göstergesi ve ülkede sosyalist demokrasinin temeliydi.

Halk Konseylerinin gücü ve önemi 1947 Anayasasında formüle edilmiş olan konseylerin yetkileri, geniş hakları ve yönetim işlevleriyle belirlenmişti. Halk Konseyleri sadece yerel yönetimle değil, ekonomik ve kültürel eylemlere yol göstericilik görevi ile de yükümlüydü. «İkili bir hakimiyet» sistemi Halk Konseyleri sisteminin özgün yapısıydı: bir Halk Konseyi Yürütme Komitesi bir yandan kendi Halk Konseyine, öte yandan daha yüksek dereceli Halk Konseyleri Yürütme Komitesine ve en yüksek yürütme organı olan Bakanlar Kuruluna bağlıydı.

1947 Anayasası, Halk Konseylerinin esas çalışma biçiminin Halk Konseyleri toplantıları olduğunu saptadı, toplantıların halka açık olma zorunluluğunu getirdi, belli zaman aralıkları ile yapılmasına karar verdi. Konseylerin toplantı-

da geçmiş çalışmalarının bir raporunu verme zorunluluğu, emekçi halkın toplantılarda konuşma, soru sorma ve eleştiri hakkına sahip olması, bu toplantılar yoluyla halkın yerel hükümete en geniş ölçüde katılmasını sağladı. Emekçi halkın, Konsey üyeleri yanısıra katıldığı sürekli komisyonlar da aynı ölçüde önemliydi. 1955'te 47 325 Konsey üyesi ve 321 387 emekçinin oluşturduğu 11 436 komisyon kurulmuştu. Yerel Hükümetin sayısız sorunlarının çözümünde bu komisyonlar büyük bir ortak çalışanlar ordusuydu. Yürütme Komiteleri halkla doğrudan ve hemen ilişki kurabilmek yolunda «şikayet büroları» ve kabul salonları açtı. Buralarda yurttaşlar Yürütme Komitesi üyelerinden biriyle karşı karşıya geliyor ve kişisel şikayetlerini ve önerilerini belirtiyorlardı.

Emekçi halkın, Halk Konseylerinin çalışmalarına katılması doğrudan değil, kitle örgütleri yoluyla sağlanıyordu. Bu anlamda en önemli rol, emekçi halkın geniş ölçüde katıldığı iktidardaki Vatan Cephesi'nindi. Konseylerin kitle bağlarının kurulması, Konseylere adayların seçilmesi, çalışmaların denetimi, toplantı hazırlıkları, sürekli komisyonların oluşturulması gibi çalışmalar Vatan Cephesi örgütlerinin yürütülüyordu. Aslında Halk Konseyleri sosyalist demokrasinin bir parçası haline bir gecede gelmediler. İlk yıllarda, güçlenme ve gelişmelerine ilişkin sorunları çözmeleri, kitlelerin yönetim işlerine katılmaları konusunda deneyim edinmeleri gerekti. Bu yıllarda Konseylerin çalışmalarında bürokratik yaklaşımlar, kırtasiyecilik, kaba yöneticilik hala etkindi. Yürütme Komiteleri görevlerine hala çok resmi bir yaklaşımla bakıyorlar, kararlar sadece başkanlar tarafından alınıyordu. Sürekli komisyonların işlerliği, yavaş yavaş geçerlilik kazandı. Basmakalıp ve sıradan işler uzun saatler aldı. Uzun bir süre boyunca, toplantılar emekçi halkın yönetime katılmasına açık hale gelemedi. Birçok yerde, özellikle köylerde ise toplantılar zamanında yapılmıyordu, yapılan toplantılarda ise hazır kararlar sunuluyordu.

Bunun nedeni yeni devlet mekanizmasının gelişiminin ilk aşamalarındaki zorluklarda yatıyordu. Yerel hükümet yeterli deneyimi elde edememişti, kadrolar yeterince eğitil-

memiştii. 1944 - 47 döneminde Belediye Encümenlerinin halk demokrasisi ilkeleri içinde gelişmesine karşın, eski «kmet» lerin (*) tek adam yönetim biçimi, merkeziyetçilik ve o döneme has devrimci çalışma biçimi ağır basıyordu, üstelik kollektif organlar da yönetimde çok yeniydi.

İlk yıllarda Halk Konseyleri ekonomik işlevlerini ve yükümlülüklerini tam olarak yerine getiremiyorlardı. Çünkü sosyalizmin maddî ve teknik tabanı yetersizdi; örgütlenme ve yönetim için yeterli deneyim olmadığından ekonomik işlevler merkezî yönetimde yoğunlaşıyordu. Halk Konseylerinin plânlama çalışmaları minimuma indirgenmişti, sadece «yerel endüstri» denilen küçük işletmeleri denetlemek durumundaydılar. Ulusal ekonomik plânların anahatları, devlet kotalarının kriterleri ve ölçekleri üst organlarca saptanıyordu, bunların uygulanmasından Halk Konseyleri yükümlüydü. İlk yıllarda Halk Konseylerinin bütçeleri, ekonomik işlevlerinin sınırlı oluşu nedeni ile çok dardı. Bütçeyi denkleştirmek çor zordu, kaçınılmaz bütçe açıkları devlet bütçesinden ayrılan fonlarla denkleştiriliyordu.

BKP'nin 5. Kongresinden sonraki yıllarda sosyalizmin başarıyla kurulması, sosyalizmin maddî ve teknik temelini sağlamlaşması ile birlikte emekçi halkın büyüyen politik etkinliği kaçınılmaz olarak Halk Konseylerinin rolünün ve işlevlerinin artmasına yardım etti. Hak ve sorumluluklarını genişletti. Bu, sadece Anayasanın komisyona verdiği yetkilerin kullanılması anlamına gelmiyordu, aynı zamanda bunları daha da genişletmelerini gerektiriyordu.

BKP Merkez Komitesi 1949 genişletilmiş oturumu Halk Konseylerinin işlevlerinin güçlendirilmesi, bileşimlerinin genişletilmesi ve liderlerin niteliklerine ilişkin bir çok sorunlara değindi. Oturum kararları Halk Konseylerinin çalışmaları ve bu çalışmaların geliştirilmesine ilişkin olarak ve halk kontrolünün arttırılması yolunda önemli görevler yük-

(*) Kmet : Devrim Öncesi Bulgaristan'da belediye başkanına verilen isim. Halk Konseyleri Yasasıyla «Yürütme Komitesi Başkanı» bunun yerini aldı. Bugün hala kullanılmaktadır.

lüyordu. Daha sonraları da BKP Merkez Komitesi bunların çalışmalarını tartışıp gelişimine ilişkin bir çok karar benimsedi.

Bulgaristan sosyalist toplumun geniş ölçüde gerçekleştirilmesi aşamasına girdiği zaman BKP'nin lider rolü yeni ve daha yüksek bir düzeye ulaştı. Parti, Bulgar işçi sınıfının politik öncüsüydü, ama aynı zamanda tüm emekçi halkın çıkarlarını dile getiriyordu. Yeni koşullarda BKP, BÇB ile ittifakını daha da güçlendirdi. Çiftçi Partisi de ülkenin politik yaşamına katılıyordu, sosyalizmin kurulmasına kendi katkısını yapıyordu ve kadroları devlet yönetimi ile ekonomik yönetime katılıyorlardı.

BKP'nin politik öncülüğü ülkenin gelişiminin tüm alanlarında —ekonomi, politika, kültür, dış ilişkiler gibi— kendini gösteriyordu. BKP'nin sosyalizmin kurulmasında, Parti çizgisinin doğru uygulanmasını sağlayarak devlet organlarında da politik liderliği sağlamasının nedeni burda yatar.

Devlet mekanizmasının Parti liderliğinde olması demokrasiyi kısıtlamaz, çünkü Parti devlet otoritesinin eylemlerine ya da mekanizmasına karışmaz. Sosyalist demokrasi halk egemenliğine, seçim sistemine ve temsilci organların görevlerine dayanır. Toplum önderliğini sağlayan, kitlelerle en geniş bağları kuran, toplumsal süreçlerin evrimine ilişkin görüşü saptayan Parti hızla değişen gerçeklerin doğrultusu ile toplumsal yönetim sisteminin gelişme düzeyi arasındaki çelişkileri görebilecek durumdadır. Bu yolla BKP toplumsal yönetim organlarının gelişmesi politikasının uygulanmasını sağlar. Bu uygulama da sosyalist demokrasinin gelişimine, yaygınlaşmasına ve kökleşmesine yol açar.

Halk Konseyleri yeni koşulların ve gerçeklerin doğrultusuna kendini çabucak uyduran dinamik bir kurum olarak belirdi. Böylece 1951'de ilk yıllardaki deneyimleri yansıtan ve bazı yenilikler getiren Halk Konseyleri Yasası kabul edildi. 1959'a dek bu yasa 10 kez değiştirildi, ancak bu değişimler kökten değildi. Değişiklikler Konseylerin yönetici çalışmalarını geliştirme gerekliliğine ve bunun yaşam koşullarına göre düzenlenmesi gereğine dayanıyordu. Ulusal Meclis

Prezidyumu, Halk Konseylerinin bileşim ve işlevlerinin gelişmesine katkısı olan bir çok yasa kabul etti.

Halk Konseyleri, toplumsal tabanlarını genişletme yönünde de gelişti; 1951 de Halk Konseylerinin seçimleri konusunda, iki yıl sonra da Ulusal Meclis seçimleri için birer yasa çıkarıldı. Bu iki yasayla yerleşme yerlerindeki aday listeleri kaldırıldı ve yerine her yerleşme merkezinden bir aday gösterme yöntemi getirildi. Adayların daha iyi bir seçiminin yapılması olanağını azalttığı için bu, demokrasinin bir ölçüde kısıtlanması demekti. Ama temsilci organların değişiminin o aşamasında bu değişikliğin yararları vardı ve demokrasinin yaygınlaşmasını sağladı. Böylece milletvekilleri ve Konsey üyeleri seçmenleriyle daha yakın ilişki kurabiliyordu, her bölge kendi temsilcisinin çalışmalarını daha iyi denetleyebiliyordu. Bu, seçmenler ve temsilcileri arasında yakın ve kopmaz bağların kurulmasını getirdi.

1951 sonbaharında kabul edilen özel bir yasa sürekli komisyonların ve Halk Konseyleri toplantılarının alanlarını genişletti. Böylece sürekli komisyonların belirli görevler için kendi sürekli üyelerinin yanısıra etkin vatandaşlardan oluşan geçici gruplar kurma olanakları ortaya çıktı. 1949'da 160 000 kişiyle 10 915 komisyondan oluşan Halk Konseyleri daha sonra 210 000'den fazla vatandaşın katıldığı 11 436 komisyona yükseldi. Bununla birlikte Halk Konseyi üyesi olmayan seçmenlere de toplantılara, çalışmalarına katılma, rapor verme, katkıda bulunma ve kararların uygulanmasına katılma olanağı tanınıyordu.

Halk Konseylerinin temsilcilik yönlerinin geliştirilmesi sosyalist demokrasinin yaygınlaşmasının en dikkate değer biçimlerinden biriydi. Temsilcilerin, temsil ettiği kişi sayısı düşürüldü ve Konsey üyelerinin sayısı arttırıldı. Kaçınılmaz olarak, bu süreç iktidarın emekçi halka daha yaklaşmasına yardım etti. 1949'da Halk Konseyleri 11 ile 19 üyeden oluşurken 1951'de bu sayı 35'e yükseldi. Aynı yıllarda şehir Konseylerinin üye sayısı 15-51'den 22-101'e, eyaletlerdeki Konseylerin üye sayısı 21-45'ten 25-80'e ve bölgedekilerinki

ise 55-115'ten 70-150'ye yükseldi. 1949'da her ilçede 7 500 vatan-
daş için bir konsey üyesi seçilirken 1952'de 5 000 vatan-
daş için bir üye seçiliyordu.

Daha önce belirtildiği gibi, ilk yıllarda Halk Konseyleri-
nin ekonomik alandaki inisiyatifleri çok sınırlıydı. Konsey-
lerin planlamada, ekonomik planların hazırlanması ve koor-
dinasyonunda oldukça önemsiz ölçüde payları vardı, sorum-
lulukları planların uygulanmasına ilişkindi. 1950 sonunda
Konseylerin planlama çalışmaları Bakanlar Kurulu'nun özel
bir kararıyla değiştirildi. 1954'te Eyalet Halk Konseylerinin
Yürütme Komitelerine, et ve sütte devlet kotası uygulama-
sına ilişkin olarak köy ve kooperatif çiftliklerini sınıflandır-
ma ve kotaları %20 oranında değiştirme hakkı verildi. Daha
da önemlisi 1955 Mayıs'ında Bakanlar Kurulunun aldığı bir
karardı. Buna göre eyaletlerin tarımsal üretiminde merkezi
planlama uygulanmasına devam edilirken, eyaletlerin kendi
içlerinde ve ilçelerde tarımsal üretimin planlanması bunla-
rın Halk Konseylerine bırakılıyordu.

Anayasanın kabulünden hemen sonra devlet aygıtının
kurulması, yeni devletin yasal temellerini oluşturan etkin bir
yasama çalışmasına bağlıydı. Bu anlamda 1. Ulusal Mecli-
sin çıkardığı sayısız yasa çok önemlidir. Sadece 1950-51 dö-
neminde Ceza Yasası, Borçlar ve Akidler Yasası, mülkiyet
yasası gibi yasalar kabul edildi. Bulgaristan'daki yeni kuru-
lan toplumsal ilişkileri yansıtan ve bunların evrimine temel
olan Emek Yasası ile ülkenin endüstrileşmesini yasal olarak
düzenleyen Ulusal Meclis Prezidyumunun devlet işletmeleri
üzerindeki kararı da bunlar arasındaydı. Yasaların etkin bir
biçimde çıkarılması, yeni devlet mekanizmasının hızla ku-
rulması, 1944-47 döneminde sosyalist devletin somut tabanı-
nın oluşturulması, tüm bunlar 1951 sonbaharında 9 Eylül 1944
öncesi varolan yasaların tümünü yürürlükten kaldıran bir
yasanın çıkarılmasını sağladı.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Merkezi Devlet Mekaniz-
ması sosyalist devletin gerektirdiği ve sosyalist bir yapının
gelişmesini sağlayan örgütleme işlevlerine uygun olarak ku-
ruluyordu. Yürütme sistemi içinde en yetkili olanı Bakanlar

Kuruluydu. Bakanlar Kurulu'nun yeniden düzenlenmesi ve arındırılması 9 Eylül 1944'ten hemen sonra başlamıştı. Bu konuda en büyük değer Georgi Dimitrov'un varlığıydı. 1945-46 döneminde Bakanlar Kurulu'nda birbiriyle çakışan bölümlerin kaldırılması çalışmalara daha fazla üretkenlik ve etkinliğin getirilmesi sorununu ön plana çıkardı. Dimitrov'un önerisiyle Bakanlar Kurulu'nda Başbakan yardımcılığı ve bazı bakanlıklarda bakan yardımcılığı kuruldu, yeni bakanlıklar oluşturuldu ve eski bakanlıkların bazıları yeniden düzenlendi. Daha sonra Georgi Dimitrov Başbakan olarak (Kasım 1946'dan sonra) Bakanlar Kurulunun yeni organlarını kurdu. Ekonomik konular, iç ve dış ilişkiler ve ulusal savunma gibi devletin temel çalışmalarını koordine eden komiteler oluşturuldu.

Bakanlar Kurulunun rolü sosyalist yapının geniş ölçüde kurulmasından sonraki yıllarda daha da arttı. Ekonomik ve toplumsal yaşamda geniş hakları vardı. Birkaç yeni bakanlık ve merkezi hükümet bölümleri kuruldu, bunların çoğunluğu ekonominin belirli kesimlerinin yönetimine ilişkindi. Sosyalist ekonominin gelişimi ve gittikçe artan uzmanlaşma belli ekonomik konulara ilişkin bakanlık sayısını arttırdı. Sosyalist ekonominin ve toplumsal yaşamın yeni gereksinimleri Bakanlar Kurulu'nda yeni organların yaratılması sonucunu doğurdu: Devlet Planlama Komisyonu, Devlet Denetim Komitesi, Bilim, Güzel Sanatlar ve Kültür Komitesi gibi.

Devlet mekanizmasının gelişip arınması iki temel çizgiyi izledi: merkezileşme ve uzmanlaşma. O aşamada, önemli görevlerin merkezileştirilmesi politikası ulusal ekonomi ve toplumsal yaşamın doğru yönde geliştirilmesine ilişkin bazı yararlar sağladı. Deneyim eksikliği ve yerel kadroların büyük bölümünün yetersiz eğitiminin çıkaracağı sorunlar böylece azaltılıyordu. Ama bunun yanı sıra sosyalist gelişimde köklü ters eğilimlere de yol açtı. Bürokratik yaklaşım geniş ölçüde yaygındı, kitlelerin inisiyatifi sınırlıydı, yaşamla doğrudan ilişki kaybolmuştu, öznelcilik ve iradecilik ortaya çıkmıştı. Merkeziyetçiliğin yanı sıra uzmanlaşmaya doğru olan sürekli eğilim, büyük bir bürokratik aygıtın doğmasına yol

açtı ve devlet mekanizmasının daha ağır işlemesine ve daha pahalı olmasına neden oldu. Bu süreç o dönemin BKP lideri ve Devlet Başkanı Valko Cervenkov'un kişiye tapmayı yaygınlaştırması sonucu gelişip yaygınlaştı; Georgi Dimitrov'un ölümünden sonra 1940'ların sonlarında ortaya çıkan bu eğilimler o dönemde sosyalist demokrasinin gelişimini sınırladı. Yönetimsel yaklaşım, dogmatizm ve bürokrasi çok yaygındı, sosyalist yasallık ise yok edilmişti.

Bu anlamda en dikkat çekici olay, temsilcilik sisteminin ve özellikle Ulusal Meclisin öneminin azaltılması ve çalışmalarına getirilen kısıtlamalardır. Anayasaya karşın, Bakanlar Kurulunun Ulusal Meclise bağlılığı azaltılmış ve bir biçim sorununa indirgenmişti. Bakanlar Kurulu bir bütün olarak ve bakanlıklar tek tek Ulusal Meclise çalışmaları konusunda hesap veriyorlardı, bu arada Ulusal Meclisin işlevleri Prezidyum tarafından üstlenilmişti. Önergeler, gensorular ve parlamento üyelerinin hükümet üzerindeki diğer denetim biçimleri bir kenara itilmişti. Ulusal Meclis toplantıları çabucak bitiyor, sorunlar tam olarak tartışılmıyordu, sürekli parlamento komisyonlarının çalışmaları kısıtlanmıştı.

Benzer eğilimler Halk Konseylerinin çalışmalarında da ortaya çıktı. Şekilcilik ve bürokrasinin azaltılmasını ve Halk Konseylerinin çalışmalarında demokrasinin yaygınlaştırılmasını sağlayacak nesnel bir sürecin gelişmesi güçleşti. Vatan Cephesi'nin Mayıs 1952'deki 3. Kongresinin, yerel Vatan Cephesi örgütleriyle Halk Konseylerinin birleştirilmesi konusundaki kararları bu anlamda çok zararlı oldu. Vatan Cephesi örgütleri Halk Konseyleriyle işbirliği yapacağına ve ortak hareket edeceğine, onların bir uzantısı haline geldi. Bu, geniş ölçüde Vatan Cephesinin kişiliğini kaybetmesine yol açtı ve emekçi halkın politik inisiyatif ve eylem olanağını azalttı.

Kişiye tapma, sosyalist demokrasinin, Leninist liderlik ilkelerinin ve yaşam değerlerinin (kollektif liderlik, seçim ilkesi, hesap verme gerekliliği, emekçi halkın tutarlı ve kapsamlı bir biçimde yönetimi denetlemesi gibi) bozulmasına yol açtı. Valko Cervenkov'un bazı zararlı nitelikleri bu an-

lamda önemli rol oynadı. Kişiy e tapma sosyalist toplumun bir öznel yasası ve gelişiminin kaçınılmaz bir yoldaşı değildi. Daha çok bazı öznel koşullardan kaynaklanıyordu. Sosyalist devrim esas olarak maddi üretim güçlerinin gelişiminin düşük düzeyde olduğu, savaşın büyük ölçüde zarar verdiği ülkelerde başarıya ulaştı. Bu ülkeler, sosyalist yapının kurulmasında olgunlaşmamış toplumsal ilişkilerle birlikte ekonomik açıdan da zorluklar içindeydiler ve sosyalist toplum yönetiminde tecrübesizdiler.

Buna karşın, kişiy e tapma sosyalist sistem yapısının değişmesine ve sosyalist demokrasinin tasfiye edilmesine yol açmadı. O dönemde de, sosyalist gelişimin nesnel yasaları, kitlelerle doğrudan bağı olan Halk Konseylerinin işlevlerinin yaygınlaştırılmasını zorunlu kılıyordu. Ama kişiy e tapma, sosyalist gelişimin nesnel gidişini ve süreçlerini yavaşlattı ve kısıtladı; sosyalizmin kurulmasında büyük zorluklar yarattı. Kişiy e tapmayı yok etmek ve Bulgaristan'ın sosyalist gelişiminde bir dönüm noktası yaratmak için güçlü bir etki gerekiyordu. Bu sıralarda kişiy e tapmaya karşı çıkan güçler artıyordu. Bu süreç Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Şubat 1956'daki 20. Kongresiyle hızlandı.

Kişiy e tapmayı ve onun zararlı etkilerini ortadan kaldıran sürecin başlangıç noktası BKP Merkez Komitesinin 1956 Nisan'ındaki oturumudur. Bu oturum kişiy e tapmayı mahkûm etti, Parti ve devlet yaşamına, liderliğ e ilişkin Leninist ilkeleri ve normları geri getirdi; Partinin öncülüğüne daha da ağırlık verdi ve sosyalist demokrasinin gelişimi için bir program hazırladı. Nisan 1956 oturumu kişiy e tapmanın yeniden getirilmesini olanaksız kılan bir garantiler sistemi yarattı. Böylece bu oturum, Bulgaristan'ın sosyalizm yolundaki gelişiminde yeni bir aşamanın başlangıcı oldu ve sosyalist demokrasinin gelişiminde yeni bir aşamayı başlattı.

1956 Nisan oturumundan sonra görev, ekonomik ve toplumsal yaşamı yönlendirme görevini geliştirmek, devlet mekanizmasını sadeleştirmek, masraflarını azaltmak ve yönetimi yaşama yaklaştırmaktı. BKP Merkez Komitesi 1956 Ey-

lül oturumunun kararları özellikle bu anlamda önemliydi. Oturum kararlarının bir bölümü şöyleydi: «Bakanlar Kurulu ve tek tek Bakanlıkların çalışmasında, etkin vatandaşların geniş bir bölümünün, Bakanlıklara bağlı organların, ilçe ve diğer Halk Konseylerinin temel sorunlarda düşüncelerini almak sürekli bir yöntem olmalıdır.»

Eylül 1956 oturumu yönetimin tüm alanlarında merkezileşmeyi belli ölçüde azaltmak görevini getirdi. Oturum kararları sosyalist yasaların uygulanmasına ilişkin önemli sorunlara da ışık tutuyordu. Oturum kararlarından biri şöyleydi: «sosyalist yasallığın daha güçlenmesini sağlamak. Yasalara aykırı davranışları ortadan kaldırmak yolunda daha ısrarla çalışmak, yasal sosyalist düzene aykırı hareket eden organ ve memurları cezalandırmak. Bunun için İç İşleri Bakanlığı organlarını Savcılık ve Mahkemeleri büyük ölçüde geliştirmek. Milis organları üzerindeki Savcılık denetimini arttırmak, Savcılık ve Mahkemelerin bağımsız çalışmalarını sağlamak.»

Eylül 1956 oturumu tüm sorunları kapsayan geniş kararları ile Bulgaristan'da sosyalist demokrasinin gelişiminde Nisan 1956 çizgisinin uygulanmasında önemli bir etken oldu.

31 Ekim 1956'da Bakanlar Kurulu, bakanların, merkezi hükümet bölümleri başkanlarının, Eyalet Halk Konseyleri Yürütme Kurulları başkanlarının yönetim ve planlamada yetkilerini genişleten bir karar aldı. 13 Kasım 1956 tarihli Ulusal Prezidyumu kararıyla, Bakanlar Kurulu'nun yetkisi içindeki bazı görev ve çalışmaların uygulanması Eyalet Halk Konseyleri Yürütme Kurullarına ve Bakanlar Kuruluna bağlı organlara bırakıldı. Bu iki yasa gereksiz merkezleşmenin ortadan kaldırılmasına ve devlet mekanizmasının esnekliğinin ve etkinliğinin arttırılmasına temel oldu. Ocak 1957'de alınan, bazı Bakanlıklar ve merkezi hükümet bölümlerinin ayrılmasına, birleştirilmesine ve adlarının değiştirilmesine ilişkin karar da aynı amacı güdüyordu. 1956 ve 1957'de yönetim mekanizmasında bazı kısıtlamalara gidildi. 28 Mart 1958'de BKP Merkez Komitesi, Bakanlar Kurulu,

Sendikalar Merkez Konseyi bir karar kabul etti, bu kararla ekonomik çalışmalarda yerel organların, işletme yöneticilerinin, sendika komitelerinin hakları arttırıldı.

Halk Konseylerinin rolü, işlev ve yetkilerinin kuvvetlendirilmesi, sosyalist demokrasinin yaygınlaştırılmasında diğer bir yoldu. Temmuz 1957'de Bakanlar Kurulu, Halk Konseylerinin otoriter iktidar ve yönetim organları düzeyine çıkarılmasında kesin bir dönüm noktası olan bir karar benimsedi. Bu karar ve diğer bazı yasalarla Konseylerin ekonomik işlevleri, denetim görevleri arttırıldı. Bir çok işletme daha Halk Konseyi denetimine girdi ve bölgedeki hemen tüm kurumlar, hükümet organları «ikili hakimiyet» sistemi altına alındı. Halk Konseyleri planlamada daha büyük haklar edindi, halk sağlığı, eğitim ve kültür organları üzerindeki denetim hakkını elde etti; aynı zamanda yerleşme merkezinde kamu düzenini sağlamak görevini de üstlendi.

Bulgaristan'da geçiş döneminde sosyalist demokrasinin gelişmesi sosyalist devrimin temel yasalarını doğruladı. Ve özellikle sosyalist demokrasinin yaygınlaşması sürecinin burjuva toplumundakine kıyasla daha yeni ve üstün nitelikli bir düzeye ulaşması özelliğini doğruladı. Bulgaristan'da sosyalist devletin kurulmasının kendine has yanları sosyalist demokrasiyi uygulama ve geliştirmeyi, ülkenin tarihsel gelişimindeki, faşizme ve kapitalizme karşı mücadeledeki bazı geleneklerin iyi biçimde kullanılmasını sağladı.

Geçiş döneminde aynı zamanda, özellikle BKP Merkez Komitesi Nisan 1956 oturumundan sonraki dönemde, proletarya diktatörlüğü devletinin tüm halkın devleti olması yolunda gereken koşullar yaratıldı. Bu süreç, geçiş döneminin sonunda toplumda oluşan köklü değişikliklerle belirlenmişti: sömürücü sınıfların ortadan kalkması ve toplumdaki uzlaşmaz çelişkilerin aşılması; Bulgar halkının sosyo-politik birliğinin daha yüksek bir düzeye çıkması; işçi sınıfının öncüsü BKP'nin tüm ulusun dünyaca tanınan lideri haline gelmesi; BÇB'nin ve kitle örgütlerinin toplumsal yönetim sistemi içinde sağlamlaşması ve bunların devlet organlarıyla karşılıklı ilişkilerinin gelişmesi, sosyalist toplumsal ilişkilerin olgunluğunun daha yüksek bir düzeye ulaşması.

BULGARİSTAN'DA KAPİTALİST MÜLKİYETİN SINIRLANDIRILMASI VE TASFİYESİ

Petko Petkov

Bulgaristan beşyüz yıllık Osmanlı hakimiyetinden sonra kapitalist gelişim yoluna girdi. Yerel fabrikalar, ticarî firmalar ve bankalar birden oluştu. Bu herşeyden önce hükümetin koruma sistemi ile hızlandırılıyordu. Devletin, ülke ekonomisine doğrudan kamu yatırımlarıyla girmesinde aynı amaç vardı. Demiryolu sisteminin devlet tarafından kurulması, madencilik ve elektrik üretiminde kamu sektörünün doğması aynı amaca dayanıyordu.

Bulgaristan Dünya kapitalist sisteminin bir parçasıydı. 19'uncu yüzyılın sonunda ileri kapitalist ülkelerde hakim olan tekeller, tröstler, karteller Bulgaristan'a da girdiler. Bulgaristan'da tekellerin yayılması dış borçlanmalar ve ticaret yoluyla oldu. Yabancı tekeller Bulgaristan endüstrisine sınırlı ölçüde yatırım yapma yolunu seçtiler.

Toplumsal kutuplaşma kapitalizmin gelişmesiyle büyüdü. İşçi sınıfı nicelik olarak arttı. Çiftçiler tabakalaştı ve Bulgar burjuvazisi ekonomik gücünü kuvvetlendirdi. İlk mali ve endüstriyel gruplar doğdu. Bulgar burjuvazisi işçi ve köylüleri acımasız sömürüyor, monarşik-faşist devlet aygıtını halktan yana olanları ve özgürlük savaşı verenleri cezalandırmakta kullanıyordu. Bunlar sandalyelerini kaybetmemek için Bulgaristan'ın özgürlüğünün yağma edilmesinde yabancı tekелci burjuvaziye yardım ederek, ülke çıkarlarını satıyordu. Georgi Dimitrov bu gerçeğe şöyle işaret etti:

«Vurguncular, büyük ihracatçılar ve Bulgar burjuvazisinin parazit kesimi, ulusal varlığı ve halkın emeğini sömürmekten yana yabancı ticarî firmalarla, kartel ve tröstlerle işbirliği içindeydiler. Ulusal endüstriyi ve modern tarımı geliştirmek bu küçük grubun çıkarlarına ters düşüyordu. Artık değeri ve halkın tasarruflarını ülkenin üretim güçlerini geliştirmek için değil de vurgunculuk için kullandılar. Bulgaristan ekonomik olarak geri bir ülke idi, işçi ve köylüler yoksulluk içindeydi.»

Bulgaristan, küçük endüstrisi, küçük ölçekli ve üretkenliği düşük tarımıyla geri kalmış bir ülkedir. 1934 yılında aktif nüfusun %79,8'i kırsal ekonomide (ormancılık ve balıkçılık dahil) çalışıyordu. Sanayi ve tarım ürünleri arasındaki oran 339/66,1'di. 1939'da ağır sanayi yoktu, hafif sanayinin iki dalı —tekstil (giyecek dahil) ve yiyecek— endüstriyel üretimin %71'ini oluşturunuyordu. Makina yapımı ve metal işlemenin payı %2,4, kimya sanayiinininki 1,9 du. Aynı yılda kişi başına düşen elektrik enerjisi 42 kws, kömür 352 kg, çelik 0,9 kg ve çimento 3,6 kg'dı. Bulgaristan endüstriyel mallarda kişi başına düşen miktar açısından ileri kapitalist ülkelerin çok çok gerisindeydi.

İkinci Dünya Savaşı sırasında monarşik-faşist hükümet Bulgaristan'ı Almanya liderliğindeki faşist eksene itti. Ulusal ekonominin Almanya tarafından yağma edilmesi savaş yıllarında her zamankinden çok daha fazlaydı. Makina, teçhizat yenilenmedi ve hammadde kıtlığı doğdu. Endüstriyel ve tarımsal üretim düştü. Enflasyon, karaborsacılık ve vurgunculuk olağan şeylerdendi bu dönemde. Para hacmi 1939'da 4 813 milyon leva iken, 1944 Ağustosunda 51 362 milyon levaya sızdı.

Bulgar ve yabancı burjuvazinin kapitalist sömürüne ve artan faşist baskılara karşı halkın direnişi BKP öncülüğünde bir silâhlı halk hareketi olmak yolunda her geçen yıl daha da arttı. Ülkenin tüm ilerici güçlerini birleştiren Vatan Cephesi kuruldu. 9 Eylül 1944 silâhlı halk ayaklanması yapıldı ve Sovyet ordusunun yardımıyla iktidarı halk ele geçirdi. BKP Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Todor Ziv-

kov'un Yedinci Parti Kongresinde vurguladığı gibi: «hem merkezi hem de yerel iktidar gerçekten emekçi halkla ittifak içindeki işçi sınıfının eline geçmişti. İktidar BKP'nin önder rolü oynadığı Vatan Cephesi komitelerinin eliydeydi. Partimiz halkın büyük çoğunluğunca destekleniyordu. Böylece hükümette de karar verici faktördü.»

* * *

Vatan Cephesi hükümeti büyük ve karmaşık ekonomik sorunlarla karşı karşıyaydı. Ulusal ekonomiyi yeniden kurmak ve önce üretimi artırıp sonra vurgunculuğa son vermek zorundaydı. Aynı zamanda kapitalist sömürüyü engellemesi, hem yerel hem yabancı burjuvazinin ekonomik temelini yıkması ve nüfusun yaşam standardını yükseltmesi gerekiyordu.

Ekonomi politikasının esas çizgileri ve bu çizginin pratikte uygulamasının (çeşitli görevlerin çözümlenmesinin biçimi ve hızı, çeşitli insiyatiflerin uygulama oranı, vb.) planlanmasında, dikkate alınması gereken birçok iç ve dış etken önemli rol oynadı.

Bulgaristan halk zaferinden hemen sonra, Nazi Almanya'sına karşı anti-faşist koalisyonu aktif olarak katıldı. Bu zaten kıt olan ekonomik kaynakların daha büyük ölçüde harekete geçirilmesini gerektiriyordu. İktidardan uzaklaştırılan burjuvazi dünya emperyalizminden cesaret alarak halk yönetimine karşı açık bir savaş başlattı. Burjuva muhalefet partileri, Nikola Petkov'un Bulgaristan Çiftçi Birliği, Bulgaristan Sosyal Demokrat İşçi Partisi (birleşik) ve Demokratik Parti, Vatan Cephesi Hükümetine karşı bir ittifak oluşturdular. Kapitalizmin yeniden getirilmesi için, Vatan Cephesi hükümetini iç ve dış politikada engellemek yolunda hiçbir çabadan kaçınmadılar. Bir Müttefik Denetim Komisyonu Bulgaristan'a yerleşmişti. ABD ve İngiliz temsilcileri Demokratik Halk Devletinin sağlamlaştırılmasını engellemek için burjuva muhalefete yardım ediyorlardı.

Vatan Cephesi ekonomi politikasını olumlu yönde etkile-

yen birçok yardımcı iç ve dış etken de vardı. Başlıca iç etken BKP'nin halk kitleleri tarafından desteklenmesiydi. Halkın bu desteği işçi ve köylü ittifakının güçlenmesine yardım etti, halk yönetimini sağlamlaştırdı ve gerici çabaları boşa çıkardı. Halk kitleleri, karşı devrimin Anayasa çerçevesi ve ülke yasaları ardında örgütlenen açık direniş çabalarını yıktı. Etkinliğini yitiren muhalefet yasalara aykırı hareketlerini artırdı. Bu Ulusal Meclisi, ana muhalefet partisi olan, Nikola Petkov'un Çiftçi Birliğini, kapatmak için yasa çıkarmaya zorladı.

Bulgaristan'da yaşamın tüm alanlarında yardımcı etkisi olan başlıca dış etken Sovyetler Birliği'nin yardımıydı. Bu yardım kendini, ulusal ekonominin yeniden kurulmasında ve güç ekonomik sorunların çözümünde gösterdi. Georgi Dimitrov şöyle vurguluyordu bunu: «Sovyetler Birliği ile dostluk Bulgar halkının refaha ulaşmasında bir etkindir. Üç büyük kıtlıktan sonra, Sovyetler Birliği, yiyecek ve hayvan yemi vererek nüfusun açlıktan ve hayvanları ölmekten kurtarmamıza yardım etti.»

«Monarşik-faşist hükümetin, Alman istilâcılarının ve savaşın çökerttiği ulusal ekonomiyi yeniden kurmakta Sovyet yardımı büyük rol oynadı. Güçlü komşumuz Sovyetler Birliği ile artan ekonomik işbirliği Bulgaristan ulusal ekonomisinin gelişimini sağladı ve hızlandırdı.»

İlk yıllarda Demokratik Halk Hükümeti'nin yabancı ve yerli sermayeye ilişkin politikası temel görevlerin yerine getirilmesine yardım etmek şeklindeydi ve bu görevler ülke kaynaklarını Nazizme karşı savaş için etkin biçimde harekete geçirmek, ulusal ekonomiyi en yakın zamanda yeniden kurmak, var olan koşullara uygun olarak diğer ekonomik dalları ve tarımı modernleştirmek, endüstriyi kurmak, üretimi artırarak işsizliğe son vermek ve ulusal gelir dağılımını değiştirerek (kapitalist kârların kısıtlanması, vergi sisteminde değişiklikler gibi tedbirlerle) emekçi halkın yaşam standardını yükseltmekti.

Bulgaristan'daki iktidar sosyalist bir iktidardı. Buna göre Demokratik Halk Hükümeti'nin yerli ve yabancı bur-

juvaziye ilişkin ekonomi politikası, kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemindeki bir sosyalist devletin politikasıydı. Bu yolda iki tür tedbir alınıyordu: Bir yandan maddî üretimde ve onun dışında kapitalist mülkiyetin sınırlandırılması, diğer yandan da kapitalist mülkiyetin tasfiyesi. Zaman içinde bu iki çizginin uygulanma oranları değişiklikler gösterdi. Başlangıçta hakim tedbirler, kapitalist mülkiyeti sınırlamak yönündeydi. Daha sonra kapitalist mülkiyete son vermeye, özel endüstri ve ticaret işletmelerinin, bankaların, hizmet sektörü firmalarının sosyalist kamulaştırılmasına ağırlık verildi.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi içindeki tüm ülkelerin, işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesinden hemen sonra öncelikle kapitalist mülkiyeti kısıtlayıcı adımlar atmasını gerektiren yaygın nedenlerin yanı sıra (kamulaştırma hazırlıkları, firmaları burjuvaziden devralacak kadroların seçimi vb.) öznel dış politik nedenler de vardı Bulgaristan'da. «Ekonominin yeniden kurulması sorunu o sıralarda ortaya çıkmadı, çıkamazdı» (Şubat 1947'de Barış Anlaşması imzalanana dek, Y.N.) diyor Georgi Dimitrov. «Süren savaş, ülkenin açıklığa kavuşmamış uluslararası statüsü ve ülkede Müttefik Denetim Komisyonunun var olması kapitalist gericiliğin ekonomik tabanının hemen ve köklü bir şekilde yok edilmesine imkân vermedi.» Tabii ki bu, o sıralarda ulusal ekonominin birçok dalında kapitalist mülkiyete köklü bir şekilde son verilmek üzere hiçbir tedbir alınmadığı anlamına gelmez.

Kapitalist mülkiyeti sınırlamak için atılan adımları etkili kılan iki etken vardı: Güçlü bir halk yönetimi ve oldukça büyük olan devlet sektörü. Devlet sektörü önemli ekonomi dallarını kapsıyordu. 1944'de kömür üretiminin %84.8'i devlet sektöründü. Devlet ve belediyeye ait elektrik santralleri elektrik enerjisinin %61.3'ünü oluşturuyordu. Demiryolları ve haberleşme devlete aitti. 1944'de kooperatif bankalar ve devlet bankaları toplam mevduatının %81.3'ünü ve kredilerin %78.2'sini oluşturuyordu. Kalan mevduat ve yatırımların büyük bölümü iki karma sermayeli bankaya —Balgarski Kredit (Bulgar Kredi Bankası) ve Balgarska İpote-

karna Banka (Bulgar Emlâk Bankası)— aitti. Bu bankalarda devlet sermayesi ağırlıktaydı. Devlet, Direkcia Hranoinoz (Yiyecek İhracat Heyeti) ve Balgarska Zemedelska Kooperativna Banka (Bulgar Tarım Kooperatif Bankası) yoluyla tarımsal üretimin önemli bir bölümünü satın aldı. Devletin dış ticaretle de önemli bir payı vardı. Böylece halk zaferinden hemen sonra, devletin, özel kapitalist üretimi ve diğer ekonomik eylemleri düzenlemek için elinde önemli ekonomik olanaklar vardı.

Kapitalist endüstri ve ticaret şirketlerinin çalışmalarının düzenlenmesi, emekçi kitlelerin konumundaki yeri nedeniyle çok önemliydi.

Özel sektör halk zaferinden sonra çalışmaya devam etti ama devlet organlarının izni olmaksızın üretimi durdurma ya da son verme olanakları yoktu.

Önceleri, devlet endüstriyel üretimi tipini, kalitesini ve miktarını belirleyerek sipariş yoluyla düzenliyordu. Var olan işletmelere siparişler veren bakanlık kararları ve diğer yönetim kuralları, üretimin tipini, kalitesini, teslim edilme tarihini, ham maddelerin hangi yolla elde edilmesini, vb. belirliyordu. Planlamanın başlamasıyla, (İlk plan 1946'da kabul edildi) ve özellikle İki Yıllık Ekonomik Planın (1947-48) kabulüyle, çeşitli sanayilerin üretim programları belirlendi. Özel sektörün ve kollektif sektörün çalışmaları plan açısından inceleniyordu. İşletmeler sipariş kotalarını ve planları yerine getirmek zorundaydılar. Halk Yönetiminin Korunması Yasası'nın 10'ncu maddesine göre, siparişleri ve kendisine verilen görevleri tamamen ya da kısmen yerine getirmeyen veya makina-donanıma, mallara zarar veren, ya da tamamen yok eden bir işletme sahibinin cezası, hapisti. Ciddi durumlarda ömür boyu hapis ya da ölüm cezası veriliyordu.

Devlet aynı zamanda ham madde arzını da düzenledi. Devlet organları, ham maddelerin kullanılacağı üretim tiplerini belirlemek, diğer amaçlar için kullanılmasını engellemek, çeşitli endüstri dalları arasında yeniden dağıtmak, vb. görevleri yapıyordu.

Fiyatlar üzerindeki devlet kontrolü kapitalist mülkiyetin

olduğu sanayi dallarındaki üretimin düzenlenmesinde önemli rol oynadı. Fiyatlar doğrudan kâr miktarını, böylece de kapitalist sömürü oranını belirliyordu. Fiyatlar devlet organları tarafından var olan tablolardan hesaplanarak belirleniyordu. Ücretler de devlet tarafından düzenleniyordu (üretim kotaları sistemi de getirilmişti). Kapitalistlere belirli bir kâr oranı tanınmıştı.

Fiyatların düzenlenmesinde denkleştirme fonu oldukça önemliydi. Fiyatlar üretim maliyetiyle normal kâr oranının toplamından fazla olduğunda, aradaki fark bu fona aktarılıyordu. Eğer durum bunun tersi ise sanayicilerin normal kârı elde etmeleri ve maliyeti karşılamaları için bu fondan para veriliyordu.

İmalât sanayiinde üretimi düzenlemek için başka yöntemler de kullanılıyordu. Örneğin yiyecek endüstrisinin bazı dallarında (yağ, un değirmeni vb.) «isleme» adında bir sistem vardı. Buna göre devlet sanayicilere ham maddeyi veriyor ve mamul maddeyi alıyordu. Üretimin kalitesi, miktarı ve teslim edilme zamanı devlet tarafından belirleniyordu. Sanayicilere üretim maliyeti ve normal kâr oranı veriliyordu.

Mal dağılımında devletin denetimi bu işle ilgili devlet örgütleri tarafından ve esas olarak arz heyeti tarafından sağlanıyordu. Halk malları vesika sistemine göre alıyordu. Her perakendeci, aile sayısını ve vesikayı temel olarak satış yapmak zorundaydı. Alıcının malı bir başkasına satması yasaktı.

Perakende fiyatlar hükümet tarafından, yani Endüstri ve Ticaret Bakanlığı tarafından belirleniyordu. Daha sonraları bu görevi Ticaret ve Arz Bakanlığı, daha doğrusu. Genel Fiyatlar Heyeti belirledi. Tüccarlara iş maliyeti ve belirli bir kâr oranı veriliyordu. Kontrola tabi olmayan malların fiyatı da, Arz Heyeti tarafından onaylanmak zorundaydı. Hükümet halk lokantalarındaki yemek fiyatlarını da denetliyordu.

Tarım ürünlerinin satın alınmasını yönetmekle Direkcia Hranoiznos adındaki kamu işletmesi görevliydi, belli bölge-

lerdeki belli tip üretimin satın alınmasında özel ticaret firmalarını acenta olarak atamak yetkisine sahipti. Atama ya doğrudan ya da özel örgütler yoluyla yapılıyordu. Örneğin zahire tüccarlarının hem anonim şirketleri hem de özel firmaların kendi örgütleri - Targovska Zitarska Centrala (Buğday Ticaret Merkezi) vardı. Acentalar tarımsal üretimi devlet işletmeleri için satın alıyorlardı. Devlet ise bunlara taşıma ve maliyet marsafları ve belli bir komisyon ödüyordu.

Halkın gereksinimleri için kullanılan karayolu ulaştırmasında özel bir düzenleme biçimi vardı. 9 Eylül 1944'den önce kurulan Genel Motorlu Taşıma Birliği (GMTB) tüm yük araçları sahiplerinin zorunlu örgütü oldu. Tüm ülkede şubeleri kuruldu (1944'de 27 tane) ve devlet memurları ile araç sahiplerinin temsilcileri tarafından yönetilmeye başlandı. Üyeler yerel yönetimin görevlendirdiği taşıma işlerini yapabiliyorlardı. Hizmetler için ücretler özel hadlere göre şubeler tarafından ödeniyordu.

Şube yönetim kurulları, yıllık toplantılardan önce denetlenebilirdi. Yıllık toplantılarda sahip olduğu araç sayısına bağlı olmaksızın her üyenin bir oyları vardı. GMTB Yönetim Kurulu raporunu şube temsilcilerinden oluşan yıllık toplantılarda sunuyordu. Rapor Ulaştırma Bakanlığınca onaylanıyordu.

Kapitalizmden sosyalizme geçişin ilk yıllarında karayolu taşımacılığı yeterli ölçüde gelişmemişti (1944'de GMTB için 1065 araç çalışıyordu) ama GMTB devlet tarafından kontrol edilen ve kara nakliyeciliğinin denetimini, merkezileştirilmesini böylece de bu alandaki vurgunculuğu önleme olanağı yaratan bir örgüttü.

Endüstri, ticaret ve ekonominin diğer kollarına kapitalistlerin katılmasının devlet tarafından denetimi yararlı oluyordu. Denetim yetkisini hem devlet hem de kamu örgütleri kullanıyordu. (Endüstride bu denetim işçi sınıfı örgütleri tarafından yapılıyordu.)

BKP ve Vatan Cephesi Hükümeti devlet denetimine büyük önem verdiler. «Partinin Ekonomi Politikası Üzerine»de belirtildiği gibi, 28 Eylül 1945'de BKP Merkez Komitesi şöy-

le diyordu: «Endüstri, ticaret ve bankacılıktaki devlet kontrolü, özel işletme ve kişisel insiyatife engel olmaksızın kamu çıkarını ve toplumsal adaleti amaçlar.» Devlet denetimi şunları amaçlar: a) İşçileri sömürden ve keyfilikten korumak, sağlıklarını ve hayatlarını korumak, emek ve sermaye arasında, işletmelerde doğru disiplini güçlendirecek ve böylece emeğin verimliliğini ve ulusal geliri artıracak ilişkileri yaratmak; b) Şehir ve köylerdeki tüketicileri ve küçük üreticileri tekellerin ve vurguncuların sömürsünden korumak.

Devlet denetimi herşeyden önce özel firmaların ekonomik işlevlerini ve üretimlerini düzenleyen organlarca gerçekleştiriliyordu. (Siparişleri belirlemek, fiyatları saptamak, malların üreticiden tüketiciye naklini onaylamak gibi yollarla). Ayrıca özel devlet memurlarınca uygulanan doğrudan devlet denetimi vardı. Bu sistem en çok endüstride kullanılıyordu.

Halkın zaferinden sonraki ilk aylarda, halk iktidarı sadece belli mallar üzerinde (kürk, lastik, kömür) devlet denetimi uyguladı. Lastik üreten sanayi işletmelerindeki denetmenler için konulan kuralların birinci maddesi şunu vurguluyordu : «ayakkabı ve teknik madde üretimi için ham ve hurda lastik siparişi alan tüm işletmeler (endüstri işletmeleri ve atölyeler) Endüstri ve Ticaret Bakanlığının özel denetmenlerinin denetimi altına alınmıştır.» Denetmenler ham madde arzı, malların onaylanan modellerde üretimi, kalite ve miktarı, onaylanan üretim yöntemlerine uygunluğu vb. üzerinde denetim hakkına sahip memurlardı. Üretilen her maddenin üzerinde denetmenin onayladığını gösteren bir damga gerekliydi. Kömür işletmeleri denetmenleri firmaların tüm çalışmalarını, hesaplarını denetlemek yetkisine sahiptiler.

Ülkenin gelişimi doğrudan devlet denetiminin faydalarını gösterdi ve denetimin yaygınlaşmasını sağladı. Yavaş yavaş ham madde siparişi alan işletmeler üzerinde ve daha sonra da tüm endüstride devlet denetimi gerçekleşti. Endüstri ve Ticaret Bakanlığı'nda bir Denetim Bölümü ku-

rudlu ve kürkçülerdeki, lastik ve ayakkabı fabrikalarındaki denetmenler bu bölüme bağlandı. Bölüm iki daireden oluşuyordu: birisi endüstrideki Kalite Denetimi diğeri de Mal Denetimi. Başlangıçta ilk daire 7 başmüfettiş, 21 müfettiş, 66 denetmenden oluşuyordu. İkinci daire ise 3 başmüfettiş, 7 müfettiş ve 22 denetmenden oluşuyordu. Memurlar o sırada varolan 9 yönetim bölgesine dağılıyordu. Gabrovo ve Siliven gibi önemli endüstri merkezlerinde ek olarak denetici heyetler kurulmuştu. (Gabrovo'dakinin 10 memuru vardı)

«İşleme» sistemine göre devletten aldığı hammaddeyi mamul madde haline getiren işletmelerde de doğrudan devlet denetimi vardı. Bunlar yiyecek İhracat Heyeti memurlarıydı. Endüstrinin diğer dallarındaki denetmenlerin hak ve sorumluluklarına sahiptiler.

Sigorta alanında da burjuva hükümet zamanından kaynaklanan doğrudan bir devlet denetim biçimi vardı. Bunun sınıf içeriği halk yönetimi koşullarına göre değişmişti. Şimdi devlet denetiminin amacı, halkı kapitalist sigorta firmalarından korumaktı. Sigorta işletmelerindeki Denetçi Kurul yeni işletmelerin kurulmasını, yeni dalların açılmasını veya bir daldaki çalışma alanı değişikliğini düzenliyordu; yabancı sigorta şirketlerine ülkede çalışmaları, firmaların kapatılması ve birleşmeleri için izin veriyordu; çalışmalarına ilişkin tavsiyeler yapıyor veya toplumun çıkarları ya da sigorta edilenlerin çıkarı doğrultusunda karar alıyordu. Denetçi Kurul sigorta firmalarının tüm çalışmalarını, muhasebe hesaplarını denetlemek yetkisine sahipti.

Endüstriyel işletmelerde kapitalist sömürüyü sınırlamakta ve 1947 sonlarında endüstrinin kamulaştırılmasından önce endüstrinin yeniden kurulmasında ve gelişiminde, işçi denetiminin çok önemli bir rolü vardı. Bu, işçi sınıfının değişen rolü ve yönetimde başlıca itici güç haline gelmesinin bir göstergesiydi. V. İ. Lenin, sosyalist devletin ilk adımının işçi denetimi kurmak olduğunu vurguladı, çünkü bu, emekçi halkın kapitalist sömürüden kurtulması yolunda atılacak ilk adımdı.

Kapitalist işletmelerde üretim üzerindeki işçi denetimi, halk yönetiminin ilk günlerinde kuruldu. Denetim, işletmelerdeki işçi örgütlerinde (işçi komiteleri, Vatan Cephesi Komiteleri, Sendika Komiteleri) yapıyordu. Vatan Cephesi Ulusal Komitesinin 6 nolu genelgesi, işçi denetiminin örgütlenmesinde genel hatları çizerek önemli bir rol oynadı. Bu genelge, işçi örgütlerine birkaç temel görev veriyordu : a) Üretim programlarının gerçekleştirilmesi ve plan hedeflerinin aşılması, üretimin niteliğinin geliştirilmesi için işçilerin çabalarını geliştirmek. b) Disiplini güçlendirmek c) Hammadde, yardımcı madde, yakıt ve enerjiden tasarruf etmek. İşçiler işletme sahibini denetlemeye ekonomik, mâli ve toplumsal yasalara ve Vatan Cephesi kararlarına kesinlikle uymalarını sağlamaya, karaborsaya düşürülmesi için malların sevkiyatını kontrol etmeye, üretim maliyeti ve fiyatlar üzerinde görüşlerini söylemeye, herhangi bir sabotajı engellemeye çağırılıyordu. (*)

İşçi örgütleri hammadde ve yardımcı madde arzını düzenlemekte, makinaların iyi kullanılmalarını sağlamakta ve üretim sürecini düzenlemekte büyük çaba harcadılar. İşçi kontrolünün hesaplar üzerindeki denetimi ile kapitalist kârın sınırlandırılmasında büyük payı vardır. Arz ve Fiyatlar Yasasının 26. maddesine göre her işletme işçi komitesine hesaplara, tahminlere, vs. ilişkin verileri kontrol için vermek zorundaydı.

İşçi denetiminin bu yönü, üretim maliyeti hakkında bilgiye en çok işçiler sahip olduğu için oldukça önemliydi. Halkın zaferinden sonraki birkaç ay içinde sendika komitelerinin çalışmaları sonucu, ulusal ekonominin yaptığı tasarruf 500 milyon leva'dan fazlaydı. Daha sonraları hesapları denetlemek için sendikalarda özel heyetler kuruldu.

Kapitalist işletmelerdeki üretimin işçiler tarafından denetimi ilkili bir amaca hizmet etti. Bu bir yandan üretimin

(*) O dönemde Vatan Cephesi Ulusal Komitesi kararları kanun kuvvetindeydi. Onun içindir ki işçi komiteleri için karar taslağı kabul edilmemişti.

artması, niteliğinin iyileştirilmesi, fiyatların düşürülmesi yolunda bir araçtı. Diğer yandan daha sonra kamulaştırılan endüstri denetimini devralan kadroların eğitilmesine yaradı. 1946'da Georgi Dimitrov işçilerin dikkatini, denetimin bu yönüne çekti. Genel İşçi Sendikaları Merkez Komitesi 1. Oturumunda işçilerin şunları yapması gerektiğini söyledi : işçiler «Yetenek ve bilgilerini, maharetlerini gün be gün, adım adım geliştirmeli, üretimde çalışıyorlarsa uzmanlaşmalılar ve eğer sendika komitelerinin üyeleri iseler sadece kendi içinde gerekli olan ajitasyon ve propagandayı değil bir fabrikayı idare etmeyi, hesapları yapmayı da, bir vicdansız işletme sahibinin hem işçileri hem devleti nasıl yanıltabileceğini, bu karmaşık hesaplarla ne hileler yapılabileceğini bilmeliler. Bu, şu an için gerekli olduğu gibi gelecekte daha da gerekli olacak». Sendika komiteleri tarafından düzenlenen hesap kursları bu anlamda önemli rol oynadı.

Kapitalist endüstrinin çalışmaları üzerindeki kamu denetiminin en önemli yönü işçi denetimiydi. Özel işletmelerin çalışmaları Vatan Cephesi Ulusal Komitesi tarafından ve Eyalet Komitelerince destekleniyordu. Vatan Cephesinin bu amaç için özel bölümleri vardı. (Vatan Cephesi Ulusal Komitesi Ekonomi bölümü ve Eyalet Komitelerinin Ekonomi bölümü) Bazı Eyalet Komitelerinin endüstri işletmelerinde üretim üzerindeki denetimi zayıftı. Sanayicilerin ve örgütlerinin bu denetimi yok etme çabaları başarısızlıkla sonuçlandı.

Devlet kuralları, devlet ve işçi kontrolü özel sektörün çalışmalarına yeni unsurlar getirdi. G. Dimitrov Genel İşçi Sendikaları Merkez Komitesi oturumunda şuna işaret etti : «Bugünün sanayicisi, fabrika sahibi kendi fabrikasının tek sahibi olmaz ve olamaz. Vatan Cephesi yönetimi fabrikasını elinden almaz fakat sanayici işçilerin hak ve çıkarlarına saygı göstermeli, ulusal ekonominin ve ulusun çıkarları kendi çıkarlarından önce gelmelidir.» Daha o zamanlarda, özel sektörün yapısında bulunmayan gayret, gönüllülük ve yenilik hareketlerinin özel sektörde görülmesinin başlıca sebebi budur.

Kapitalist kârın sınırlandırılmasında vergi sistemindeki reform önemli bir rol oynadı. Savaş zamanı kârları üzerindeki vergi yasasında 1946'da önemli bir değişiklik yapıldı. Vergi dışı tutulan gelir miktarı düşürüldü ve daha yüksek vergi kondu. Ek vergilerin ödenmesi için zaman sınırlaması yapıldı. Vergi yasasındaki değişiklik 1942'den itibaren geçerliydi. Aynı yılın Ekim ayında yeni bir gelir vergisi yasası varolan gelir vergisinin yerini aldı. Yüksek gelir dilimleri için müterakki vergi oranları yükseltildi. Ulusal Meclis Aralık 1946'da sermaye vergisini getirdi. Özgürlük tahvilleri yanında birçok diğer vergilerle kapitalist kâr sınırlandırılmıştı. Vergi reformu dolaysız verginin payını artırdı. Yapılan reformları özetleyen Georgi Dimitrov 1948'de şuna işaret etti : «Vergi yükü zenginlere geçirilmişti ve yoksul, ya tamamen ya da önemli ölçüde bu yükten kurtulmuştu.» Kapitalist mülkiyet ve emeğin kapitalist sömürüsü sınıf mücadelesi koşulları altında «ya sen ya ben» ilkesine göre sınırlandırılmıştı. Burjuvazi, üretim araçlarına sahip olma hakkını elinden alan ve kârını azaltan her tedbire karşı çıkıyordu. Burjuvazi, mücadelesinde politik ve ekonomik yollara baş vuruyordu. (Yasal Burjuva muhalefeti ve onun basını, burjuva örgütlerinin yayını —Bulgar Endüstri Birliği, Bulgar Tüccarlar Birliği, Anonim Şirketler Birliği vs.—)

Burjuva muhalefeti Halk yönetiminin ekonomi politikasına çeşitli biçimlerde karşı çıkıyordu. Üretimin gelişmesine ilgi göstermemek, açık ya da kapalı sabotajlar düzenlemek, üretimde sendika komitelerinin rolünü tanımayı pratikte reddetmek, hammaddeyi ve diğerlerini saklamak, boş yere harcamak, mamul maddeleri pazara çıkarmamak, karaborsada satmak vb. O sıralardaki birkaç mahkeme tutanağı, halk hükümetinin ekonomi politikasına burjuva direnişinin tüm bu biçimlerine tanıklık eder. Birkaç özel şirkette fabrika sahipleri ve işçiler arasında, ülkedeki tüm değişimlere rağmen keskin çatışmalar alevlendi. Bazıları (kötü çalışma şartlarından dolayı) grevlere kadar vardı.

Halk yönetimi faşistler tarafından konulan grev yasasını kaldırdı, böylece işçilere çıkarlarını korumakta bir

başka kuvvetli silâh vermiş oldu. Diğer yandan grevler normal üretimi engelledi ve böylece Ulusal ekonomiyi yeniden kurma çabalarını ve halkın yaşam standardını yükseltme çabalarını engelledi. Bunun için parti örgütleri, sendikalar, ve devlet organları normal üretim sürecini engellemeyecek biçimde bu çelişkiyi halletmek yolunu aradılar. Grevlerin sadece en son hal olarak yani işçi sınıfının ve Halk yönetiminin gücünü göstermekte kullanılması tavsiye ediliyordu. Bu özel sektörün hâlâ var olduğu o dönemdeki görece az grev sayısını açıklayabilir.

Bahsedilen tedbirler kapitalist mülkiyeti ve böylece kapitalist sömürüyü sınırlandırdı fakat tamamen sona erdirmedi. İşçi sınıfı tüm emekçi halkla ittifak içinde iktidarı aldı ve kapitalist mülkiyete ve insanın insan tarafından sömürüsüne son vermek için Sosyalist Devrimi başlattı. Her sosyalist devletin kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemindeki ekonomi politikası burjuvazinin ekonomi tabakasını yok etmeyi amaçlar.

* * *

Bir takım etkenler burjuvazinin tasfiyesi için tedbirler alınmasını hızlandırdı. Daha önce de belirtildiği gibi Bulgaristan SSCB'den her türlü kardeşçe yardımı alıyordu. Bunun yanı sıra BKP dünyada ilk sosyalist toplumun kurulmasını yöneten SSCB Komünist Partisinin zengin deneyimlerinden de çok şey öğrenmişti. Bulgaristan diğer halk demokrasileriyle işbirliği ve dostluk içinde gelişti. Tüm bunlar halk hükümetinin kapitalist mülkiyeti ekonomiye en az zarar verici yolla kaldırmasına yardım etti.

Bulgaristan'da kapitalist mülkiyet (diğer sosyalist ülkelerdeki gibi) yavaş yavaş ve belli aşamalarla yokedildi. Bu süreç 9 Eylül 1944 Silâhlı Halk Ayaklanması'yla başladı, ve 1950'lerin başında tamamlandı. Ekonominin değişik dallarında değişik aşamalarla gerçekleşti. Genel olarak ekonominin bütünü için az çok belirli üç aşama sayılabilir. İlk aşama 9 Eylül 1944'te başladı. Ve Anayasanın kabulüyle (4 Aralık

1947) sona erdi; ikincisi ise Aralık 1947'deki kamulaştırmaları kapsar; üçüncüsü burjuvazinin mülksüzleşmesini tamamlayan kamulaştırmaları içerir.

Kapitalist devlet sektörüne sosyalist içerik kazandırılması Bulgaristan ekonomisinin kapitalist yapısını etkileyen ilk değişiklikti. Bu, burjuvazinin iktidardan uzaklaştırılması ve devlet sektörünün halk kitleleri hizmetine sokulmasıyla oldu.

Demokratik Halk Devletinin burjuvaziye mülksüzleştirme yolunda aldığı tedbirler uygulanan kritere göre değişik gruplara ayrılır. Örneğin bu süreci amaçları açısından değerlendirirsek alınan tedbirler ikiye ayrılabilir; birincisi bir grup burjuvaziye tüm ekonomide ya da hemen tüm dallarında mülksüzleştirmek için alınan tedbirler. Diğeri ise burjuvazinin ekonomik temelini ekonominin belli dallarında, bazı alt dallarda ya da bir grup işletmede yok etmek için alınan tedbirler. Bakanlar Kurulunun bu konudaki bazı yasa ve kararnamelerinin temelinde yatan ana etkenler açısından iki kategori sayılabilir. a — cezalandırıcı tedbirler b — ekonomik gerekliliğin getirdiği tedbirler (yani ülkenin ekonomik gelişiminin hızlanması veya ekonominin belli dallarında kapitalist sömürünün daha hızlı kaldırılması). Cezalandırıcı tedbirler el koyma gibi tedbirlerdi. Ve normal olarak burjuvazinin belli kesimlerini ekonominin tüm dallarında etkiledi. Diğer yandan ekonomik gereklilikle uygulanan tedbirler belli dalların, alt dalların, sanayilerin teker teker ya da grup halinde kamulaştırılması anlamındaydı.

Cezalandırıcı nitelikteki tedbirler halk yönetiminin ilk yıllarında hakimdi. O aşamanın sonlarında devlet ekonominin çeşitli dallarında imalât sanayinin belli bölümlerini, bazı sanayi gruplarını ve hatta tek tek firmaları ekonomik gereklilik açısından hareketle kamulaştırmıştı.

Kapitalist mülkiyeti doğrudan yok etmeyi amaçlayan ilk tedbir, halkın zaferinden sonraki ilk günlerde uygulamaya kondu. 15 Eylül 1944 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Almanlara ait tüm mallar devlet kontrolü altına alındı. Bu yolla sanayi kesimindeki bir bölüm madencilik ve ima-

lât işletmesi ve aynı zamanda inşaat, bankacılık ve ticarî firmalar pratikte kamulaştırılmış oldu. Bu sadece bir el koyma değildi, gerçekten bir kamulaştırmaydı. Çünkü bu malların Alman burjuvazisine bir daha geri verilmeyeceği açıktı.

Kapitalist mülkiyete ikinci darbe ekonomik suçlara da bakan halk mahkemesinin kararlarıyla yapıldı. Suçluların endüstriyel, ticarî ve diğer firmalarına, topraklarına, taşınmaz mülklerine kısmen ya da tamamen el kondu. Halk mahkemesinin bu kararları birkaç ticarî kuruluşu ve 140 sanayi işletmesini etkiledi. Yalnız bu firmaların çoğu küçüktü. Büyük burjuvazi halka karşı eylemlerinde devlet mekanizması içindeki bazı çalışanları da kullanmıştı. Bunun içindir ki, Bulgaristan'ın Nazi Almanyasıyla birleşmesinden sorumlu olanlar ve faşist suçlulara verilen cezalar, ekonomik temelleri önemli derecede etkilemedi.

Halk yönetiminin ilk günlerinde burjuvazinin mülksüzleştirilmesi diğer yasalar yoluyla da gerçekleştirildi. Ticaret yasası da bu amaç için çıkarıldı. Bu yasaya göre hisse sahiplerinin hisselerinin, şirketlerin hisse sahipleri listelerinde gösterilmesi gerekiyordu. Listelerin resmî dergide yayınlanmasından sonra listelerde gösterilmeyen hisseler el konuyordu. Böylece devlet endüstriyel, ticarî şirketlerde ve bankacılık, inşaat firmalarında birçok hisseye sahip oldu. (Büyük bir olasılıkla bu hisseler mahkemece verilen el konma cezasına tabi olan kişilerin hisseleriydi) Sahiplerinin vurgunculukla ilişkili olduğu anlaşılan firmalara da el konuyordu.

Burjuvaziyi ekonominin tüm dallarında etkileyen en önemli el koyma tedbiri ise Yasadışı Yollarla ya da Vurgunculukla kazanılan Mülkiyete El Koyma Yasası idi. Bununla Vatan Cephesi Hükümeti Programının (17 Eylül 1944) ana noktalarından biri gerçekleştirilmiş oldu. Bu yasa 1 Ocak 1935'den itibaren yasadışı yollarla elde edilen tüm mülkiyeti kapsıyordu. Yasa «vurgunculuk» ve «yasadışı yollar» terimlerinin tam bir tanımını da yapıyordu (iktidardan ya da halka karşı eylemlerden yararlanarak mülk biriki-

mi). Bu arada kayıtlı olmayan mallara da el konuyordu.

Yeni yasanın birçok niteliği vardı. BKP'nin liderliğinde çalışan Vatan Cephesi komiteleri vurguncuları aramakla yükümlüydüler. Bu, yasanın uygulanmasının geniş halk kitlelerinin bir görevi haline gelmesini sağladı. Ayrıca şüpheli görülen kapitalistler mahkeme önünde mallarının yasal yollarla elde edildiğini ispatlamak zorunda bırakıldılar. Duruşmalar Eyalet Mahkemelerinde açık olarak yapılıyordu. Tanıklar, avukatlar ve kamu savcısı katılıyordu. Böylece kapitalist işletmelerdeki acımasız sömürü, yasadışı ve yalanla dolu işler halk önünde açığa çıkıyordu. Tüm bunlar burjuvazinin politik olarak tecrit edilmesini sağladı. Mahkeme kararlarının, Yüksek Mahkeme tarafından onaylanması gerekiyordu.

Burjuvazinin direnişi bu yasada değişiklikleri gerektiren önemli sorunlar yarattı endüstride. Bu değişiklikler uygulamayı aksatan ya da işletmesinin normal işlemlerini engelleyen mülk sahiplerinin cezalandırılması sağlandı. Devlet artık bu işletmelere kendi temsilcilerini atayabilecekti.

Denetlenen ve daha sonra da el konan binlerce endüstriyel, ticarî ve diğer işletme vardı. Bunların arasında büyük endüstri işletmeleri de vardı. (Örneğin Nikola Cilov Kimyevî İşler) 10 Kasım 1947'ye dek 1941 davaya bakıldı, bunların arasında 247'si endüstri firmalarını etkiledi. 3282 dava da düştü. Bu davaların düşürülmesinin bir nedeni bu konuda diğer tedbirlerin getirilmesi ve özel endüstri ile madencilik firmalarının kamulaştırılması yolundaki hazırlıklardı.

Bu yasanın uygulanmasıyla birlikte devlet birçok endüstri işletmesinin ve büyük ticaret firmalarının (hisseler, senetler, taşınmaz mallar, taşınır mallar, vb. gibi) mülkiyetinin çoğunu ele geçirdi. Bu ekonomideki devlet-özel karma sermayeli işletmelerin sayısını artırdı.

Ekonominin bazı alanlarının ekonomi ve ticaretin bazı dallarının ve teker teker firmaların kamulaştırılmasını sağlayan birçok tedbir daha alındı. Bu dönemde bazı alanlarda devlet tekelleri kuruldu.

1947'de aynı nitelikte iki yasa daha yürürlüğe girdi : Devlet Tütün Tekeli Yasası ve Alkol, İçki ve Meyva İçkileri ve Şarap Ticareti Üzerine yasa. İki yasa da bu alanlarda özel firmaların, kooperatif firmalar da dahil, kamulaştırılmasını getirdi.

İlk aşamada Sigortacılık tamamen ulusallaştırıldı. Birkaç özel sigorta firması, yabancı firmalar da dahil, kredinin kooperatifler ve devlet aracılığıyla sağlanmasının genellikle kazanmış olmasına karşın, çalışmalarını sürdürüyorlardı. Mayıs 1946 tarihli Ulusal Meclis Yasası'yla Sigortacılık Devlet Sigorta Kurumunun özel hakkı oldu. Bu ekonominin en önemli dalındaki kapitalist mülkiyete son verdi.

Bulgar ve yabancı burjuvazinin mülkiyetine el konmasında diğer bir yöntem kamulaştırmayı izleyen yıllarda uygulandı. Yabancı burjuvazi (özellikle Fransız burjuvazisi) devrimin ilerlemesini yakından izliyor ve Bulgaristan'daki mülklerinin bir kısmını iyi bir fiyatla satmak için acele ediyordu. Diğer yandan, bu işletmeleri bir miktar para ödeyerek (tarımsal üretimin ihracatıyla —özellikle tütün ve gül yağı ihracatıyla— elde edilen dövizin karşılayacağı miktarda) kamulaştırmak Bulgar devleti açısından da yararlıydı. Böylece ileri kapitalist ülkelerle normal ticarî ve diğer bağların kurulması yolunda koşullar yaratılacaktı. Fransız Mali Grubu Banque de Paris et de Pays-Bas'la yapılan anlaşmayla, hükümet, Fransız-Bulgar Bankası ile Karkl Birleşik Tütün Fabrikaları ve daha sonra da üç kömür madeninin sahibi olan Badeste Anonim Şirketinin hisselerini satın aldı.

Bazı şirketlerdeki (Mina Kurilo, Badeste, Rodoposki Metal, Cumerna, Vulkan, Granitoid, Lev, vb). Bulgar hisseleri de satın alındı. Bulgar hisse sahipleri açısından bu genellikle devletin belirlediği koşullarda hisseleri devlete vermekti, satmak değil.

Kapitalist mülkiyeti sınırlayıp ortadan kaldırma tedbirlerinin yanısıra Demokratik Halk Devletinin başlıca görevlerinden biri olan devlet ve kooperatif sektörlerinin geliş-

tirilmesi de hızla sürüyordu. Bu süreç özellikle ticaret (iç ve dış), kredi, taşıma ve inşaatta kendini gösteriyordu.

O sıralarda yapılan istatistikler ülkenin ekonomik yapısındaki değişiklikleri doğru yansıtmıyor ve bu değişimlerin doğru değerini vermiyordu. O dönemdeki bir yayına göre, kamu sektörü ülkenin endüstriyel üretiminin % 46.9'unu, devletin sahibi olduğu endüstriler ise % 33.5'ini oluştuyordu. (*)

Aynı yılda devlet ve kooperatif sektörü, perakende ticarettteki yatırımın % 43.1'ine bankacılıkta ise mevduatın % 84.0'üne, kredilerin % 85.7'sine sahipti. (Özel sektör ise mevduatın % 1.5'ine, kredilerin % 1.3'üne sahipti)

İkinci aşamada, bu aşamanın başlıca amacı olan kapitalist mülkiyete son vermek için halk yönetiminin aldığı en önemli tedbirler özel endüstri ve maden şirketlerinin kamulaştırılması ve Banka Yasasıydı.

Sanayide özel sektörün kamulaştırılmasını en acısız yoldan yapmak birçok önkoşul gerektiriyordu. Özel sektörün kamulaştırılması için somut hazırlıkları başlatmayı sağlayan başlıca etkenler, Bulgaristan Halk Yönetiminin ilk yıllarında sağladığı gelişme, uluslararası statünün belirlenmesi (Barış Anlaşmasının yapılmasıyla), emekçi halkın birçok okulda ve sendika kurslarında verilen derslerle edindiği eğitim ve (devlet yasaları yoluyla ele geçirilen) üretimin düzenlenmesi konusunda devlet ve işçi denetiminin uygulanması sırasında kazandığı eğitim oldu.

BKP Merkez Komitesi birçok oturumda özel sektörün kamulaştırılması konusunu tartıştı. 17 Mayıs 1947'de BKP Merkez Komitesinin «kamulaştırılması gerekli işletmeler» hakkında bir tablo hazırlayıp öneri getirecek özel bir komisyonun kurulması yolundaki kararı bu konudaki doğrudan hazırlıkların başlangıcı olarak değerlendirilebilir.

Kamulaştırma çalışmaları Georgi Dimitrov'un doğrudan

(*) Yasalarla özellikle yasa dışı ve vurgunculukla elde edilen mülkiyetin istisnaki yasasıyla kapsamı genişleyen devlet ve özel sermayeli işletmeler özel sektörden ayrılmamıştı.

yol göstermesiyle Parti komitelerince yapılıyordu. Az sayıda Parti militanının yardımıyla Partinin bölgesel şehir ve eyalet komiteleri sekreterleri işletmeler, bunların kapasitelerine, makina ve aletlerine, işçi sayılarına ilişkin verileri tam bir gizlilik içinde topladılar. Kamulaştırılması gerekli işletmelerin listesini hazırladılar ve fabrikaların devralınması için öneriler getirdiler.

Kamulaştırılacak işletmelerin tesbitiyle birlikte ilerde bu işletmede çalışacak yönetici personel de seçiliyordu. Daha önce de belirtildiği gibi bu kadroların eğitiminde sendikaların hazırladıkları kurslar ve üretimin örgütlenmesi, muhasebe sistemleri üzerine verdikleri dersler önemli bir rol oynadı. Kamulaştırıldıktan sonra endüstrinin kurulacak olan yönetim yapısı da planlanmıştı. Çoğu üretim hattında görev yapacak 20 sınaî örgüt kurulacaktı.

Parti Komiteleri fabrikaları kamulaştırma gününde devralacak militanları önceden atadı. Fabrikaların devralınması için hareket planı da hazırda ve hatta bazı bölgelerde deneyi de yapılmıştı.

1947 Aralık ortasında hazırlıklar tamamda. 18 Aralık 1947'de BKP Merkez Komitesi Polit Bürosu yasa tasarısını tartışıp kabul etti ve Büyük Ulusal Meclis'e götürmeye karar verdi. Fabrikaların teknik olarak devralınması hazırlıklarını ve plan hazırlıklarını yerine getirecek bir komisyon kurulmuştu. Ayrıca BKP Merkez Komitesi ve Parlamento üyelerinin işlemleri yerinde yönetmek üzere önemli merkezlere gitmesine karar verilmişti. Bakanlar kurulu taslağı onayladı ve işletmelerin hemen devralınmasına karar verdi. Vatan Cephesi Ulusal Komitesi toplantıya çağrıldı. Partilerin temsilcileri ve kitle örgütleri temsilcilerinin de hazır olduğu oturumda yasa taslağı onaylandı ve Bakanlar Kurulu kararları bir özel önsözle çıkarıldı. Taslak Büyük Ulusal Meclis tarafından da kabul edildi.

23 Aralık'taki devralma örnek bir operasyondur. Hiçbir ciddi olay olmadı. Halkın, Vatan Cephesi Hükümeti'ni bu devrimci hareketinden dolayı işletmelerde, şehir ve köylerde candan kutladığı heyecanlı mitingler düzenlendi.

Ani kamulaştırmanın birçok avantajı oldu. Böylece kapitalistlerin makina ve donanımı tahrip etmesi, para, değerli eşya, taşınabilir eşya gibi şeyleri fabrika dışına kaçırmasına izin verilmemiş oldu.

Endüstride ve madencilikte özel sektörün kamulaştırılmasının çok geniş bir kapsamı vardı. Bu büyük, orta ve küçük ölçekli kapitalist işletmeleri, ticaret şirketlerini, taşıma araçlarını, çiftlikleri etkiledi. Kamulaştırma yasasının birinci maddesi birkaç daldaki tüm endüstriyel işletmelerin devralınmasını sağlıyordu. (metal, makine yapımı, konservecilik, tekstil fabrikalarının çoğu vb.) 2. maddeye göre işletmeler nitelikleri ve ulusal ekonomi açısından taşıdıkları önemlere göre kamulaştırılıyordu. 6094 endüstri işletmesi kamulaştırıldı böylece.

Kamulaştırma kooperatif işletmelerle, atölyeleri kapsamıyordu. Yalnız özünde kapitalist ve sadece isimde kooperatif olan bazı kooperatif işletmeler kamulaştırıldı. Kamulaştırma aynı zamanda zanaatkâr atölyesi olarak kayıt edilip fakat pratikte sanayi niteliği taşıyan işletmeleri de kapsadı. Bunların bazıları onlarca işçi çalıştırıyordu. Küçük ölçekli kapitalist işletmelerle zanaatkâr atölyeleri arasında kesin bir farklılığın olmaması bazı zorluklar yarattı ancak bunlar yasadaki bazı değişikliklerle düzeltildi.

Endüstri ve madencilikte özel işletmelerin kamulaştırılması burjuvazinin ekonomik temellerini yıkıcı bir darbe oldu. 1948'de sosyalist sektör ülkenin endüstriyel üretiminin % 91.7'sini yaratırken devlet sektörü tek başına % 81.1'ini yaratıyordu.

Endüstride özel mülkiyetin yokedilmesi ve üretim araçları üzerinde sosyalist mülkiyetin kurulması ile üretimin en rasyonel biçimde örgütlenmesi ve yoğunlaştırılması için geniş ufuklar açılmıştı. Kamulaştırma hazırlıklarının, endüstrinin yeniden örgütlenmesi hazırlıklarıyla, özellikle modern teknoloji ve yöntemlerin uygulanması koşullarını yaratmak ve çalışma koşullarını geliştirmek için endüstri işletmelerinin birleştirilmesi yolundaki hazırlıklarla birarada yürütülmesinin nedeni buydu.

Endüstrinin örgütlenmesi planlarını hazırlarken devlet organları birçok temel ilkedен hareket ettiler: işletmeleri hammadde kaynaklarına ve pazarlama bölgesine yakın tutmak, emek göçünü engellemek, yeniden örgütlenmeyi en düşük maliyetle gerçekleştirmek, vb. Plân Bakanlar Kurulunun (20 Nisan 1948) tarihli bir kararıyla onaylandı. Buna göre, Endüstri Bakanlığı denetimindeki 2273 işletmeden 994'ü kapanacak, 854'ü ise değiştirilmeksizin kalacaktı. Birleşme doğrultusunda önemli bir yaygınlaşma öngörülüyordu.

Endüstrinin yeniden örgütlenmesi 1948'de genel olarak tamamlandı. Bunun nedeni sadece iki üç gün içinde makinaları parçalarına ayırma, taşıma, yeni ve büyük işletmelerde yeniden hazırlayıp çalışmayı başlatmayı başaran işçi ve işletmecilerin büyük heyecanıydı.

Aralık sonlarında Büyük Ulusal Meclis ülkedeki tüm bankaları ulusallaştıran Banka Yasası'nı kabul etti. Bunun sosyalist kamulaştırma açısından büyük önemi yoktu çünkü bankaların özel sermaye oranı düşüktü.

Kapitalist mülkiyetin kaldırılmasındaki üçüncü aşama endüstrinin, ticaretin ve ulaştırmanın kamulaştırılmasının tamamlanmasını içerir. Bu 1940'ların sonu ve 1950'lerin başlarını kapsar.

Bazı dallarda kalan kapitalist işletmeleri kamulaştırmak için birkaç yasa ve karar daha çıkarıldı. Örneğin, Madenler ve Mineral Kaynakları üzerindeki bir kararname ile hâlâ özel sektöre ait olan tuzlalar kamulaştırıldı. Kitap-Yayın Yasasıyla 309 basın ve yayın kurumu kamulaştırıldı. Endüstri ve madencilikte özel şirketlerin kamulaştırılması yasası genişletildikten sonra, Bakanlar Kurulu ayrı ayrı kararnamele birkaç işletmeyi daha kamulaştırdı. Örneğin 11 Mayıs 1950 tarihli 2457'nolu kararname ülkenin değişik kesimlerindeki özel mısır kurutma tesisleri kamulaştırıldı. 1950'de kamu sektörü ülkenin endüstriyel üretiminin % 97.5'ini oluşturuyordu.

Zanaatkârların kooperatif işletmeler kurmaları Bulgaristan endüstrisinde özel kapitalist mülkiyet sisteminin tasfiyesi açısından oldukça önemliydi. Varolan küçük el sanat-

ları atölyeleri kapitalist nitelikte olmadıklarından, bunlar kamulaştırılmamıştı. Oysa farklılaşma sürecinde kapitalizme ve kapitalist sömürü biçimlerine yol açabilirdi, bunların varlığı. Bulgaristan Sosyalist Devleti'nin yardımıyla küçük ölçekli üretim yapan zanaatkâr üretici kooperatıfleri kuruldu ve böylece kapitalizmin büyümesini gerektirecek nedenler yok edildi. 1948-1954 döneminde kooperatif ilkeleri üzerinde organize edilen endüstri üretimi 3.5 kere daha arttı. 1954'de ülkenin endüstriyel üretiminin % 13.5'ünü sağlıyordu ve 59 100 kişi çalışıyordu. Özel sektörün göreceli payı aynı dönemde gittikçe azaldı ve 1954'de tüm endüstriyel üretimdeki payı % 2.3'e düştü.

Dış ticaret ve toptan ticaretteki kapitalist mülkiyetin kaldırılması özel madencilik şirketlerinin kamulaştırılmasından hemen sonra tamamlandı. 1948'in ilk aylarında birkaç toptancı devlet işletmesi kuruldu. Bunlar o alandaki toptancı tüccarların koşullarına sahiptiler ve bunların (tüketim kooperatiflerinininkiler de dahil) aletlerini kullanmak hakkına sahiptiler.

1947 kamulaştırması kadar, halk yönetiminin ilk yıllarında alınan tedbirler de dış ticarete özel sektörü büyük ölçüde azalttı. (Dış ticaret hacminin sadece önemsiz bir bölümünü özel sektör oluştuyordu) Birkaç ihracat-ithalat firması kapatıldı. Özel ihracat-ithalat firmalarına, iç ticaret alanındaki toptancı tüccarlara, ticarî temsilcilere hesap makineleri, yazı makineleri, basım işlerinde kullanılacak çeşitli donanım aletleri satın alınmasına ilişkin bir yasa 1948 sonlarında çıkarıldı. 1947'de kurulan ortak devlet-özel-kooperatif sermayeli dış ticaret işletmelerine özel sermayenin katılması kaldırıldı.

İncelediğimiz dönemde (1940 sonları ile 1950 başları) perakende ticarete ve beslenmede kamu mülkiyetinin artırılması süreci yoğunlaştı. Devlet ve tüketici kooperatiflerin işlettiği ticarî işletme sayısı arttı. Devlete ait olanların sayısı 1950'de 5403 iken 1954 yılında 8231 oldu. Devlet kooperatif işletmelerinin genel ticaret hacmi daha da hızla artıyordu. Beslenmede de benzer değişimler sürüyordu. Sosyalist

sektörün —devlet ve kooperatif— gelişmesi karşısında birçok özel dükkân, restoran kapandı. Örneğin özel sermayeli perakende dükkânların sayısı 1950 de 6409 iken 1954'de 2045'e düştü. Perakende ticaret ve beslenmede özel sektörün kısıtlanması yolunda Halk Hükümeti de birçok tedbir alıyordu şüphesiz. Örneğin ülkedeki restoran sayısını kısıtlayan yasa gibi.

Özel sektörü kara ve deniz taşımacılığında kısıtlamak işlemi de yoğunlaştırıldı. 1948'de çıkarılan bir yasayla, 40 tonun üstündeki tüm deniz araçları ve 30 tonun üstündeki nehir araçları kamu malı oldular. Bu tedbir varolan yedek parça ve aksamın ticaretini de etkiledi. Bu yasa, ülkedeki deniz aracı sayısının azlığı nedeniyle oldukça önemsizdi. Bulgaristan'da deniz ve nehir taşımacılığı aslında devlet tarafından daha sonraları yaratıldı.

Tarımda da kapitalist sektöre son darbeler bu dönemde indirildi. İlk iki aşamada uygulanan tedbirler, yani Halk Mahkemesi Kararıyla yapılan toplumsallaştırmalar yasa dışı yollarla ve vurgunculukla elde edilen mülkiyete el konması, endüstri ve madencilikte yapılan kamulaştırmalar, restoran sayısını sınırlandırma konusundaki yasanın uygulanması, tarım reformunun uygulanması gibi tedbirler köy burjuvazisinin ekonomik temeline büyük darbeler indirmişti. (Birçok küçük endüstriyel işletme ve ticarî şirket ya kamu malı oldular ya da kapandılar.) 1948 başlarında devleti tüm tarım aletlerini satın almakta yetkili kılan bir yasa çıkarıldı. Traktör ve diğer tarım makinaları ve aletleri kapitalist çiftliklerden alındı ve devletin işlettiği makina ve traktör istasyonlarına verildi. Aynı yıl özel bir yasa ile ortakçılık yasaklandı.

Devlete Teslim Kotaları Sistemi, tarımda kapitalist mülkiyetin sahasını azaltmakta oldukça önemli bir rol oynadı. Kapitalist çiftlikler artan oranlara göre —sahip oldukları toprak miktarına bağlı olarak— ürünlerini devlete teslim etmek zorundaydılar. Devletin uyguladığı bu tedbirlerle ve herşeyden önce vergi sistemi ile devlete zorunlu teslim sistemi sonucu varolan kapitalist çiftlikler 1940'ların sonu ve

1950'lerin başında önemli miktarda topraklarını devlete verdiler. Böylece çiftliklerin çoğu kapitalist niteliklerini yitirip kurulmaya başlayan kooperatif çiftliklerle birleştiler.

Toprak reformu ve tarımsal üretim firmalarının ve ticarete özel sektörün gittikçe kısıtlanması sonucu tarımda kapitalist mülkiyet önemli ölçüde azalmıştı. Devlete Teslim Kotaları sistemi bu anlamda çok önemli bir rol oynadı.

1950'lerin ortalarında üretim araçlarının kapitalist mülkiyeti ve böylece insanın insan tarafından sömürüsü ortadan kaldırılmış, yerini sosyalist devlet mülkiyeti sistemi almıştı. Kişinin gelişmesini en iyi biçimde sağlayan sosyalist üretim, karşılıklı yardım ve kardeşçe işbirliği ilişkileri ekonomide hakim duruma geldi. 1956'da ulusal ekonominin sosyalist sektörü, endüstriyel üretimin % 97.7'si, tarımsal üretimin % 79.0'u ve perakende ticaretin % 99.5'ünü oluşturuyordu. Kamu sektörü ulusal gelirin % 89.4'ünü sağlarken ülkedeki sabit sermayenin % 95.3'üne sahipti.

Kamulaştırılan üretim araçlarına karşılık olarak ödeme yapılması sorunu kapitalist mülkiyetin kaldırılmasına ilişkin olarak ortaya çıktı. Bu sorun doğal olarak burjuvazinin mülksüzleştirilmesinin bazı biçimlerinde ortaya çıkabilirdi: satın alma, devlet tekelinin o alana girmesi ve ulusallaştırma gibi el koyma durumlarında karşılığını ödemek yoluna gidilemezdi.

Marksizm-Leninizm klasikleri kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde devlet tarafından kamulaştırılan üretim araçlarına herhangi bir ödeme yapılması konusunu belirtmemişlerdi. Fakat bu sorunun çözümünü kapitalistlerin kendi davranışlarına ve muzaffer işçi sınıfına karşı tavırlarına bağlıyorlardı.

BKP bu soruna yapıcı bir yoldan yaklaştı. Belli şirketlerin hisselerini almak için çıkarılan yasayla, Özel Endüstri ve Maden işletmelerinin Kamulaştırılması Yasasının bazı maddelerinin içeriğinde görüldüğü gibi belli miktarda öde-

me yapılmasına karşı çıkılmıyordu. (*) Bulgar burjuvazisinin tavrı ve halk yönetimine karşı mücadelesi hükümetin karşılık olarak ödeme yapılması konusundaki tavrını değiştiren başlıca nedenlerden biriydi. İlk aşamadaki tedbirlerden etkilenenler dışındaki Bulgar Burjuvazisine, işletmelerin kamulaştırılmasında ödeme yapılmadı. Bulgar kapitalistleri ülkenin ekonomik yaşamına herhangi bir vatandaş gibi katılmak zorunda kaldılar.

Yabancı burjuvaziyle belli bir uzlaşma yapıldı. Daha önce bahsedilen anlaşmalar nedeniyle ilk aşamada ulusallaştırılan işletmelere belli bir miktar para ödendi (İhracat malları yoluyla kazanılan gelir karşılığı). Bu, ileri kapitalist ülkelerle normal ekonomik ilişkilerin kurulması için yapılmıştı. 1940 sonları ve 1950 başlarındaki tekелci burjuvazinin tavrı bu yöndeki yeni adımların atılmasını engelleyici yöneydi. Emperyalist devletler ticarete Bulgaristan'a karşı bir ambargo politikası izlediler (diğer sosyalist ülkelerin durumu gibi). Kamulaştırılan mülkiyete bir ödeme yapılması sorununun çözümlenmesine yardım eden bir değişiklik oldu ve başlıca malî sorunların düzenlemesi için gerekli anlaşmalar imzalandı. Bu ülkeler Bulgaristan'ın ulusallaştırdığı mülkiyet için o ülkenin vatandaşlarının iddiaları karşılığı bazı ödemeler istediler. İsviçre, İsveç, Fransa, İngiltere, Norveç, Hollanda, Avusturya ve ABD ile bu tür anlaşmalar imzalandı. Ödenen miktarlar büyük değildi, çünkü bu ülkelerin tekelleri Bulgaristan ekonomisine büyük ölçüde yatırım yapma yoluna değil ülkeyi ticarî yollardan sömürme yoluna gitmişlerdi.

* * *

Bulgaristan ekonomisinde kapitalist mülkiyetin kaldırıl-

(*) Karşılıklı olarak yapılan ödemeler hiçbir şekilde işletmelerin tam fiyatını ödemek değildi çünkü bunlar kapitalist sömürüyle elde edilmişti, daha çok eski kapitalistlerin ülkenin ekonomisinin yeniden kurulmasına katılmasını sağlamak amacındaydı.

ması ve sosyalist ekonominin kurulması, üretici güçlerin gelişimi, refah, halkın yaşam standardının yükseltilmesi ve ülkenin her yönden gelişmesi yolunda geniş ufuklar açtı. 1972'de Bulgaristan'ın Gayri Safi Milli Hasılası 1939'dakinden 11 kat büyüktü, ulusal gelir ise 6 ya da 8 kat fazlaydı (kişi başına ulusal gelir ise hemen hemen 5 kat artmıştı) Ülke endüstrisi artan bir hızla gelişti. 1972'de endüstriyel üretim 1939'unkinden 43 kez daha fazlaydı. Sermaye malları üretimi ise 115 kat, tüketici malları üretimi 22 kat artmıştı. Günümüzde endüstri ulusal gelirin % 50.8'ini oluşturur. 1972'de kişi başına düşen elektrik enerjisi 2.596 kw/s, kömür 3.431 kg, demir 182 kg, çelik 247.2 kg, metaller 236 kg ve çimento ise 465 kg dır. Tarım da üretimini artırdı, ulaştırma daha de gelişti. Bulgaristan şimdi çok gelişmiş hava, nehir, deniz taşıma araçlarına sahiptir. Parasız olan sağlık hizmetlerinde, eğitimde ve kültürde çok şeyler yapılmıştır. Emekçi kitlelerin gerçek geliri her geçen yıl artmaktadır.

Bulgaristan gelişiminin bu günkü aşamasında, gelişmiş bir sosyalist toplumun kurulmasından kaynaklanan problemlerini BKP'nin 24 Nisan 1971'deki Onuncu Kongresinde kabul edilen Programını gerçek yaşama uygulayarak çözüyor. BKP Birinci Sekreteri Todor Zivkov'un BKP Merkez Komitesi raporunda (10'uncu kongrede) belirttiği gibi : «Bulgaristan sosyalist devrimin geçiş dönemini başarıyla tamamlayarak, sosyalist üretim ilişkilerinin zaferini sağlamış ve toplumsal yaşamın bütünündeki nitelik ve nicelik değişiklikleri sonucunda ileri sosyalizmi kurma aşamasına girmiştir. Bu dönemde sosyalizmin maddî ve teknik yapısının kurulması tamamlanmalı, sosyalist üretim ilişkileri ilerletilmeli, kültür zenginleştirilmeli ve halkın refah seviyesi yükseltilmelidir.» Tüm bunlar sosyalist devrimin zaferiyle ve Bulgar toplumunun sosyalist çizgide yeniden kurulmasıyla mümkün olmuştur.

Zlatko Zlatev

Bulgaristan ekonomisinin sosyalist temeller üzerinde kurulmasında demokratik halk hükümetinin çözmek zorunda olduğu en temel ve en zor problem tüm ulusal ekonomiyi modern teknolojinin temelleri üzerine oturtabilecek ve ülkenin ekonomik ve kültürel gelişimine güçlü bir ivme verecek büyük ve modern bir endüstrinin kurulmasıydı. Ekonomik ve teknolojik açıdan geri kalmış Bulgaristan'ı değiştirmek, ulusal zenginliği hızla arttırmak ve Bulgar halkının düşük yaşam standardını yükseltmek için gelişmiş bir endüstrinin ve herşeyden önce metalurji, makina yapımı, temel kimya sanayinin kurulması ve enerji üretiminin gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Sadece ülkenin hızla endüstrileştirilmesi yoluyla ulusal emek ve kaynaklar rasyonel bir biçimde kullanılabilir, ekonomik ve toplumsal sorunlar köklü bir şekilde çözümlenebilirdi.

Sosyalizmin kurulması büyük ölçekli bir endüstrinin kurulmasıyla yakından ilişkiliydi. Lenin bunu şöyle vurgulamıştı : «Sosyalist bir toplum kurmanın gerçek ve tek temeli yalnız bir tanedir; büyük ölçekli endüstri.»

Büyük ölçekli endüstri tüm ulusal ekonomide emeğin verimliliğini arttırmak, toplumsal parçalanmayı, geri kalmışlığı ve yoksulluğu yok etmek, işçi sınıfının yerini sağlamlaştırmak ve halk kitlelerinin kültürel yaşamını geliştirmeyi garanti etmek durumundadır.

9 Eylül 1944'de demokratik halk yönetiminin kurulması ve sosyalist devrimin zaferinden önce Bulgaristan Avrupa'nın en geri kalmış ülkelerinden biriydi. Burjuva hükümetler üretici güçlerin sağlıklı bir gelişimini sağlayamadı. 1939'da ulusal gelirin yüzde 52'sini tarım, yüzde 15'ini ise **sanayi** yaratıyordu. Tarım, nüfusun yüzde 80'inin çalıştığı bir ekonomi kesimi olmasına rağmen, maddî ve teknik temeli ilkel. Başlıca tarım aleti karasabağı ve ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önceki yıllarda pulluk yaygınlaştı. Tarımsal üretim esas olarak el emeğine dayanıyordu. Daha büyük çiftliklerde (çok az sayıda da olsa) bazı tarım makineleri örneğin traktör, biçerdöver, vb. vardı, ancak bunlar toprağın önemsiz bir kısmının ekilip biçilmesinde kullanılıyordu.

Bulgar tarımı, küçük, parçalı, verimsiz bir tarımdı ve kır nüfusunun büyük çoğunluğunu ömür boyu bir yoksulluğa mahkum ediyordu. 1946 sayımına göre, ülkede 4 436 000 hektar ekilebilir arazide kurulmuş 1 094 904 çiftlik vardı ve bunlar 12 205 949 parsel dağılmıştı. Bu duruma göre ortalama her çiftliğin 4 hektar toprağı ve köylere dağılmış 11 parseli vardı. Bu toprağın bir yandan çok bölünmüş olduğunu ve makinalaşmış tarıma uygun olmadığını gösterir. Diğer yandan ise iklim koşullarının ve çiftlik hayvanlarının düşük verimine dayalı tahıl üretiminden elde edilen düşük ve her yıl değişen gelirler açısından, her çiftliğe düşen ortalama toprağın azlığının köylülere yetersiz gelir sağladığını gösterir. Tarımda kârın ve verimliliğin düşüklüğü, ülkenin yoksulluğunun, endüstriye yetersiz hammadde sağlanmasının, dış ticarete sınırlı ihracat imkânlarının ve ulusal gelirin oldukça az olmasının nedenlerinden biridir.

Demokratik halk yönetiminin kurulmasından önce endüstri çok az gelişmişti. Sadece bazı hafif sanayi dallarının durumları farklıydı (1939'da toplam endüstriyel üretimin yüzde 71'ini oluşturan yiyecek, içecek ve tekstil sanayileri idi), Gerçekten Bulgaristan'da bir ağır sanayi yoktu. İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında kurulan birkaç metalurji ve makina yapımı işletmelerinin üretimi çok dü-

şüktü. Taşkömür ve linyit üretimleri görece olarak daha ileriydi. (1939'da 2 214 000 ton, 1944'de 3 014 476 ton). Toplam endüstriyel üretimde demirli metal cevherleri madenciliği ve demir metalurjisi payı yüzde 0.2, demir dışı metaller ve demir dışı metalurjinin payı yüzde 0.3, makina yapımının ve metal işletmenin payı ise yüzde 2.4, kimya sanayii ise yüzde 1.9'du.

Elektrik enerjisi üretimi ise büyük ölçüde geriydi (226 milyon kw/s). Bu, endüstrinin gelişimini, genel olarak ulusal ekonominin gelişimini, halkın yaşamının ve kültür standardının çağın standartları düzeyine yükselmesini engelliyordu. 4 ya da 5 önemli elektrik santrali (5 000 ile 11 000 kw/s kapasiteli) dışında teker teker endüstri bölgelerinin ve şehirlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan enerji üretim işletmeleri küçüktü. 1944'de sadece 784 şehir ve köyde (köylerin sayısı 5 800) elektrik vardı. Ülkede entegre bir enerji şebekesi yoktu.

Bulgar endüstrisi küçük ve teknik açıdan geriydi. İşletmelerin çoğu atelye niteliğindeydi. 1939'da 3 355 endüstriyel işletme çalışıyordu ülkede ve bunlarda çalışan işçi sayısı 92 961'di. Makina ve donanımın büyük bölümü eski ve yıpranmıştı, üretim süreçlerinin çoğu makinalaşmamıştı. Bulgar endüstrisinin teknik geriliğinin en güzel kanıtı mekanik motorların sayısının büyüklüğüne karşılık elektrik motorlarının yetersiz kapasiteleriydi (1939'da sadece 198 000 beygir gücü).

Doğal kaynaklar yeterince işlenmiyor ve bilinmiyordu. Bunun içindir ki, birkaç sanayi dalının gelişmiş bir hammadde kaynağı yoktu. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Bulgaristan gerekli demir ve demir dışı metalleri, sıvı yakıtı, kimyevi maddelerin büyük kısmını, kâğıt ve deri sanayileri için gerekli hammaddenin yüzde 62'sini ithal ediyordu. Ülkede pamuk ve yün üretiminin yetersizliği tekstil fabrikası sahiplerinin gerekli hammaddeyi dışardan almasını gerektiriyordu.

Bulgar endüstrisinin tipik bir niteliği ülkenin çeşitli bölgelerinde dağılmış olmasıydı. Üretim kapasitesinin ana kıs-

mı 7 endüstri merkezinde yoğunlaşmıştı. (Sofya, Plovdiv, Gabrovo, Pernik, Sliven, Ruse, Varna). Bu şehirlerdeki endüstri işletmeleri ülkenin toplam endüstriyel üretiminin yüzde 70'ini oluşturunuyordu. Aynı zamanda, büyük bölgelerin kendi sanayileri yoktu. (Rodoplar, Strancalar, Dobruca, Kuzey Batı Bulgaristan gibi.)

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Bulgaristan geri kalmış tarım - endüstri ülkeleri grubuna giriyordu. Bulgaristan'ı hemen hemen aynı yüzölçümü ve nüfusa sahip gelişmiş endüstri ülkeleri ile kıyaslarsak, 1939'da ülkenin elektrik enerjisi üretiminin Norveç'inkinden 37.3 kez, İsveç'inkinden 26.5 kez, Belçika'nunkinden ise 19.8 kez daha az olduğunu görürüz. Kömür açısından bu oranlar sırayla 4.1, 12.3, 6.0, ve 14.9; çimento açısından ise 2.7, 5.3, 2.7, ve 11.3'dü. Bulgaristan ve gelişmiş ülkeler arasında ekonominin diğer dallarında da böyle büyük farklar vardı.

* * *

Sosyalist devrimin zaferinden önce varolan politik, toplumsal ve ekonomik koşullar üretici güçlerin hızlı gelişimine elvermiyordu. Bulgaristan'ın ekonomik geri kalmışlığının, toplumsal üretim hacmindeki yetersiz büyüme hızının, (bazı yıllarda düşme bile oluyor) nedeni Bulgar burjuvazisinin ekonomik zayıflığı, özel sermayenin esas olarak verimsiz alana yatırılması, ülkenin tarım ürünleri ve endüstriyel hammadde üreten bir ülke olarak kalmasını tercih eden ve eşit olmayan koşullarda ticaret yapan kapitalist Batı Devletleri'ne olan bağıllık, ulusal ekonominin bölünmüşlüğü, ilkelliği ve verimsizliği, plânlamanın olmayışı, her kapitalist toplumda olan bunalımlar, ulusal gelirin burjuvazi tarafından hoyratça tüketilmesi, ulusal gelirde birikim fonunun düşüklüğü vb. idi.

9 Eylül 1944 Ayaklanması'nın zaferi ve demokratik halk yönetimi altında yapılan değişiklikler ulusal ekonominin dinamik gelişimi için olumlu ön koşulları yarattı. Vatan Cephesi'nde birleşen ve Komünist Parti tarafından yönlendiril-

len Bulgar halkının ilerici güçleri, gerici toplumsal güçlerin ve onların politik temsilcilerinin —burjuva muhalefet partileri, Bulgar Çiftçi Birliği (N. Petkov) ve Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi (birleşik),— tutuculuğunu ve direnişini yendi. Bu partiler Bulgaristan'ın kendi ağır sanayini geliştirecek imkân ve kuvvete sahip olmadığını ve gelecekte de tarım ürünleri üretip satan bir ülke olarak kalması gerektiğini savunuyorlardı.

Aralık 1947 kamulaştırmaları, endüstrideki maddî ve teknolojik olanakların büyük bölümünün devletin eline toplanmasını sağladı. Son kamulaştırmalar ulusal sosyalist ekonomik gelişim hızını arttırmada da önemliydi. Artan üretimin önüne kapitalistlerin kendi mülkiyet çıkarları ya da halk yönetimine karşı düşmanca tavırları nedeniyle koydukları engeller ortadan kaldırıldı. Endüstri işletmeleri birleştirildi ve yeniden kuruldu. Emegın verimliliğini ve kârlılığını arttıran daha iyi bir üretim düzenlemesi ve yeni teknoloji getirildi. Devlet plânlı ve rasyonel bir yatırım politikası izleme, endüstri ve ulusal ekonominin gelişimi için büyük miktarlarda yatırım yapma olanağına sahip oldu.

Temel üretim araçları üzerinde kamu mülkiyeti kurulması, ulusal ekonominin plânlı ve oranlı bir gelişimi, tüm ekonomide merkezî ve bütünsel yönetimin kurulması, tek tek işletmelerin bütünlük taşıyan bir ekonomik mekanizma içinde birleşmesi için gerekli koşulları yarattı. Tüm ülke çerçevesi içinde gerçekleştirilen plânlı üretim örgütlenmesi değişik ekonomik dalların etkin gelişimi ve doğru yönetimi için gerekli temeli oluşturdu. Demokratik halk devleti ekonomik plana dayanarak büyük ölçekli üretimi düzenledi, tüm insan gücünün istihdamını garantiledi, ekonominin kesimleri için yüksek büyüme hızları ve doğru oranlar belirledi, toplumsal problemlerin planlı bir biçimde ele alınmasını sağladı, maddî ve mali kaynakların rasyonel kullanımını gerçekleştirdi ve onları herhangi bir aşamada en önemli sorunun çözümlenmesi yönünde harekete geçirdi. Planlı sistem, tüm üretim kapasitelerinin tam kullanılması, ulus ekonomisindeki gizli kaynakların açığa çıkarılması ve kullanıl-

ması, ulusal ekonomiye gelişmiş bir yapı kazandırılması için gerekli koşulları yarattı.

Küçük ölçekli ve verimsiz özel sektör endüstrinin gelişimi için büyük sermaye yatırımları yapabilecek bir durumda değildi. Teknolojisi geri ve emeğin verimliliği düşük olan kapitalist işletmeler yüksek büyüme hızını garantileyebilecek büyük ölçekli sermaye birikimi için somut bir temel olarak kullanılamazdı.

Üretim araçlarının kamu mülkiyeti, sosyalist planlama ve diğer etkenler, birikim fonunun ve ulusal gelir içindeki yüzdesinin hızla artışı ekonomik ve endüstriyel gelişimde yüksek bir hız sağladı. 1928-1939 döneminde Bulgaristan'ın ulusal geliri içinde birikimin payı yılda ortalama yüzde 11.7 civarındaydı, gelişmiş kapitalist ülkelerde ise bu ancak yüzde 15'e varıyordu. Sosyalist endüstrileşme yıllarında ve özellikle 1948-1960 döneminde, ulusal gelirden birikimin payı yüzde 23.4'dü ve bu dönemde yıldan yıla yüzde 16.13 ve 28.87 arasında değişiyordu. Ulusal ekonomide kamu sektörünün hakimiyeti maddi, malî ve insangücü kaynaklarının geniş ölçüde ülkenin endüstrileşmesi için harekete geçirilmesi olanaklarını yarattı.

Sosyalist Devrim, Kapitalist Batı Avrupa ülkelerinin, ulusal zenginliği soymalarına son verdi. Onların işletmeleri, bankaları, sigorta şirketleri v.b. ulusallaştırıldı. 9 Eylül 1944'den önce yabancı tekeller tarafından kâr biçiminde ihraç edilen ulusal gelir kesimi yeni fabrikalar, elektrik santralleri, maden işletmesi v.b. yapılmasında kullanılıyordu.

Üretici güçlerin hızlı gelişimi eski kaynakları genişletti ve yeni sermaye kaynakları yarattı. Hızla gelişen sosyalist endüstri birikim kaynaklarının sürekli artmasını sağladı. Üretimleri hızla artan endüstri kollarından elde edilen gelirle sağlanan birikim olanakları, ülkenin ekonomik gelişimi için devlet bütçesine gerekli gelirleri garantiliyordu.

Demokratik Halk Devleti Bulgaristan'ın endüstriyel gelişimini hızlandırmak için mümkün olan tüm yatırım kaynaklarını kullandı. (Ulusal ekonomi gelirleri, iç krediler, banka kredileri, tasarruflar, gelir vergisi v.b.) Ancak sosyalist en-

düstrileşmenin ilk yıllarında ekonomik planların öngördüğü projeleri karşılayabilecek bütçe gelirleri sağlanamıyordu. Ayrıca ülkede jeolojik araştırmalar, tasarım yapabilecek ve büyük endüstri projelerini kurup çalıştırabilecek yetişkin elemanlar yoktu. Metalurji, makina yapımı, kimya sanayii gibi dallardaki işletmelerin çalıştırılması için eğitilmiş mühendis ve işçi yoktu. Gerekli makinaları ve donanımı ithal edebilmek için yeterli ihracat kaynakları ve altın ya da dövizle çevrilebilir mevduat yoktu.

Bunun için, endüstrileşme sorununun çözülmesi ve özellikle gelişmiş bir ağır sanayi kurulması için, gelişmiş sosyalist ülkelerden ekonomik ve teknolojik yardım alma yoluna gidildi. Bulgaristan ilk olarak Sovyetler Birliği'nin her alandaki yardımından, güçlü endüstri olanaklarından, endüstrideki engin deneyiminden, kadrolardan, teknolojik ve bilimsel başarılarından faydalandı. Bu yardım sayesinde Bulgaristan'da ekonominin yeniden kurulması ülkenin imkânlarını kat kat aşan bir ölçeğe ulaştı. Bu koşullar ve SSCB ve diğer sosyalist ülkelerin verdiği ekonomik ve teknolojik yardım ülkenin ekonomik gelişimini etkiledi ve ülkenin ekonomik potansiyeline büyük bir yük bindirilmesini, biriktirim fonunun yüzdesinde büyük bir artışı ve emekçi halkın tüketim ihtiyacının büyük ölçüde kısıtlanmasını engellemiştir.

Temel olan SSCB'nin Bulgaristan'a ülkenin gelişimi için verdiği kredilerdir. 1960 sonuna dek iki ülke arasında 8 anlaşma imzalandı. Bu anlaşmalarla Sovyetler Birliği büyük endüstri işletmelerinin yapılması, tarımın makinalaşması, taşıma araçlarının verilmesi v.b için ülkeye makina, donanım, madde, teknolojik yardım vermeyi yükümleniyordu. Bunların tutarı 391 400 000 ruble (1 Ocak 1961 değeriyle) veya 435 milyon dolardı. Ülkenin endüstrileşmesinde çok önemli olan anlaşmalar 23 Ağustos 1947, 9 Ağustos 1948, 3 Şubat 1956, 20 Şubat 1957, 26 Aralık 1958 ve 31 Aralık 1960'da imzalanan anlaşmalardı. Bunlar sayesinde Bulgaristan büyük fabrikalar, elektrik enerji santralleri, cevher yatakları v.b için gerekli donanımı aldı.

Yatırım kredileri dışında SSCB 40 milyon rubleden fazla

tutan mal kredisi verdi. Bulgaristan bu tür kredileri 5 Temmuz 1947 anlaşması ve 13 Haziran 1950 anlaşması gibi özel anlaşmalarla aldı. Karşılıklı mal teslimi için protokoller ise 18 Ocak 1949, 31 Mart 1953 ve diğer anlaşmalarla sağlandı. Kapitalist Batı ülkelerine dış ticaret ödemeleri için gerekli olan altın ve dövize çevrilebilir mevduat kredileri de çok önemliydi. (Örneğin, 1946 Ağustosunda İsveç'ten gemi satın alınması için verilen 500 000 dolar kredi, 9 milyon ruble tutarında altının kredi olarak alınmasına ilişkin anlaşma, v.b.)

Krediler uygun koşullarda veriliyordu: yüzde 2 ya da 3 oranında faiz (Batı bankalarının faiz hadleri yüzde 4'le 7 arasında değişiyordu), ödeme için uzun bir süre, ödemelerin ve faiz hesaplarının anlaşmalarla belirlenen teslimin tamamlanmamasından sonra başlaması, borçların Bulgar ihracat mallarıyla ya da yeni kurulan fabrikaların ürettiklerinin ihracat edilmesi yoluyla ödenmesi.

SSCB ülkedeki endüstriyel üretimi (ticaret anlaşmaları dışında) çok çeşitli aletlerin üretimi için siparişler vererek, tüketim malları satın alarak da teşvik etti. Mayıs 1957'de Bulgar tersanelerinde Sovyet ticaret filosu için gemi yapımı üzerine bir anlaşma imzaladı. Hafif sanayinin gelişimi için ise Sovyetler Birliği ile mobilya, kadın-erkek hazır giyim eşyası, dokumalar, ayakkabı, şarap, konserve vb. ihracatı için anlaşma yapıldı. Bu, hafif sanayinin tam kapasitede çalışmasını, işgücü istihdamının artmasını ve ücretlerin yükselmesini, ülkenin ticaret ve ödeme dengesinin gelişmesini mümkün kıldı. SSCB gerekli hammaddenin büyük kısmını, kapitalist ülkelere ithal edilenler de dahil, Bulgaristan'a sağlamayı da yükledi.

Bulgar doğal kaynaklarının işlenmesi için teknik yardım gerekliliği, madencilik ve ağır sanayinin gelişmesi, SSCB ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında birkaç anlaşma ve protokol imzalanmasını gerekli kıldı. Sovyet teknik yardımını şu biçimlerde verdi:

- 1 — Yeni, gelişmiş üretim yöntemlerinin getirilmesi;
- 2 — Mineral kaynakların araştırılması;
- 3 — Değişik makinelerin, kimyasal maddelerin, endüst-

riyel malların üretimi için teknolojik dökümanların. (lisanslar v.b.) verilmesi;

4 — Endüstriyel işletmelerin tasarımı;

5 — Yeni fabrikaların, maden yataklarının, elektrik santrallerinin yapılması ve çalıştırılmasına yardım;

6 — Yeni işletmelerde üretimde çalışacak kadroların, teknik elemanların eğitilmesi.

Bulgaristan'ın endüstrisi ve ulusal ekonomisi için gerekli mühendis ve elemanların Sovyet yüksek eğitim kurumlarında eğitilmesi konusunda, Sovyet elemanlarının Bulgaristan'a gönderilmesi ve bunların ücretlerinin ne olacağı konusunda da Bulgaristan ve SSCB arasında birçok anlaşma imzalandı. Bu anlaşmalar ülkenin endüstrileşmenin ilk yıllarında oldukça önemli bir sorun olan mühendis ve teknik eleman sorunun çözümlenmesini kolaylaştırdı.

Ülkenin küçük yüzölçümü, sınırlı bir iç pazarı, az sayıda doğal kaynakları, ekonomik ve teknolojik geriliği nedeniyle Bulgaristan diğer sosyalist ülkelerle yakın bağlar kurmak ve işbirliği içine girmekle çok ilgileniyordu. Tarım ürünlerini ve sanayi mallarını bu ülkelere uluslararası pazar fiyatlarından daha avantajlı bir biçimde satabilirdi. Dünya sosyalist sistemi içinde kurulan karşılıklı yardım ve eşitlik ilişkileri, daha ileri devletlerin daha az gelişmişlerin gelişmesine yardım etmeleri Bulgaristan'ın ileri bir endüstri ülkesi olmasını hızlandırdı. Ocak 1949'da sosyalist ülkelerin ekonomik işbirliğinin kurulması, Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (COMECON) gelişen Bulgar ekonomisine yeni olanaklar getirdi.

1956 yılına dek olan gelişiminin ilk aşamasında COMECON çeşitli yönlerden önemli rol oynadı. 1) üye ülkeler arasındaki ticareti geliştirme, 2) bilimsel ve teknik işbirliğini düzenlemek ve belli endüstri dallarındaki gelişme için ülkelere teknik yardım sağlamak, 3) ekonomik deneyim değişiminin yapılması, 4) ulusal ekonominin durumu üzerine karşılıklı bilgi alış-verişi, 5) tek tek endüstriyel dalların gelişimi konusunda öneriler yapmak (özellikle madencilik ve

demir-dışı metal işleme, petrol ve gaz sanayii ve makina yapımı), 6) ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yolunda planların hazırlanması, 7) ulusal plan kavramlarında beraberlik sağlanması ve ulusal ekonomik planlar arasında işbirliğinin yapılması (önce, bazı dallardan başlayarak).

1956'dan sonra COMECON çalışmalarını üretim alanına yöneltti. Onun karar ve önerileriyle Bulgaristan'a demir-dışı metal işletmelerini geliştirme, belli makinaların üretiminde ve birkaç tarım ürününün yetiştirilmesinde uzmanlaşma şansını tanıdı. Bunlar için doğal ve ekonomik koşullar uygundu, hammadde sorunu yoktu, üretim deneyimi ve işgücü yeteri kadar vardı. Uzmanlaşma, bazı endüstri dallarında ve bunların alt dallarında üretimin modern teknolojisiyle ve büyük ölçekli olarak düzenlemesini mümkün kıldı, üretim maliyetinin düşük ve teknik düzeyin iyi olmasını sağladı.

Vatan Cephesi hükümeti ilk dokümanlarında ekonomi politikasının temel ilkesinin «endüstride yüksek bir gelişme hızı sağlamak», «halk kitleleri için tüketim malları üreten bir endüstri kurmak» olduğunu belirtmişti. İlk Cumhuriyet hükümeti bildirgesinde (Kasım 1946), «ülkenin mümkün olan en hızlı endüstrileşmesi için yükümlülüklerin tereddütsüz ve kararlı bir biçimde ele alınacağı» vurgulanmıştı. Bu amaç için hükümet, devlet, belediye, kooperatif ve özel tasarrufların yatırılması yoluyla yeni bir kaç fabrika; nitrojen gübresi, kalsine soda ve kostik soda, sülfürik asit v.b. üreten fabrikaların yapımını başlatacaktı. Hükümet önündeki yıllarda en önemli görevlerini şöyle belirtiyordu: «Varolan endüstri işletmelerini geliştirmek ve ilerletmek» ve yeni buhar ve su santralleri kurarak ve yeni maden havzalarını işleterek (Setya ve Martsa vadilerindeki gibi), «Kömür ve elektrik üretimindeki bunalıma son vermek.»

Başbakan, büyük devlet lideri ve BKP Genel Sekreteri Georgi Dimitrov; diğer ülkelerin iç yapılarında, ekonomi, bilim ve teknolojiye bir asırda yaptıklarını Bulgaristan'ın 15-20 yıl içinde başaracağını defalarca söyledi. «Ülkemizi güçlü endüstrisi olan bir ülkeye dönüştürmeye kesinlikle kararlıyız» diye vurguluyor ve şöyle devam ediyordu: «Kendi Bul-

gar endüstrimiz ve ekonomik gücümüz olmalıdır, çünkü bir devlet olarak ulusal bağımsızlığımızın ve özgürlüğümüzün temeli budur.»

Ülkenin tarihindeki ilk geniş kapsamlı ekonomi planı —Ulusal Ekonominin Rehabilitasyonu ve Gelişimi için İki Yıllık Plan (1947-1948),— ülkenin endüstrileşmesine ilişkin birkaç görev getirdi. 17'si büyük ağır sanayi işletmesi olacak 53 yeni işletmenin kurulması öngörülüyordu. Elektrik santrallerinin, barajların ve maden yataklarının kurulup çalıştırılması planlanıyordu. Ülkenin zayıf ekonomik ve teknolojik olanakları, çiftçiye etkileyen sürekli kıtlık, uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesinin ve öngörülen ticaret ve kredi anlaşmalarının zamanında gerçekleştirilmemesi, maddi ve teknik gereksinimlerin düzenlenmesindeki zorluklar birkaç endüstri projesinin başlatılmasını ve başlatılanların tamamlanmasını engelledi. İki yıllık planın gerçekleştirilmesi bir deneyim birikimi sağladı, maddi ve mali kaynakların, kadroların harekete geçirilmesine, SSCB ve diğer sosyalist ülkelerle işbirliği içinde ülkenin endüstriyel gelişmesinin hızlandırılmasına yardım etti.

Ulusal Ekonominin Rehabilitasyonunun son birkaç yılında (1947-1948) Bulgaristan'ın endüstriyel geriliğini yenmeyi amaçlayan ilk adımlar atıldı. Ancak BKP'nin 5. Kongresi'nden sonra BKP ve demokratik halk hükümetinin ekonomi politikasında ön plana geçen endüstrileşme ülkenin ekonomik gelişiminin ana gidişini belirlemeye başladı. Ülkenin mali ve maddi kaynaklarının, dış kredilerin, iç borçlanmaların, ithalatın, teknolojik kadroların ve ekonomik aygıtın ana bölümü ulusal doğal kaynakların incelenip işlenmesini, uzmanların eğitimini ve bir endüstri uzmanları ordusunun yaratılmasını öngören büyük bir endüstrileşme programının geliştirilmesinde kullanıldı.

BKP'nin 5. Kongresi (Aralık 1948) Bulgaristan'ın sosyalist endüstrileşmesi için gelişmiş bir program planladı. Sosyalizmin kurulmasında endüstrileşmeyi önemli ve belirleyici bir etken olarak saptadı. Parti ve devletin endüstri alanında çözmesi gerekli temel görevleri planladı. Georgi Dimitrov'-

un sunduğu Merkez Komitesi raporunda, güçlü bir enerji üretiminin sağlanması, madenciliğin geliştirilmesi, metallurji ve makina yapan fabrikaların kurulması, üretim araçları üretiminin öncelikle geliştirilmesi, hafif sanayi işletmelerinin birleştirilmesi ve tam kapasite kullanılması, doğal kaynakların araştırılması, endüstriyel hammaddelerin maksimum üretiminin sağlanması üzerinde duruldu.

Rapora ilişkin konuşmalarda, üretim araçlarının üretiminde sağlanacak maksimum artışın Bulgaristan'ın endüstrileşmesinin temelini oluşturduğuna işaret edildi. Ülke endüstrisinin daha da geliştirilmesinde, emeğin verimliliğinde hızlı bir artış sağlayacak, toplum yapısında ilerici değişimler yaratacak (işçi sınıfının ve aydın teknokratların nicel olarak artması v.b), tarıma teknoloji ve sun'i gübre gönderecek olan ağır sanayinin gelişiminde ana yerin elektrik enerjisi üretimine, metallurji, makina yapımı, ağır kimya sanayiine ayrılmasına işaret ediliyordu.

Birinci 5 Yıllık Planın direktifleri üzerindeki raporu 5. Kongre dinledi ve tartıştı. Planın temel politik ve ekonomik görevi: «Bulgaristan'da ülkenin elektrifikasyonu, endüstrileşmesi, tarımın makinalaşması ve sanayiyle işbirliği yoluyla sosyalist toplumun temellerinin atılması» idi. Ulusal ekonominin yapısında köklü değişimler öngörülüyordu. 1948'de endüstriyel üretimle tarımsal üretim arasında 30/70 olan oranın 1953'de 47/53 olması ve hafif sanayi ile ağır sanayi arasındaki oranın 70/30'dan 55/45'e düşmesi öneriliyordu. Bulgaristan'ı ilkel bir tarım ülkesinden, gelişmiş bir endüstri ve modern tarımı olan, bir tarım ve sanayi ülkesine dönüştürmek için gerekli bir önkoşul olarak yeni, ilerici bir ulusal ekonomik yapının kurulması öngörülüyordu.

Tüm endüstriyel üretim hacminin, savaş öncesi hacmini 3.8 kat, 1948 hacmini 2.2 kat aşarak 1953'de 400 000 milyon levaya (1948 fiyatlarıyla) ulaşması öngörülüyordu. Üretim araçlarının üretiminin 1948 üretimini 3.2 kat, tüketim malları üretiminin ise 1.8 kat aşması planlanıyordu.

Ülke ekonomisinde en zayıf noktalardan biri enerji üretimi idi. Bunun için Birinci Beş Yıllık Plan elektrik üreti-

minde hızlı bir artışı sağlıyordu (4.5 katlık bir artış öngörülüyordu). 1953 sonuna dek 38 kadar yeni elektrik enerji istasyonu tamamlanacaktı.

Beş Yıllık Planın diğer ana görevlerinden biri kömür üretiminde köklü bir artışın sağlanmasıydı. Büyük linyit yataklarının varoluşu, açık maden işletmeleri kurma imkanı, madenciliğin tamamen makinalaşmasını ve düşük maliyetli üretimi sağlayacak ve linyit kömürü üretimi 4.4 misli artıracaktı.

Beş Yıllık Plan madencilikte hızlı bir gelişme getiriyordu. Bu amaç yolunda jeolojik araştırma için, yeni maden ocaklarının açılması ve cevher zenginleştirme tesisleri, kablo hatları ve yollar yapılması için önemli miktarda fon ayrılıyordu.

Makina - yapım üretimi 1949-1953 döneminde 5.8'lik bir artış sağlayacaktı. Metal - işleyen makinalar (sondaj makineleri, öğütme makinaları, torna ve tesviye) ağır sanayinin bu dalında en önemli yeri alacaktı. 1953'de bunların üretimi 6 250 adede ulaştı. Tarım makinalarına (harman dövme makinası, ekin toplama makinaları, tohum ekicileri) büyük önem veriliyordu. Bu tip makinalar için bir büyük fabrika kurulması öngörülüyordu. Birinci Beş Yıllık Plan döneminde elektrik makinaları (elektrik motorları, transformatörler v.b) ve radyo ve haberleşme araçları sanayii (radyo, haberleşme teknolojisi v.b) üretiminde hızlı bir artış sağlanması gerekiyordu.

En kazançlı ve umut verici endüstri dallarından ağır kimya sanayi dalında birçok fabrika kurulması planlanıyordu. Bu alanda asıl çaba sun'i gübre, soda, sülfürik asit, yapay lastik, kok kömürü üretimine veriliyordu.

Hafif sanayi dalları görece olarak daha yavaş gelişecekti. Bu alanda yeni fabrikalar yapılması çok sınırlı bir şekilde planlanmıştı. Üretimi arttırmak için varolan üretim kapasitelerinin tam olarak kullanılması, yiyecek, içki ve tekstil dallarında varolan fabrikaların yeniden düzenlenmesi ve olumlu yönde geliştirilmesi sağlanacaktı.

Komünist Parti ve Demokratik Halk Hükümeti, sendika-

ların, Vatan Cephesi ve diğer emekçi halk örgütlerinin yardımıyla, Beş Yıllık Planın uygulanması ve endüstriyel sorunları başarıyla çözmek için Bulgar halkının üretici ve yaratıcı eylemlerini geliştirmeyi amaçlayan güçlü bir örgütlenme ve politik çalışma geliştirdi. Endüstri işçileri, üretim programlarının zamanından önce gerçekleştirilmesini, emeğin verimliliğinin artırılmasını, hammaddelerde, elektrik enerjisinde, yakıtta tutumlu olmaya çağrıldı. Sosyalist endüstrileşmenin karakteristik bir yönü işçi sınıfının, yeni fabrikaların yapımına ve üretimine, eski işletmelerin düzenlenmesi ve modernleştirilmesine ve ekonomik sorunların çözümlenmesine etkin, bilinçli ve yaratıcı bir şekilde katılmasıydı.

Tüm bu çabaların sonucunda, ekonomik gelişme hızı artırıldı. 1953 başında Birinci Beş Yıllık Planın zamanından önce gerçekleştirildiği öğrenildi. 30 Nisan 1953'de Devlet Planlama Komitesi açıklaması Beş Yıllık Planın endüstriyel üretime ilişkin kısmının 3 yıl 10 ayda tamamlandığını gösterdi.

Hükümetin ekonomi politikası, üretici güçlerin dinamik gelişimi için ve endüstrileşme problemlerinin başarıyla çözümlenmesi için gerekli koşulları yaratmayı amaçlıyordu. BKP Merkez Komitesi ve Bakanlar Kurulu, değişik endüstriyel işletmelerin kurulmasına, gerekli makinaların, hammadde ve işgücünün sağlanmasına, işletmelerin üretim çalışmalarına, uzmanların yetiştirilmesine ilişkin birçok karar ve kararnameler kabul etti.

1949-1952 döneminde enerji üretimindeki çabalar daha çok termo-elektrik enerji santrallerinin kurulmasını amaçlıyordu. Çünkü bunlar daha kolay planlanıyor, daha az yatırım gerektiriyor ve yapılan yatırımı daha kısa sürede geri ödüyorlardı. Amaç endüstrinin ve halkın artan enerji gereksinimini daha çabuk karşılamak ve enerji bunalımını azaltmaktı. Yeni enerji santralleri yakıt (kömür) kaynaklarına yakın olan eski endüstri merkezlerinde kuruluyordu: Sofya, Pernik v.b. Marica kömür yatağının genişletilmesi, Güney Doğu Bulgaristan'da (Dimitrovgrad) yeni bir endüstri mer-

kezinin kurulması, bu bölgede de termo-elektrik istasyonların kurulmasını gerektiriyordu. Aynı zamanda bazı küçük ve orta ölçekli hidro-elektrik enerji santrallerinin kurulması da gündemdeydi. Ülkenin hızla gelişen enerji tabanı için makina ve donanım sağlayan başlıca ülke Çekoslavakya'ydı.

Elektrifikasyon Bakanlığı varolan elektrik enerji üretim kapasitelerinin kullanımını artırmayı amaçlayan birçok tedbir aldı. Hidrolik ve dizel enerji santralleri üretim sürecinin 24 saate uzatılmasına yardım etti ve bazıları hiç durmadan çalıştı. Entegre elektrik enerjisi şebekesi hızla kuruluyordu ve yüzlerce yerleşme merkezi elektrikleştirilmişti. Elektrik enerjisi üretimi 1948'de 550 milyon kw/s'tan 1952'de 1 532 000 000 kw/s'a yükseldi.

1949-1952 döneminde Sofya Termo-elektrik Enerji Santrali, Republika Termo-elektrik Enerji Santrali (Pernik), Marica III Termo-elektrik Enerji Santrali (Dimitrovgrad) tamamlandı ve işletmeye açıldı. Bazı eski termo-elektrik enerji santralleri, Vasil Kolarov, Taza, Vidima, Aserica, Petrovo, Karilo-Sofya-Plovdiv, Pleves-Levski, Dimitrovgrad-Kardzali gibi elektrik enerji hatları geliştirildi. Planlama ve tasarımdaki hatalar nedeniyle, eğitilmiş kadroların yetersizliği, yabancı firmalarla yapılan anlaşmaların geç kalması, makina ve donanımın geç teslimi nedeniyle ve fonların, madde ve kadroların dağılmasına neden olan birçok projenin birden yapılmaya başlaması nedeniyle bazı elektrik enerji santrallerinin yapımı ertelendi. (Rosica, G. Dimitrov, Marica II v.b.) Elektrik üretimi planı tam olarak yerine getirilemedi. Bu hızla gelişmekte olan endüstriye bir takım zorluklar çıkardı ve hükümeti enerji sorununun çözümü için başka tedbirler almak zorunda bıraktı.

Elektronik sanayiinin temelleri Birinci Beş Yıllık Plan döneminde atıldı. Kuruluş planı yüzde 63 fazlasıyla tamamlandı ve üretim 8 kat arttı. Birçok fabrika kuruldu: Sofya'da enerji, radyo ve haberleşme araçları fabrikası, Burgas'da elektrik kablosu fabrikası, Nikolaevo köyü yakınlarında ve Stara Zagora eyaletinde elektrik porselen fabrikası, Siliven'deki ampul fabrikasının ve Ruse'deki N. Kirov fabrikasının

genişletilmesi v.b. Genel olarak Elprom işletmeleri modern araçlarla donatılmıştı. Yeterli kadroların üretim deneyiminin ve fabrikaların modern anlamda örgütlenmesinin (yapım büroları ve laboratuvarlar) yokluğu üretilen maddelerin kalitesinde, teknik ve ekonomik standartlarda ve maliyetlerde olumsuz etkiler yarattı.

1950'lerin başında kömür sanayiinde uzun dönemli bir yeniden kurulma işlemi başlatıldı. Maden işletmeleri yeni teknolojiyle çalışan modern işletmelere dönüştürülmeye başlandı (madencilikte kullanılan elektrikli lokomotifler, ağır yük asansörleri, tarama aletleri, buldozerler, lastik yataklı traktörler...). Kol gücüyle sağlanan üretim azaldı. 1953 sonuna doğru yeraltı madenlerinden kömürün taşınması ile açık madenlerden kömürün çıkarılması, yüklenmesi ve taşınması ile vagonlara kömürün yüklenmesi ve taşınması da makinalaştı.

Pernik Kömür yatağında (Republika ve Teva D. Blagoev açık madenleri) yeni cevher yatakları açıldı. Ülkedeki linyit yataklarının dağa iyi araştırılması ve çalıştırılması için çalışmalar başlatıldı. (Sofya yatağındaki birçok yeni maden). Ancak tüm madenlerin işletmeye açılması gecikti ve bu 1951-1952 kömür üretim planının gerçekleştirilmemesine neden oldu. Herşeye rağmen Birinci Beş Yıllık Plan döneminde kömür üretim hacminde büyük bir artış oldu. Bu artış artan emek verimliliği ve eski maden yataklarının genişletilmesiyle sağlandı.

Bütün olarak ise kömür üretimi demiryolu ulaştırmasının, termo-elektrik enerji santrallarının ve nüfusun gereksinimlerinin gerisinde kalıyordu. Özellikle kış sezonunda, ekonomide ve halka yakıt dağıtımında ciddi rahatsızlıklara neden oldu.

Jeolojik araştırma çalışmalarının gelişmesi önemli mineral yataklarının artmasına yol açtı. Cevher retim sanayi ve diğer sanayi kollarının gelişmesi için somut bir taban yaratılmıştı. Rodop dağlarında kurşun ve çinko cevherlerini zenginleştirme üniteleri ve taşıma hatları olan bir maden işletme kompleksi kuruldu. Demir-dışı maden işlemede ilk fab-

rikanın yapımına başlandı (Kurdzali'de). Demir cevherleri üretimi artırıldı. Krumovo köyündeki ve Cipnovci (Mihailovgrad Eyaleti) şehrindeki maden işletmeleri genişletildi. Bulgaristan'ın ilk metallurji fabrikası olan (demirli metaller için) Pernik'teki Lenin Fabrikası hızla kuruluyordu. Minerallerin ve özellikle inşaat sektörü için gerekli hammadde-lerin üretimi genişletilmişti. 1948'le karşılaştırılırsa 1952'de maden işleme sanayiinin (cevher zenginleştirme üniteleri de dahil) üretimi 3.2 kat arttı.

Makina yapımı çok yüksek bir hızla geliyordu. Üretim ilk beş yıllık plan döneminde 6 kat arttı. Düzinelerce makinanın esas olarak makina parçalarının, tarım aletleri ve madencilik araçlarının yapılmasında başarıya ulaşıldı. Fakat işletmeler arasında uzmanlaşmanın olmaması, yönetici kadrolar kadar mühendis ve teknik elemanların yetersiz üretim deneyimleri, makinaların yapımındaki hatalar ve diğer birçok neden dünya standartları altında, düşük kaliteli ve yüksek maliyetli aletlerin yapılmasına yol açtı. Uzmanlaşmış tamir işletmelerinin kurulması ertelendi.

Bulgaristan'ın genç makina yapım sanayiinin tüm bu eksiklerine rağmen, makina yapım sanayiinin modern maddi ve teknik tabanının yaratılması için birinci beş yıllık dönemde çok şey yapılmıştı. Birçok endüstri işletmesi kuruldu, yeni makinalar getirildi, yeni teknolojiler öğrenildi, yeni tasarım ve inşaat büroları kuruldu v.b. Birçok makina yapan fabrika kuruldu ve bunlara Sovyet teknolojisi getirildi (Sofya'daki Makina Fabrikası ve G. Kirkov Kazan Fabrikası, Ruse'deki tarım makinaları üreten G. Dimitrov fabrikası, Pernik'teki Madencilik Makinaları fabrikaları, aletler üreten Bolşevik fabrikası, Varna'daki G. Dimitrov Gemi Yapım ve Tamir fabrikası gibi). Dimitrovgrad'da kimyasal maddeler fabrikasının kurulmasıyla (ilk aşama 1951'de tamamlandı) ağır kimya sanayiinin temelleri atıldı. Nitrojenli gübreler, sülfürik asit, amonyak gibi önemli maddelerin üretimi başladı. Birinci beş yıllık dönemde kimya sanayii üretimi 2.2 kat arttı. 1952'de ilk selüloz fabrikası işletmeye açıldı.

Dimitrovgrad'da bir eternit fabrikası kuruldu ve Vulkan Çimento fabrikasının genişletilme işlemi tamamlandı.

1949-1952 döneminde hafif sanayiinin gelişmesindeki ana çizgi varolan işletmelerin bir kısmının birleştirilmesi, yeni makinalarla donatılması ve depoların tamiriydi. Her işletme bir ya da birçok endüstriyel malın üretiminde uzmanlaştı. Hafif sanayinin hemen tüm dallarında üretim artışı yeni fabrikaların kurulmasıyla değil, kapasitelerin rasyonel bir biçimde kullanılması yoluyla, üretim örgütlenmesini ve teknolojiyi geliştirerek ve özellikle makina ve donanımın 24 saat tam kapasite kullanılmasıyla sağlandı. Fabrikaların birçoğunda 3 vardiya sistemi kuruldu. Birçok yeni işletme de kuruldu: Ernst Thaelmann pamuk ipeği fabrikası, Mihailovgrad eyaletinde Ogosta köyü yakınında G. Genov yiyecek maddeleri işletmeleri, birkaç yeni ayakkabı ve konserve fabrikası, v.b...

Tekstil sanayinin üretim kapasitesi büyük ölçüde arttı. Endüstrinin kamulaştırılması sırasında varolan, küçük ve verimsiz teknoloji 567 tekstil fabrikasından 79 büyük ölçekli işletme kuruldu. Bunlar arasında Sofya'daki Runo, Siliven'deki G. Dimitrov, Gabrovo'daki V. Kolarev birleşik tekstil fabrikaları vardı. Bu dalda kamulaştırmadan önce varolan oransızlıklara son verildi (öncelikle pamuk ipliği ve dokumacılıkta). 1949-1952 döneminde tekstil sanayi üretimi 2.3 kat arttı.

Kazanılan başarılarla rağmen hafif sanayi (yiyecek ve içecek üretimi de dahil) nüfusun artan gereksinimini karşılayacak durumda değildi. Üretimin niteliği ve çeşitliliği açısından birçok eksiklik vardı. Satınalma gücünün yüksek olduğu durumlarda, stok mallarının yetersizliği iç pazarda bazı sorunlar yarattı ve malların kalitesini artırma çabalarını engelledi. Emegın verimliliği hala düşüktü. Üretim p'anelarının uygulanmasında belli bir ritmin sağlanamaması (elektrik enerjisi yetersizliğine ve hammaddelerin zamanında ulaşmamasına bağlı olarak), üretimin durdurulması ve birden hızlandırılması dönemlerinin birbirini izlemesi (3 aylık dönem ve yıl sonlarında) ekonomik göstergelerin kötüleşmesi-

ne ve üretim maliyetinin artmasına yol açtı. İşçilerin önemli bir bölümünün iş tecrübelerinin azlığı, çıraklık dönemlerinin kısalığı, işgücü akışındaki aksamalara, ücretlerin azlığına ve işçilerin yaşam koşullarının yükseltilmesinde varolan olanaklardan yeterince yararlanamamaya ilişkin olarak işgücünde ortaya çıkan dalgalanmalar, vasıflı işçilerin ortaya çıkmasına engel oluyordu.

Tarımsal üretimin gelişmesindeki geri kalmalar endüstri için gerekli hammaddelerin, özellikle pamuk, şekerpancarı, tütün, yün v.b maddelerin endüstriye sağlanmasında köklü zorluklar çıkarıyordu. Büyük fonların ayrıldığı jeolojik araştırma çalışmalarının yaygınlaşmasına ve bu alanda ulaşılan başarılarla karşın, ülkedeki birkaç bölge hala incelenmemişti, ve bazı önemli doğal kaynakların yatakları da bulunmamıştı (petrol, maden kömürü, manganez cevheri, v.b.) ya da bulunan yataklardan kesinlikle emin olunması ve bulunan yatakların işletmeye açılması gecikmişti. Tüm bunlar Bulgar endüstrisinin hammaddesini sınırlıyordu.

Birinci Beş Yıllık dönemde ülkenin endüstrileşmesi esas olarak 3 çizgide yapılıyordu. Ana çizgi yeni işletmelerin kurulmasıydı. Bu ülkenin ekonomik gelişiminin yönünü, ulusal ekonomi yapısındaki ileri değişiklikleri belirleyen, sermaye yatırımlarının ve maddi kaynakların önemli bölümünü kapsayan ve tasarımcılardan, inşaatçılardan, mühendis ve teknisyenlerden, işçilerden oluşan bir ordunun tüm çabalarını toplayan bir yöndü. Bunun nedeni Bulgaristan'ın modern teknolojiyle donatılmış büyük fabrikalarının varolmasında, ağır sanayinin temel dallarının geliştirilmemiş olmasında, ülke ekonomisi ve nüfusun gereksinimleri açısından önemli sanayilerin kurulmamış olmasında aranmalıdır. Yeni işletmelerin kurulmasına ağırlık verilmesinin bir diğer nedeni de ülkede endüstri kapasitesini rasyonel bir biçimde dağıtmak gereği idi. (Hammadde kaynaklarına yakınlık, uygun taşıma koşulları, işgücünün hazır olması. ekonomik açıdan geri kalmış bölgeleri geliştirmek gerekliliği açısından).

İkinci çizgi olan üretim kapasitelerinin modernleştirilmesi ve yenileştirilmesi de ülkenin endüstriyel gelişimi açısından

büyük ölçüde önemliydi. Hafif sanayi işletmelerinin bir çoğunda emeğin verimliliğini artıran ve üretimin kalitesini iyileştirme koşulları yaratan yenileştirme, birleştirme, teknik açıdan iyileştirme ve yeni binalara taşıma gibi tedbirler alındı. Fakat bu çizgide köklü çabalar ve fonlar harcanmadı. Bu çizgi Bulgaristan'ın teknolojik geriliğinin yenilmesine, makinalaşmaya, elektrifikasyona ve tarımda kimyevi maddelerin kullanılmasına yardım edecek durumda olmayan hafif sanayii etkiledi.

En sınırlı rol üçüncü çizginindi. Çoğunlukla el emeğinin kullanıldığı üretim süreçlerini makinalaştırmak. Bu sadece birkaç işletmeyi, birkaç endüstri dalını ve esas olarak kömür ve cevher işletmeciliğini etkiledi.

1949-1952 döneminde 700 kadar işletme yenilendi, genişletildi ya da kuruldu. Ağır sanayinin makina yapımı, ağır kimya sanayii ve bazı hafif sanayi dallarının (zanaatkâr üretiminin makinalaştırılması esas olarak) temelleri atılmıştı: ayakkabı sanayii (Sofya'da 9 Eylül Fabrikası, Plovdiv'de P. Cengelov Fabrikası, Gabrovo'da Sarpiluk Fabrikası), konfeksiyon sanayii (Sofya ve Varna'daki işletmeleri) gibi. Yeni endüstri merkezleri kuruldu (Dimitrovgrad, Madan, Radozem). Endüstrileşme Rodop Dağları gibi oldukça geri bir bölgeyi bile kapsadı.

Endüstriyel üretim çok yüksek düzeylerde artış gösterdi, (yılda ortalama yüzde 21'lik bir artış). 1948'e kıyasla 1952'de yüzde 214'lük bir artış oldu. Üretim araçları üretimi 2.5 kat, tüketim malları üretimi 2 kat arttı. İlk beş yıllık dönemde endüstrinin hızlı gelişimi sonucu ulusal gelirde yüksek bir oranda ilerleme kaydedildi: yılda ortalama yüzde 11.1'lik artış (karşılaştırma açısından, 1924-1944 dönemindeki yıllık ulusal gelir artış yüzdesi 0.9'du). Ulusal ekonomide endüstri önemli bir dal oldu ve 1952'de endüstri ve tarım üretimi toplamının yüzde 66.6'sını üretti. Üretim araçları üretimi toplam endüstriyel üretimin 1948'de yüzde 34.2'sini oluştururken, 1952'de yüzde 38.8'ini oluşturuyordu. 1953'de gerekli olan makina ve donanımın yüzde 31.1'i Bulgaristan'da üretiliyordu.

Birinci Beş Yıllık Planın başarıyla yerine getirilmesi sosyalist endüstrileşmenin geleceği için somut bir temeldi. Şubat 1954'de BKP 6. Kongresi, İkinci Beş Yıllık Planın görevlerini tartıştı ve kabul etti. Bu planın ana görevi gelecek birkaç yıl içinde emekçi halkın maddi ve kültürel standardının yükseltilmesi görüşüyle tüketim malları üretiminin maksimum ölçüde geliştirilmesiydi. İç sanayi ve kooperatiflere özel dikkat gösteriliyordu. Enerji üretimi ve kömür üretiminin gelişimi ile artan enerji ve yakıt gereksinimi (ülkenin gereksinimleri üretimden daha hızlı artıyordu) arasındaki boşluğu doldurmak için bu önemli sorunun çözülmesi yolunda çabaların yoğunlaştırılması öngörülüyordu.

Planın ana görevi saptanırken, endüstrileşme için büyük fonların ayrılması sonucu emekçi halkın gereksinimlerine konan sınırlandırmanın artık kaldırılması gereğinden, tarım ve yiyecek - içecek sanayinin gelişiminin geri kalmış olmasından ve kamu hizmetleri alanındaki aksamadan yola çıkılmıştı. Ulusal gelirdeki tüketim fonunun payı 1952'de yüzde 76.2'den 1956'da yüzde 85.7'ye çıktı, fakat bu birikim fonunda bir azalmaya yol açtı.

Üretici güçlerin gelişiminin yetersizliği açısından, birikim fonu'ndaki hızlı düşüş ekonomik olarak olumsuzdu. Ulusal ekonomideki sermaye yatırımlarının hızla artması imkânını ortadan kaldırıyordu. Bu, gelişme hızını, özellikle ağır sanayi gelişme hızını düşürdü, tüm ekonominin ve hepsinden önce tarımın makinalaşmasını ve tarımda kimyasal maddelerin kullanılmasını geciktirdi. Tarımdan kopan işgücü ve şehirlerdeki işsizlerin istihdamına ilişkin zorluklar ortaya çıktı.

BKP ve hükümetin ekonomi politikasındaki hatalar ve zayıflıkların ve İkinci Beş Yıllık Plan dönemindeki hızlı endüstrileşmeden sapmanın nedenleri şöyle sıralanabilir: Parti ve devlet ekonomi organlarının yetersiz deneyimi, Bulgaristan'ın ekonomik gelişimindeki belli sorunların belirlenememesi, uzun dönemli planların olmaması, ekonominin bazı sektör ve dallarındaki (özellikle tarımda) düşük ücretten ve maddi dürtülerin azlığından kaynaklanan toplumsal süreçleri

ve ekonomik yaşamdaki olumsuz eğilimleri ortadan kaldırmak için tüketimin artırılması kararı.

Partiye ve devlet mekanizmasına, kişiye tapma döneminde giren (biçimcilik, bürokrasi, öznelcilik ve iradecilik ile ekonomik ve toplumsal sorunların köklü biçimde incelenmesi gibi) yanlış çalışma ve yönetme yöntemlerinin bunda köklü bir etkisi oldu. İki ülkenin ekonomik olanaklarının farklılığı düşünülmeden ve 1950 ortalarında SSCB ve Bulgaristan'da çözümlenmesi gereken sorunların niteliğinin farklılığı düşünülmeden, Sovyet ekonomi deneyiminin ve Sovyet Hükümeti'nin sosyo-ekonomik yükümlölüklerinin Bulgaristan'a mekanik bir biçimde transferi (emekçi halkın gereksinimlerinin karşılanmasına aşırı bir önem, konut inşaatının hızlandırılması) de olumsuz bir rol oynadı.

İkinci Beş Yıllık Plan (1953-1957) endüstriyel üretim hacminde yüzde 60'lık bir artışı, elektrik enerjisi üretiminde iki katlık bir artışı, yeni cevher işletmelerinin kurulmasını, kömür üretiminin yüzde 89 artmasını ve jeolojik araştırma çabalarının daha büyük ölçekte yapılmasını öngörüyordu. Kimya sanayii üretimi yüzde 93 artacak, kurşun üretimi 5.5 kat, pik demir üretimi ise 15 kat yükselecekti. Makina yapımı gelişiminde daha düşük bir gelişme hızı öngörölüyordu (üretim artışı sadece yüzde 83 olacaktı. Birinci Beş Yıllık Plana kıyasla hafif sanayi üretiminde daha yüksek bir büyüme hızı sağlanması görüşüyle, sermaye yatırımlarının 1949-1952 dönemine kıyasla yüzde 2.4 kat artırılması planlanmıştı. 1957'de 1952'ye oranla üretim araçları üretimi yüzde 78, tüketim mallarının üretimi ise yüzde 48 artacaktı.

İkinci Beş Yıllık dönemde, planlanan zamanda bitirilmesi gereken az sayıda fakat önemli üretim projelerine sermaye yatırımı yoğunlaştırılacaktı. Planda öngörölen büyük ölçekli enerji üretiminin gerçekleştirilmesi için, Birinci Beş Yıllık döneme kıyasla, sermaye yatırımlarının yüzde 87 artması gerekliydi. Endüstri yatırımlarının yüzde 28'i, enerji üretim istasyonlarına ve enerji şebekesi kurulmasına ayrılmıştı. Kömür üretiminde yeni işletmelerin açılması ve ma-

kinalaşma için ayrılan fon 1949-1952 dönemindeki 3 katıydı.

1953-1957 döneminde endüstriyel üretimde köklü kalite değişimlerinin olması öngörülüyordu. Üretim sürecinin artan makinalaşması, gelişmiş emek örgütlenmesi, teknolojinin daha rasyonel kullanımı ve makinaların çalışmadıkları sürenin kaldırılması, enerji ve maddenin düzenli arzı, işçilerin, mühendis ve teknik elemanların iyi eğitilmiş olmaları, hammadde tasarrufu, vb. emeğin verimliliğini yüzde 35 artıracak ve üretimin maliyetini yüzde 16 oranında düşürecekti.

BKP'nin 6. Kongre kararlarında belirtilen görevlerin yerine getirilmesinde, birinci beş yıllık dönemin ölçeğini kat kat aşan bir endüstrileşme öngörülüyordu. Ulusal gelir ve birikim fonunun büyük ölçüde artışı, SSCB'den 1953-1957 döneminde alınan kredilerin artması sonucunda öngörülen düşük gelişme hızlarına rağmen, endüstrideki sermaye yatırımı 1949-1952 döneminde 551 400 000 levadan 1953-1957 döneminde 1 102 900 000 levaya çıktı (1 Ocak 1962 fiyatlarıyla).

Elektrik enerji santrallerinin kurulması alanında ise bazı termo-elektrik santrallerinin geliştirilmesi yanı sıra, daha güçlü hidro-elektrik santrallerin kurulmasına (Studen Kladenec - 60 000 kw/s, Stara Zagora 22 000 kw/s, vb.) ve ilk kez olarak da barajların kurulmasına başlandı. Barak-Debrastica hidro-elektrik santralının toplam kapasitesi 98 000 kw/s, Iskar (Kokaljane ve Daserel hidro-elektrik santrali) 48 000 kw/s, vb. idi. Entegre enerji şebekesi tamamlanmıştı. Bu elektrik enerjisinin doğru dağılımına, elektrik üretiminde kesintisizliğe ve enerji kaynaklarından yoksun Kuzey Bulgaristan'ın üretici güçlerinin gelişimi için olumlu koşulların doğmasına yol açtı.

Metallurjinin temelleri ikinci beş yıllık dönemde atıldı. Pernik'teki demir fabrikası çelik ve dövme demirli metalleri üreten ilk fabrika oldu. Karolzali'deki kurşun ve çinko fabrikası tamamlandı ve Pirdop'ta bakır fabrikasının kurulmasına başlandı. 1957'de kurşun üretimi 19 030 ton, çinko üretimi 7 513 ton ve çelik üretimi ise 159 172 tona ulaştı. Cevher üretimi 3.2 kat arttı.

Kimya sanayii de başarıyla gelişti. Devnja'da Karl Marx Soda fabrikası, Dimitrovgrad'daki Komple Kimya Tesisleri (süper fosfat üretimi için), Razgrad antibiotik fabrikası gibi büyük fabrikalar kuruldu. İç yapıda köklü değişiklikler yapıldı. Ağır kimya sanayii toplam kimya üretiminin yarısından fazlasını üretmeye başladı. Soda üretiminin yanısıra kostik soda ve fosfat gübreleri üretimi başarıldı. Sadece ülkenin gereksinimlerini karşılamakla kalmayıp, ihracat için önemli ölçüde üretim yapan eczacılık sanayii kuruldu. Genel olarak 1953-57 döneminde kimya sanayii üretimi 3 kat arttı.

Makina yapımında teknik ve maddi olanaklar geliştirildi. Birçok yeni fabrika kuruldu ve varolanların bir bölümü genişletildi. Ağır Sanayi Bakanlığı, işletmelerin modern aletlerle donatılması için önemli miktarda yatırım yaptı. Cevher zenginleştirme işletmeleri, konserve fabrikaları ve ağaç işleyen fabrikalar için kompleks aletlerin üretimine başlandı.

Herşeye rağmen Bulgaristan makina yapım sanayii dünya teknik düzeyinin hala gerisindeydi. Bunun nedenleri şunlardan kaynaklanıyordu: İdari ve teknik kadroların, tasarımcıların ve işçilerin yetersiz bilgi ve deneyimi, sosyalist ekonomik topluluğu (COMECON) çevrevesindeki çözümlenmemiş sorunlar ve özellikle uluslararası temelde üretimin yoğunlaşmasını, uzmanlaşmasını ve işbirliğini geciktiren uluslararası sosyalist iş bölümünde çıkan sorunlar. Özellikle küçük devletler için, sınırlı ulusal çerçevenin üretici güçlerin hızlı gelişimi için çok dar olduğu ortaya çıktı. Bunun yanısıra ülke içinde makina yapımı üretiminde uzmanlaşma geri kalmıştı. Aynı makinalar birçok işletmede ve üretim maliyetinin yüksek olmasına neden olacak şekilde az sayıda üretiliyordu. Makina yapım tasarımlarının, bazı özel makina ve teknolojik aletlerin, bilgi ve deneyim yetersizliği nedeniyle, gereksiz işlevlerle donatılması, dar ulusal pazar, vb. üretimde kazançsızlığa yol açtı. Ulusal içe kapanıklık henüz ortadan kalkmamıştı ve teknolojik ve bilimsel bilgi gelişmemişti. Onun için dünyadaki teknolojik ilerlemeler bilinmiyor ve uygulanmıyordu.

1953-57 döneminde tekstil sanayii daha iyi kaliteli doku-

malarda, desen çeşitliliğinde ve halkın gereksinimlerinin karşılanmasında önemli başarılar elde etti. Yeni işletmelerin kurulması, üretimin daha da yoğunlaşması, modern teknolojinin transferi ve daha iyi hammaddelerin satın alınması (başlıca sun'i iplik ve daha iyi kaliteli pamuk) için daha önemli miktarda fonlar (ilk 5 yıllık döneme kıyasla) ayrılmıştı. Ama tekstil sanayinin tekniğinin yenileştirilmesi oldukça yavaş ilerliyordu. Emek tüketici süreçlerin makinalaştırılması henüz geriydi. İşletmelerin birçoğunda eski ve verimsiz makinaların yerini modern aletler almamıştı. Yeterli modern makina ve otomatik sistemlerin olmayışı nedeniyle yeni üretim süreçlerinin kurulması gerçekleşmemişti. Sentetik malzeme ve yün ipliği, ülkede üretilmedikleri için az kullanılıyordu. Hem COMECON ülkelerinden hem de Batı Avrupa ülkelerinden oldukça eski yapıda ya da gerekli parçaları olmayan makinalar ithal ediliyordu.

Konfeksiyon sanayii oldukça gelişti. İlk büyük konfeksiyon fabrikaları açıldı. Modellerin ve ölçülerin yetersizliğine rağmen hazır giyim eşyalarına talep artıyordu ve bunlar halkın günlük yaşamının bir parçası oldu. Yağmurluklar, v.b. ihracı için yapılan birkaç büyük anlaşmayla dış pazarda başarılar kazanıldı.

Varolan üretim kapasitelerinin kullanılmasında yiyecek ve içecek sanayiileri yüksek oranlara ulaştılar. Tütün, konserve sanayiilerinin mevsimlik nitelikleri azaldı. Üretim süreçlerinin makinalaşması ve otomatikleşmesi hızlandı. (Özellikle konservecilik ve yağ üretiminde). Birçok yeni işletme kuruldu: şeker tasfiyehanesi, şarap mahzenleri, dondurucular, vb.

İkinci Beş Yıllık plan döneminde de endüstrinin hammadde temelini gelişmesi endüstrinin gelişimine ayak uyduramadı. İklim koşulları, gelenek ve deneyimleri olumlu olduğu halde tarım tekstil, yiyecek ve içecek sanayilerine yeterli ölçüde hammadde üretemiyordu, sebze, hayvan ürünleri, pamuk, yün, keten üretiminde açık vardı. Tarımda endüstriyel hammadde üretimi yetersiz bir hızla geliyordu. Yeryüzünün incelenmesindeki başarılarla rağmen, önemli

mineral yatakları bulunmadı veya tamamen incelenmedi. Varolan hammadde kaynakları tam olarak kullanılmadı.

Emeğin verimliliği de yeterli gelişmiyordu. Beş Yıllık Plan bu gösterge açısından gerçekleştirilemedi. Ücret artışları toplumsal emek verimliliğinin önünde gidiyordu. Bilimsel ve teknolojik başarılar üretimde çok yavaş uygulanıyordu ve her zaman başarılı olmuyordu. Birçok dalda ve üretimde teknik düzey günün gereksinimleriyle uyum içinde olmaktan çok uzaktı. Emek tüketen süreçler hâlâ mekanikleşmemişti. Enerji üretiminde olduğu gibi yeni teknolojilerin ve üretim süreçlerinin kullanılması sağlanamıyordu.

İkinci beş yıllık dönemde ulaşılan başlıca başarı enerji sorununun çözülmesi idi. Enerji ve kömür üretimindeki hızlı artış, üretimle enerji ve yakıt gereksinimi arasındaki boşluğun ortadan kalkmasını sağladı (1958).

Ağır sanayideki gelişmenin sonucunda, endüstriyel üretimde kalite değişikliklerinin gerçekleştirilmesi sürdürüldü. Üretim araçlarının payı arttı: Metalurji, makina yapımı ve ağır kimya sanayii üretimlerindeki artışlar ülkenin ihracat olanaklarını genişletti ve ihracatta ileri değişiklikler getirdi. 1956-1957 döneminde önemli miktarda kimyasal maddeler ve makinalar uluslararası pazarda satıldı.

1957 endüstriyel üretimi 1952 üretimine göre yüzde 76 artmıştı (planlanan artış yüzde 60'dı). Ama endüstriyel üretimin yıllık ortalama artışı yarı yarıya azalmıştı (ilk beş yıllık dönemde yüzde 21 olmasına karşın ikinci beş yıllık dönemde yüzde 12.7). Makina yapımının gelişmesi geri kaldı ve bu ulusal ekonominin birçok dalında teknolojik ve maddi olanakların yenilenmesini, endüstri, tarım ve inşaatlardaki üretim süreçlerinin mekanikleşmesini geciktirdi.

1953-57 döneminde köklü endüstri tabanı olmavan yeni birkaç bölge endüstrileşmeye başladı: Kuzey Doğu Bulgaristan ve Pirin Bölgesi. Yeni merkezler kurulmaya başladı: Devnja, Kardrali vb. Kuzey Bulgaristan'ın endüstrileşmesi arka planda olmaya devam etti. Oysa bu bölgede hafif sanayinin gelişmesi, inşaat maddelerinin üretimi (çimento, cam, alçıtaşı), selüloz ve bazı makina çeşitlerinin üretimi

için olumlu nesnel koşullar (işgücü, hammadde, vb.) vardı.

İkinci Beş Yıllık dönemin sonuna doğru Parti ve devlet ekonomi politikasındaki bazı hatalar ve ülkenin endüstriyel gelişimindeki yavaşlık ortadan kalkmaya başladı. Bu anlamda önemli rolü BKP Merkez Komitesinin 1956 oturumu oynadı. Ülkenin endüstriyel gelişimde geri kalmasını ve bunun, ulusal ekonominin tüm dallarında ortaya çıkardığı zorlukları gözönüne alan Oturum, kişiye tapma yanlışının hakim olduğu dönemde alınan endüstri gelişimi hızını kesme kararını «5 nci Kongre karar ve öğretilerinden bir sapma» olarak niteledi.

1956 Nisan oturumundan ve BKP'nin 7 nci Kongresinden (Haziran 1958) sonra, Bulgaristan'da endüstriyel gelişimin hızını artırmak, ana sorunları çözümlmek için çok çalışıldı. İkinci Beş yıllık planın tamamen yerine getirilememesindeki zayıflıklar incelendi ve bunların yokedilmesi için tedbirler planlandı. Devlet ve Partinin endüstri yönetimi geliştirildi. Sosyalist endüstrileşme sorunları tartışılmaya ve yapıcı şekilde çözümlenmeye başlandı. Maddi teşvik ilkesinin yanlış kullanılmasına ve sosyalizmin nesnel ekonomik yasalarının etkilerinin olduğundan az tahmin edilmesine son verildi. Üretici güçlerin hızlı gelişimi işgücü istihdamını artırdı ve ücretleri çoğalttı. BKP Beşinci Kongresinin ağır sanayinin ve endüstrinin hammadde tabanının hızlı gelişimini öngören doğru kararı uygulanmaya kondu. Teknolojik ilerlemeye ve emeğin verimliliğinin artmasına büyük dikkat harcandı. Üretimin yönetiminde sendikaların rolü kadar işçi sınıfının rolü de artırıldı.

BKP'nin 7. Kongresi sosyalist ulusal ekonominin kurulması sürecinin tamamlandığını gördü ve sosyalizmin maddi ve teknik temelini sağlamlaştırılması ve yaygınlaştırılması ile sosyalist üretim ilişkilerinin mükemmelleştirilmesi görevini getirdi.

Kongrede tartışılan Üçüncü Beş Yıllık plan (1958-1962) üretici güçlerin daha hızlı bir gelişim hızını ve sosyalist üretim ilişkilerinin sağlamlaştırılmasını öngörüyordu (sosyalist yönetim biçimlerini mükemmelleştirmek, sosyalist mülkiyeti

sağlamlaştırıp yaygınlaştırmak, ücretlerde sosyalist sistemin geliştirilmesi, vb.).

Üçüncü Beş Yıllık planda birinci ve ikinci planlara kıyasla, sosyalist endüstrileşme sorunları daha derin ve daha ayrıntılı hazırlanmıştı ve her endüstri dalının görevi belirlenmişti.

Ağır sanayinin başlıca dalı olan makina yapımına özel dikkat gösterilmişti. Plan yeni makina-yapan fabrikaların kurulması (enerji üreten batarya, makara yatakları, traktör parçaları, elektrik araçları üreten fabrikalar) ve varolanların modernleştirilmesi için önemli sermaye yatırımları ayırıyordu. Üretimin ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği ve uzmanlaşması, az miktarda metalle üretilen makinaların ve yüksek verimli yeni makinaların üretilmesi, dayanıklı tüketim malları sanayinin (buzdolabı, çamaşır makinası, vb) geliştirilmesi Bulgar ekonomisinin makina ve donanım gereksiniminin Bulgar yapısı makina ve donanımla sağlanması (1962'de gerekli makinaların yüzde 66.8'i Bulgaristan'da üretilcekti) önemle vurgulanmıştı.

COMECON'nun önerilerine uygun olarak 1958-1962 döneminde gemi, elektrikli araçlar, asansörler, batarya ve sosyalist ülkelere ihraç edilecek diğer bazı makinaların üretimi artırılacaktı.

Organik endüstriyel sentezlerin gelişimini hızlandırmak için ağır kimya sanayiine sentetik ürünlerin üretilmesini başarma görevi veriliyordu. 1 000 000 ton kapasiteli bir petrokimya fabrikasının, sun'i ürünler üreten fabrikaların, nitrojenli gübre üreten yeni fabrikaların, selüloz ve kâğıt fabrikasının ve iki çimento fabrikasının kurulması öngörülüyordu.

Metalurji alanında, Plovdiv yakınlarında yeni bir kurşun çinko fabrikasının ve Kremikovci Demir ve Çelik işletmelerinin kurulmasına başlanması ve Pirdop'taki yeni bakır fabrikasının işletmeye açılması öngörülüyordu. Marica İztok yatağındaki kömür yataklarının işletilmesine ve gelecek 5 yıllık dönemde güçlü bir enerji kompleksinin kurulmasına büyük fonlar ayrılıyordu. 1962 sonunda enerji santrallerinin kapasitesi 2 katına çıkacak ve elektrik üretimi

5 000 000 000 kw/s'e çıkarak yüzde 88.3 oranında yükselecekti.

Hafif sanayi birkaç önemli görevle karşı karşıyaydı: 1) Varolan işletmelerin yenilenmesi, büyütülmesi ve modernleştirilmesi, büyük sermaye yatırımları yapılmaksızın, Bulgaristan'da üretilen makina ve kimyasal maddeler temeli üzerinde yeni tekniklerin ve teknolojinin uygulanması. Yeterli fon olmadığı için, hafif sanayinin tüm olarak yenilenmesi ve modernleştirilmesi planlanmamıştı; 2) Halkın günlük yaşamı için gerekli malları üreten dalların geliştirilmesi (elektrik sobaları, radyolar, mobilya, hazır giyim eşyaları, mamul ya da yan mamul maddeler, meyva suları, vb.); 3) Üretilen malların çeşidini artırmak, kalitelerini ve paketlemeyi geliştirmek, 4) Tarımsal ürünlerin üretimini ve ihracatını yoğunlaştırmak.

Ülkenin hızlı gelişiminin başlamasından sonra ilk kez üretim artışının büyük bölümü yeni kapasitelerden elde edilecekti. (tüm sermaye yatırımlarının üçte ikisi yeni makina ve donanım satın alınmasında kullanılacaktı.) İki şeker fabrikasının, bir cam fabrikasının, konserve fabrikalarının, süt mamülleri işletmesinin, şarap mahzenlerinin ve tütün depolarının kurulması planlanıyordu.

BKP 7. Kongresinde endüstriyel gelişimin, hammadde arzının genişletilmesini sürekli olarak aştığı görüldü. Bu eğilimin artması Bulgar endüstrisinin hammadde ithaline bağlı olması sonucunu doğurabilirdi. Bu, ekonomide zorluklar ve gerilimler yaratacağı için, ekonomi için tehlikeydi. Bu gerçek sonucunda Üçüncü Beş Yıllık Plan Bulgar endüstrisinin, ağırlıkla yerel hammadde temeli üzerinde gelişmesini ve yerel hammadde kaynaklarının işlenmesi için büyük miktarda yatırımı öngörüyordu.

Sermaye yatırımlarının etkinliğini artırmak düşüncesiyle ve endüstriyel projelerin hızla tamamlanması amacıyla, sermaye, teknoloji ve işgücünün birkaç fabrikada, elektrik santralında, cevher işletmesinde, vb. yoğunlaştırılması öngörülmüyordu. Endüstriyel sermaye yatırımlarının hemen he-

men yüzde 38'i 17 büyük projenin gerçekleştirilmesine ayrılmıştı.

Ülkenin sosyalist endüstrileşmesi başladıktan sonra ilk kez endüstriyel üretimin asıl artışının (yüzde 60) artan emek verimliliğinden sağlanması planlanıyordu.

7. Kongreden sonra, ekonomik gelişim ve endüstrileşmenin sorunları Parti ve Devlet yönetiminde daha sık sık tartışılmaya başlandı. BKP Merkez Komitesi 1959 Şubat Oturumu, benimsediği bazı ekonomik temeli olmayan kararlara ve «ekonomik atılım»ın yanlış kavranmasına rağmen, Üçüncü Beş Yıllık Planın endüstriyel üretimi artıracak olan endüstriyel gelişim hızlarına ilişkin olarak saptadığı göstergelere uygun düzeltmeler getirdi. 1953-1956 dönemindeki endüstrileşme hızının büyük ölçüde kısılması, Nisan 1956 oturumunda ve 7. Kongrede eleştirilmişti. Ancak üçüncü beş yıllık dönemde, endüstriyel üretim hızının daha da azaltılması öngörülmüştü. (2 nci 5 yıllık dönemde yıllık büyüme hızı yüzde 12.7 iken 3 ncü 5 yıllık dönemde yüzde 10.2) Bu hata düzeltilmeliydi.

Şubat 1960'da BKP Merkez Komitesi'nin yeni bir oturumu yapıldı. Bu endüstrileşmeye ayrılan ilk oturumdu. Ağır sanayinin gelişimi, hammadde tabanının genişletilmesi, üretimde işbirliği ve uzmanlaşma, endüstride teknolojik ilerlemeyi hızlandırma gibi konuları tartıştı. Makina yapım sanayiini mükemmelleştirmeye özel ağırlık tanıyan birçok önemli karar alındı bu oturumda: Seri üretime geçilmesi için üretim hatlarının ve uygun taşıma sistemlerinin uygulanması, yüksek ölçüde emek tüketen üretim süreçlerinin otomatikleştirilmesi, makina yapan fabrikaların yüksek verimli makinalarla donatılması. üretimde modern teknik ve ekonomik açıdan uygun, düşük maliyetli makinaların üretimine yol açacak işbirliği ve uzmanlaşma.

Üçüncü Beş Yıllık Plân döneminde önemli endüstri dalları, makina yapımı ve kimya sanayii en yüksek hızla geliştiler ve ülkenin 1960'dan sonraki tüm gelişimini belirlemeye başladılar. Bazı eksiklerine rağmen makina yapımı, üretim güçlerinin ve teknolojik ilerlemenin büyük ölçüde dayandı-

ğl endüstrileşmenin önemli bir dalı oldu. Üretilen malların listesi kısaltıldı ve fabrikalar seri üretime geçtiler. İkinci Beş Yıllık Plân döneminde yüzde 18 olan yıllık artış hızı yüzde 35 oldu. Alet yapımı, taşıma araçları ve asansör yapımı hızla gelişti. 1960'da ihracatta, makina ve donanımın payı yüzde 14.2'ydi. Toplam endüstriyel üretimde makina yapan ve metal işleyen sanayinin ürünleri ikinci sıradaydı (yiyecek ve içecek sanayiinden sonra). 1960 yılına varıldığında Bulgaristan (COMECON çerçevesinde) 53 tip makina ve donanım üretiminde uzmanlaştı.

Elektrik enerjisi üretimi hızlı bir artış gösterdi (1947'de 2 656 000 000 kw/s, 1960'da 4 657 000 000 kw/s). Kömür üretimi de 1960'da 17 147 000 tona ulaştı. 2'nci Beş Yıllık Plân dönemi sonunda 11 889 000 tondur. Fakat hâlâ enerji üretiminde memnuniyet verici başarıya ulaşamamıştı. Bu, endüstrinin enerji gereksiniminde ortaya çıkan geçici zorlukların nedeniydi.

1958-1960 döneminde demir dışı metal üretimi 2 kat arttı (kurşun, çinko, bakır). Nitrojenli gübre ve diğer kimyasal maddelerin üretimi de arttı. Plâstik ve sülfürik asit üretimi 3 kattan fazla arttı. Çimento, selüloz dalları da hızla geliştiler.

Üçüncü Beş Yıllık dönemde, yiyecek ve içecek sanayii ve özellikle ihraç edilen ürünlerde gerçek bir atılım yapıldı. Üretim kapasitesinin büyük kısmı genişletildi ve modernleştirildi. Yabancı tüketicilerin zevkine uygun yeni üretimler ve yeni teknolojiler uygulandı başlıca işletmelerde. Maddelerin dış görünüşleri, kaliteleri yükseldi. Hammadde ve emekte önemli ölçüde tasarruf yapıldı.

Konservcilik yenilendi ve modernleştirildi. El emeğinin kullanımına büyük ölçüde son verildi. Hemen tüm emekyoğun üretim süreçleri makinalaştırıldı. Bütün üretimin gerçekleştirildiği otomatikleştirilmiş üretim hatları kuruldu. Sadece paketlenme ve dondurma sorunları başarıyla çözülememişti. 1948'e kıyasla sebze ve meyva konserve üretimi 29 kat arttı.

Tütün sanayii gelişimini sürdürdü, üretimin kalitesi ve

kazançlılığına ilişkin büyük başarılar sağlandı. Toplam endüstriyel üretimdeki payının düşmesine rağmen, ürünleri hızla dövize çevrilebilir mevduat kaynaklarından biriydi. Modern teknolojiyle donatılmış yeni birkaç sigara fabrikasının kurulması, Bulgar tütün ürünlerinin uluslararası pazardaki rekabet gücünü arttırdı.

1958-1960 dönemindeki deneyim birikimi sayesinde sermaye yatırımlarının etkinliği artırıldı. Sermaye yatırımlarının büyük bölümü ucuz ve en iyi ürünü veren işletmelerin ya da ulusal ekonomi açısından son derece önemli malları üreten işletmelerin kurulmasının tamamlanıp çalıştırılmasına ayrıldı. 1949-1957 döneminde ekonomik olarak geri olan bölgelerde endüstri işletmelerinin kurulmasına karşın birçok eyalette hâlâ gelişmiş bir sanayi yoktu. Ülkede üretim kapasitelerinin eşit ve rasyonel dağılımı, endüstriyel üretimin özellikle tüketim malları üreten dallarını hammadde kaynaklarına ve serbest işgücünün olduğu kaynaklara yaklaştırdı, (köy ve küçük şehirler) ve büyük şehirlere, endüstri merkezlerine işgücü göçünü engelledi (sosyal hizmetler ve ev yapımı konularında büyük zorluklar yaratıyordu bu göçler), geri kalmış bölgelerdeki halkın maddi ve kültürel standartlarını yükseltmeyi sağladı. Küçük tarım şehirlerinde ve büyük köylerde, küçük hafif sanayi işletmeleri kurulması sorunu tartışılmaya başlandı. Sonraki dönemde bu sorunun çözülmesi birçok şehir ve köyün hızla modernleşmesi ve gelişmesini getirdi.

Farklı endüstriyel dallar arasında daha iyi bir oranın gerçekleştirilmesi amacıyla 1958'den sonra ülkenin doğal, teknik, ekonomik ve mali olanaklarına ulusal ekonominin ve ihracatın gereksinimlerine ve COMECON çerçevesinde uzmanlaşma ve işbirliğine uygun olarak tedbirler alındı. Hammadde tabanının geliştirilmesi ve endüstride hammadde ve emeğin daha etkin kullanımı sorunları da başarıyla çözüldü.

İlk iki Beş Yıllık Plan dönemlerinden farklı olarak, endüstrileşmedeki başlıca eğilimin, yeni endüstriyel işletmelerin kurulması eğiliminin yanı sıra, diğer iki yönün de önemi arttı: varolan işletmelerin yenileştirilmesi ve modernleşti-

rilmesi, el emeği içeren süreçlerin mekanikleştirilmesi. Onun içindir ki 1958-1960 döneminde endüstri üretimindeki artışın büyük kısmı artan emek verimliliğinden sağlanmıştı.

Toplam endüstriyel üretim hacmi 1957'deki değerinden yüzde 57 daha fazlaydı 1960'da, ve endüstriyel üretimin yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 76.2'ye çıktı (ikinci 5 yıllık dönemde yüzde 12.7). 1958-60 döneminde 305 000 km/s'lık kapasitesi olan elektrik enerji santralleri, 1 060 000 tonluk kurşun ve çinko cevher işletmeleri, bakır cevherleri işletmeleri tamamlandı ve işletmeye açıldı. 26 yeni büyük işletmenin yapımı tamamlandı. Dobroudja'da, Kuzey Bulgaristan'ın batı ve orta kesiminde büyük ölçekli endüstri kuruluşu programı başlatıldı. Yeni endüstriyel yerleşme yerleri ve bölgeleri ortaya çıktı.

* * *

1949-1960 dönemi Bulgaristan'ın hızlı endüstriyel gelişim yıllarıdır. 1960'da endüstriyel üretim hacmi 1939'a kıyasla 12 kat, 1948'e kıyasla 6 kat artmıştı. Yıllık ortalama artış yüzde 16'ya, yani endüstriyel üretimde çok yüksek bir orana ulaştı.

Gelişmiş sosyalist ve kapitalist ülkelerle bir karşılaştırma yapılırsa 1949-60 döneminde Bulgaristan endüstrisi üretiminin 2 veya 4 kat daha hızlı geliştiği görülür. Elektrik enerjisinin kişi başına üretim miktarı 1939'a kıyasla 14 kat büyüktü. Buna karşın savaştan önce ekonomik ve endüstriyel gelişme açısından Bulgaristan'la farklı olmayan Balkan ülkelerinde, enerji üretimindeki artış Bulgaristan'inkinden 2 veya 2.5 kat daha azdı. (Türkiye 5.7 kat, Yugoslavya 6.5 kat, Yunanistan 7.3 kat). Batı ve Orta Avrupa ülkelerindeki büyüme hızı da azdı: İsviçre 3.1 kat, Fransa ve İtalya 3.2 kat, Norveç, Belçika 2.6 kat, Doğu Almanya 2.8 kat. Batı Almanya 3.1 kat, İsveç 3.6 kat, Danimarka 3.7 kat, İngiltere 4.8 kat.

Devlet ve kooperatif işletmelerinin sabit sermaye fonları (binalar, aletler, taşıma araçları, makineler, vb) 1939'da 298 300 000 levadan, 1960'da 2 950 000 000 levaya (leva 1 Ocak

1962 değeriyle) ulaştı, yani 9.8 kat arttı. Üretim araçları üreten sanayinin sabit sermayesi 22 kat arttı.

Bulgaristan'da büyük ölçekli sanayi kuruldu ve ulusal gelirin yüzde 45'ini oluşturan başlıca ekonomi dalı olarak sağlamlaştı. Aynı zamanda büyük ölçekli, kooperatifleşmiş, makinalaşmış ve oldukça yüksek üretkenliği olan bir tarım kuruldu. Bulgaristan iyi gelişmiş bir endüstri ve tarım ülkesi oldu. Endüstri ulusal ekonominin diğer dallarının teknolojisinin yenileştirilmesinde daha da etkin bir rol oynadı.

Ağır sanayinin temelleri incelediğimiz dönemde atıldı. İlk büyük makina yapan, kimya ve metallurji fabrikaları kuruldu. Bulgar endüstrisinin yapısını değiştirdi bu; modernleştirdi, ileri ve etkin bir hale getirdi. Ağır sanayinin hafif sanayiye göre endüstrideki yeri büyük ölçüde arttı. 1960'da iki kesim arasında dengeye ulaşıldı. Üretim araçları üretimi toplam endüstri üretim hacminin yüzde 49.9'unu, tüketim malları üretimi ise 50.1'ini oluşturunuyordu. İkinci Dünya Savaşı öncesinde öylesine geri kalmış bir ülke olan, gerekli maddi ve teknik gereksinimlerden, deneyim ve kadrodan yoksun Bulgaristan için bu, çok büyük bir başarıydı.

1960 yılına kadar, olumlu doğa ve ekonomi koşullarının (özellikle hammaddeler) var olduğu endüstriyel dallarla aynı zamanda ulusal ekonominin hızlı gelişimi ve 'Bulgar halkının gereksinimlerinin karşılanması için gerekli olan endüstriyel dallar ve üretim kolları hızla gelişmişti. COMECON ülkelerinin gereksinimleri ve zengin kurşun, çinko, bakır yataklarının varolması nedeniyle cevher üretimi ve demirdışı metal işlemesi hızla artıyordu. Ağır inorganik kimya sanayii üretimini hızla arttırdı (suni gübreler, sülfürik asit, soda). Çünkü ülkede gerekli hammadde vardı (linyit kömürü, tuz, kireçtaşı, vb.) ve tarım ve endüstrinin bu alandaki gereksinimleri çok büyüktü. Çimento, porselen, fayans, cam vb. endüstrileri de aynı nedenle yoğun bir biçimde gelişti. Enerji üretiminin ve makina yapımının hızlı gelişmesi olmaksızın yüksek endüstriyel büyüme hızları sağlanamaz, ulusal ekonomi yeniden kurulamazdı. Nüfusun gereksinimlerini karşılamak ve ülkenin ihracat olanaklarını artırmak ama-

cıyla, elektrikli aletler, radyo, haberleşme araçları, pamuklu tekstil, konfeksiyon, ayakkabı, sigara ve konservecilik sanayileri hızla geliştirildi.

1948-1960 döneminde, endüstri işletmelerinin birleşip kaynaşması, üretim kapasitelerinin daha küçük sayıda fabrikada konsantrasyonu, hammaddelerin daha etkin kullanımını ve üretimde daha yüksek kaliteyi sağlayacak büyük kombine işletmelerin kurulması süreci yereldi. Endüstride yoğunlaşma, daha büyük üretim hacimli işletmelerin kurulması ve çalışan insan sayısı, Bulgaristan'da sosyalist endüstrileşmenin karakteristik yanıdır. 1947 sonunda çoğu küçük olan 7000 endüstriyel işletme vardı. Ülke standartları için çok büyük olan bu sayı, 1952'de 2 305'e, 1960'da 1 673'e düştü. 1939'da işletme başına ortalama 28 işçi düşerken 1960 da bu sayı 372'ye (13,3 kat) yükseldi, emek verimliliği kat kat arttı. Önemli ölçüde yoğunlaşmaya ulaşılan 1952'yi taban olarak alırsak, 1960'da bir işletmede üretim 4.1 kat fazlaştı, sabit sermaye 3.5 kat, işçi ve çalışan sayısı 2.8 kat artmıştı.

Endüstrileşme sürecinde ülkenin endüstriyel üretiminin bölgesel yapısını geliştirmek amacıyla şu tedbirler alınmıştı: 1) endüstriyel gelişimi geri kalmış bölgelerin hammadde, enerji ve işgücü kaynaklarının yeniden üretim sürecinin yoğunlaşması; 2) varolan doğal ve ekonomik koşullara uygun olarak bölgelerde endüstriyel uzmanlaşma sürecinin yoğunlaşması; 3) ekonomik bölgelerin ve endüstri komplekslerinin kurulması. Bazı işletmelerin özellikle tekstil, yiyecek endüstrilerinin bölgesel yerlerindeki değişiklikler ve bunların geri kalmış bölgelere kaydırılması, tarımda yoğunlaşma ve uzmanlaşma sürecine, yerel hammadde ve işgücü kaynaklarının iyi kullanımına yol açacak ekonomik gelişmeleri sağladı.

İncelenen dönemde, yüksek endüstriyel büyüme hızının sonucu olarak, toplam emek verimliliği de büyük ölçüde arttı, (tüm ulusal ekonomi çerçevesinde) 1939 yılı 100 olarak alındığında 1962'de 347'ye ulaştı, diğer bir deyişle ortalama yılda yüzde 9.4 bir artış gösterdi (iki dünya savaşı arasında

yıllık ortalama artış yüzdesi 2-2.3'dü). Ulusal gelirin artış hızı daha düşüktü: yüzde 7.8, çünkü Birinci Beş Yıllık Plan döneminde üretimde çalışanların sayısı toplumsal hizmet, sağlık hizmetleri, eğitim, bilim ve kültür alanında çalışanların artırılması için yüzde 22 azaltılmıştı.

Endüstrileşme sürecinde, tarımda istihdam edilen işgücünün endüstri ve diğer kollara transferi yapıldı. Bu, işgücünün maddi üretim dalları arasındaki dağılımında köklü değişimler ortaya çıkardı. 1948-60 döneminde kırsal nüfustan gelen 678 000 kişi endüstri, inşaat, ticaret ve ulaşıtırmada çalışmaya başladı. 1948'de tüm çalışabilenlerin yüzde 78.3'ü tarımda çalışırken 1960'da bu oran yüzde 53.2'ye düştü. Aynı zamanda endüstride çalışanların sayısı 324 000'den (tüm çalışabilen nüfusun yüzde 9.5'u) 846 000'e (yüzde 22.7) yükseldi, bunların 622 489'u endüstri işçisiydi. 1948 yılı 100 olarak kabul edilirse endüstri işçileri sayısı artış endeksi 1960'da 309'a ulaştı. Maddi üretimde çalışanların işgünü sayısı (bir yılda) kesin bir artış gösterdi. Üretimde çalışanların sayısı düşerken, işgünü sayısı artıyordu. Bu bazı endüstrilerde çalışma süresinin uzatılmasının (tütün, konserve, şeker, vb.) ve tarımda işsizliğin azaltılmasının ve işsiz geçen sezonun kısaltılmasının sonucuydu.

1948-1960 döneminde eğitilmiş lider kadrolardan, mühendis, teknik uzmanlar, tasarımcılar, endüstri işçilerinden oluşan bir endüstri ordusu kuruldu. 1960'da endüstride 18 600 den fazla mühendis ve teknik eleman ve 5 000 den fazla iktisatçı çalışıyordu. Bunların büyük kısmı Bulgaristan yüksek eğitim kurumlarında eğitilmişti.

Hızlı endüstriyel gelişim temelinde, ulusal gelir gittikçe arttı. Bu sadece endüstride değil tüm ekonomide çalışanların maddi ve kültürel standartlarının artmasına yol açtı. Endüstri işçilerinin ortalama yıllık ücreti, 1948'de 4 551 levaydı, 1958'de 8 652 levaya ulaştı. 1960'da ise 9 000 levayı aştı (fiyatlar 1 Nisan 1956'dan itibaren değişmemiştir). Devlet işçilere ev yapımı, işçi kantinlerinin oluşturulması (yiyecek düşük fiyatla satılacaktı burada), sağlık hizmetleri, işçilerin

dinlenmesi ve eğlenmesi için önemli fonlar ayırdı. İşçi sınıfının eğitim düzeyi yükseltildi. Daha yüksek sayıda endüstri işçisi işini bırakmadan orta ve yüksek öğrenim gördü (akşam okulları ve eğitim kurumları yoluyla). Orta öğrenimini tamamladıktan sonra eğitime devam edenlerin sayısı düzenli bir şekilde artıyordu.

Bulgaristan'ın sosyalist endüstrileşmesi tüm ekonominin gelişiminin çok düşük bir düzeyinden başladı. Bu, örgütsel, işgücü, teknik, ekonomik, toplumsal, mali, maddi birçok soruna yol açtı. Diğer yandan hızlı endüstriyel gelişme zor sorunların acil çözümünü gerektiriyordu. Bunun için Bulgaristan'da büyük ölçekli modern endüstrinin özellikle ağır sanayinin kurulması birkaç yanlış ve eksiklikle birlikte oldu. Bu yanlış ve eksiklikler toplumsal emek verimliliğinin artma hızında, üretimin kalitesinde ve hammadde kaynaklarının gerçekçi rasyonel kullanımında olumsuz etkiler yaptı.

Herşeyden önce yeni fabrikaların bir bölümü (dünya standartlarına göre) yüksek verimlilikle düşük maliyeti garantileyen makina ve aletlerle donatılmamıştı. Yerli ve ithal edilen hammaddelerin düşük kaliteleri, teknolojik gereklere ayak uyduramamak, yetersiz mesleki eğitim, iş disiplinsizliği ve eğitimsizlik, teknik ve ekonomik göstergelerde, malların kalite ve görünüşlerinde olumsuz etki yaptı. Makina, tesisat ve donanımın sermaye yatırımlarındaki payı yeteri kadar yüksek değildi. Bu, bir yandan makinaların ve eski işletmelerin modernleşmede geri kaldığının, diğer yandan üretim süreçlerinin mekanikleştirilmesindeki geriliğin ve yeni fabrikaların yapılmasında ve kurulmasında karşılaşılan yüksek maliyetlerin bir göstergesiydi. Yabancı teknolojinin başarılarının ve üretim deneyimlerinin incelenmesinde ve üretimde uygulanmasında da geri kalınmıştı. Bazı yönetici ve teknik kadroların düşük eğitim düzeyi nedeniyle yeni teknolojiler de tam olarak kullanılamıyordu. Makinalar sık sık bozuldu ve uzun bir süre çalıştırılmadı. Fabrikalar bölgelerde rasyonel biçimde dağılmadığı için taşıma maliyeti genellikle yüksekti. Diğer bazı eksiklikler de vardı. Fa-

kat yavaş yavaş deneyim birikimi, yönetici ve teknik kadroların iyi eğitilmesi, işletmelerin teknolojik düzeyinin yükseltilmesiyle birlikte bu eksiklikler tamamlandı ve Bulgar endüstrisi büyük başarılar kazandı.

.

BULGARİSTAN'IN KÜLTÜREL GELİŞİMİ

(1944 - 1958)

Vesela Cicovska

Proletarya diktatörlüğünün kurulması Bulgar kültürünün demokrat sosyalist bir ruhla yeniden düzenlenmesini getirdi. Bu, ülkede başlayan sosyalist devrimin vazgeçilmez yönlerinden biridir. 9 Eylül 1944 Ayaklanması'ndan sonra politik, ekonomik ve kültürel özlü devrimci örgütlenme aynı zamanda sürdürüldü ve bunlar birbirlerini karşılıklı etkiledi. Fakat herbirinin kendine özgü görevi ve belli bir dereceye kadar kendi bağımsız evrimi vardı.

Kültürün yeniden düzenlenmesi herşeyden önce burjuva ideolojisini silmeyi ve burjuvaziyi kültürel yaşamdaki yerinden uzaklaştırmayı gerektiriyordu. Aynı zamanda yeni tip bir kültürün —sosyalist kültürün— yaratılmasını ve Marksist-Leninist ideolojinin yerinin sağlamlaştırılmasını öneriyordu. Kültürün düzenlenmesi bir gecelik bir iş değildi. Bu, keskin ideolojik mücadele koşulları altında gelişmiş olan karmaşık ve uzun bir süreçti. Bunun gerçekleşmesi için birinci olarak bilim, edebiyat ve güzel sanatların demokrat sosyalist bir anlayışla köklü bir biçimde düzenlenmesi ve yeni toplumsal sistemin ilerlemesi için çabalarını harcamaya hazır bir sosyalist aydın tabakasının oluşması gerekiyordu. Sosyalist kültür tüm ilerici geleneklerin ve sanat, edebiyat, bilim, eğitim, mimari alanlarındaki değerlerin bir mirasçısıydı. Bir bütün olarak bu süreçler 9 Eylül 1944'den hemen sonra başlayan sosyalist kültürel devrimin özünü temsil

eder. Diğer ülkelerde sosyalizm koşullarında yapılan kültürel reformların ana unsurlarını içerir. Aynı zamanda Bulgar halkının tarihsel gelişimini ve kültürel geleneklerinin gerektirdiği birçok kendine özgü yanları da vardır bu devrimin.

Bulgaristan'da sosyalist kültürün kurulup sağlamlaşmasını gerçekleştiren başlıca reformlar geçiş döneminde yapıldı.

9 Eylül Ayaklanmasının anti-faşist karakteri Bulgar kültürü alanında ana görevi belirledi. 17 Eylül 1944 tarihli Vatan Cephesi Hükümeti programı faşizmin tamamen tasfiyesini, faşist ideolojinin yok edilmesini ve kültürel yaşamın ülkenin gereksinimlerine ve özelliklerine uygun olarak demokratik ve bilimsel bir tabanda düzenlenmesini getiriyordu.

Faşist propaganda kurumları hızla kapatıldı, faşist ya da şovenist düşünceler yayan gazete ve dergiler kapatıldı, tüm faşist örgütlere son verildi. Anti-faşist eylemleri olan kişilerin ya da Musevilerin orta ve yüksek öğrenim kurumlarından çıkarılmasını öngören tüm yasalar kaldırıldı. Halk Eğitim Bakanlığı ve Bölgesel Okul Heyetleri tamamen yeniden düzenlendi. Faşist eylemleri görülmüş tüm kişiler bu kurumlardan, yüksek eğitim kurumlarından ve Bulgar Bilim Akademisi'nden çıkarıldı.

Faşist ideolojiye karşı sistematik ve amaçlı bir mücadele sürdürecektir, kamu bilincine faşist ideolojinin getirdiği zararları yok edecek bir Propaganda Bakanlığı kuruldu. 1943'de kurulan Halk Kültür Evi'nin yapısı yenilendi, amaçları değiştirilip Propaganda Bakanlığı'na bağlandı. Kültür birlikleri bu Müdürlük altında toplandı. Ayaklanmadan sonrakine bir iki ayda bu birlikler tamamen yenilenmişti. Eski yöneticileri değiştirildi. Faşist eylemlere katılmış üyeleri birliklerden çıkarıldı. Birçok anti-faşist yazar ve sanatkar kültür birliklerine katıldı. Vatan Cephesi ruhuna uygun kararlar benimseyen konferans ve toplantılar düzenlendi. Ay-

dınların büyük çoğunluğu, en meşhurları da dahil, 9 Eylül 1944 Ayaklanması'nın amacını desteklediler. Ayrıca yaratıcı çalışmalarının gücüyle, farklı toplumsal tabakaların anti-faşist eğitimine yardımcı oldular. Nazi Almanyası'na karşı savaş sırasında birçok yazar ve gazeteci cepheye gitti. Narodna Estrada ordu tiyatrosu kuruldu. Yazar ve sanatkar birlikleri anti-faşist bir sergi düzenlediler.

Tüm kültür ve eğitim örgütleri ve kurumları ve Bulgar citaliste (kültür kulübü) geniş bir anti-faşist çalışmaya girdi. Tüm Bulgar okullarında anti-faşist bir ruhla eğitim yapılıyordu. İlk ve orta öğrenim ve yüksek öğrenim ders kitapları gözden geçirildi ve gerici, ırkçı, şovenist teorileri övenler yasaklandı. Bulgar öğretmenlerinin birçoğu demokrat kişilerdi. Onlar tüm kalpleriyle gençliğin anti-faşist eğitimine katıldılar.

6 Ekim 1944'de Bakanlar Kurulu'nun bir kararıyla ülkedeki tüm faşist kitaplar ele geçirildi. Toplanacak kitapların listesi Halk Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanmıştı. Propaganda Bakanlığı 1938'den başlayarak ithal edilen filmleri gözden geçirdi ve faşist içeriği olan ya da anti-faşist koalisyona bağlı ülkelere birine karşı yönelen filmleri yasakladı.

Bulgar kültüründe anti-faşist tedbirlerin uygulanması Moskova'da Ekim 1944'de Ateşkes Anlaşmasının imzalanmasından önce başladı. Bu tedbirlerin tamamlanması bu anlaşmanın bir maddesinde (8 nci) belirtiliyordu. Bunların uygulanmasının kontrolünü Müttefikler Denetim Komisyonu üstleniyordu. Bulgaristan'da bu konuda sorumluluğu olan Anlaşma Uygulama Komiserliği idi. Müttefikler Denetim Komisyonu'nun önderliğinde Bulgaristan anti-faşist sorunları Faşist Almanya'nın çevresinde yer almış diğer ülkelere çok daha hızla çözümlüyordu.

Bu, Bulgar kültürünün demokratikleşmesi yolunda ilk adımıydı. Fakat süreci tek başına bu yürütmedi. Sosyalist devrim, çok büyük kültürel sorunlar çıkardı ortaya, Kültür birliklerinin ve derneklerinin örgütsel yaşamının demokratikleştirilmesini gerektirdi. Sosyalist devrim kültürün halk arasında daha geniş yayılması yolunu hazırladı.

Tüm bunlar kültürel yaşamı yöneten merkez olarak, anti-faşist propaganda işlevlerini çok aşan görevleri olan Propaganda Bakanlığının yeniden düzenlenmesini gerektirdi. Adı Enformasyon ve Güzel Sanatlar Bakanlığı olarak değiştirildi. Genel Basım ve Propaganda Bölümü, Kültür Kurumları Genel Bölümü, Radyo ve Yayın Bölümü, Sinema ve Fotoğraf Kültür Bölümü, Halk Kültür Evi bu bakanlık altında toplandı.

Vatan Cephesi Hükümeti Halk Kültür Evi yoluyla hem kültür birliklerinin eylemlerini ve gelişmesini hem de Bulgar yazar ve sanatkarlarının korunmasını izliyordu. Halk Evi'nin bir araştırması Bulgar yazar ve sanatçıların kötü koşullarda yaşadığını gösterdi. 9 Eylül 1944'ten hemen sonraki zor ekonomik koşullara karşın Hükümet yaratıcı kesimlere toplumsal yardım vermek için zayıf devlet bütçesinden bir fon ayırdı. Bu amaçla birkaç yasa da çıkarıldı. Daha sonraki yıllarda yazar ve sanatçıların korunması daha iyi sağlandı. Bu demokratik halk devletinin politikasına tamamen uygundu. Çünkü devlet halkın kültürel eğitiminde edebiyat ve sanatın büyük rolünü doğru değerlendirmişti. «Halk kökenli, bizler» diyordu Dimitrov «sanatın halk için ne kadar büyük ve değer-biçilmez bir nimet olduğunu değerlendirebiliriz.»

Kültür birlikleri Bulgar kültürünün temsilcilerinin ideolojik yönlendirilmesine katkıda bulunmakla yükümlüydü. Yaratıcı Bulgar aydınları arasındaki ilerici ve demokratik gelenekler bu anlamda olumlu bir etkendi. Daha 1920 ve 1930 larda Bulgar edebiyat ve sanatında başlıca yöntemi sosyalist gerçekçilik olan güçlü bir proleter hareketi biçimlenmişti. Ayrıca diğer yazar ve sanatçıların büyük bölümü demokrat kişiler olarak kaldılar ve 9 Eylül Ayaklanmasından sonra yeni süreçteki yerlerini aldılar.

Ayaklanma sırasında Bulgar kültürü, savaşın bozduğu bir maddi temel üzerindeydi. Gerekli maddelerin yokluğu nedeniyle basın çok sınırlıydı. Ülkede sürekli bir sanat galerisi ya da opera binası yoktu. Devlet tahsisatıyla çalışan 4 tiyatro, bir opera ve bir senfoni orkestrası vardı sadece.

Demokratik halk devletinın korumasıyla ve yardımıyla Bulgaristan'da kültürel yaşam yavaş yavaş canlandı. Kültürel değışimler kültürel mirasımızı ve geleneklerimizi ihmal etmeden yeni bir sosyalist ruhla başlatıldı. Sosyalist kültür geçmişin tüm değerlerinin bir mirasçısı olmak zorundaydı. Bu sadece bir aracı değıl, edebiyat ve sanat alanında somut bir politikaydı. 1945-47 döneminde ülkede 3 sanat gösterisi yapıldı. Bunlar güzel sanatların eski temsilcileri S. Ivanov, A. Nikolov, N. Marinov, V. Dimitrov, A. Belkovski, P. Morozov, T. Todorov; orta nesil temsilcilerinin — B. Angelusev, N. Bolkanski, G. Bakardziev, L. Beskov, L. Dalcev, M. Markov, B. Obreskov, I. Perkov, I. Funev ve diğeri, ve Güzel Sanatlar Akademisi üyelerinin gösterisiydi. Bu gösteriler farklı nesil sanatçıları arasındaki bağları güçlendirdi ve gelenekler ve güzel sanatlar üzerinde yeni görüşlerin ortaya çıkmasını sağladı. Bulgar resim sanatının, grafik ve heykeltcilik sanatının demokratik ve sanatçı geleneklerin mirasçısı olduğu vurgulandı.

Devrimci dönemin başlarında her nesilden birçok yetenekli sanatçı çıkıyordu sahneye: K. Saralov, I. Dimov, S. Bacvarov, P. Gerganova, G. Stamatov, Z. Jordanova, V. Trendafilov, K. Kioimov, I. Taseva, I. Dimitrovo, T. Masalitinova ve diğeri. Tiyatro sanatı alanında geleneklerin tam bir devamıyla birlikte büyük bir başarı kendini gösteriyordu. Aynı zamanda eski Bulgar bestecilerinin eserlerinin yayınlanması için bir fon ayrılmıştı.

Ayaklanmadan sonraki ilk yıllarda, Dünya ve Bulgar edebiyatının değerli eserleri sistematik bir şekilde yayılmaya başladı. Bu o sıralardaki basın işlerinin en karakteristik yönüydü. Her nesilden yazar ve şairlerin eserleri basılıyordu. Edebiyatta genç sanatçılara özel dikkat gösteriliyordu, 1945-47 döneminde basılan kitapların yarısı onların eserleriydi. Sosyalist gerçekçi yazar ve sanatçıların ilk eserleri daha o sıralarda onlara kültürel yaşamda etkin bir yer sağlamıştı.

Devrimci gelişim, yaratıcı kesimleri büyük ölçüde hareketlendirdi. Bunların büyük çoğunluğu ülkedeki köklü

değişimlerin anlamını kavradı ve geçiş süresi içinde yaratıcı sanatçılar ve vatandaşlar olarak layık oldukları yeri aldılar. Devrimci sürecin dinamiği bunların yaratıcı eserlerini doğrudan etkiledi. 9 Eylül Ayaklanmasından sonraki ilk yıllarda, kültür birliklerinin ideolojik yapıları sağlamlaştı. Fakat bazı kültür işçileri devrime güvensizlik içindeydiler, ya tarafsız bir tavır aldılar ya da sıkılarak ayak uydurmaya çalıştılar. Ancak bunlar aydınların yaratıcı yönlerine ve tavırlarına tüm olarak önemli bir etki yapamadılar.

Anti-faşist direniş hareketi, Ayaklanmanın zaferi ve Anti-Nazi Savaş 9 Eylül 1944'den sonra edebiyat ve sanat üzerinde güçlü bir etki yarattı. O sıralarda yazılan eserler kazanılan zafer coşkusunu dile getiriyordu ve BKP liderliğinde halkın mücadelesini anlatıyordu. Tüm sanatlarda anti-faşist tema hakimdi. Baş oyuncu ve kahraman, faşizme karşı savaşıyor kişiydi. Devrimci gelişim güzel sanatların çeşitli biçimlerinin doğmasını sağladı. Edebiyatta lirik şiir halkçılık ve hiciv, müzikte halk şarkıları, oratoryolar, temsil sanatında politik posterler ve karikatür, sahne sanatlarında politik unsurlar ve propaganda unsurları önemli yer kapladı.

Sanatı halka yaklaştırma süreci de 9 Eylül 1944'den hemen sonra başladı. Bu, kültürün sosyalist bir ruhla demokratikleştirilmesinin göstergelerinden biriydi. 1945'den itibaren yıllık sanat gösterileri düzenlendi. Aynı zamanda Sanatçılar Birliği'nce ilk «gezgin sergiler» ülkeyi dolaşmaya başladı; sanat temsilcilerinin resimleri sergilendi. Birçok büyük şehirde sanat galerileri açıldı. Amatör sanatçıların çabaları desteklendi.

Sanatı halka yaklaştırma çabaları ifadesini müzik ve sahne sanatlarında buldu. 1947 sonunda 6 yeni orkestra kuruldu — Ruse, Stara Zagora, Plovdiv, Varna, Burgas, Razgrad şehirlerinde. Bulgar Devlet Filarmoni Orkestrası, devlet senfoni orkestraları ve diğer orkestralar üzerindeki yasa bunların «halkın müzik kültürünü zenginleştirmek ve müzik sanatı için sevgi yaratma»larını şart koşuyordu. Senfoni orkestraları görevlerini başarıyla yerine getirdiler. Dünya

ve Bulgar ulusal müzik sanatının en güzel eserlerini halka sevdirdiler. 9 Eylül zaferinden hemen sonra F. Kutev, P. Viadigerov, L. Pipkov, B. Ikonov, P. Stajnov tarafından yaratılan değerli eserlere programlarında özel yer veriliyordu. Eyalet Senfoni Orkestraları K. İliev (Ruse), R. Rajcev (Varna), D. Petkov (Plovdiv) gibi bestecilerin yaratıcı çalışmalarına katkıda bulundu.

Devrimci olaylar amatör sanat çalışmalarının gelişimini etkiledi. 9 Eylül 1944'den hemen sonra kurulan propaganda grupları ve korolar büyük sanat grupları haline geldi. Parasız konserler ve gösteriler düzenlediler. Bunlar halkın yeteneklerinin bir göstergesiydi. Diğer yandan kitlelerin ideolojik ve estetik açıdan eğitiminde önemli rol oynadılar.

Sosyalist kültür, tiyatro sanatında halk geleneklerinin bir mirasçısıydı. Geçmişte en iyi oyuncular anti-faşist kişiilerdi. Ancak önemli sanatçı yeteneklerin varolması, tiyatro sanatının gelişme ve halka inmesine ilişkin sorunları çözme yetmedi. Oyun yazarlarının sayısı azdı. Bulgar tiyatrosunun maddi temeli zayıftı. 9 Eylül Ayaklanması Bulgar tiyatrosunun yeniden düzenlenmesinin başlangıcı oldu. Sovyetler Birliği'nden yazarlar davet edildi. Tiyatro repertuarı dünya klasik tiyatro eserleri ve modern Sovyet, İngiliz, Fransız ve diğer eserler ile zenginleştirildi. Bulgar yazarlarının eserleri bu repertuarda önemli yer kapsadı. Devletçe işletilen tiyatro sayısı artırıldı.

Yüksek Dram Okulu'nun 1946'da açılması ülkemizde tiyatro sanatının gelişiminde olumlu bir rol oynadı. Sanatçılar, yazarlar, tiyatro eleştirmenleri, tiyatro ve sahne sanatının başlıca temsilcileri —Dr. K. Mırski, B. Danovski, G. Stamatov, D.B. Mitov, V. Trandafilov, L. Tenev, G. Goccev tarafından yetiştirildi. 9 Eylül 1944'ten sonraki ilk yıllarda tiyatronun halka gitmesi sağlandı ve toplumsal kompozisyonu daha çeşitli hale geldi. Tiyatro sanatçıları oyunlara gittikçe daha çok sayıda «geçmişte tiyatro eşiğini geçmemiş» kimselerin geldiğini belirtiyorlardı. Aktör ve oyun yazarlarının sayısız amatör grupla ilişkileri tiyatro sanatının demokratikleşmesinin bir örneğiydi. Tiyatro sanatı ku-

ruluşları Türk bölgelerinde de kuruldu. Şimdi Çingeneler için gösteriler yapan Roma Devlet Tiyatrosu eskiden amatör bir gruptu.

Bunlar demokratik halk hükümetinin halkın kültürel düzeyini yükseltmek için aldığı tedbirlerdi. Bulgar aydını bu politikaya büyük anlayış gösterdi. Bu politikayı desteklemek için uygun yollar aradı. Bu yollardan biri de Bulgar aydınının kitle halinde «emek ve kültür alayı»na katılmasıydı. Kültür birliklerinin düzenlediği yazar, sanatçı ve müzik grupları sadece köyleri değil fabrikaları da ziyaret ediyordu. Halk Kültür Evi'nin verilerine göre sadece 1946'da 40 tane emek ve kültür alayı kuruldu. Her alay endüstriyel işletmelere, madenlere, inşaat bölgelerine ve köylere yılda onlarca ziyaret yaptı. Bulgar kültürünün en meşhur temsilcileri de bu alaylara katılıyordu: Prof. A. Bolabanov, Elin Pelin, E. Bagrjana, D. Gabe, H. Radevski, A. Karalijcev, M. Balkanska, T. Kraeva, A. Ruskov, I. Bcakov ve diğerleri. Bu alaylar dışında Ulusal Tiyatro ve Ulusal Opera aktörlerinden bir grup oluşturuldu: Büyük Ulusal Meclis seçimleri öncesinde, 1946 sonbaharında bu grup, işçiler, köylüler ve öğrencilere 242 konser verdi. Yaratıcı aydınların emek ve kültür alaylarına kitle halinde katılması, Bulgar kültürünün temsilcilerinin büyük çoğunluğunun sosyalist devrimin ilk yıllarında Vatan Cephesi politikasını yürekten desteklediğini gösterdi.

Ülkenin kültürel, ekonomik ve politik gelişiminde Bulgar basını da önemli rol oynadı. Özellikle kitlelerin politik eğitime katkıda bulundu. Vatan Cephesi basınının gelişiminde yasal dönem 9 Eylül 1944'te başladı. 9 Eylül Ayaklanmasını izleyen ilk aylarda Vatan Cephesi Partilerinin organlarının yanı sıra, monarşik faşist dikta yıllarında demokratik konumu olan ve şimdi Vatan Cephesi dışında olan partiler de kendi gazetelerini yayınladılar.

Zor ekonomik koşullar ve devrimci olaylar basın üzerinde sıkı bir kontrolü gerektirdi. Basım malzemesi azlığı nedeniyle 1944 sonunda birkaç gazetenin yayınlanması durduruldu. Başkentte günlük gazete olarak sadece Vatan Cep-

hesi Partileri organları (Rabotnicesko Delo, Zemedeloko Zname, Izgrev, Narod) ve Otecestves Cephesi ve Narodna Vojska gazetesi basılıyordu. Her bölgede bir gazete çıkarılıyordu. Plovdiv, Ruse, Varna ve Burgas da birer günlük gazete vardı. Tüm dergiler Propaganda Bakanlığının lisanıyla stokları bağlı olarak belli bir tiraj ve aralıkla basılıyordu.

9 Eylül 1944'den sonraki basının özelliği anti-faşist niteliğiydi. Bulgaristan'ın uluslararası statüsü ve devrimci değişiklikler büyük bir yer kaplıyordu basında. Bulgar basınının başlıca sorunları, zayıf teknik tabanı, iyi eğitilmiş gazetelerin yokluğu, uluslararası haber ve telgraf ajanslarıyla zayıf ilişkisiydi.

1945 Eylülünden itibaren Bakanlar Kurulunun kararıyla muhalefet gazetelerinin yayınlanmasına izin verildi. Baskı, basım ve dağıtma açısından bunların Vatan Cephesi yayınlarıyla eşit hakları vardı. Komünist Parti ve Vatan Cephesi, muhalefete radikal değişikliklerin uygulanması üzerindeki görüşlerini dile getirme olanağını sağladı. Tüm öneriler ve nesnel ve bir tabana dayanarak yapılacak eleştiriler serbest bırakıldı. Ancak muhalefet yayınının eleştirileri, Bulgar kültürünün demokratikleştirilmesi için alınan tedbirler de dahil, halk hükümetinin tüm işlevlerini reddediyor ve hiç bir yapıcı unsur içermiyordu. Muhalefet gazeteleri muhalefetin politik olarak tecrit edildiği 1947 ortalarına kadar yayınlandı.

Vatan Cephesi yayını muhalefet basınıyla iki yıl süren tartışma sırasında kendini biçimlendirdi ve ideolojisini güçlendirdi. Vatan Cephesi Partilerinin gazeteleri Bulgar kültürünün meşhur temsilcilerinin eserlerini ve ülkedeki radikal değişimleri destekleyen yazılar yayınladılar. Bulgar gazeteleri yavaş yavaş okuyucularıyla bağlarını güçlendirdiler, «günün önemli sorunları»nı daha iyi yansıttılar ve «Bulgar halkının gereksinimlerini ve isteklerini öğrendiler». G. Dimitrov'a göre bu, Vatan Cephesi basınının demokratikleşme yolunda neler başardığını gösterir.

9 Eylül 1944'te ülkede sadece 167 sinema vardı. Film it-

halâtı zengin ekonomik işletmeler olan 20 özel şirketin elindeydi. Bunlar politik durumdan büyük ölçüde etkilenmişti ve bunun sonucunda birçok gerici görüşle dolu film savaş yıllarında ülkeye sokulmuştu. Buralarda demokratik halk hükümeti ilk tedbir olarak kesin bir sansür koydu. 1945'de çıkarılan bir yasayla film ithalâtını ve dağıtımını devlet kendi tekeline aldı. Bu, ithal edilen filmlerin sanat değerini arttırdı ve sinemanın eğitici yönünü genişletti. Diğer yandan film gösterilme koşulları üzerine kurallar getirildi, çünkü ülkedeki salonlar hala özel salonlardı.

9 Eylül 1944'te ulusal film sanatına —Bulgar kültürünün ihmal edilen bölümüne— el atıldı. Zafer Gününde bir grup kameraman ve yapımcı Ocestven Krhopregled Custan Haber - Film stüdyosunu kurdu. Stüdyo grupları partizanları ve Sovyet Ordusunun karşılaşını, Ulusal Komitenin ve Yerel Vatan Cephesi komitelerinin çalışmalarını filme aldı. Stüdyo üyeleri Yurtsever Savaşın kahramanlık dolu günlerini de filme alıp dokümanlar arasına ekledi. Halk zaferinin ilk gününden itibaren Otecestven Kinopregled haftalık haber filmleri oluşturdu. Bu ulusal sinematografinin ilk birimiydi.

Bulgar film sanatının sorunlarının çözülmesinde hükümet, Sovyetler Birliği'nin gerekli aletlerin sağlanması, ulusal film merkezinin kurulması, sinema alanında Bulgar uzmanların yetişmesi konusundaki işbirliğine dayanıyordu. 1946'da Balgarsko Delo Film Kurumu ile SSCB Merkez Film Stüdyosu arasında Bulgar halkının yaşamı, mücadelesi, kültürü üzerinde filmler çekilmesi konusunda bir anlaşma imzalandı. İki ülkenin sanatçılarından oluşan bir grup, Bulgar Sinematografisinin ilk önemli çalışmasını yaptı: Bulgaristan hakkında dökümanter bir film. Film Paris Barış Anlaşması öncesinde tamamlanmıştı. Birkaç ülkede gösterildi ve Bulgaristan'ın ulusal davasını savunmakta önemli bir rol oynadı.

Ulusal film sanatının gelişimi kapitalist ekonomik yapının koruması nedeniyle büyük ölçüde engellenmişti. Film stüdyoları ve lâboratuvarları özel mülkiyet altındaydı. 1946

daki Film Kültür Yasası dökümanların yapılmasına ilişkin sorunlara bir miktar    m getirdi.

Demokratik halk hükümeti, teknik tabanın değeri savaş tarafından bozulmuş, azgelişmiş bir radyo şebekesini devraldı. Sovyet radyo mühendislerinin işbirliği ile ve Sovyetlerden ithal edilen aletler sayesinde, 10 Ocak 1945'de Sofya Radyosu yayın saatleri açısından savaş öncesi düzeye ulaştı.  abalar yayının çeşitlendirilmesi amacıyla sürdürüldü. Programlar varolan dört b l mce (haber, sanat, müzik, bilim ve ekonomi bölümlerince) hazırlanıyordu. Enformasyon ve Sanat Bakanlığı ve Birleşik Kontrol Komisyonu (bu 1947 başına dek vardı) yayınları kontrol ediyordu. Radyo programlarında politik, ekonomik ve eğitim sorularını içeren ilgi çekici yayınlar vardı. Radyo saatlerinin çoğunu birçok yazarın katıldığı anti-faşist eğitim yayınları alıyordu. Ancak 9 Eylül Ayaklanmasından sonraki ilk yıllarda, radyo henüz bir kitle haberleşme aracı olmamıştı ve yayınları sadece oldukça az sayıdaki yerleşme merkezlerinden izlenebiliyordu. 1948'e dek 88 yerleşme merkezi (23 şehir ve 65 köy) radyo şebekesine bağlandı.

Okul sisteminin yeniden düzenlenmesi ve tam demokratikleşmesi Bulgar kültür yaşamında bir dönüm noktası oldu. Sosyalist devrim   ok iyi eğitilmiş kadroları ve  halkına kendini adanmış bir aydın tabakası  gereksinimini artırdı.

Bulgaristan eğitimde demokratik gelenekleri olan bir ülke idi. Her Vatan Cephesi Partisinin programında eğitimin demokratikleştirilmesi için belli istekler vardı. 1919 yıllarında kabul edilen Parti Programında BKP'nin bu konudaki istekleri kesindi:  kız erkek her gencin masrafları devletçe karşılanan mesleki ve toplumsal zorunlu eğitimi  isteniyordu.

Vatan Cephesi Hükümeti okul sisteminin içeriği ve biçiminin radikalleştirilmesi ve tam demokratikleştirilmesi yolunda yürüdü. Yurttaşların tüm eğitim kurumlarında eğitilme hakları garanti altına alındı. Ayrıca eğitim süreci sosyalist devrimin çocuklara verdiği yeni işlevlere paralel olarak öğrencilerin nitelik ve alışkanlıklarını bi imlendirecekti.

Okul sisteminin yeniden düzenlenmesi sorunu Halk Eğitimi Bakanlığının, Eğitim İşçileri Birliği ve Sofya Üniversitesinin doğrudan katkısıyla çözüldü. Mart 1945'de tüm ülkedeki öğretici kadronun gizli oylarıyla bir Yüksek Eğitim Konseyi seçildi. Bunun kararlarına eğitim kurumlarını işleten tüm hükümet daireleri ve kurumlarının uyması zorunluydu. Tanınmış bir Marksist pedagog olan T. Samodumov bu konseyin başkanı oldu. Bu, ülkede eğitimin merkezleştirilmesi ve «Bulgar okulunun, en kısa zaman sınırları içinde, gerçekten demokratik ve bilimsel ilkeler üzerinde yeniden düzenlenmesi» yolunda ilk adımdı.

Yüksek Eğitim Konseyinin kararları hem varolan eğitim gelenekleriyle hem de sürmekte olan **değişim sürecinin** gereksinimleriyle uyum içindeydi. Eğitimin demokratikleştirilmesinin temellerini atan birçok kural kabul edildi. 1945 başında yapılan dil reformu onaylandı, Halk Eğitim Bakanlığının okul sistemi içindeki öncülüğü vurgulandı ve bir eğitim düzeyinden diğerine geçmek konusundaki kısıtlamalar kaldırıldı. Orta dereceli okullardaki eğitim bir yıl kısaltıldı. Orta dereceli okul ücretleri müterakki gelir vergisi ilkeleri üzerinden alındı. Parasız ilk öğretim sağlandı. Türklerin olduğu bölgeler de dahil birçok yerleşme merkezinde yeni ilk ve orta dereceli okullar açıldı. Okul sistemi bir bütün haline geldi. Bu görüşle tüm özel ve yabancı okullar kapatıldı. Eğitim kurumlarının devlet kurumları olması, eğitim çalışmalarında birinci ilkeydi. Böylece eğitimsel çalışmalarla mesleki çalışmaların koordinasyonu sağlandı, kapsamlı bir sosyalist eğitim sisteminin temelleri atıldı.

1945 eğitim reformu çalışma süreci içeriğine radikal değişiklikler getirdi. Eğitimin başlıca amacı, ülkenin kültürel, ekonomik politik yaşamında aktif rol alacak yaratıcı kişilerin eğitilmesi oldu. Eğitim sürecinin süresi ve çalışılacak eserlerin nitelik ve niceliği göz önüne alınarak eğitimin yapısını belirlemek için çaba gösterildi. Eğitim materyalist temele dayanacaktı ve amacı bilimsel diyalektik materyalist dünya görüşünü oluşturmaktı. Milliyetçilik görüşlerinden arınmıştı ve değişik yöntem ve biçimler kullanarak yurtse-

verlik ve proleter enternasyonalizmi ilkelerini işledi. Tüm ülke için geçerli olan ders programları kabul edildi, böylece eğitim sürecindeki kopukluklara son verildi. Tüm ders kitapları reform gereklerine göre düzeltildi ve basımları 1945 yılında kurulan Halk Eğitim Bakanlığı Yayınevine verildi. 1945 reformu meslek okullarındaki süreci geliştirdi, bunlar zamanla tek tip olmaktan çıktılar. Meslek okulları ağını yaymak önerilmişti. Azınlık okulları ülkedeki diğer okullarla aynı statüye getirildiler.

Büyükler için okul açılması yeni koşulların gerektirdiği karakteristik bir buluştu. Halk Eğitim Bakanlığının inisiyatifıyla 1944-1945'te ilk ve orta dereceli akşam okulları açıldı. Yüksek Eğitim Konseyi bunların açılmasını onayladı ve ders programlarını kabul etti. Sovyet deneyi bu anlamda çok faydalı olmuştu. 1945-46 ve 1946-47 ders yıllarında, işletmelerde çalışan işçilerin eğitimi işverenlerin çıkardığı bazı engeller nedeniyle zorluklarla karşılaştı. Genel İşçi Sendikaları okuyan işçiler için daha kısa işgünü sağlanması ve akşam okullarında normal ilk ve orta öğretim programlarının uygulanmasında direndi.

1944 sonunda Halk Eğitim Bakanlığı 15 ile 50 yaşları arasındaki kişilere okuma-yazma öğretilmesi için adımlar attı. 1944'de Bulgaristan'da okuma yazma bilmiyenlerin oranı çok yüksek değildi. En yüksek oran (%90) Türk ve Çingene nüfuslarındı. Eğitim işçilerinin çabaları bu kesimlere yöneldi. Fakat Çingenelerin yaşam biçimi ve Türk azınlığın din fanatizmi nedeniyle zorluklarla karşılaştılar. 1947'de cahillikle savaş için Vatan Cephesi Ulusal Komitesinde bir komisyon kuruldu. Buna karşın 1948'e dek cahil nüfus arasındaki eğitim çalışmaları gerçekten iyi örgütlenemedi. Bunun başlıca nedeni o dönemde cahilliğe karşı kampanyanın sadece Halk Eğitim Bakanlığınca yürütülmesiydi. Oysa ülkede öğretici sayısı çok azdı. Bulgaristan'da eğitim kurumlarının sayısındaki artış eğitilmiş öğretici personelin sayısındaki artıştan çok daha hızlıydı. Sosyalist devrimin ilk yıllarında öğretmenlerin kapitalizm koşullarındaki zor maddi koşulları henüz değiştirememişti. Zor ekonomik koşullar

nedeniyle, 1944-1947 döneminde öğretmenlerin toplumsal koşullarının iyileştirilmesi yolunda atılan adımlar yeterli derecede etkin değildi. Öğretmenlik mesleğinin «popülerliğini kaybetme» süreci kapitalist Bulgaristan'ın son on yılının bir özelliği idi ve henüz değiştirilememiştir.

Demokratik halk hükümeti yüksek öğrenimi sağlamlaştırmak yolunda adımlar attı. 9 Eylül 1944'te ülkede 13 fakülteli 7 yüksek eğitim kurumu vardı. Eğitilen toplam öğrenci sayısı ise 14 260'dı. Üniversite eğitiminde demokratikleşme süreci, ayaklanmadan hemen sonra başladı. Öğrenci sayısı arttı. 1944-45 ders yılında bu sayı 26 412 oldu. Öğrenciler arasında büyük sayıda anti-faşist mücadeleye katılanlar ya da işçi ve köylü kökenli gençler vardı. Sofya'daki Yüksek Teknik Okulu çok bölümlü bir yüksek okul haline getirildi. İki fakülteli Plovdiv üniversitesi 1945'de açıldı, Varna ve Svistov şehirlerindeki üniversiteler genişletildi. 1946 yılında Ruse'de bir Yüksek Teknik Okulu açıldı. Vilayetlerde Üniversite merkezleri kurulması yüksek eğitimin demokratikleştirilmesinin bir diğer yönüydü. 1946'da bir Yüksek Tiyatro Sanatı Okulu açıldı ve Müzik Akademisiyle, Güzel Sanatlar Akademisi yeniden düzenlendi. Sofya üniversitesindeki fakülte ve ders sayısı arttı.

Yüksek öğrenim kurumları sayısındaki hızlı artış, eğitim sürecinin yeniden düzenlenmesi programını aştı. Ders programları hala Marksist-Leninist ideolojinin günümüz gereksinimlerini karşılayamıyordu. Eğitimde idealist yöntem diyalektik-materyalist yöntemin yanısıra devam etti. Eğitici personel sayısı çok azdı. Eğitim pratikten yoksundu ve ülkenin ekonomik yapısından kötü biçimde etkilenmişti. Endüstride özel sektörün varlığı yüksek eğitim görmüş gerekli personel sayısının doğru hesaplanmasına olanak tanımıyordu. Eski bir gelenek nedeniyle toplum, eğitimi hala kişisel bir sorun olarak görüyordu, bir toplum sorunu olarak değil. 1944-45 ve 1945-46 ders yıllarında yüksek öğrenim kurumlarına giren öğrencilerden yüzde onundan azının zamanında mezun olacağı ortaya çıktı.

1947 yılındaki Yüksek Eğitim Yasası eğitim sürecini ge-

liştirmek yolunda bir çabaydı. Bu yasayla yüksek eğitim kurumları Halk Eğitim Bakanlığına bağlanarak yönetimleri merkezileştirildi. En genel hatlarıyla da olsa üniversite eğitiminin amaçları da belirlendi. Ancak bu yasa üniversiteleri sadece öğrenim kurumları olarak değerlendirdi, bilimsel sorunların çözümlenme merkezi olarak değil. Yüksek öğrenim kurumlarıyla Bulgaristan'da bilimsel yaşamın başlıca merkezi olan Bulgar Bilim Akademisi arasındaki ilişkiler belirtilmemiştir.

9 Eylül 1944'e dek Bulgar Bilim ve Sanat Akademisi insancıl bir yönelişten, pratikten soyutlanmış dışa kapalı bir kurumdur. Zaferden hemen sonraki dönemde, herşeyden önce uğraşılması gereken anti-faşist nitelikli bazı sorunlardı. Geçmişte anti-faşist kişiler olarak bilinen bilim adamlarını da içeren yeni bir yönetici kadro seçildi. Bunların arasında ilk kez Marksist düşüncenin temsilcileri vardı. Burjuva dünya görüşünü benimsemiş eski bilim adamlarının kazanılması onların bilimsel deney ve katkılarına özellikle saygılı davranarak yavaş ve sabır içinde yapıldı. BKP'nin görüşüne göre bunların ideolojik yönlendirilmelerinde en güçlü etken Marksist düşüncenin değişik bilim dallarında kazandığı zaferlerdi.

Bulgar Bilim Akademisinin devralınan yapısı bilimin gelişmesini engelliyordu. Akademik çevrelerin bilimsel olanaklarının en geniş kullanımına izin vermiyordu bu yapı. Uygun maddi tabanı olan ayrı ayrı kurumların oluşturulması yolunda yeni bir düzenleme gerekiyordu. Bilim ve sanat kurumlarının yeniden düzenlenmesi üzerindeki bir dizi kural bu anlamda ilk adımdı. Ancak bu, soruna tek yanlı bir çözüm getirdi.

Akademik yaşamda tam bir düzenleme 1947 Şubatında Bulgar Bilim Akademisi Yasasının çıkarılmasından sonra gerçekleştirildi. Bu yasa, 9 Eylül 1944 sonrasında çıkarılan ve Akademinin yeri ve rolünü «Bakanlar Kurulu emri altında örgütsel yaratıcı ve yönetici yaşamı bağımsız olan en yüksek bilim kurumu» olarak değerlendiren ilk yasaydı. Bilim Kurumları Akademi sistemi içinde başlıca birimler ha-

line geldi. 1947 ortalarında, akademi yönetimi Bulgar Bilim Akademisi içinde var olan 21 kurumun, iki müzenin (doğa bilimleri ve arkeoloji) ve zooloji bahçesinin yapısını onayladı. Yeni Anayasa temelinde yeni bir yönetici kadro seçilmişti. Bulgar Bilim adamlarından bir çoğu seçilmiş akademisyenlerdi ve Akademinin üyesiydiler.

Bulgar Kültürünün gelişiminde kitap yayını önemli bir yer tutar. 9 Eylül 1944'ten sonraki ilk yıllarda özel sektör ve kooperatif yayınevleri bu işi yürütüyordu. 1943-44'te savaş koşulları nedeniyle kitap basımı sadece eyaletlerde yapılmıştı. 1944 sonlarında kitap yayını başkentte yoğunlaşmaya başladı. 1946'da tüm yeni kitapların 3/4'ü başkentte basıldı. Herşeye rağmen kitap basımı hala merkezileşmemişti. Sadece Sofya'da 126 özel yayınevi vardı. Kitap yayınının kontrolü birçok zorlukla karşılaşılıyordu. Tüm bunlara karşın Enformasyon ve Sanat Bakanlığı'nın çabaları ve Bulgar Yazarlar Birliği, Bilim İşçileri Birliği, Kültür Kulüpleri Yüksek Birliği'yle işbirliği sayesinde hem bilimsel açıdan hem de sanat açısından değerli Bulgar ve yabancı yazarların eserlerinin basımında bir artış görülüyordu. Kitap istemi bu konuda doğal bir düzenleyiciydi. Devrimci ve anti-faşist konuları kapsayan roman ve şiire okuyucular büyük ilgi gösteriyordu. Bulgar ve Yabancı klasik eserlere ve günümüz yazarlarının eserlerine de büyük ilgi vardı. Yayının gelişmesine özel sektörün varoluşu başlıca engeldi. Özel yayıncılar her fırsatta ekonomik açıdan ele alıyorlardı konuyu, önemli toplumsal işlevlerini ihmal ediyorlardı. Alet ve madde sıkıntısı kitap basımında olumsuz etkiler yaratıyordu.

Birçok kültürel alanda özel mülkiyetin ve özel insiyatifin varlığı, Bulgar kültürünün planlı gelişimini engelledi. Özel kapitalist sermayenin endüstrideki varlığı okullarda her düzeydeki eğitimi etkiledi. Bilim, eğitim ve pratik arasında yakın bağlar kurulmasını engelledi. Ayrıca sosyal işlevlerini koruyan burjuvazi Bulgar kültüründeki yerinden uzaklaştırılmamıştı.

1947'deki gelişmeler Bulgaristan'ın sosyalist evrimi için gerekli koşulları yarattı. Barış anlaşması imzalanmış, ül-

kenin uluslararası statüsü belirlenmişti. İki yıllık bir Ekonomi Planı benimsenmişti. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti anayasasının kabulü ve kapitalist mülkiyetin kamulaştırılmasıyla, yaşamın tüm alanlarındaki sosyalist reformlar garanti altına alınmıştı. Anayasanın 80'inci maddesine göre Devlet «Bilim ve sanatın gelişimini, araştırma kurumları, yayınevleri, kütüphaneler, tiyatrolar, müzeler, kültür kulüpleri, sanat galerileri, film stüdyoları, sinemalar kurarak sağlanması» görevini üzerine alıyordu. 79. Maddeye göre «eğitim demokratik ve ilerici bir anlayışa sahiptir ve layiktir.» İlk eğitim zorunlu ve parasızdı. Tüm okullar devletçe işletilecekti.

Demokratik halk hükümeti Anayasada belirtilen ilkelelerin uygulanması yolunda birçok tedbir aldı. 1948 Şubat ayında toplanan Vatan Cephesi 2. Kongresi eğitimin gelişmesi bilim ve sanatın desteklenmesi yolunda tedbirler önerdi. Hükümet kültür kurumlarının düzenlenmesi yolunda da adımlar attı. Enformasyon ve Sanat Bakanlığı tüm kurumlarıyla birlikte kapatıldı. Yerine bir Bilim, Sanat ve Kültür Komitesi kuruldu. Bu, Bulgaristan'ın tüm kültürel yaşamının ve diğer ülkelerle kuracağı kültürel ilişkilerin yönlendiriciliğini üzerine aldı. O zamana dek Halk Eğitim Bakanlığına bağlı olan üniversite öğrenimi bu komiteye bağlandı. 1948'in ilk yarısında Bilim, Sanat ve Kültür Komitesinin önerisiyle Büyük Ulusal Meclis kültürel alanda sosyalist ilkeleri yerleştiren ve özel inisiyatifi kaldıran bir çok yasa kabul etti. Yayın Yasası, Sinematografi Yasası (bu sadece ulusal film sanatının gelişimini sağlamadı, sinemaları da kamulaştırdı) ve özel yayınevlerinin kamulaştırılması konusundaki yasa.

Ülkenin ekonomik yapısındaki reformlar yüksek eğitimin gelişme yönünü doğrudan etkiledi. Üniversite eğitim sistemi sosyalizmin kurulmasına artık ayak uyduramıyordu. Bilim, Sanat ve Kültür Komitesinin bir önerisiyle 1948 Ağustosunda geçerli olarak yürürlüğe giren yeni bir Yüksek Öğrenim Yasası çıkarıldı. Bu yasaya göre, yüksek öğrenim kurumlarının başlıca amacı ulusal ekonominin tüm

alanları için, yönetim ve araştırma çalışmaları için kadrolar hazırlamaktı. Yüksek öğrenim kurumlarının pratikle ilişkisi kuruldu. Her fakülte hükümet daireleri ve aynı alandaki kurumlarla ilişkiye geçti. Öğrenimin pratikle birlikteliği getirildi. Sofya Üniversitesi 3 ayrı yüksek eğitim kurumu haline getirildi. Sofya Üniversitesi, Tarım Akademisi ve Tıp Akademisi. İlahiyat Fakültesi Dışişleri Bakanlığındaki din bölümü emrinde bağımsız bir yüksek eğitim kurumu oldu.

Programlarda da değişiklikler yapıldı. Marksizm-Leninizm tüm yüksek eğitim kurumlarında zorunlu bir ders oldu. Sosyalist Bulgaristan'ın ilerdeki uzmanlarının ideolojik eğitime katkıda bulundu. Yüksek eğitilmiş kadroların yetiştirilmesinde kesin bir program uygulanıyordu. Üniversite derslerine katılmak zorunluydu ve sınavların bitiş tarihi ve yüksek öğrenimi bitirme süresi belirtilmişti. Yasa, ilk kez olarak yüksek öğrenim kurumlarını bilimsel kadroların eğitim merkezleri olarak tanımladı. Lisansüstü çalışma bu anlamda en uygun yol olarak vurgulandı. Yüksek eğitim kurumlarındaki öğretim görevlisi kadroya büyük dikkat gösterildi. Öğretim kadrosundaki ani artış nedeniyle bu gerekliydi: 1944-45 ders yılında 803 olan öğretim görevlisi sayısı genç öğretim üyelerinin yetişmesiyle 1948-49 yılında 1666'ya ulaştı. Yasa akademik yaşama demokratik ilkeleri getirdi: Rektörler ve dekanlar ve fakülte kurulları gizli oyla seçilecekti. Seçilen akademi ve fakülte yöneticilerinin yönetim işlevleri de genişletilmişti.

1948'de öğrencilere yapılan toplumsal yardımı arttırmak yolunda tedbirler getirildi. Burslu öğrenci sayısı 1945-46'da 121'di, bu sayı 1948-49'da 1833'e yükseldi. Ancak artış 1948 yılında 39 221'e ulaşan öğrenci sayısına kıyasla oldukça önemsizdi. Bir öğrenci Yardım Fonu kuruldu, öğrenci kantinleri kuruldu, üniversite öğrencilerine parasız sağlık hizmeti sağlandı. 1947 sıralarında bir Devlet Öğrenci Yayınevi kuruldu. Herşeye rağmen bu tedbirler öğrencilerin yaşam biçimlerinde köklü değişimler getirmedi. 1948'de yüksek öğrenim kurumlarında yapılan bir araştırmaya göre öğren-

cilerin kötü notlarının bir nedeni de onların yaşam ve çalışma koşullarının kötülüğüydü.

Yüksek öğrenim ve Bulgar Bilimler Akademisi arasında ilişkiler kuruldu. Oldukça fazla profesör ve öğretim görevlisi akademide kurulan bilim komisyonlarına katıldı. Bulgar Bilimler Akademisi 1948'de bir plan hazırladı: bu bilimsel yaşama planlılığı getiren ilk adımdı. Bilim kurumunda çalışan az sayıdaki bilim işçisine (125) karşın, Akademi sosyalizmin kurulmasına ilişkin birçok sorunun çözümlenmesinde kendi yerini aldı. Aynı zamanda, tarih, felsefe, edebiyat teorisi, arkeoloji vb. bilimlerin durumu konusunda tartışmalar yapıldı. 1948'de bazı Akademi kurumları 5 Yıllık Ekonomi Planını tartışıp yapıcı öneriler getirdi.

Kültür kurumlarının düzenlenmesi Halk Eğitim Bakanlığının görevlerini somut olarak belirledi. İlk, orta ve mesleki öğrenim sorunları da bütünsel bir çözümü gerektiriyordu. Ağustos 1948'de bir Halk Eğitim Yasası kabul edildi. Bu, eğitimin tüm düzeylerini kapsayan (ilk eğitimden orta eğitime) ilk yasaydı. Yasa toplumsal anlayışla tam bir uyum içindeydi. Buna göre eğitimin amacı sosyalist devletin kurucularının ve yurtdaşların formasyonuydu. Ülkedeki eğitim çalışmalarının örgüt, program ve ideoloji yönleri tamamen bütünleşmişti, çünkü tüm okullar Bakanlar Kurulunda yeni kurulan Yüksek Öğrenim Kurumuna ve Halk Eğitim Bakanlığına bağlanmıştı. 1948 Yasası 9 Eylül 1944'ten sonra eğitim çalışmalarının temeli olan demokratik ilkeleri sağlamlaştırdı. Mesleki öğrenimle genel öğrenim eşit dereceye getirildi, azınlık okullarına Bulgar okullarının hakları sağlandı. Tüm okul tip ve düzeylerinin statüsü düzenlendi. Eğitim sosyalist devletin personel politikasının önemli bir bölümü haline geldi. Yeniden örgütlenme süreciyle yakından ilişkili bir çalışan aydın tabakasının büyümesine katkısı oldu. Yasa gündüz ve akşam okullarında orta öğretimlerini tamamlayanların haklarını da belirtiyordu.

Halk yönetiminin ilk yıllarında kütüphane ve müzelerin gelişimi de desteklendi. 1948 yılında 11 devlet kütüphanesi

bunun yanı sıra da işletme; okul ve kültür kulüplerinde 3 378 kütüphane vardı. Aynı zamanda kütüphane kulüplerinin sayısı 2 425'ten (1944'te) 3 984'e (1948) yükseldi. Bunlar halkın genel ve politik eğitime ve özellikle ülkenin uzak kesimlerdeki nüfusun eğitime katkıda bulundular.

1945'te devlet tüm sanat ve tarihi değeri olan eserleri kontrolüne aldı. Müze çalışmaları bilimsel bir temele oturtuldu. Varolan 78 müze yeniden düzenlendi. Bunlar halk arasında eğitim çalışmaları başlattılar.

1948 sonunda sosyalist kültür devriminin ilk aşaması tamamlandı. Başlangıcı, faşist ideolojinin tasfiyesi, kültürel alanda anti-faşist nitelikli değişikliklerin gerçekleştirilmesi yolunda başarılı çabalarla kendini göstermişti. Ancak, bu aşamanın zengin içeriği bu sorunların başarılı çözümü değildi sadece. En tipik yönü Bulgar kültürünün tüm alanlarda sosyalist bir anlayışla tamamen demokratikleştirilmesiydi. Kitlelerin kültürel standardını yükseltmek yolunda ilk etkili çabalar yapıldı. Marksizm-Leninizm anlayışı içinde bilim edebiyat ve sanatın ideolojik örgütlenmesi süreci başladı. Sosyalist aydın tabakasını oluşturmak yolundaki ilk çabalar da başarıya ulaştı. BKP'nin ve demokratik halk hükümetinin doğru politikası sayesinde, eski aydın tabakasının büyük bölümü Vatan Cephesinin yapıcı çalışmalarına yürekten katıldı. Halk eğitimi ve yüksek öğrenim yasaları sosyalist aydınların oluşumunda somut bir temel oldu. Tüm bunlar 1944-48 dönemindeki Bulgar sosyalist kültürünün kurulmasının uzun ve karmaşık sürecinin önemini belirler.

* * *

BKP'nin 5. Kongresinde bir taslağı çizilen Bulgaristan'da sosyalizmin kurulması yolundaki uzun dönemli program Bulgar kültürünün sorunlarına da önemli bir yer ayırdı. Burjuva ideolojisinin tamamen yokedilmesini ve bilim, edebiyat ve sanatın Marksizm-Leninizm temelinde düzenlenmesini getiriyordu. Sosyalizmin kurulması yolunda ortaya çıkan sorunları başarıyla çözebilecek sosyalist aydınların

sayısının artırılmasının gereğine ilişkin sorunlar önemli bir yer kapsıyordu. Halkın kültürel standardının bütün olarak yükseltilmesi için tedbirler de getirilmişti. Cahilliğin hızla ortadan kaldırılmasına özellikle önem verilmişti.

BKP Beşinci Kongresi kültürel alandaki başarıların bir değerlendirmesini yaptı ve yeni görevler saptadı. Kararları, sosyalist kültürün gelişimi sürecindeki acil görevler belirliyordu. Kongreden sonra başlayan yeni aşamanın karakteri yeni sosyalist sistemin maddi ve teknik temelini sağlamlaştırılmasıydı. Bunun Bulgar kültürünün gelişmesinde doğrudan ve olumlu bir etkisi vardı. Diğer yandan Bulgar biliminin ve eğitim sisteminin başarıları sosyalizmin kurulmasına ilişkin sorunların başarılı çözümü için gerçek önkoşullar oldu. Diğer deyişle, ekonomik ve kültürel alandaki görevler birbirlerini karşılıklı etkiliyorlar ve bir bütün olarak Bulgaristan'da sosyalizmin kurulması programının özünü temsil ediyorlardı.

Kültürel devrimin bu aşamasında hemen tamamen yerine getirilen görevlerden biri cehaletin kaldırılmasıydı. Sadece öğretmenler değil kültür kurumları, kamu örgütleri ve birçok devlet organı da bu görevin yerine getirilmesi yolunda kurulan merkezlerdi. Azınlıklara gelince, cehalete karşı kampanya, bunların yaşam standartlarının yükseltilmesine ilişkin tedbirlere, dini taassuba son verme yolundaki eğitici çalışmalara bağlıydı. 1953 sonunda, Bulgar halkının (15-50 yaşları arasında) cehaletinin kaldırılması sorunu çözümlenmişti. Azınlıklar arasında da okur yazarlık oranı yükseliyordu. 1956'da Bulgaristan'daki Türklerin yüzde 52.2'si okuma yazma bilmiyordu, oysa Türkiye'de bu oran yüzde 64.4'dü. Azınlıklar arasındaki okur yazarlık oranı kırdı düşüktü. Şehirlerde cehalet sorunu hemen hemen kalkmıştı. Azınlıkların çocuklarının eğitimi yolunda alınan tedbirler gelecekte okur yazarlık oranında bir azalma olasılığını ortadan kaldırdı.

1951-53 döneminde cehalete karşı kampanyanın başlamasında en büyük değerler öğretmenlerdi. 5. Parti Kongresinden sonra yaşam standartları ve toplumsal statüle-

rinde belli bir iyileşme olmuştu öğretmenlerin. 24 Ağustos 1949'da BKP Merkez Komitesi ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun ortak bir kararı sosyalizmin kurulması yolunda gerekli eğitim personelinin azlığını dikkate alıyordu. Bu karardan sonra öğretmen maaşları yükseldi. Öğretmenlerin çalışmalarının toplumca desteklenmesi için tedbirler alındı. 1950'de pedagoji alanındaki büyük değerler için Şeref Öğretmenliği ve Halk Öğretmenliği şeref ünvanları getirildi. Sınırdan ya da azınlıkların olduğu bölgelerde çalışmaya hazır öğretmenlere birçok ayrıcalık tanınıyordu.

Öğretmenlerin genel ve yönetsel eğitimine özel dikkat gösterildi. İlkokul öğretmeni yetiştirmek üzere 31 kurumun yanı sıra, Sofya Üniversitesinin değişik fakültelerinin pedagoji bölümleri genişletildi. Stajyer öğretmenler, pedagojik deneyimlerini düzenli yöntem-bilimsel konferanslarda artırdılar.

1953'te bir «Öğretmen Eğitim Merkezi» açıldı. Tüm bunlar eğitilmiş öğretmen kadrosunu çoğalttı. Bu konuda önemli bir etken Birinci Beş Yıllık Plan döneminde tüm okul binalarının yenilenmesi ve yeniden donatılmasıyla 634 okulun açılması ve Bulgar okulunun maddi temelinin güçlendirilmesi idi. Tüm bunlar eğitim çalışmalarının başarıya ulaşması olanağını hazırladılar. Zorunlu ilk öğretim tamamen uygulandı. 1953-54 ders yılında 7 ile 15 yaş arasındaki çocukların yüzde 99.47'si öğrenime başlamıştı. İlkokul mezunlarının yüksek bir oranı daha üst öğretim kurumlarına devam etmeye başladı. Akademik okulun gelişiminin yanı sıra meslek okullarının ya da teknik okulların eğitim sürecinde de önemli bir ilerleme vardı. Meslek okulu sayısı Birinci Beş yıllık dönemin sonunda 143'e ulaşmıştı. 1952'de iş okulları açıldı. 1953-54 döneminde ilkokul mezunlarının yüzde 50'si orta öğretimlerini sürdürdüler, yüzde 29'u teknik okullara ve yüzde 11'i iş okullarına devam etti. Türk azınlığın eğitim sorunu da başarıyla çözüldü. Birinci Beş Yıllık Plan döneminin sonunda Türk azınlığın yerleşme merkezlerinin hepsinde ilkokullar açılmıştı. Ayrıca 4 Türk orta öğretim

okulu açıldı ve Bulgar orta öğretim okullarında iki Türkçe bölümü kuruldu.

İlk ve orta öğretimi tek bir süreç haline getiren birleşik okul 1950'de gerçekleşti. Bu programın iyileştirilmesini ve derslerin yeniden dağılımının yapılmasını sağladı. BKP Merkez Komitesi işçi sınıfı kökenli aydınların yetiştirilmesi yolunda bir karar kabul etti. Bu karar ülkedeki Orta ve yüksek öğrenimi etkiledi. Üretimde kendilerini gösteren işçilerin orta öğrenimlerini daha kısa bir dönemde tamamlayıp yüksek öğrenime devam etmelerini sağlayacak İşçi fakülteleri (Rabfak) açıldı. İşçi fakülteleri eğitimin geçici bir biçimiydi. Kadroların işlerini bırakmadan eğitimlerini yapmalarının sağlanmasında en uygun yol olarak kendini göstermiş olan akşam okullarının yerini almadı.

Üniversite öğrencilerinin toplumsal bileşimi önemli ölçüde değişti. Öğrencilerin düşük bir oranını oluşturan işçi fakülteleri mezunları dışında, orta öğretim mezunu işçiler yüksek öğretim kurumlarına ayrıcalıklarla kabul ediliyorlardı. Daha sonra kabul edilen kararlarla, işçi ve köylü kökenli gençler, sınırdan ve Rodop bölgesinden gençler yüksek öğrenim kurumlarına alındılar. Bu tedbirlerin amacı yalnızca eğitim sistemini demokratlaştırma ve sosyalist aydınlar arasında işçi ve köylü unsurların sayısını artırma değildi, aynı zamanda ulusal ekonominin çeşitli sektörlerine gerekli kadroları yetiştirmektir.

Yüksek öğrenimin demokratikleştirilmesindeki en önemli adım, 1949'da fazla ders saatlerinin konmasıydı. Bunlar çok iyi eğitilmiş kadroların yetiştirilmesinin bir biçimi oldular. 1954-55 ders yılında öğrencilerin yüzde onu bu dersleri izliyordu. İşçi sınıfı ve köylü gençliğin yüksek öğrenim kurumlarına alınmasının yaygınlaştırılması politikası öğrencilere yapılan toplumsal yardımların artmasında somut olarak ifadesini buldu. Burslu öğrenci sayısı arttı ve 1955-56 döneminde 13 375'e yani öğrencilerin üçte birinin fazlasına ulaştı. Ülkede 24 öğrenci yurdu vardı. Öğrenci sağlık kurumları şebekesi genişletildi ve öğrenci kantinlerini devlet

yönetti. Öğrenci gençliğin yaşam koşulları büyük ölçüde iyileşti.

Yüksek öğrenim kurumlarındaki eğitim sürecinde de önemli ilerlemeler vardı. Eğitim diyalektik materyalist temel üzerinde yeniden düzenlenmişti. Öğretim kadrosunun eğitim seviyesi yükselmişti. Yüksek bilimsel düzeyde birçok kitap yayınlandı. Pratik eğitimin ayrılmaz bir parçası oldu ve kesin sınırları tayin edilmiş bir bilimsel plana göre sürdürüldü. Bilim, Sanat ve Kültür Komitesinin ve 1954'den itibaren Kültür Bakanlığının daveti üzerine SSCB, Polonya, Çekoslovakya, İngiltere ve Fransa'dan birçok tanınmış bilim adamı yüksek öğrenim kurumlarında konferans verdiler.

Tüm bunlar yüksek öğrenim sistemindeki başarılarla katkıda bulundu. Bu başarıların en köklüsü personel politikasına planlamanın getirilmesi idi. Öğrencilerin büyük çoğunluğu zamanında mezun oluyordu. Diğer bir başarı da üniversitelerin araştırma merkezleri haline getirilmesi idi. Ülkenin ekonomik gelişimindeki değişimler bazı kurumların daha dar anlamda uzmanlaşmasını gerektiriyordu. Birçok teknik koldan oluşan teknik üniversite 4 bağımsız yüksek öğrenim kurumuna bölündü. 1956'da 32 fakülte, 3 076 profesör, öğretim üyeleri ve 36 705 öğrenciden oluşan 20 yüksek öğrenim kurumu vardı.

BKP 5. Kongresinden sonra Bulgar Bilimler Akademisi, bilim koordinasyon merkezi haline geldi. Örgütsel yapısı oluştu. 1956'da, yapısı içinde 35 araştırma kurumu vardı. Akademik kadroların ideolojik yönlendirilmesi tamamlanmıştı. Doğa bilimleri, matematik, tıp ve sosyal bilimler alanında, sadece ülkede değil, yabancı basında da yer verilen birçok katkılar yapılmıştı. Bilimle ülkenin pratik gereksinimleri arasındaki ilişki gittikçe artıyordu. Bu, Bulgar Bilimler Akademisinin koordinasyon işlevlerini genişletti. 1952'den itibaren devlet dairelerinde bilim kurumları kuruldu, 1956'da bunların sayısı 59'a ulaştı. 1953'de hazırlanan kurallarla bunların çalışmaları Akademinin bilimsel öncülüğü altına alındı. Akademi SSCB ve diğer halk cumhuriyet-

lerinin bilim akademileriyle bağlarını kuvvetlendirdi. 1953'te, bu işbirliği içinde, sosyalist devletlerin çeşitli bilim organları teorik ve pratik birçok sorunun çözümünde çalışmalarını birleştirmeye başladılar.

Halk kütüphaneleri sayısının artması ülkedeki bilimsel yaşamla yakından ilgiliydi. Yoğun kitap yayını ve birçok ülkeyle kitap alışverişi sonucunda kütüphanelerin sayısı arttı. Bölüm kütüphaneleri sayısı arttı ve 1956'da 5 759'a vardı. 1953'de kütüphane personelinin eğitimi için bir kütüphane okulu açıldı.

1952'de Devlet Arşivinin kurulması ülkenin kültürel yaşamında önemli bir gelişimdi. Kısa bir zaman içinde Arşiv büyük bir doküman hazinesine sahip birinci derecede bir kültür kurumu oldu.

Sosyalist devrimin gelişimindeki yeni aşamalar, Bulgar sanatçı ve yazarlarını oluşturan değişimleri köklü bir şekilde yorumlamaya ve yaşatmaya doğru yönlendiriyordu. Devrimci heyecan, olayların incelenmesi ve değerlendirilmesine yol açtı. Bulgar sanatçıları 9 Eylül 1944 Ayaklanmasını raslantısal bir devrimci patlama olarak değerlendirmediler, bu, ülkenin nesnel gelişiminin ve BKP öncülüğündeki halkın mücadelesinin hazırladığı toplumsal gelişimin doğal bir sonucuydu. Bu, edebiyatta tarihsel genellemeye doğru çalışmalarda ifadesini buldu. Tarihi romanda önemli başarılar kazanıldı. Geçmişin sorunları tiyatro sanatında da ana yeri kapsıyordu. Aynı zamanda, ulusal film endüstrisinin yaratılmasına ilişkin olarak edebiyatta bir senaryo biçimi ortaya çıktı.

Güncel konularda da edebi çalışmalar yapılıyordu. Ancak devrim sonrası dönem çok kısa olduğu için yaratıcı incelemelerde bunlar kendilerini daha az gösteriyorlardı. Güncel konular şiire daha çok yansdı. 1950'lerin ilk yarısında, edebiyat değişik nesillerden yazarların eserleriyle zenginleşti: D. Dimov, O. Talev, G. Karaslov, E. Stanev, H. Radevski, A. Guljaski, S. Minkov, I. Volen, K. Kalcev, D. Gabe, E. Bagrjana, D. Metodiev, P. Perev, A. Gedov, N. Furnadyev, L. Stojanov, Lamar ve diğerleri. Bunların eserleri Bulgar

edebiyatında sosyalist gerçeğin kendini kabul ettirdiğini gösteriyordu.

1950 yılı Bulgar filminin doğuş yılıdır. 1950'ye dek 21 film yapıldı. Bilimsel film yapımı 1948'den sonra başlamıştı. Kısa, dokümanter ve bilimsel filmlerin yapılmasında da başarılar elde edildi. Sinema, kitlelerin kültürel düzeyini yükseltme yolunda başarıyla kullanıldı. 1948'den 1956'ya dek ülkedeki sinema binası sayısı 2.5 kat artı, 448'den 1076'ya yükseldi. Sinemaya gidenlerin sayısı ise 32 047 000'den 69 374 000'e ulaştı. Özellikle SSCB'den ve halk cumhuriyetlerinden film ithalatı da arttı.

Bu dönemde tiyatro sanatı güçlendi ve tiyatro sayısı arttı. 1956'da 35 tiyatro salonu, 5 opera, 2 kukla tiyatrosu ve 1 müzikal komedi tiyatrosu vardı. 1948'de 1 851 000 tiyatro seyircisi, 4 189 tiyatro gösterisine katılmıştı. 1956'da ise tiyatro gösterisi sayısı 11 424'e ulaştı ve 4 662 000 tiyatro seyircisi bu eserleri seyretti. Tiyatro repertuarı önemli ölçüde arttı ve başarılı profesyonel aktör sayısı yükseldi. Bulgar tiyatrosu nun şimdiden bir çok yetenekli yapımcısı vardı. 1950'lerde, Yüksek Dram Sanatı Okulunda ve yabancı sanat okullarında eğitilen yapımcı ve profesyonel tiyatro sanatçılarından oluşan tiyatro şirketleri kurulmasına ağırlık verildi. Sadece gerçekten yetenekli kişilere bunlara katılma şansı tanınıyordu. Tiyatro seyircisi sayısındaki artışın diğer bir nedeni kültürel standartların yükselmesiydi. Dram Sanatı halkın güncel yaşamının bir kısmını oluşturan bir sanata dönüşüyordu. Yüksek bir sanat düzeyine ulaşan eyalet tiyatroları ve Sofya sanatçılarının taşradaki gösterileri kuşkusuz önemli bir rol oynadı bu anlamda. Tiyatroların maddi tabanı geliştirilmişti. Sofya Ulusal Operası ve eyalet tiyatrolarına yeni modern binalar kazandırıldı. Bulgar tiyatro işçilerinin toplumsal güvenliği yolunda maksimum tedbirler alındı.

1950'lerde müzik sanatında da başarılar kazanıldı. P. Stajnov, F. Kutev, P. Hadziev, L. Pipkov, M. Goleminov, P. Vladigeroov, B. Ikonov, V. Stojanov, S. Obrenov gibi besteciler büyük eserler verdiler. Bunların eserleri ülke

sınırlarını aşarak diğer ülkelerde tanındı. Bulgar şarkıcı ve müzisyenlerinin sanatı kendini gösterdi. 1956'da 12 senfoni orkestrası vardı. Bunlar 654 konser verdiler. Konser dinleyicileri büyük ölçüde arttı. Bulgar müzisyenleri tüm dünyada ülkenin değerli temsilcileriydiler. Misafir sanatçı olarak birçok dış ülkeye gidiyorlar ve uluslararası müzik yarışmalarına katılıyorlardı. Müzik alanındaki başarılar bir tesadüf değildi. Ülkede müzik eğitimi somut bir tabana oturtulmuştu çünkü. 1952'de Sofya, Plovdiv ve Varna'da 3 orta öğretim müzik okulu vardı ve hemen hemen 800 öğrenci Müzik Akademisinde eğitim görüyordu. 1950'den itibaren yılda bir kere şarkıcı ve müzisyenlerin, çocuklar ve gençlerin (piyanist ve violonist) katıldığı yarışmalar ve devlet senfoni orkestrası festivalleri düzenleniyordu. 1951'de Bakanlar Kurulunun bir kararıyla Sofya'da yetenekli çocuklar için yatılı bir müzik okulu açıldı.

Bu dönemde Bulgar kültüründe güzel sanatların da önemli bir yeri vardı. I. Lazarov, I. Petrov, I. Beskov. B. Angeksev, B. Petkov, D. Gjudzenov, N. Bulkarski gibi sanatçılar büyük eserler yarattılar. 1951'de bu alandaki yetenekli gençlerin gelişimi için bir güzel sanatlar orta eğitim okulu açıldı. Güzel Sanatlar Akademisinin programı geliştirildi.

BKP Beşinci Kongresinden sonraki dönemde, Bulgar kültür işçilerinin halk arasındaki prestiji yükseldi. 1948'den itibaren Halkın Sanatçısı, Şeref Sanatçılığı gibi şeref ünvanları tiyatro, müzik, güzel sanatlar alanındaki başarılı sanatçılara ve eserlere verilmeye başlandı. 1950'den itibaren Dimitrov ödülü kültürel ve bilimsel başarılarla verilmeye başlandı.

Bulgar bilim ve edebiyatındaki başarılar, ülkede yayın işlerini doğrudan etkiledi. Yayın üzerinde devlet kontrolünün kurulması, yayınların doğru yönlendirilmesine yardımcı oldu. Bulgar yazarlarının eserleri yanısıra birçok yabancı kitap çevrildi. Dünya klasiklerinin dışında birçok Sovyet, İngiliz, Amerikan Alman, Polonyalı, Danimarkalı, Türkiyeli yazarın kitapları basıldı. Matematik, Toplum ve

Doğa bilimleri üzerine kitaplar bilimsel kitap yayınında önemli bir yer kapsıyordu. Teknik alanda Bulgar bilimsel düşününün gelişmesiyle uyum içinde teknik kitaplar yayınlandı.

Ülkenin ekonomik yapısının sağlamlaşması kitle haberleşme araçlarının gelişiminde olumlu bir etki yaptı. Birinci Beş Yıllık Plan dönemi radyonun yaygınlaşmasında bir dönüm noktasıdır. 1953'de radyo şebekesine bağlanan yerleşme merkezi sayısı 1153'e ulaştı. Bu artış 1956'da 1448'e vardı. Böylece radyo yayını gerçek bir kitle haberleşme aracı haline geldi, kitlelerin politik eğitime, ve kültürel standartlarının yükseltilmesine katkısı arttı.

Bulgar basının rolü de büyüdü. Rabotnicesko Delo, Zemelidsko Zname, Otecestven Cephesi, Trud. (Genel İşçi Sendikaları organı) ve Narodna Mladez (Halkın Gençliği Dimitrov Birliği) gibi gazetelerin tirajı arttı. 1955'de 12 ilçe 17 eyalet gazetesi ve ayrıca yerel gazete yayınlandı, yıllık tiraj sayısı 160 000 000 idi. 100'den fazla magazin ve dergi basıldı. Dergilerden yüzde 42'si köylere dağıtıldı. Sosyalist devrimin ilk yıllarında basın sosyalist perspektifin en genel hatlarıyla verilmesini sağladı. Ancak BKP 5. Kongresinden sonra basının görevi, sosyalizmin kurulmasındaki ve sosyalist toplumun oluşumundaki başlıca sorunları somut olarak incelemek oldu.

BKP kitlelere doğru bilgi verilmesinde ve kitlelerin politik olarak harekete geçirilmesinde basının büyük rolünü değerlendiriyordu. Bulgar gazetelerinde yer alan sorunlar BKP Merkez Komitesinin yönetici organlarına getiriliyordu. Bulgar gazetecileri ile Devlet ve Parti yönetici organları arasındaki ilişki arttırıldı. Basın temsilcileri başlıca devlet sorunlarının tartışılmasına davet edildi. Gazetecilerin eğitimini geliştirmek için adımlar atıldı. 1951'de Sofya Üniversitesinde bir Gazetecilik Fakültesi açıldı. BKP Merkez Komitesi Polit Bürosunun bir kararıyla Nisan 1955'de Bulgar Gazeteciler Birliği kültürel ve mesleki bir kitle örgütü haline getirildi. Bulgar Radyosunda ve Bulgar Telgraf ör-

gütünde çalışanlar da dahil tüm ülkedeki gazetecileri bir araya getirdi bu örgüt.

1949-56 dönemi Bulgar kültürünün gelişiminde önemli bir aşamaydı. Birinci olarak maddi taban oldukça geliştirilmişti: okul ağı genişletilmişti, ülkede sinema ve radyo ağının yaygınlaştırılmasında başarılar kazanılmıştı. Bilim, edebiyat ve sanatta ideolojik örgütlenme süreci tamamlanmıştı. Bulgar kültürünün birçok alanında büyük başarılar kazanıldı. Sosyalist aydınların oluşumu süreci hızlandı ve saf larındaki işçi sınıfı ve köylü temsilcileri sayısı arttı. Halkın genel kültür standartlarında büyük bir yükselme vardı.

Bu dönem aynı zamanda tüm toplumsal sistemin kişiye tapma uygulanmasından olumsuz yönde etkilendiği dönemdi. Marksizm-Leninizme yabancı katı müdahale yöntemlerinin kültür alanında toplumsal ve psikolojik etkileri oldu. V. I. Lenin'in «mekanik yönetime ve sıralamaya en az tabi olan» ama geniş bir kişisel inisiyatif, yaratıcı güç ve hayali gerektirdiğini belirttiği bu tür çalışmalar katı bir düzenlemeye tabi tutulmuştu. Kişiye tapma yazar ve sanatçıların kişisel inisiyatifini hareketsizleştirdi. 9 Eylül 1944 zaferinin onlara sağladığı verimli havayı dağıttı. Kültürel sorunların tartışılmasına karşılık getirildi. Bulgar basını kültürel konulara her zaman serbesti içinde yaklaşmıyordu.

Bulgar Edebiyatında bu müdahale en kötü etkisini, hiciv, eleştiri ve edebiyat teorisinin gelişiminde gösterdi. Sosyalist gerçekçilik hakkında dogmatik genellemeler yapılmıyordu. Yazarlar çağdaşlarının geliştirdiği karmaşık düşün ürünlerini kenara ittiler, devrim sonrası gelişim temasını işleyen eserlerde ise gerekli canlılık korunamadı, kişi sorunları geri plana itildi.

1953 Halk Eğitim Yasası eğitim sistemine doktriner yaklaşımın bir örneğidir. Ülkenin kendi eğitim geleneklerini bir yana bırakarak, diğer sosyalist ülkelerin eğitim pratiğinden bazı unsurları mekanik bir biçimde aktarıyordu bu yasa. Yasanın hazırlanmasında Bulgar Bilim Akademisi ve Bilim işçileri Birliğinin görüşleri ihmal edilmişti. Bilim alanındaki müdahale ise fizik, kimya ve teknik konuların ih-

malini getirdi. Toplumbilimde de güncel sorunlardan kaçmaya yol açtı.

Müdahale en kötü şekilde güzel sanatları etkiledi. Meşhur komünist sanatçı A. Zerdam'ın eserleri tamamen reddedildi. Zekî, yetenekli sanatçıların araştırma ve eserleri birçok kez «düşük dereceli modernizm» olarak değerlendirildi. Güzel sanatlarda hissizlik sosyalist gerçekçiliğin bir zaferi olarak nitelendi.

Ancak, kişiye tapmanın yöntemleri Bulgar sanatçı ve yazarlarını saptırmadı. Katı müdahale onların yaratıcı araştırmalarını engelleyemedi. Şekilci yaklaşım ve hissizlik onların sosyalist gerçekliğin geniş olanaklarına olan inancını yıkmadı. Bulgar edebiyat ve sanat temsilcilerinin çoğunluğunun ideolojik açıdan ve sanatçı olarak olgunluğunu ispatladı. Sanatçılar şematik sıralamanın eserlerini bozmasına, yaratıcı araştırmalarına son vermesine izin vermediler. 1945-56 döneminin Bulgar kültüründe bir durgunluk değil bir kabarma dönemi olmasının başlıca öznel etkeniydi bu. Bu durumda en güçlü etki devrimci sürecin gidişiydi. Bu süreç öznelci müdahalelerle ve BKP'nin çalışma biçimine ve ruhuna yabancı yönetim yöntemleriyle durdurulamaz ve değiştirilemezdi.

* * *

BKP yönetiminde Leninist ilkelerin yeniden hakim olması, Bulgar kültürünün tüm alanlarında bir canlanma yarattı. Yazarlara, sanatçı ve bilim adamlarına sakin ve yaratıcı bir hava sağlandı. Eğitim sisteminin daha da gelişmesi ve bilimsel düşüncenin açıklanması için yol hazırды.

BKP Merkez Komitesinin Nisan 1956 oturumu' basına hızlı ve tam bir hareketlilik getirdi. Yönetim biçimindeki yeniliklerin geniş ve yetkiyle açıklanması ve tartışılması Bulgar gazetelerinin içeriğini artırdı. Aynı zamanda, politik, ekonomik, kültürel ve uluslararası sorunların, oluşan değişimlere uygun olarak, basındaki yeri artırıldı. Gazetelerin kültür sayfaları genişledi ve daha çeşitli konular işlendi.

Basın, Bulgar kültür alanında bilgi verici ve yönlendirici işlevlerini de yerine getiriyordu.

BKP Merkez Komitesinin 1956'daki bir kararıyla, Narodna Kültür basılmaya başlandı. Bu, kültürel yaşamın başlıca sorunlarını tartışan bir dergiydi. Gazetelerin görünüşü geliştirildi, yayın tipi ve dili daha keskinleşti. Basın sadece içeriğiyle değil biçimiyle de halkın kültür standartlarının gelişimine katkıda bulundu. Nisan 1956 Oturumu kararları Bulgar basınının güvenilir bir bilgi kaynağı olmasına yardımcı oldu. Bu, basının halkın geniş tabakalarına yayılmasını da sağladı. İki yıl içinde yılda gazete basım sayısı 498 782 000'den 580 277 000'e yükseldi.

Nisan 1956 Oturumundan hemen sonra kültür birliklerinin çalışmaları yoğunlaştı. Bulgar Yazarlar Birliğinde birçok bölüm çalışmaya başladı: romancı, şair, oyun yazarı, çocuk bölümü, vb. Çeşitli sorunlar edebiyat eleştirmenlerinin de katılmasıyla ayrıntılarıyla tartışılıyordu. Edebiyat yavaş yavaş gerçeklerin keyfi yorumlanmasını, sosyalist gerçekçiliğin standart bir biçimde anlaşılmasını terk ediyordu. Bu, 1949-56 döneminde yayınlanan birkaç edebi eserin gerçek değerinin belirtilmesine ve edebiyat mirasının birçok tanınmış yazar ve eserlerine karşı alınan yanlış tavırlara son verilmesine neden oldu.

Bulgar Yazarlar Birliğinin uluslararası ilişkileri genişletildi. Septemun Dergisi «Yabancı Edebiyat Haberleri»ni yayınlamaya başladı. Ancak bu Bulgar halkının dünya edebiyatı hakkında yeterli bilgi edinmesinde yeterli değildi. 1957'de edebiyat, sanat ve yayın dergisi «Plamak» yayınlanmaya başladı. Bulgar yazarlarının ve yabancı yazarların eserlerini, ülkede ve dışarda basılan kitapların eleştirilerini yayınlıyordu. Dergi Bulgar yazarlarının güncel sorunlara ilişkin başarılı eserlerini de yayınladı.

Diğer kültürel alanlarda da bir canlılık vardı. 1957 Baharında gerçeğin sanat açısından yorumunda yeni ve daha üst bir aşamayı belirten bir Genel Sanat Sergisi düzenlendi. Kişiye tapma döneminde eserleri yanlış değerlendirilen sanatçıların bağımsız sanat sergileri düzenleniyordu. Tüm bu

sergiler sosyalist gerçekçiliğin resim, heykeltçilik ve grafik sanatlarında ana yöntem olduğunu gösterdi. Aynı zamanda sosyalist gerçekçiliğin yenilikçi olduğu, özgün anlatım yollarının aranmasını gerektirdiği anlaşıyordu. Bu tez güzel sanatlar alanındaki anlatım olanaklarını genişletti.

Bu arada başarılı ve yetenekli yapıtlar sahnelendi. Halk arasında geniş ilgi topladı bunlar ve gerçekçi sanatın konumunu güçlendirdi.

Film sanatı kültürel devrimin yeni aşamasına kendi yaratıcı araştırmaları ve sorunlarıyla girdi. 2 yıl içinde (1957-58) 28 film yapıldı, bunların çoğunluğu anti-faşist mücadeyi işliyordu. Bulgar sineması bu konu üzerinde ulusal özünü kurup geliştirdi. Çoğu zaman daha üstün bir sanat ve ideoloji düzeyine ulaşan dokümanter filmlerde de büyük başarılar kazanıldı.

Sosyalist devlet kültürel alandaki başarıları kitlelerin kültür standartlarının yükseltilmesi açısından değerlendiriyordu esas olarak. Bulgar yazar ve sanatçıların sosyalist gerçeğin sorunlarıyla ilişkisi gerekliliği çok iyi kavranmıştı. Bu görüş Parti'de sanatçılara şu seslenişle açıklanmıştı : «Daha çok halk arasında, yaşama daha yakın». Bu çağrı edebiyat, müzik ve güzel sanatlarda kişisel yaratıcılığı bir kenara iten bir çağrı değildi.

Sosyalist devletin kültür politikası halkın toplumsal yaşam koşullarının geliştirilmesi yolundaki tedbirlerle ilişkiliydi. Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde kent planlaması ve toplu konut yapımının başlıca sorunları çözümlendi. Bu anlamda, çalışmalarıyla Bulgar kültürünün bir parçası olan Bulgar mimarlarına büyük iş düştü. 1956 oturum kararları Bulgar mimarının eski biçimsel yaklaşımından kurtulmasına yardımcı oldu. Konut yapımında dünya pratiği ve ulusal geleneğe dayanarak çözüm bulma olanağı yaratıldı.

Bu dönemde Bilimde geri kalmış dallara da özel dikkat gösterildi. Bulgar Bilimler Akademisi bu alanda öncülük görevini yükledi. Bulgar biliminin temel koordinasyon merkezi, yaratıcı bilimsel düşüncenin gelişimine, teori ve

pratikte şematik, doktriner yaklaşımın neden olduğu zararların yok edilmesine katkıda bulundu.

Nisan 1956 oturumu eğitim sistemine de köklü değişiklikler getirdi. Oturumun kararlarının amacı eğitimin gelişimiyle pratik arasında daha yakın bir bağ kurmaktır. Yüksek öğrenim kurumlarında pratik uygulamalar arttırıldı, deneyim tabanı geliştirildi ve öğrenimde şematik yaklaşımı kaldırmak için çaba harcandı.

İlk ve orta öğrenimdeki bu tür sorunları çözmek daha zordu. Eğitim geleneklerine doğru yeni ve yapıcı bir yaklaşım benimsendi. 1953 Halk Eğitim Yasasının eğitim sistemindeki etkin ilkeleri bir yana iten maddeleri 1956'da iptal edildi. Aynı zamanda kapitalist sistemden miras kalan orta öğretimin amacı değiştirilmeliydi. Bu amaca göre orta öğretim, gençleri yüksek öğrenime ve yönetime hazırlayıcı rolündeydi. Eğitim sisteminin tam demokratikleştirilmesi halkın yaşam ve kültür standartlarının yükseltilmesi, orta öğrenimli gençlerin sayısının büyük ölçüde artmasına yol açtı. Doğal olarak bunların hepsi yüksek öğrenime devam etmiyorlar ya da yönetime giremiyorlardı. Diğer yandan maddî üretimin gelişmesi iyi eğitilmiş personeli gerektiriyordu. Ancak akademik okullarda verilen eğitim, üretimin gereklerinin gerisinde kalıyordu. Ayrıca el emeğini küçük görme halk arasında halâ ağır basıyordu. Tüm bu gerçekler nedeniyle 1944-57 döneminde orta öğrenimli gençlerin sadece yüzde 10'undan azı endüstri ve tarımsal üretime katılmıştı.

Öğrenimle pratik arasındaki ilişki teknik okullarda daha iyi kurulmuştu. 1 Temmuz 1957 tarihli BKP Merkez Komitesi ve Bakanlar Kurulu kararıyla, yeni teknik okullar açıldı. Eğitimin pratikle birleştirilmesi ilkesi öğrenimde başlıca yeri aldı. Zamanla orta öğretimin geleneksel kavramları reddedildi böylece.

Okul sisteminin yeniden düzenlenmesini gerektiren, kol ve kafa emeği arasındaki farkın yavaş yavaş kalkması sürecini başlatan önkoşulları yaratan, sosyalizmin nesnel gelişimidir.

Teknik öğrenim kavramının hazırlanması kültürel devrimin üçüncü aşamasının başlıca başarılarından biridir. Bu aşama sadece nicelik birikimleriyle değil, Bulgar kültürünün değişik bölümlerinin yaratıcı gelişimi ve içeriklerinin zenginleşmesiyle de karakterize olur. Bu aşama bilim ve teknolojiadaki dünya devrimi ile çakıştı. Bilim ve teknolojiyi 'birleştirip, birbirine bağlı hale getirmek Bulgaristan'da da yayıldı. Bilimsel, teknik, ekonomik ve toplumsal alandaki başlıca sorunlar ön plana çıktı. Bunların başarıyla çözümlenmesi yolunda değişik toplumsal katmanların kültürel standartlarının yükseltilmesi gerekiyordu. Bu yalnızca emekçi halkın sistematik bir eğitimi ve ulusun öznel değerlerinin en geniş toplumsal katmanlara yayılması yoluyla sağlanabilirdi. Ülkenin toplumsal yapısı ve ülkede süren sosyalist devrimin niteliği bu görevlerin yerine getirilmesine yardım etti.

* * *

Haziran 1958'de yapılan BKP 7. Kongresi Bulgaristan'da sosyalizmin zafere ulaştığını ilan etti. Kültürel alanda bu, bilim, edebiyat, sanat ve eğitim sisteminin Marksizm-Leninizm temeli üzerinde radikal örgütlenmesinin tamamlandığı anlamına geliyordu. Burjuva ideolojisi yaşamın tüm alanlarından atılmıştı. Bilim artık kendiliğinden bir süreç olarak geliyordu. Eğitim sistemi büyük ölçüde demokratikleşmişti. Bu, Bulgaristan'ın 14 yıl içinde kişi başına düşen üniversite ve orta öğrenim mezunlarında dünyada önde gelen ülkelerden biri olmasıyla da belirdi. Sosyalist gelişimin nesnel gidişi teknik okulların açılmasını gerektirdi.

Bu 14 yıl içinde bir sosyalist aydın tabakası da oluşturuldu. Bunun önemli bir kısmı işçi sınıfı ve köylü kökenliydi. Aydınların işlevleri de değişmişti.

Aynı dönemde değerli edebiyat ve sanat eserleri yaratıldı. Sosyalist gerçekçilik ulusal ölçekte temel sosyalist yorumlama yöntemi olarak kendini kabul ettirdi ve meyvalarını verdi.

Tüm bu sorunların başarıyla çözümlenmesi kapitalizm-

den sosyalizme geçiş dönemindeki kültürel devrimin gereklerini yerine getirdi. Ancak, sosyalist toplum koşullarında da sürdü kültür devrimi. Deneyim, kitlelerin komünist eēitimi yolunda toplumsal bilincin, kapitalizmden miras kalan tüm nefretlerden arınmasının ve Marksist-Leninist ideolojinin tam kavranmasının gerektiēini gösterdi. Bu sadece geçiş dönemiyle sınırlanmayan karmaşık ve uzun bir süreçti.

Sosyalist deēiřimlerin olduēu tüm ülkelerin geirdiēi birçok süreç, Bulgaristan'da da geçiş döneminde kültür devriminin gelişiminde kendini gösterdi: kültür devrimi Komünist Partinin nclēnde yapıldı, ülkenin yeniden örgütlenmesinin ayrılmaz bir parçası oldu. Bu devrim zengin içerikli karmaşık bir olaydı, onun doēru kavranması, yeni toplumsal sistemin zaferi yolundaki garantilerden biriydi.

Ülkede kültür devriminin gidişi ve hızı, ulusa özgü kültürel geleneklerden olumlu yönde etkilendi. Birçok faktörün etkisiyle oluşmuş olan Bulgar halkının eēitime olan aıklıēı kadar Bulgaristan'ın 1878'de zgrlēe kavuşmasından hemen sonra eēitimin demokrat ilkeler üzerinde kurulması da, cehalet oranının dřklēn ve ērenim düzeyinin grel olarak yüksek olmasını saēlamıřtı. Bunun için cehaletin kaldırılması kültür devriminin başlıca görevi olmaktan çıkmıştı. Kültür devriminin yapılışı sırasındaki uluslararası koşullar ve eski bir Alman uydusu olan Bulgaristan'a özgü statü, kültürel deēiřimlerin en önüne anti-faşist bir niteliēin konmasını getirdi. Ancak bu sorunlar kültürel gelişimin eēilimleriyle çelişkili deēildi. Bunların en kısa zamanda ve başarıyla çözümlenmesi, kültür alanındaki ileri reformların başarıya ulaşması için gerekliydi. Başından itibaren Bulgaristan'daki devrim sosyalist zl bir devrimdi. Onun içindir ki 9 Eylül 1944'ten sonra başlayan Bulgar kültür devrimi de sosyalist zlyd.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi boyunca Bulgaristan'ın kültürel gelişimi uluslararası düzeyde yalnız deēildi. Bulgar Hükümeti yakın ve uzak ülkelerle kurulacak tüm yaratıcı ilişkileri teşvik ediyordu. Hükümet Bulgaris-

tan'ın yabancı ülkelerle kültürel ilişkilerini barışsever dış politikasının ayrılmaz bir parçası olarak kabul ediyordu. Birçok devletle kültürel ilişkilerin kurulması onlarla ekonomik ve politik alanlarda da yaklaşım kurulması için olumlu bir temel oldu.

Halk hükümeti öncelikle Sovyetler Birliğiyle kültürel alanda ilişkiler kurdu. Bu ilişkiler hemen 9 Eylül ayaklanması sonrasında ünlü Sovyet yazar ve gazetecilerinin savaş muhabiri olarak gelmesiyle başladı. Hemen aynı sıralarda Bulgar halkı ülkede geçici olarak bulunan ordu orkestrasının, dans ve tiyatro gruplarının gösterilerini izleyerek Sovyet sanatı üzerindeki ilk görüşlerini elde etti. 1945 başından itibaren Bulgaristan ve Sovyetler Birliği arasındaki işbirliği güçlendi ve kalıcılığa ulaştı. Bu işbirliği eğitim, bilim, edebiyat ve sanatı kapsıyordu ve olumlu bir dış etken olarak Bulgar kültürünün sosyalist bir anlayışla düzenlenmesindeki rolü büyük oldu. Bulgarca ve Rusçanın birbirine yakınlığı, Bulgar halkının Rus kültürüne geleneksel yakınlığı ve ilgisi, Sovyet kültürüne 1917'den sonra da aynı ilginin sürmesi gibi nedenler işbirliğinin Bulgaristan üzerinde güçlü bir etkisi olmasını sağladı. Bu, 9 Eylül 1944'den sonra başlayan ideolojik örgütlenme sürecini etkiledi.

Halk yönetiminin ilk yıllarında devletlerarası anlaşmalar sonucu Bulgar öğrenciler Sovyet yüksek öğrenim okullarında eğitim gördüler. 1947'de lisans üstü öğrenim için Sovyetler Birliğine gidenler, sonradan Bulgar kültürünün çeşitli alanlarında birer uzman oldular. SSCB'de eğitim gören Bulgar vatandaşı sayısı yıldan yıla arttı.

Bulgaristan ve Sovyetler Birliği arasındaki kültürel işbirliği ülkenin aydınlarının sosyalizm yanlısı görüşlerinin oluşması sürecinde olumlu bir rol oynadı. Ulusal değerlerimizin Sovyet halkının geniş tabakalarında yayılmasına yardım etti.

Bulgaristan'da kültürel devrimin yapılması sırasında Sovyet deneyiminin birçok faydası ve öğretisi oldu. Sovyet kültür devriminin başarısı ve yapıcı uygulaması, BKP'yi Bulgar Hükümetini başlıca kültürel reformların yapılmasında

tereddütlerden ve ertelemelerden kurtardı. Ancak, aynı zamanda, Sovyet örneğinin doktriner ve mekanik bir şekilde uygulandığı durumlarda da kültürel sürecin evrimi engellendi. Böylesine yapıcı olmaktan uzak bir yaklaşım kültür devriminin öncüsü ve örgütleyicisi olan Parti tarafından sert bir biçimde eleştiriliyordu.

Şubat 1947'ye kadar uluslararası statünün belirmemiş olmasından ötürü, diğer ülkelerle kültürel ilişkilerin kurulması tesadüflere dayanıyordu. Bu ilişkiler Bulgar dış topluluklarınca (Bulgar - İngiliz, Bulgar - Fransız, Bulgar - Polonya, Bulgar - Çekoslovak ve diğerleri) gerçekleştiriliyordu. Bu toplulukların çalışmaları hükümet tarafından destekleniyor ve değer veriliyordu. İngiltere ve ABD ile kültürel ilişkiler (9 Eylül Ayaklanmasından sonraki ilk iki yılda) bu ülkelerin Birleşik Kontrol Komisyonundaki temsilcileriyle sağlanıyordu.

Savaş sonrası dönemde, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Yugoslavya, Romanya, Doğu Almanya'da yapılan reformlar bu ülkelerle kültürel ilişkilerin gelişmesinde somut bir taban oldu. Uluslararası açıdan, bu ilişkiler ikili kültürel anlaşmalar yoluyla kuruluyordu. 1948'den sonra ise Bulgaristan SSCB ve diğer halk cumhuriyetleriyle, dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşmaları imzaladı.

Şubat 1947'de Barış Anlaşması imzalanıncaya dek Bulgaristan'ın uluslararası bilim ve kültür örgütlerine katılma olanağı yoktu. Dış politika açısından durumunun sağlamlaşması, ülkenin uluslararası kültürel ilişkilerinin canlanıp zenginleşmesini getirdi. Bu ilişkiler, ikili kültürel anlaşmalar yoluyla ya da diplomatik ilişkilerin kurulması anlaşmalarına bu konuda getirilen maddelerle gerçekleştirildi. Bu ilişkileri sistematik bir biçimde yürütmek için dış temsilciliklerde danışmanlığa, kültürel eylem biçimini seçerken Bulgar kültürünün yerini ve değerini anlamış kişiler getiriliyordu. 1947 yazında ilk kez Bulgar bilim ve kültür işçileri uluslararası bilimsel örgütlere ve kültürel kuruluşlara katıldılar.

1949-56 döneminde SSCB ve diğer halk cumhuriyetleriyle işbirliği geniş bir temel üzerinde gelişti ve planlı bir

nitelik taşıdı. Fransa, İngiltere, Avusturya, ABD, Belçika, İsviçre ve bazı Lâtin Amerika ülkeleriyle ilişkiler de geliştirildi. Ancak bu ilişkiler genellikle kendiliğinden kurulan ilişkilerdi. Bulgaristan tarafından ilk adımların atılması ya da o ülkenin somut önerileriyle kurulmadı. O yıllarda müzik, edebiyat ve sanat alanında ilişkiler daha etkindi, ama uluslararası bilimsel ilişkiler yetersizdi.

Bunlar iki yıl içinde halledildi. İşbirliğine dayanan gerçekçi bir dış politika izleyen Bulgar hükümeti uluslararası kültürel ilişkilerini güçlendirmek ve yaymak için çaba harcıyordu. Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika'da birçok ülkeyle kültür anlaşmaları imzalandı. 1956-59 döneminde Bulgar bilimini dünya bilim merkezleriyle ilişkiye geçirme süreci başladı. Bu süreci, hem ulusal gereksinimleri hem de dünya bilim ve teknoloji devriminin ilk aşaması gerektiriyordu.

Bulgaristan'ın geçiş dönemindeki kültürel gelişimi sadece ulusal sınırlara kapanıp kalmamıştı, diğer devletlerle yapıcı ilişkiler de kurulmuştu. Kültürel ilişkilerin geliştirilmesi yönünde hareket eden Bulgar Hükümetine Georgi Dimitrov'un sözleri yol gösteriyordu. Kültür alanında, yetenekli, yeteneksiz, küçük ya da büyük ulus, üstün ve aşağı halk yoktur, tüm ülkeler ve halklar eşittir ve hepsi manevi değerler hazinesine kendi katkılarını yaparlar. Bu, Bulgaristan'ın uluslararası kültürel yaşama kendi ulusal değerlerini bilerek ve diğer ülkelerin yaratıcı değerlerine saygı besleyerek girmesinde izlediği şaşılmaz bir ilkeydi.

**DIŞ POLİTİKADA BULGARİSTAN'IN TECRİDİNE
SON VERİLMESİ
(1944 - 1947)**

T. Dobrijanov

9 Eylül 1944 ayaklanması öncesinde Bulgaristan uluslararası planda tam bir yalnızlık içindeydi. Bulgaristan'ı bu olumsuz duruma II. Dünya Savaşı'nda aldığı yer getirmişti.

Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a 1941'de katılması, onun Nazi Almanyası'na politik ve ekonomik bağımlılığını getirmişti.

1 Mart 1941'den önce Sovyetler Birliği Hükümeti, Bulgaristan Hükümetinin Üçlü Pakt'a katılmasının doğuracağı sonuçlara dikkati çekmiş ve bunun Almanya ve müttefiklerinin içinde olduğu savaşa Bulgaristan'ın da girmesine neden olacağını belirtmişti.

3 Mart 1941'de Sovyet Hükümeti, Bulgaristan Hükümetine Bulgaristan'ın dış politikasını desteklemeyeceğini belirten bir nota verdi. Çünkü bu politika barışın kurulmasına değil savaşın yayılmasına yol açıyordu ve Bulgaristan'ın da savaşa katılmasına yol açacaktı. Bulgar Hükümeti faşist istilacılardan yana olan tavrı nedeniyle ülkeyi komşuları Yugoslavya, Yunanistan ve güçlü devletlerle (İngiltere ve 31 Aralık 1941'de savaş ilan edilmiş olan ABD) karşı karşıya getirerek politik alanda uluslararası tecride götürüyordu. Bu politika Bulgaristan'ı sonunda ulusal felâketin eşiğine getirdi. Bulgaristan'ın bir Almanya müttefiki olarak durumu ve Almanya'ya yardım etmesi (SSCB ile diplomatik ilişkileri sürerken) Sovyet Hükümetini, 5 Eylül 1944'te Bulgaristan'a savaş ilân etmeye zorladı. Bu hareketin amacı Bul-

garistan'ı faşist devletler blokundan çıkarmak ve yurtsever güçlere monarşik-faşist yönetimi devirmekte güçlü bir destek olmaktadır.

9 Eylül 1944'te sosyalist devrimin zaferiyle Bulgaristan Nazi Almanyası'nın yanındaki yerine terketti ve anti-Nazi koalisyonun yanında yer aldı. Ama, buna karşın SSCB, İngiltere, ABD ve Almanya'ya karşı savaşan diğer ülkelerle savaş durumundaydı hala.

Ülkenin çıkarları, demokrat güçlerin faşizmin tamamen yenilmesi yolunda Nazi Almanyası'na karşı verdikleri savaşta etkin bir yer almayı gerektiriyordu. Bu savaşa Bulgar Halkının katılması Bulgaristan'ın geleceğini önemli ölçüde belirleyecekti. Herşeyden önce uluslararası durumunun belirlenmesine ve bir Halk Demokrasisi sisteminin gelişmesine katkıda bulunacaktı. Böylece BKP'nin öncülüğünde Vatan Cephesi hükümeti Sovyetler Birliğine bir ateşkes anlaşması imzalanması yolunda öneride bulundu. SSCB Devlet Savunma Komitesi 9 Eylül 1944'de Bulgaristan'a karşı askerî harekâtına son verdiğini, İngiltere ve ABD ile birlikte bir ateşkes anlaşması imzalanması için gerekli koşulları hazırlayacağını belirtti. SSCB Yüksek Komutanı J.V. Stalin'in emri şöyleydi: «Birliklerimizin başarılı eylemleri sayesinde askerî harekâtlar amacına ulaştı. Bulgaristan, Almanya ile ilişkilerini kopararak savaş ilân etti, böylece Balkanlar'da Alman emperyalizminin desteği olmaya son verdi.» SSCB'nin Bulgaristan'la savaşı kuşkusuz kelimenin tam anlamıyla bir savaş değildi, çünkü savaş süresince bir ateş bile açılmamıştı ve bir asker bile öldürülmemişti.

10 Eylül 1944'te, eski bir SSCB elçisi olan Prof. Dr. Mihalcev, BKP Merkez Komitesi Polit Büro üyesi D. Ganev, iki ordu temsilcisinden oluşan bir Bulgar hükümeti delegasyonu Cerna Voda'daki (Romanya) üçüncü Ukrayna cephesi komutanlığına kabul edildi. Vatan Cephesi Hükümeti bu delegasyonu, Sovyet ordusunun Bulgaristan'a karşı hareketinin son durumunu öğrenmek, ateşkes anlaşması koşullarını tartışmak ve Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını sağlamakla görevlendirmişti. Delegasyon aynı

zamanda düşmanın Balkanlardan çıkarılması için Bulgar birlikleriyle Sovyet birliklerinin işbirliğini sağlayacaktı. Bu arada üçüncü Ukrayna cephesine BKP Merkez Komitesi adına, D. Ganev 9 Eylül Halk Ayaklanması konusunda ayrıntılı bilgi verdi.

İlk Bulgar ordusu birlikleri Sofya'dan 10 Eylül 1944'de gönderildi cepheye. 11 Eylül'de Sovyet Komutanlığı, Bulgar ordusunun iki tarafca uygun görülen «Batı» planında yer alacağını ilân etti. Bu, Morava Vardar nehirleri vadisine doğru ilerlemek, Vis-Shopje bölgesine varınca Yunanistan'dan geri çekilen Alman birliklerini engellemek demektir. Bulgar birlikleri batıya doğru ilerleyen Sovyet ordusunun güney kanadıyla işbirliği yapacaktı.

Bu plan gereğince Bulgar birlikleri Nazi ordularına karşı savaşa geçti. Batı Bulgaristan sınırında motorize birlikleri olan Nazi ordusu Bulgar topraklarına girdi ve birçok şehir ve köyü, Kula şehri de dahil, ele geçirdi. Alman birliklerinin önemli bir kısmı Bela-Petanke bölgesindeydi ve Başkenti tehdit ediyordu. Diğer bir düşman grubu Vidin şehrinin batısında toplanmıştı. Naziler Deve Bair Pass'ı (Osgovo dağında) ele geçirmeye çalışıyorlardı. Bulgaristan sınırlarında birliklerini yoğunlaştıran Nazi komutanlığının amacı, Yugoslavya ve Yunanistan'dan birliklerinin çekilmesini sağlamak ve Bulgaristan'daki devrime yıkıcı bir darbe indirmekti.

17 Eylül 1944'de Vatan Cephesi Hükümeti, Alman faşist istilâcılara karşı savaşacak birliklerini Üçüncü Ukrayna Cephesi birlikleri komutanı Mareşal F. I. Tolbukhin'in emri altına vermeyi kararlaştırdı. Bulgar halkı bu savaşa Sovyet ordusuyla omuz omuza katılmayı büyük bir istekle kabul etti. Bu onlar için üç yıl boyunca Bulgar faşizmine ve Nazi istilâsına karşı verilen silâhlı mücadelenin bir devamıydı. Savaşın son günlerinde demokratik Bulgaristan, güçlerini «Herşey Cephe için, Herşey Zafer için» sloganı altında harekete geçirdi ve özgürlüğü, ulusal bağımsızlığı ve devlet bütünlüğünü koruyarak Nazi istilâcılarına karşı son zafere katkıda bulundu.

Mareşal J.B. Tito ve bir Bulgar hükümeti delegasyonu arasında Craiova'da 5 Ekim 1944'de bir toplantı yapıldı. Yeni Vatan Cephesi Hükümetinin Nazi Almanyasına karşı savaşı, Uluslararası konumu, Almanyanın son yenilgisindeki yeri ve Bulgar halkı ve ordusunun kardeş Yugoslav halkına, özgürlüklerine kavuşmalarında yardım arzusu açıklandı bu toplantıda. Craiova toplantısında, Sovyet Ordu Komutanlığı Bulgaristan Yüksek Komutasının ve Yugoslavya Ulusal Bağımsızlık Ordusu Komutanlığının planları ve bu orduların ortak harekâtları tartışıldı. Craiova'da General S.S. Biryuzov'un etkin işbirliği ve katkısıyla, ortak düşmana karşı askeri işbirliği ile Bulgaristan'la Yugoslavya arasında dostça işbirliği, müttefikler arası ilişkilerde ortaya çıkan sorunların çözümü üzerine bir anlaşma imzalandı.

Bulgar Dışişleri Bakanına göre, Balkanlar'da komşu halklar arasında yaratılan güçbirliğinin politik ifadesiydi bu anlaşma. Bu, Yugoslavya halklarıyla yeni bir anlayışın ürünü olan bir işbirliğini geliştirmede ve birçok anlaşmanın imzalanmasında bir dönüm noktası olacaktı.

Craiova'da Anlaşmanın imzalanması Bulgaristan Vatan Cephesi hükümetinin ilk uluslararası çalışmasıydı. Bir ateşkes ve daha sonra da bir barış anlaşması imzalanması hazırlıklarında dikkate alınacaktı. İki Balkan ülkesi arasında işbirliğinin ve proleter enternasyonalizminin bir göstergesiydi.

Craiova Anlaşması sadece Bulgaristan ve Yugoslavya arasında ikili bir anlaşma olarak ele alınmamalıdır. Toplantıda tartışılan başlıca sorun Belgrad hareketinin hazırlığı, Yugoslav ve Bulgar birliklerinin bu harekate katılması ve bunların hareketin esas kuvveti olan Sovyet Ordusuyla ilişkileriydi. S.S. Biryuzov şöyle anlatıyor: «Akşama doğru (5 Ekim 1944), ortak düşmana karşı askeri işbirliği anlaşması imzalanmıştı. Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Bulgaristan Silâhlı kuvvetlerinin bağımsız devletlerin bağımsız orduları olarak kalarak yakın bir işbirliği içinde gecikmeden harekete geçmesine karar verdik.»

Almanya'ya karşı savaşa katıldıktan, Sovyetler Birliği

ve yeni Yugoslavya ile askeri işbirliği konusunda anlaşmaya vardıktan sonra, Vatan Cephesi, Bulgaristan'ı kritik uluslararası durumundan kurtarmak çabalarında Sovyetler Birliği ve diğer demokratik ülkelerin desteğine dayanabiliyordu. Herşeyden önce Kahire'de başlatılan ateşkes görüşmelerinin orada ya da Ankara'da sürdürülmesine karşı çıkmak gerekiyordu. Bulgar halkının çıkarları ateşkes koşullarının SSCB, İngiltere, ABD hükümetlerince hazırlanmasını ve bu görüşmelerin Bulgaristan'ın daha olumlu sonuçlar elde edebileceği Moskova'da yapılmasını gerektiriyordu. Buna ilişkin olarak Bulgaristan'ın Kahire'deki ilk delegesi Bulgaristan'a geri çağrıldı. Gelecekte görüşmeler üç müttefik güç arasında yapılacaktı.

Bulgaristanla ateşkes görüşmelerinin nerede yapılacağı üç müttefik güç arasında bir prestij meselesiydi. Bu konuda değişik görüşler vardı. İngilizler Kahire'de ısrar ediyordu, ABD Ankara'yı, SSCB Moskova'yı istiyordu. Sonuç olarak Sovyet önerisi kabul edildi. Bulgaristan'la ateşkes anlaşmasının yapılması koşullarını SSCB hazırladığı için Bulgaristan'ın ulusal çıkarları en doğru biçimde Moskova'da incelenebilirdi.

Devrimci Vatan Cephesi hükümetinin dış politika taktikleri Anglo-Amerikan emperyalistlerin taktiksel planları ve stratejilerinden çok farklıydı. Olayların gelişimi emperyalistlerin Güney Doğu Avrupa'yı, Bulgaristan'da dahil bir Anglo-Amerikan işgali altına almak demek olan Churchill'in «Balkan değişkeni» formülünü boşa çıkardı.

8 Eylül 1944'de, yani Sovyet Birliklerinin Bulgaristan'a ayak bastığı gün, Churchill askeri açıdan bunun istenen bir ilerleme olduğunu söyledi. Ancak bu Orta ve Güney Avrupa'da tehlikeli politik sonuçlar yaratabilirdi. Bulgaristan'da devrimin yapıldığı gün, İngiliz Başbakanı Roosevelt'e şöyle yazıyordu: «Şimdi mümkün olan tüm çabayı göstermek (Anglo-Amerikan çabalarından söz ediyor), tüm Balkan yarımadasına doğru ilerlemek ve silâh gönderilmesini hızlandırmak, daha iyi bir yönetim kurmak gerekir.»

İngiliz strateji anlayışının temel yönünü politik düşün-

celer belirliyordu. Churchill İngiliz ve Amerikan birliklerinin (hatta Türk birliklerinin de) Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve diğer Orta Avrupa ülkelerini istilâ için Balkanlara girmesini istiyordu; böylece Kızıl Ordunun Batı ve Güneye doğru yolu kapanacaktı. Balkan ülkelerinde, gerici yönetimlerin yeniden yerleşmesi için önkoşullar hazırlanacaktı.

Emperyalistler bu plânlarını uygulamayı başardıkları yerlerde —Yunanistan gibi— sadece gerici burjuvazinin yönetimini korumadılar, bu ülkelerin halklarını kendilerine ekonomik ve politik olarak bağladılar da.

Balkanlar'da özgürlüğe kavuşturma görevini yerine getiren (Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'da) Sovyet ordusu, Bulgar devriminin zaferi ve gelişimi için olumlu bir gelecek yarattı. Bulgaristan'ın ulusal bağımsızlığının başlıca tehlikesi 9 Eylül'den hemen sonra Alman silâhlı kuvvetlerinin kişiliğinde yenilgiye uğradı. Onlar yenilmiş ve Bulgar halkı Nazi hegemonyasından ve faşizmden kurtarılmıştı. Ama Sovyet Ordusunun Bulgaristan'a yaptığı tarihi hizmet daha da büyüktü, çünkü ülkeyi güçlü kapitalist ülkelerin birliklerinin yeni bir istilâsından ve müdahalesinden korudu.

Bu, kuşkusuz halkın zaferinden sonraki ilk günlerde, aylarda ve yıllarda Vatan Cephesi Hükümetinin demokratik ve sosyalist değişimleri başarıyla gerçekleştirmesine büyük ölçüde yardımcı oldu. Bulgaristan'a hakimiyetlerini kabul ettirmek isteyen emperyalistlerin yenilgisi, Bulgaristan'a karşı düşmanca tavır almalarını getirdi. Anti-Bulgar kampanyalarını sürdüren Batılı emperyalist güçler, ülkedeki karşı-devrimci güçlere, yani faşist örgütlere, eski burjuva partilerine ve kendi uzantılarına güveniyorlardı. Bu çabalarında her olası yolla Bulgaristan'ın belirlenmemiş olan uluslararası statüsünü istismar ettiler. Ateşkes anlaşmasının hazırlanması ve yapılması ülkenin iç işlerine müdahale yolunda kullanıldı. Ateşkesin koşullarını hazırlamada, Bulgar halkının çıkarlarını etkileyecek her cümleyi bu anlaşmaya koymakta direndiler.

28 Eylül 1944'de Avam Kamarasındaki konuşmasında

anti-Bulgar kumpanyayı destekleyen Churchill Bulgaristan'da kurulan politik sisteme ve Bulgar halkına olan düşmanca tavrını vurguladı. İngiliz Başbakanı nefret hislerini Bulgaristan'ın Almanya'ya karşı savaşa müttefiklerin yanında katılması konusunda da gösterdi. «Onlar (Bulgarlar) onları birlikte savaş verdiğimiz devlet olarak kabul edip dövüşmeyi isteyebilirler... Bırakın devam etsinler ve düşman safında buldukları kadar Almanı öldürsünler. Onları müttefiklerimizin topraklarında görmek istemiyoruz.»

İngiliz ve Amerikan politikacıları Yugoslavya ve Ege Trakyasında Bulgar birliklerinin varolması ve yönetim kurması sorunun da çok hassas davranıyorlardı. Bulgaristan ile ateşkes anlaşması hazırlıklarında ve imzalanmasında bu hassaslıklarından vazgeçmediler.

Oldukça karmaşık uluslararası duruma karşın, uluslararası arenada Bulgaristan için olumlu yerler ortaya çıktı.

SSCB, İngiltere ve ABD delegeleri arasında Moskova'da 9-18 Ekim arasında öngörüşmeler yapıldı. Bu görüşmelerde Sovyet hükümetiyle «Balkanların ve Polonya'nın karmaşık sorunları» üzerinde anlaşmaya varılması gerekiyordu ve Bulgar hükümetinin ateşkes çağrısı görüşülecekti. Churchill, Sovyet liderlerinin Bulgaristan'a karşı iyiliksever tavrından memnunluk duymadığını, çünkü bu liderlerin Bulgaristan'ı işlediği kusurlar nedeniyle mahkûm etmeyi her zaman istediklerini, ancak bunu sevecen bir baba tavrıyla yapacaklarını yazıyordu.

Üç büyüklerin kararı Bulgar hükümetine 11 Ekim 1944'de iletildi. Aynı gün Bulgar hükümeti üç müttefik devletin kararlarını benimsediğini belirtti ve Ateşkes Anlaşmasının imzalanması için ön hazırlıkları başlattı. Başbakan K. Georgiev'in cevabında, Bulgar birliklerinin Yunan topraklarından çekilmesinin kabul edildiğini (müttefiklerinin koşullarından biri, yazarın notu) ve Bulgar yönetiminin çekilme işlemini çok önceden başlattığını ve hemen hemen tamamlandığını belirtti.

11 Ekim 1944'te Bulgar hükümeti, halkın aday gösterdiği Machoukas ve Elefteros ile birlikte bir danışma organı oluş-

turacak olan Bulgar hükümeti temsilcisini (Sava Ganovski) Ege Trakyasındaki Xanti'ye gönderdi. Bu organ, (belediye ve eyaletlerde) yönetimi hastahaneler, zirai hizmetler, ormancılık büroları, veteriner hizmetleri, işçi kurumları, kent planlaması, vergi toplama hizmetleri, mühendislik hizmetleri v.b.). Batı Trakya ve Doğu Makedonya yerli nüfusunun temsilcilerine devredilmesi sorununu çözmekle yükümlüydü. Nüfusun dili ve dini ile uyum içinde olacak okulların açılması sorunu bu kurulun yardımıyla halledildi. Hukuk ve düzenin korunması işlevini yerel nüfusun atadığı bir milis kuvveti üzerine aldı.

Batı Trakya ve Doğu Makedonya'da üretilen yiyecekler (buğday, pirinç, yün v.b.) yerel yönetimin denetiminde kaldı. Bulgaristan'a yiyecek ihracatı engellendi. İmzalanan protokole göre yerli nüfusa harmanı yapmada, nüfusun giyeceğini sağlamada ve Bulgaristan'dan yiyecek getirilmesinde gerekli yardım sağlanacaktı.

Yerel temsilcilerle birlikte Bulgar delegesi durumun zorluklarını dikkate alarak acil sorunlara uygun çözümler getirdi. S. Genovski basına açıklamasında şöyle diyordu : «Görevim gerçekten zor bir görevdi, çünkü yenmemiz gereken ağır bir yük halinde olan mirasımız, 9 Eylül 1944 öncesi faşist rejimin bu bölgedeki mirası vardı. Çok karmaşık sorunları çözen bir protokol imzaladık, bu protokol, şehir ve köylerde doğacak sorunları çözmekle yükümlü komisyonlara yol gösterecekti.»

Yunan bağımsızlık birlikleri, faşizme karşı savaşçılar olarak bu delegeyle doğru ilişkiler kurdular ve onunla koordinasyonu sağladılar. Ege'de iktidar, EAM'ın Ulusal Bağımsızlık Cephesinin demokratik güçlerince ele geçirilmişti. Bulgar birlikleri Yunan partizanlarla, EAM ve yerel nüfusla, oradan çekilinceye dek kardeşçe işbirliği içinde çalıştılar.

Ulusal bağımsızlık hareketinin doğal gelişimi Churchill'in hazırladığı İngiliz müdahalesi ve Kahire'de sürgünde bulunan gerici hükümet tarafından kesildi. Yunanistan'ın, Bulgaristan ve diğer komşuları ile ilişkilerinin daha sonra kötüleşmesi Anglo-Amerikan emperyalizminin bir oyunuydu.

Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD'nin davetiyle Bulgaristan ve Müttefik devletler arasında ateşkes anlaşmasının imzalanması görüşmelerine katılmak üzere bir Bulgar Hükümet delegasyonu 14 Ekim 1944'te Moskova'ya hareket etti. Bu delegasyonun başkanı Dışişleri Bakanı Profeno Petko Stajnov'du.

İlk oturum 26 Ekim'de yapıldı. SSCB delegeleri : konferansa başkanlık eden V. M. Molotov ile A. S. Vyshinsky, V. Zorin, N. Novikov, SSCB Dışişleri Ulusal Komiseri A. A. Zaurishchev, SSCB Savunma Komiseri Amiral Abramov ve General Zbeltov'du. İngiliz delegeleri ise Moskova Büyükelçisi Archibald Clarke-Kerr ve müttefik kuvvetlerinin Akdeniz Bölgesi Başkomutanlığı temsilcisi General Hammel'den oluşuyordu. ABD'den ise Moskova ABD elçiliğinden Kennan katılıyordu görüşmelere. Başkanın teklifi üzerine Bulgar delegesine Vatan Cephesi Hükümetinin iç ve dış politikası konusunda bir konuşma yapma şansı tanındı. Dışişleri Bakanı Hükümetin bir bildirgesini okudu. Bildirgede Bulgar halkının 27 Haziran 1941'den itibaren «sayısız kurbanlarıyla, kan döküp, işkenceye dayanarak verdiği mücadele Nazi birliklerinin ayakları altında çiğnenen diğer halkların acılarını pek dindiremedi. Halkımızın tarihin bu sayfası hakkında dış ülkelerde yazık ki çok az şey bilinir, ama bu sayfa şehir ve köylerimize en büyük acıların izini bıraktı.»

Bildirge şöyle devam ediyordu: «Vatan Cephesinde birleşen halk iç ve dış politikada komşularının ve Büyük devletlerin güvenerek bakabileceği yeni bir yola girildiği konusunda tam bir garanti verir.»

Bildirgenin son bölümü, konferansa katılanların dikkatini, müttefiklerin müdahalesini beklemeden Bulgaristan'ın faşist Almanya ile olan bağlarını kopardığına ve savaş ilan ettiğine çekti. Bu, «Bulgar halkının tüm dünyaya ve müttefiklere, geçmişteki suçlu yöneticilerin Bulgaristan'ın alnında bıraktıkları lekeyi Bulgaristan'ın kendi kanıyla temizlemeğe hazır olduğunu gösterebileceği» tek yoldu.

Konferansın ikinci oturumu 27 Ekim'de yapıldı. Açılışta V. Molotov Ateşkesin koşullarını incelemeye başlamadan ön-

ce, Bulgar Hükümetinin bu Ateşkesin önkoşullarını yerine getirip getirmediğinin, yani Bulgar birliklerinin Yunanistan ve Yugoslavya'dan çekilip çekilmediğinin saptanmasını istedi. Bulgar delegasyonu başkanı olumlu cevap verdi ve Molotov bunu kanıtlamak için Bulgaristan Başbakanı K. Georgiev'in üçüncü Ukrayna Cephesi Komutanı Mareşal Tolbukhun'e gönderdiği Trakya'dan çekilme konusundaki mesajı okundu.

İngiliz delegesi Bulgar birliklerinin Yugoslavya topraklarındaki varlığının nedeninin açıklanmasını istedi. Molotov Ateşkes Anlaşmasının birinci Maddesi gereğince Bulgar birliklerinin Mareşal Tolbukhun'un emri altında Yugoslavya'da bulunduklarını açıkladı.

Ateşkes Anlaşmasının koşullarının ayrıntılı incelenmesi ve getirilen açıklamalardan sonra oturumun sonunda Bulgar delegasyon başkanı Hükümet adına Müttefik hükümetlerin ateşkes için getirdikleri koşulları kabul ettiğini belirten bir konuşma yaptı. «Bulgar Vatan Cephesi Hükümetinin, programının uygulanması yolunda, iktidarı aldığının ilk günlerinden başlayarak enerjik adımlar attığını ve müttefik devletlerin getirdikleri koşulların önemli bölümünü daha şimdiden yerine getirdiğini»ni vurguladı.

P. Stajnov'un konuşmasından sonra, Konferans başkanı, Bulgaristan'ın şimdiye dek yaptıklarının Yeni Vatan Cephesi Hükümeti için değerli bir dayanak olduğunu belirtti.

Görüşmeler sonucunda, 28 Ekim 1944'de Ateşkes Anlaşması Bulgaristan Hükümetiyle, Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD hükümetleri arasında imzalandı. Bulgar hükümeti adına P. Stajnov ve diğer Bulgar delegeleri, Müttefikler adına ise F. I. Tolbukhun ve D. Hammel imzaladılar.

Ateşkes koşulları ve Bulgaristan'ın yükümlülükleri 19 maddede belirtiliyordu. Anlaşma metninin her yerinde Bulgaristan'ın Müttefik (Sovyet) Yüksek Komutası'na karşı sorumluluklarını yerine getirmek zorunluluğu belirtiliyordu. Bu Bulgaristan'ın Ateşkes koşullarını yerine getirmesinin Sovyetler Birliğince denetleneceğini kanıtlıyordu. Ateşkes anlaşması Bulgaristan ile anti-faşist koalisyon arasındaki sa-

vaş durumuna son veriyor ve dış politikadaki yalnızlığının yenilmesine bir başlangıç oluyordu. Ateşkes anlaşması Bulgaristan'ın yerini kuvvetlendiren ve diğer ülkelerle ilişkilerinin normalleşmesi olanağını getiren bir anlaşmaydı.

Varılan askerî ve politik durumda bu anlaşma, Bulgaristan'ın yapabileceği en olumlu ateşkes anlaşmasıydı. Bulgaristan'dan Barış Anlaşmasının imzalanmasından önce tazminat ödemesi isteniyordu. Bulgaristan, ordusunu silahsızlandırmadan korumak hakkına sahipti. Ülkenin istilası engelleniyor ve topraklarının bütünlüğü korunuyordu. Genel olarak, İngiliz ve ABD'nin benzer anlaşmaların imzalandığı diğer ülkelere getirilenlerden daha zor koşulları kabul ettirmek yolundaki önerileri Sovyet temsilcilerinin yardımıyla reddedilmişti.

Bu konuda, Sovyet Hükümetinin Müttefik hükümetlere verdiği bir notada «Bulgaristan'a 9. Maddenin gerektirdiğinden fazla zorunluluklar yüklemenin yanlış olacağı ve bir temele dayanmayacağı» vurgulanıyordu. Böylece sadece Sovyet hükümeti ve temsilcilerinin aktif müdahalesiyle haksız ve sert koşulların Anlaşmaya konması önlenmişti.

Bulgar halkı anlaşmanın sonuçlarını heyecanla bekledi ve büyük sevinçle karşıladı. BKP Merkez Komitesinin inisiyatifiyle Sofya'da binlerden oluşan bir toplantı düzenlendi delegasyonu karşılamak için. Bulgar halkının hislerini dile getiren Başbakan K. Georgiev, Sofya'nın emekçi halkına şunları söyledi : «Onlar, (delegeler, yazarın notu) şimdi aramızdalar ve tüm Bulgar halkının onayıyla karşılanan Ateşkes Anlaşmasını getirdiler. Onları, sadece bize bu anlaşmayı getirdikleri için mutlulukla karşılamıyoruz, aynı zamanda Kuzey Rusya topraklarının —ki böyle bir anlaşma ancak orada gerçekleşebilirdi— havasını getirdikleri için de hoşgeldiniz diyoruz.»

4 Kasım 1944'de Bakanlar kurulu hem delegasyonun çalışmalarını hem de imzalanan 'Anlaşmayı onayladı ve her maddenin yerine getirilmesi yolunda çalışmalara başladı.

Ateşkes Anlaşmasının 18. maddesi gereğince Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD temsilcilerinden oluşacak bir Müt-

tefikler Denetim Komisyonu Bulgar topraklarında bu anlaşmanın getirdiği koşulların uygulanmasını denetlemek üzere kurulacaktı. Sovyet Yüksek Komutanlığı temsilcisi bu komisyonun başkanlığına atandı. Sovyetler Birliğinden Mareşal F. I. Tolbukhun'un başkanlığa ve General S. S. Biryuzov'un (Tolbukhun ülkeden ayrıldıktan sonra onun görevlerini yükledi) başkan yardımcılığına atanması Bulgar halkı için memnunluk vericiydi. S. S. Biryuzov öncülüğünde askerî uzmanlardan bir grup Müttefikler Denetim Komisyonunun Sovyet Bölümünde çalışmalarını sürdürüyordu. General A. Chereparov, S. S. Biryuzov'un ilk yardımcısıydı, Andrei Suchkov Komisyonun kurmay başkanlığına getirildi. Komisyonun yönetim bölümünü İvam Kiryuskun yönetiyordu. Askerî bölümde görevliler Albay S. D. Zohov ve L. A. Serada deniz ve donanmaya ilişkin sorunlar ise oramiral N. O. Abromov'undu. Politik danışmanlar da Sovyet bölümünün bir kısmını oluşturuyordu. Başkanı elçi A. A. Lavrishchev'di.

Müttefikler Denetim Komisyonunun Sovyet bölümünün ana mekanizması Sofya'daydı. Bunun yanı sıra tüm bölgelerde, Varna, Burgaz kıyılarında ve Ruse ve Vidin nehirlerinde komisyon temsilciliği vardı.

General Biryuzov Komisyonun başkanlık görevlerini devraldığı gün Başbakan K. Georgiev'e yazdığı 29 Kasım 1944 tarihli mektupta Müttefik devletler temsilcilerinin Bulgar hükümetiyle komisyon çerçevesindeki sorunlar üzerindeki ilişkilerinin sadece komisyon yönetimi aracılığıyla kurulacağı belirtiliyordu. Komisyondaki diğer kişilerle (Müttefik devletler temsilcileri de dahil) ilişkilere izin verilmeyecekti. Bu çok önemli bir durumdu. Çünkü İngiliz, Amerikan ve diğer temsilcilerin ülkenin iç işlerine karışmasını engelliyordu.

1944'ün son iki ayında ve özellikle savaş sonrası yıllarda (1945-47) Müttefikler Denetim Komisyonundaki Sovyetler Birliği askerî temsilcileri Vatan Cephesi Hükümetine zor iç ve uluslararası durumlarda destek oldular ve yardım ettiler.

Ateşkes Anlaşması koşullarının yerine getirilmesini kontrol etmek için Bakanlar Kurulunun 9 Kasım 1944'teki kararıyla bir Anlaşma Uygulama Komiserliği kurulmuştu.

Daha sonra çıkarılan bu kararname bu komiserliğin komisyonla arasındaki bağı belirledi.

Anlaşma Uygulama Komiserliğinin başlıca görevi şunlardı : Anlaşmanın metnini ve ekini yorumlamak; Anlaşmaya uyulmamasına ilişkin protesto ve şikâyetleri incelemek; Anlaşma koşullarının uygulanmasıyla ilgili bölümlere direktif vermek ve Anlaşmanın uygulanması konusunda Müttefikler Denetim Komisyonu ya da Müttefik kuvvetler tarafından doğrudan kendisine yöneltilen dileklerle uğraşmak; Komisyonla ilişkide olmak ve isteyeceği yeri ve açıklamaları vermek.

Anlaşma Uygulama Komiserliği devlet organı tüm bakanlıklara bir genelge göndererek, müttefik organlarının Bulgar dairelerinden olan isteklerinin sadece Komiserlik yoluyla karşılanacağı konusunda direktif verdi.

Komiserlik Komisyonla birlikte çeşitli bakanlıkların Bulgaristan'ın sorumluluklarının hangi yollarla yerine getireceğini belirten kurallar hazırladı.

Anlaşmanın birçok maddesi varolan durum ve koşullara ilişkindi, çünkü Vatan Cephesi Hükümeti bunları 28 Ekim 1944'ten çok önce yerine getirmeye başlamıştı. Bu sorumluluklar halkın acil çıkarlarına ve devrimin acil görevlerine ilişkindi. Örneğin, birinci maddede Bulgaristan'ın müttefiklere karşı askerî harekatı durdurduğu ve böylece yeni bir gelişme çizgisine girdiği belirtiliyordu. Bu maddeye uygun olarak Bulgar hükümeti daha Ayaklanma günlerinde 14 638 Alman askerini silahını alıp tevkif etmişti.

Müttefik Askerî Komutanlığına verilen esirler arasında iki general ve 189 subay vardı.

Bulgaristan'daki tüm Almanlar ve Almanya uydusu ülkelerden olan kişiler arandı ve daha sonra ülkelerine gönderildi.

Müttefikler Denetim Komisyonunun isteğiyle, II. Dünya Savaşı sırasında çeşitli Alman jandarma birimlerine gönüllü olarak katılan 424 Rus göçmeni tevkif edilip Sovyet komutanlığına teslim edildi.

Bulgar birliklerinin Nazi Anlaşmasına karşı ortak müca-

deleye katılmasını sağlayan ateşkes anlaşmasının imzalanmasını beklemeden, hükümet en uygun stratejik anı seçti ve Bulgar halkının bu savaşa katılmasını kararlaştırdı.

Üçüncü Ukrayna Cephe komutanlığı emrine topraklarını, silahlı kuvvetlerini ve demiryollarını vererek Bulgaristan, ortak amaca varılmasında şunları yaptı : Sovyet Birliklerinin Kuzey Batı Bulgar sınırına doğru ilerleyip burada toplanmalarını sağladı ve bu birlikleri Belgrad ve Morava Nehir Vadisine yaklaştırdı; birçok alayı gerektirecek üç yüz kilometrelik bir bölümü işgal etme derdinden Üçüncü Ukrayna Cephesini kurtardı; bu bölümü ele geçirmek için Sovyet Birliklerinin harcaacakları değerli zamanı onlara kazandırdı ve böylece Yunanistan ve Yugoslavya'nın kurtuluşunu hızlandırdı, yeni kurulan cepheye önemli ölçüde Alman kuvvetlerini çekerek, diğer savaş cephelerinin yükünü hafifletti, o zamana dek Almanya'ya çeşitli malzemeler sağlayan bir kısım topraklardan Almanları uzaklaştırdı ve böylece Alman komutanlığının hareket serbestisini azalttı.

Bu kararlı politik değişimden sonra, bir hücum başlatmak için büyük bir çaba harcandı. Hükümet ve Genel Kurmay ilerleme hareketini dikkatle hazırladı. Üçüncü Ukrayna Cephesi birlikleri Belgrad'a her yönden hücumu başlattığı zaman, Birinci, İkinci ve Dördüncü Bulgar orduları Sovyet Komutanlığı ile uyum içinde hareket ederek «birinci dönem» diye anılan ve 9 Aralık'a kadarki dönemi kapsayan harekate başladılar.

Bulgar birliklerinin savaşın ilk dönemine katılmalarının sonuçları Makedonya ve Doğu Sırbistan'ın kurtarılmasına büyük ölçüde yardım etti, Tuna boyunca savaşan Üçüncü Ukrayna Cephesi birliklerinin Güney kanadının ve böylece Batıya ilerleyen Sovyet birliklerinin yükünü hafiflettiler; savaş sırasında 8 Alman birliğini hareketsiz hale getirdiler.

İki ay boyunca Bulgar ordusu Yugoslavya topraklarında zor savaşlar verdi. Düşman 35 000 ölü, yaralı ve esir verdi. Ayrıca 32 000 otomobil, 100'den fazla traktör ve savaş aracı. 35 motor, 2 450 vagon, 20 uçak, 162 silah, 100 000 hafif ve

ağır makinalı ve 10 000 den fazla tüfek ele geçirildi ya da yok edildi.

Düşman Bulgar sınırından çok uzaklara püskürtüldü. Birinci dönemde savaşa katılan Bulgar birliklerinin sayısı 339 767 subay ve askerdı. Bunlardan 195 932 cephede idi. Kayıp yüzdesi Bulgar birliklerinin kendilerini fedaya ne kadar hazır olduklarını gösteriyor —savaş gruplarının yüzde sekizinden fazlası. Normal oranlar yüzde üçden fazla değildi. Bu öldürülen ve yaralanan subay sayısının yüksekliğiyle doğrulanıyor; savaşa katılan 8 subaydan biri ya öldürülmüş ya da yaralanmıştı.

Bulgar halkının savaşın ikinci dönemine katılması Macaristan topraklarında, nazi faşizmini en yakın zamanda yenilgisini görmek isteklerinin bir göstergesidir. Birinci Bulgar Ordusunun askeri hareketine ayrıntılarıyla girmeden, Bulgar birliklerini cesaret ve dayanıklılık mucizeleri yarattıklarını, Bulgar komutanlığının, hünerli ve soğukkanlı bir yönetimle hareketin başarılı sonucuna büyük katkıda bulunduğunu vurgulamak gerekir. Avrupa cephesinde 11 Mayıs 1955'te savaş sona erdiği zaman Birinci Bulgar Ordusu Völkermarkt'ın dört km doğusundaydı ve burda Sekizinci İngiliz ordusuyla ilişkiye geçmişti. Bu savaşta, hızlı Bulgar ilerleyişinin bir örneğiydi bu.

Savaşın ikinci döneminde Bulgar ordusundan 103 115 subay ve er cepheye katıldı.

Savaş süresince Bulgar birlikleri 31 910'dan fazla ölü, yaralı ve kayıp verdi. Bulgaristan'ın savaş harcamaları 133 130 280 447 levayı buldu. Aynı zamanda Bulgar ordusu düşmana verdirdiği kayıp ise 60 000'den fazla ölü ve yaralı, 3 724 otomobil, 46 silâh taşıyıcı, 21 uçak, 405 silâh, 340 havan topu, 72 motor, 5 079 vagon ve büyük miktarda savaş malzemesiydi.

Bulgar ordusunun Müttefiklerin faşist Almanya'ya karşı verdiği ortak savaşta başarılı Sovyet ordusu Yüksek Komutanlığının bir kaç emrinde belirtiliyordu. Birçok komutan ve asker komutanlıktaki başarıları ve cesaretleri nedeniyle Sovyet madalyasıyla mükafatlandırıldılar.

Bulgaristan'ın faşist Almanya'ya karşı savaşa katılmasının birçok önemli politik sonucu oldu. Bu zaferler Bulgaristan'ın dış politikadaki yerinde radikal bir değişim olması ve istikrara kavuşması ve Bulgar halkının adil bir barış anlaşmasına kavuşması için koşulların hazırlanması demekti. Bulgaristan'ın savaşın son aşamasına katılması, Paris'te Barış Konferansı sırasında Bulgar ve Sovyet temsilcilerinin Bulgaristan'ın ulusal çıkarlarını savunmada kullandıkları en güçlü silâhtı.

Ateşkes Anlaşmasının bir maddesinin yerine getirilmesi için askeri hareketler sonunda Bulgar ordusu barış zamanındaki düzeyine indirildi.

Anlaşma'da bir grup madde de Bulgaristan'ın müttefik (Sovyet) Komutanlığına, savaş durumunun yüklediği gereksinimlere ilişkin, her türlü yardımı yapmasıydı. Bulgar hükümeti komutanlık emrine fon, yiyecek, gerekli araç ve hizmet verme sorumluluğu yerine getirdi. Müttefikler Denetim Komisyonundaki ABD ve İngiliz temsilcilerinin olduğu kadar Bulgaristan'daki Sovyet Birliklerinin gereksinimlerini de karşıladı. Vatan Cephesi Hükümeti Sovyet birliklerinin Bulgar topraklarında serbest hareketi koşullarını yaratma yolunda gerekli adımları attı. 1945 sonuna dek, 3 000'den fazla vagon ve Bulgar deniz ve nehir limanları tüm tesisleri ve işgücüyle birlikte Müttefik Komutanlığının emrine verildi bu amaçla.

Sovyet Birliklerini ülkede kaldıkları süre boyunca Sovyet komutanlığı ve Bulgar devlet yönetimi arasında dostluk ve işbirliği bağları kuruldu. Sovyet hizmet görevlilerinin Ateşkes Anlaşması gereğince gereksinimlerinin karşılanması ulus çapında bir görev oldu. Devlet, belediye ve kooperatif kurumlar ve işletmeler Müttefik komisyon temsilcileri mekanizmasının Sovyet subaylarına, birliklerin tek tek alaylarına yiyecek (ekmek, et, süt, meyva, sebze v.b) yakıt (odun, kömür, v.b) vererek en uygun koşullarda kalacak yer bulmalarını sağladı.

Bulgaristan'a tek yanlı bazı zorunluluklar getiren Ateşkes Anlaşmasını detaylarıyla uygulamayan Sovyet askeri

komutanlığı ülkenin ve halkın ekonomik zorluklarını tam bir anlayışla karşıladı. Birçok kez Anlaşmanın kesin kurallarına ilişkin istekleri Bulgaristan yönetimine iletmeyi reddetti.

Birkaç kez Sovyet temsilcileri kendi yiyecek isteklerini kısıtladılar. Sovyet birliklerinin 1 Kasım 1944'e kadar kullandıkları yiyecek ve diğer malzemeye ilişkin olarak Bulgaristan'daki Sovyet birlikleri baş komiserliği Mart 1945'de 51 000 milyon leva kadar bir ödeme yaptı. Eylül 1945'te ülkenin zor maddi ve mali durumunu ve kıtlık nedeniyle uğradığı kayıpları dikkate alan Sovyet hükümeti, ülkedeki Sovyet birliklerine verilecek yiyecek ve hayvan yemi miktarını, tuz ve tütün dışında yüzde elli azalttı. Devletin, birliklere balık, şeker, çay, patates ve meyva verme yükümlülüğünü kaldırdı. Bulgaristan'daki Sovyet birlikleri için harcanacak para miktarının da yarıya indirilmesini kararlaştırdı.

Üçüncü Ukrayna Cephesinin Birinci Bulgar ordusuna verdiği askeri ekonomik yardım çok büyüktü. 13 Ocak 1945'te cephedeki Askeri Kurul Birinci Bulgar ordusuna Sovyet ordusunca saptanan biçimde hayvan yemi ve yakacak vermek için özel bir karar benimsedi. Bulgar ordusu parasız silâh, yiyecek ve petrol aldı. Yüzlerce otomobil, düzinelerle motor, binlerce demiryolu aracı v.b. Bulgar ordusuna verildi. 1 Şubat 1945'ten itibaren birinci Bulgar ordusunun tüm kadrosuna Üçüncü Ukrayna Cephesi donatım servislerine, Sovyet ordusuna verilen miktarda yiyecek verilmesi çok önemliydi. Bunun sonucunda Ordumuza 2 685 883 kg un, 3 635 071 kg yağ, 1 240 151 kg patates, 1 302 683 kg et verildi.

Birinci Bulgar ordusu komutanlığına Üçüncü Ukrayna Cephesinde 8 5000 000 Yugoslav dinarı, 5 000 000 Avusturya şilingi, 153 000 000 Macar pengös'ü kapsayan ödemeler yapıldı.

Bulgaristan'daki Müttefikler Denetim Komisyonu verilerine göre Almanya'ya karşı verilen savaş boyunca Sovyet Yüksek Komutanlığının Birinci Bulgar ordusu için verdiği hayvan yemi, silâh, yiyecek ve diğer malların tutarı 13 000 milyon levayı (1945 fiyatları) aşıyordu.

Moskova Ateşkes Anlaşması sayesinde Bulgaristan'daki

birlikler demokratik halk sisteminin sağlamlaşması yolunda olumlu koşullar yarattı.

Sovyet birliklerinin Bulgaristan'daki varlığı Bulgar hükümetinin faşizmi yoketmek ve nazi ajanlarını yenmek yolunda aldığı tedbirleri kolaylaştırdı. Ateşkesi beklemeden, savaş suçlularını tutuklayıp mahkeme önüne çıkarmaya ilişkin 6. maddenin getirdiği sorumluluğu tamamen yerine getirdi. Halk Mahkemeleri üzerindeki yasa bununla ilgili olarak çıkarıldı. Bulgaristan'ın savaşa sokulmasından ve komşu ülkelerde suç işlemek ve baskı eylemlerine girişmekten **sanık 11 667 kişi mahkûm edildi.** Bu amaçla kurulan Halk Mahkemeleri görevlerini 1945 Nisan ayında bitirdi.

Müttefik devletlerin bir koşul olarak önermesinden çok önce, Vatan Cephesi hükümeti kendi insiyatifiyle Müttefik Devletler yanlısı eylemleri, anti-faşist eylemleri ya da ırkları nedeniyle tutuklanan hapsedilen ya da başka şehirlere sürülen kişileri serbest bıraktı. Halk Hükümeti ayrılık gözeten yasaları iptal etti. Yahudi kökenli kişilerin tüm haklarını geri verdi.

Bu konuda, Bulgaristan'daki Yahudi Merkez Kilisesinin Mayıs 1946'da Paris Barış Konferansındaki açıklaması şöyleydi: «Bulgaristan Avrupa'da faşist suçluların cezalandırıldığı az sayıdaki ülkelerden biridir. Sami ırkına karşı yasaların ve Anti-Sami ideolojinin kaldırılıp mahkûm edildiği tek ülkedir.»

Ateşkes Anlaşmasının dördüncü maddesinin getirdiği zorunlulukları yüklenmeden önce, Bulgar Hükümeti Bulgaristan'daki savaş esirlerini serbest bıraktı ve ülkelere geri gönderdi. Çoğunluğu Bulgar askeri yönetiminin tuttuğu ABD ve İngiltere silâhlı kuvvetlerinden havacıları. Amerikan, İngiliz, Hırvat, Slovak, Avusturyalı, Kanadalı, Güney Afrika ve Sırp 329 esir vardı.

9 Eylül 1944'ten bu yana Alman esaretinden kurtulmuş 129 Sovyet subay ve eri vardı Bulgaristan'da. Zaferden sonraki ilk günlerde bu kişiler Üçüncü Ukrayna Cephesine katıldılar. Ayrıca ülkede yaşayan müttefik devletlerden sivil kişilere ülkede istedikleri yerde yerleşme hakkı tanınmıştı.

Ülkeden ayrılmak isteyen Müttefik Devletler uyruklulara yiyecek giyecek ve parasız pasaport sağlandı. Bu dönemde 1 700den fazla Yunan ve Yugoslav ülkelerine gönderildi. Yükümlü olmamasına rağmen Bulgaristan devleti Almanya'dan Yunanistan'a gönderilen binlerce Yunanlı'ya yiyecek ve pasaport vererek kolaylıklar sağladı.

Müttefikler Denetim Komisyonu'nun ve Ateşkes Anlaşması uygulama Komiserliği'nin müdahalesiyle naziler tarafından Bojana köyündeki Alman savaş esir kampından tutulmakta olan 12 Fransız esiri bulundu. Bunlar serbest bıraktıldı ve Geçici Fransız Hükümeti temsilcisine verildi.

Bulgar Kızıl Haçı müttefik göçmenlere yiyecek ve giyecek sağlamakla yükümlüydü ve bu amaçla 1 630 000 leva harcadı.

Ateşkes Anlaşmasının yedinci maddesinde belirtildiğine göre Vatan Cephesi Hükümetinin ilk görevlerinden biri; faşist politik ve askeri örgütlerle, Müttefiklere karşı düşmanca bir politika izleyen diğer örgütlerin kapatılmasıydı. Hükümet bu tür örgütlerin gelecekte hiçbir zaman varolmasına izin vermeme görevini yükümlendi.

Basın, radyo, tiyatro, sinema ve diğer kitle haberleşme araçları üzerinde kontrol kuruldu. 8. maddenin yerine getirilmesi yolunda Komiserlik ilgili organlara faşist ve anti-Sovyet temaları işleyen kitapların yokedilmesi görevini verdi. Bu amaçla Propaganda Bakanlığı kitapçılardan, kütüphanelerden, okullardan çıkarılacak kitapların bir listesini hazırladı. Bu listede 702 kitap adı vardı. Ayrıca Eylül 1944'te pan-Bulgar ve şövenist içeriği olan gazete ve dergilerin yayını durduruldu. Aralık 1944'de, 522 Alman, İtalyan ve Macar filmi yasaklandı. Aynı zamanda 275 Sovyet, Amerikan ve İngiliz filmi gösterildi.

Okullarda, öğretmen okullarında ve üniversitedeki öğretim kadrolarında faşistlerin atılması yolunda bir karar yayınlandı. Tasfiye diğer devlet organları ve işletmelerinde de yürütüldü.

Hükümetin çalışmaları Bulgar hükümetine güveni tam

olan Sovyet Yüksek Komutanlığınca büyük ölçüde övülüyordu.

Anlaşmanın 9. Maddesiyle, Bulgar hükümeti tüm mülklerin, Yunan ve Yugoslav dahil, Müttefiklere geri verilmesi zorunluluğunu üstlendi. Bu maddeye ve Protokolün 1. maddesine ilişkin tazminatlar konusunda Yunan hükümetinin ileri sürdüğü istek üzerinde Müttefik Denetim Komisyonu'nun Bulgar Hükümetine Aralık 1945'e dek bilgi verdiği vurgulanmalıdır. Cevap olarak Bulgar Hükümeti, kayıp ve zararların Bulgaristan tarafından yapıldığı kanıtlandığı sürece bunları ödeyeceğini bildirdi.

Yugoslav halkının gereksinimlerine kardeşçe yakınlık göstererek, ve dayanışma içinde olmanın bilincine vararak, Bulgar Hükümeti Ateşkesin tek tek koşullarına bağlı kalmadan Yugoslavya'ya ulusal ekonomisinin gereksinimleri için birçok madde verdi. Bunlar Bulgar halkının dar kaynaklarından sağlanıyordu. Yugoslavya'ya yiyecek ve mal ihracatı esas olarak, Bakanlık kararlarıyla gerçekleştiriliyordu. Bu ihracatın koşulları ve itici güçleri ihracatın 3'e bölünmesini gerektiriyordu; ücretsiz, ücretli ve Ateşkes Anlaşmasının zorunlulukları yoluyla. 5 Eylül 1945'te Dışişleri Bakanı Prof. P. Stajnov'un Müttefikler Denetim Komisyonu Başkan yardımcısı S. S. Biryuzova verdiği Ateşkes Anlaşmasının 9. Maddesi (Bulgaristan'ın tazminat ödeme sorunu) üzerindeki açıklamasında açıkça görülmektedir ki 28 Ağustos 1945'e dek Yugoslavya'ya gönderilen yiyecek ve diğer madde miktarı şöyledir: Komiserlik Vatan Cephesi Komiteleri, Bulgar Kızıl Haçı ve diğer yardım kanallarıyla 621 253 848 leva tutarında buğday, un, kömür, giyecek, yağ vb. gönderilmiş, ayrıca 340 160 557 leva tutarında yiyecek Yugoslav ordusuna parasız verilmiştir.

Anlaşma gereğince Bulgar Devleti Yugoslavya'ya kömür, hayvan, inşaat malzemesi, yağlayıcı madde, ilâç ve yiyecek (buğday, şeker, domuz yağı, yumurta vb.) gönderdi.

Goce Delcev Makedonya Birliği için ise cephane, mühendislik maddeleri, otomobiller, yağlayıcı madde, sağlık

maddeleri ,ilâçlar, vb. verildi. Bunların tutarı 2 409 805 le-
vaydı.

Sınırdaki halkı beslemek üzere 32 923 163 leva tutarında yiyecek satıldı. Çeşitli durum ve koşullarda Yugoslavya'ya gönderilen yiyecek tutarı ise 3 154 104 906 levayı buluyordu. Buna Bulgar hükümetinin 173 otele yerleştirdiği 11 630 Yu-
goslav çocuğa bakma sorumluluğunu yüklenerek gösterdiği insancıl davranış da eklenmelidir. Bunların bakımı için dev-
let (kamu örgütlerinin yardımı katılmadan) 600 milyon leva-
dan fazla para harcadı. Yugoslavya Toplumsal Politika Baka-
nı, Vatan Cephesi Ulusal Komitesine yazdığı Mayıs 1945 tarih-
li mektubunda Bulgaristan'ın gösterdiği yardıma ilişkin duy-
gularını şöyle belirtiyordu: «Bu zor durumda kardeş Bulgar
halkı siz ve sizin örgütleriniz yoluyla bize yardıma geldiler...
Halkınızın ülkemiz halkına kardeşçe duyguları çocuklarımıza
gösterdiğiniz ilgilen daha iyi bir şekilde belirtilemezdi ve
bu çocuklar halklarımızın mutlu geleceği için en sağlıklı
anılar olarak kalacaklardır.»

Aynı zamanda Yardım Örgütü, Yugoslavya'ya Yardım
Merkez Eylem Komitesi ve Merkezi Gençlik Komisyonu yo-
luyla Cephedeki Yugoslav savaşçıları, yaralı askerler ve
asker aileleri için yardım toplama eylemleri örgütlendi. 150
milyon leva değerinde 105 vagon dolusu yiyecek, giyecek
ilâç ve hediye toplandı ve gönderildi. Yiyecekler 460 000 kg.
civarındaydı.

Devlete, kamu ve kooperatif örgütlere, işletmelere ve
yurttaşlara ait maddelerin ve değerli eşyaların geri veril-
mesi sorunu Ateşkesin 11. maddesiyle çözümlendi. Bu so-
rumluluğu yerine getirmede, Bulgar hükümeti Bulgar aske-
ri ya da yönetim otoritelerinin Yugoslavya ve Bulgaristan
topraklarından savaş sırasında çıkardıkları tüm taşınabilir
malları aradı. 85 kamyon dolusu taşınabilir mal Yugoslavya
otoritelerine teslim edildi.

Denetim Komisyonunun 18 Aralık 1945'deki oturumunda
varılan bir anlaşma sonucu, 1946 Şubatının ilk günlerinde bir
Yunan Komisyonu Svilengrad'a geldi. 12-14 Şubat tarihleri
arasında 69 Bulgar, 79 Yunan vagonuna yüklü olarak Yunan

eşyalarının ilk bölümü, 12-14 Nisan arasında ise 101 vagonluk ikinci bölümü gönderildi.

Bulgar topraklarında bulunan Alman silâh ve araçları Müttefik (Sovyet) komutanlığına verildi. Bunların arasında 14 Alman gemisi ve Bulgar (Tuna) limanlarında terkedilen 228 yabancı teknede bulunuyordu. (Anlaşmanın 12 Maddesi)

Anlaşmanın 14. Maddesine uygun olarak Bulgar Hükümeti Almanya ve Macaristan ya da bu uluslardan kişilere ait herhangi bir malın Kontrol Komisyonundan izinsiz kullanılmasını ya da ihracatını engellemek yolunda gerekli adımları attı. Alman sermayesine ait 14 000 milyon leva değerindeki 170 Alman işletmesi korunmuştu ve 70 milyon leva sermayeli 25 Macar İşletmesi denetim altına alınmıştı. Bu işletmeler Müttefikler Denetim Komisyonu Kontrol Servisi denetiminde ekonomik eylemlerini sürdürdüler.

Vatan Cephesi Hükümetinin Ateşkes Anlaşmasını tutarlılıkla ve sadakatle uygulaması tüm dünyaya hükümetin ülkeyi tamamen yeni bir yola yönettiğini kanıtladı. Bu yol, başta haklı davamıza şartsız destek olan Sovyetler Birliği olmak üzere tüm demokratik devletlerle işbirliği ve iyi niyet ilişkileri yoluydu.

Ateşkes Anlaşmasının koşullarını, savaş sonrası yıllardaki ağır yüküne karşın yerine getiren Demokratik Bulgaristan politik olarak güçlendi ve sosyalist devrimin tarihsel kazançlarını koruma ve sağlamlaştırma mücadelesini sürdürdü.

Bu aşamada, Vatan Cephesi Hükümeti Bulgar halkına barış içinde bir gelişme sağladı, faşizm ve savaşın yakın sonuçlarını ortadan kaldırdı ve ulusal ekonomiyi düzenleme yolunda çalışmalar başlattı. Barışçı dış, politika yoluyla, uluslararası konumunu düzeltmeyi ve barış anlaşmasının imzalanması yolunda en olumlu koşulları yaratmayı başardı.

Potsdam (Berlin) Konferansında (17 Temmuz - 2 Ağustos 145) Avrupa'nın savaş sonrası yapısı üzerinde bir kaç çözüm benimsendi. 5 Büyük ülke (SSCB, ABD, İngiltere, Fransa, Çin) temsilcilerinden oluşacak bir Dışişleri Bakanları Kurulu oluşturulmasına karar verildi. Bu kurul, İtalya,

Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya ile barış anlaşmaları hazırlayacak ve Birleşmiş Milletlere sunacaktı.

Sovyet diplomasisinin çabaları sonunda SSCB, ABD ve İngiltere hükümetlerinin kısa bir dönemde Finlandiya, Romanya, Bulgaristan ve Macaristan ile, Barış Anlaşmaları imzalanmadan önce, diplomatik ilişkilerin kurulması sorununu incelemesi kararına varıldı.

Potsdam Konferansında varılan sonuçlar Sovyet dış politikasının bir başarısıydı kuşkusuz. ABD ve İngiltere'nin tartışılan sorunlar üzerindeki kendi görüşlerini kabul ettirme çabaları bu konferansta boşa çıkarıldı. Ancak, bir zaman sonra emperyalist devletler dış politikalarının saldırgan yönünü yoğunlaştırdılar. Bu, Bulgaristan açısından, kendisini ülkenin iç işlerine karışma çabalarında gösterdi.

Washington'dan gelen emirler üzerine, 13 Ağustos 1945'te, Müttefikler Kontrol Komisyonundaki Amerikan temsilcisi M. Barnes Başbakan K. Georgiev'e bir nota vererek, Bulgar hükümetinin seçimleri ertelemesini önerdi. 24 Ağustos 1945'te ABD Hükümeti yeni bir nota göndererek Bulgar hükümeti bu notaya uymaz ve seçimleri zamanında yapacak olursa, ABD'nin Bulgaristan'la diplomatik ilişkiler kurmayı, bir barış anlaşması imzalamayı, ve ülkenin Birleşmiş Milletlere alınmasını reddedeceğini belirtti. Bu müdahaleyi ülkedeki karşı-devrim hareketleri de kolaylaştırmıştı:

Sonuç olarak Hükümet barışın gerçekleşmesi yolunda seçimleri geçici bir süre için ertelemeyi düşündü. Bu adım, ülkenin çıkarları için atılacaktı.

Emperyalistlerin sadece Bulgaristan'da değil Romanya, Macaristan ve demokratik gelişim yolunu seçen diğer ülkelerde giriştikleri burjuva kapitalist rejimin yeniden getirilmesi çabalarını yenmek için yoğun bir çaba gerekliydi.

«Katı çizgi» politikasını benimseyen ABD ve İngiltere egemen çevreleri savaş sonrası Avrupa'sını kendi düşüncükleri gibi, kendi emperyalist çıkarları doğrultusunda, düzenlemeye çalıştılar. Bu çizgi 11 Eylül - 2 Ekim 1945 arasında Londra'da toplanan Dışişleri Bakanları Konseyinin ilk oturumunda açıkça belirtildi. Londra oturumunun görevlerin

en önemlilerinden biri Almanya'nın eski müttefikleriyle imzalanacak Barış Anlaşmalarının taslaklarını hazırlamaktı. Potsdam Anlaşmasındaki kararlar çelişkili olarak ABD ve İngiltere destek olmaları için Romanya, Bulgaristan ve Macaristan'la imzalanacak Barış Anlaşmalarının taslaklarının hazırlanmasına Fransa ve Çin Dışişleri Bakanlarının da katılmasını istediler. Oysa bu ülkeler Fransa ve Çin'e savaş ilân etmemişti. Bulgaristan, Romanya, Macaristan hükümetlerine iftiralarla dolu saldırıların yanı sıra, ABD ve İngiltere delegasyonları Barış Anlaşmaları görüşmelerine katılmaları için bir koşul olarak bu hükümetlerin istifalarını da istediler. Bu koşul SSCB tarafından bir temele dayanmadığı için reddedildi. SSCB temsilcisi şöyle diyordu: «Biz bu hükümetlerin kendilerinden önce olmayan bir biçimde hukuk ve düzeni kurmuş olmalarını onların büyük fazileti olarak değerlendiriyoruz».

Aynı zamanda Sovyet delegasyonu müttefiklere Bulgaristan üzerindeki isteklerine somut bir biçim vermeleri gerektiğini hatırlattı. Bulgaristan'dan hiçbir tazminat istenmemesi gerektiğinde ve istediği büyüklükteki orduyu beslemek hakkı olması gerektiğinde ısrar etti. Sovyetler Birliğinin Bulgaristan'ı ve diğer halk demokrasilerini yılmadan savunması Batı emperyalistlerinin Konferansa kendi politik çizgilerini hakim kılma çabalarını engelledi.

Kendi isteklerini kabul ettiremeyeceklerini anlayan Amerikan ve İngiliz delegeleri oybirliği ilkesine dayanarak Barış Anlaşması sorununun tartışmasını engellediler. Böylece Dışişleri Bakanları Konseyi Londra oturumu ana sorun üzerinde hiçbir sonuca varmadan dağıldı. Londra oturumunda Bulgaristan'la yapılan Barış Anlaşması taslağı tartışması, Amerikan ve İngiliz diplomasisi tarafından, Ulusal Meclis Seçimlerine ilişkin olarak anti-Bulgar kampanyaları yoğunlaştırmakta kullanıldı. Ülkedeki Amerikan ve İngiliz temsilcilerinin doğrudan yardımıyla iç karşı-devrimci güçlere destek sağlamak amacını güdüyordu bu kampanya.

Dünya kamuoyunun baskısı sonucu ABD ve İngiltere barış görüşmelerinin yeniden başlamasını kabul etmek zo-

runda kaldılar. Yeni bir konferans hazırlıkları başladı. Bu konferans Moskova'da 12-26 Aralık 1945 tarihinde yapıldı.

Dışişleri Bakanları Moskova Konferansı ilk olarak Londra Konferansının de facto başarısızlığının bahanesi olan (barış anlaşmaları taslaklarının) hazırlık yöntemini saptadı.

Moskova Toplantısında ilerdeki Barış Konferansının yetkileri sorunu da tartışıldı. Birkaç ülkenin hükümetlerinin tanınması sorunu da özellikle önemli bir tartışma konusuydu. Bulgaristan için bu çok önemliydi. Daha 27 Mayıs 1945'de SSCB hükümetinin bu amaçla ABD ve İngiltere hükümetlerine gönderdiği mektupta bu konudaki tavrı şöyle belirtiliyordu: «Romanya ve Bulgaristan'ın nazi Almanyasından kopmaları, Müttefiklerle Ateşkes anlaşmaları imzalamaları ve Almanya'ya karşı savaşa katılmalarından bu yana 8 aydan fazla zaman geçti... Bunlar, böylece Nazizmin yenilmesine ve Avrupa'da savaşın zaferle bitmesine katkıda bulundular. Bu dönem boyunca Romanya ve Bulgaristan hükümetleri Müttefiklerle işbirliğine her an hazır olduklarını gerçekten gösterdiler. Bunun için Sovyet hükümeti bu ülkelerle diplomatik ilişkiler kurulmasının ve karşılıklı elçi gönderilmesinin doğru olduğunu ve bunun zamanının geldiğini düşünüyör.»

Bu temel üzerinde Üç Büyük devlet temsilcileri Bulgaristan üzerinde şu kararı benimsediler «Üç hükümet arasında Sovyet hükümeti, Bulgar hükümetine diğer demokratik grupların iki temsilcisini almanın üç devlet tarafından arzulanan bir şey olduğunu Bulgar hükümetine iletmeyi üstleniyordu. Bu temsilciler: a) Hükümette olmayan parti ve grupların temsilcisi b) Hükümette çalışmaya hazır ve yetkin olacaktı. ABD ve İngiltere hükümetleri bu dostça tavsiyenin Bulgar hükümetince kabul edildiğine ve bu iki temsilcinin hükümete alındığına ikna olur olmaz, SSCB'nin diplomatik ilişkileri şimdiden kurduğu Bulgar hükümetini tanıyacaktı.

Vatan Cephesi Hükümeti bu uzlaşmayı kabul etti ve N. Petkov ile K. Lalcev'e teklifte bulundu. K. Lulcev teklifi sözde benimsedi ancak Moskova kararının çok ötesinde koşullar öne sürdü ve uygulanmasını engelledi.

«İzveztia»nın yazdığı gibi Moskova Konferansının Bulgaristan'a ilişkin kararının özü Bulgaristan Vatan Cephesi Hükümetinin artan otoritesinin tanınmasıydı.

Bulgar hükümeti SSCB'nin kendini tanımasından (normal ilişkiler 13 Ağustos 1945'te kuruldu) ve diğer iki Büyük Güç'ün koşullarını öğrendikten sonra diğer birkaç ülkeyle diplomatik ilişkiler kurma olanağını arttırdı. Örneğin 26 Ağustos 1945'te Polonya Cumhuriyetiyle diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu. Aynı yılın 10 Ekiminde, Çekoslovakya'yla diplomatik ilişki kurulması yolunda anlaşma imzalandı. 13 Kasım 1945'te Arnavutluk'la diplomatik ve ticari ilişkiler yenilendi. 27 Kasım 1945'te Fransa'yla diplomatik ilişkiler yenilendi. Ağustos 1945'te ABD Hükümeti 1. Ordu eski komutanı General V. Stojchev'i Bulgaristan'ın politik temsilcisi olarak kabul etti. Nisan 1945'te Yugoslavya ile, Ocak 1945'te İtalya ile, diplomatik ilişkiler kuruldu. 10 Mayıs 1946'da Bulgaristan Bakanlar Kurulu normal diplomatik ilişkilerin kurulması ve temsilciliklerin atanmasında ilk adım olarak Avusturya Cumhuriyetini tanıdı.

Bulgaristan'ın bu dönemde kurduğu diplomatik ilişkiler uluslararası konumunun güçlenmesine yardım etti.

Diplomatik ilişkiler kurulmasının yanı sıra Vatan Cephesi Hükümeti dış ticaretteki durgunluğu yenmek yolunda çalıştı.

14 Mart 1945'de Sovyetler Birliği ve Bulgaristan arasında karşılıklı malzeme arzı üzerinde anlaşma imzalandı. Bu anlaşmayla Bulgaristan Sovyetler Birliğinden 15 000 milyon lira tutarında mal aldı. Bu anlaşmanın imzalanması Bulgar Ulusal ekonomisini büyük ölçüde rahatlatan iyi bir başlangıçtı. Bulgaristan şimdi tarafsız ülkelerle ve anti-faşist koalisyon devletleriyle ticaret ilişkilerini yenilemek durumundaydı. Ancak Bulgaristan'ın ticaret ambargosu kara listesinde yer alması buna engeldi. Bu liste ABD ve İngiltere hükümetlerince hazırlanmıştı ve bu nedenle birkaç devlet Bulgaristan'la ekonomik bağlarını ve ilişkilerini belirlemekten kaçınıyorlardı.

6 Nisan 1945'te İsviçre'deki İngiliz ve Amerikan ticaret

ateşeleri Bulgar delegasyonuna Bulgaristan'ı halâ bir düşman olarak gördüklerini ve bunun için müttefik ve tarafsız ülkelerle Bulgaristan arasındaki para transferini ve ekonomik ilişkileri engellediklerini ve bu ülkelerdeki Bulgar mal ve eşyalarını gerçekten hacizli gibi gördüklerini açıkladılar.

Sovyet hükümetinin aktif müdahalesi ile dış ticaretteki kısıtlamalar azaldı, Bulgar Hükümeti müttefik ve tarafsız devletlerle ticaret ilişkilerini yenileme olanağını kazandı. 1946'da Bulgaristan 19 devletle (SSCB başta olmak üzere) ticari ilişkideydi.

31 Mart 1946'da K. Geogiev başkanlığında ikinci Vatan Cephesi Hükümeti kuruldu. 5 Vatan Cephesi partisi'nden oluşan yeni hükümeti geniş kitleler destekliyordu.

Hükümet programı deklarasyonunda K. Georgiev ülkedeki yeni demokratik gelişimleri ve ülkenin iç ve dış ilişkilerinde normale dönüş yolundaki ilerlemeleri kaydetti. Hükümetin dış politikasının esas noktası SSCB ile dostluk ilişkilerinin sürmesiydi. Dış politikanın diğer amaçları ise Yugoslavya ile bağların sağlamlaşması ve daha da gelişmesi, Çekoslovakya, Polonya, Romanya ve diğer demokratik ülkelerle dostluk ilişkilerinin güçlenmesi ve Balkan ülkeleriyle iyi dostluk ilişkilerinin sağlanmasıydı.

Bu program Vatan Cephesi partileri arasındaki politik beraberliği gösteriyordu. Ülkenin politik yaşamında bu aşamaya varılmıştı. Bundan sonra hükümet üç ulusal görevi yerine getirmek yolunda mücadele edecekti. Bunlar: adil ve şerefli bir barış kazanmak, monarşinin tasfiyesi ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilânı için bir referandum yapmak, yeni bir anayasa hazırlayıp kabul edecek olan Büyük Ulusal Meclis için seçim yapmak.

BKP ve Vatan Cephesi'nin doğru politikası sayesinde Bulgaristan Paris barış konferansına müttefiklere karşı tüm görevlerinin yerine getirmenin rahatlığıyla geldi. Burada Bulgar halkının geleceği konusunda karara çok önceden varılmıştı. Demokratik kazançlar Bulgar halkına haklı bir Barış Anlaşması, Bulgar ulusal davasını savunma hakkını verdi.

Ülkenin bağımsızlığını savunmak ve Barış Anlaşması

sorunundaki yerini belirtmek için Bulgar Hükümeti 21 Mayıs 1946'da Dışişleri Bakanları Konseyinin Paris oturumunda (Konsey çalışmalarını 25 Nisan - 12 Temmuz 1946 arasında sürdürdü, 16 Mayıs ve 15 Haziran arasında 1 aylık bir ara verdi çalışmalarına) bir memorandum yayımlandı. Memorandum Bulgaristan Ateşkes Anlaşması koşullarını yerine getirdiğini ve nazi Almanya'sına karşı savaşta aktif rol aldığını vurguluyordu. Ülkenin zor ekonomik koşullarını anlatıyor, büyük tazminatlar ödemeyi reddediyor ve Bulgaristan'ın haklı isteklerini inandırıcı bir biçimde belirtiyordu.

Yabancı dillerde basılan memorandum Bulgar halkının haklı isteklerinin açıklanmasında önemli bir rol oynadı.

Paris'e, Dışişleri Bakanları Konseyinin çalışmalarının gidişini izlemek üzere V. Kolarov başkanlığında gönderilen delegasyon Bulgaristan'ın ulusal çıkarlarının savunulmasında önemli bir rol oynadı. Delegasyon birçok faydalı iş yaptı, ülkedeki Amerikan temsilcilerinden ve muhalefet liderlerinden edinilen yanlış bilgilerin yarattığı görüşleri dağıtmayı başardı. Muhalefet liderleri Hükümetle iç politika konularında anlaşamadıklarını, dış politika konusunda hiçbir ayrılık olmadığını söylüyorlardı. Ancak, hem Paris Konferansından önce hem de sonra muhalefet liderleri ülkenin çıkarlarını savunduklarını kanıtlayamadılar. Örneğin memorandumu desteklemediler. Bulgaristan'a zarar veren makaleler yazıldı muhalefet gazetelerinde, bazıları ulusal çıkarlara ihanet edilmesi anlamındaydı bu yazıların.

Paris'teki 4'lü oturumda, ulusal davanın savunmasında gösterdiği doğru ve örgütlü çalışma sayesinde, Bulgaristan Batı'daki demokratik çevreler arasında başarı sağladı. Böylece Parti ve Hükümetin tutarlı dış politikası sonucu Bulgaristan kendisini iyi tanıttı, Barış Konferansına katıldı ve Ulusal davasını şerefle savundu.

26 Temmuz 1946'da Barış Konferansı çalışmaları Luxembourg Sarayı'nda başladı. Oturum 15 Ekim 1946'ya dek sürdü. Bu konferansın görevi Potsdam konferansında önerildiği ve Moskova oturumunda onaylandığı gibi Dışişleri Bakanları Konseyince önerilen Barış Anlaşmaları taslaklarını

(İtalya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Finlandiya ile imzalanacaktı) tartışıp öneriler getirmektir. Konferans çalışmalarına 21 devlet temsilcisi ve Almanya'nın eski müttefiklerinin delegasyonları katıldı.

Konferansın başından itibaren iki çizgi çarpışıyordu yine; demokratik devletleri ve dünyadaki tüm ilerici güçleri destelkeyen Sovyetler Birliği çizgisi Barış Anlaşmalarının halkların eşitliği ilkesine göre imzalanmasını ve devletler arası işbirliği için halkların bağımsızlığını ve özgürlüğünü savunuyordu. Diğer çizdi ABD, İngiltere ve tüm gerici güçlerin çizgisiydi. Bu çizgi eski düşman ülkeleri ve özellikle yeni kurulan demokratik ülkeleri sadece zor bir duruma sokmayacak aynı zamanda Batı Devletlerine bağımlı kılacak koşulları kabul ettirmek amacındaydı.

Usul Komisyonu 3 Ağustos döneminde İtalya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Finlandiya'nın Konferansa davet edilmeleri planını onayladı. Bu karar üzerine 9 Ağustos 1946'da Konferans sekreterliği Bulgar Hükümetine Bulgaristan'ın Barış Anlaşması taslağındaki yerini belirleyecek delegasyonunu Paris'e göndermesi yolunda bir davet gönderdi. Delegasyon Ulusal Meclis Başkanı G. Kulisev, Vatan Cephesi partileri, hükümet ve diğer örgüt temsilcilerinden oluşuyordu. Bulgar Delegasyonu Barış Anlaşması koşulları üzerindeki memorandumunu açıklayacaktı.

14 Ağustos'da Bulgar hükümeti delegasyonuna ulusal bağımsızlığını ve Bulgar halkının haklı isteklerini savunma şansı verildi. Konferansta Bulgaristan'ı hedef alan ve bir temele dayanmayan suçlama ve iddialara da cevap verildi.

Yunan delegasyonu başkanı Tsaldaris ve diğer üyelerin suçlama ve iddiaları Bulgar otoritelerinin Ege'deki suçlarını büyüterek Bulgaristan'ı topraklarının bölünmezliğine ilişkin Bulgar isteğini reddettiler.

Bulgar delegasyonu Önsöze Bulgaristan'ın askeri harekate metinde yazılı olduğu gibi Ateşkes Anlaşması imzalandıktan sonra değil, 9 Eylül 1944'de başladığının yazılmasını ve anti-nazi koalisyondaki bir devlet olarak kendi hakkının tanınmasını istedi. Bulgar delegasyonu faşist yöneticilerin

Bulgaristan'ı Almanya'yla ittifaka sokmasıyla ortaya çıkan sonucu küçümsemedi. Bu, Dışişleri Bakanı Georgi Kuksev'-in konferanstaki konuşmasında açıkça belirtildi. Ulusal ihanet suçlularının Halk Mahkemesinde cezalandırıldığı vurgulandı. Direniş hareketinin geniş ufkuna ve faşizme karşı mücadeleye Bulgar halkının aktif bir şekilde katılmasına dikkat çekildi.

Bulgaristan'ın sınırlarının belirlenmesi konusunda Güney Sınırının değiştirilerek Bulgar topraklarının onda birini (önemli tütün üretim bölgesi Rodoplar da dahil) bu sınırın dışında bırakma önerileri yapıldı. Bu öneriler Batı temsilcileri arasında destek gördü. Bulgar temsilcileri bir konuşma yaparak bu önerileri reddetti. Bulgaristan'ın 1941 Mayısındaki sınırlarını koruması ve Yunanistan'la olan sınırların Bükreş barış Anlaşması (10 Ağustos 1913) çerçevesinde olması isteğini öne sürdü. Polonya Dışişleri Bakanı Bulgaristan'ı destekledi. «Polonya Bulgaristan'a elini uzatıyor ve diğer halklara Bulgaristan rönesansının desteklenmesi yolunda aynı hareketi yapmalarını öneriyor... Bulgar halkının yaptığı fedakarlıklar onlara daha iyi bir gelecek isteme hakkını veriyor.» diyerek Bulgaristan'ın İslav halklarıyla birlikte, yeni bir Avrupa'da sürekli bir barış ve toplumsal adaletin yaratılmasına yardım edeceğine inancını belirtti. Yugoslav, Çekoslovak ve diğer temsilcilerin konuşmaları da buna dayanıyordu.

Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti temsilcisi D. Ma-nailsky de Bulgar Memorandumu üzerine bir konuşma yaptı. «Bulgaristan'a sadece Balkan halkları arasında barış ve dostluğun sağlamlaştırılması yolunda savaşıyan yeni güçlerden biri olduğu için iyi niyet gösterebiliriz» dedi. Bulgar Memorandumuna Avrupa basınında geniş yer verildi. Tutucu İsveç gazetesi Sverska Dagbladet bile «haklı bir davayı savunduğu ve güçlü dostların desteklediği bir halkı temsil ettiği inancıyla» Bulgar temsilcisinin eski bir düşmandan çok bir dost etkisi yarattığını yazıyor ve şöyle bitiriyordu : «Bulgar temsilcisi ülkesini bir müttefik devlet haline getirmeyi başardı.»

Moskova Radyosu memorandumla ilişkili olarak şunları söyledi: Dış politikası ve iç durumu ile Balkanlarda yeni bir yön yaratmaya yardımcı olan yeni Buglaristan'ın sesi idi bu. Bulgaristan başlıca ulusal görevi olarak haklı ve şerefli barışı görüyor. Bulgaristan'ın son iki yılda kaydettiği ilerlemeler, bu görevin halkının hayati çıkarları doğrultusunda çözümleneceğini umut etme hakkını veriyor. Tüm demokratik halklarla barışçı işbirliği Bulgaristan'ın dış politikasının bayrağı oldu.»

Askeri Komisyona Bulgar birliklerinin azaltılması yolunda temeli olmayan bir öneri verildi: kara kuvvetleri 35 000'e, donanma 3 250 tonaj ve 2 500 mürettebata, hava kuvvetleri 40 uçağa düşürülmeliydi, vb.

Ekonomik Komisyonda da canlı bir diplomatik mücadele verildi. Bu arada büyük miktarlara ulaşan tazminat istekleri tartışıldı. Tsaldaris hükümeti daha 1945'de Müttefikler Denetim Komisyonu yoluyla 780 000 000 dolar tazminat istemişti. Konferansta bu istek 985 000 000 dolara yükseldi.

Bulgar birliklerinin işgal ettikleri toprakların daha önce Almanlar tarafından Yunanistan istilâsı sırasında yağma edildiğine işaret eden Bulgar deklarasyonu, Bulgar birliklerinin dağıtıldığını ve yerli yönetimin kurulduğunu ve ayrıca o zamanın hükümetinin inşaat ve diğer projelere 13 000 milyon leva harcadığını söyledi. 6 000 milyon leva tutarında Bulgar devlet malzemesi ve 11 000 milyon leva tutarında özel mülk orada bırakılmıştı.

10 Ekim 1946'da Bulgar delegasyonu yeni bir konuşma yaptı. Bulgaristan'ın birlikte savaş verilen bir ülke olarak tanınmasına, Yunanistan'daki gerçek zararlara dayanmayan tazminatlara, Almanya'nın Bulgaristan'a olan borcuna, Bulgaristan'ın savaşa katılması sonucu ortaya çıkan katkı ve kayıpların tanınmamasına ilişkin bir konuşmaydı bu.

Konferansın genel oturumunda sosyalist devletler ve özellikle Sovyetler Birliği Bulgaristan'ı savundu, buna karşı ABD ve İngiltere delegeleri Bulgaristan üzerindeki asılsız iddiaları inatla desteklediler. Konferans, 11 Ekim 1946 Barış

Anlaşması taslağını önemli bir değişiklik yapmaksızın kabul etti.

Bulgaristan'ı baltalamak amacıyla İngiliz delegasyonu ortaklarını Politik komisyonun kararına ve Dışışleri Bakanları Konseyinin sorumluluğuna rağmen Bulgaristan'ın sınırlarına ilişkin birinci pragrafa oy vermeme konusunda ikna etmişti. Bu, Yunan monarşistlerinin Konferans boyunca Bulgaristan üzerinde isteklerini artırmalarına neden oldu. Güney Bulgaristan sınırının askerden arıtılması, Bulgaristan'ın torpido gemilerinin ve Tuna nehri boyundaki denizcilik hareketlerinin yasaklanması gibi haksız öneriler bile kabul edildi Konferansta.

Konferans çalışmalarının genel sonuçlarının tartışılması sırasında Sovyet delegasyonu ABD ve İngiltere'nin Anlaşmanın ilk paragrafı üzerinde oynadıkları politik oyunu ve bu anlamda yüklendikleri sorumluluğu hiçe sayışlarını ortaya çıkardı. Sovyet delegasyonu başkanı V. M. Molotov konferans kürsüsünden Bulgaristan'ın ulusal davasını savundu ve Bulgar halkının geleceğine güvenebileceğini çünkü sınırlarına dokunulmayacağına olan inancını dile getirdi.

Dışışleri Bakanları Konseyinin New York oturumu (4 Kasım - 12 Aralık 1946) Bulgaristan'la barış anlaşmasını, Bulgaristan'ın 1 Ocak 1941 sınırlarının korunmasını getiren ilk paragrafın eski metniyle birlikte, onaylandı.

Burada da ABD ve İngiltere temsilcileri Bulgaristan topraklarının 865 km²'lik, 45 000 nüfuslu bir bölümünün Bulgaristan sınırları dışında bırakılması isteğini inatla desteklediler. Bu isteği Fransız delegesi bile benimsemediğini açıkladı.

Oturumda en inatçı mücadele savaş tazminatları sorusunda verildi ve Bulgaristan'ın 45 milyon dolar Yunanistan'a, 25 milyon dolar Yugoslavya'ya ödemesi kararına varıldı. Yugoslav hükümeti bu parayı almayı reddetti daha sonra.

10 Aralık 1946'da 5 devletle barış anlaşması Dışışleri Bakanlar Konseyince onaylandı ve konseyin kararıyla 10 Şubat 1947'de Anlaşmalar Paris'te imzalandı. Bulgar hükümeti Ba-

rış Anlaşmasının imzalanmasına K. Georgiev başkanlığında bir delegasyon gönderdi.

II. Dünya Savaşı sonrasında Barış Anlaşması imzalanması yolunda verilen uzun diplomatik ve politik mücadele böylece sona erdi.

Paris Barış Anlaşmalarının imzalanması, Sovyetler Birliği'nin küçük ulusların ulusal bağımsızlığını ve devlet egemenliğini savunmadaki belirleyici rolünün sonuçlarını gösterdi. Bu SSCB dış politikasının demokratik çizgisinin bir zaferiydi. 1947 Anlaşmaları Birinci Dünya savaşında sonraki Versailles sisteminin yırtıcı emperyalist anlaşmalarından farklıydı. Herşeye rağmen Bulgaristan Paris'te olumlu bir Barış Anlaşması imzaladı. Bu konuda V. Kolarov «Barış Anlaşmamız varolan koşullardaki en iyi anlaşmadır» diye yazıyordu. Bu anlaşmanın imzalanmasının Vatan Cephesi çerçevesinde toplanan Bulgar halkının faşizme karşı verdiği sürekli ve kararlı mücadele ve 9 Eylül 1944'ten sonra demokratik halk politikasının tutarlılığı ve kararlılığı sayesinde olduğunu söylüyordu.

Barış Anlaşmasının imzalanması Parti ve Vatan Cephesi hükümetinin geçiş dönemi başındaki dış politikasında başlıca görevlerden biridir. Bu sorunun başarıyla çözümlenmesi Bulgaristan'ın uluslararası konumunu sağlamlaştırma eylemlerinin genişlemesi yolunda olumlu sonuçlar yarattı.

BULGARİSTAN VE SSCB ARASINDAKİ POLİTİK İLİŞKİLER (1944 - 1948)

Angel Nakov

Bulgaristan ile SSCB arasındaki politik ilişkiler ülkenin geçiş dönemindeki başlıca sorunların çözülmesinde önemli bir rol oynadı. Bu ilişkiler demokratik halk hükümetinin dış politikadaki yalnızlığını yenmek, egemenliği sağlamlaştırmak ve ulusal bağımsızlığı kurmak, halk demokrasisi rejimini politik olarak sağlamlaştırmak, güçlü bir ekonomik temel yaratmak, uluslararası ilişkilerin gelişimine katkıda bulunarak halk demokrasisini sosyalist devlet haline getirmek yolunda verdiği mücadele de çok önemlidir.

Bulgar dış politikasının çözümlemek zorunda olduğu görevlere ve bu dönemdeki uluslararası ilişkilerin gelişimine dayanan Bulgaristan ve SSCB arasındaki politik ilişkiler üç ana aşamada biçimlenir. İlk aşama, 1944'de Bulgaristan'da sosyalist devrimin zaferinden, 18 Mart 1948'de Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşmasının imzalanmasına dek olan zamanı kapsar. İkinci aşama 1948-1956 yılları arasındaki dönemdir. Üçüncü aşama Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi ve BKP Merkez Komitesi Nisan 1956 oturumundan başlar ve 12 Mayıs 1957'de yeni bir Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşmasının imzalanmasıyla biter. Bu ana aşamalar çerçevesinde başlıca politik olaylarla, iki ülkenin ilişkilerindeki önemli sorunların kendini göstermesi ve çözülmesiyle başlangıç ya da sonları belirlenen alt aşamalara da bölünebilir.

Bu makalenin amacı, ayrıntılara girmeden, geçiş dönemindeki Bulgaristan ve SSCB arasındaki politik ilişkilerin biçim ve içeriğini, bunların Bulgaristan'ın gelişimindeki rolüne ilişkin bazı genellemelere giderek açıklamaktır.

* * *

Bulgaristan'da sosyalist devrimin zaferinden sonra, Vatan Cephesi Hükümetinin dış politika alanındaki en önemli görevi, ülkenin uluslararası statüsünü istikrara kavuşturmaktı. Anti-faşist koalisyondaki Müttefiklerle bir ateşkes anlaşması yapmak, Batı sınırındaki tehlikeyi yoketmek için faşist Almanya'ya karşı savaşın son aşamasına katılmak ve ülkenin bağımsız gelişimini sağlamak gerekiyordu. Vatan Cephesi Hükümeti ülkede başlayan devrimci değişimlerin sağlanmasında için gerekli bir önkoşul olan adil bir barış anlaşması imzalanmasını sağlamak, Bulgaristan'ın uluslararası plandaki yalnızlığını yenici enerjik adımlar atmak zorundaydı.

Devrimin zaferi Bulgaristan ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası oldu. Sovyet Hükümeti Vatan Cephesi Hükümetinin politikasını desteklemeye, gerekli yardımı vermeye ve bu politikayı savunmaya başladı. Sovyet hükümetinin Bulgaristan'a ilişkin dış politikası, Vatan Cephesi Hükümeti dış politikalandaki görevlerinin gerçekleşmesi yolunda uluslararası arenada uygun koşulları yaratmaya doğru yöneldi. Böylece, Bulgaristan ve SSCB arasındaki politik ilişkilerde, özgürlüğün korunması, demokratik gelişim, ulusal bağımsızlık ve ulusal çıkarlar ön plana çıktı. Kapitalist ülkelerdeki yönetici çevrelerin ülkedeki devrimci sürecin sınıfsal niteliğinden çıkarak vardıkları düşmanlık ve şüphecilik, Vatan Cephesi Hükümetinin, uluslararası ilişkilerdeki öncü rolü ile kendisine yeterli desteği sağlayacak olan Sovyetler Birliğine tüm umutlarını bağlamasına yol açıyordu.

Bulgaristan'daki son burjuva hükümetlerin ABD ve İngiltere ile ayrı ayrı ateşkes anlaşması imzalama çabalarını

SSCB boşa çıkarmıştı. Vatan Cephesi hükümeti yeni bir demokratik ateşkes antlaşması imzalamanın ancak Sovyet hükümetinin desteği ile sağlanabileceğini dikkate alıyordu. Bu yolda ilk adımlar 9 Eylül 1944'te politik iktidar ele geçirildikten sonra atıldı. Ertesi gün SSCB Dışişleri Bakanı, Bulgaristan'la bir ateşkes imzalanması yolunda ABD ve İngiltere ile birlikte koşulların hazırlanmaya başladığını ilan etti.

Bulgaristan'ın 28 Ekim 1944'te müttefiklerle imzaladığı Ateşkes Anlaşması, Vatan Cephesi hükümetinin ülkenin uluslararası statüsünü çözümüyle yolunda yaptığı ilk uluslararası anlaşmaydı. Bu anlaşmaya varılabilmesi için, Bulgaristan'ın politik ve askerî olarak kayıtsız şartsız teslim olmasına çalışan ABD ve İngiltere'ye karşı yoğun bir mücadele verilmesi gerekti. Bu mücadelenin yükünü Sovyet diplomasisi çekmek zorunda kaldı. Sonuç olarak Bulgaristan, varolan koşullarda en uygun anlaşmayı imzaladı.

Ateşkes Anlaşmasıyla, Bulgaristan çabalarını anti-faşist koalisyonun çabalarıyla birleştirdi. Bu, Nazi Almanyası'na karşı savaşın son aşamasına katılma hakkının tanınmasıydı. Aslında bu savaşa gerçekten katılma işlemi hemen 9 Eylül 1944'ten sonra başlamıştı. Ortak düşmana karşı zafer kazanan bir ülke olarak hakkının tanınmamasına karşın yeni Demokratik Bulgaristan uluslararası düzeyde tanınmayı sağlamıştı.

Ateşkesin imzalanmasından sonra Bulgaristan'ın dış politik ilişkilerinde yeni adımlar atılabildi. Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kurulması olasılığı doğdu. Diğer ülkelerle ilişkileri normale götürmek yolunda koşullar yaratıldı. Bunlar dışında, ateşkes, Balkanlar'daki karmaşık politik durumun düzenlenmesine de yardım etti. Ateşkes anlaşmasıyla ve Bulgaristan'ın faşist Almanyaya karşı savaşa katılmasıyla Güney-Doğu Avrupa halkları arasında köklü bir barışın temelini atmak yolunda gerekli imkânın yaratılması için uluslararası ilişkilerde önkoşullar hazırlanmış oldu. Ateşkes Anlaşması bu anlamda Bulgaristan için sadece ülkenin politik yalnızlığının yenilmesinde değil, bir barış anlaşmasının imzalanması yolunda da önemli bir adımdı.

Ateşkes Anlaşması ve Sovyet temsilcisi liderliğinde bir müttefikler Denetim Komisyonunun Bulgaristan topraklarında kurulması ülkedeki havanın normalleşmesine yardım etti. Vatan Cephesi Hükümetlerinin yeni Bulgar Devleti'nin demokratik kurumlarını kurmak yolunda yaygın bir eylem başlatması ve başlattığı devrimci değişimleri daha hızlı sürdürmesi için gerekli koşullar garantilendi. ABD ve İngiltere temsilcilerinin devrimci süreci denetlemek için Ateşkes Anlaşmasının bazı koşullarına dayanarak ve bunların uygulanmasında ısrar ederek ülkenin iş işlerine katılma çabalarını komisyondaki Sovyet temsilcisi engelliyordu.

Bulgar halkının Nazi Almanyası'nın kesin yenilgisi için savaşa katılması, ülkenin topraklarının bütünlüğünü ve özgürlüğünü korumak ve anti-faşist koalisyon halklarına ve dünya anti-faşist güçlerine karşı uluslararası görevini yerine getirmek gereklerinden çıkmıştı. Bulgaristan'ın savaşa başarıyla katılmasında Sovyetler Birliği'nin yardım ve desteği büyük ölçüde önemliydi. Bulgar-Sovyet ilişkilerinde Bulgaristan'ın ve onun ulusal çıkarlarının korunması bu anlamda da etkindi. Bulgar silahlı kuvvetlerinin ve savaş koşullarının geriksinimlerini dikkate alan Sovyet yardımının zengin içeriği çok çeşitli biçimlerde kendini gösterdi.

Demokratik Bulgaristan'ın Nazi Almanyası'na karşı savaşın son aşamasında yer alması herşeyden önce bu katılmayı engellemeye çalışan İngiliz ve ABD emperyalist çevrelerinin çabalarına karşı kararlılıkla karşı koyan Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'ı enerjik biçimde savunması sonucunda gerçekleşti.

Vatan Cephesi Hükümeti'nin demokratik politikası kadar, 9 Eylül'den hemen sonra Bulgar kuvvetlerinin Batı sınırındaki Alman birliklerine karşı askerî harekatı, Bulgar ordusunun hareket açısından Sovyet komutanlığı emrine verilmesi, Yugoslav topraklarındaki askerî harekata katılması için 5 Ekim 1944 Craiova anlaşması, ateşkesin önkoşullarının yerine getirilmesi, Bulgaristan'ın ulusal çıkarlarını Ekim 1944'te Moskova'da müttefiklere karşı kararla savunan Sovyet diplomasisinin elindeki önemli kozlardı.

Devrimci sürecin hızla gelişmesi ve Bulgar devriminin Sosyalist niteliği İngiltere ve ABD egemen çevrelerinin derin düşmanlıklarının nedeniydi. Bulgaristan'ın kapitalist sistemden uzaklaştığını görüyorlardı. Faşizme karşı ortak mücadeleye katkısını yapmak ve Bulgaristan'ın gelecekteki demokratik gelişimi için uygun dış koşulları yaratmak isteyen Bulgar halkının askerî çabalarını engellemek istiyorlardı. Ayrıca, Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği'yle politik, askerî, stratejik, maddî ve teknik açılardan yanyana savaşa katılmasının Bulgaristan'ın ortak savaş veren bir ülke haline gelmesine ve gelecekte de ulusal egemenliğini korumakta Sovyet desteğine dayanılmasına yol açacağını çok iyi biliyorlardı. Bu nedenle çabaları Bulgaristan'ın savaşa katılmasını engellemeye yönelmişti.

Savaş süresince Bulgar hükümeti Müttefiklerden savaşa katılan Bulgar kuvvetlerini ve Bulgaristan'ı ortak savaş müttefikleri olarak tanımalarını kerelerce istedi. Bunun nedeni politik nitelikteydi. Bulgaristan ateşkes anlaşmasından önce kendi inisiyatifiyle faşist Almanya'ya karşı savaşa katıldığını ve ateşkesin imzalanması yolunda kendisine gösterilen koşulu yerine getirdiğini göstermek istiyordu. Bulgaristan, savaşa önemli ölçüde kuvvetle başladı ve daha sonra da bu kuvvetini arttırdı. Ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla müttefiklerle işbirliği yolunda yasal temel yaratılmıştı. Bulgar hükümeti yabancı ülkelerin kendisini savaş müttefikleri olarak tanımalarını, ülkenin dış politik yalnızlığının yenilmesi mücadelesinde moral açısından destek olarak değerlendiriyordu. Aynı zamanda bazı burjuva kesimlerini Vatan Cephesi yanına kazanmak için iç politikasında bir araç olarak kullanmak istiyordu.

Bulgar dış politikasında bu konuda atılan adımlar Sovyet diplomasisinden olumlu cevap ve destek gördü. Ancak ABD ve İngiltere'nin inatçı direnişi ile karşılaştı ve sonuç olarak Bulgaristan'ın bu adımlarının tanınmamasını getirdi. Bulgar askerlerinin kahramanlıklarının, savaşı yönetmede BKP'nin ve Hükümetin aldığı etkin tedbirlerin, Sovyet hükümeti ve ordusunun her alandaki yardımının ortak so-

nucu olarak Savaşın başarıyla sona ermesi üzerine ABD ve İngiltere hükümetleri Bulgaristan'ın faşist Almanya'nın yenilgisindeki gerçek katkısını yadsıyamadılar.

Almanya'nın teslim olmasından sonra İkinci Dünya Savaşı'nın sonu yaklaştı. Sovyetler Birliği ve müttefikleri kendilerini, zaferi sağlamlaştırmak ve demokratik bir barışın kurulmasına yardımcı olacak yapıcı eylemler yolunda eşgüdümlü kararlara ulaşmak gerekliliği ile karşı karşıya buldular. Üç büyüklerin Potsdam Konferansı (17 Temmuz - 2 Ağustos 1945), bu sorunun tartışılmasına ayırdı çalışmalarının büyük bölümünü. Konferansın ilk oturumunda barış görüşmelerinin ön hazırlıklarını yürütecek bir organ kurulması sorunu tartışıldı. Büyük Kuvvetlerin Dışişleri Bakanları Konseyi kuruldu. Konseye acil ve önemli görev olarak İtalya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya ile yapılacak barış anlaşmaları taslağının hazırlanması verildi.

Konferans boyunca, uluslararası ilişkilerde barışa, genel olarak dünyanın savaş sonrasındaki yapısına ve özel olarak yenik ülkelere karşı alınacak tavra ilişkin iki temel çizgi açıkça belirginlik kazandı. İngiltere ve ABD liderlerinin —Churchill ve Truman— izlediği çizgi, uluslararası ilişkilerde ve özellikle yenik ülkelerle olan ilişkilerde zor ve kuvveti temel yöntem olarak kabul ettirmeye çalışıyordu. Bu konferansta ABD ve İngiltere hükümetleri ABD ve İngiltere'deki gerici kesimlerin dünya hakimiyeti mücadelesindeki yerlerini güçlendirmek eğilimlerini önceki toplantılara kıyasla daha kuvvetle ifade ettiler.

Sovyet temsilcilerinin izlediği çizgi ise dünyanın savaş sonrası biçimi üzerindeki politikasında karşılıklı anlayış ve işbirliği yöntemini kullanma çizgisiydi. Bu çizginin niteliği, yenik düşen ülkelerin başlıca saldırgan güç olan Almanya'yla olan bağlarını tamamen koparmalarını sağlayarak sorunlarını hafifletmek ve uluslararası durumlarının çözümlenmesini kolaylaştırmaktı.

Orta Avrupa ve Balkanlardaki durumun ve özellikle Almanya'nın eski uydusu olan ülkelerin durumunun tartışılması sırasında iki çizginin ayrılıkları açıklığa kavuştu. Orta

ve Güney, Doğu Avrupa'daki devrimci değişimleri engellemek isteyen ABD ve İngiltere'nin egemen güçleri Potsdam Konferansı hazırlıkları süresince «üç büyüklerin» yaklaşmakta olan toplantısından bu amaç yolunda yararlanmaya karar vermişlerdi. Konferansın ilk oturumunda, Yalta Konferansında benimsenen Özgür Avrupa Deklarasyonu'nun koşullarının yerine getirilmediğini belirten metin tartışılırken Truman buna ilişkin olarak tartışılmasını istediği bir muhtıra ileri sürdü. Bunda Üç Büyüklerin Romanya ve Bulgaristan'ın bugünkü hükümetlerinin yeniden düzenlenmesi gerektiğinde anlaşmalarında ısrar ediliyordu. ABD ve İngiltere basın temsilcilerinin Bulgaristan'da yapılacak olan seçimlere katılıp bilgi göndermelerinin sağlanması üzerinde bir istek de belirtilmişti.

Potsdam Konferansı'ndaki Moskova temsilcileri Sovyet dış politikasını savunurken, Bulgaristan ve Romanya'ya baskı yapılmasına karşı çıktı ve bu ülkelerin durumunun kolaylaştırılması yolunda bir politikanın benimsenmesi gerektiğini belirtti. Bu çizgide ilk adım olarak bu ülkelerle diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasını istediler. Bulgar Hükümeti de 19 Temmuz 1945'de üç büyükler ve Bulgaristan arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması yolunda bir öneri getirdi Potsdam Konferansı'na. Bu politikasının değerlendirilmesinde ABD ve İngiltere'nin tek yanlı yaklaşımını engellemek için Bulgaristan'ın Müttefiklerin davasına yaptığı katkıyı delil olarak gösterdi.

Bulgaristan ve diğer eski Almanya taraftarı ülkelerle politik ilişkilerin yenilenmesine kuvvetle karşı çıkan Amerikan ve İngiliz delegasyonlarının inatçı direnişine karşın, diplomatik ilişkiler üzerine olumlu bir tavır benimsendi. Potsdam'da Sovyet diplomasisinin çabalarıyla şöyle bir karara varıldı : «Finlandiya, Romanya, Bulgaristan ve Macaristan ile barış anlaşması imzalamadan önce, mümkün olan derecede diplomatik ilişkilerin kurulmasını üç hükümet, her biri ayrı ayrı, en yakın gelecekte ve o sırada varolan koşulların ışığında incelemeye karar verirler.»

Sovyet diplomasisi yenik ülkelerle barış anlaşmasının

imzalanması ve savaş sonrası Avrupa'sında kalıcı bir barışın koşullarının yaratılması yolunda ilk adım olarak bu ülkelerle diplomatik ilişkilerin yenilenmesini görüyordu. Tutarlı barışçıl politikasına ve uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak Potsdam Konferansından birkaç gün sonra (13 Ağustos 1945) Bulgaristan'la diplomatik ilişkiler kuruldu.

Sovyetler Birliği ile Bulgaristan arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması ülkenin uluslararası durumunun sağlamlaşması yolunda büyük önem taşıyordu. Sovyetler Birliği'nin bu hareketi Bulgaristan'ın politik yalnızlığını azalttı ve bir barış anlaşmasının imzalanmasından önce ülkeye uluslararası yaşamda bir yer sağladı. Bu Bulgaristan'ın özgürlüğünün ve ulusal egemenliğinin istikrara kavuşmasına yardım etti.

Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkilerin varlığı, ABD ile İngiltere hükümetlerinin Bulgaristan'a baskı yapmak yolunda uyguladıkları taktiklerinin yenilgisine yol açtı. Bu hükümetlerin o sırada ve daha sonraları Bulgaristan Vatan Cephesi Hükümeti'nin yeniden düzenlenmesi yolundaki diplomatik müdahaleleri, Bulgaristan ile SSCB arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulmasının önemini ve hayatî gerekliliğini bir kez daha kanıtladı. SSCB ile kurulan ilişkiler ülkenin iç gelişimi açısından Bulgar hükümetinin ve Vatan Cephesi Partilerinin ülkede halk demokrasisini sağlamlaştırmak yolundaki çabalarına yardımcı oldu.

SSCB ile Bulgaristan arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması, iki ülke arasındaki politik ilişkilerin gelişiminde ilk aşamanın yeni bir yönünün başlangıcıydı. Aralarındaki işbirliği ve Sovyet dış politikasının Bulgar halkının ulusal çıkarlarının korunmasında sağladığı destek barış anlaşması hazırlıklarında ve bu anlaşmanın sonuçlanmasında Bulgaristan için hayatî önem taşıyordu. Sovyet diplomasisi sadece Bulgar hükümetinin Bulgar davasını savunmasında gösterdiği yaklaşımı ve attığı adımları desteklemiyor, bunların gerçekleşmesi yolunda maksimum çabayı da gösteriyordu. Dışişleri Bakanları Konseyinde ve Paris Konferansı'nda Sovyet bildirgesinin Bulgaristan'ın ulusal çıkar-

larını savunmasıyla emperyalist güçlerin Bulgaristan topraklarının bütünlüğüne, egemenliğine ve ulusal bağımsızlığına el atmak emelleri reddedildi.

Dışişleri bakanları Konseyinin Paris oturumunun ilk günlerinde (25 Nisan - 12 Temmuz 1946) Sovyet delegasyonu dünya kamuoyuna ABD ve İngiltere'nin Bulgaristan'la diplomatik ilişkiler kurmadıklarını hatırlattı. Bulgaristan'la bir barış anlaşması imzalanmasını engellemek amacıyla, Ulusal Meclisin seçtiği Bulgar Hükümetini tanımadıklarını vurguladı. Sovyet diplomasisinin yardımıyla Bulgar Hükümeti Paris'te ulusal çıkarlarını savunabildi. Sovyet diplomasisi Bulgar delegelerinin büyük ve küçük birçok devletle geniş ilişkiler kurmasına yardım etti. Böylece delegeler ulusal davalarını anlattılar. Diğer yandan, Sovyet delegasyonu Bulgarların verdiği döküman ve kanıtlardan alıntılarla Konsey oturumunda Bulgaristan'ın haklı isteklerini, Bulgar hükümetinin Yunanistan'ın toprak iddialarını reddetmesini ve Batı Trakya'nın Bulgaristan'a geri verilmesi isteğini desteklediler. ABD ve İngiltere'nin savaş tazminatları konusundaki «tam olarak karşılığın ödenmesi» görüşüne karşı çıkan Sovyet delegasyonu, savaş tazminatı miktarının belirlenirken Bulgaristan'ı gerçek koşullarının gözönüne alınması gerekliliğini belirtti. ABD ve İngiltere'nin Bulgaristan'ın silahlı kuvvetlerini sınırlama önerilerine karşı çıktı ve barış anlaşması taslağına konulan koşullarla bunların Bulgaristan'ın içişlerine karışma «hak»larını yasallaştırma çabalarını engelledi. Sovyet delegasyonunun ısrarlarıyla Bulgar delegasyonunun muhtırası anlaşma taslağının son şeklini almasında dikkate alındı.

İtalya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya ile yapılacak barış anlaşmalarının taslaklarını görüşerek, bunların son şekline ilişkin öneriler getirerek Paris Barış Konferansında genel barışın kurulması, uluslararası işbirliğinin sağlanması ve halk demokrasisi yolundaki ülkelerin ulusal davalarının savunulması yolunda Sovyet diplomatik savaşı taze bir güç olarak ve daha büyük ölçekte ortaya çıktı. Paris'te diplomatik cephede verilen savaşın karmaşık

niteliği sadece uluslararası sorunların çözümüne yaklaşım ilkelerinin sınıfsal ayrılığının sonucu değildi. ABD ve İngiltere'deki egemen çevrelerin uluslararası durumu ağırlaştırmak yolundaki eylemlerinin de bir sonucuydu. Amerikan tarihçisi ve diplomatı G. Campbell'e göre, ABD ve İngiltere Paris'te ateşkes görüşmeleri sırasında başaramadıklarını Barış görüşmelerinde gerçekleştirip doğu Avrupa'ya açılan yola ayaklarını koyup koyamayacakları sorunu ile karşı karşıyaydılar. Diplomatik mücadelenin karmaşık niteliğinin bir nedeni de Sovyet dış politikasının sayıca daha fazla olan kapitalist devletler blokuna karşı savaşmak zorunda oluşuydu.

Sovyet dış politikasının Bulgaristan sorununa bakışı, Barış konferansı oturumlarında ve değişik komisyonların görüşmeleri sırasında Sovyet delegeleri ve diğer halk cumhuriyetleri delegeleri tarafından daha geliştirildi ve savunuldu. Bulgaristan'ın savunulması ortak mücadelesinde Sovyet delegeleri en önemli rolü oynadılar. Bunların çabalarıyla Bulgaristan'ın ulusal bağımsızlığını ve topraklarının bütünlüğünü savunma şansı tanındı. Bunların kararlı yardımıyla Yunanistan'n Bulgar toprakları üzerindeki emelleri gerçekleşemedi. Bunların işbirliği ile Bulgar halkının elinden zor yoluyla alınan toprağı haklı olarak geri istedikleri tüm Dünyaya anlatıldı. Bunların direnişiyile anlaşmanın askerî koşulları arasındaki çelişkiler kaldırıldı ve Bulgaristan'dan istenen yüksek tazminat tutarları sınırlandırıldı.

Karmaşık uluslararası durum ve Paris Anlaşması'ndaki güçlerin karşılıklı ilişkileri kaçınılmaz olarak Bulgaristan konusunda varılan sonuçlar üzerinde izini bıraktı. Imzalanmış barış anlaşması, bir uzlaşma özelliği tanınmasına karşın, varolan koşullardaki en uygun anlaşmaydı.

Barış Anlaşması, Bulgaristan'la anti-faşist koalisyonundaki Batılı Müttefikler arasındaki yasal savaş durumuna son verdi. Anlaşma Bulgaristan'ın egemenliğini, ulusal bağımsızlığını ve topraklarının bütünlüğünü garantiledi. İçerden ya da dışarıdan ülkeye kapitalizmi yeniden getirme çabaları engellendi. Böylece uluslararası ilişkilerin düzenlenmesindeki resmî engeller ortadan kalktı.

Bulgaristan'la Barış anlaşmasının imzalanmasında bir çok nesnel ve öznel nedenlerden ötürü rol Sovyet diplomasi-sindeydi. SSCB Barış anlaşmasının gerçekleşmesinde ve Bul-garistan'ın uluslararası konumunun sağlanması ve kuvvet-lenmesinde rol oynayan dış faktörlerden en önemlisiydi.

Paris Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra ABD ve İngiltere egemen çevreleri «Truman doktrini»ni ve «Mars-hall Planı»nı dünya komünizmine karşı silah olarak kullana-rak Sovyetler Birliği'ne karşı «soğuk savaş» politikasını iz-lemeye başladılar. Demokratik halk rejimlerinin devrimci gelişimini ve uluslararası ilişkilerdeki ilerici eğilimi durdur-mak yolunda emperyalist güçler Alman emperyalizmini ye-niden canlandırmaya çalıştılar. Sovyetler Birliği ve demok-ratik halk cumhuriyetleri çevresinde askerî üsler kurma yo-lunda ilerlediler ve daha sonra askerî bloklar kurmaya gi-riştiler.

Ancak aynı zamanda dünya sosyalist sistemi de doğu-yordu. Kardeşçe yardıma, tam eşitliğe dayanan yeni tip bir uluslararası ilişki sosyalist ülkeler arasında kurulmaya baş-landı. Emperyalizmin taktiklerine karşı yoğun bir ortak mü-cadelenin verilmesinin gerektiği aşamada, politikada birlik ön plana çıkıyordu. Dostluk ilişkileri SSCB ve diğer halk cumhuriyetleri arasında imzalanan dostluk işbirliği ve kar-sılıklı yardım anlaşmaları yoluyla gerçekleştirildi. Demokra-tik halk cumhuriyetleri arasında da bu tür anlaşmalar im-zalandı.

Sosyalist sistemin bir parçası olarak Bulgaristan da bu tür ikili anlaşmalar yaptı. 1947 Kasım'ı sonunda Yugoslav-ya'yla ve 16 Aralıkta Arnavutluk'la, 16 Ocak 1948'de Roman-ya, 23 Nisan 1948'de Çekoslovakya, 21 Mayıs 1948'de Maca-ristan'la dostluk anlaşmaları imzalandı.

İkili anlaşmalar herşeyden önce sosyalist sistemin sağ-lamlaştırılmasını amaçlıyordu. Bu anlaşmalarla her ülkenin bağımsızlığı her devletin egemenliği ve topraklarının bütün-lüğü yolunda ortak garantiler kurulmasını düzenliyordu. Bu anlaşmalar devlet yaşamının her planında kalıcı işbirliği ve karşılıklı yardım ilkesinin kurulmasını sağladı.

Bulgar hükümeti, Bulgaristan ve Sovyetler Birliği arasındaki dostluk anlaşmasının ülkenin güvenliği ve politik ekonomik geleceği açısından ne kadar önemli olduğunu değerlendirdi. Diğer anlaşmaların yanısıra Sovyetler Birliği'yle bir dostluk anlaşması imzalamak yolunda harekete geçti ve 18 Mart 1948'de imzaladı.

Emperyalist devletlerin saldırgan bloklar oluşturdıkları sıralarda imzalanan bu anlaşma barışçıl niteliğiyle ayrılıyordu onlardan. Birinci görevi bir Alman saldırganlığının canlanmasına engel olmaktı. Bulgaristan ve Sovyetler Birliği'nin diğer halk cumhuriyetleriyle imzaladıkları ikili anlaşmalarla birlikte alındığında anlaşma ülkenin savunmasını da garantiliyordu. Anlaşma bu anlamda Balkanlarda ve Avrupa'da barışın kalıcılığı için bir garantiydi. Sosyalist sistemin politik oluşumu ve güvenliğinin sağlanması yolunda atılan adımlar için de bir bağlayıcı tedbirdi.

18 Mart 1948 anlaşması Bulgaristan'ın uluslararası durumunun daha sağlamlaşmasında olumlu bir rol oynadı. Ülkenin sosyalist ülkeler ve diğer devletlerle işbirliği genişledi. Bulgar hükümeti SSCB'nin desteğiyle Birleşmiş Milletlere girmek yolunda adımlar attı.

SSCB ve Bulgaristan arasındaki dostluk anlaşması, Bulgar halkının güvenliğini arttırdı. Bulgar hükümetinin sosyalizmin kurulmasında daha geniş bir program uygulamaya doğru ilerlemesini sağladı. Özel anlaşmaların sonunda belirtilen ekonomik ve kültürel işbirliğine ilişkin maddelerin belirlenmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler hızla gelişti.

* * *

Bulgaristan'la SSCB arasında 1948 anlaşmasıyla iki ülke arasındaki politik ilişkilerin gelişiminde ikinci aşama başladı. Bu aşamada diğer sosyalist ülkelerle ilişkilerin bir parçası olarak ilk belirti Sosyalist Ülkeler Dışişleri Bakanları Konferansıydı. Konferans Moskova'da 23-24 Haziran 1948'de toplandı. Emperyalist ülkelerin sosyalist ülkelere kuvvet politikası uygulama çabasını reddetti. Konferans Ba-

tı Devletlerinin Almanya'yı bölme kararlarına ve yeni bir Alman saldırısı yaratmak üzere Almanya'nın askerî potansiyelini yeniden arttırma çabalarına karşı çıktı. Sosyalist devletler Alman sorununun çözümü ve Avrupa'da kalıcı bir barışın gerçekleşmesi programını benimsediler. İkili anlaşmalar temeli üzerinde hareket eden SSCB ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti sosyalizme doğrudan saldırıları (1948'de Çekoslovakya, 1948-49'da Berlin ve 1940'ların sonunda diğer bazı halk cumhuriyetlerinde olduğu gibi) püskürtmeye yardım etti. Hükümetler sosyalist sisteme dahil olan ülkelerin güvenliğini garanti altına almak ve uluslararası gerilimi azaltmak yolunda ortak eylemler geliştirdiler.

Sosyalist sistemin politik olarak sağlamlaştırıldığı ve demokratik halk cumhuriyetlerinde ekonominin sosyalizm doğrultusunda değişimler geçirdiği ilk dönemde, sosyalist ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler de ikili anlaşmalar yoluyla gelişti. Çeşitli maddelerin alışverişi, borçlar ve krediler verilmesi üzerinde ikili anlaşmalar imzalandı. Ekonomik ilişkilerdeki başlıca nitelik, Sovyetler Birliği'nin diğer ülkelere yaptığı yardımdı. Sosyalist ülkeler arasındaki politik işbirliği, ekonomik, bilimsel ve teknik işbirliğini de sağlamlaştırmaya yol açtı. Böyle bir işbirliğinin nedeni, sosyalist sistemin politik etkinliğini genişletmek ve uluslararası konumunu sağlamlaştırmak yolunda ekonominin güçlendirilmesinin gerekliliğiydi.

1949 başında karşılıklı ekonomik Yardım Konseyi (CO-MECON) kuruldu ve Sovyetler Birliği ve sosyalist Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliğinin koordinasyon merkezi oldu. Konsey, çalışmalarının ilk döneminde sosyalist ülkeler arasında ticaretin gelişmesine büyük dikkat gösterdi. Konseyin teklifi üzerine üye ülkeler hammadde, makina, alet ve gerekli maddelerin temini için aralarında uzun dönemli ticaret anlaşmaları imzaladılar. 150'lerin ikinci yarısında üye ülkeler uluslararası sosyalist emek bölüşümünde daha üst bir düzeye geçtiler, ekonomik gelişim planlarını koordine etmeye başladılar. Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyinin kurulmasıyla Bulgaristan ve Sovyetler Birliği arasındaki

ilişkilerin sosyalist sistem ülkeleri arasındaki ilişkiler çerçevesinde gelişmesi olanağı sağlandı. Sosyalist ekonomik sistemin en gelişmiş ülkesi olarak Sovyetler Birliği Bulgaristan'a ekonomik gelişimi yolunda en büyük yardımı vermeye devam etti.

1950'lerin başında ABD'nin dış politikasında beliren «toplu diplomasi»nin özü Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin konumunu dikkate almadan uluslararası sorunları çözümlemeyi içeriyordu. İngiltere'nin desteklediği bu yeni dış politika ile ABD herşeyden önce Doğu ve Güney Avrupa'daki demokratik halk rejimlerinin tasfiyesini amaçlıyordu. «Toplu Diplomasi» Marshall Planını sürdürme yolundaki bir çabaydı. Bu politikanın uygulanması yolunda 1945-50 arasında ABD ve İngiltere Bulgar hükümetine bir seri nota verdi. Bulgaristanı barış anlaşmasına karşı hareket etmek ve insan hakları ilkesine saygılı olmamakla suçluyorlardı bu notalarla. Bu tür suçlamalar Macaristan ve Romanya'ya da yöneltildi. Sonuç olarak ABD ile Bulgaristan arasındaki diplomatik ilişkiler ve daha sonra da ticaret ilişkileri sona erdi.

Sovyet hükümeti «Toplu Diplomasi»ye karşı olumsuz bir tavır aldı, bu politikanın tutarsızlığına ve getireceği ciddi sonuçlara dikkat çekti. Bulgaristan ve diğer sosyalist ülkelerle arasındaki anlaşmaları temel alan SSCB emperyalist devletlerin ne Doğu Avrupa devletlerinin iç işlerine karışmalarına ne de bu ülkenin halkları tarafından kurulan toplumsal düzeni değiştirmelerine izin vermiyeceğini belirtti.

Varolan bu engelleme eğilimlerine karşın, uluslararası ilişkiler dengesi sosyalizm yönünde değişmeye devam etti 1950'lerin başında. Bunun nesnel nedenleri şöyle sıralanabilir : sosyalist topluluğun artan politik ve ekonomik potansiyeli, yeni ülkelerin de katılmasıyla sosyalist sistemin bir bütün olarak gelişmesi, nükleer silahlar alanında ABD teke-line son verilmesi. O sıralarda hidrojen bombasını ilk bulan SSCB'ydi ve hidrojenli silahlar üretiminde ABD'den önce geliyordu. Sovyetlerin silah alanındaki bu gücü yeni bir dünya savaşını önlemekte denetici faktör rolünü oynuyor-

du. Dünya ölçeğinde sınıflar ve politik güçler arasındaki karşılıklı ilişki de değişimini sürdürüyordu.

Böylesine değişen ortamda, Bulgaristan Demokratik Halk Cumhuriyeti ve SSCB ile bunların diğer sosyalist ülkelerle olan ilişkilerinde barışı korumak ve sağlamlaştırmak sorunu en önemli yeri alıyordu. 1950 başında, SSCB ve Bulgaristan parlamentoları Dünya Barış Konferansının yeni bir dünya savaşı hazırlıklarına karşı mücadeleyi yoğunlaştırma çağrısını desteklediler ve barışın korunması yolunda bir bildirge yayımladılar. Aynı yıl bu iki ülke yasama organları barışın korunması üzerine benzer yasalar çıkardılar. 1953' deki Viyana Barış Konferansının beş büyük ülkeyi (SSCB, ABD, İngiltere, Çin Halk Cumhuriyeti ve Fransa) barış anlaşması görüşmelerine gecikmeden başlamak üzere çağırması kararını da desteklediler.

Kalıcı bir barışın sağlanması silahsızlanma sorunundan ayrı düşünülemez. Bu sorunu olumlu bir yönde çözebilmek ve pratik sonuçlara varabilmek için Sovyet ve Bulgar hükümetleri kendi aralarında ve diğer sosyalist ülkelerle birlikte büyük çaba harcadılar. 1950 yılında sosyalist devletler ABD, İngiltere ve Fransa'nın, Alman askerî potansiyelini yeniden canlandırmak ve Batı Almanya'yı militarize etmek (askerileştirmek) yolundaki kararlarına karşı bir ortak bildirge yayımladılar. Bulgar ve Sovyet hükümetleri Kore savaşında bakteriyolojik silahların kullanılmasını mahkûm ettiler. 1954 BM Genel Kurulunda Sovyetler Birliği delegasyonunun «silahların azaltılması, atom, hidrojen bombaları ve diğer kitle halinde ölüme yol açan silahların yasaklanması için uluslararası bir anlaşma imzalanması» önerisini Bulgar hükümeti destekledi. Hükümet bu öneriyi çözümlenmemiş uluslararası sorunların görüşmeler yoluyla çözümlenmesini amaçlayan kendi politikasına uygun olarak değerlendirdi ve silahsızlanma ile kitle ölümüne yol açan silahların yasaklanması sorununun çözümlenmesi yolunda uygun koşullar yaratacağını belirtti. Silahsızlanma yanlısı olduklarını göstermek için SSCB, Bulgaristan ve diğer sosyalist ülkelerin hükümetleri silahlı kuvvetlerini azalttılar ve askerî

hizmet süresini kısalttılar. Ancak NATO üyesi ülkeler aynı yolu izlemediler. Daha sonraki yıllarda da Sovyetler Birliği'nin silahsızlanma yönündeki önerileri Bulgar hükümetlerinden sürekli destek gördü.

Sosyalist ülkelerin o sıralardaki silahsızlanma yanlısı politikası, bir nükleer savaş tehlikesini ortadan kaldırmayı ve dünya halklarının güvenliğini sağlamayı başaramadı. Ancak silahsızlanma yönünde olumlu bir hava yaratıldı ve bu konuda somut ve etkin tedbirler alınması gerektiğine inanan bir kamu oyu yaratıldı.

Sovyetler Birliği ve Bulgaristan arasındaki politik ilişkilerin gelişmesinin bu aşamasında Bulgaristan'ın Birleşmiş Milletlere kabulü için yapılan mücadele önemli bir yer kap-sar. 1947-1955 arasında Bulgar Hükümeti BM'e kabul edilmesi için beş resmî müracat yaptı ancak, ABD ve İngiltere temsilcileri Bulgaristan'ın bu isteğine sürekli karşı çıktılar. Olumsuz tavırlarına destek olarak başlangıçta Yunanistan'a «Kuzeyden gelecek tehlike»yi işaret ediyorlardı. Yunanistan'ın Kuzey sınırının Bulgaristan aleyhine düzeltilmesine ilişkin eski arzularını yeniden ortaya çıkardılar bu arada. Bu maksatlı iddia ve istekler Sovyet delegasyonu ve diğer sosyalist ülkelerin delegasyonları tarafından açıklandı ve reddedildi. ABD ve İngiltere'nin maksatlarını açığa çıkaran Sovyet diplomatları, bu iddiaların bir demokratik halk rejimine iftirayı amaçladığı ve Balkanlardaki gerilimi arttırmak yolunda suni bahaneler yaratmak için ileri sürüldüğünü belirtti. Bulgaristan'ın BM'e kabul edilmemesi için daha sonraları, Bulgaristan'ın BM koşullarına uymadığı, Barış Anlaşmasının koşullarını yerine getirmediği, insan haklarını hiçe saydığı gibi suçlamalar öne sürüldü. Sovyetler Birliği ve diğer üye sosyalist ülkeler BM'in çeşitli forumlarında ve komitelerinde Bulgaristan'ın BM'e üye olma hakkını savundular. 14 Aralık 1955'de Güvenlik Konseyi Sovyet temsilcisinin önerdiği 14 devletin (aralarında Bulgaristan'da olmak üzere), BM'ne kabul edilmesini kabul etti. BM Genel Kurulu Konseyin bu kararını onayladı, böylece Bulgaristan

Halk Cumhuriyeti barışsever demokratik bir devlet olarak dünya örgütündeki haklı yerini aldı.

Bulgaristan ve diğer sosyalist ülkelerin BM'e alınması herşeyden önce Sovyet Hükümetinin kararlı mücadelesi sonucunda gerçekleşti. Sovyetler Birliği, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyesi olarak, bu ülkelerin haklarının önüne konan engeli yendi. Sovyet Hükümetinin bu sorunun çözülmesini amaçlayan adımlar atmak ve önerileri destekleme olanağı vardı. Yeni sosyalist devletlerin girişiyle BM'de sosyalizmin ağırlığı ve etkisi arttı, gelişmekte olan ülkelerin delegasyonlarının çevresinde toplandığı bir etkin güç oluştu. 1960'lara doğru, anti-emperyalist ve anti-kolonyal güçler birleşti BM'de.

Bulgar-Sovyet politik ilişkilerinde önemli bir yer kaplayan diğer bir sorun da Avrupa'nın kollektif güvenliği soruydu. Daha 1952'de Sovyetler Birliği ve Bulgaristan; Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Luksemburg arasında «Avrupa Savunma Komitesi» ve «Avrupa Ordusu» kurulması yolunda bir anlaşma imzalanmasına ve aynı zamanda ABD, İngiltere, Fransa ve Batı Almanya arasında ortak bir anlaşma imzalanmasına karşı çıktılar. Bu anlaşmaları Avrupa ülkelerinin barış içinde gelişimi ve Avrupa kıtasının güvenliği için birer tehlike olarak değerlendirmiyorlardı. Sovyet Hükümetinin Avrupa'da barışın korunması ve kalıcı kılınması yolundaki önerilerini Bulgar hükümeti destekliyordu.

Bulgar ve Sovyet Hükümetleri diğer sosyalist Avrupa ülkeleriyle birlikte bu soruna 1954-1955 arasında daha ısrarla eğildi. Alman sorunu üzerindeki Dışişleri Bakanları Berlin Konferansı'nda (SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa katılıyordu ve 25 Ocak - 18 Şubat 1954 arasında yapıldı) Sovyet Hükümeti Avrupa'da kollektif güvenlik için bir anlaşma imzalanması önerisini getirdi. Böyle bir anlaşma taslağının hazırlanmasına Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Federal Almanya da dahil tüm Avrupa devletlerinin katılmasını teklif etti. Batılı Devletlerin ısrarıyla ABD'nin katılması da önerildi. Kollektif Güvenlik, Avrupa'da saldırıları engelle-

mek ve tüm Avrupa ülkeleri arasında gerçek bir işbirliği kurmak amacını taşıyordu. Bulgar Hükümeti Sovyetlerin bu adımını destekliyordu ve bunun tüm Avrupa halklarının ulusal çıkarlarını yansıttığına inanıyordu. Hükümet bildirgesinde bu önerinin kabul edilmesi halinde, bazı kesimlerin Avrupa'da diğer devletlere karşı yönelen devlet grupları kurmak için izledikleri politikanın getireceği tehlikenin de engelleneceğini vurguluyordu. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti tüm Avrupa ülkelerinin katılacağı böyle bir anlaşmanın Balkanlar'daki güvenlik ve barışı garanti altına alacağına inanıyordu. Tüm bunların sonucunda Bulgar hükümeti bu anlaşmanın gerçekleşmesi için her türlü desteği vermeye hazır olduğunu belirterek Sovyet önerisinin yanında yer aldı.

ABD, İngiltere ve Fransa hükümetleri Sovyet önerisine karşı çıktılar ve «Eden Planı»nı getirdiler karşı öneri olarak. «Eden planı» Doğu Almanya'nın «yutulmasıyla» bir birleşik Almanya'nın kurulmasını ve bu devletin Batılı devletlerin politik ve askeri grupları içine alınmasını getiriyordu. Bu hükümetler kolektif güvenlik sisteminin kurulması sorununun tartışılması için Sovyet Hükümetinin bir konferans toplama önerisini kabul etmediler. Bulgar Hükümeti Sovyet önerisini desteklemek üzere, böyle bir sistemin kurulmasının sadece Almanya sorununu çözümlenmekte değil, aynı zamanda kalıcı barışı da gerçekleştirmekte bir garanti olacağına işaret etti.

23 Ekim 1944'de Paris'te Batı Alman Cumhuriyeti'nin NATO'ya, Batı Avrupa İttifakına alınması ve Batı Almanya'da askeri kuvvetlerin kurulması yolunda Batılı devletler arasında anlaşmalar imzalandı. Bu anlaşmaların uygulanması, kaçınılmaz olarak Avrupa'daki uluslararası durumun kötüleşmesine yol açtı. Buna ilişkin olarak Sovyet Hükümeti kolektif güvenlik sistemi kurulması için 29 Kasım 1954'de Moskova ya da Paris'te tüm Avrupa devletlerinin katılacağı bir Konferans önerdi. Bulgaristan hükümeti Sovyetler Birliğinin bu çağrısına 13 Kasım 1954'de olumlu cevap verdi. Böyle bir konferansa katılmaya hazır olduğunu be-

lirtti. Bulgar Hükümetinin bu kararını ulusal meclis birkaç gün sonra toplanarak onayladı. Avrupa parlamentoları üyelerine, Paris anlaşmaları aleyhinde ve Sovyet önerisinin kabul edilmesi için hükümetlerine baskı yapmaya davet eden bir bildiri yayımladı.

Batılı devletlerin Sovyet yönetimini reddetmeleri ve Paris anlaşmasını imzalamaları, sosyalist ülkelerin kendilerine gelecek herhangi bir saldırıyı engellemek ve Avrupa'da barış ve güvenliği garanti altına almak üzere karşı tedbirler almaları gerekliliğini gösterdi. Moskova'da sekiz sosyalist Avrupa ülkesinin temsilcilerinden oluşan bir konferans toplandı ve uluslararası ilişkilerin kötüleşmesini gördü. Batı Avrupa devletlerine Paris Anlaşmalarını onaylamaktan vazgeçmelerini ve kolektif güvenlik sisteminin kurulmasını öneren bir bildirge yayımlandı. Birdirgede, Paris anlaşmalarının onaylanması halinde, savunma kapasitelerini güçlendirmek sınırların ve topraklarının bölünmezliğini garanti altına almak ve bir saldırıya karşı savunmayı sağlamak için silâhlı kuvvetleri örgütleme yolunda ortak tedbirler almaktaki kararlılıklarını da vurguluyordı. Bu bildirgeyi destekleyen Bulgar hükümeti Moskova Konferansı kararlarını, Alman militarizminin canlandırılması konusundaki haklı endişelerin ve barışı koruma çabalarının Avrupa ve Dünya'da güvenliği garantilemenin ifadesi olarak değerlendiriyordu.

9 Şubat 1955'te, SSCB Yüksek Sovyeti barışın kalıcılığını sağlamak yolunda tüm devletlerin parlamentoları ve halkları arasında doğrudan bağların kurulması için bir bildirge kabul etti. Sovyet dış politikasının yeni adımı, uluslararası gerilimin azaltılmasını ve kolektif güvenlik fikrinin uygulanması biçim ve araçlarını aramayı amaçlıyordu. Bulgaristan Ulusal Meclis Prezidyum'u bu yeni adımı benimsedi ve diğer ülkelerde, özellikle de komşularından, parlamenter delegasyonlar kabul etmeye ve SSCB'ye böyle delegasyonlar göndermeye hazır olduğunu belirtti. Bu tür ilişkilerin gerilimi azaltıp, uluslar arasında dostluk ilişkilerinin gelişmesine yardım edeceğine inancını dile getirdi.

Paris Anlaşmasının onaylanması ve 5 Mayıs 1955'den geçerli olarak yürürlüğe girmesi barışın tehlikeye girdiğini ve sosyalist ülkelerin bu konuda önleyici tedbirler almakta haklılığını kanıtladı. Yeni koşullar sosyalist ülkelerin kollektif güvenliği açısından bir örgüt kurulmasını gerektiriyordu. 14 Mayıs 1955'de sekiz sosyalist Avrupa devleti bir Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması imzaladılar. Buna Varşova Paktı adı verildi.

BM ilkeleri çerçevesinde ele alındığında, Varşova Paktı'nın NATO'ya ve Batı Almanya'nın militarize edilmesi politikasına karşı kurulduğu kavranır. Varşova Paktı, kollektif savunma sistemi olarak kurulan açık bir örgüttü. Barışsever devletlerin barış ve güvenliği sağlamak için çabalarını birleştirmelerine yardımcı olmaya hazır her devlet, bu örgüte katılabilecekti. Varşova Pakta üye devletler Avrupa'da kollektif güvenlik sisteminin kurulması fikrini halâ taşıyorlar ve bu yolda adımlar atmaya devam ediyorlardı. Varşova Anlaşmasında böyle bir kollektif güvenlik sistemi oluşturulması halinde bu Anlaşmanın yürürlükten kalkacağı da vurgulanmıştı.

Varşova Paktı, Avrupa'da barışı koruyucu bir faktör olmasının yanı sıra, sosyalist ülkeler arasında işbirliği ve yardımın gelişmesini de sağladı. Varşova Paktı, devletleri karşılıklı sorumluluklarla birbirine bağlayarak Bulgar-Sovyet ilişkilerinin genişlemesinde olumlu katkılarda bulundu.

Varşova Paktı bağımsızlık ve iç işlere müdahale etme temelinin gelişmesi ve sağlamlaşmasını da getiriyordu. Daha 1955'te imzalanan ikili anlaşmayla, SSCB ve Bulgaristan arasında haberleşme ağının kurulması, SSCB'nin Bulgaristana barışcıl amaçlar için atom enerjisi kullanımında yardım sağlaması bazı hisselerini Bulgaristan'a satması ve böylece Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği'ne olan borçlarının azaltılması karara bağlanmıştı. Varşova Paktının, sosyalist ülkeler arasındaki işbirliğini genişletmek koşuluna uygun olarak, 1956'da imzalanan ikili anlaşmalarla, Sovyetler Birliği ve Bulgaristan arasında kültür beraberliği ve radyo yayınları alanında işbirliği sağlanıyor, Sovyetler Bir-

liği Bulgaristan'a tarım alanında gelişmesi için yardım etmeyi kabul ediyordu. Ayrıca Bulgaristan Birleşik Nükleer Araştırma Merkezine alınıyordu.

1955'de COMECON'u dış ticareti koordine eden bir örgüt olmaktan çıkarıp, maddi üretimi koordine eden bir örgüt haline getirmek eğilimi ortaya çıktı. 1956'dan itibaren COMECON ulusal ekonomik planları koordine etmeye başladı. Bu uygulamayı destekleyen ve katılan Bulgaristan'ın diğer ülkelerle işbirliği, ekonomisinin gelişimini artırmasını ve uluslararası durumunu sağlamlaştırmasını sağladı.

1955-56 yıllarında SSCB ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasındaki politik ilişkilerin gelişmesinde parlamento üyelerinden oluşan delegasyonların karşılıklı ziyaretleri önemli bir rol oynadı. Bu karşılıklı ziyaretler, SSCB Yüksek Konseyinin 9 Şubat 1955'te parlamenter kurum ve biçimlerin uluslararası gerilimi azaltmak ve uluslararası barış içinde işbirliğini sağlamlaştırmak için kullanılması yolunda attığı adımın bir ifadesiydi. Aynı zamanda, ikili ilişkilerin gelişip güçlenmesinde de önemli bir rol oynadı.

SSCB ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasındaki politik ilişkilerin bu aşamasında iki ülke Balkanlardaki politik duruma özel dikkat gösteriyorlardı. Bulgaristan bir Balkan ülkesi ve SSCB'nin Balkanlarda sınırı olması nedeniyle bu politika izleniyordu. Bulgaristan'da barış ve güvenliğin korunması ve sağlamlaştırılması iki ülkenin dünyada ve Avrupa'da barış ve güvenlik isteyen dış politikalarının bir parçasıydı. İki ülke arasındaki politik ilişkiler Bulgaristan'ın Balkan politikasının uygulanmasında da önemli rol oynadı.

Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan NATO'ya katıldılar. Türkiye ve Yunanistan'da NATO'nun güneydoğu kanadı komutanlığı kuruldu ve ABD ile yapılan bir özel anlaşmayla Yunanistan'da çeşitli üsler kurulmasına karar verildi. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girmesi Batılı çevrelerce askeri açıdan önemli bir diplomatik adım olarak değerlendirildi çünkü, artık Batılı Müttefikler Kafkas petrol rafinerilerine çok yaklaşmış oluyorlardı. Bulgaristan'da barışa ve Bulgaristan'la SSCB'nin güvenliğine karşı yaratılan bu

tehlike karşısında iki ülke ortak tedbirler aldılar. Türkiye ve Yunanistan'a bu adımlarının sonucunda çıkacak ciddi sonuçları belirten birer nota gönderdiler. Sovyet ve Bulgaristan hükümetlerinin ortak çabaları ve diğer sosyalist ülkelerden aldıkları destek emperyalizmin Balkanlar'daki saldırgan askeri politikasını başarısızlığa götüren bir hava yarattı. Bulgar hükümeti Yunanistan ve Türkiye ile varolan anlaşmazlığı çözmek için birçok adım attı, yapıcı diplomatik görüşmelerin yapılması yolunda olumlu bir atmosfer yaratmak yolunda öneriler getirdi. Böylece Bulgaristan'la bu iki ülke arasındaki ilişkiler gelişti. Yunanistan'la 14 yıldan beri kurulamamış olan ilişkiler kuruldu ve sınır sorunu halledildi (1954, Mayıs). Bir ticaret anlaşması imzalandı, doğrudan demiryolu, telefon ve telgraf haberleşmesinin kurulması, kültürel ilişkilerin geliştirilmesi savaş tazminatları sorununun çözümlenmesi yolunda görüşmeler başladı. Türk hükümetiyle yapılan görüşmeler yoluyla Bulgar-Türk sınırındaki durumda ilerlemeler kaydedildi. Türk ve Bulgar vatandaşlarının kendi ülkelerine gönderilmesine ilişkin sorunlar çözümlendi, bir ticaret anlaşması imzalandı.

Sovyet ve Bulgar hükümetleri Yugoslavya ile 1948'de gerileyen diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi yolunda başarılı adımlar attı. SSCB'nin desteğiyle Bulgaristan hükümeti Yugoslav hükümetiyle ilişkilerin normalleştirilmesi yolunda 1953 yazında somut diplomatik adımlar attı. Devletler arası ilişkilerin geliştirilmesi yolunda anlaşmaların hazırlanmasını ve yapılmasını sağlayan normal diplomatik ilişkiler kuruldu. Bulgaristan ve Yugoslavya arasındaki ilişkilerin daha da gelişmesinde Sovyet liderlerinin Yugoslav liderleriyle birlikte Mayıs 1955'de yaptıkları toplantı ile Bulgar liderleriyle Haziran 1955'de yaptıkları toplantı önemli rol oynadı. Bu ilişkilerin gelişmesi Balkanlar'daki barışın sağlamlaştırılmasını sağlayan devamlı bir etkeni. Böylece Bulgar-Sovyet politik ilişkilerinin Balkanlar'da izledikleri politika da yapıcı ve dengeyi sağlayıcı bir faktör oldu.

Bulgaristan ve Sovyetler Birliği arasındaki politik ilişkilerin üçüncü aşaması iki ülkenin gelişiminde tarihi rol oy-

nayan olaylarla başlar: Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 20. Kongresi ve BKP Merkez Komitesinin Nisan Oturumu (1956).

SBKP'nin 20. Kongresi savaş sonrası uluslararası ilişkilerin gelişimini inceledi, vardığı sonuç, modern çağın başlıca özelliklerinden birinin sosyalizmin bir dünya sistemine dönüşmekte olmasıydı. Kongre, Sovyet dış politikasının o zamana dek izlediği, değişik toplumsal sistemi olan ülkelerle barış içinde bir arada yaşama ilkesini geliştirdi. Sorunların görüşmelerle çözümlenmesi, iki sistem arasında barış içinde bir rekabet, varolan koşullarda sınıf mücadelesinin bir biçimi olarak barış içinde bir arada yaşama gibi ilkelere dikkat çekti. Kongrenin, zamanımızda değişen güçler dengesi altında savaşları önleme olasılığı hakkında, değişik ülkelerde sosyalizme geçişin barışçıl ya da barışçıl olmayan yollardan sağlanması hakkında vardığı sonuçlar teorik, pratik ve politik açıdan çok önemlidir.

Sovyet Hükümeti daha 1953'de kişiye tapma koşulları altında diğer sosyalist devletlerle olan ilişkilerde yapılan hataları gösterdi. SBKP 20. Kongresi bu hataları mahkûm etti. Ve sosyalist devletler arasındaki ilişkilerde eşitlik ilkesini benimsedi. Kongreden hemen sonra 30 Ekim 1956'da Sovyet Hükümeti diğer sosyalist ülkelerle dostluk ve işbirliğinin sağlanması ve gelişmesine ilişkin bir bildirme yayınladı. Sosyalist ülkelerin hükümetleriyle, egemenlik, karşılıklı yarar ve eşitlik ilkelerine ters düşecek hataları ortadan kaldırmak yolunda ilişkilerini geliştirmeye ve sağlamlaştırmaya hazır olduğunu belirtti.

SBKP 20. Kongresinin kararları sosyalist ülkeler arası ilişkiler açısından bu ilişkileri geliştiren yeni biçim ve yöntemlerin kabulünde önemli rol oynadı. Bu kararların Sovyet dış politikasında ve Sovyetler Birliği'nin diğer sosyalist ülkelerin dış politikalarıyla birlikte yürüteceği ortak kampanyaları hareketlendirme ve geliştirmede önemli bir yeri oldu.

BKP, SBKP 20. Kongresi'nin kararları, vardığı sonuçlar ve ilkeleriyle dayanışma içinde olduğunu belirtti. BKP Merkez Komitesi Nisan Oturumu, bu ilkeleri ve kararları be-

nimsedi ve «Barışın korunması ve sosyalist gelişimin sağlanması için dünyadaki tüm ilerici güçleri birleştirici» kararlar alarak bunların politik önemini vurguladı. Kongre kararlarının, yaşamda ve tüm komünist partilerin eylemlerinde kişiye tapmayı yenilgiye uğrattığını belirtti.

Bulgaristan sosyalist gelişimini inceleyen Nisan 1956 oturumu, maddî, kültürel ve politik alanda Komünist Parti'nin politik çizgisinin doğruluğunu gösteren önemli sonuçlara ulaşıldığını belirtti. Kişiye tapma koşulları altında çalışmanın ve liderliğin yanlış yöntem ve biçimlerle yürütülmesine yol açan ve öznel nedenlere dayanan bazı hatalara, bunların gelişme üzerindeki olumsuz etkilerine işaret edildi.

Tarihsel gelişimin nesnel gidişi, ülkenin ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamını yönetmede yöntem ve araçların geliştirilmesi ve değiştirilmesini gerektiriyordu. Nisan 1956 Oturumu, ekonomide ve politikada öznel yöntemlere karşı kararlı bir mücadele başlatan, tarihî kararlar benimsedi ve böylece sosyalizmin kuruluşunun nesnel yasalarıyla uyum içinde bir politikanın izlenmesi yolunda gerekli koşullar yaratıldı. Nisan Oturumunun Uluslararası ilişkiler alanındaki kararları ise, Komünist Parti'nin eylemlerini uluslararası işçi sınıfı ve komünist hareketi içinde genişletmesinin yanı sıra ülkenin dış politika çabalarını yoğunlaştırmak, Balkanlarda ve dünyada barışın korunma mücadelesinde bunun rolünü artırmaktı.

SSCB ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerin gelişimi açısından önemli bir toplantı Moskova'da Şubat 1957'de iki ülkenin hükümet delegasyonları arasındaki görüşmelerdi. Bu görüşmeler SBKP 20. Kongre kararları ve 30 Ekim 1956 tarihli hükümet bildirgesi çerçevesinde yürütüldü. Görüşmelerde, güncel uluslararası sorunların yanı sıra, yeni koşullarda iki ülke arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve sağlamlaştırılmasına ilişkin sorunlar görüldü.

Bu görüşmelerde, iki ülke arasında Bulgaristan'ın bağımsızlığı, özgürlüğü ve ekonomik refahına yol açan görüşmeleri başlatan geleneksel ilişkiler ve bağların olumlu rolüne işaret edildi. İki ülke arasında ve diğer sosyalist ül-

kelerle ilişkileri ve dostluğu geliştirme arzuları belirtildi. Eşitlik ve kardeşçe karşılıklı yardım ilkeleri üzerinde gelişmekte olan ekonomik ilişkiler tartışıldı. Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'a tarımını geliştirmesi yolunda 300 milyon ruble vermesini sağlayan 1956 Anlaşmasının önemine işaret edildi. Sovyetler Birliği Bulgaristan'a değişik ekonomik dallardaki gelişmesini sağlamak üzere 200 milyon ruble daha verdi bu görüşmelerle. Aynı zamanda Sovyetler Birliği Bulgaristan'da kurulacak fabrikaların tasarımının yapılması, gerekli makinaların sağlanması, Bulgar uzmanlarının eğitilmesi konularında Bulgaristan'a yardımı kabul etti. Bulgaristan gemi yapım endüstrisinin tam kapasite çalışması için Sovyetler Birliği'nin gemi yapım ve tamiri konusundaki siparişlerini artırmasına ve Bulgaristan'ın Birleşik Nükleer Araştırma Kurumu'na katılmasına karar verildi. Ticaret anlaşmalarının geliştirilmesine ilişkin tedbirler alındı.

Moskova görüşmelerinde, uluslararası durumun tartışılması önemli bir yer kapsadı. Hükümetler iki ülkenin dış politikasının temelini barışın sağlanması, toplumsal yapıları ne olursa olsun devletler arasında barış içinde birarada yaşama, tüm uluslar arasında dostluk ve güven ilişkilerinin kurulması ilkelerinin oluşturduğunu bir kez daha belirttiler.

Emperyalist devletlerin Orta Doğu politikasının tartışılmasında iki hükümet de, Yakın ve Uzak Doğu'yu yeniden koloni haline getirmek amacıyla Mısır'a yapılan saldırıyı (1956 Ekim) barış ve tüm halkların güvenliği ilkesine karşı bir provokasyon olarak değerlendirdiler. Bu saldırıya, barışsever devletler olarak Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist devletlerin Mısır halkına yardım etmek yolunda etkin tedbirler almaktaki kararlığı sonucu son verildi. SSCB'nin ABD, İngiltere ve Fransız hükümetlerine Yakın ve Uzak Doğu'daki barış ve güvenlik sorununa ilişkin olarak gönderdiği ve bu bölgedeki devletlerin iç işlerine müdahaleyi reddeden bildirgeyi Bulgar hükümeti de destekliyordu. Bildirge taslağındaki ilkelerin kabul edilmesinin gergin durumu ortadan kaldırılabileceğine inanıyordu Bulgar hükümeti.

Macaristan'da (1956 Ekim) yapılan karşı-devrimci isya-

nı iki hükümet saldırgan emperyalist çevrelerin ve içindeki karşı-devrimci güçlerin bir provokasyonu olarak değerlendirdi. Sovyetler Birliği'nin ve diğer sosyalist ülkelerin macaristan devrimci işçi-köylü hükümetine karşı-devrimi devirmek ve Macar halkının sosyalist kazançlarını savunmak üzere yardım etmesini olumlu bir adım olarak değerlendirdiler.

Uluslararası ilişkilerde gerginliğin belirtilerini inceleyen Bulgar ve Sovyet hükümetleri emperyalist militarize grupların diğer ülkelerde askerî üsler kurma plan ve eylemlerine karşı olduklarını açıkladılar. Bu koşullarda Varşova Paktına ve barış ve güvenliği desteklemek yolunda, üye ülkelerin taşıdığı zorunluluklara bağlılıklarını açıkladılar. Aynı zamanda askerî örgütlerin kaldırılması ve bir Avrupa kolektif güvenlik sisteminin kurulmasının çatışmalara son vereceği ve kalıcı bir barışın koşullarını yaratacağı yolundaki görüşlerini yinelediler.

Bulgar ve Sovyet hükümetleri Balkan devletlerine ilişkin politikalarını da açıkladılar. Tüm sorunların barış içinde çözümü, ilişkilerin ve karşılıklı güvenin geliştirilmesi temeli üzerinde iyi komşuluk ilişkilerinden yana olduklarını belirttiler. Bulgaristan, Sovyetler Birliği, Türkiye ve Yunanistan arasında dostluk ilişkilerinin sağlanmasının hem bu devletlerin çıkarları açısından hem de genel barış açısından gerekliliğine işaret edildi. Yugoslavya ile dostluk ilişkilerinin daha da geliştirilmesini arzuladıkları da belirtildi.

İkili Anlaşmaların ve diğer sosyalist ülkelerle imzalanan anlaşmaların getirdiği sorumluluklara dayanarak Bulgar ve Sovyet hükümetleri, uluslararası ilişkileri, bunlar içindeki olumlu eğilimleri destekleyerek normalleştirme yolunda koordine eylemler geliştirdiler.

Mısır Bunalımı ve Macaristan olaylarına ilişkin karmaşık uluslararası durumda, sosyalist ülkeler arasındaki eylem birliği ve karşılıklı yardım daha yoğunlaştı. 1957 başlarında Macaristan, SSCB, Bulgaristan, Romanya ve Çekoslovakya hükümetlerinin temsilcileri bir toplantı yaptılar. Toplantıda,

30 Ekim 1956 tarihli Sovyet hükümet bildirgesinin sosyalist topluluğun daha yakınlaşmasına katkıda bulunan ilkelerinin başarıyla uygulandığı belirtildi. Macaristan'a her türlü yardımden yardımın yapılmasına karar verildi. Sovyet hükümeti 850 milyon ruble tutarında dövize çevrilebilir nakit ve mal verdi Macaristan'a. Bu yardım 1957'de 1 milyar rubleye yükseldi. Bulgaristan 25 milyon leva tutarında yardım ve 7 milyon ruble tutarında kredi verdi. Diğer sosyalist ülkeler de önemli miktarlarda yardım yaptılar.

Silâhsızlanma, barışın sağlamaştırılması ve Avrupa Güvenliği konularında sosyalist ülkeler birçok adım attılar. SSCB Yüksek Konseyinin tüm ülkelerin hükümet ve parlamentolarına uluslar arasında işbirliği ve bunun sağlanması yolundaki 6 Kasım 1957 tarihli çağrısını Bulgaristan Ulusal Meclisi de destekledi. Hükümetin bu konuya ilişkin bildirgesinde Sovyet önerisinin uluslararası ilişkilerde hayatî bir sorun olan kalıcı barışın sağlanmasına yardım edeceği belirtiliyordu. Bulgar parlamentosu SSCB Yüksek Konseyinin 21 Kasım 1957 tarihli uluslararası gerilimi kaldırmak, barışı koruyup sağlamaştırmak ve insanoğlunu atom savaşı tehlikesinden kurtarmak yolundaki kararını benimsedi. Bu karar SSCB Yüksek Konseyinin 9. oturumunda kabul edilmişti ve Sovyet hükümetinin Birleşmiş Milletler üyesi ülkelere gönderdiği bildirme ve notalardaki önerileri kapsıyordu. Bunlardan birisinde Sovyet hükümeti NATO üyeleri ve Varşova Paktı üyeleri arasında saldırmazlık paktı imzalanmasını öneriyordu. Bulgaristan Ulusal Meclisi SSCB hükümetinin 8 Ocak 1958'de Sovyet Silahlı Kuvvetlerinin bir miktar daha azaltılması kararını ve Sovyet Başbakanının NATO üyesi ülkelerin liderlerine acil uluslararası sorunlarda zirve görüşmeleri yapmayı öneren mesajını destekledi. Bulgaristan yüksek iktidar organı, hükümetten tutarlı bir barışçıl dış politika izlemesini ve Sovyetler Birliği ve diğer Sosyalist ülkelerle birlik ve dayanışma içinde çalışmasını istedi.

O sıralarda önemli bir uluslararası sorun İkinci Dünya Savaşından sonraki Avrupa'nın yapısı sorunuydu. Sovyet ve Bulgar hükümetleri diğer sosyalist ülkelerle birlikte bu so-

runun çözümlenmesi yolunda adımlar atıldılar. Almanya'yla bir barış anlaşması imzalanarak Batı Berlin sorununun çözümlenmesini önerdiler. 1952, 1954 ve 1959'da SSCB'nin hazırladığı Almanya ile barış anlaşması taslaklarını Bulgaristan destekledi. 1959 taslağına ilişkin bildirgesinde Bulgar hükümeti, Sovyet önerisinin Alman sorununun çözümlenmesi yolunda geniş olanaklar açtığını, böylece Orta Avrupa'daki tehlikeli durumun ortadan kaldırılabilceğini, detant ve politik atmosferin düzelmesi için gerekli koşulları yaratabileceğini vurguladı. NATO üyeleri Sovyet önerisini kabul edilmez bir öneri olarak ilan ettiler. Sovyet hükümetine gönderdikleri resmî cevaplarda Batı Berlin konusundaki düşüncelerini her türlü araçla savunacaklarını belirttiler. Sovyetlerin Almanya'yla barış imzalamasına ilişkin önerisi olumlu bir tavırla karşılanmadı ve Batı'daki egemen çevrelerde ajitasyon yarattı. 1959 yazında SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa dışişleri Bakanları Konferansı'nın toplanmasına katkısı oldu. Bu Konferans Almanya sorunu üzerindeki ilk konferanstı. Konferans öncesinde Varşova Paktına üye ülkelerin dışişleri bakanları sosyalist ülkelerin tavrını saptadı. Almanya'yla bir barış anlaşması imzalanması ve Batı Berlin'deki işgalci rejime son verilmesi yönündeki Sovyet önerileri desteklendi. 3 Aralık 1958 ve 22 Ocak 1959 tarihli bildireleriyle Bulgar hükümeti Sovyet hükümetinin önerisini Almanya sorununu barış içinde ve demokratik biçimde çözeceği için desteklediğini belirtti.

Bulgaristan ve Sovyetler Birliği'nin politik ilişkilerinin bu üçüncü aşamasında da, Sovyetler Birliği Bulgaristan'ın Balkanlarda barışın sağlamlaşması ve Yunanistan ve Türkiye ile dostluk ilişkileri ve işbirliği kurulması yolundaki politikalarını aktif olarak destekledi. Türkiye ve Yunanistan'la ikili ilişkilerde ilerleme kaydedildi. Balkanları bir barış bölgesi yapmak arzusuyla Bulgar hükümeti Balkan ülkeleri arasında kollektif ya da ikili saldırmazlık anlaşmaları imzalanması yolunda adımlar attı. Romanya Başbakanı 10 Eylül 1957 tarihinde politik, ekonomik, kültürel işbirliğinin gelişimi yolunda genel tedbirlerin görüşülmesi için Balkan ülkeleri liderlerinin katılacağı bir konferans önerdi. Bu öneri-

yi Bulgar ve Sovyet hükümetleri ve diğer sosyalist devletlerin hükümetleri destekliyorlardı. Bulgar hükümeti bu öneriye verdiği cevapta, Konferansta Balkan devletleri arasında saldırmazlık anlaşması imzalanmasının, kollektif ve ikili işbirliği biçimlerinin kabul edilmesinin özellikle faydalı olacağını vurguluyordu.

NATO üyeleri olan Türkiye ve Yunanistan bu öneriye karşı olumsuz bir tavır aldılar. Bu iki ülkenin resmî çevreleri, Romanya'nın bu önerisini «Sovyetler Birliği'nin başlattığı barışa karşı bir saldırı» olarak değerlendirdi. Ancak Balkanlar'da barış içinde işbirliği, bu iki ülkenin ilericileri tarafından olumlu bir çaba olarak değerlendirildi. İlerici dünya basını da destekledi bu öneriyi. Balkan devletleri arasında (toplumsal sistemine bağlı olmaksızın) bölgesel bir işbirliğinin gerçekleştirilmesi, uluslararası sorunların daha geniş ölçekte çözülmesi yolunda bir önkoşuldu.

Sovyet ve Bulgar diplomaşisinin aralarındaki işbirliğinin üçüncü aşamasında geliştirdiği işbirliği Birleşmiş Milletlerde sosyalist sistemin yerini ve etkinliğini genişletmek ve sağlamlaştırmada olumlu rol oynadı. Birleşmiş Milletlerin politik güçlerinin karşılıklı ilişkilerini daha doğru yansıtma ve çağdaş toplumun acil sorunlarına cevap verme olanaklarına yardım etti. İki ülkenin bu örgütteki diplomatik çalışmaları ve özellikle birbirlerinin önerilerini karşılıklı desteklemeleri uluslararası prestijlerini arttırdı. Bulgaristan'ın Birleşmiş Milletlerin 20 bağımsız örgüt ve bölümünde rol almaya başlaması bu sıralarda gerçekleşti. Başlıca uluslararası anlaşmalara Bulgaristan'ın da katılması sağlandı ve bu aşamada Bulgaristan 200 kadar uluslararası anlaşmaya katıldı. Bulgar temsilcileri uluslararası politik, ekonomik, sosyal, bilimsel, kültürel ve spor örgütlerinde yer aldılar.

Bulgaristan ve Sovyetler Birliği arasındaki politik ilişkilerin üçüncü aşamasında gelecekte de ilişkilerin kökleşmesi ve genişlemesi için yeni biçimler kullanıldı. Çünkü iki ülkenin sosyalist ve komünist toplumları kurma süreci gelişmişti, sosyalist bütünleşmede eylem birliği ve uluslararası

ilişkilerde yeni yapıcı adımlar için gereksinimler ve olanaklar artmıştı. Bu aşamanın sonu yeni bir Dostluk İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması'nın imzalanmasıyla belirir. 12 Mayıs 1967 Anlaşması iki ülkenin politik, ekonomik ve kültürel ilişkilerindeki gelişmenin ve bu gelişmeleri karşılıklı çıkar, istek ve olanaklara uygun olarak, daha üst bir düzeye yükseltme arzusunun doğal sonucuydu.

BULGARİSTAN VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (1947 — 1955)

Krasimira Mitouska — Dimitrova

Bulgaristan'ın, Birleşmiş Milletler'e kabul edilmesi sorunu Bulgar hükümetinin dış politikasının önemli bir kısmını oluşturur. Ülkenin Birleşmiş Milletler'e kabulü kurulan demokratik sistemin ve barışçı dış politikanın tanınması anlamına geliyordu. Birleşmiş Milletler'e girmesi, Bulgaristan'ın uluslararası statüsünü sağlamlaştıracak ve diğer ülkelerle ilişkilerinin gelişmesine yardım edecekti. Aynı zamanda, barış ve uluslararası işbirliği politikasının tutarlılığıyla Bulgaristan BM'in güçlenmesi ve demokratik ilkelerinin geliştirilmesine katkıda bulunacaktı. Bunun için Bulgaristan'ın dış politikasının incelenmesinde bu sorun da önemlidir.

Bu yazı Bulgaristan'ın Birleşmiş Milletlere ilk başvurusundan (26 Temmuz 1947) kabulüne (14 Aralık 1955) dek olan dönemi inceliyor. Bulgaristan'a karşı başlıca suçlamaların yapıldığı ilk Genel Kurul oturumları burada özellikle ele alınıyor, çünkü bu suçlamalar daha sonra BM'e girmek isteyen bazı batılı devletlere de yapıldı. Ülkedeki iç durum, uluslararası gelişmeler ve uluslararası ilişkilerde Bulgaristan'ın yeri ve rolü gibi sorunlar da inceleniyor. Bu sorunların araştırılması, Bulgaristan'ın bir BM üyesi olma hakkını, ABD ve İngiltere'nin BM'e kabul edilme sorununu bazı halk demokrasisi hükümetleri üzerinde baskı aracı olarak kullanma arzularını ve BM'in temel ilkelerini yıkmaya emellerini açığa çıkaracaktır.

Eski Alman müttefiklerinin statüsü anti-faşist koalisyon temsilcilerinin yaptığı birçok toplantıda, konferansta tartışılmıştı. Bu sorun, bunların savaştan çekilmeleri ve dünya demokratik güçlerine katılması sonucunda ortaya çıkmıştı. 1944 yazında Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere beraberce Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'a başvurular ve savaştan çıkarak ve Nazilere karşı direnerek Almanya'yla olan tehlikeli işbirliklerine hızla son verebileceklerini bildirdiler. Böylece kayıpları azalabilir ve «müttefiklerin zaferine katkıda bulunabilirlerdi.»

Yalta Konferansına bu sorun yeniden getirildi (Şubat 1945). 3 hükümet, eski Almanya taraftarlarına «politik ve ekonomik sorunlarının demokratik biçimde» çözülmesi yolunda yardım ettikleri zaman politikalarını koordine edecekleri kararına vardılar. Avrupa'da hukuk ve düzenin kurulması, sosyal ve ekonomik eylemlerin yeniden başlatılmasında şuna dikkat edilmesi vurgulanmıştı (Kurtarılmış Avrupa hakkındaki maddede): «Özgürlüğüne kavuşan ulusların nazizm ve faşizmin son izlerini yok etmelerine ve istedikleri demokratik kurumları kurmalarına izin vermek.» Atlantik Yasası'nın ilkelerine uygun olarak, tüm halkların istedikleri hükümet biçimini seçme hakkı bir kez daha vurgulandı. 3 büyük devletin hükümetleri özgürlüğüne kavuşan her ülke halkına ortak yardım yapma sorumluluğunu üstlendi: «a) İç barış için elverişli koşulları yaratmak, b) Uluslara gerekli yardımı vermek için acil tedbirler almak, c) Demokrat kesimlerin temsilcisi geçici hükümetler kurulmasına yardım etmek, d) Böyle seçimlerin yapılacağı yerlerde yardımcı olmak.»

Savaştan hemen sonra, anti-faşist koalisyonun büyük devletleri Almanya'nın eski taraftarlarının durumunu tartıştı ve bunların BM'e kabulü sorununu inceledi. Potsdam Konferansında (Temmuz — Ağustos 1945) SSCB, ABD ve İngiltere hükümetleri İtalya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Finlandiya ile birer barış anlaşması imzalayarak bu ülkelerin statülerini belirleme arzularını belirttiler. «Bu devletlerde resmen tanınan hükümetlerle barış anlaşmalarının

imzalanmasının bu devletlerin BM'e girme isteklerinin üç hükümet tarafından desteklenmesini sağlayacağına karar verildi (Potsdam Anlaşması'na daha sonra Fransa da katıldı). Bu söz İtalya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Finlandiya ile imzalanan barış anlaşmalarında tekrarlandı. Bulgaristan'la imzalanan barış anlaşmasının önsözünde şu belirtiliyordu: «Müttefik ve birleşik güçler ve Bulgaristan aralarındaki dostluk ilişkilerine temel olacak bir barış anlaşması imzalamayı isterler. Bu, Bulgaristan'ın Birleşmiş Milletler örgütünün bir üyesi olma isteğini müttefiklerin desteklemesi olasılığını sağlayacaktır».

Yukardaki cümlelerden, muzaffer güçlerin eski Almanya taraftarı ülkelerdeki tüm çalışmaların demokratikleşmesini istedikleri anlaşılıyordu. Bu söz konusu devletlerin egemenliğinin ve eşit haklara sahip olduğunun tanınması için sine qua non (mutlaka aranılan şart) idi. Böylece onlarla normal ilişkiler kurulabilir ve uluslararası yaşamdaki uygun yerlerini alabilirlerdi. Ayrıca 3 büyük devlet eski Almanya taraftarı 5 ülkenin uluslararası yasal statülerinin benzer olduğuna ve barış anlaşmalarından sonra bunların BM'e kabul edilmesine yardıma karar verdiler.

BM'e girmek isteyen bir devlette aranan koşullar BM Tüzüğünde sıralanmıştır (Madde 4, 1. paragraf). BM'in temel amacı olan uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ilkesi ışığında, başlıca ön koşul üye olmak isteyen devletin barışsever bir devlet olmasıydı. Moskova Konferansında formüle edilen ve Tahran Konferansı bildirgesinde de bahsedilen ilke, tüm demokratik ve barışsever devletlerin örgüt saflarına katılabileceğiydi.

Bu Tüzük özel niteliği olan uluslararası bir anlaşmaydı. Örgütün üyesi olmak isteyen her devletin tüzüğün her maddesinin yerine getirilmesi sorumluluğunu yüklenmesi gerekiyordu. Ayrıca örgüt, üye olmak isteyen devletin bu sorumlulukları yerine getirebilecek durumda olup olmadığına karar verebilirdi. Böylece resmen bu sorumluluklarını yüklenmediğini söyleyen ancak yerine getiremeyecek devletlerin BM'e alınmaması sağlanıyordu.

Yeni bir üyenin kabul usulü Tüzükte belirlenmiştir (Madde 4, 2. paragraf). Yeni bir üye «Güvenlik Konseyinin teklifi üzerine Genel Kurul'un kararı» sonucunda kabul edilir. Güvenlik Konseyinin teklifi gerekli koşuldur ve bunun nedeni bellidir. Tüzükte Güvenlik Konseyi'nin BM'nin başlıca organlarından biri olduğuna (Madde 7, 1. paragraf) ve «uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması» ile yükümlü olduğuna işaret edilmiştir. BM'in bileşimi onun temel görevi olan dünyada barışın korunması görevinin yerine getirilmesiyle ilgilidir. Güvenlik Konseyi'nde üye olmak isteyen devletin barışçı niteliğini değerlendirebilecek organdır ve tüm bunlar Güvenlik Konseyi'nin yeni bir üyenin kabulü konusundaki yerini belirler.

BM Tüzüğü'nün koşulları dikkate alınırsa, Bulgaristan'ın, savaşın bitişinden hemen sonra örgüte katılmak için ısrar ettiği sıralarda gerekli koşullara sahip olduğu söylenebilir. 26 Temmuz 1944'de Bulgaristan, uluslararası yerini sağlamlaştırmak ve diğer bağımsız ve barışsever ülkeler arasındaki haklı yerini almak için BM Genel Sekreteri Trugve Lie'ye bir mektup göndererek örgüte üye olmak istedi. Dilekçe-de, Bulgar hükümetinin, BM Tüzüğü'nün 4. maddesine uygun olarak «Birleşmiş Milletler Yasasında somutlaşan temel ilkeleri ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin BM üyeliğine alınmasının getireceği sorumlulukları» kabul ettiği belirtiliyordu. BM anlaşmasının temel ilkeleri Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan ilkelerle uyum içinde olduğundan bu sorumlulukları yerine getirmek zor değildi.

Bulgaristan'ın BM'e girmek konusunda ısrar etmeye hakkı vardı. Herşeyden önce Bulgar halkının tarihindeki önemli olaylar Bulgaristan'ın BM ilkelerini benimsediği iddiasını doğruluyordu. Bu önemli olaylar anti-faşist direniş hareketi, Eylül 1944 Ayaklanması ve Bulgaristan'ın Almanya'ya karşı savaşa katılmasıdır. BM'in ortak amacı doğrultusunda savaşın zafere ulaşmasındaki katkısı, daha o sıralarda Bulgaristan'a BM üyesi olma hakkını veriyordu. Ayrıca Potsdam Konferansında da Almanya'nın eski taraftarıyla barış anlaşması imzalandıktan sonra üç müttefik hükü-

metin bu devletlerin BM'e kabul edilmesini destekleyecekleri kararı alınmıştı. Barış Anlaşması imzalandıktan sonra Bulgaristan'ın örgüte kabul edilmesi için hiç bir engel yoktu. 1947 ortalarında, yani BM'e üye olmak için dilekçe verildikten sonra, Bulgaristan, BM üyesi olmayı gerçekten hak ettiğini gösteren birkaç tedbir daha aldı. Herşeyden önce 9 Eylül 1944'te kurulan yönetimin niteliği demokratikti. Vatan Cephesi hükümeti toplumsal, ekonomik, politik yaşamın her alanında demokratik reformları gerçekleştirdi. Yurttaşların temel hak ve özgürlükleri sağlandı. Genel seçimler 18 Kasım 1945 Yasasıyla, tam bir düzen içinde yapıldı. 8 Eylül 1946'da devlet sistemini seçmek üzere bir referandum yapıldı. Bulgar halkının büyük çoğunluğu halk demokrasisi sistemi için oy kullandı. Ayrıca yeni bir Anayasa oylanacaktı ve gerçekten demokratik bir hükümetin temelleri atılacaktı. Yalta Konferansında alınan ve Potsdam Konferansında bir kez daha vurgulanan kararlar Bulgaristan'da uygulanmıştı.

Bulgaristan'ın BM'e gönderdiği dilekçede BM tüzüğünü benimsediği ve örgüte alınmak için gerekli önkoşulları yerine getirdiği açıktı. BM'e kabul edildikten sonra Bulgaristan'ın üzerine düşen sorumlulukları yüklenip yüklenemeyeceğini de değerlendirecek olanlar Güvenlik Konseyi ve Genel Kuruldu.

Bulgaristan'ın dış politikası 9 Eylül 1944'ten sonra köklü değişiklikler geçirmişti. Vatan Cephesi'nin dış politikasında yönlendirici ilke, Bulgar halkının hayatı çıkarları ve ulusal bağımsızlıkla devlet egemenliğinin sağlanmasıydı. Demokratik halk devriminin zaferinden hemen sonra Georgi Dimitrov bunu şöyle açıklamıştı: «Yeni Bulgaristan'ın politikası tüm barışsever ve demokratik halklarla barış, dostluk ve işbirliği politikasıdır. Bulgaristan San Fransisko'da temelleri atılan barış ve güvenliği garantileyecek uluslararası örgütü yürekten destekler». 26. Olağan Ulusal Meclisin 1. oturumunda Naibler Heyeti de bunu vurgulamıştı: «Bulgaristan, tüm demokratik devletlerle ve özellikle Slav'larla dostluk ve barış politikası izliyecek ve Balkanlar'da ve tüm dünyada barışın kurulması için gösterilecek çabalarla işbir-

liği içinde olacak.» Dış politika alanında yapılacak görevler Vatan Cephesi'nin 1945 parlamento seçimleri bildirgesinde sıralanmıştı. Bu görevler şöyleydi: «barışsever uluslar ailesinde değerli bir yer kazanmak, BM'in San Fransisko Konferansı'nda kabul edilen dünya güvenliği bildirgesine girmek, Rus halkıyla dostluk, diğer Balkan uluslarıyla dostluk ilişkileri ve işbirliği, İngiltere, ABD, Fransa ve tüm barışsever ulusların demokratik halklarıyla dostluk, eşitlik ilkesi temelinde tüm Slav halklarıyla işbirliği ve dostluk.»

Bulgaristan kalıcı bir barış, uluslararası anlayış, kendinin ve diğer tüm ülkelerin devlet egemenliğinin tanınması yolunda çalıştı. Böylece, Bulgaristan dış politikasının temel ilkeleri BM Tüzüğü'nün temel ilkeleri olan tüm üyelerin eşitliği, uluslararası anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü, uluslararası ilişkilerde kuvvet tehdidinden veya kuvvet kullanmaktan kaçınmak gibi ilkelerle uyum içindeydi.

Bulgaristan, ABD ve İngiltere ile normal ilişkiler kurmayı gerçekten istiyordu. Savaş sırasında, faşist Bulgar hükümeti bu ülkelere savaş ilân ettiği zaman Vatan Cephesi anti-faşist direniş hareketinin yardımıyla Bulgar halkının ABD ve İngiltere halklarıyla dayanışmasının örneğini binlerce hayat pahasına vermişti. Savaş sonrası dönemde de iyi ilişkiler kurmak isteği birçok hükümet dokümanında ve politikacıların konuşmalarında belirtilmişti. Ulusal Meclis'teki bir konuşmasında Georgi Dimitrov «Vatan Cephesi'nin dış politikası, Büyük Batı demokrasileriyle — İngiltere ve ABD ile — dostluk ilişkileri kurmaktır» dedi. Ulusal Meclis'in ilk oturumunda Naibler Heyeti de bunu vurgulamıştı. «İngiltere ve ABD demokrasilerine her zaman derin saygı besleyen Bulgar halkının iradesini uygulayan hükümet, bu büyük ülkelerle tam bir dürüstlük ve işbirliği politikasını izlemek için hiçbir çabadan kaçınmaz.» BKP Merkez Komitesi'nin 9. genişletilmiş toplantısında, Trajko Kostov şöyle diyordu: «Özgürlük ve bağımsızlığımızı ve iç işlerimizde bağımsızlığımızı kararlılıkla savunurken, özellikle ABD ve İngiltere ile aramızdaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya ve karşılıklı anlayışı sağlamaya her fırsatta çalışacağız». Bulgaristan, BM

Tüzüğü'nün tüm dünyada barış için tek doğru, yararlı ve normal ilişki olarak tanıdığı karşılıklı saygı, devletlerin bağımsızlığı ve egemenliğine saygı ve iç işlerine müdahale etme gibi ilkeler çerçevesinde, ABD ve İngiltere ile ilişkiler kurmak istiyordu.

Bulgaristan'ın izlediği dış politika, ülkenin uluslararası yerini sağlamlaştırmaktan öte, tüm ulusların çıkarları ve barışın korunması ideali ile de uyum içindeydi. «Ulusal dış politika, SSCB, ABD ve İngiltere ile anti-Nazi savaşın zaferini sağlayan ve savaştan sonra barışın kurulmasını garanti altına alan işbirliğinin genişletilmesi gerekliliğini dikkate alır» diyordu Georgi Dimitrov. Büyük devletlerin eylem birliği, BM'in temel taşlarından biridir ve BM'in uluslar arasında dostluk ilişkilerini gerçekleştirmesi ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin sorunların çözümlenmesinde dostluk ilişkilerinin kurulması için somut bir garantidir (Madde 1). Böylece Vatan Cephesi'nin SSCB, ABD ve İngiltere ile dostça ilişkiler kurma politikası da BM ilkeleriyle uyum içindeydi.

Bulgaristan, büyük devletlerle ve tüm demokratik halklarla dostluğu ve uluslararası sorumlulukların yerine getirilmesini amaçlayan barışçı bir dış politika izliyordu. Bulgaristan bir ateşkes anlaşması da imzaladı. Anlaşmanın getirdiği yükümlülüklerin çoğunu imzalamadan önce uygulamaya başlamıştı. Bulgar Dışişleri Bakanının, Müttefikler Denetim Komisyonuna yazdığı ve Bulgaristan'ın ortak savaş veren bir ülke olarak tanınmasını istediği bir mektupta vurgulanan şu gerçek, bu açıdan önemliydi: «Bulgaristan bağlılık içinde yerine getirdiği ateşkes koşullarını Almanya'ya karşı ortak zaferde doğru katkıda bulundukları için uyguluyordu. Bu zaferde askerlerinin kanıyla, birliklerinin çalışmalarıyla ve Ateşkes Anlaşmasının öngördüğü savaş malzemelerini sağlama-sıyla Bulgaristan'ın payı vardır».

Ayrıca, Bulgaristan diğer devletlerle ilişkilerini adım adım geliştiriyordu. Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkiler kurulmuştu. Buna ilişkin Sovyet bildirisi şöyleydi: «SSCB hükümeti, Bulgaristan'ın 9 Eylül 1944'ten sonra Birleşmiş Mil-

letler'in yanında Almanya'ya karşı savaşta aktif bir yer almasının ve Bulgar halkının kendi mücadelesiyle Almanya'nın yenilmesine katkısını yapmasının ışığı altında ve Ateşkes Anlaşmasıyla kendisine verilen sorumlulukları bağlılıkla yerine getirdiği gerçeğini dikkate alarak Bulgaristan'la diplomatik ilişkileri yeniden kurmaya karar vermiştir». ABD'ye bir politik temsilci atandı, İtalya, Arnavutluk, Macaristan, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Mısır'la diplomatik ilişkiler kuruldu ve Fransa'yla yenilendi. Bulgar hükümeti Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlığını tanıdı ve bu iki devletle diplomatik ilişkiler kurma isteğini belirtti. Faşist İspanya ile diplomatik bağlar koparıldı. SSCB ile bir, Romanya ile iki ticaret anlaşması imzalandı.

Ülkenin politik yaşamında ve dış politikada uygulanan ve BM ilkeleriyle tam bir uyum içindeki demokratik reformları dikkate alan Bulgar hükümeti ve halkı Bulgaristan'ın BM'e kabul edileceği inancı içindeydiler. Ayrıca Bulgaristan'ın BM'e girmesi hem Balkanlar'da, hem de dünyada barışın sağlanmasına katkıda bulunacaktı.

Bulgaristan'ın üyelik için müracaatı Güvenlik Konseyi'nin 21 Ağustos 1947 oturumunda tartışıldı. Bulgaristan'la hemen hemen aynı sıralarda Romanya, Macaristan, İtalya ve Finlandiya da üye olmak için başvurmuştu. Bu 5 ülkenin uluslararası yasal statüsü hemen hemen aynıydı, onun için bunların müracaatlarının birlikte incelenmesi de bunun mantıklı bir sonucuydu. Polonya temsilcisi bu yolda bir öneri yaptı. ABD daha önce başka ülkelerin aynı zamanda BM'e kabul edilmesi önerisini getirmiş olmasına karşın, bu oturumda reddetti.

Müracaatlar ayrı ayrı tartışılıp oylandı. Bulgaristan'ın başvurusu reddedildi. ABD, İngiltere ve bunlara bağlı olarak tavır alan ülkelerin, Bulgaristan'ın kabul edilmesine karşı getirdikleri nedenler uluslararası gelişmelere ve o ülkelerin iç durumlarına bağlı olarak farklıydı.

ABD temsilcisi, Bulgar hükümetinin yasal ve demokratik niteliğine karşı çıktı ve bir komünist azınlığın iktidarı ele geçirip bir diktatörlük kurduğunu iddia etti. Oysa, ülkenin tüm ekonomik, politik ve toplumsal yaşamında gerçekleştirilen köklü reformlar sistemin demokratik niteliğinin bir kanıtıydı. Ayrıca ABD ve İngiltere hükümetleri bu (yasal olmayan) hükümetle bir barış anlaşması imzalayıp onu tanımışlardı.

Genel Kurul'da ve Güvenlik Konseyi oturumlarında Amerikan ve İngiliz temsilcileri Bulgar hükümetinin sadece komünistlerden oluştuğunu iddia ettiler. Oysa o sırada hükümet 10 BKP üyesi, 5 BÇB temsilcisi, SDPF temsilcisi, 2 Zveno Birliği temsilcisi ve 1 bağımsızdan oluşuyordu ve komünistler hükümette çoğunlukta bile değildi.

Genel Kurul'un ikinci oturumunda (1947 Sonbaharı) Bulgaristan'a karşı yeni suçlamalar getirildi. Bu suçlamalardan biri Bulgaristan'ın Yunan partizan savaşçılara maddî ve manevî yardım yaptığı ve böylece Yunanistan'da iç savaşın sürmesine sebep olduğu iddiasıydı. Ayrıca Bulgaristan'ın Yunanistan'la aralarındaki sorunları çözümlemeye ve diplomatik ilişki kurmaya isteksiz olduğu ileri sürüldü. Bu bir temele dayanmayan suçlamalar sonucu Bulgaristan'ın örgüte üye olma isteği bir kez daha reddedildi.

Bulgaristan'ın Yunanistan'a ilişkin politikası neydi gerçekten? Yunanistan'daki iç savaşın gerçek nedeni Monarşik faşist rejim ve bu rejimi destekleyen İngiliz birlikleriydi. Faşizme karşı mücadelede birçok zarara uğramış olan Yunan halkı özgürlük istiyordu ama ülkenin egemenliğini de kaybettiğine şahit oluyordu bu arada. ABD ve İngiltere'ye, halk demokrasilerine ve Sovyetler Birliği'ne karşı kullanmak için stratejik konumu nedeniyle, Yunanistan gerekliydi. Bu gerçek, «Truman Doktrini» ile verilen krediler, özel borçlar ve bu ülkede Amerikan ekonomik ve askerî misyonlarının varlığıyla açıkça görülüyordu. Yunan halkı tüm bunlarla uzlaşmak istemiyordu. EAM ve ELAS eylemlerini yaygınlaştırmış ülkenin büyük bir kısmı kurtarılmış ve bölgesel bir demokratik halk hükümeti kurulmuştu.

Yunanistan'da, demokratik örgütler, izlenmesi gerekli yolu gösterdiler. Yabancı istilâsından kurtulmuş olarak, EAM dahil tüm siyasî partilerin oluşturacağı bir hükümet kurarak ve daha sonra serbest seçimleri gerçekleştirerek, halkın kendi geleceğine kendisinin karar vermesi olanağının sağlanmasını istediler. Tüm bunlar Yalta Konferansı kararlarına uygun isteklerdi. Sovyet temsilcisi Güvenlik Konseyi'nde İngiliz birliklerinin Yunanistan'dan çekilmesi sorununu getirdi (13 Aralık 1946). Ancak ABD ve İngiltere'nin desteğiyle Yunan hükümeti Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluğu ülkede bir iç savaş yaratmak isteği ve Yunanistan'ın kuzey sınırlarında olaylar provoke etmekle suçladı. Güvenlik Konseyinden bu üç ülkeye karşı gerekli tedbirlerin alınmasını istedi.

Güvenlik Konseyi'nin 19 Aralık 1946 tarihli bir kararıyla, Yunanistan'ın kuzey topraklarındaki durumu incelemek ve oradaki gergin durumunun nedenlerinin bulmak üzere bir komisyon kuruldu. Bulgar hükümeti barış ve işbirliği politikasını tutarlılık içinde izlediği için bu incelemeden hiç bir rahatsızlık duymadı. Ama Bulgaristan'a yöneltilen suçlamalar Bulgar halkının haklı olarak öfkesini doğurdu. Yurt dışında basılan bir yayında «Bulgaristan'ın SSCB, ABD ve İngiltere temsilcilerinden oluşan Müttefikler Denetim Komisyonu'nun denetiminde olduğu» belirtiliyordu ve «Bulgaristan'daki Müttefikler Denetim Komisyonu'nun, Yunanistan'ın iddia ettiği eylemler niteliğinde hiçbir olaya ait delil görmediği» belirtildi.

Bulgar hükümeti, Soruşturma Komisyonu'na tam bir kolaylık sağladı. Kendi temsilcilerini Yunanistan'a gönderdi ve Komisyon'un şahit olarak gösterdiği herkesin sorgusuna izin verdi. Bulgar topraklarında da bazı incelemeler yapıldı. Hükümet Komisyon'a Yunanistan'dan sığınanların Berkovica şehrindeki kampına gitmesini önerdi, ama Komisyon temsilci göndermedi. Yunanistan'daki çalışmaları sırasında Komisyon, EAM, ELD, Sosyalist Parti, sendika liderleri, Liberal Parti sol kanat temsilcileri, çeşitli komiteler ve kişileri dinledi. Bunların konuşmaları, Yunanistan'daki olayların ve

mücadelenin nedeninin ülke içi nitelikte olduğunu gösterdi. Partizan hareketi, Yunan halkının ülkenin bağımsızlığı ve bir Cumhuriyet kurulması için mücadelesinin ifadesiydi. Yunanistan'daki huzursuzluğun temel nedeni İngiliz Silâhlı Kuvvetlerince desteklenen monarşik-faşist rejimin terörüydü.

Komisyon Bulgaristan'a yapılan suçlamalar üzerinde hiçbir delil bulamadı. Bu nedenle Yunan temsilcileri Komisyonu saptırmak ve görevlerini yerine getirmesini engellemek için çaba gösterdiler. Yunan temsilcilerinin teklifiyle, Komisyon'daki Amerikan temsilcisi Etbridge, Bulgaristan ve Yugoslavya'nın Ege Makedonyasında, burayı Yunanistan'dan koparmak amacıyla, karışıklıklar çıkardıkları konusundaki Yunan iddiasının incelenmesinde ısrar etti. Sovyet temsilcisi Yavrishchev bunun Komisyon'un görevleri içine girmediğini belirtti ve böylece bu çaba boşa çıkarıldı. Lavrishchev inceleme usulünü de eleştirdi ve Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Arnavutluk'un Yunan hükümeti konusundaki şikâyetlerinin de incelenmesi gerekliliğini belirtti.

Güvenlik Konseyi'nin 18 Nisan 1947 tarihli kararıyla, rapor için gerekli malzemeyi toplayan İnceleme Komisyonu 29 Nisan 1947'de Selânik'te yedek üyelerden oluşan bir temsilci grup oluşturdu. Bu yedek grup Güvenlik Konseyi'nde raporun tartışılması bitinceye dek çalışacaktı. Ama yedek grubun oluşturulma biçimi ve buna verilen yetki Güvenlik Konseyi'nin kararı doğrultusunda değildi. Herşeyden önce yedek grubun Komisyon'un tüm işlevlerini otomatik olarak yüklenerek böylece aynı çizgide ikinci bir Komisyon olmaması gerekirdi. İkinci olarak BM tüzüğünün 32. maddesi gereğince Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk anlaşmazlığa taraf olan ülkeler olarak Güvenlik Konseyi görüşmelerine (oy verme hakları olmadan) katılıyorlardı. Ama İnceleme Komisyonu yedek gruba yetkilerini ve işlevlerini devrederken bu üç ülke alınmamış ve böylece Güvenlik Konseyi'nin kurduğu düzene uyulmamıştı. Sovyet temsilcisi Andrey Gromyko Güvenlik Konseyi oturumlarından birinde buna ilişkin olarak şöyle konuştu : «Komisyon Yunanistan sorununun tartışılması için doğru usulden sapmış ve BM Örgütü Tüzüğünde

öngörülen düzene uymayan bir yol seçmiştir kendine.»

Hiçbir gerçek delil bulunamamış olmasına karşın, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk raporda Yunanistan'daki karışıklıkların ve sınırlardaki olayların suçlusu olarak gösteriliyordu. İnceleme Komisyonu'nun büyük çoğunluğu kendi kararlarını kabul ettirmeyi ve dikkatleri Yunanistan'daki iç savaşın ve sınırlardaki olayların gerçek nedenlerinden saptırmayı başarmışlardı. Bu delegelerin taraf tutucu tavırları, BM prestijini sarsıcı bir tavidir. Ayrıca gerçeği saklama çabası iç savaşın sürmesine yardım etti ve Balkanlar'da barışın kurulmasına katkısı olmadı.

Aynı şekilde Komisyon üyelerinin çoğunluğunun Güvenlik Konseyi'ne yaptığı öneriler olayların gerçek durumunu ve incelemede elde edilen sonuçları yansıtmıyordu, gerçeklere ve dökümanlara uymuyordu. Yunanistan'la bu üç devlet arasında anlaşmaların imzalanması ve Güvenlik Konseyi'ni temsil edecek bir sınır komisyonunun kurulması kararı bu devletlerin karşılıklı ilişkilerinde egemenlik haklarını sınırlandıracaktı.

Komisyon'un çalışmalarından şu sonuçlar çıkarılabilir: 1) Komisyon'un uyguladığı yöntem doğru bir yaklaşım sağlamadı ve Komisyon'un bir araştırma organı olarak değil de suçlama organı olarak çalıştığı bir ortama yol açtı. 2) Gerçekleri olduğu gibi, saptırmadan ve politik düşüncelerin etkisinde kalmadan sunma ilkesine inceleme sırasında uyulmadı. 3) Toplanan veriler Bulgaristan, Arnavutluk ve Yugoslavya'yı suçlayacak veriler değildi. Ayrıca Komisyon üyelerinin çoğunluğu Yunanistan'daki ve Balkanlar'daki duruma gerçek neden olan Yunan hükümetinin çalışmalarını gösteren gerçekleri kasıtlı olarak sakladılar. Sovyet temsilcisi ikinci BM oturumunda «Yunan sorunu üzerinde Komisyon çoğunluğu ile hazırlanan raporun çelişkilerle dolu olduğunu ve o çoğunluğun çıkardığı sonuçların kasıtlı olduğunu kanıtlamak zor değildir» dedi.

Güvenlik Konseyi'ne söz konusu raporun ayrıntılı bir incelemesini veren raporunda Bulgar temsilcisi Nisim Mevorah «Bulgaristan'a yapılan suçlamalardan tek kanıtlanmış olanı

Bulgaristan'ın ülkesine sığınan Yunan yurttaşlarına sıhhi yardım yapması ve sığınacak yer vermesidir. Bu Yunanlıların arasında kadınlar ve çocuklar ve bir kısım partizan vardır» dedi ve partizanların silâhlarının Bulgar yöneticiler tarafından alındığını ve Yunanistan'a dönmelerinin yasaklandığını belirtti.

Yapılan önerilerden sadece ikisini kabul etti Bulgar hükümeti. Bu öneriler Balkanlarda iyi dostluk ilişkilerinin kurulması yolunda adımlar atmak ve sınır anlaşmalarının imzalanması için görüşmeleri başlatmaktı. Sınırdaki sürekli bir komisyonun kurulması Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk için bir tehlike olacaktı. Nisim Mevorah Balkanlar'daki barışın, Yunanistan'daki yabancı birlikler nedeniyle tehlikeye olduğunu ve Yunan hükümetine yabancı desteğinin yapılmamasının gerektiğini vurguladı. «Böyle bir durumda, Yunan İç Savaşı yakında bitecek, Yunanistan'da durum sakinleşecek ve komşularıyla işbirliği yapmaya hazır olacaktır» diyordu.

Güvenlik Konseyi'ndeki İngiliz ve Amerikan temsilcileri raporda yapılan suçlamaları kullanarak Bulgaristan'ın BM'e kabul edilmesine karşı direndiler. Ayrıca ABD ve İngiltere, Sovyetler Birliği'nin Balkanlar'daki durumu normalleştirmek yolundaki önerisine uygun tedbirler almadılar ama, kendilerine bağlı devletlere olumsuz yönde baskı yaptılar. 21 Ekim 1947 tarihli BM Genel Kurul kararının yardımıyla Özel Balkan Komisyonu adıyla ikinci bir Komisyon kuruldu. Bu Komisyon'un başkanlığı Selânik'teydi ve bazı alt komisyonlar sınır bölgelerinde çalışacaktı. Ana görevi Güvenlik Konseyi'nin önerilerinin uygulanmasını izlemek ve dört devlete bu konuda yardım etmektir. Ayrıca Genel Kurul söz konusu Komisyon'a BM üyelerini olağanüstü bir toplantıya çağırma yetkisi verdi. Komisyon'un Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk topraklarında çalışma hakkı da vardı.

Balkan Komisyonu yasalara aykırı bir organdı. Bu Komisyon'un görevlerini yapması demek Balkan devletlerinin içişlerine karışmak demektir. Bu egemen devlet başka devletlerin organlarının denetimi altına giremezdi. Komisyon'un

kurulması BM'in egemenlik, eşitlik ve devletlerin içişlerine müdahale edilemezliği ilkesiyle çelişiyordu (2. madde, 7. paragraf). Balkan Komisyonu'na verilen görevler Genel Kurul'un kararında belirtilen yedek inceleme organının görevlerini aşıyordu. BM Tüzüğüne ve örgütün ilkelerine aykırı olduğu için SSCB bu Komisyona temsilci göndermedi.

Bulgar hükümeti bu yasa dışı organla işbirliği yapmamakta ve BM Genel Kurulu'nun teklifine rağmen temsilcilerinin Bulgar topraklarına girmesine izin vermemekte haklıydı. Amerikan ve İngiliz temsilcileri Bulgaristan'ın bağımsızlığını ve egemenliğini koruduğu gerçeğini kabul etmeyecek BM Tüzüğü'nün kurallarına ve ilkelerine uymamakla, Yunanistan'a ve diğer BM üyesi ülkelere karşı düşmanca bir tavır içinde olmakla suçladılar.

Balkan Komisyonu Genel Kurul'a iki rapor verdi (Birincisi 30 Haziran 1948, ikincisi 10 Eylül 1948). Komisyon Bulgar temsilcilerinin çalışmaların her aşamasında yer almasına izin vermedi. Bu gerçeğe karşın Bulgar hükümeti BM Politik Komitesi önünde kendi görüşlerini belirtmeyi ve kendisine yöneltilen suçlamaları nasıl değerlendirdiğini anlatmayı uygun buldu. Bulgar temsilcisi Todor Vladigerov Komisyon'un raporunu ayrıntılı olarak eleştirdi. Herşeyden önce Bulgaristan Yunan partizanlara yardım etmekle suçlanıyordu. Ülkede demokratik Yunanistan'ın dostlarından oluşan bir dernek vardı, para ve gıyecek toplanıyordu, bunlar doğrudu. Ama bu çalışmalar Bulgar Kızıl Haçı'nın elindeydi ve toplanan para ve gıyecek göçmenler içindi, partizanlar için değil. Ayrıca Komisyon'un suçladığı gibi partizanlara sığınak verildiği ve sıhhi yardım yapıldığı durumlar oluyordu. Ama Bulgar yetkilileri uluslararası yasalara uyarak bunların silâhlarını alıyor ve partizanları ülkenin iç kesimlerine geçiriyorlardı. Sıhhi yardım verilmesine gelince, Bulgar hükümeti, bunu her uygar ülkenin insanlık görevi olarak değerlendiriyordu. Bulgaristan'ın partizanlara izin vererek Yunanistan'a gitmelerine yardım ettiği suçlaması hiçbir güvenilir delille kanıtlanmamıştı.

Bulgaristan, «Yunanlı çocukları kaçırmak»la suçlanıyor-

du ve Yunanistan'la diplomatik ilişkilerin kurulmamasına ilişkin suçlamalar yapılyordu. 2 412 Yunanlı çocuğa sığınacak yer sağlanmıştı, bunlardan 550'si altı yaşından küçük, 1 862'si ise 6-14 yaşları arasında çocuklardı. 12 yurda yerleştirilen bu çocuklar Yunanlı özel öğretmenlerin denetimi altındaydı. Ancak yapılan bu çalışmalar suç olamazdı.

Diplomatik ilişkilerin kurulmamasının nedeni ise Yunan hükümetinin Bulgaristan'dan partizanlara yardım etmeyeceği konusunda garanti istemesiydi. Bu bir provokasyondur, çünkü Bulgar hükümeti bu koşulu kabul ettiği anda, sınırlardaki olaylar konusunda kendisine yapılan tüm suçlamaları göğüslemek zorunda kalacaktı. Ayrıca daha 1946 Martı'nda Bulgar hükümeti Müttefikler Denetim Komisyonu'na başvurarak Bulgar-Yunan sınırını 1931 şekliyle gerçekleştirmek çalışmaları için hazır olduğunu belirtmiş ve Yunan hükümeti bu öneriyi pratikte uygulamak yolunda hiçbir çaba harcamamıştı.

Balkan Komisyonu'nun kasıtlı raporlarına karşın Bulgar hükümeti ülkenin egemenlik haklarına ve prestijine el uzatılmadığı sürece Komisyon'a istediği yardımı vermeye istekliydi. Bulgaristan üzerinde denetim kurmaya kadar varan müdahalelere cesaretle karşı koydu. Todor Vladigerov bir kez daha BM'nin amaçlarının başarılması yolunda işbirliğine hükümetin her zaman hazır olduğunu belirtti, çünkü Bulgaristan Balkanlar'da kalıcı bir barışın sağlanmasını arzuluyordu. Ülkenin ulusal çıkarları da komşu devletlerle normal ilişkilerin kurulmasını gerektiriyordu.

Balkan Komisyonu'nun raporlarını kasıtlı ve dayanağı olmayan bir rapor olarak gören sadece Bulgar hükümeti değildi. Genel Kurul'un üçüncü oturumunda konuşan Sovyet delegesi şöyle diyordu: «.. Balkan Komisyonu Genel Kurul'un kendisine vermediği, yetkisi dışındaki işlerle uğraşiyor. Böylece Komisyon'un, 21 Ekim kararına aykırı olarak, bir inceleme organının işlevlerini yüklediği gerçeğini görmemiz gerekir. Ama Komisyon bu tür görevler için hazırlanmamış olduğu, yeterli deneyimi ve böylesine sorumlu bir iş için gerekli araştırma örgütü olmadığı için büyük hatalar yapması

doğaldır. Tüm bunlar çalışmalarının hiçbir değeri olmadığını gösterir.»

Hiçbir itibarı kalmayan Balkan Komisyonu 7 Aralık 1951'-de dağıtıldı, yerine Balkanlar için bir Alt Komisyon kuruldu (7 Aralık 1951 tarihli Genel Kurul kararıyla). Alt Komisyon'un kurulması sırasında Bulgar hükümeti BM Sekreterliği'ne 7 Mart 1952 tarihli bir bildirge gönderdi. Bu bildirgede, Alt Komisyon'un kurulması çalışmalarının Yunanistan ve Türkiye'yi SSCB ve halk demokrasilerine karşı askerî üsler haline getirmeyi plânlayan ABD ve İngiltere hükümetlerinin saldırgan politikalarını gizlemeyi amaçladığı belirtildi. «Tüm bunların ışığında, Bulgar hükümeti, yeni bir Balkan Alt Komisyonu kurulmasını ABD emperyalizminin BM görünümüne bürünerek Balkanlar'a girmesi ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti de dahil tüm Balkan devletlerine el uzatması amacıyla BM tüzüğüne karşı gelinmesi olarak değerlendirdiğini açıklar.»

'Balkan Komisyonu'nun ve Alt Komisyonun doğru olmayan raporlarına dayanarak, Bulgaristan Yunanistan'a karşı saldırganlıkla suçlanıyordu. Yunan sorunu böylece ABD ve İngiliz planlarında önemli rol oynadı. Bu sorunu demokratik halk cumhuriyetlerine ve özellikle Bulgaristan'a ilişkin politikalarında silâh olarak kullandılar. Onlar için bu sorun, Bulgaristan'ın BM'e girmesine karşı çıkmak için gerekli «nedenler»in kaynağıydı. Genel Kurulun ikinci oturumunda Sovyet delegesi sorunu tam bir açıklıkla formüle etti: «Yunan sorunu sınır olaylarına ve hatta Yunanistan'ın Kuzey komşularıyla olan ilişkilerine ilişkin bir sorundan çok daha önemli ve geniştir. Bu sorun çözümleri dünya çapındaki sorunların çözümüne bağlı bir yüksek politika sorunudur.»

* * *

Genel Kurulun üçüncü oturumunun başlangıcından önce Bulgar Hükümeti BM Genel Sekreteri Trygue Lye'ye yeni

bir mektup gönderdi. Müracatını yenilediği bu mektupta, Bulgar Hükümeti, «Örgüt tüzüğünde formüle edilen tüm ilke-leri ve üye olduktan sonraki sorumlulukların tümünü kabul ettiğini» bir kez daha belirtti. Önceki başvurmalarında olduğu gibi Bulgar halkının faşist Alman istilâsına karşı mücadelesinin oynadığı rol vurgulandı. Irk, ulus ve din farkı gözetmeden tüm Bulgar Vatandaşlarının demokratik hak ve özgürlüklerini garanti altına alan Yeni Anayasanın kabulüyle ülkenin demokratik gelişimindeki ilerleme belirtildi. Bunların dışında: «Barış anlaşmasının getirdiği askeri, ekonomik ve diğer büyük sorumlulukları Bulgaristan uyguladı ve halâ uyguluyor. Bulgaristan'ın güney sınırında bir askeri tehlike sürdüğü sıralarda bile Bulgaristan silâhlı kuvvetlerini Barış Anlaşmasının öngördüğü düzeye indirdi.» Hükümet Bulgaristan'ın bir Barış Anlaşması imzaladığını ve bu anlaşmayı imzalayan büyük devletlerin Anlaşmanın Önsözünde Bulgaristan'ın BM'e girmesini destekleme sorumluluğunu yüklen-diklerini hatırlattı. Bulgaristan'ın halâ BM üyesi olmaması onun BM ve BM organlarıyla olan ilişkilerinde zorluklara yol açıyor ve Balkanlar'da kalıcı bir barışın gerçekleşme-sini önlüyordu.

Bulgaristan'ın birinci ve ikinci başvuruları arasındaki dönemde izlediği dış politika Bulgaristan'a karşı yapılan suçlamaların saldırganlık niteliği taşıdığını ve BM'e saygı-sızlık olduğunu gösterdi. Vatan Cephesi İkinci Kongresi'nde Georgi Dimitrov buna işaret ediyordu. «Vatan Cephesi'nin politikası ırkçı bir politika değildir, Avrupa'nın ve Dünya-nın çeşitli bloklara bölünmesini amaçlamıyordu. Tüm barış-sever, demokratik halklara evrensel barışı ve bu halkların ulusal bağımsızlık temelinde ve BM örgütü ilkelerine uygun olarak maddi ve manevi ilerlemelerini sağlamak için işbir-liğini amaçlayan demokratik ve ilerici bir politikaydı.» Bul-gar hükümeti çalışmalarında bu politikaya bağlılığını gös-terdi. 1948 ortalarına dek Yugoslavya, Arnavutluk, Roman-ya, Macaristan, SSCB, Çekoslovakya ve Polonya ile dostluk işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşmaları imzalanmıştı. Bul-

garistan diğerk devletlerle de bu tür anlaşmalar yapmaya hazırđı.

İmzalanan bu anlaşmalar BM tüzüğünün istekleri ile uyum içindeydi. Bölgesel anlaşmalardı (Madde 52, paragraf 1), amaçları anlaşmayı imzalayan ülkeler arasında dostluk ilişkilerini güçlendirmekti (Madde 1, paragraf 2). Tüzük bir saldırı halinde tek tek ya da kollektif korunma hakkını vazgeçilmez bir hak olarak görüyordu (Madde 51). Anlaşmalar sadece politik ve askeri işbirliğini (Tüzüğün belirttiğı durumlarda) değıl, aynı zamanda kültürel ve ekonomik işbirliğini de öngörüyordu (Madde 1, paragraf 3). Tüm anlaşmalarda BM Tüzüğüne uygun hareket edileceğı, BM ilkelelerine uygun olarak imzalanan anlaşmaları uygulayacakları ve barışı engelleyen her türlü saldırganlık hastalığını engellemek yolundaki adımları anlaşmayı imzalayan devletlerin destekleyecekleri belirtiliyordu.

Bulgar hükümetinin demokratik iç politikası ve barışçı dış politikasına karşın, ABD ve İngiltere Bulgaristan'ın BM'ı kabul edilmesini engellemek yolunda her türlü yolu denediler. Genel Kurul'un üçüncü oturumunun ikinci yarısında (Şubat - Nisan 1949) ABD ve İngiltere temsilcileri, Macaristan ve Bulgaristan'ı, vatandaşlarının hak ve özgürlüklerine ilişkin barış anlaşması maddesini uygulamamakla suçladılar. Bu saldırılarda diğerkleri gibi bir temele dayanmıyordu. Ama bu gerçeğe karşın Genel Kurul sorunun dördüncü oturuma ertelenmesine karar verdi. Bu oturumda Romanya da «suçlu» devletler arasına girdi. ABD ve İngiltere emperyalistleri Barış Anlaşmalarını böylece bu devletlerin iç işlerine karışmak için kullandılar.

ABD Hükümeti 23 Eylül 1948 ve 2 Nisan 1949 tarihlerinde Bulgar Hükümetine birer nota gönderdi. Bunlar, Bulgaristan'ı barış anlaşmasının 2. ve 12. maddelerine karşı hareket etmekle suçluyordu. Benzer içerikli bir nota da İngiliz Hükümeti tarafından gönderildi. Barış Anlaşmasının ikinci maddesi Bulgaristan'ın, dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeden tüm vatandaşlara insan hakları ve temel özgürlüklerini kullanma hakkını vermekle yükümlü kılıyordu.

Tüm bu hak ve özgürlükler Anayasa ile Bulgar halkına verilmiş ve garanti altına alınmıştı. Irk ayırımı yasalarla yasaklanmış, kadınlara eşit haklar tanınmıştı. Her din ve mezhep için özgürlük sağlanmıştı ve azınlıklara kendi dillerinde eğitim yapma olanakları getirilmişti. Basın ve konuşma özgürlüğü gerçekleştirilmişti. Bulgar halkının büyük çoğunluğunu kapsayan birçok mesleki, ekonomik, politik, kooperatif, kültürel ve spor örgütleri kurulmuştu. Bunların toplantı düzenleme özgürlüğü vardı ve her Bulgar vatandaşının bu toplantılarda konuşma hakkı vardı. Şimdiye kadar görülmemiş ölçüde gazete ve dergi basılıyordu, Ancak halka ve devlete karşı hiçbir suç işlenmesine izin verilmiyordu. Barış Anlaşmasının ikinci maddesinde formüle edilen özgürlük ve haklar, ihanet, casusluk gibi suçların işlenmesi yolundaki «hak ve özgürlükler» olarak yorumlanamazdı. ABD hükümetinin suçlamalarındaki örnekler devlete karşı bu tür suçlar işleyenlerin cezalandırılmasıydı. Bulgar hükümeti yalnız bu suçları işleyen kişi ve örgütleri ülkenin yasaları çerçevesinde cezalandırıyordu.

O sıralarda mahkeme edilen Tsar Krum, Tarafsız Subay, Askeri Birlik gibi örgütler ve bunlara bağlı kişiler amacı hükümete karşı terörist eylemler ve planlar düzenlemek olan faşist nitelikli gruplar oluşturmuşlardı. Barış Anlaşmasının dördüncü maddesi ise faşist nitelikte örgütlerin varolmasını engellemeye ilişkindi. Bu faşist örgütler şöyle tanımlanıyordu: BM'e karşı düşmanca eylemler sürdüren ve «halkın demokratik haklarını kullanmasına engel olmayı amaçlayan» politik, askeri ya da yarı-askeri örgütler. Tüm bunlar Bulgar hükümetinin demokratik hakların korunması yolunda aldığı tedbirlerin Barış Anlaşması maddeleriyle uyum içinde olduğunu gösteriyordu. Bu konuda ABD'ye bir nota veren Sovyet hükümeti Bulgar hükümetinin aldığı tedbirlerin Barış Anlaşmasını uygulamaya yönelik olduğunu belirtti.

ABD ve İngiltere'nin Bulgar hükümetine gönderdiği notalar düşmanca ve ülkenin içişlerine karışma amacındaki hareketlerdi. Emperyalist hükümetler böylece BM Tüzüğünü ihlal ediyorlardı. Tüzükte BM Tüzüğü'nün hiçbir maddesinin

BM'e diğerk devletlerin içişlerine karışma hakkını vermediğı belirtiliyordu (52. madde, paragraf 7). Bulgar mahkemelelerinde görülen davalar ise ülkenin içişlerine ilişkin ve hiçbir egemen devlet bunlara başka devletlerin karışmasına izin veremezdi.

Bulgar Hükümeti Barış Anlaşması'nın askeri sorumluluklara ilişkin maddesini de uygulamamakla suçlanıyordu (Madde 9 ve 12). Oysa Bulgar hükümeti barış anlaşması imzalanmadan önce kendi insiyatifiyle ordusunu azaltmaya başlamıştı. 12. madde ile ilgili suçlamalar da aynı şekilde bir dayanağı olmayan suçlamalardı. Bulgar Dışişleri Bakanlığı 12. maddenin koşullarını yerine getirdiğini resmen açıkladı. Buna karşın ABD hükümeti güney sınırlarının incelenmesini istedi. Bu istek hiçbir devlet tarafından yerine getirilemezdi ve ayrıca Barış Anlaşması galip devletlere bu tür haklar getirmiyordu. Ateşkes Anlaşması'nın yürürlükte olduğu süre boyunca bu devletler Bulgaristan'ı denetlediler ve Müttefikler Denetim Komisyonu'nun hiçbir açıklamasında Bulgar Hükümetine bu tür suçlamalar yer almamıştı.

Barış Anlaşması, Anlaşmanın uygulanması ve yorumlanmasında galip devletlere haklar, Bulgar hükümetine ise sorumluluklar veriyordu. 35. maddeye göre SSCB, ABD ve İngiltere'nin Sofya'daki diplomatik unsurları «uzlaşma içinde hareket ederek» Bulgar Hükümetine direktifler, teknik tavsiyeler verme, açıklamalar yapma hakkına; Bulgar Hükümeti ise gerekli bilgiyi verme ve işbirliği sağlama yükümlülüğüne sahiptiler. Ancak bu ülkelerin Bulgar toprakları ya da ülkenin bir bölümü üzerinde kontrol kurabileceklerinden bahsedilmiyordu. Ayrıca SSCB yapılan suçlamaları reddettiğı için ABD'nin tek taraflı yaptığı suçlamalar Barış Anlaşmasının 35. maddesiyle uyuşmuyordu.

Bu üç devlete verilen haklar (madde 35) barış anlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonraki 18 ay için geçerliydi. Bu dönemden sonra ise 36. maddenin koşulları anlaşmanın yorumu ve uygulanması için geçerli olacaktı. 36. madde de üç devletin ortak eylemini öngörüyordu.

30 Eylül 1944 tarihli Bulgaristan'ın BM'e kabülüne ilişkin

bildirgesinde Bulgar Hükümeti ABD hükümetinin tüm suçlamalarını kanıt göstererek reddetti ve ABD'e Barış Anlaşmasını imzalarken aldığı yükümlülüğü hatırlattı. Bulgaristan'ın BM'e girmesine yardım etmekle yükümlü idi ABD. Bulgaristan'a BM üyesi olma hakkını veren temel uygulamalar bir kez daha belirtildi, Bulgaristan'ın BM'e müracaatının kabul edilmemesi sonucu uluslararası ilişkilerdeki yerinin diğer devletlerle eşit olmadığı vurgulandı.

Şubat 1949'da mahkemesi yapılan 15 Protestan papazının davası Bulgaristan'da din özgürlüğü olmadığı, kilise ve papazlara baskı yapıldığı gerekçesiyle kullanıldı. Oysa dini inançlar ve mezhepler serbestti Bulgaristan'da ve her din görevlisinin ve değişik dini inançları olan kişilerin politik hak ve özgürlükleri, dini törenlere katılma özgürlükleri vardı (Anayasanın 78. maddesi). Irk ve din ayrımı yoktu. Ama anayasada aynı zamanda «Kilisenin ve dinin politik amaçlar için kullanılması ve dini temeli olan politik örgütler kurulması»nın da yasak olduğu belirtiliyordu (78. madde). Davalılar anayasanın bu maddesini ihlal etmişlerdi ve ayrıca mahkemeleri olağan mahkeme usulleri çerçevesinde yapıyordu. Bunun demokratik niteliği tartışılmazdı.

Bulgar Dışişleri Bakanı, BM Genel Sekreterine yazdığı mektupta (10 Nisan 1959) bunu belirtiyordu: «Halkın geniş ölçüde hazır olduğu mahkeme 15 papazın davasının görülmesi bazı dış çevrelerin Bulgaristan'a karşı iftira kampanyası başlatmasına neden olmuşsa bu inanç özgürlüğünün ihlâl edilmesinden değildir. Kandırılmış papazların ülkelerine karşı işledikleri suçları itiraf etmelerinin yanı sıra bu papazları kendi hizmetleri için kullanan ve yabancı ülkelerin ücretli ajanı haline getiren yabancı çevrelerin ve üst düzeyde kişilerin açığa çıkıp, maskelerinin düşmüş olmasındandır.» Bulgar Hükümeti ülkenin içişlerine katılma çabalarına kararlılıkla karşı çıktı. Bunu BM'de «Bulgaristan'da din özgürlüğü» sorununun tartışılmasına temsilci göndermemekle ve bu soruna ilişkin olarak alınan kararı tanımamakla kanıtladı.

Bulgar Doğu Ortodoks Kilisesi, Bulgaristan Papazlar

Birliği yetkilileri, Bulgaristan'daki Müslümanların dini liderleri, Müftü ve Yahudi dini lideri BM Genel Sekreterine protesto mektupları ve telgraflar gönderdiler, Bulgaristan'a yapılan suçlamayı reddettiler ve dünya kamu oyununda iftirlarla Bulgaristan'a itimatsızlığı doğurma çabalarını protesto ettiler. «Din, inanç, kendini yönetme ve örgütlenme özgürlükleri Anayasa ve yasalarla garanti altına alınmıştır.» «Müslüman topluluğu Bulgaristan'da din özgürlüğünün kısıtlandığı iftirasını reddeder... Bu özgürlük Bulgaristan Demokratik Halk Cumhuriyeti Anayasasınca belirtilmiştir ve devlet yetkililerinin denetimindedir.» «Museviler adına... Musevilerin tam özgürlük içinde olduğunu ve din özgürlüğünün ülkemizde şimdiye kadar olmayan üst bir düzeyde olduğunu belirtmek benim görevimdir.»

Tüm bu reddedilmez gerçeklere karşın BM Genel Kurulu, beşinci oturumunda (1950 sonbaharı) emperyalist devletlerin çoğunluğu ile Bulgaristan'ı «vatandaşların hak ve özgürlüklerine saygısızlık yüzünden» kınama kararı çıkardı. Böylece, BM kendi yetki alanı dışındaki bir sorunu tartışarak kendi tüzüğünü ihlâl etti.

Barış Anlaşmasına taraf olarak ABD Hükümeti Bulgar Hükümeti'nden «ihlâl» ettiği maddeleri uygulamak yolunda tedbirler almasını ve Barış Anlaşma'sının ikinci maddesinin tam uygulanması için neler yapmayı düşündüğünü kendisine bildirmesini istedi. Bulgar Hükümeti bir kez daha 21 Nisan 1949 tarihli notayla ayrıntılı bir cevap verdi. Ülkedeki çalışmalardan bazılarını belirterek tüm suçlamaları reddetti ve hükümet politikasının «öz olarak demokratik ve Barış Anlaşmasının 2, 3, 4, ve 5. maddeleriyle uygun» olduğunu kanıtladı. Ayrıca Bulgaristan'ın Ateşkes Anlaşması'nın yürürlükte olduğu dönemdeki olaylarla suçlanmasının gerçekten garip olduğuna da işaret edildi.

ABD ve İngiltere'nin ülkenin içişlerine karışma hakkı kesinlikle yoktu ve «egemen bir devletin hükümeti olarak Bulgar Hükümeti, Bulgar mahkemelerinin çağdaş demokratik yasalar temelindeki eylemlerinin yabancı güçlerin bir eleştiri aracı olarak kullanılmasını kabul edemez». Ayrıca

anlaşmazlıkların çözömlenmesi için Barış Anlaşması bir usul belirtmişti, BM ve organları bu tür sorunlarla uğraşmak yetkisine sahip değillerdi. ABD ve İngitere'nin tavrı haklı olarak Bulgaristan'da faşist unsurları desteklemeyi amaçlayan düşmanca bir tavır olarak, uluslararası yasalara uygun olmayan bir tavır olarak nitelendi.

Ama ABD Hükümeti Bulgaristan'a karşı kasıtlı politikasını sürdürdü: Bulgaristan'ın açıklamasının yeterli olmadığını ve Barış Anlaşmasının yorumlanması ve uygulanması konusunda Bulgar Hükümeti sorunu görüşmeler yoluyla çözümlmek istemediği için anlaşmazlık çıktığını iddia etti. 36. maddede ön görölen usulün uygulanmasını istedi. Bu madde anlaşmanın yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin anlaşmazlıkların, çözümlenmesinde üç yol öngörüyordu. 1) Doğrudan diplomatik görüşmeler; 2) Anlaşmazlığın çözümünü SSCB, ABD ve İngiltere'nin Sofya'daki diplomatik temsilcilerine (ortak hareket etmek zorundaydı bunlar) devretmek 3) Eğer ikinci yol bir sonuç vermezse ve eğer taraflar anlaşmazlığın çözümü için diğer yolları kullanmakta anlaşamazlarsa, sorunu seçilen üç üyeli bir komisyona vermek. 35 ve 36. maddelere göre taraflar bir yanda Bulgaristan diğer yanda ortak hareket edecek olan SSCB, ABD ve İngiltere idi.

İngiltere ve ABD'nin getirdiği sorunlar Anlaşmanın 36. maddesine göre anlaşmazlık olarak nitelenemezdi. Bulgaristan'la barış anlaşmasının yorumlanmasına ve uygulanmasına ilişkin sorunda üç büyük devlet aynı fikirde değildi. SSCB olmaksızın ise ABD ve İngiltere bir taraf teşkil edemezdi (Madde 36).

Sovyetler Birliği üç büyük devletin diplomatik temsilcilerinin bu sorunu görüşmesine katılmayı reddetti. SSCB Bulgaristan'a yöneltilen suçlamaları reddetti. Çünkü Bulgar hükümetinin çalışmaları Barış Anlaşmasını uygulamaya yönelikti ve Barış Anlaşmasıyla çelişmiyordu. ABD ve İngiliz hükümetlerine verdiği notada SSCB, Bulgaristan'ın kendisine yöneltilen suçlamalara verdiği cevabın tam ve yeterli olduğunu belirtti. «Sovyet Hükümeti, ABD Hükümetinin Barış

Anlaşmasını Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'nın iç politikasına baskı yaparak iç işlerine karışmak için bir araç olarak kullanmak amacıyla sorunu kasten bir anlaşmazlık konusu haline getirme arzusunda olduğunu belirtir.»

Bulgaristan'a yöneltilen saldırılar iktidarın yasama, yönetme ve yargılama yetkilerine ilişkin sorunlara dayanıyordu. Dördüncü maddenin uygulanması yolunda Hükümetin attığı adımlar Bulgaristan'ın egemen bir devlet olarak yetkisinde olan adımlardı ve Anlaşmanın ihlali olarak nitelendirilemezdi. Böylece, suçlamaların Anlaşmanın yorumlanması ve uygulanmasıyla ilişkisi yoktu ve 36. maddeye göre anlaşmazlık konusu olamazdı. Ayrıca BM Tüzüğü'nün 107. maddesi barış anlaşmaları ve bunların uygulanması sorununu BM'in çalışma alanı dışında tutuyordu.

Bulgar Hükümeti 36. maddeye göre bir anlaşmazlık olduğunu kabul etmemekte haklıydı ve hakem komisyonunun kurulmasına karşı çıktı. Bulgar Dışişleri Bakanlığı ABD ve İngiltere'ye gönderdiği notalarında bu iki devletin eylemlerinin doğru bir değerlendirilmesini yapmıştı. «Bulgar Hükümeti, ABD hükümetinin (daha sonra İngiliz hükümetinin) suni olarak yaratmak istedikleri 'anlaşmazlığı' Bulgaristan'ın iç işlerine karışma ve Bulgar Hükümeti'ne kendi istedikleri yönde bir politika uygulaması yönünde yapılan bir baskı çabası olarak yorumlar.» «Bu çabalar Bulgaristan'ın egemenliğine el uzatmaktır. BM Yasası'na ve Barış Anlaşması koşullarına tamamen karşıdır.»

Bulgar Hükümeti'nin elinde, ülkesinin egemenliğini savunmak ve iç işlerine başka devletlerin karışmasına izin vermemek için her türlü yasal dayanağı vardı.

ABD ve İngiltere hükümetleri bu tür suçlamaları sadece Bulgaristan'a yapmakla yetinmiyorlardı. Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'ın Barış Anlaşmalarını uygulamadıkları sorunu sadece BM'e (kurallara aykırı olmasına karşın) getirilmiyordu. Uluslararası Adalet Divanı'nın bu sorunu incelemesi istendi. Amerikan ve İngiliz temsilcileri Genel Kurul'da (22 Ekim 1949) Uluslararası Adalet Divanı'na şu

sorulara tavsiyeler yapmasını isteyen bir karar kabul ettir-
diler.

«I) Bulgaristan ve Macaristan'la yapılan Barış Anlaşmalarının ikinci, Romanya ile yapılan anlaşmanın üçüncü maddesine ilişkin sorunların ve aynı anlaşmaların sırayla 36, 40, ve 38. maddelerinin içerdiği anlaşmazlıkların çözülmesi için yerine getirilecek yükümlülükler konusunda Bulgaristan, Macaristan, Romanya ile anlaşmayı imzalayan diğer ülkeler arasında anlaşmazlık var mıdır?» Bu soruya olumlu cevap verirse Divan'dan şu soruyu da cevaplaması isteniyordu.

«II) Bulgar, Romen ve Macar Hükümetleri birinci maddede belirtilen konular ilişkin olarak Anlaşma Komisyonu'na kendi temsilcilerini atama da dahil tüm yükümlülükleri yerine getirmeye mecbur mudur?»

Bu soruya olumlu cevap verilmesi halinde ve Divan'ın fikrini bu hükümetlere bildirmesinden sonraki 30 gün içinde Genel Sekreter'e temsilcilerini atandığının bildirilmesi halinde, iki sorunun daha cevaplanması isteniyordu.

«III) Bulgaristan, Romanya, Macaristan ile yapılan Barış Anlaşmalarına göre temsilci atamakla yükümlü taraflardan bir tanesi Anlaşma Komisyonu'na temsilci atamaz ise Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, söz konusu Anlaşma hükümlerine göre, diğer tarafın isteği üzerine Komisyon'a üçüncü üye atama yetkisine sahip midir?»

Bu soruya olumlu cevap verilirse :

«IV) Bir tarafın temsilcisi ile BM Genel Sekreterinin atadığı üçüncü temsilciden oluşan bir Anlaşma Komisyonu anlaşmazlığın çözülmesinde bağlayıcı karar alabilir mi?

Uluslararası Divan bu soruları incelemeye karar verdi ve 30 Mart 1950'de ilk iki soruya olumlu cevap verdi. Yani İngiltere, ABD ve anlaşmaları imzalayan diğer devletler bir yanda, Bulgaristan, Macaristan ve Romanya diğer yanda olmak üzere bu anlaşmaların yorumlanmasında bir anlaşmazlık vardı. Uluslararası Mahkemenin bu sonuca varmasının yasal dayanağı yoktu. Çünkü BM tüzüğü'nün ikinci maddesi ve yedinci paragrafına göre BM'nin devletlerin iç iş-

lerine karışma yetkisi yoktu. Ayrıca Mahkeme, Genel Kurul'un 22 Ekim 1949 tarihli kararıyla kurulmuştu ki bu da yasal değildi.

Uluslararası Divan'ın yetkisizliğinin bir nedeni de, tüm ilgili tarafların sorunun incelenmek üzere Divan'a gönderilmesini onaylamamalarından geliyordu. Bulgar Hükümeti bu sistemin hiç bir hukuksal dayanağı olmadığı kanısındaydı. Uluslararası Divan Başkanlığı'na gönderdiği mektupla, Bulgar Dışişleri Bakanı bu çalışmaları «Bazı ülkelerin Bulgaristan'ın içişlerine; yasama, yürütme ve yargı işlevlerine karışma çabalarının bir devamı» olarak niteledi. Divan bu soruları incelemeye karar vermekle «uluslararası yasayla getirilen, Divan'ın tüzüğünde belirtilen ve tüm hukuk işlemlerinde uygulanan ilkeye, yani ilgili tüm tarafların başlangıçta onayı alınmaksızın, somut bir duruma ilişkin olarak, iyice tanımlanmış olması gereken iki taraf arasındaki belirsiz bir hukuksal sorun hakkında Divan'ın çalışma yapamayacağı ilkesine bir darbe indirdiğine işaret edildi. Bulgaristan bir BM üyesi değildi, tavsiyelere ilişkin tüzük sorumlulukları Bulgaristan açısından bağlayıcı değildi ve Mahkemenin kararını kabul etmemiştir. Böylece Mahkeme Genel Kurul'un teklif ettiği tavsiye kararını veremezdi.

Bulgaristan'ın görüşmeye bir taraf olmayı reddetmesinden sonra Mahkemenin kendisine bir tavsiye kararı alacak yetkiyi görmemesi gerekirdi. Böylece Uluslararası Mahkeme kendi tüzüğünün 36. maddesini ve kurallarının 82. maddesini ihlal etmiş oluyordu.

Politik Komite'de ve Genel Kurul'da, Sovyet temsilcisi Uluslararası Adalet Divanı'ndan tavsiye kararı istemeyi eleştirdi. Bir anlaşmazlık olmadığına göre böyle bir yola başvurmak Tüzüğü öylesine ihlal etmektir ki ayrıca Divan'dan görüş istemek gereksizdir. İkinci soru da otomatik olarak önemini yitiriyordu. Üç ülkeden biri anlaşmazlık olduğunu söylemiyorsa, taraflardan biri de ortadan kalkıyordu. Böylece üçüncü soruya da gerek yoktu. Dördüncü soru ise bir davacı ve yargıcın olduğu ama avukatın olmadığı bir durumda uygulanabilecek hakem usulüne ilişkindi. Sovyet tem-

silcisi «buradaki hakem usulü çarpıtılmış bir yöntem, çünkü hakem usulünde iki taraf da temsil edilir, sadece biri değil» derken haklıydı. Genel Kurulda da «Bu tür sorunlar için Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmak hem Divan'ı hem de Genel Kurul'u küçültmektedir» dedi Sovyet temsilcisi.

Uluslararası Adalet Divanı ilk iki soruya da olumlu cevap verdi. Sorunun gerçek çözülmesinde Divan'ın fikri zorunlu olmasa bile ihmal edilemezdi. Bu nedenle anlaşmazlığa taraf olanların çıkarları Divanın kararı ile daha büyük ölçüde bozuldu.

Ancak Adalet Divanı üçüncü ve dördüncü sorulara olumsuz cevap verdi. Divan iki tarafın temsilcilerinin varlığını gerekli koşul olarak görüyordu. İki tarafın biri kendi temsilcisini atamadığı anda, BM Genel Sekreteri'nin üçüncü üyeyi atayacağı durumlarda bile komisyon kurulamazdı.

Halk demokrasilerinin BM'e kabul edilmesi sorunu Genel Kurul'un beşinci (1950 sonbaharı) ve altıncı (1951 sonbaharı) oturumlarında da olumlu biçimde çözülmedi. ABD, İngiltere ve bunlara bağlı devletler Bulgaristan'a, Macaristan'a ve Romanya'ya saldırılarını yenilediler ve Uluslararası Adalet Divanı'nın tavsiyelerine kullanmak için yapabildikleri her şeyi yaptılar. Barış Anlaşması'nın ihlali sorunu Politik Konseye de getirildi ve tartışıldı. Oysa Tüzüğün ikinci maddesi, yedinci paragrafı gereğince politik komitenin bu tür sorunlarla uğraşmaya yetkisi yoktu. Bulgar Dışişleri Bakanı BM Genel Sekreterine mektubunda şuna işaret ediyordu; «Kendi ulusal bağımsızlığına saygı duyan ve koruyan egemen bir devlet kendi yasalarını ve kendi hukuk yetkililerinin verdikleri kararları Hakem Usulüyle kurulan bir Divan önünde tartışamaz». Mektupta Bulgaristan'ı suçlayan devletlerin ülkedeki gerici güçleri teşvik ettiği ve böylece Barış Anlaşması'nın dördüncü maddesini ihlal ettiğine dikkat çekiliyordu. Politik Komite ve Uluslararası Adalet Divanı'nın kendi yetkileri dışındaki sorunlarla uğraşmaları ve ABD ile İngiltere hükümetlerinin Barış Anlaşması'nı ihlâl etmeleri gerçeği karşısında Bulgar Hükümeti Genel Kurul-

dan olağan oturumlarında «Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'da insan haklarına saygı» sorununu görüşmemesini istedi. Bu istek kabul edilmedi ve 14 devletin BM'e alınması konusundaki Sovyet önerisi (Avusturya, Arnavutluk, Bulgaristan, Macaristan, Finlandiya, Seylan, İrlanda, İtalya, Ürdün, Libya, Mongolya, Nepal, Portekiz ve Romanya) reddedildi.

Altıncı oturumda yeni üyelerin örgüte alınmasını önlemek için bir oyun daha tezgâhlandı. Peru delegesi sorunun tamamen hukuksal olduğunu öne süren bir karar taslağı getirdi. Bu öylesine dayanağı olmayan bir öneriydi ki İngiliz temsilcisi bile yöntem açısından bunun çelişkilerini itiraf etmek zorunda kaldı. Ancak İngiliz-Amerikan blokunun dayanaksız saldırısına karşın, yeni bir eğilim ortaya çıkmıştı; gittikçe daha çok sayıda devlet, halk demokrasilerinin BM'e girmesine karşı oy vermekten kaçınıyordu ve hatta bunların yasal isteklerini destekliyordu.

Bulgarsitan'a karşı yeni suçlamalar uyduramayan ABD ve İngiltere temsilcileri artık usul yönünde engeller getiriyorlardı. Güvenlik Konseyi'nin teklifi onaylamasını gerekli bulmadan, Örgüte yeni üyelerin alınabilmesini sağlama kisesi altında «veto» haklarının geri alınmasını, dolayısıyla Tüzüğün değiştirilmesini istemeye kadar vardı bu istekler. Gözü kapalı olarak kendi peşlerinden gelen çoğunluk sayesinde üç yıl daha kazandı ABD ve İngiltere hükümetleri. Yedinci oturumda (1952 sonbaharı), beş Amerikan ülkesi, yeni üyelerin kabul edilmesi sorunun ayrıntılarını dikkatle inceleyecek bir özel Politik Komite kurulmasını istedi. Bu adım gereksizdi çünkü Tüzüğe göre Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul bu görevle yükümlüydü : bu gereksiz usul daha fazla zaman kaybına yol açtı. Genel Kurul ABD ve İngiltere'nin etkisiyle 21 Aralık 1952 tarihinde böyle bir kararı kabul etti.

Özel Komite Raporunu Genel Kurulun 8. Oturumuna sundu (1953 sonbaharı). Politik Komite bu raporu görüşmeye başlayınca Sovyet Temsilcisi 14 devletin aynı anda üye yapılması önerisini getirdi. ABD ve İngiltere daha önce olduğu gibi bu öneriye karşı çıktılar ama bir kısım ülke (En-

donezya, İsveç, Pakistan) Sovyet önerisini destekledi. Fransa da dahil olmak üzere diğer devletler ise ABD ve İngiltere'nin yanından yavaş yavaş uzaklaştılar. Kore ile Ateşkesin imzalanmasının bunda büyük rolü oldu. Çünkü karmaşık uluslararası anlaşmazlıkların bile görüşmelerle çözümleneceği bir kere daha gösterilmişti böylece. Uluslararası ilişkilerdeki gerilimin azalması kuşkusuz BM çalışmalarında olumlu bir etki yarattı.

Ancak, bu oturumda bile Anglo-Amerikan blok yerini başarıyla koruyordu. BM üyesi devletlerin bir çoğu ABD ve İngiltere'ye ekonomik bağımlılık içinde olduklarından uluslararası ilişkilerde bu ülkelerin istedikleri yolu izlemek zorundaydılar. Böylece yeni üyelerin kabulüne ilişkin sorunlar ile uğraşacak bir organ kurulması kararına varıldı. 1953 Ekim'inde Özel Komite Arabulucu Komitesi kurulması kararını çıkardı, Genel Kurul'un onaylamasıyla bu Komite BM'in resmi bir organı haline geldi (23 Ekim).

9. Oturumda (1954 sonbaharı) Arabulucu Komite yeni üyelerin kabulü sorunuyla ilişkili Özel Politik Komite'ye bir rapor verdi. Uluslararası durum, çözümlenmesi gerekli sorunların ortak bir düşünce çerçevesinde çözümlenmesine uygundu. 1954 yazında Cenevre'de beş büyük devletin dışişleri bakanları Çin-Hindi savaşlarına son veren bir konferansa katılmışlardı. Ayrıca özel komiteye yeni üyelerin kabul edilmesi sorununu olumlu yönde çözümleyecek dökümanlar verilmişti. İki büyük uluslararası organ olan BM Toplulukları Dünya Federasyonu ve Parlamentolararası Birlik BM'in çeşitli organlarında uzun süredir üyelikleri tartışılan ülkelerin isteklerine ilişkin olumlu bildiriler yayımlamışlardı. BM'e yıllar önce başvuran bu ülkeler haklı isteklerini bir kez daha yinelediler.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Genel Kurulun 9. Oturumuna gönderdiği bildirmede, Bulgar Hükümetinin uluslararası anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümlenmesi ilkesi altında uluslararası gerginlikleri azaltan her adımı desteklediğini belirtti. Bulgaristan'ın iyi komşuluk ilişkileri kurma yolundaki adımları ve BM kurumları ve uluslararası organ-

lardaki çalışmaları sıralandı. Bulgaristan BM üyeliğinin getireceği sorumlulukları benimsediğini ve Tüzüğün dördüncü maddesinde belirtilen niteliklere sahip olduğunu bir daha bildirdi. «BM'e müracaat eden tüm ülkelerin ayrılık gözetmeksizin BM üyeliğine kabul edilmesinin uluslararası gerilimi azaltmak ve uluslararası ilişkileri geliştirmek yönünde büyük bir adım olacağı ve BM'in prestij ve yetkilerini arttıracığına»da işaret edilmişti.

Arabulucu Komite'nin raporunda şu sonuca varılıyordu: «Sorunun genel statüsünde, varolan koşullarda bu sorunun çözümlenmesini kolaylaştıracak bir anlaşmaya varılmasını sağlayacak önemli değişiklikler olmamıştır.» SSCB 14 devletin üyeliğinin kabul edilmesi önerisinde ısrar etti. Bir çok delege bu öneriyi destekledi ve Arabulucu Komitenin çalışmalarını eleştirdi. Aynı zamanda tartışılan sorunlar üzerinde yapılan toplantılara ve hazırlayıcı çalışmalara da işaret edildi. Bu nedenle ve başvuran ülkelerin aynı anda alınmasının Komitenin çalışmalarına iyi bir taban olacak uzlaştırıcı çözüm olması nedeniyle, Özel Politik komite Arabulucu Komitenin yetkilerinin sürmesi yönünde oy kullandı. 1953-54 den beri bu sorunla ilgilenmeyen Güvenlik Konseyine yeni üyelerin kabulü için uygun öneriler vermesi için bir karar çıkarıldı. Ancak yeni üyelerin kabulüne ilişkin soruna pratikte yine bir çözüm getirilmemiş oldu.

1955'de Genel Kurul'un 10. oturumunda üyelik sorunu tekrar gündemdeydi. Birçok delege ve Arabulucu Komite Sovyet önerisini destekliyordu. Bulgaristan barışsever ve demokratik halkların arasındaki yerini almakta ısrar ederek bir mektup daha göndermişti BM'e. Özel Politik Komite'de üyelerin çoğu 18 ülkenin (Laos, Kamboçya, Japonya ve İspanya da müracaat etmişlerdi) aynı anda kabul edilmesi önerisi lehinde oy kullandı. Güvenlik Konseyi 18 ülkenin üyeliğinin gerçekleşmesini teklif edeceğini belirtti. ABD sorunun çözümlenmesini engellemek için yeni manevralara girdi. Sovyet delegesinin çalışmaları sonucunda Amerika'nın bu çabaları engellendi. Sadece Japonya ve Moğolistan'ın üyelikleri kabul edilmedi. 14 Aralık 1955'de Güvenlik Konse-

yinin teklifiyle Bulgaristan'la birlikte 16 ülkenin BM'e üye olması Genel Kurul tarafından kabul edildi.

Bu sorunun çözülmesi BM'in prestijinin yükselmesine ve evrenselliğinin kurulmasına yardım etti. Dünyayı birbirine karşı kapalı bloklara ayırmayı, küçük devletlerin büyük devletlerin uydusu haline gelmesini ve farklı toplumsal ve politik sistemi olan ülkeler arasındaki ilişkileri gerginleştirmeyi amaçlayan emperyalist güçlere bir darbe indirildi. Bu sorunun çözülmesi, işbirliği amaçlandığı anda, görüşmelerle çözülmemeyecek hiçbir uluslararası sorunun olmadığını gösterdi.

Bulgaristan'ın BM'e kabul edilmesiyle ilişkili bir bildiri yayınlayan Bulgar Hükümeti kendisini destekleyen ülkelere şükranını belirtti. Tüzüğün getirdiği sorumlulukları yerine getirme olanakları ve isteği bir kez daha vurgulanmıştı bildiride. Bulgar dış politikasının amacının barış ve işbirliği olduğu ve Bulgaristan'ın çeşitli eylemleriyle BM üyesi olma hakkına sahip olduğunun kanıtlandığına işaret edildi. Bulgaristan'ın gelecekte de Barışçı bir dış politika izleyeceği vurgulanıyordu. «Birleşmiş Milletler Örgütünün yaptığı ve yapmak zorunda olduğu asil göreve inanan Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, bu örgütün üyesi olarak barış ve güvenliğin korunması, halklar arası dostluk ilişkilerinin artması, uluslararası ekonomik kültürel ve insanlık sorunlarının çözülmesinde işbirliğinin başarılmaya yolunda hiçbir çabadan kaçınmayacaktır.»

* * *

Bulgaristan'ın BM Örgütü üyeliğine kabul edilmek için müracaatı, ülkenin örgütün Tüzüğündeki gerekli koşullara sahip olmasına karşın, 9 yıl boyunca reddedildi. Anglo-Amerikan blok, Bulgaristan'ın BM'e kabulü sorunu ülke üzerinde ve kamuoyunda politik baskı aracı olarak kullandı. Blok'un temsilcileri BM Tüzüğünü ve Uluslararası Adalet Divanı'nın tüzüğünü ihlâl ettiler. Ülkenin içişlerine karışmayı amaçlayarak BM ilkelerine de ters düştüler. ABD ve İngiltere hü-

kümetleri Anlaşmaların getirdiği sorumluluklara uyma zorunluluğu ilkesini de ihlâl ettiler. Potsdam Konferansı'nda ve Barış Anlaşması'yla yüklendikleri sorumlulukları yerine getirmediler. Barış Anlaşması'nı ülkenin içişlerine karışma yolunda ve ülkenin BM'e girmesini engellemek ve gerici güçleri desteklemek amacıyla dayanağı olmayan çeşitli suçlamalar yapmak yolunda bir araç olarak kullandılar.

ABD ve İngiliz hükümetleri BM örgütünü demokratik halk cumhuriyetlerine ilişkin gerici ve bölücü politikalarının uygulanması için bir araç haline getirmeye çalıştılar. Örgütün çalışmalarının ilk yıllarında bunu büyük ölçüde gerçekleştirebiliyorlardı. Ancak uluslararası ilişkiler yeni bir düzeyde geliyordu. ABD ve İngiltere'nin etkisi altında olan bir çok ülke daha bağımsız bir politika izlemeye ve uluslararası sorunların görüşmelerle çözülmesi ilkesiyle hareket etmeye başladılar. Bu eğilim BM'in çalışmalarında da görüldü. Örgütün görüş açısı değişti ve kuvvetlendiği için, SSCB'nin enerjik ve tutarlı politikası sayesinde, 1955'te yeni üyelerin örgüte kabul edilmesi gerçekleşti.

16 devletin BM üyesi olması Örgütün gelişiminde yeni bir aşamayı başlattı. Artık ABD mekanik çoğunluğa dayanarak Örgütü kendi bencil amaçları için kullanamayacaktı. Bu gerçek, kuvvet kullanılmaması ve sorunların görüşmelerle çözülmesi yolunda barış içinde birarada yaşama ilkesinin uluslararası politikada gitgide daha benimsendiğini gösterdi.

Bu sorunun çözülmesi BM'in kurucularının amaçladığı gibi gittikçe bağımsız bir uluslararası örgüt haline geldiğinin bir kanıtıydı. 16 üyenin kabul edilmesiyle örgütün evrensel niteliği sağlamlaştı. Tüm kıtalardan ülkelerin katılmasıyla uluslararası barış ve güvenlik sorunu daha doğru ve gerçekçi biçimde çözümlenebilecekti.

Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'nın BM'e kabulü doğal olarak bu ülkeler açısından çok önemliydi. Uluslararası statüleri sağlamlaştı. Demokratik halk sistemleri tanındı. Barışçı politikaları ve yeni sosyalist toplumun kurul-

masındaki başarıları onaylamış oldu. Bu ülkelerin BM üyesi olmaları BM çalışmalarına bir katkıydı. Örgütün demokratik ilkelerinin sağlamlaştırılmasını ve tüm dünyada barışın ve güvenliğin gerçekleşmesini amaçlayan yeni demokratik güçler örgüte katılmış oluyordu böylece.

BULGARİSTAN'IN BALKANLAR POLİTİKASI

(1944 - 1958)

Zorzeta Grigorova

Bulgaristan'da 9 Eylül 1944'te politik ve ekonomik alanda «kim kazanacak?» sorusuna sosyalizm lehinde alınan cevap, doğrudan ülkenin iç durumuna ve dünyadaki, Avrupa ve Balkanlar'daki ilerici ve gerici güçler arasındaki dengeye bağlıydı.

Savaşın sonraki ilk yıllarda Bulgaristan'da kapitalist sistemin sürmesini savunan güçler önemli ekonomik olanaklara sahiptiler ve Vatan Cephesi karşısında oluşan politik muhalefeti örgütleyorlardı. Batılı devletlerdeki egemen çevreler bir çok ülkenin ulusal ve toplumsal özgürlüğüne yol açan ilerici güçlerin tasfiye edilmesini dış politikalarında başlıca amaç edinmişlerdi ve bunlar ülkedeki karşı-devrimci güçlere destek oluyorlardı. Bulgaristan da dahil çeşitli ülkelerdeki kapitalist kesimleri bu amaçlarının gerçekleşmesi yolunda en yakın araçlar olarak gördüler ve bunlara her türlü politik yardımı yaptılar.

Bu koşullar altında Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği, Demokratik Halk Cumhuriyetleri ve Vatan Cephesi Hükümetini tanıyan diğer ülkelerle politik ve ekonomik ilişkilerinin gelişmesi çok önemliydi.

Demokratik Bulgaristan uluslararası yaşamda güçler dengesini etkileyen unsurlardan biriydi. Uluslararası ilişkilerde olumlu bir rol oynaması ülkedeki yönetimin istikrarına, sosyalist toplumsal ilişkilerin başarıyla kurulmasına, kapi-

talizmin mirası olan ekonomik geri kalmışlığa son verilmesine ve modern bir sosyalist endüstrinin ve kooperatif tarımın gerçekleştirilmesine bağlıydı. Bu anlamda önemli bir nokta da Bulgaristan'ın uluslararası eylemleri idi. Bu anlamda toplumsal ilerlemenin uluslararası dayanağı olan devrimci, demokratik, barışsever güçlerin güçlendirilmesine ve yaygınlaştırılmasına yapacağı katkı önemliydi.

Tüm bunlar Bulgaristan'ın iç ve dış politikasının birbirine bağlılığı ve karşılıklı ilişkisini açığa çıkarır. Dış politikasını saptarken ve diğer ülkelere karşı tavrını belirlerken devletin sosyalist niteliği belirleyici olur.

Geçiş döneminde, iç güçler dengesini yansıtan ve işçi, köylü ve aydınların çıkarlarını savunan bir iç politika temeline bağlı kalırken Bulgaristan'ın dış politikası da uluslararası ilişkilerin etkisiyle biçimlendi. Böylece ülkenin dış politikası iç politikasının görevlerine göre göreceli bir bağımsızlık kazandı. Son derece önemli olan bu bağımsızlık geçiş dönemini farklı hızlarda ve değişik biçimlerde gerçekleştiren halk demokrasileriyle iç gelişimi daha yüksek bir düzeyde olan SSCB arasında işbirliğinin neden gerçekleştiğini ve neden bu ülkelerin politikalarındaki ana eğilimlerde ortak dönemlerin olduğunu gösterir.

Uluslararası faktörlerin önemi öylesine gerekliydi ki diğer yandan iç gelişimde ve Bulgaristan'ın dış politika alanında çeşitli aşamaların uzunluğu ve tutarlılığında farklılıklara yol açtı. Bu farklılık öncelikle Bulgaristan'ın Balkanlardaki politikasında kendisini gösterdi.

Bulgaristan'ın Balkanlar politikası geçiş döneminde ve gelişimin daha ileri aşamalarında, ülkenin dış politikasının ayrılmaz bir parçasıydı, iç sorunların başarıyla çözümü için gerekli dış koşulları yaratmaya yönelik bir politikaydı.

Uygun dış koşulları sağlamak, bu bölgedeki toplumsal ilerlemeyi sağlayacak ve barışı kuracak faktörlerin oluşumunu öngörüyordu. Dünya sosyalist sisteminin kurulması, devrimci ve demokratik hareketin yayılması, günümüzün tüm devrimci güçlerinin eylem birliği gibi genel uluslararası nitelikli faktörleri bir kenara bırakırsak, Bulgaristan'ın tüm

savaş sonrası dönemde Balkanlar'daki politikası için önemli olan faktörler şunlardır :

1) Balkan halk demokrasileri ile politik, ekonomik ve kültürel yaşamda yakın işbirliğinin, proleter enternasyonalizmi temeli üzerinde kurulması.

2) Kapitalist Balkan ülkeleriyle karşılıklı benimsenen temeller üzerinde barışçı ilişkilerin kurulması ve işbirliğinin geliştirilmesi. Bu sadece barış içinde birarada yaşama politikası ile gerçek olabildi.

3) Balkanları askeri zafer planlarının uygulama alanı olan bir siper haline getirme çabalarına yolları kapamak, bunları yok etmek:

Savaş sonrası dönemde uluslararası gelişimin değişik zamanlarında bu görevin bir tarafı ya da öbür tarafı önem kazandı. Somut kısa dönemli sorunlar da ortaya çıktı. Eski bir Nazi Almanyası yanlısı olmasından kaynaklanan uluslararası yalnızlığı yenmek ve ülkeyi uluslararası yaşamın her alanına sokmak Bulgar dış politikasının savaş sonrası ilk yıllardaki çok önemli bir kısa dönem göreviydi.

* * *

II. Dünya savaşından sonra dünyanın gelişiminin temel yönü Sovyetler Birliğiyle birlikte dünya sosyalist sistemini oluşturan yeni sosyalist devletlerin kurulmasıydı. Sistemin durumu ve sağlamlaşması birçok yönü olan uzun bir süreçti. Güneydoğu Avrupa'da başlayan ve işbirliğinin en ileri biçimlerine yine burada ulaşan bir süreç.

II. Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk'ta anti-faşist nitelikte halk demokrasisi yönetimleri kurulduğu zaman, Balkan Yarımadası sosyalist toplumsal sistemin yaygın olduğu bölgelerden biri haline geldi. Sosyalist Avrupa ülkelerinin topraklarının hemen yarısı ve nüfusunun % 40'ı Balkan yarımadasındadır.

Balkan halk demokrasileri arasındaki ilişkileri geliştirip güçlendirmek dünya sosyalist sisteminin oluşumu, sağlamlaşması ve gelişmesi sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu

sürecin özelliği «sosyalist ülkelerin uluslararası arenada tek tek eylemler üzerinde anlaşarak, ortak bir dış politika hazırlamaları»dır.

Vatan Cephesi yönetimi kurulduktan sonra Sovyetler Birliği ve diğer halk demokrasileriyle işbirliği ve eylem birliği ülkenin iç ve dış politikasındaki görevlerin çözümlenmesinde önemli rol oynadı. Vatan Cephesi hükümetinin savaş durumuna son verme isteğini geciktirmeden kabul eden Sovyetler Birliği, üç Bulgar ordusunun hareketini Ukrayna Cephesine bağladı. Ordular II. Dünya Savaşının son aşamasına ve özellikle Balkanlar'daki Nazi ordularına karşı harekate katılacaklardı.

Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Komitesiyle işbirliği yeni Bulgar Hükümetinin dış politikasında özellikle önemli bir rol oynadı. 5 Ekim 1944'te Craiova'da imzalanan Bulgar-Yugoslav Anlaşması Nazi birliklerine karşı savaşta askerî yardımı öngörüyor ve iki ülke arasındaki sorunların ortak çıkarlar ve kardeşçe işbirliği ilişkisi çerçevesinde çözümlenmesini gerektiriyordu. Yugoslav topraklarının Nazi birliklerinden arındırılması yolunda Bulgar Halk Ordusunun ve Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Ordusunun ortak eylemleri iki ülke arasındaki işbirliğinin gelişmesine yardımcı oldu. Bunlar, Bulgarista'nın dış politikadaki yalnızlığından kurtulmasına katkıda bulundu. Yugoslavya ve Arnavutluk'la diplomatik ilişkilerin yenilenmesi bu konuda atılan ikinci adımdı. Romanya ile olan diplomatik ilişkiler ise II. Dünya savaşında iken zaten koparılmamıştı.

Balkan Halk Cumhuriyetleri arasında yeni tip ilişkilerin kurulduğunun bir göstergesi geçmişten miras kalan anlaşmazlıklara ve sorunlara yaklaşım yöntemiydi. Bulgaristan ve Yugoslavya bu sorunları işbirliği ve karşılıklı saygı ruhuyla çözülme isteklerini 5 Ekim 1944'te yapılan ikili anlaşmayla kanıtladılar. 1946'da Paris Barış Konferansında birbirlerine zıt istekler ileri sürmemeleri de bunun bir kanıtıdır. Sovyet delegesini destekleyen Yugoslav delegesi Bulgaristan'ın çıkarlarını savunmak için galip bir ülkenin temsilcisi olmanın kendisine verdiği yeri kullandı.

Paris Barış Konferansından önce yapılan görüşmelerde, Bulgaristan-Romanya sınırı için 7 Eylül 1940 Craiova Anlaşmasıyla saptanan sınırlar yeniden kabul edilmişti. Romanya böylece Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a geri veriyordu. Temmuz 1947'de iki ülke, aralarındaki tüm toprak sorunlarının çözümlendiğini açıkladılar. İmzalanan ortak dokümanlarda diğer sorunların da kardeşlik ruhu içinde çözümlenmesi dileklerini belirttiler.

Balkan ülkeleri arasında politik alandaki bu yeni tip ilişkiler ekonomik alanda da gelişti. Daha 1945'de Bulgaristan'ın Romanya ve Yugoslavya ile yaptığı ticaret, 1939'daki düzeyinin üstüne çıkmış, Arnavutluk'a da bir miktar ihracat yapılmıştı.

4 Balkan ülkesinde demokratik halk yönetiminin sağlanması, savaş sırasında bozulan ekonomilerinin iyileştirilmesi ve 1947'de Bulgaristan ve Romanya ile bir barış anlaşmasının imzalanması, ilişkilerin gelişmesi yolunda yeni olanaklar getirdi. Bu olanaklar daha 1947'de uygulanan tedbirlerle kendini göstermeye başladı.

En önemli sonuca, Bulgar-Yugoslav ilişkilerinde varıldı. 30 Temmuz - 1 Ağustos 1947'de Bled'de yapılan görüşmelerde iki ülke, maksimum ticari ve ekonomik işbirliği ile gümrük birliği yaratılması yolunda hazırlıklar yapılması, ekonomik planlar arasında daha geniş bir koordinasyon sağlanması, endüstri, elektrifikasyon, madencilik, tarım, ulaştırma ve dış ticaret alanlarında karşılıklı yardım için somut kararlar almışlardı. Bulgar ve Yugoslav Devlet Demiryollarının yönetimleri arasında transit sınır hizmetleri için Kasım 1946'da bir anlaşma yapılmıştı. İki ülke daha sonra aralarındaki demiryolu ve karayolu ağını geliştirmeye karar verdiler. Bulgar-Yugoslavya sınırının her iki yanındaki malların mülkiyeti konusunda bir anlaşma imzalandı. İki ülke arasındaki dostluğu yansıtan bir şekilde sınırdaki mufusa büyük kolaylıklar sağlandı. Aynı yılın Ağustos ayında imzalanan iki anlaşmayla, iki ülke vatandaşlarının sınırı geçmeleri için büyük kolaylık yaratıldı. Bled görüşmeleri sırasında, Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşma-

sının kapsamı hazırlandı.ve 27 Kasım 1947 de Euxinograd'da imzalandı.

Bulgar-Yugoslav Anlaşması, yıllar boyunca ulaşılandan çok daha yüksek düzeyde ilişkilere yol açan ikili görüşmeler dönemini nasıl başlatmışsa, 16 Aralık 1947'de Arnavutluk'la Kricim'de ve 16 Ocak 1948'de Romanya'yla Bükreş'te imzalanan Dostluk İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşmaları da Bulgaristan'ın bu iki halk cumhuriyetiyle ilişkilerinde yeni bir aşamayı başlattı. Bu aşamanın özelliği geniş bir yasal temelin yaratılması ve işbirliğinin her yönde geliştirilmesiydi.

Bulgaristan'ın diğer halk cumhuriyetleriyle ve bu devletlerin kendi aralarında imzaladıkları Dostluk İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşmaları 4 Balkan ülkesi arasındaki ilişkileri daha üst bir düzeye çıkardı, Almanya'dan ya da diğer bir devletten gelecek saldırının önlenmesi, ekonominin her alanında işbirliği kurulması, kültürel ilişkilerin geliştirilmesi gibi.

Batılı Devletler, Avrupa halk demokrasilerini izledikleri sosyalist gelişim yolundan saptırmak için baskı uyguladıkları zaman bu anlaşmalar Halk Demokrasilerinin egemenliğini savunmakta ve güvenliğini korumakta önemli araçlar oldular. Bu anlaşmalar, Balkan devletlerinin dış politikada enternasyonalist yaklaşımlarının kanıtıdır. Bu anlaşmaların Balkanlar'da istikrarı sağlamadaki rolü, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'nın 1948'de Sovyetler Birliği ve diğer Halk Demokrasileri ile böyle anlaşmalar imzalamasıyla daha da arttı.

1947'de Bulgaristan ve diğer üç Halk Demokrasisi arasında geniş bir kültürel işbirliğinin sağlanması için yasal bir taban da yaratıldı. Bulgaristan 3 Mayıs 1947'de Yugoslavya ile, 26 Mayıs 1947'de Romanya ile ve 16 Aralık 1947'de Arnavutluk ile kültürel işbirliği anlaşmaları imzaladı. Bunlar uzun dönemli anlaşmalardı ve bilim, eğitim, edebiyat, sanat, basın, sinema, turizm, spor ve radyo yayını gibi alanlarda işbirliğini getiriyordu.

Yugoslavya ve diğer sosyalist ülkeler arasındaki ilişki-

lerin gerilemesi Bulgaristan'la Yugoslavya arasındaki ilişkilerin de durgunlaşıp gerilemesini getirdi 1948'de. Böylece Bulgaristan-Romanya arasındaki ilişkiler birinci plana çıktı. Bulgaristan'la Arnavutluk arasındaki ilişki ise bundan sonra geliyordu.

Bulgar-Romen ilişkilerinin olumlu gelişimine iki ülkedeki politik temsilcilerin 1948 Şubatında elçilik düzeyine yükseltilmesi yardımcı oldu.

Bulgaristan ve Romanya arasında ulaştırma ve haberleşme alanında 1948'de önemli bir adım atıldı. İki ülke delegeleri arasında görüşmeler ilerlerken 16 Ocak 1948'de Tuna nehri üzerinde bir köprü yapılması konusunda anlaşma imzalandı. Bu sorun 1947 Temmuz ayında Biatrica'da ilke olarak karara bağlanmıştı zaten. Nisan 1948'de iki anlaşma imzalandı: Biri Kardam-Cerna Voda demiryolu için, diğeri ise Ruse limanı ile Ghiurghiu sınırı arasında Bulgaristan-Romanya feribot seferleri için. Daha 22 Temmuz 1947'de hava ulaşımı konusunda bir anlaşma imzalanmıştı. Bulgar Romen sınırını geçme sorununda her ülkenin vatandaşları için kolaylaştırıcı tedbirler alındı. Aynı yılın Şubat ayında posta, telgraf, telefon haberleşmesi konusunda bir anlaşma imzalandı.

Bulgaristan ve Romanya arasında 1948'de imzalanan anlaşmalar iki ülke arasındaki ulaştırma ve haberleşme sisteminin temeli oldu. Özellikle Tuna nehri üzerindeki köprüünün 20 Haziran 1954'de açılmasından sonra ilişkiler daha da gelişti. 2 yıl 3 ayda yapılan bir köprü ile karayolu ve demiryolu ulaştırması doğrudan kuruldu. 1 Nisan 1959'da açılan ortak sınır istasyonu iki ülke arasındaki yolcu ve mal taşımayı hızlandırdı ve kolaylaştırdı.

Daha 1945'de başlayan ticari ve ekonomik işbirliği gelişti. 1948 Ocak Ayında Bulgaristan ve Romanya arasında imzalanan ekonomik anlaşma bu ilişkileri oldukça geliştirdi. Çünkü enerji üretimi, ulaştırma, tarım gibi kolları özel karma komisyonlar kuruluyordu. 7 Mayıs 1948'de yeni Ticaret ve Ödemeler Anlaşması imzalandı iki ülke arasında. Bu görüşmeler sırasında daha önce imzalanan Anlaşmaların

uygulanmasına ilişkin sorunlar da çözümlendi. 27 Ağustos 1949'da iki ülke arasındaki enerji naklini sağlayacak bir hat kuruldu.

Tuna nehri ve Karadeniz'den faydalanmak yolunda da işbirliği gerçekleştirildi. 25 Eylül 1946'da Tuna boyunca balıkçılık konusunda bir anlaşma, 29 Kasım 1955'de denizcilik yollarını belirleyici bir anlaşma yapıldı. Tuna nehrinde Bulgar-Romen ortak bölümü boyunca deniz yollarını denetleyecek olan hidroelektrik komisyonunun yapısı ve görevleri konusunda da kurallar saptanıyordu aynı zamanda. 1958'de Bulgaristan, Romanya, SSCB ve Yugoslavya arasında imzalanan Tuna nehri boyunca balıkçılığa ilişkin anlaşmayla, bu işbirliği çok taraflı bir hal aldı.

Karadeniz'e ilişkin sorunlar Bulgaristan, Romanya, SSCB arasında üçlü temelde ilişkiler olarak gelişti. Eylül 1950'de Karadeniz'de gemi ve uçaklara yardım ve insanları kurtarma konusunda bir anlaşma imzalandı. Temmuz 1959'da ise Karadeniz'de balıkçılık, balık rezervlerinin daha rasyonel kullanımını öngören bir anlaşmayla ele alındı. Halk sağlığına, hayvan sağlığına ve bitki korunmasına ilişkin işbirliği birçok anlaşma ve tedbirlerle gerçekleştirildi. 1950'lerin sonuna doğru yasal yardım, konsolosluk ilişkileri ve iki taraflı vatandaşlık sorunları çözümlenmişti.

İki ülke arasındaki ticaret büyük ölçüde gelişti. 1939'dakine kıyasla 1950'de üç kat ve 1955'te on kattan fazlaydı bu artış. 1950'lerin ikinci yarısında 1939'dakinin yedi katına ulaşan ticaret tutarı 16 milyon levaydı. İthalatı ve ihracatı yapılan ürünler listesi birçok kez arttırıldı, bu da iki ülkedeki sosyalist endüstrinin gelişimini gösteriyordu.

Bulgaristan ve Romanya arasındaki bilimsel ve teknik işbirliği 1950'den itibaren kuruldu. Bugün endüstriyel dallarda, tarım, cevher, işleme, haberleşme alanlarında kararlı bir şekilde genişliyor bu işbirliği. İki ülkede bakanlıklarda ya da devlet dairelerinde çıkan sorunlara daha kolay uygulanabilir çözümler bulmak için doğrudan bilimsel ve teknik işbirliği de gittikçe artıyor.

1947'de imzalanan kültürel anlaşmayla Bulgaristan ve

Romanya arasında kültürel işbirliği, bilim ve kültür işçileri arasında deneyim alışverişi gelişti, sanatçı, bilim adamı, gazeteci, müzisyen ve ulusal ekonominin çeşitli dallarındaki uzmanların karşılıklı ziyaretleri, sergiler ve kültür haftaları düzenleniyordu, önemli olayların ortak kutlanması gerçekleştiriliyordu.

Sendikalar, gençlik, kadın derneği üyeleri, parlamenterler arasında işbirliği ve ilişki kuruldu.

Bulgaristan ve Romanya arasındaki ilişkilerin çeşitliliği ve kapsamı sadece ikili anlaşmalarla bitmedi. Temmuz 1947'de hükümetlerarası görüşmelerde Tuna üzerinde yeni bir anlaşma imzalanması konusunda ortak düşünce belirdi. Tuna Nehrinin yönetimine Tuna'da sınırı olmayan diğer ülkelerin karışmasına izin vermemek kararındaydılar. 1948 Ocak'ında iki hükümetin aynı görüşte olduğu sorunlar daha da gelişti. Bu görüşlerin arasında şunlar vardı: iki ülkenin SSCB ve diğer Halk Demokrasileriyle ilişkilerini geliştirme çabası, Balkanlar'daki durumu benzer biçimde değerlendirmeleri, Bulgaristan ve Romanya ile yapılan Barış Anlaşmaları'nın uygulanması ve iki ülkenin de BM örgütüne kabul edilmesi.

İki ülke arasındaki görüş ve eylem birliği, Mayıs 1955'te Varşova Anlaşması'nın ortak kurucuları olarak yaptıkları çalışmalarda ve 1956'da karşı-devrime karşı Macaristan'daki sosyalist güçlerin korunmasındaki ortak tutumlarında belirdiği gibi uluslararası ilişkilerin temel sorunlarını kapsıyordu. Bulgaristan ve Romanya hükümetleri delegeleri arasında iki ülkenin kendi aralarında ve uluslararası durum konusunda işbirliği sorunu üzerinde yaptıkları görüşmelere ilişkin Bildirge iki ülkenin ortak tavrının delilidir (4 Nisan 1957.) Bildirge'de vurgulanan şuydu; «İki halk arasındaki dostluk güçleniyor ve Marksizm-Leninizm ilkeleri ve proleter enternasyonalizmi temelinde, SSCB'nin başı çektiği büyük Sosyalist Blok ülkeleriyle işbirliği anlayışı içinde gelişiyor.» Bildirge'de, tüm uluslararası sorunlarda saptanan ortak konum belirtiliyordu. Mısır'a karşı Anglo-Fransız İsrail saldırısının yenilgiyle sonuçlanmasından mutluluk duyulduğu, Mısır'-

in egemenlik haklarının kurulması mücadelesine destek olunacağı belirtiliyordu. Eisenhower Doktrini Orta Doğu Halkları'na karşı bir emperyalist plan olarak niteleniyor ve Macaristan'daki sosyalist güçlerin desteklendiği belirtiliyordu. Sosyalist Ülke'lerin birliğinin önemi, uluslararası yaşamda SSCB'nin önemli rolü ve Varşova Anlaşması'nın güçlendirilmesinin gerekliliği vurgulanıyordu. İki hükümet Avrupa güvenlik sistemini kurma çabalarını sürdüreceklerini söylüyor ve silâhsızlanmayı sağlamak, değişik toplumsal sistemi olan ülkeler arasında barış içinde birlikte yaşama ilkelerini uygulamak yolunda çalışacaklarını belirtiyorlardı.

Haziran 1958'de toplanan BKP 7. Kongresi Bulgar-Romen ilişkilerini kısaca değerlendirdi ve bu ilişkileri «sosyalist blok'a ortak olarak katılma temelinde kurulan dost ve kardeş» ilişkileri olarak niteledi.

Aralık 1947'de Bulgaristan ve Arnavutluk delegeleri arasında yapılan görüşmeler ve kabul edilen kararlar iki ülkenin ilişkilerinin gelişiminde itici bir güç oldu. 1948'de iki ülke temsilcilerinin elçilik düzeyine çıkarılması bu eğilimi daha da güçlendirdi.

Bulgaristan-Arnavutluk ilişkilerinde ekonomik sorunlar önemli bir yer kapsar. Daha 1947 görüşmeleri sırasında imzalanan Protokol'de Bulgaristan ve Arnavutluk arasında «politik ve kültürel ilişkilerde dostluğun kurulması için sağlıklı bir ekonomik temel» yaratılması gerekliliği vurgulandı. Protokol, Bulgaristan endüstri işletmelerinde Arnavutluk hammaddelerinin işlenmesi olanaklarının incelenmesine ilişkin olarak Ticaret ve Ödemeler Anlaşmalarının hazırlanmasını, hayvan sağlığına ve diğer sorunlara ilişkin anlaşmalar ile posta anlaşmasının yapılmasını öngörüyordu. Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslavya arasında üçlü anlaşmanın önemli vurgulandı, ticareti geliştirerek ve ödemeleri kolaylaştırarak anlaşmalarının koordine edilmesi isteği belirtildi.

15 Nisan 1953'de iki yıllık bir Ticaret ve Ödemeler Anlaşması imzalanmasına dek Bulgaristan ve Arnavutluk arasındaki ticarî ilişkiler bir yıllık anlaşmalarla yürütüldü. Bu anlaşma, Bulgaristan'ın bir Balkan Devletiyle imzaladığı

ilk uzun ömürlü anlaşmaydı. 1958 Kasım'ındaki görüşmelerden sonra 1961'den geçerli olarak iki ülke arasında 5 yıllık ticaret anlaşmaları imzalandı. Bu dönemde ticaret çok gelişti. 1955'de 1950'ye kıyasla 6 kat, 1960'da 9 kat arttı ve değeri 4.639.000 levaya ulaştı. Bulgar endüstri ürünleri de hammadde ve tarım ürünlerinin yanısıra ihraç edilmeye başladı.

Bulgaristan Arnavutluğun kredi isteklerini hemen yerine getiriyordu. Nisan 1949'da imzalanan Arnavutluğa mal cinsinden kredi verilmesine ilişkin anlaşmalardan sonra, Ekim 1954 ve Ocak 1957'de uzun-dönemli kredi anlaşmaları imzalandı.

1950 Ocak ayında imzalanan bir anlaşmayla Bulgaristan Arnavutluk'a teknik yardım vermeyi kabul ediyordu. 1 Nisan 1952'de imzalanan teknik ve bilimsel işbirliği anlaşmasının uygulanmasıyla ve karma komisyonların kurulması kararıyla bu yöndeki ilişkiler gelişti. Arnavutluk'ta tarımın geliştirilmesinde, çeşitli endüstriyel bitkilerin yetiştirilmesi için yeni yöntemlerin kullanılmasında, bağcılığın geliştirilmesinde Bulgar uzmanlar, mühendisler, ziraatçılar aktif rol aldılar. Arnavutluk ise, Bulgaristan'a güneyde yetişen bitkilerin üretilmesinde yardım ediyordu.

Bulgaristan ve Arnavutluk arasındaki ilişkiler yapılan çeşitli anlaşmalarla diğer yönlerde de gelişti. 20 Temmuz 1949 posta, telgraf, telefon ilişkilerini belirleyen bir anlaşma ve sosyal politika ve yönetim alanlarında işbirliği üzerine bir anlaşma, 20 Mayıs 1952'de Devlet sigortacılığı ve bitkilerin hastalık ve zararlı hayvanlardan korunması konusunda anlaşmalar imzalandı.

Kültürel ve bilimsel işbirliği ve çeşitli toplumsal alanlarda ilişkiler kararlılık içinde gelişti. Bulgaristan, Arnavutluğun kendi temsilcisinin olmadığı ülkelerde Arnavutluk vatandaşlarının çıkarlarını korudu.

Bulgaristan-Arnavutluk ilişkilerinin gelişmesi sorumlu Devlet ve Parti liderlerinin aktif ilişkilerine yakından bağlıydı. İkili ilişkilerin sorunları ve uluslararası plandaki ana sorunlar bunlar arasında tartışılıyordu.

Bulgaristan başbakanı başkanlığındaki bir hükümet delegasyonunun Ocak 1957'de Arnavutluğa yaptığı ziyaret sırasında yapılan ikili görüşmeler Bulgaristan-Arnavutluk ilişkilerinin niteliğini gösterir. Onaylanan dökümanlar görüşmeler sırasında iki tarafın gösterdiği karşılıklı anlayış ve görüş eşitliğinin kanıtıdır.

Bu, herşeyden önce, görüşülen uluslararası sorunlara ilişkin olarak iki hükümetin ortaya çıkan görüşlerinde açıkça beliriyor. Sovyetler Birliğinin belirleyici olumlu rolünü vurguluyarak, Anglo-Fransız-İsrail saldırısının durdurulmasını Mısır halkının büyük bir başarısı olarak değerlendirdiler ve İsrail birliklerinin Mısır'dan hemen çekilmesinden ve saldırganların savaş tazminatı ödemesinden yana olduklarını belirttiler. «Eisenhower Doktrini»ni, ABD emperyalizminin saldırgan politikasının bir ifadesi olarak niteleyen iki hükümet bu doktrine karşı çıktılar, özgürlük ve ulusal bağımsızlık için savaş veren Orta Doğu halklarıyla dayanışma içinde olduklarını belirttiler.. Macaristan Halk Cumhuriyeti'yle dayanışmalarını ve Macaristan'daki karşıdevrimci güçlerin yenilgisini sağlayacak Macar devrimci güçlerinin ve Rusya'nın yanında olduklarını vurguladılar. Sovyet Hükümetinin silâhsızlanma, uluslararası gerilimin azaltılması ve Avrupa Güvenlik Sisteminin kurulması yolundaki önerisini desteklediklerini ifade ettiler. Birleşmiş Milletler Örgütünün, güçlendirilmesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Örgütteki haklarının yeniden verilmesinden yana olduklarını açıkladılar.. Uluslararası sorunlardaki yerlerini belirleyen Bulgaristan ve Arnavutluk hükümetleri, dünya sosyalist sistemi içindeki ilişkilere özelliklere dikkat gösterdiler.

Sosyalist ülkelerin hükümetlerinin en önemli görevinin Sosyalist Blok'un birliğini daha da güçlendirmek olduğunu vurgulayarak, Sovyet Hükümetinin 30 Ekim 1956'da «Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkeler arasındaki işbirliği ve dostluğun geliştirilmesi ve sağlamlaştırılmasının temeli» üzerindeki bildirgesinde yer alan ilkeleri desteklediklerini ifade ettiler. SBKP'nin 20. Kongresinin savaş tehlikesinin engellenebilirliği konusundaki formülasyonu ile dayanışma

içinde olduklarını belirterek Varşova Paktını Kuzey Atlantik Paktı karşısında güçlendirmek gerekliliğini vurguladılar.

Görüşmeler sırasında Balkanlar'daki durum da incelendi. İki hükümet Balkan ülkeleri arasında iyi dostluk ilişkilerinin geliştirilmesinden yana olduklarını açıkladılar. Yugoslavya ile ilişkileri geliştirme isteklerini belirttiler. Barış içinde bir arada yaşama politikasının yarattığı olanaklara dikkat çekerek komşu Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmeye hazır olduklarını bildirdiler.

Bulgaristan-Arnavutluk görüşmelerinde ikili ilişkiler önemli bir yer kapsadı. Bulgaristan ikinci 5 yıllık plan döneminde (1956-1960) Arnavutluğa uygun koşullarda uzun dönemli kredi vermeyi kabul ettiği bir anlaşma imzalandı. Ayrıca ticaret hacminde büyük bir artış öngören bir Ticaret ve Ödemeler Anlaşması (1959) ile kültürel, bilimsel ve teknik işbirliği için yıllık planlar ve sosyal politika alanındaki işbirliğini geliştirmek üzere bir protokol imzalandı.

BKP 7. Kongresi Bulgaristan-Arnavutluk ilişkilerini değerlendirdi ve bu ilişkileri Bulgaristan-Romanya ilişkileri ile birlikte sosyalist kampın ortak üyeleri olan devletler arasındaki dost ve kardeşçe işbirliği olarak niteledi.

Yugoslav Komünist Partisi ile diğer sosyalist ülkelerin Komünist Partileri arasında 1948'den sonra kötüleşen ilişkiler, Balkanlar'daki durumu olumsuz yönde etkiledi. Bu ilişkiler devletlerarası ilişkilere kaçınılmaz olarak yansıdı ve Yugoslavya'nın Yunanistan ve Türkiye ile 1953'de bir Balkan Paktı imzalamasına kadar varan bir durum çıktı ortaya. Bu Paktın imzalanmasıyla Yugoslavya Batı ülkelerinin «soğuk savaş temellerini» sağlamlaştırmalarına destek oldu.

1953'den sonra Yugoslavya ve diğer sosyalist ülkeler arasında ilişkileri normalleştirmek yolunda birkaç adım atıldı, bu anlamda SSCB'nin çabaları özellikle önemliydi, 2 Haziran 1955'de Sovyetler Birliği ve Yugoslavya ortak bir bildirge yayınlıyarak iki ülkenin dış politika ve ikili ilişkilerini belirleyen temel ve ortak ilkeleri saptadılar. İki ülke arasında ortak bir platformun varlığını açığa çıkaran bildirge, SSCB ve Yugoslavya ilişkilerinin gelişmesinde ve Yugoslavya ile

diğer sosyalist ülkeler arasında yeni bir atmosferin yaratılmasında itici bir güç oldu.

Bulgar-Yugoslav ilişkilerinde 1948'de başlayan soğukluk, 1953'ün ikinci yarısında Bulgaristan'ın çabasıyla ortadan kaldırılmaya başlandı. İki taraf devletlerarası ilişkilerdeki engelleri temizlemeye giriştiler. 1953 Ağustos'unda, diplomatik temsilcilik rejimi düzenlendiği ve Yugoslavya Bulgaristan'ın (ve Romanya, Macaristan ve Arnavutluk'un) sınır olaylarını çözümleyici bir komisyon kurulması önerisini kabul ettiği zaman iyi ilişkilerin kurulması yolunda ilk adım atıldı.

Diğer ülkelerin içişlerine karışmama ilkesini kabul eden Yugoslav ve Bulgar hükümetleri aralarında çözümlenmemiş olan sorunların çözümlenmesi ve ikili ilişkilerin birçok yönde gelişmesi için yasal bir uluslararası temelin yaratılması yolunda çalışmalarını başlattılar.

Bulgaristan ve Yugoslavya arasında başlatılan ticaret ilişkileri iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşme yolunda olduğunun bir kanıtıdır. 1954'de Bulgaristan'ın önerisiyle ekonomik ilişkilerin yeniden kurulması için bir anlaşma imzalandı. 1955 Mart'ında Ticaret Anlaşması ve Ödemeler Anlaşması imzalandı. Ticaret gelişti, 1955'de 2.219.000 levaya ulaştı.

Birkaç ulaştırma sorunu da çözümlendi. Yolcu ve eşya taşıma konusunda bir sınır transit servisi anlaşması Bulgaristan Devlet Demiryolları ve Yugoslav demiryolları arasında 1953 Aralığı'nda imzalandı. 1956 Mayıs'ında 31 Ocak 1957'den geçerli olarak yürürlüğe giren bir anlaşma yapıldı aynı konuda. Böylece iki ülke arasında transit geçiş çözümlendi. Macaristan'a ve Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne gönderilen ilk Bulgar malları 30 Aralık 1953'de Yugoslavya'dan geçti. İmzalanan bir protokolle, Bulgar Devlet Demiryolları'nın Yugoslavya'ya olan borcu sorununu çözümlendi. Eylül 1955'de kara yollarına ilişkin bir anlaşma imzalandı. Düzenli karayolları ulaştırması Ekim 1957'de başladı.

Herhangi iki komşu ülke arasında normal ilişkilerin gelişmesinde gerekli yönlerden biri olan sınırda sakin bir ha-

vanın gerçekleşmesi yolunda etkin tedbirler alındı. Şubat 1954'de Bulgaristan-Yugoslavya sınırının belirlenmesi için bir anlaşma imzalandı. Aynı yılın Mayıs-Ekim ayları arasında tüm sınır boyundaki sınır çizgileri yenilendi. Bu işler karşılıklı anlayış içinde ve her anlaşmazlığın yerinde çözümlenmesiyle gerçekleştirildi.

Sınırdaki çıkacak herhangi bir olayı inceleyip çözüme bağlama konusunda bir anlaşma ise Nisan 1954'de imzalandı iki ülke arasında. Karma sınır komitesi kuruldu, sınırdaki durumu normalleştirmek amacıyla sınır çizgisinin ve sınır işaretlerinin korunup yenilenmesi üzerine de bir anlaşma imzalandı. Anlaşmalar nehir boyunca olan sınır çizgilerinin değişmezliğini getiriyordu. Ancak Timok nehri boyundaki sınırı düz bir çizgi haline getirmek amacıyla 1961 Aralığında imzalanan bir anlaşmayla Bulgaristan ve Yugoslavya arasında toprak alışverişi yapıldı. Bu çözüm iki ülkenin sınır bölümünde Timok nehrini düzeltmek amacıyla iki ülkenin yaptığı ortak çalışmanın sonucunda getirilmişti. Bu sınırdaki durumu kararlı bir hale getirmek amacıyla önemli bir adım da atıldı. «Bulgar-Yugoslav sınırının yeni bir tanımlanması» yapıldı 1957'de ve sınır piramitlerinin yerleri saptandı. Aynı yılda, iki ülke arasındaki yeni sınır engelleri kullanılmaya başlandı.

Bulgar-Yugoslav ilişkilerinde normale dönüş diğer birçok yönde de gerçekleşti. 1954'de Yugoslavya ya da Bulgaristan vatandaşı olup da diğer ülkenin topraklarında yaşayanların kendi ülkelerine dönmelerine izin verildi. Ocak 1956'da imzalanan bir anlaşmayla bilimsel ve teknik işbirliği yolu açıldı. Nisan 1956'da Tuna nehri boyunca denizcilik konusunda bir anlaşma 2 yıl sonra su ekonomisi üzerinde bir anlaşma imzalandı, bununla ilgili bir karma komisyon kuruldu. Sosyal sigorta, hayvan sağlığı konularına ilişkin anlaşmalar da imzalandı.

Bulgar-Yugoslav ilişkilerindeki hızlı düzelme süreci, iki ülkeyi birleştiren geniş sorunların bir kanıtıdır. SBKP 20. Kongresi dünyada toplumsal ilerleme ve barış için mücadelede yeni görevler ve olanaklar ortaya çıkarırken, diğer sos-

yalist ülkelerle Yugoslavya arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve düzelmesini de sağladı. Bulgarsitan Komünist Partisi Merkez Komitesi Nisan 1956 Oturumu Yugoslav-Bulgar ilişkilerinin gelişmesinde, esnek ve dinamik bir dış politika öngörerek önemli bir rol oynamıştır.

Bu aşamada, Bulgaristan Parti ve Devlet Yönetimi, Bulgaristan ve Yugoslavya arasındaki ilişkilerin gelişebilmesi yolunda ortak amaçların varlığını değerlendiriyordu :

— Amaç birliği : iki ülkede sosyalizmin kurulması,

— Ortak bir ideoloji : Marksizm-Leninizm,

— Tarihsel gelenekler : İki ülkenin halkları arasındaki dostluğa, tarihi, coğrafî, ekonomik ve geleneksel bağlara dayanıyordu. Özellikle Yugoslav ve Bulgar parti militanlarının faşizme karşı ortak bir mücadelesi ve savaşta, Bulgar Halk Ordusu ile Yugoslav Halk Kurtuluş Ordusunun ortak eylemleri vardı.

— İki ülke arasında karşılıklı benimsenen ilkeler : hakların eşitliği, karşılıklı saygı ve iç işlerine karışmama.

— Dış politika platformundaki ortak unsurlar : Dünyada ve Balkanlarda barış için mücadele.

Bulgar hükümeti bazı uluslararası sorunlarda, sosyalist ülkeler arasındaki karşılıklı ilişkilerin rolü hakkında ve Marksizm-Leninizm ilkelerinde aralarında farklılıklar olduğunu kabul ediyorsa da, ancak bu konularda bile iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi olanağı olduğunu ve bunun gerekli olduğunu düşünüyordu. İki hükümetin çabaları ilişkilerinin «sosyalist ilkeler üzerinde, sosyalist enternasyonalizm temelinde» daha da gelişmesine yöneltildi.

BKP 7. Kongresi, Bulgar-Yugoslav ilişkilerindeki olumlu gelişime dayanarak iki ülke ilişkilerinde ilerleme kaydedildiğini saptadı.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde Bulgaristan ve Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk Halk demokrasileri arasındaki ilişkilerin gelişmesi birçok temel sonuca varılmasına olanak sağladı :

Birincisi, Balkan Halk Demokrasileri arasında geniş bir temelde dostluk kurulması nesnel bir gereklilikti. Bu ülke-

lerin tutarlı bir sosyalist gelişim sağlama ve uluslararası düzeyde konumlarını sağlamlaştırma gereksinimlerinden kaynaklanıyordu.

İkinci olarak, Balkan Halk Demokrasileri arasındaki ilişkiler, dünya sosyalist sistemine dahil ülkelerin birliğinin kurulması sürecinin ayrılmaz bir parçasıydı. Bu yıllarda, ilişkiler sadece ikili düzeyde değil, Comecon (1949'dan beri) ve Varşova Paktına (Mayıs 1955'den beri) Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluğun katılmasıyla çok taraflı geliyordu. Sosyalizmi kurma yolunda çıkan sorunlara ve uluslararası ilişkilerdeki sorunlara komünist ve işçi partilerinin ortak çözümler getirmelerinin bu yönde katkısı büyüktü.

Üçüncüsü, Proleter enternasyonalizmi ilkeleri —dostluk, işbirliği, karşılıklı yardım— temelinde kurulan ilişkiler kalıcı bir temel yarattı. Ve çıkan karmaşık sorunların çözümlenmesi yolunu açtı.

Dördüncü olarak, sosyalizmi kurma yolunda belli durumlarda ortaya çıkan teorik ve pratik sorunlardaki ayrılık ve uyuşmazlıkların varlığı, ilişkilerde gerginliğe yol açabilirdi. Bunun yanı sıra eskiden çözümlenmemiş anlaşmazlıklar da durumu daha karmaşıklatacacak ek unsurlar haline gelebilirdi.

* * *

Kapitalist toplumsal ilişkileri reddedip, sosyalist nitelikli politik, ekonomik ve toplumsal değişimler yolunda ilerleyen ülkelerin Balkanlar'da bir bölge oluşturmaları 1944-sonunda başladı. Bu sırada iki Balkan ülkesi olan Türkiye ve Yunanistan'da kapitalist sistemin korunması bu bölgeye somut ve belirleyici önemi olan genel bir düzen getirdi. Savaş sonrası daha da belirginleşen bu düzen günümüzün temel çelişkisi olan kapitalizm ve sosyalizm arasındaki çelişkiyi taşıyordu.

Buna ilişkin olarak Balkanların somut koşullarında bu düzene yaklaşım sorunu ve Balkan ülkelerinin politikalarının farklı temel ilkeleri olması sorunu aralarındaki ilişkide ön plana çıktı.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Balkanlar'da kalıcı bir barış ve işbirliğinin kurulmasını amaçlıyordu ve bu yolda

çalışıyordu. 26 Ekim 1944'de ateşkes görüşmeleri sırasında konuşan Bulgar Dışişleri Bakanı P. Stajnov Bulgaristan'ın yeni bir yolda hızla ilerlediğini açıklayarak Hükümetinin komşu ülkelerle iyi ilişkiler geliştirme isteğini vurguladı. İkinci Vatan Cephesi Hükümetinin 3 Nisan 1946 tarihli bildirgesi şöyleydi: «Kendi açımızdan, Balkanlarda barış ve demokrasiyi sağlamlaştırmak için hiçbir çabayı ihmal etmiyeceğiz.»

Tüm Balkan halkları arasında işbirliğini sağlamak yolunda çalışmanın nesnel bir temeli vardı, çünkü Balkan halkları ve ülkeleri arasında bir kaç köklü sorunda ortak çıkarlar vardı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Balkan Halklarının anti-faşist direniş güçleri arasındaki işbirliği için temel olan çıkarlar, yani Nazi birliklerine ve kendi faşist hükümetlerine karşı mücadelelerindeki ortak çıkarlar, Balkanların Alman birliklerinden arındırılması için verilen ortak mücadelede kendini gösterdi.

İkinci Dünya Savaşından sonra Balkan halklarının ortak çıkarları daha geniş ölçüdeki sorunları kapsıyordu. Bu her Balkan ülkesinde ortaya çıkan sosyo-politik sistemin ve politik örgütlenmenin değişik olmasına karşın, bu ülkeler arasında barışçı komşuluk ilişkilerinin kurulmasının temeli oldu.

Herşeyden önce tüm Balkan halkları Balkanların silâhlı karışıklıkların hiç çıkmayacağı bir barış bölgesi olmasını istiyorlardı. Yarım asır içinde Balkanlar iki Dünya Savaşına ve iki yerel savaşa sahne olmuştu. Bu durumda yarım-adadaki genel havayı köklü biçimde değiştirmeyi amaçlamayan hiçbir politika ulusal bir politika olamazdı. İkinci olarak, savaşın etkilediği ulusal ekonomiyi hızla düzenlemek için ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi gerekliydi.

Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'yle ilişkilerinde egemenlik, eşit haklar, her devletin topraklarının bütünlüğü, içişlerine karışılmaması, halkların kendi toplumsal düzen-

lerini serbestçe seçme hakları gibi barış içinde bir arada yaşama ilkelerini uygulamaya çalıştı.

Vatan Cephesinin kurulmasından sonraki ilk üç yılda (1944-47) çok büyük ölçekte olmasa da Bulgar-Türk ilişkilerinin gelişmesi yapısal farklılığı olan ülkeler arasında iyi ilişkilerin gelişme olanağının olduğunu gösterdi.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye ile Bulgaristan arasında diplomatik ilişkiler kaldırılmamıştı. 1945 Şubatı'nda Bulgaristan'a yeni atanan tam yetkili Türk elçisi iki ülke arasında dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinin kesilmediğini bildirdi. Bulgaristan'la Türkiye arasında hızla gelişen ticaret, 1945'de 1937'deki değerinin 7 katı, 1945-48 yılları arasında da dört kattan fazla arttı. Ocak 1946'da İstanbul'da Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan demiryolları ağının sorunlarını çözmek üzere bir konferans yapıldı. Bulgaristan ve Türkiye arasında ticareti ve transit geçişi kolaylaştırmak amacıyla yolcu ve mal gümrüklerinde % 35'lik bir indirim yapıldı.

Bulgar-Yunan ilişkileri daha karmaşık sorunları kapsıyordu. Herşeyden önce savaş sırasında gerilen ve bozulan ilişkiler ön plana çıktı. Yunanistan bu sorunları Bulgaristan'la olan ilişkilerinde ağırlık noktası olarak değerlendirmiyordu. Ancak bu, Yunanistan'ın eski düşmanı olan diğer bazı ülkelerle ilişkiler kurmasını engellemedi. Özellikle İtalya ile olan ilişkilerini hızla geliştirdi. Bu, gerçekten bir bahaneydi ve arkasında sosyalist nitelikli bir sosyo-ekonomik değişim geçirmekte olan Bulgaristan gibi bir ülke ile ilişkileri geliştirmekteki isteksizlik yatıyordu.

Bulgaristan'la bir barış anlaşması imzalanması sırasındaki çelişkili durumları iki ülke arasındaki havayı büyük ölçüde etkiledi. Yunanistan için belirleyici etken bir müttefik devlet olarak muzaffer bir ülke olmanın olanaklarından faydalanmaktı. Oysa Bulgaristan iki ülke arasında düşmanlığa yol açmayacak eşit bir barış anlaşması imzalamak istiyordu.

Yunanistan'daki egemen çevreler 1946-49 iç savaşı sırasındaki karmaşık durumun sorumluluğunu komşu Halk De-

mokrasilerine yüklemeye çalışıyorlardı. «Yunanistan-Bulgaristan sınırındaki durum sorunu»nu ileri süren Yunan hükümeti bu ülkelere karşı uluslararası bir cephe alınmasına da neden oldu. Bu sorun Bulgaristan'a uluslararası bir baskı aracı olarak, ülkedeki gerici kesimleri teşvik aracı olarak kullanıldı. Bu yolda yardımcı olarak da BM Genel Kurulu'na başvuruluyordu.

Truman Doktrini'nin ortaya çıkması ve ardından Yunanistan ve Türkiye'nin Marshall Planı kapsamına alınması Bulgaristan'ın hem Yunanistan hem de Türkiye ile olan ilişkilerini gerilettili. Karşılıklı şikayetleri inceleyip bir anlaşmaya varılması için Bulgar-Türk karma komisyonunun kurulması yolundaki Bulgar önerisine bir cevap verilmedi, ayrıca Türkiye «mülteci sorunu»nu öne sürdü. 1949-52 döneminde Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Türkiye'ye göçü sorunu iki ülke arasındaki en önemli sorun oldu. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın sorunu karmaşılaştırmış olması durumu olumsuz yönde etkiliyordu.

Sonunda, batılı devletlerin sosyalist ülkelerle olan ilişkilerinde belirleyici çizgi olarak saptadıkları «soğuk savaş» Balkanlar'da da somut etkisini gösterdi. Soğuk Savaş dünyanın diğer kısımlarında olduğu gibi önemli saldırgan hareketler biçiminde değil, ama sınır olayları, hava yollarının ihlali ve diğer düşmanca hareketlerle kendini gösterdi. Ancak bazı anlarda ikili ilişkilerdeki gerginliği büyük ölçüde artırdı. Bu Politikanın Balkanlarda uygulanmasının önemli özelliklerinden biri, Balkanların güneyinde Batı askerî gruplarından önemli bir tanesinin yaratılması ve ABD'nin diğer batılı devletlere kıyasla askerî, ekonomik ve politik varlığının güçlenmesiydi.

Kapitalist Balkan ülkeleri olan Türkiye ve Yunanistan bloklarının stratejisini benimseyerek 1952 Şubat'ında NATO üyesi oldular. Türkiye yeni askerî bloklara girerek ve bunların kurulmasında ilk adımları atarak Balkanlar'da ve Doğu'da bu dış politika çizgisini yaygınlaştırdı. 1953-54 Balkan Paktı ve Ortadoğu askerî bloku, 1955'de Bağdat Paktı (CENTO) gibi. Bir Akdeniz Paktı yaratılması için bu dö-

nemde çeşitli düşünceler ileri sürüldü. Yunanistan ve Türkiye’de hava ve deniz üsleri hızla kuruldu.

1950’lerin ortasına doğru, sosyalist ülkelerin ve devrimci güçlerin birliğinin ve etkinliğinin artması sonucu, batılı devletlerin egemen çevrelerinde barış içinde birarada yaşama politikasına doğru bir yöneliş başladı.

Bu değişiklik özellikle Avrupa’da görüldü. Batı devletlerinin çelişkilerini taşıyan ve kendi aralarındaki eylem birliğinde çok önemli bir halka olan, sosyalist devletlerin birleşik bir bölge halinde var olduğu bu kıtada bir kollektif güvenlik sisteminin kurulması düşüncesi daha güçlendi ve tüm uluslararası yaşamı etkilemeye başladı.

Uluslararası ilişkilerin genel gidişinin ve iç sosyo-ekonomik ve politik nedenlerin etkisiyle kapitalist Balkan devletleri olan Türkiye ve Yunanistan’ın politik çizgilerinde değişimler oldu. Soğuk savaş nedeniyle kötüleşen ilişkileri geliştirme gerekliliğini bu ülkeler de kavradı.

1953 yılına kadar Bulgaristan ve güney komşuları arasında İkinci Dünya Savaşı sonunda var olan sorunlar sürüyordu. Bu sorunlar Bulgaristan ve Yunanistan arasında ticari ve diplomatik ilişkilerin kesilmiş olması, çözülmemiş sınır sorunları, malî sorunlar ve savaş tazminatı iddiaları, ulaştırma ve haberleşme sorunları gibi sorunlardı. Ayrıca Bulgaristan ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin büyük ölçüde gerginleştiği anlar olmuştu. Bulgaristan’ın Türkiye ile olan ticareti oldukça azdı ve ilkel bir temele dayanıyordu.

Savaş sonrasında ekonominin hızla geliştirilmesi, endüstri ve tarımda gerçekleştirilen sosyalist değişimler, birinci beş yıllık ekonomik planın başarıyla uygulanması Bulgaristan’ın uluslararası konumunu güçlendirdi ve Bulgaristan uluslararası ekonomik ve politik ilişkilerde iyi bir ortak haline geldi.

Bulgaristan’la kapitalist Balkan ülkelerinin ilişkilerinin normalleşme süreci 1953’de başladı. İlk adım sınır sorunlarının çözülmesi idi. Bulgaristan’la Yunanistan arasındaki sınır sorunu hızla çözüldü. Bulgar Hükümetinin 23 Ha-

ziran 1953'de getirdiği öneriyle Ağustos'ta başlayan görüşmeler sonucunda 30 Aralık'ta bir protokol imzalandı ve böylece Bulgar-Yunan sınır çizgisi belirlendi. Böylece sınır sorunu çözümlendi. Meriç Nehri boyunca sürekli bir sınır çizgisi eski değişken sınırın yerini aldı.

Ağustos 1955'de sınır olaylarının çıkmasını engellemek ve çıkan olayları çözümllemek amacıyla, sınırda sakin bir havayı yaratacak etkin tedbirleri getiren bir anlaşma imzalandı. Eylül 1957'de Bulgar-Yunan sınır boyunun denetimine ve sınırın yenilenmesine ilişkin bir anlaşma imzalandı, 3 Eylül 1959'da yürürlüğe girdi.

Bulgaristan ve Türkiye arasındaki sınır sorununun çözümlenmesi daha yavaş gerçekleşti. Görüşmeler başladıktan 3 yıl sonra (1953'de) sınır olaylarını düzenleyici yollara ilişkin bir anlaşmaya varıldı. 1956'da sınır işaretleri yenilendi.

Bulgaristan'ın güney komşularıyla olan diplomatik ilişkilerinde de bu dönemde ilerlemeler kaydedildi. 16 Kasım 1953'de Bulgaristan ve Yunanistan arasında ilişkilerin yeniden kurulması yolunda Paris'te görüşmelere başlandı. İlişkilerin normalleştirilmesine ilişkin olarak iki tarafın görüşleri oldukça farklıydı. Bulgaristan, diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasını önerirken, Yunanistan daha önceki anlaşmazlıkların çözümlenmesini istiyordu. Buna karşın, bir uzlaşmaya varıldı ve 22 Mayıs 1954'de diplomatik ilişkilerin kurulması konusunda anlaşma imzalandı. Yunan hükümeti elçiliklerin kurulması sorununu anlaşmazlıkların çözümlenmesine bağlıyordu. Bu da ancak on yıl sonra gerçekleşti. Bu anlaşmanın imzalanması Bulgar-Yunan ilişkilerinde yeni bir yapının yaratılmasını sağladı.

Ekonomik işbirliği ve ticaret ilişkileri, Bulgaristan'ın güney komşularıyla ilişkilerinin gelişme eğiliminin kanıtıdır.

Bulgaristan ve Yunanistan arasında ticarî ilişkiler, 1953'te yeniden kuruldu. Yunanistan Birleşmiş Milletler Ekonomik Komisyonu'na 23 Şubat 1952 tarihli bir mektup gönderdi ve komisyonun üyesi olan her Avrupa ülkesiyle ticaret anlaşmaları yapmaya hazır olduğunu bildirdi. 1953'ün ikinci yarısında Bulgaristan buna dayanarak Yunanistan'la ticari

ilişkilerin kurulmasının yanısıra ekonomik işbirliğinin gerçekleştirilmesi yolunda adımlar attı. Atina'da yapılan ve 6 Kasım - 5 Aralık arasında süren görüşmeler sonunda bir Ticaret ve Ödemeler Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma ithalat ve ihracatın ayrı ayrı 1 800 000 dolar tutarında olmasını öngörüyordu. 1954'de ticari temsilci değişimi gerçekleştirildi. Yunanistan'ın önerisiyle ticari ilişkilerde «en tercihli ülke» ilkesi kabul edildi. Bu ticaret anlaşmasının imzalandığı tarihten itibaren geçerli olacaktı.

5 Aralık 1953 anlaşması, Bulgaristan ve Yunanistan arasındaki ticarî ilişkilere on yıl boyunca temel oldu. Ticarî ilişkilerin başlamasından 5 yıl sonra ticaretin tutarı 1939'dakinden 4 kat fazlaydı, 1954-58 döneminde ise yılda ortalama 4. 168.000 levaya ulaştı.

Bulgar Hükümeti'nin ulaşmak istediği sonuçlara varılması için Yunan Hükümeti çözümlenmemiş mali sorunların çözümlenmesini şart koşmuştu. Bu sorunun çözümlenmesi 1953-64 arasında gerçekleşti. Bu yıllar boyunca görüşme ve yazışmalarda görülen hızlanmalar ya da yavaşlamalar iki ülkenin normal ilişkilere ulaşmak yolundaki farklı düşüncelerini ve karşılıklı sorumlulukların aynı anda yerine getirilmesinde uygulanan yöntemlere ilişkin tereddütleri gösterir. Bu görüşmelerde başlıca konu, bir yanda 9 Aralık 1923 tarihli Bulgar-Yunan anlaşmasından kaynaklanan Yunanistan'ın borcu (bu anlaşma «Mollov-Katanderis Anlaşması» diye bilinir) ve diğer yanda Şubat 1947 Barış Anlaşması'nın öngördüğü şekilde (45 Milyon Dolar) Bulgaristan'ın Yunanistan'a ödeyeceği savaş tazminatıydı.

Bulgar hükümeti bu sorunu çözümlmek yolundaki iyi niyetini göstermek üzere birkaç öneri getirdi: İlk taksidi 1 Ekim 1954'de ödemeye hazır olduğunu belirtti. Aralık 1955'de ödemenin Barış Anlaşması'nda belirtildiği gibi mal cinsinden yapılmasını önerdi; Şubat 1956'da iki milyon ABD Doları tutarında Yunan malı ithal etmeye hazır olduğunu belirtti. Bu somut önerilerin yanısıra Bulgar Hükümeti iyi dostluk ilişkilerinin kurulması için anlaşmazlıkların görüşmelerle çözülmesi gerekliliğini vurguladı.

1953'den sonra Bulgar-Türk ilişkilerinde de bir gelişme

kaydedildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında iki ülke arasında ticari ilişkiler kopmamış olmasına karşın, bu ilişkiler karşılıklı ödeme ilkesine göre yapılıyordu, bu da ilişkilerin gelişimini engelliyordu. 1950'de başlıyan çalışmaları izleyen Bulgar Hükümetinin çabalarından sonra 1953 Aralığında Türk Hükümeti Bulgaristan'la yeni bir ticaret anlaşması imzalamaya hazır olduğunu bildirdi.

Bu anlaşmanın hazırlanması sırasında Bulgaristan Türkiye'nin hazırladığı taslağı bir iki değişiklikle kabul etti. 23 Şubat 1955'de imzalanan Ticaret ve Ödemeler Anlaşması 10 Mart 1955'de yürürlüğe girdi. Bu ikili anlaşmaya göre ithalat ve ihracat ayrı ayrı 2.500.000 Dolar tutarında olacaktı. Bu anlaşmayla ticareti genişletmek ve mal çeşidini arttırmak olanağı sağlanıyordu. Ancak bu olanak çok az kullanıldı. 1939'a kıyasla 1955-58 döneminde ticaretin üç kat artmasına karşın, bu artışın yıllık ortalaması önceki yıllardan çok farklı olmadığı ve anlaşmanın öngördüğü miktara ulaşmadığı için ticaret ilişkilerinde büyük bir artışın belirtisi olarak kabul edilemez. Bugün bile Türkiye ile yapılan ticaretin niteliği sınırlıdır. Türkiye'nin bu anlaşmayı uygulamadaki isteksizliğinin nedeni ise belli değildir.

İlişkilerin normalleştirilmesi, anlaşmazlıkların çözümlenmesi düşüncesiyle hareket eden Bulgar hükümeti 25 Temmuz 1956'da Türk Hükümetine ticareti geliştirmek ve ekonomik, kültürel ilişkileri artırmak yolundaki sorunların ortak çözümlenmesi için bir öneri verdi. «Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, iki tarafın iyi niyeti ile doğrudan görüşmelerle, karşılıklı anlayışla çözümlenemeyecek bir sorun görmüyor» diye vurgulandıktan sonra şu öneriler sıralanıyordu: Sınır olaylarını engellemek ve çözümlmek için ve bütün üretiminde karşılıklı deneyimlerden yararlanmak için anlaşmalar imzalanması; bitki korunması, hayvan sağlığı ve Karadeniz'de balıkçılık konularında anlaşmalar imzalanması; kültür, bilim ve sporda ilişkilerin arttırılması; ekonomik ve ticari delegeler arası ziyaretler vb. Türk asıllı Bulgar Vatan-daşlarının Türkiye'ye göçü sorununu çözümlmek yolunda görüşmelere hazır olduğunu belirtiyordu. Ancak, bu

önerilerin bazılarının gerçekleşmesi için aradan on yıl geçti.

1953-58 yıllarında Bulgaristan-Türkiye ve Bulgaristan-Yunanistan ilişkileri çok sınırlı kalsa da, bu dönemde bu ilişkilerin olumlu bir gelişme sürecini başlattığı bir gerçektir. Bulgaristan ve Yunanistan arasında diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuş, Türkiye ile diplomatik ilişkiler geliştirilmiş, sınır sorunlarının birçoğu çözümlenmişti. Bulgar hükümetinin amacı olan barış içinde bir arada yaşama politikasının, bu yıllarda maddi temelleri atılmış oldu.

* * *

Balkan halklarının ve ülkelerinin yabancı güçlerin olumsuz etkisinden kurtulma mücadelesinin uzun bir geçmişi vardır. 1944'ün ikinci yarısında, Balkan ülkelerinin yapısında değişiklik sorunu ortaya çıkınca, her Balkan ülkesinin kendi toplumsal sistemini serbestçe seçebilmesi hakkına saygı bu bölgedeki durum açısından son derece önem kazandı. Bu ilkenin sağlanmaması pratikte Balkan'lardaki başlıca müttefik devletlerin politikasına bağlıydı. Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk'un somut koşullarında, sosyo-ekonomik ve politik değişimler için savaşıyor iç güçlerin hakimiyetinin yanı sıra Sovyet Ordusunun varlığı da önemli bir etkeni. Türkiye ve Yunanistan'ın gelişiminde farklı nitelikli etkenler rol oynadı. Aralık 1944'de İngiliz birliklerinin ve daha sonra ABD birliklerinin Yunanistan'a girmesi, bu ülke halkının istediği gelişim yolunu seçme hakkını ortadan kaldıran ve iç güçler dengesini kapitalist düzenden yana değiştiren bir etkeni. Türkiye'ye gelince, ülkenin son yıllardaki kapitalist gelişimi reddedilemezdi, oradaki sorun herşeyden önce, kapitalizm koşullarında yaşamın demokratikleştirilmesiydi.

1944-58 döneminde batılı devletlerin, Balkan devletlerinin ve özellikle halk demokrasilerinin iç gelişimlerini etkilemek üzere bazı olanakları vardı.

Herşeyden önce savaş sonrası sorunların çözümlenmesinde rolleri vardı. Almanya'nın eski taraftarları olan Bul-

ristan ve Romanya ile barış anlaşması imzalanacaktı. Arnavutluk'un egemenliğini ve bağımsızlığını kazanması açısından, 1939'da İtalya'nın işgal ettiği bu ülkeye karşı tavrın ne olacağını belirleyecek olan bir barış anlaşması da İtalya ile yapılacaktı. Ayrıca bu anlaşma toprak sorunlarına ilişkin maddeleriyle Yugoslavya'yı da etkileyecek ve Jaliyska Kraina (Istria)'nın durumu açıklığa kavuşturacaktı.

Böylece savaş sonrası anlaşmalar devrimci ya da karşı-devrimci araçlar haline geldiler, çünkü bu anlaşmalar, bu ülkelerde kurulan demokratik halk yönetimine ve sosyo-ekonomik değişimlere destek ya da engel olmak için bir araç olarak kullanılabilirdi. Bu sayede özellikle devrimci süreci engellemek için batılı ülkelere barış anlaşması maddelerini kullanma yolu açıldı.

Bunun reddedilemeyecek kanıtlarından biri 29 Temmuz-15 Ekim 1946'da Bulgaristan'a yapılan barış anlaşması ve ve Paris Konferansı'dır. Batılı devletlerin ve özellikle İngiltere'nin desteğiyle, Yunanistan büyük savaş tazminatları istedi. Bulgaristan'ın Yunanistan'dan malî istekte bulunması ve gerçekleri göstermesi engellendi. Emperyalist devletler ekonomik olarak ülkeye girmek için ön koşulları yaratma çabası içindeydiler. Böyle bir yaklaşım Bulgaristan'ın ekonomik çıkarlarıyla ve de başlattığı sosyalist değişimlerin sürmesi olanağıyla çelişiyordu. Bulgar topraklarının onda birini stratejik nedenlerle Yunanistan'a vermek, ülkeyi silâhsızlandırmak, yabancı bir askerî denetimin ve giderek ekonomik ve politik denetimin kurulmasını kabul etmek Vatan Cephesi hükümetine çok ciddi bir darbe indirirdi.

Ancak Bulgar hükümetinin dış politikadaki çabaları, diğer halk demokrasileriyle ilişki kurmayı ve Türkiye ile normal ilişkileri gerçekleştirmeyi sağladı, böylece batılı devletler ve Yunanistan çizgisi Balkanlar'da yalnızlığa itildi. Özellikle Paris Konferansı hazırlıklarında. Konferansta hiç bir balkan ülkesi Yunanistan'ın Bulgaristan'a ilişkin iddialar ileri sürmesini kabul etmedi.

Bulgar hükümetinin uluslararası politikası Bulgaristan'daki halk yönetiminin anti-faşist ve demokratik niteliğini

tanıtmaya ve Bulgaristan'a karşı propaganda sürdüren iç ve dış güçlerin niteliğini göstermeye yönelikti, Paris barış anlaşmasından önceki dönemde Dış İşleri Bakanlığı Konseye bir bildirge göndererek Bulgar tezini açıkladı. Anti-Nazi koalisyona dahil olan ülkelerdeki etkin kesimlerle Bulgar parlamenterlerini ve politikacıları ilişkiye geçtiler ve Vatan Cephesi hükümetinin konumunu açıkladılar. O sıralarda Ulusal Meclis Başkanı olan Vasil Kolarov başkanlığında bir delegasyon Mayıs 1946'da Kopenhag'daki Parlamentolararası Birliğin konferansına katıldı. Paris'te Fransız Dış İşleri Bakanı M. Georges Bidault, ABD Devlet Sekreteri James Byrnes, İngiltere Dış İşleri Sekreteri E. Bevin de dahil bir çok gazeteci ve konuşmacılarla toplantılar düzenlendi.

Barış Konferansı'nda Vatan Cephesi hükümetinin barış anlaşması üzerindeki tezini iyi bir temele oturtarak anlatan Bulgar delegasyonu, ülkenin ulusal çıkarlarının savunulmasında en önemli rolü oynadı.

10 Şubat 1947'de Müttefiklerle imzalanan barış anlaşması ülkenin uluslararası konumunu ve egemenliğini kararlılığa kavuşturmakta önemliydi. Bu anlamıyla Bulgaristan'ın 1 Ocak 1941 sınırları korunuyor, oldukça az bir savaş tazminatı (70 milyon dolar) ödeniyor ve silâhlı kuvvutlerde bazı kısıtlamalar getiriliyordu. Ancak hiç bir alanda yabancı ülkelerin denetimi söz konusu değildi.

Bulgar hükümetinin ülkenin bağımsızlığını ve egemenliğini tanıyacak bir **anlaşma imzalama mücadelesi** ulusal açıdan olduğu kadar uluslararası planda da önemliydi. Bu mücadelenin karşı-devrimci amaçları olan batılı devletlere karşı verildiği için anti-faşist bir niteliği vardı. Bunun için de Balkan Halk Demokrasileri'nin emperyalist baskıya karşı verdikleri mücadelenin bir parçasıydı. Bulgaristan'ın devrimci değişimleri gerçekleştirmesi hakkını savunan bu mücadele, Balkanlar'da güçler dengesinin sosyalizm lehinde sağlamlaşmasını getirdi.

Var olan koşullarda imzalanabilecek en iyi anlaşma olan barış anlaşmasının imzalanması herşeyden önce Sovyetler Birliği'nin kararlı tutumunun, savaş sonrası güçler denge-

sinde faşizme karşı mücadelenin asıl yükünü taşıyan Sovyetler Birliği'nin politik etkinliği ile belirlenen güçler dengesi- nin bir sonucuydu. SSCB'nin emperyalist saldırganlığı engel- lemedeki rolü Bulgaristan'ın ulusal çıkarlarını kat kat aşan bir önem taşıyordu. SSCB Balkanlar'daki durumu dev- letler arası yeni sorunlarla daha da çelişkili bir hale getirme tehlikesini engelledi. Vatan Cephesi hükümetinin durumunu kararlılığa kavuşturmak yolunda itici bir güç olan SSCB Balkanlar'da devrimci bir etken olarak hareket etti.

Diplomatik yalnızlıktan kurtulmak sorunu Vatan Cephesi'- nin karşı karşıya olduğu sorunlardan biriydi. Bulgaristan Almanya'nın müttefiklerinden biri olduğu için 9 Eylül 1944'te anti-faşist koalisyonla savaş halindeydi. Balkan devletlerin- den sadece Romanya ve Türkiye ile diplomatik ilişkileri vardı. Avrupa ve diğer kıtalardaki tüm ilişkiler kesilmişti.

Müttefiklerle normal diplomatik ilişkileri kurma çabası Vatan Cephesi hükümetinin kurulduğu ilk günden başlar. 9 Eylül 1944'te hükümet SSCB ile ateşkes anlaşması imza- lanması ve diplomatik ilişkilerin kurulması için görüşmeler yapacak bir komisyon atadı.

Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler 1945'te kuruldu. Bu gerçek, Vatan Cephesi Hükümeti'nin ülkeyi uluslararası yalnızlıktan kurturma sürecini ve karmaşık dış politika so- runlarının çözülmesini hızlandırdı. SSCB'deki Bulgaris- tan Halk Cumhuriyeti Temsilciliği'nin elçilik düzeyine çık- arılması bu konuda yeni bir adımdı. 1945 sonuna doğru 14 ülkeyle (Yunanistan dışındaki tüm Balkan ülkeleri de dahil) diplomatik ilişkiler kurulmuştu. İtalya ile ilişkiler geliştiril- mişti. 1945'te iki büyük devletle SSCB ve Fransa ile diplo- matik ilişkilerin normale dönmüş olması ve 1947'de barış anlaşması imzalanmasından sonra İngiltere ve ABD ile ili-şkilerin kurulması önemlidir.

Sosyalist gelişim yolunu seçen ülkeler arasında diplo- matik ilişkilerin yenilenmesi bu ülkeler arasındaki karşılıklı dostluk ve dayanışmayı gösterir. 1945'te Macaristan dışın- daki tüm Halk Demokrasileriyle ve 1950 sonuna dek Avrupa ve Asya'daki tüm Halk Demokrasileriyle ilişkiler kurulmuştu.

ABD'nin politik baskı amacıyla 1950'de diplomatik ilişkileri kaldırması bu ilişkilerin politik bir faktör olarak oynadıkları rolü gösterir.

Barış anlaşmasının imzalanmasından sonra ülkeyi uluslararası yaşamda etkin bir hale getirmeye katkısı olacak ikinci adım gündeme geldi. Bu, Bulgaristan'ın Birleşmiş Milletler'e üyeliğinin kabul edilmesi idi. Bulgaristan savaş sonrası yıllarda iç gelişiminde de başarılar elde etti. Bulgaristan Komünist Partisi'nin 5. kongresi (1948 Aralık) partinin sosyalizmin kurulmasındaki genel çizgisini onayladı.

Bulgaristan sosyalist topluluğun üyelerinden biri olarak sosyalizmi kurmak görevini başarıyla yerine getiriyordu, ama uluslararası konumu böylesine iyi değildi. Bu da ülkenin Balkan devletleriyle dostluk ve barışçı ilişkiler kurma olanaklarını olumsuz yönde etkiliyordu. Bulgar hükümeti barış anlaşması imzaladıktan 1,5 ay sonra üyelik için Birleşmiş Milletlere baş vurmuştu. Örgütün her genel kuruluna yeni bir müracaat yapıyor ve Bulgaristan'ın üyeliğe kabul edilmemesinin «bu örgütün Balkanlar'da izlediği barışçı amaçların başarıya ulaşmasına bir şey sağlamadığı» vurgulanıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, emperyalist devletler kendi dış politikalarından farklı dış politika izleyen ve toplumsal düzeni farklı olan ülkelerin Birleşmiş Milletler'e üye olmasına izin vermeme politikasını izliyorlardı. Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk gibi Halk Demokrasilerinin Birleşmiş Milletler örgütüne alınmasını engellediler. Bulgaristan'ın barış anlaşmasını ihlâl ettiği, Yunanistan'ın bağımsızlığına ve özgürlüğüne yönelik eylemler yaptığı suçlamalarını ortaya atarak bu engellemeyi soğuk bir savaşa dönüştürdüler.

Bulgaristan'ın Birleşmiş Milletler'de yer alma çabaları Potsdam anlaşmasıyla yüklendikleri sorumlulukları ihlâl eden emperyalist devletlerin karşı koymasıyla karşılaştı, Bulgaristan ve diğer Halk Demokrasilerinin müracaatlarına karşı gösterilen tavır, Birleşmiş Milletler örgütündeki iki çizginin açık kanıtıydı. Bir yanda Halk Demokrasilerindeki karşı-devrimci girişimleri körükleme görüşüyle Birleşmiş

Milletler örgütünü bu ülkelere karşı kullanmayı amaçlayan emperyalist devletler ve diğer yanda, değişik sosyal sistemi olan devletler arasında uluslararası işbirliği için Birleşmiş Milletler örgütünü sağlamlaştırmayı amaçlayan Sovyetler Birliği ve onu destekleyen ülkeler vardı.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ve diğer Halk Demokrasilerinin Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edilmesi herşeyden önce Sovyetler Birliği'nin mücadelesi sonucunda gerçekleşti. Bu mücadele, Halk Demokrasileri'nin uluslararası düzeyde tanınması soğuk savaş politikasının zayıflaması ve barış içinde birarada yaşama ilkesinin sağlamlaşması mücadelesiydi.

Savaş sonrasındaki ilk yıllarda BM genel kurulunda varolan güçler dengesi, Bulgaristan ve diğer Halk Demokrasilerinin üyelik müracaatlarının yıllar boyunca reddedilmesini getirdi. Yunanistan'daki durum bahane edilerek BM Balkan Halk Demokrasilerine karşı bir baskı aracı haline geldi. BM örgütü 1946-1954 döneminde Yunanistan'ın egemenliğini ve topraklarının bütünlüğünü koruma bahanesiyle Yugoslavya ve Arnavutluk'ta olduğu gibi Bulgaristan'da da yabancı bir denetim kurma çabasına girişti. Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk sınırındaki durumu inceleme komisyonu 30 Ocak - 4 Nisan 1947 arasında, yedek komisyon ise 18 Nisan - Haziran 1947 arasında çalıştı. Güvenlik konseyinin onayı ve BM Genel Kurulunun kararıyla 21 Ekim 1944'de 11 üyeli bir özel komisyon kuruldu. Komisyonun Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya'nın denetimine ilişkin geniş işlevleri vardı. 7 Aralık 1951'e kadar çalıştı. Bu arada 377. kararname ile ilişkili olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3 Kasım 1950'de kabul ettiği diğer bir komisyonda çalışıyordu. 23 Ocak 1952'de beş devletten oluşan bir Balkan Alt Komisyonu kuruldu (1 Ağustos 1954'de çalışmalarına son verildi).

Bulgar hükümeti, herşeye rağmen, Güvenlik Konseyi kararı ile kurulan komisyon ve yedek komisyonla iş birliği yapmaya hazır olduğunu gösterdi.

Ancak bu organların art niyetli hesapları, BM Genel

Kurul kararı ile daha sonra kurulan Balkan komisyonlarına yardım etmemek zorunda bıraktı Bulgaristan'ı.

Birleşmiş Milletler'de Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk'un bağımsızlığını ve egemenliğini koruma mücadelesini Sovyetler Birliği verdi. 29 Temmuz 1947'de ABD'nin yeni bir Balkan komisyonu kurulması önerisini güvenlik konseyinde veto etme hakkını kullandı. Bu sorunu ABD Genel Kurul'a getirince, SSCB Balkan Halk Demokrasilerinin işlerine karışılmasına izin vermemek, Yunanistan sorununun çözümlenmesine yardımcı olmak ve Yunanistan'la Balkanlar'daki durumun iyileşmesi açısından önemli olan ilişkilerin kurulmasını sağlamak yolundaki mücadelesini sürdürdü.

Batılı devletlerin Sovyetler Birliği ile İkinci Dünya Savaş'ında uluslararası sorunların çözümlenmesi yolunda oluşturdıkları eylem birliğine uymadıkları ve Avrupa'nın savaş sonrası yapısına ilişkin ortak kararları çiğnedikleri bu koşullarda, Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslavya ve Romanya ile 1947 ve 1948 yıllarında imzaladığı Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşmaları anti-emperyalist bir nitelik kazandı ve aynı zamanda bu ülkelerin SSCB ve diğer Avrupa Halk Demokrasileriyle anlaşma koşullarını sağlamlaştırdı. Aralık 1947'de Yugoslavya ve Arnavutluk'la imzalanan ve Romanya, SSCB, Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya ile imzalanacak olan bu anlaşmaların önemini vurgulayan Georgi Dimitrov, emperyalistlerin Balkan Halk Cumhuriyetleri'ne girebilecekleri tüm kapıların kapandığını söyledi.

Ülkenin sosyalist gelişimi yolundaki engellerden biri olan monarşinin Eylül 1946'da referandum sonucunda tasfiye edilmesi, ülkedeki emperyalist etki yollarından birini kapadığı için çok önemlidir. Bulgaristan böylece, Balkan Halk Demokrasileri'nde monarşinin bir kurum olarak tasfiyesi sürecinde yerini aldı, bu süreç 1948 başlarında sona erdi.

Tuna Konferansı, Balkanlar'da emperyalist etkiyi zayıflatma sürecinde yeni bir adımdı. 30 Temmuz - 18 Ağustos 1948 tarihlerinde Belgrad'da yapılan bu konferansta, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, SSCB, Çekoslovakya ve Macaristan,

12 Aralık'ta New York'ta yapılan Dış İşleri Bakanları Konseyi kararları doğrultusunda, Tuna nehri boyunca denizcilik konusunda yeni bir anlaşma imzalanmasını önerdiler. Halk Demokrasileri'nin sayısının çok olması ve bunların Sovyetler Birliği ile eylem birliği içinde olmaları nedeniyle, demokratik çizgi onaylandı. Batı Avrupa devletlerinin 1921 Tuna anlaşmasıyla elde ettikleri hakları koruma çabaları reddedildi. Aynı şekilde, bir kısım ticaretini Tuna yoluyla yapan Almanya'ya yeni bir takım ayrıcalıklar tanınması için bu ülkenin ABD bölgesinde olduğunu öne sürerek gösterilen çabalar da boşa çıkarıldı.

Emperyalist planları reddeden 7 oydan birisi Bulgaristan'ındı. Bulgaristan Tuna nehri ülkeleri arasında 471 km uzunluğundaki nehir sınırıyla üçüncü yeri alıyordu. Buna dikkat çeken Bulgar delegesi Tuna nehrinin Bulgaristan için geçmişte hayati önem taşıdığını ve nehir boyundaki ülkelere meydana gelen politik ve toplumsal değişimler nedeniyle, gelecekte daha da önem kazanacağını vurguladı. Bunun için Tuna sorununun doğru çözümünden yanaydı.

Sovyetler Birliği tarafından hazırlanan yeni bir Tuna Anlaşması taslağının başlıca ilkelerini —nehir boyunca yer alan tüm halklar için eşit koşullarda serbest deniz ticareti ilkesi, Tuna nehrinin denetiminin nehir boyundaki ülkelere ait olduğu ilkesi— destekleyen Bulgar Delegesi, ABD, Fransa, İngiltere gibi gibi ülkelerin nehirde denetim hakkı istemelerine karşı çıktı.

Sovyet taslağı temel alınarak imzalanan yeni anlaşma, nehir boyunca yapılacak serbest denizciliği sağlıyordu. Uluslararası bir ticaret yolu olarak Tuna'dan yararlanan tüm ülkelerin çıkarlarını dikkate alarak Tuna nehri ülkelerinin kendi aralarında ve diğer ülkelerle ekonomik ve kültürel işbirliğini güçlendirme yolunda bu ülkelerin çıkarlarını yansıtıyordu.

Ülkenin egemenliğini ihlâl etme ve içişlerine karışma çabalarına karşı Bulgar hükümeti'nin Sovyetler Birliği ve diğer Halk Demokrasileriyle birlikte verdiği mücadele, Balkanlar'ın savaş sonrası gelişimini kendi çıkarları doğrultu-

sunda yönetmek isteyen Balkanlar dışındaki güçlerin etkisini kısıtladı. Bu güçlerin yenilgisi bir çok nedenle önem taşıyordu.

Birincisi : Bulgaristan'ın tutarlı sosyalist gelişimi doğrudan emperyalist etki yollarının tasfiyesine bağlıdır.

İkincisi : Balkanlar'daki temel uluslararası sorunların demokratik biçimde çözülmesi için Balkan Halk Demokrasileri'yle ve Sovyetler Birliği ile eylem birliği gerekli ön koşuludur.

Üçüncüsü : Bulgaristan ve diğer Halk Demokrasileri üzerinde uygulanan baskı araçları, kullananların amaçlarına ulaşmalarına yetmemiştir. Böylece «komünizmi reddeden» doktrin Balkanlar'da verimsizliğini göstermiştir. Batılı devletler, özellikle ABD, baskı yöntemlerinin açık yenilgisinden tam ters bir sonuç çıkardılar. Çünkü bu yaklaşımı bırakacakları yerde, 1950'lerin ortası ve ikinci yarısında bölgedeki askeri varlıklarını arttırdılar. Balkan ülkelerini silâhlanma yarışına zorlayarak, «soğuk savaş» da uğradıkları yenilgiyi kabul etmemeye, nesnel gelişmelere karşı çıkmaya çalıştılar.

* * *

Demokratik Bulgaristan'ın geçiş döneminde, Balkanlar'daki dış politikası Lenin'in bir sosyalist devletin iç ve dış politikası arasında birlik olması görüşünü doğrular. Emekçi halkın çıkarlarından yana olan bu dış politika, Balkanlar'da barışın devamına ve sosyalizmin güçlenmesine yöneliktir. Bu politikanın başarısı Sovyetler Birliği ve diğer Balkan Halk Demokrasileri'yle işbirliğine, dünya sosyalist sisteminin diğer ülkelerinin sosyalist enternasyonalizm ilkeleri temelindeki desteğine bağlıdır. İki kapitalist devletin ve komşu kapitalist ülkelerde büyük ölçüde askeri, politik, ekonomik etkinliğinin olduğu Balkanlar'da değişik sosyal sistemi olan ülkeler arasında barış içinde bir arada yaşama ilkesinin uygulanmasının bölgedeki uluslararası durum için özel bir önemi vardı. Bulgaristan'da kapitalist unsurların politik ve ekonomik etkinliğinin tamamen kaldırılması, sosyalizme karşı olan dış güçlerin, sosyalizme karşı olan iç güçlerle bir

ittifak yaratarak devlet yönetimi üzerinde denetim kurma olanağını büyük ölçüde azalttı. «Komünizmi reddetme» çizgisinin yenilgiye uğraması, bunun yaratıcılarına yeni olanaklar arama gerekliliğini gösterdi. Tek barışçı politika ise barış içinde bir arada yaşama politikasıydı.

Bulgar dış politikasının temel ilkelerinin somut göstergesi olan Bulgaristan'ın Balkan politikası dünya devrimci güçlerinin barış, demokrasi ve sosyalizm yolunda ortak mücadelesine bir katkıdır.

BULGARİSTAN HALK CUMHURİYETİ'NİN KARŞILIKLI EKONOMİK YARDIM KONSEYİNE (COMECON) KATILMASI

Stefan Sarenkov ve Vasil Sivas

II. Dünya Savaşı'ndan sonra birkaç Avrupa ülkesinde kurulan demokratik halk yönetimi, bu ülkelerin ulusal ekonomisinde ve sosyalizmin kurulmasında önemli bir rol oynamaya başlayacak yeni tip ilişkilerin kurulması yolunu hazırladı. Bunun yanı sıra, endüstrileşme sorunlarının başarıyla çözümlenmesi, tarımda ve yeni toplumun maddî ve teknik tabanının yaratılmasında işbirliği, daha üst düzeyde bir işbirliğinin kurulmasını gerektirmekteydi. Somut uluslararası durum ve «soğuk savaş» politikasının yanı sıra, özellikle emperyalist güçlerin büyüyen ekonomik, politik ve askerî baskısı, bu ülkelerin çabalarını daha iyi birleştirmelerini zorunlu kılıyordu. Tüm bu nesnel nedenler 1949 başında Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi'nin (COMECON) kurulmasını getirdi. (*)

(*) COMECON Kurucu üyeleri: Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti, Macaristan Halk Cumhuriyeti, Polonya Halk Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, SSCB. Şubat 1949'da COMECON'a katılan Arnavutluk Halk Cumhuriyeti 1960'da bu örgütten ayrılmıştır. Demokratik Alman Cumhuriyeti Ekim 1950'de, Moğolistan Halk Cumhuriyeti Haziran 1962'de, Küba Haziran 1972'de örgüte katıldı. Şimdi COMECON üyesi ülkelerin sayısı 9'dur ve Dünya yüzölçümünün % 18'ini, Dünya nüfusunun % 9,6'sını kapsamaktadır. COMECON ülkeleri Dünya endüstri üretiminin % 33'ünü ve ulusal gelirin % 27'sini sağlar.

COMECON, sosyalist ülkeler arasında çok yanlı ilişkileri başlatan ve sosyalizmin kurulması, önemli ekonomik sorunların çözümlenmesi yolundaki çabaları toparlayan ilk uluslararası ekonomik örgüttür. COMECON'un başlıca amacı, üyeleri arasında en geniş ekonomik işbirliğini gerçekleştirmek, bu ülkelerin ulusal ekonomilerini planlı biçimde geliştirmek ve ekonomik, bilimsel, teknolojik ilerlemeyi hızlandırmak, emeğin verimliliğinin ve halkların refahının artması yolunda endüstrileşme düzeyini yükseltmek için gösterilecek çabaları koordine etmektir. Bu amaç, üye ülkelerin ulusal çıkarlarını ve topluluğun bir bütün olarak çıkarlarını yansıtır.

COMECON eşitlik, her ülkenin egemenliğine karşılıklı saygı, karşılıklı yarar ve kardeşçe yardım ilkeleri temelinde hareket eden yeni tip bir uluslararası örgüttü. Bu ilkeler, sosyalist ülkelerin toplumsal sisteminden, proleter enternasyonalizminden ve karşılıklı ilişkilerin niteliğinden kaynaklanır.

COMECON üyelerinin eşit egemenliği ve gönüllü olarak örgüte katılması ilkesi, Konseyin çalışmaları ve karşılıklı işbirliğinin gelişimi açısından çok önemlidir. Bu ilkeler ışığında COMECON, amaçlarını paylaşan ve görevlerinin yerine getirilmesinde katkıda bulunan her ülkenin katılabileceği bir açık ekonomik örgüt olarak tanımlanır. Tam eşitlik ilkesi üye ülkelerin toprak büyüklüğü, nüfusları, ekonomik potansiyeli ve coğrafi konumu dikkate alınmaksızın eşit hak ve görevleri olmasında ifadesini bulur.

Konseyin demokratik ve açık niteliği, konsey üyesi olmayan bazı sosyalist ülkelerin çeşitli organların çalışmalarına katılmasında ve Konseyin sosyalist olmayan ülkelerle işbirliğini geliştirmesinde kendini gösterir.

Konseyin tüm çalışmaları ekonomik bağların güçlenmesi, varolan işbirliği biçimlerinin geliştirilmesi, tek tek üyelerin ve topluluğun bir bütün olarak ekonomik gelişimini sağlamak yolunda kaynakların en iyi kullanımının gerçekleştirilmesi için yeni işbirliği biçimlerinin benimsenmesine

yöneliktir; bunu Konseyin şimdiye kadarki çalışmaları göstermiştir.

COMECON bir çok ilerici yöntemin kullanılmasını düzenledi ve başlattı : uluslararası sosyalist iş bölümünün gelişmesinde başlıca araç olarak ulusal ekonomik planların koordinasyonu, üretimde uzmanlaşma ve işbirliği; başlıca ekonomik projelerin ortak yapımı, uluslararası ekonomik örgütlerin ve ortak işletmelerin kurulması; bilim ve teknoloji alanında uluslararası örgütlerin kurulması.

Tüm bunlar, sosyalist endüstrileşmenin başarıya ulaşmasına, yeni endüstri dallarının kurulmasına, sosyal üretim yapısının gelişmesine, emeğin verimliliğinin artmasına katkıda bulundu. COMECON üyesi diğer ülkelere en büyük ekonomik, bilimsel ve teknik yardımı SSCB yaptı. SSCB bu ülkelere ekonomik geri kalmışlıklarından kurtulmalarında ve ulusal ekonomilerinin her yönde gelişmesinde yardım ederek gerekli hammadde, makina ve donatımı sağladı. 1950-58 döneminde Sovyetler Birliği'nin COMECON ülkelerine verdiği makina ve fabrika 14 kat arttı. 1959'a dek SSCB, COMECON üyesi ülkelerle 620 işletme, 190 atölye ve diğer projelerin yapımı için yardım anlaşmaları imzaladı. Bu projelerin çoğu uzun dönemli kredilerle gerçekleşti ve borçlar, projeler gerçekleştirildikten sonra mal cinsinden ödendi.

COMECON ülkeleri arasında işbirliğinin artması, değişik ülkelerde ve toplulukta yüksek gelişme hızları sağlanmasında önemli rol oynadı. 1951-60 döneminde COMECON üyesi ülkelerin endüstriyel üretimdeki yıllık artış hızı % 13,6 idi. Bu oran kapitalist ülkelerde ancak % 5 idi. Aynı dönemde sosyalist ülkelerin dünya endüstri üretimindeki payı % 18'den % 29'a yükseldi.

COMECON'un üye ülkelerin gelişimindeki önemi, Bulgaristan ulusal ekonomisinin gelişiminde varılan sonuçlar açısından da geçerlidir.

* * *

COMECON'un kurulması ve Bulgaristan'ın bunun içinde yer alması, ülkenin diğer sosyalist ülkelerle işbirliğinin ve

Üretici gclerin hızla gelişmesine ve sosyalizmin başarıyla kurulmasına yardım etti. Bulgaristan'ın Konsey'de ve uluslararası sosyalist iş bölümünde yer alması, ulusal ekonominin hızla gelişmesini ve sosyalizmi kurma yolundaki zor görevin başarıyla uygulanmasını sağlamak yolunda ulusal kaynakların ve sosyalist topluluğun getirdiği olanakların ussal bir biçimde kullanabilmesini sağladı.

Bulgaristan'ın COMECON üyeleri ve özellikle Sovyetler Birliği ile kardeşçe işbirliği, halk yönetiminin kuruluşunun ilk günlerinden itibaren Bulgaristan'ın sosyo-ekonomik gelişimi üzerinde olumlu bir etki yarattı. Ülke endüstrisini kurmak, ekonomik kalkınmayı sağlamak gibi görevlerin başarıyla yerine getirilmesinde önemli bir etken oldu bu işbirliği.

Bu işbirliği sayesinde ki Bulgar halkı Georgi Dimitrov'un belirttiği görevi başarıyla uyguladı : «şimdiki görev, başka ülkelerin değişik koşullarda bir asırda başardığını, endüstrileşme, elektrifikasyon, tarımın makinalaşması yoluyla 15-20 yıl içinde başarmaktır.»

Sosyalizmin maddî ve teknik tabanının oluşturulması yolundaki tarihi geçişin başarılması ilk İki Beş Yıllık Plan dönemlerini kapsar : 1948-52 ve 1953-57. Bu planlar, ulusal kaynakların ve Bulgar halkının emeğinin en rasyonel ve verimli biçimde kullanılması, başlıca ekonomik sektörlerin uyum içinde gelişmesi için planlı ekonominin yararlarını getirdi. Ekonomik gelişim hızının artması ve ülkedeki üretici güçlerin hızla gelişmesi, COMECON çerçevesinde çok yönlü ekonomik işbirliğinin olumlu koşulları sonucunda gerçekleşecekti.

Geçiş dönemi sırasında ülkede yeni sosyalist sistemin maddî ve teknik temelini kurularında, Bulgaristan'ın diğer sosyalist ülkelerle kurduğu işbirliği toplumsal üretimin şu alanlarında yoğunlaşmıştı : dış ticaret ve kredi ilişkileri, planlama, maddî üretim, bilim ve teknoloji. Bu katkı, en genel hatlarıyla, bilim ve teknolojiadaki ilerlemenin transferinde, gerekli hammaddelerin elde edilmesinde, yabancı uzman gereksiniminin karşılanmasında ve kadroların eğitil-

mesinde ifadesini buldu. İşbirliği içindeki ülkelerin ulusal ekonomilerinin karşılıklı ilişkilerinde uyumlu bir yöneliş içine girmeleri, ekonomik ilişkilerinde ve özellikle dünya pazarındaki varlıklarında yeni ilişki noktaları yarattı; böylece uygun fiyatlar üzerinde anlaşabildiler ve iç ekonomik gelişimlerdeki acil sorunların çözümü için birbirlerine kredi sağladılar.

COMECON'un kuruluşu şu ulusal gereksinimleri karşılamak zorundaydı : ekonomilerin sosyalist örgütlenmesi için değişik ülkelerin çabalarını birleştirmek ve planlı yoldan sosyalist üretim ilişkileri kurmuş bir topluluk olarak dünya sosyalist sistemini oluşturmak. Bu sürecin düzenleme merkezi ve ülkeler arasındaki bağları güçlendiren Sovyetler Birliği idi. Çünkü Sovyetler Birliği biçimlenmekte olan sistem ölçeğinde kurulacak etkin bir sosyalist yapı için gerekli kaynakları olan tek sosyalist ülkeydi. Ayrıca uluslararası düzeyde özgün bir prestiji olan ve yeni sosyal sistemin kazançlarını koruyabilecek kuvvette olan tek sosyalist ülkeydi. Coğrafî konumu açısından, Sovyet ve Bulgar halkları arasındaki geleneksel bağlar nedeniyle Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde sosyalizmin başarıyla kurulması için tek doğru yol SSCB ile işbirliği idi.

Bulgaristan, doğal kaynakları, göreceli olarak yüz ölçümü ve nüfusu az olan bir ülkeydi. Bu nedenle COMECON'a katılması ekonomik gelişimi için en doğru ve en uygun seçimdi. Sosyalizmin kurulması sürecinde COMECON çerçevesinde işbirliği şu ekonomik amaçlara ulaşmalıydı :

- Ulusal doğal kaynakların işlenmesi için yeterli kapasite ve kadronun sağlanması,
- Metallurji, makina yapımı, kimya, enerji ve yakıt sanayilerinin ülkedeki endüstriyel üretimin ve uluslararası sosyalist pazarın gereksinimlerine uygun olarak gelişmesi için kaynak, kapasite ve uzmanların sağlanması,
- Büyük ölçekli ve yüksek verimliliği olan kooperatif tarımın gelişmesi için makina tabanının sağlanması,

- İhracata ayrılan üretime karşılıklı kazanç sağlayacak, düzenli bir pazar sağlamak.

Ekonomik işbirliği sürecinin doğru biçimde yönetimi, bunun üye ülkelerin ulusal amaçlarına ulaşmalarına doğru yönlendirilmesi, ancak COMECON çerçevesinde ekonomik planların koordinasyonu yoluyla —daha iyi bir planlamayla— gerçekleştirilebilirdi. Bu düşünce Ocak 1949'da Konseyin kurulması kararıyla birlikte ifade edilmişti. Üretimde işbirliği ve uzmanlaşma göz önüne alınarak, ekonomik ilişkilerin gelişimi için planların hazırlanması ve COMECON üyelerinin ulusal ekonomik planlarının koordinasyonu, Konseyin başlıca görevleri olarak tanımlanmıştı.

Sosyalist ülkelerin planlarını koordine etme yolundaki ilk adımları beş yıllık planlarını birbirine göre düzenlemek oldu, yani bu planların hazırlanma ve uygulanma dönemlerinin değişik ülkelerde aynı olması sağlandı. COMECON çerçevesinde ekonomik planların koordinasyonu ilkesi COMECON'un Mart 1954'deki 4. oturumunda formüle edildi. 1954'de yapılan 5. oturumda koordinasyon sorunu yeniden incelendi, enerji ve yakıt üretimi demir ve demir-dışı metaller üretimi, kimya sanayii, makina yapımı ve hafif sanayide başlıca projelerin gerçekleştirilmesi için planların koordinasyonu üzerine bir karar benimsendi. Bu tedbirler, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ekonomisindeki geçici oransızlıkların giderilmesine yardım etti, yeni işletmelerin kurulmasına ve varolan üretim kapasitelerinin, uluslararası düzeydeki işbirliği ve uzmanlaşma açısından, daha verimli kullanılmasına katkıda bulundu.

CEMOCON'un Mayıs 1956'da Berlin'de yapılan 7. oturumu kararlarıyla ortak planlama genişletildi ve daha somut bir planlamaya gidildi. Bu oturum, üye ülkelerin ulusal ekonomilerinin temel sektörlerinin, maden, yakıt, çelik, demir ve demir-dışı metaller, makina yapımı, kimya sanayi ve tarım alanında 1956-60 döneminde yapılacak koordinasyon yoluyla gelişimini öneriyordu. Amaç COMECON çerçevesinde benzer üretimlerin birbirleriyle gereksiz bir şekilde çakışmasını engellemek ve uluslararası uzmanlaşma ve iş-

birliğinin planlı temellerini, üye ülkelerin gereksinimleriyle uyum içinde atmaktı. Mühendislik alanında ulusal planların koordinasyonu yoluyla, beş yıllık dönemde yapılacak değişik tip makinaların üretim düzeyi hakkında karar verildi, bütçe dengeleri sağlandı ve karşılıklı alış veriş miktarı sap-tandı; oturum aynı zamanda üretimin uzmanlaşması yolun-daki belirgin eğilimi ve teknolojik ilerlemeyi kullanma bi-çimlerini de onayladı. Tarım alanında, Bulgaristan'ın bağ, bahçe ve sebze üretim alanlarını uygun doğa, toprak ve ik-lim koşullarına göre genişletmesi öneriliyordu. Haziran 1957' de Varşova'da yapılan 8. oturum planlamada koordinasyon çabalarını sürdürme gerekliliğini vurguladı ve 10-15 yıllık bir dönem boyunca başlıca ekonomi kesimlerinin gelişimi için uzun dönemli koordinasyonu gerekli gördü. Bu karara uygun olarak 1957 Eylül'ünde Prag'da üye ülkelerin planla-ma organları başkanları bir toplantı yaptılar ve uzun dö-nemli planların hazırlanmasına ve koordinasyonuna ilişkin pratik sorunları tartıştılar. Ön hazırlıkların 1957'ye dek enerji ve yakıt üretimi, demir ve demir-dışı metallerin işlen-mesi, kimya ve yiyecek sanayii, makina yapımı ve ulaştırma sektörlerinde tamamlanmasına karar verdiler.

Bu ortak planlama çalışmaları döneminin ve Bulgaris-tan Halk Cumhuriyeti ve diğer üye ülkelerin bu çalışmalara katılmasının ürünü planlama koordinasyonunun teorik temel-lerinin atılması, üye ülkelerin ulusal planlama amaçlarının koordine edilmesi ve ekonomik planların birbirlerine göre düzenlenmesinin gerçekleştirilmesi oldu. Sosyalizmin kurul-masında daha ileri adımların atıldığı 1960'dan sonraki dö-nemde COMECON üyesi ülkeler planlarının koordinasyonu-nu pratikte gerçekleştirdiler ve her ekonomi kesimi ve en-düstri dalı için ortak planlama gibi daha üst düzeyde plan-lama çalışmaları yolunda ilerlediler.

* * *

COMECON ülkeleri arasında işbirliği önce ticaret ala-nında gelişti. 1. ve 2. Beş yıllık plan döneminde Bulgaristan

dış ticareti, ülkenin endüstrileşme, elektrifikasyon ve tarım üretiminin yeniden düzenlenip makinalaşması gereklerine bağlıydı. COMECON ülkeleriyle kalıcı ilişkiler dış ticaret yoluyla gerçekleştirildi ve gerekli makina, donanım ve hammadde gereksinimi, Bulgar malları karşılığında ve kredi ile yapılan dış ticaret yoluyla sağlandı. Sosyalist endüstrileşmenin ve tarımda işbirliğinin başarısı, ulusal ekonominin dinamik gelişimi ve sosyalist blokla ekonomik ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan BKP politikası, bu dönemde sosyalist ülkelerle mal değişiminin sürekli büyümesine yol açtı. Bu gerçek yandaki tablodan görülebilir.

Bu büyüme dış ticaretin yapısında ve hacmindeki büyük değişimlerle yan yana gidiyordu. Bu dönemde Bulgaristan'ın ithalatında ilk sırayı, sosyalizmin kurulmasının acil görevleri göz önünde tutularak, üretimin gereksinimlerine ayrılan mallar alıyordu. İthalatın % 90'ı makina, donanım ve endüstri hammaddelerinden oluşuyordu. Birinci Beş Yıllık Plan döneminde elektrik santralleri için yapılan makina ve donanım ithalatı 80,4 milyon ruble, fabrikalar için donanım ithalatı 293 milyon ruble, makina parçaları ithalatı 27 milyon ruble, tarım makinaları ithalatı ise 98,8 milyon ruble tutarındaydı.

Temel üretim araçlarının sağlanması ihracatın yapısında değişiklikler için gerekli koşulları yarattı. Endüstri üretiminin artması ülkenin ihracat olanaklarını arttırdı. Elektrik motorları, makina parçaları, su türbinleri, kompresörler ve tarım makinaları ihraç edilen makinalar arasındaydı. Makina ve donanımın ihracattaki payı 1949'da % 0,5 iken 1952'de % 2,2 ve 1957'de % 7,5 oldu.

Tarım üretiminin ihracattaki payı bu dönemde % 46'ya ulaştı. İhraç edilen tarım ürünlerinin % 84'ü sosyalist ülkelere ayrılmıştı, bunun % 46'sı SSCB'ye, % 17'si Doğu Almanya'ya, % 11'i Çekoslovakya'ya ihraç ediliyordu. Tarım ürünlerini kazançlı fiyatlarla satmak olanağı bu anlamda önemli rol oynadı. Bu konuya ilişkin olarak 7. Parti Kongresi'nde konuşan BKP Merkez Komitesi 1. Sekreteri Todor Zivkov şöyle diyordu: «Tarım malları üretimi ve işlenmesi yolun-

BULGARİSTAN HALK CUMHURİYETİ'NİN COMECON ÜLKELERİYLE MAL DEĞİŞİMİ

1950 = 100

	1950		1955		1956		1957	
	Milyon Leva	%	Milyon Leva	%	Milyon Leva	%	Milyon Leva	%
Toplam	258,9	100	496,4	191,7	529,6	204,5	667,7	257,9
SSCB	152,4	100	278,4	182,6	293,4	192,5	439,5	288,2
Doğu Almanya	13,5	100	64,9	480,0	85,1	630,4	67,7	500,1
Çekoslovakya	44,8	100	78,5	175,2	80,0	178,6	92,7	200,7
Polonya	26,8	100	20,5	76,5	21,0	78,4	29,2	100,9
Romanya	6,8	100	23,5	345,6	22,4	329,0	14,9	219,1
Macaristan	14,1	100	27,3	193,7	25,7	182,2	21,1	142,5
Arnavutluk	0,5	100	3,3	660,0	2,0	400,0	2,6	520,0

daki çabalarımız büyük ölçüde değerlendirildi ve diğer sosyalist ülkelerle ticaretle önemli bir yer kazandı.»

Bulgaristan ticaretinin % 84,4'ünü sosyalist ülkelerle yapıyordu. Bu, COMECON çerçevesinde biçimlenen ekonomik işbirliğinin Bulgaristan'ın gelişimindeki etkisini gösterir.

Bulgaristan'ın dış ticaretinde 1957'de % 53,4'lük payıyla SSCB başta geliyordu. Mart 1948'de Moskova'da imzalanan Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması, COMECON üyeleriyle işbirliği çerçevesinde iki ülkenin ekonomik ve politik ilişkilerinin gelişiminin temeli oldu. Bu anlaşma, politik ilişkiler dışında, ekonomik ve kültürel işbirliğinin gelişmesi yolundaki ilkeleri de belirliyordu. Şu açıkça belirtilmişti: «İki devlet arasındaki ekonomik ve kültürel işbirliği bağımsızlık ve egemenliğe saygı ve birbirinin içişlerine karışmama ilkelerini izleyerek gelişecek ve güçlenecek». Daha sonra bu ilkeler tüm COMECON üyelerince benimsendi ve Konsey'in tüzüğüne alındı. Bu ilkeler, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'yle SSCB arasında 1 Nisan 1948'de Moskova'da imzalanan Ticaret ve Denizcilik Anlaşması'nda somut olarak uygulandı. Bu anlaşma nitelik itibariyle ekonomik işlevleri açısından en önemli ülkenin genel ticaret ve politika rejimini benimseyen sosyalist ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yeni bir biçimini yansıtıyordu. Karşılıklı alış veriş, yıllık ya da uzun dönemli anlaşmalarla gerçekleştirilecekti. Ticaret hacmi karşılıklı alış veriş özel protokolleriyle ve kredi ile alınan endüstriyel donanım anlaşmalarıyla belirleniyordu. Bulgaristan ve SSCB arasında yapılan uzun dönemli anlaşmalar ise, 1954'de imzalanan ve 1955-57 dönemini kapsayan karşılıklı mal değişimini düzenleyen anlaşma, 1957 Mayıs'ında imzalanan, 1958-60 dönemini kapsayan gemi temin anlaşması, 1957 Kasım'ında imzalanan, 1958-60 dönemindeki mal değişimini belirleyen anlaşmaydı. Sonuç olarak Bulgar-Sovyet mal değişimi 1957'de 1950'dekinin 2,9 katına ulaştı.

Bulgaristan SSCB'ne ihraç ettiği tarım ürünleri ve yiyecek karşılığında SSCB'nden ağır sanayi, ülkenin elektrifikasyonu, tarımın makinalaşması ve diğer sektörlerin mo-

derneleştirilmesi için makina, fabrika ve hammadde alıyordu. Üretim araçları için Sovyetler'den ithal edilen makina, donanım, yakıt ve hammadde iki ülke arasındaki mal değişiminin % 86'sından fazlasını oluştuyordu. 1949-56 döneminde, Bulgaristan ithal ettiği demirli metallerin % 56, demir-dışı metallerin % 67, petrokimya ürünlerinin % 60, gübrenin % 50, pik demirin % 71, pamuğun % 76, selülozun % 65'ten fazlasını Sovyetler Birliği'nden alıyordu.

Bu ithalat sonucu endüstrileşme için yaratılan uygun koşullar Bulgaristan'ın SSCB'ne yaptığı ihracatın yapısında köklü değişiklikler getirdi. İhracatta önceleri büyük pay tütüne aitti, 1947'de tütünün ihracattaki payı % 91,8, 1948'de % 87,9 ve 1953'de % 25,1'e düştü. Ağır sanayi ve madenciliğin gelişmesiyle bunların ihracattaki payı 1959'da 7,8 iken 1953'de 19,3'e ulaştı. Dönemin son birkaç yılında makina ve donanımın da ihracattaki payı arttı; 1950'de % 1 olan pay 1957'de % 5'e ulaştı. Endüstri ürünlerinin bu ölçüde satılmasının nedeni Sovyet pazarının sınırsız emme kapasitesiydi. Sovyetler Birliği 1957'de Bulgaristan'ın ihraç ettiği kurşun ve çinkonun % 47'sini, çimentonun % 57'sini, konserve meyve ve sebzenin % 72'sini tütünün % 50'sini, deri eşyaların % 96'sını, şarap ve diğer içkilerin % 59'unu alıyordu.

Bulgaristan'ın SSCB ile yaptığı alışverişten elde ettiği kazancı, Bulgaristan'ın sosyalist ve kapitalist pazarlardan aldığı malların fiyatlarını karşılaştırarak görebiliriz. SSCB'den ithal edilen metal ve petrokimya ürünlerinin fiyatı dünya kapitalist pazarındaki fiyatlardan % 10-30 daha azdı.

Bulgaristan'ın COMECON ülkeleriyle yaptığı dış ticaretin bir özelliği de bu ticaretin dinamik büyüme hızı, nicelik ve nitelik olarak gösterdiği gelişmedir. Bulgaristan'ın alışveriş yaptığı ülkeler arasında 2. sırayı Çekoslovakya alıyordu. İlk uzun dönemli ticaret anlaşması 22 Nisan 1947'de imzalanmıştı. 1950'ye dek olan dönemi kapsıyordu. Amacı ikili alışverişi arttırmak ve iki ülke arasında yakın ekonomik işbirliği kurmaktı. Karşılıklı alışverişi arttırıcı ön koşullar Temmuz 1951'de imzalanan ve 1951-55 dönemini kapsayan ticaret anlaşması ile yaratıldı. Anlaşmalarla kurulan ilişki-

ler sonucu 1957'de Bulgaristan'ın Çekoslovakya'yla ticareti 1950'deki düzeyi iki kat aştı, ithalatın yapısının % 54'ünü makina ve donanım, %40'ını yakıt, hammadde ve aramallar oluşturmuyordu. İkinci Beş Yıllık Plan döneminde Bulgaristan Çekoslovakya'dan 90 000 ton metal, 150 000 ton kömür, 13 000 ton selüloz, elektrik santralleri için gerekli olan donatımı, buzdolabı, traktör, kimyasal maddeler ve ilâç aldı. Çekoslovakya'ya 82 400 ton demir cevheri, 7 200 ton tütün, 53 800 ton meyva, 37 800 ton domates, 65 000 ton taze sebze ihraç etti. Dönemin sonunda Bulgaristan'ın ihracatı içine 56 000 elektrik motoru, 800 vana, 250 torna ve sondaj makinası da katıldı. 1956'da Bulgaristan'ın Çekoslovakya'ya ihracatının % 12'sini makina ve donanımı kapsıyordu, 1957'de ise bu oran % 32 oldu.

Bulgaristan ağır sanayi üretiminin artması için yeni ufuklar Şubat 1958'de, Bulgar ve Çekoslovak hükümet ve Parti delegelerinin görüşmeleriyle açıldı. 1958-60 dönemindeki karşılıklı alış veriş konusunda Prag'da anlaşma imzalandı. Bu anlaşmayla Bulgaristan Çekoslovakya'ya büyük miktarda elektrik motorları, transformatörler, otomatik telefon, akümülatörler ihraç edecekti. Bu, ülkenin ulusal ekonomisinin ileri yapısının kurulması için yeni bir itici güç sağladı.

Bulgaristan'ın dış ticaretinde 3. yeri Demokratik Alman Cumhuriyeti alıyordu. 1955'de toplam dış ticaretin % 13'ü Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne aitti. İki ülke arasındaki ticaret Temmuz 1950, Mayıs 1951, Şubat 1952, 1953 ve 1954'de imzalanan yıllık anlaşmalarla gelişti. Gelişmiş bir ağır sanayi ve büyük ihracat olanakları olan Demokratik Alman Cumhuriyeti, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ne ağır sanayi için gerekli makina ve donanım, traktör, kamyon, optik aletler, yazı makinaları ve hesap makinaları ihraç etti. 1957'de Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin Bulgaristan'a yaptığı ihracatın % 49,6'sını makina ve donanım, makina parçaları oluşturmuyordu. Bulgaristan'ın Doğu Almanya'ya ihracatı içindeki mamûl mâl oranı da sürekli arttı ve 1957'de % 55'e

ulaştı, buna karşılık hammadde ve ara malların toplamdaki payı % 36 idi.

İki ülkenin ekonomik işbirliğini geliştirme istekleri Bulgar hükümet temsilcisinin Nisan 1958'de Doğu Almanya'ya ziyareti üzerine yayınlanan ortak bildiride belirtilmişti. Bildiri iki ulusun ekonomi sistemleri arasında ihracatta birbirlerini tamamlayıcı kapasiteler kurulması yoluyla kalıcı bağlar geliştirilmesinin iki ülke açısından taşıdığı kazanç sağlama olanaklarını vurguluyordu. Böylece, Bulgaristan gerekli makina, donanım ve mamûl maddeyi alabiliyordu, Doğu Almanya da sanayisi için gerekli ve ülkede az bulunan hammaddeleri ve yüksek kaliteli tarım ürünlerini alıyordu.

Bulgaristan'ın Polonya'yla ticareti de gelişti. Uzun dönemli planlamanın uygulanmasıyla birlikte iki ülke arasında uzun dönemli ticaret anlaşmaları gündeme geldi. İlki 1948'de beş yıllık dönem için imzalandı. Polonya'nın Bulgaristan'a yapacağı ihracat endüstrinin gelişimi için hayati önemi olan hammaddeleri kapsıyordu. İlk beş yıllık dönemde Polonya Bulgaristan'a 22 000 ton petrol ürünü, 45 000 ton kömür, 16 000 tondan fazla metal ihraç etti. Mayıs 1954'de ihraç listesini genişleten ve ticaret hacmini arttıran bir ticaret ve ödemeler anlaşması imzalandı. Polonya ihraç malları arasına buzdolabı parçaları, traktör ve kimyasal maddeler de girdi. Buglaristan'ın ihracatında endüstriyel malların oranı 1957'de % 10,8'e, hammadde ve ara malların oranı % 73'e ulaştı. Geleneksel tarım ürünleri dışında elektrik motorları, asbest-çimento boruları, cevherler de ihracat malları arasındaydı.

Macaristan'la ilk ticaret ve ödemeler anlaşması 1947'de imzalandı. Bu anlaşma gereğince iki ülke her yıl ticaret hacmini ve ticaret mallarını belirleyen listeleri kapsayan protokoller imzaladılar. Macaristan'ın Bulgaristan'a ihracatının büyük kısmını makina ve donanım oluşturunuyordu (1956'da % 67,8), bu, ülkenin endüstrileşmesine katkıda bulundu. Bulgaristan Macaristan'dan fabrika, elektrik sant-ralları için gerekli donanım, buzdolabı parçaları ve cevher işleme tesisleri aldı. Cevher, demirdışı metaller ve kimya

ürünleri, tarım ürünleri sattı. 1958'de Bulgaristan'ın Macaristan'a yaptığı ihracatın % 87'sini hammadde ve ara malları, % 8,6'sını mamûl tüketim malları oluştuyordu.

1955-57 dönemini kapsayan yeni ticaret ve ödemeler anlaşmasıyla iki ülke arasındaki işbirliğinin ve ticaretin gelişmesi için yeni alanlar açıldı. Bu anlaşmayla Macaristan Bulgaristan'a bir makina parçaları üreten fabrika, iki elektrik üreten fabrika, bir buzdolabı tesisi, telefon aygıtları, 630 otomobil ve 105 motorlu taşıt verdi ve Bulgaristan'dan 20 000 ton demir cevheri, 110 000 ton pirit, 14 500 ton çinko konsantresi aldı. Bu ticaretin sonucunda Bulgaristan gerekli bilimsel ve teknolojik ilerlemenin hazır ürünlerini aldı, Macaristan ise kendisinde az olan hammadde ve ara mallar aldı; böylece iki ülke gelişmeleri için yeni kaynaklar elde ettiler.

Bu dönemde, Bulgaristan ve Romanya kendi ulusal endüstrileri için gerekli hammaddeleri birbirlerinden sağladılar. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 1957'de 1950'dekinin iki katıydı. Bulgaristan'ın ithalat hacminin % 90'ı petrokimyasal ürünlerdi. Geri kalan kısım, elektrik, elektrik enerjisi, sondaj aletleri ve traktörden oluşuyordu. Bulgaristan Romanya'ya kurşun ve çinko konsantresi, Asbest-çimento boruları, mineraller, ve yiyecek maddeleri ihraç ediyordu. 1957'de Bulgaristan'ın Romanya'ya ihracatının % 85'ini hammadde ve ara mallar ile mamûl tüketim malları oluştuyordu.

1954'te Tuna nehrinde demiryolu ve karayolu ulaştırması için Dostluk köprüsünün açılmasıyla mal değişimini hızlandıracı koşullar yaratıldı. Tuna nehrinin Bulgaristan-Romanya kesiminde gemicilik hizmeti ve ulaştırma için 1955 Kasım'ında yapılan anlaşma karşılıklı mal tesliminin zamanında yerine getirilmesini amaçlıyordu. Bulgaristan ve Romanya arasında Nisan 1957'de imzalanan bildiriyle, iki ülke arasındaki işbirliğinin gelişiminin temel ilkeleri formüle edildi. Ulusal ekonominin bütün alanlarında endüstriyel dalların uzmanlaşması ve işbirliği ve iki ulusal ekonomik kompleks

arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması için varolan olanaklar vurgulandı.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin dış ticaret ilişkileri COMECON çerçevesinde üstlendiği işlevlerin niteliği açısından ulusal ekonomiyi COMECON üyelerinin ekonomilerine yaklaştıran birinci etkendi. Gerekli malların arzı ve bu ülkelerin üretici ve tüketici olarak birbirlerini tamamlaması ve koordinasyonu için geniş olanaklar sağlandı. Bu dönemde, COMECON çerçevesinde bu ilişkilerin gelişmesinde ikili anlaşmalar daha ağır basıyordu. Bu tür anlaşmaların daha çok kullanılması gereği, işbirliğinin temellerinin atıldığı, ülkelerin birbirlerinin olanaklarını inceleyip, ulusal ekonomilerindeki gereksinim ve farklılıkları buldukları ve bu gereksinimleri karşılama olanaklarını inceledikleri bir dönem için oldukça anlaşılabilir. Bu ikili anlaşmaların yapılması ve bir ulusal çıkarlar topluluğunun yaratılması bir bütün olarak, COMECON ekonomik sistemi çerçevesinde bağımsız çalışan birimler olan ulusal ekonomik kompleksler arasında ilk bağların kurulmasına yol açtı.

Ekonomik ilişkilerin ve COMECON ülkelerinin ekonomik sistemleri arasındaki bağların kurulması süreci kaçınılmaz olarak bu ülkelerin kendi aralarındaki ödeme ilişkilerinin gelişmesini getirdi. Bu adımın özelliği Bulgaristan ve diğer sosyalist ülkeler arasında kliring (karşılıklı hesaptan düşme) sisteminin başlıca yöntem olarak uygulanmasıdır. Bu sistem, kapitalist ticaret pratiğinden alınmıştı. Çünkü bu sistem, iki ülke arasındaki ödemeler dengesini altın ya da dövizle çevrilebilir mevduat değişimi olmaksızın sağlama olanağı veriyordu. Sosyalist üretim süreci bu sistemin ekonomik içeriğini köklü değişimlere uğrattı. Eşitsizlik ve ayrılık gözetme gibi kapitalist koşullar yoktu artık bu sistemin içeriğinde. Bu sistem Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin diğer COMECON ülkeleriyle imzaladığı ticaret ve ödeme anlaşmalarıyla getirilmişti. Anlaşmaya varılan ticaret listeleri imzalayan tarafların uygulaması zorunlu listelerdi. Böylece, dış ticaretin, döviz ve mali ilişkilerin planlı gelişimi olanakları artırıyordu. Gelir ve harcamalar önceden belirle-

nebilirdi ve ticaret ve ödemeler dengesi buna göre —Sosyalizmin kurulması yolundaki isteklere uygun olarak— ithalat ve ihracat belirtilerini ulusal ekonomik planlarla bağdaştırarak düzenlenebilirdi. Aynı zamanda zorunlu kotalar ihracat mallarının anlaşmalarla öngörülen koşullarda satılmasını garanti altına alıyordu. Ayrıca Bulgaristan ekonomisi gerekli hammadde ve donanımı ithal edebiliyordu.

Bu koşullarda Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin diğer COMECON ülkeleriyle ödeme ilişkileri şöyle gelişti: 9 Eylül 1944'den sonraki ilk kliring anlaşması SSCB ile 14 Mart 1945'de imzalandı. Bunu, Romanya ile 12 Ekim 1945'de, Çekoslovakya ile 20 Ekim 1945'de, Polonya ile 5 Temmuz 1946'da, Macaristan ile 26 Haziran 1947'de, Doğu Almanya ile 12 Ağustos 1947'de ve Arnavutluk ile 3 Ağustos 1948'de imzalanan anlaşmalar izledi. Uzun dönemli ekonomik planların hazırlanması, uzun dönem kliring anlaşmalarının imzalanmasına yol açtı. Bunların ilki 5 Temmuz 1947'de SSCB ile imzalandı. Çekoslovakya ile Haziran 1957'de, Arnavutluk ile Nisan 1953'de, Macaristan ile Haziran 1954'de, Romanya ile Temmuz 1954'de, Doğu Almanya ile Nisan 1955'de, Moğolistan Halk Cumhuriyeti ile Ekim 1957'de ve Polonya ile Nisan 1958'de imzalanan anlaşmalar bunu izledi.

Bu anlaşmaların döviz ve mali koşulları toplulukta kurulan yeni uluslararası ekonomik ilişkilerin niteliğini yansıtıyordu. Bunların ana özellikleri tarafların eşitliği ve karşılıklı faydanın sağlanmasıydı. Ödeme mekanizması ilerici değişiklikler geçirdi sürekli olarak. Örneğin 1950'ye dek Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve diğer COMECON ülkeleri arasındaki ödemeler ABD doları ile yapılıyordu. 1949'da SSCB ile yapılan ödeme anlaşmalarında döviz olarak ruble kabul edildi. 1 Mart 1950'de rublenin altına göre ayarlanması diğer sosyalist ülkelerin de rubleyi döviz olarak kabul etmelerine yol açtı. Ruble bu haliyle krizlerden etkilenmeyecek kalıcı bir fiyat düzeyi sağlıyordu. Döviz oranı ve altın değerindeki değişimler anlaşma taraflarına hiç bir kayıp vermiyordu, çünkü taraflar bu değişikliklere göre ödeme ve borçlarını ayarlayabiliyordu. Ödemelerin ruble ile yapılması

para rezervlerinin verimsiz bir şekilde biriktirilme gerekliliğini azalttı. Ayrıca SSCB tarafından dolardaki gibi spekülâtif amaçlarla kullanılmıyordu. İkili kliring sisteminde bu uygulama ödeme sistemini geliştirdi.

1950'lerin ortasından itibaren daha üst düzeyde yapılmaya başlanan ekonomik işbirliği, ulusal ekonomik planların çok taraflı koordinasyonunu ve uzmanlaşmayı getirmişti. Bu işbirliği sınırlı kliring çerçevesini aşıyordu. Tek tek ülkeler arasında ve tüm topluluk ölçeğinde karşılıklı alışveriş dengesinin sağlanması yolunda gereksinimler vardı. 20 Haziran 1957'de Varşova'da Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist Avrupa ülkeleri arasında imzalanan çok taraflı kliring anlaşmasının amacı bu istekleri karşılamaktı. Bu dönemdeki uygulânışı anlaşmanın getirdiği ödeme mekanizmasının kısmi bir denemesiydi. Bu sistemin başarıyla uygulanması daha sonraki yıllarda gerçekleşti.

Bulgaristan'ın COMECON ülkeleriyle kredi ilişkileri alanındaki işbirliği dış ticaretin gelişimine bağlıydı ve büyük ölçüde dış ticareti belirledi. Sosyalizmin kurulduğu yıllarda ekonomik alandaki görevlerin yerine getirilmesi için gerekli mali kaynakların temeli bu kredilerdi. Bulgaristan'a verilen başlıca krediler döviz cinsinden krediler, ulusal ekonomi için gerekli maddelerin verilmesi şeklindeki krediler, hammadde için ödenen kısa dönemli krediler ve endüstriyel donanım, fabrika ve teknik yardım için ödenen uzun dönemli krediler biçimindeydi. 1947-57 döneminde Bulgaristan'ın sosyalist ülkelere aldıkları toplam kredi tutarı 2 200 milyon rubleydi. Bunun 1 800 milyonu yani, % 81'i SSCB'den alınmıştı.

Sovyetler Birliği 1947'de 5 milyon, 1957'de 8 milyon dolar kredi verdi. Bunlarda Bulgaristan'ın bütçesini denkleştirmesine ve gerekli hammadde ve donanımı almasına ilişkin döviz zorluklarını yenmesine yardım amaçlanıyordu. 1949'da (53 milyon ruble) ve 1950'de (52 milyon ruble) alınan kısa dönemli kredilerin amacı Bulgar-Sovyet alışverişindeki mevsimlik farklılıklardan bozulan pasif dengeyi sağlamaktı. Bu tür krediler, ticaret ve ödeme anlaşmaları imzalanırken planlanıyordu ve Bulgaristan'ın gerekli endüstriyel madde-

leri ve yiyecekleri planlı bir şekilde ve zamanında almasını sağlıyordu.

Ülkenin hızlı endüstrileşmesi için verilen uzun dönemli kredilerin Bulgaristan'ın ekonomik gelişmesinde büyük katkısı oldu. İlk anlaşma 23 Ağustos 1947'de imzalanan ve 25 milyonluk krediyi öngören anlaşmaydı. Bu kredi 1949-51 döneminde kullanılmak üzere verildi. Bu borç 1950'den 1956'ya dek yılda % 3 faiz oranı ile ödenecekti. Faiz oranı daha sonra % 2'ye düşürüldü. Bu krediyle Bulgaristan SSCB'den Dimitrovgrad'daki kimya endüstrisi için gerekli donatımı, Mariova III Buhar Enerji Santrali'nı ve bir cevher işleme fabrikasını aldı. 5 Ağustos 1948'de imzalanan anlaşmayla alınan 212 milyon ruble tutarındaki ikinci uzun dönemli kredi, Birinci Beş Yıllık Ekonomi Plan'ında öngörülen projelerin kurulması için Sovyetler'den makina ve donanım alınmasında kullanıldı: Lenin Metallurji tesisleri, Kurşun ve Çinko Fabrikası, Kral Marx Soda tesisleri, Selüloz Fabrikası, Oto Parçaları Fabrikası, Burgaz yöresindeki Rosen ve Varli Brjag Bakır ve Molibden İşleme Fabrikaları. 1952'de, iki krediden arta kalan fonlarla SSCB, bir bakır işleme fırını ve Studen Kladenets, Batak ve Kırçali'deki hidroelektrik santrallerinin kurulması için gerekli donatımı verdi.

Daha sonra, stokların yenilenmesi için, Kooperatif çiftliklerin ve tarımın makinalaşması için kredi verildi. 1951'de alınan 45 milyon rublelik kredi ile Bulgaristan kooperatif çiftlikleri için makina aldı.

Sovyetler Birliği teknik yardım, tasarım ve çeşitli donanımın ödenmesi için 70 milyon tutarında bir kredi verdi. Bu kredi azotlu gübre fabrikasının ilk bölümünün, cevher işleme fabrikasının, süper fosfat fabrikasının kurulmasına ve Kırçali'deki kurşun ve çinko fabrikası, ilk demir-dışı metaller işleme fabrikasının genişletilmesi amacıyla alındı.

Demir-dışı metaller işleme fabrikasının ve kimya endüstrisinin maddi temelinin kurulması için gerekli fon, SSCB ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti hükümetlerinin 20 Şubat 1957'deki bildirisine uygun olarak alındı. Bu krediyle Bulgaris-

tan, azotlu gübre fabrikasının ikinci bölümünün kurulması yeni bir kurşun ve çinko fabrikasının, kömür ve cevher işleme fabrikalarının kurulması için gerekli makina ve donanımı aldı.

Bulgaristan'ın sosyalist ekonomisinin kurulmasında Sovyet yatırım kredilerinin katkısı şu verilerle görülebilir: 1948-56 döneminde bu krediler ülkedeki tüm sermaye yatırımlarının % 27'sini oluştuyordu. Bu krediler toplumsal üretimin hızını artırdı, temel endüstriyel fonları çoğalttı ve sosyalizmin maddi üretim temelini yaratan mali kaynaklara katkıda bulundu. Bunlar yoluyla ülkenin ekonomik gücü ve ihracat olanağı arttı.

Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya'nın verdiği krediler de ülkenin sosyalist endüstrileşmesine katkıda bulundu. 14 Temmuz 1951'de imzalanan anlaşmayla Çekoslovakya verdiği donanımın ve makinanın ödenmesi için 160 milyon ruble kredi sağladı Bulgaristan'a. 1954 Aralıkta Çekoslovakya'dan alınan 30 milyon ruble tutarındaki ikinci uzun dönemli kredi elektrik santrallerinin kurulmasında kullanıldı.

7 Mart 1949'da imzalanan anlaşma ile Macaristan 24 milyon Ruble tutarında makina ve donanım alımı için Bulgaristan'a kredi verdi. 5 Aralık 1953'de 36 Milyon tutarında yeni bir kredi anlaşması imzalandı.

1951'de Polonya 13 Milyon Rublelik kredi verdi. 1952 ve 1954'de 50 Milyon ruble tutarında yeni kredi anlaşmaları imzalandı. Demokratik Alman Cumhuriyeti, Bukjocki selüloz fabrikası, Vraca yakınındaki Wilhelm Pieck çimento fabrikası ve diğer projeler için 19 Milyon Ruble tutarında üç kredi verdi (1955, 1958 ve 1960'da).

Sosyalist ekonominin planlı niteliği, bu şekilde alınan kredilerin, ulusal ekonomik planda öngörülen ağır endüstri ve diğer sektörlerin kurulması için gerekli sermayenin yaratılmasında kullanılmasını getirdi. Böylece sağlanan ekonomik gelişme Bulgaristan'ın aldığı kredileri zamanında ödemesine olanak verdi.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti de diğer COMECON ülkelerine kredi verdi. Örneğin 5 yıl boyunca Arnavutluk'a

31.6 Milyon Ruble tutarında kredi sağladı. Bu kredilerle Arnavutluk makina, donanım ve gerekli diğer maddeleri aldı. 1957'de Bulgaristan Macaristan'a 7 Milyon Ruble tutarında kredi ve 1956'da karşı-devrimin neden olduğu ekonomik zorlukların aşılması için 5,5 Milyon Ruble yardım verdi.

Bu dönemde verilen sosyalist yatırım kredileri ikili anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştiriliyordu. Krediyi alan ülke, krediyi veren ülkeden kendisine gerekli donanımı alıyordu. Sosyalizmin kurulmasının ilk aşamalarında, bu krediler, kredi alan ülkelerde maddi temelin kurulmasında rol oynadılar ve böylece daha büyük sermaye yatırımları yarattılar. Daha sonra Uluslararası Yatırım Bankası kuruldu.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilerici ve modern bir düzeyde endüstrileşmesi büyük ölçüde verimli üretim araçlarının girişi ile üretim sürecinin hızla gelişmesi, endüstrisi gelişmiş ülkelerin deneyimlerinin öğrenilmesi, Ulusal ekonominin Comecon çerçevesinde bilimsel ve teknik işbirliğine katılması olgularından kaynaklanır. İncelenen dönemde bu işbirliğinin amacı ağır endüstrinin başlıca dallarının yapılmasıydı. Bunun için şu yöntemler kullanılıyordu :

— Yabancı uzmanların, yabancı makina ve donanımı kullanarak jeolojik araştırmalar yapmaları,

— Yeni teknolojilerin üretime sokulması, tasarım ve teknik bilgi transferi,

— Bulgaristan'da yeni projelerin hazırlanmasında ve gerçekleştirilmesinde yeni üretim türlerinin geliştirilmesinde yabancı uzmanların katkıda bulunması,

— Bulgar uzmanların yeni üretim türlerini öğrenmeleri için yabancı ülkelere gönderilmesi.

Bu dönemde bilimsel ve teknik işbirliği SSCB'nin verdiği yardımla gerçekleşti.

1 Nisan 1948'de imzalanan ikili anlaşmayla, Sovyet uzmanlarının Bulgaristan doğal kaynaklarının incelenmesi ve işlenmesine, yeni fabrika ve santrallerin teknik tasarımlarının hazırlanmasına, Marica ve Sofya kömür alanlarında çıkarılan düşük kaliteli linyitin modern yöntemlerle zenginleştirilmesine katılması sağlandı. Şubat 1950'de yeni bir an-

laşma imzalandı. Bu anlaşma ile, getirilen yükümlölüklerin uygulanmasına ilişkin gerekli işlemleri yapacak bir karma komisyon kuruldu. 15 Ağustos 1952'de imzalanan ve Bulgaristan'ın endüstriyel gelişimini ve enerji üretimini arttırması için Sovyet yardımı sağlayan anlaşma ile işbirliğinin ölçeğı genişletildi. Bu anlaşma ile Sovyet uzmanları tasarımların hazırlanmasına katıldılar, Dimitrovgrad kimya endüstrisinin, Lenin Metalurji fabrikasının, Kurşun ve çinko fabrikasının, bakır işleme ve molibden fabrikalarının, çimento, so-da, kablo üreten fabrikaların teknik yönetimini üstlendiler.

Sovyet yardımı, Bulgaristan'ın üretimde en ileri teknolojiyi kullanmasını, üretim süreçlerinin yüksek bir düzeyde makinalaşmasını ve otomatikleşmesini, emek ve sermayeden büyük ölçüde tasarruf edilmesini sağladı. 1954'te elektrik enerjisi ve telefon kablosu üretimi Sovyetler Birliği'nden alınan yeni teknoloji ile gerçekleştirildi. Buhar kazanları üretimi geliştirdi. Küçük taşıma araçları üretiminde Sovyetler'den alınan yeni teknolojinin uygulanması sonucu, emeğin verimliliğı % 4 arttı. 1955'te Bulgaristan SSCB'den 220 kw güç taşıyan betonarme elektrik direkleri üretimi için gerekli tasarımları aldı. Bunlar Aleko-Marica İztok ve Aleko-Gorna Orjahovica enerji hattı için kullanıldı ve maliyeti % 8 düşürdü. Motor yapımına ve traktör parçaları üretimine ilişkin teknolojik süreçleri içeren tasarımlar da alındı.

Bulgar-Sovyet bilim ve teknik komisiyonunun 8. (1956) ve 9. (1957) oturumunda aldığı kararlarla Sovyetler Birliği Bulgaristan'a gemi, transformatör, jenaratör ve trafo merkezleri yapımı için tasarım planları verdi. İşbirliğindeki bu tutarlı gelişim çizgisi Aralık 1957'de Sofya'da yapılan 10. Oturumda da izlendi. Ortak araştırma kurumlarının kurulması bu oturumda karara bağlandı. 11. oturumda bu anlamda yeni olanaklar elde edildi. Bu oturumda imzalanan protokolle SSCB Bulgaristan'a değişik tiplerde su motorları, biçer döğerler ve ısı yalıtkanları üretimi için gerekli teknik tasarımı verdi. Sovyet teknolojik örgütleri Bulgar teknik elemanlarına elektrik motorlarının üretimini, kömür milleri

yapılmasını, düşük kaliteli çelikten yararlanmayı, pamuk ipliği makinalarının yapılmasını öğretti.

Sovyet Hükümeti'nin Bulgaristan'a atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanımı yönünde bilimsel ve teknolojik yardım yapma kararı bu alandaki iş birliğini geliştirdi ve teknik ilerleme için yeni bir dürtü yarattı. 1955'de Sovyet Hükümeti Bulgaristan'a atom reaktörleri ve siklotronlar için gerekli malzemeyi vermeyi önerdi. Bu amaçla imzalanan anlaşma ile SSCB Bulgaristan'a bilimsel ve teknik dokümanları ve gerekli teknik yardımı parasız olarak verdi. Ayrıca Bulgar uzmanlarının atom çekirdeğinin ve atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanılması konusunda eğitimi SSCB'de başladı. Bu alandaki işbirliği Dubna'da Birleşik Nükleer Araştırma Merkezinin kurulmasıyla yeni bir aşamaya girdi. Böylece araştırma çalışmaları ve tıp, biyoloji gibi bilim dalları için gerekli reaktif izotopların deneysel üretimi hızlandı.

SSCB ile bilimsel ve teknik işbirliği bir bütün olarak, Bulgaristan'da kurulan sosyalist ekonominin tüm ileri dallarını kapsadı ve bunların gelişimine katkıda bulundu.

Diğer COMECON ülkeleri de bu alandaki ilişkilerin kurulmasına yardım ettiler. 1950'den sonra Bulgaristan bunların hepsiyle bilimsel ve teknik işbirliği anlaşmaları imzaladı ve gerekli karma komisyonlar kuruldu. 1951-55 döneminde COMECON ülkelerinden (SSCB hariç) 78 tasarım, 163 yapım taslağı, 457 bilimsel ve teknik doküman, 260 bilimsel ve teknik kullanım bilgisi ve 213 uzman yardım olarak alındı.

Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin teknik yardımdaki payı öncelikle elektrik mühendisliği, makina yapımı, kimya, tekstil ve diğer hafif endüstri dallarını kapsıyordu. Patlamasız araçların yapımı ve kömür çıkarımı konusunda Bulgaristan'a bilgi ve doküman verildi. Bronz ve pirinçten su borularının yapımına ilişkin dokümanlar yangın musluklarının kalitesini arttırdı. 157 000 leva tutarında tasarruf sağladı. Bulgar uzmanlar Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin üretim deneyiminden yararlandılar ve nikel, kobalt cevheri işlemede, motorlu taşıtların yapılmasında madencilığa iliş-

kin araçların kullanımı konusunda bilgi edindiler. Sadece 1956 yılında 46 uzman Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne gönderildi.

Pamuk ipliği fabrikaları Alman uzmanların yardımıyla kuruldu. 24 Ocak 1928'de Demokratik Alman Cumhuriyeti ile imzalanan ikili anlaşmayla Bulgaristan'a çimento ve selüloz fabrikalarının tasarımı ve kullanımı için gerekli her türlü yardım verildi. Böylece yapılan işbirliği, Bulgaristan'da bu dallarda üretim hızının arttırılmasına yardım etti.

Çekoslovakya'nın verdiği bilimsel ve teknik yardım özellikle kondansatör, düşük gerilimli iletken üretimi ile, deri eşya fabrikaları tasarımlarını kapsıyordu. Republika buhar santrali tasarımının hazırlanmasında da Çekoslovakya'dan teknik yardım alındı. 1956'da ateşe dayanıklı maddelerin üretimi konusundaki deneyimi öğrenmek ve plastiklerin denenmesi yöntemini incelemek üzere Çekoslovakya'ya 100 Bulgar uzmanı gönderildi.

Polonya'nın teknik yardımı, kömür çıkarımı ve işlenmesinde metalurji, gemi yapımı ve tekstil sanayiinde yoğunlaşmıştı. Kömür millerinin yapımı, kömür çıkarımı araçlarının üretimi ve kömür yataklarının işlenmesi konusunda teknik bilgi ve 5.000 tonluk gemi yapımı için standard tasarımlar alındı. Bulgar kömür, kuvarts, bakır, molibden, manganez cevherleri Polonya araştırma laboratuvarlarında denendi.

Romanya ve Macaristan'dan alınan bilimsel ve teknik yardım da Bulgaristan ulusal ekonomisinin gelişmesini etkiledi. Macaristan'ın elektrik enerjisi, yiyecek sanayii ve tıptaki deneyimlerinden yararlanıldı. Elektrik ampulleri için cam, elektrikli araçların üretimi için teknoloji, Macaristan'dan alınan makinaların parçalarının üretimi için yapım bilgisi alındı. Romanya ise Bulgaristan'a petro-kimyasal ürünlerin üretiminde ve bu alandaki uzmanların yetişmesinde yardım etti.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti de diğer sosyalist ülkelerle üretimde kazandığı deneyimleri ve gelişmiş dallardaki başarılarını paylaştı. SSCB'ye yeni tohum çeşitleri, meyva

ve sebze üretiminde teknolojik doküman verdi. Polonya'dan gönderilen uzmanlar Bulgaristan'ın sebze ve meyva konserveciliğinde, kurşun ve çinko işlenmesinde, hidro-elektrik santrallerinin kurulmasında ve asbestli çimento boruları üretiminde gösterdiği gelişmeleri incelediler. Bilimsel ve teknik işbirliğinin gelişimi COMECON'un 1956'da 7. (Berlin) ve 8. (Varşova) oturumlarında alınan kararlarla hızlandırıldı. Bu kararlar, üye ülkelerin bilim ve teknoloji kurumları, araştırma ve üretim birimleri arasında doğrudan ilişki kurma ve deneyim değişimi olanakları yarattı. Konsey ülkeleri arasında bu tür ilişkilerin rolü ve perspektifleri Mayıs 1958'de yapılan COMECON Ülkeleri Komünist ve İşçi Partileri Temsilcileri Toplantısı'nda vurgulandı. Toplantı bilimsel ve teknik işbirliğinin amacını her ülkenin araştırma potansiyelinin en etkin biçimde kullanılmasını sağlamak olarak saptadı ve COMECON çerçevesinde araştırma çalışmalarında uzmanlaşma ve işbirliği için tedbirler alınmasını kararlaştırdı.

Haziran 1958'de Bulgaristan'da yapılan 9. oturumda COMECON'un gelişmesi için önerilerin uygulanması yolunda tedbirler alındı. Üye ülkelerin araştırma ve tasarım örgütlerinin ortak çalışmasını ve bilimsel ve teknik ilerlemenin hızlı alışverişini sağladı. Bu işbirliği, bir bütün olarak Bulgar ekonomisinin gelişiminde en ileri yöntemleri kapsıyordu, modern endüstri temelini örgütlenmesi için gerekli ön koşulları yarattı. Bilimsel ve teknik işbirliği Bulgaristan'ın büyümekte olan araştırma ve üretim potansiyelinin, COMECON çerçevesinde varolan potansiyele bağlanmasını belirledi ve Bulgaristan'ın gelişimini hızlandırdı.

Bulgaristan'ın sosyalist ülkelerle ekonomik işbirliği, maddî üretim alanında çok etkindi. Bu işbirliğinin gelişmesi, Bulgaristan'ın sosyalizmi kurma yolundaki iki temel hedefe varmasını amaçlıyordu: endüstrinin verimli ve gelişim hızı yüksek bir yapıya kavuşturulması ve büyük ölçekli, kooperatif tarımsal üretimin makinalaşması ve etkinliğinin sağlanması. Bu iki amaç, Bulgar ekonomisinin tüm maddî ve teknik temelini nicelik ve niteliğini yönlendirdi ve ulusal

sınırları aşarak COMECON ülkelerinin ulusal ekonomik kompleksleriyle birleşmesine yol açtı. Bulgaristan Komünist Partisi 5. Kongresi, Sovyetler Birliği başta olmak üzere tüm sosyalist ülkelerle planlı işbirliği temelinde endüstrileşmeyi birinci beş yıllık planda başlıca ekonomik ve politik görev olarak saptadı. Bu sürecin nesnel gerekliliği ve özü şu gerçeklerle açığa çıkar : Bulgaristan'ın kapitalizmden devrıldığı endüstriyel yapı eski makinalarla donatılmış küçük işletmelerden oluşuyordu. Üretimin %50'den fazlasını gıda sanayii, % 20 kadarını tekstil ve giyim sanayii, % 10'unu da kereste sanayi oluşturuyordu. Bunlar toplam endüstriyel üretimin % 80'ini kapsıyordu. Bu veriler Bulgaristan endüstrisinin sınırlı ve verimliliği düşük yapısını açıklar.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin SSCB ve diğer COMECON ülkeleriyle işbirliği içinde sosyalist endüstrileşmeyi gerçekleştirmesi ağır sanayinin, metalurji, makina yapımı, kimya sanayii ve enerji üretimi gibi dallarının bir bütün olarak gelişmesini sağladı. Bu sürecin gelişmesinde yapılan uluslararası işbirliği şunlardan oluşuyordu :

- gerekli hammadde, yakıt ve enerji kaynaklarının verilmesi,
- madencilik ve ağır sanayi için gerekli makina, donanım ve kalifeye işgücünün sağlanması,
- etkin bir ekonomik yapının kurulması için gerekli malî kaynakların sağlanması.

Bulgar endüstrisinin araç ve üretim tabanı yaratılırken gerçekleştirilen işbirliği jeolojik araştırmaların, tasarımların, tesis ve donanımların sağlanması, endüstri projelerinin hazırlanması, kurulması ve monte edilmesi gibi çalışmalarını kapsadı. Bu işbirliğinin değişik endüstri dallarındaki etkisi şöyledir :

Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan ve Demokratik Alman Cumhuriyeti, Bulgaristan'ın elektrik enerjisi tabanının yaratılmasına katıldılar. Marica 1 ve Varna Buhar Enerji Santrali, Kremikovci'deki ve Vraca'daki büyük buhar enerji santralleri, Pazarel, Batak, Kırçali ve Postera'daki hidro elektrik santraller ve Studen Kladenec'deki

60 000 kilovat kapasiteli su sistemi, Sovyet makina ve donanımıyla, Sovyet mühendis ve teknik elemanlarının yardımıyla kuruldu. İkinci beş yıllık plan döneminde tüm enerji kapasitesinin % 60'ı Sovyet makina ve donanımı ile gerçekleştirildi.

Sovyet uzmanları, Marica, Bobov Dol ve Sofya kömür bölgelerinde yeni kömür yataklarının bulunmasına ve işlenmesine katıldılar. Sovyet madencileri Bulgaristan'a kendi deneyimleri konusunda bilgi vermek üzere gönderildiler. Republika 1 ve 3, Bolşevik ve Blagoev 2 kömür yatağı, Cukurovo 2 ve Bobov Dol 2 işletmeleri Sovyet donanımıyla kuruldu. Marica Iztok kuyusunun tasarımı bir Sovyet kurumu tarafından yapıldı.

Çekoslovakya, Bulgaristan'a elektrik santralleri için donanım, transformatör, elektrik enerji hatları vererek büyük ölçüde yardım etti. Birinci beş yıllık dönemdeki elektrik enerji kapasitesinin % 50'si Çekoslovak makinalarıyla sağlandı. Republika buhar enerji santrali (100 000 kilovatlık kapasitesiyle 1957'de kurulan en büyük santral) Rosica hidro-elektrik santrali, Georgi Dimitrov enerji santrali da dahil olmak üzere 25 elektrik santrali Çekoslovak katkısıyla kuruldu.

Macaristan ve Demokratik Alman Cumhuriyeti elektrik donanımı ve araçlar vererek yardım ettiler. 1954-55 arasında Bulgaristan Almanya'dan 20 dizel elektrik enerji santrali aldı. Doğu Marica kuyusu ve buradaki briket fabrikası Alman makinalarıyla kuruldu. Macaristan, Sofya enerji santrali için bir buhar ayırım türbünü ve Beli İskar hidro-elektrik santrali için gerekli donanımı verdi. Polonya'dan ise bir buzdolabı tesisi ve yeraltında kömür taşınması için zincirleme taşıma sistemleri alındı.

Birinci ve ikinci beş yıllık plan dönemlerinde diğer COMECON ülkeleriyle işbirliği, Bulgaristan'da demir ve demirdışı metal işleme sanayiinin kurulmasına yardım etti. İlk metalurji fabrikası olan Lenin metalurji fabrikası SSCB ve Macaristan'ın doğrudan katkısıyla donatıldı. 1952'ye dek yılda 178 000 ton çelik üretme kapasitesi olan açık fırınlar--

dan 4'ü ve 230 m³ hacimli maden eritme fırını açıldı. COMECON ülkeleriyle sağlanan karşılıklı yardımlar sonucu 1956'da demirli metaller üretimi 1952'ye oranla 13,3 kat, demirli metal işleme ise 3,7 kat artmıştı.

Gorubso Bulgar-Sovyet kuruluşu, Rodop maden bölgesinde madencilğin geliştirilmesinde, çeşitli makina ve donanımın sağlanmasında önemli bir rol oynayarak demir-dışı metal işlemenin gelişmesine katkıda bulundu. Burgas eyaletinde Rosen ve Varli Brjag bakır ve molibden zenginleştirme fabrikaları, Kırçalı kurşun ve çinko fabrikası, Pirdop'daki bakır işletmeleri Sovyet makina ve donanımıyla kurulmuştu. 1956'da demirli metaller üretiminin sabit sermayesi 1952'ye oranla 3,2 kat artmıştı, toplam üretim ise 1,8 kat yükseldi.

COMECON Ülkeleri Komünist ve İşçi Partileri temsilcilerinin 23 Mayıs 1958'de demir-dışı metal üreticilerine daha iyi fiyatların garanti edilmesi konusunda verdiği karar Bulgaristan'da bu sanayinin üretim kapasitesinin daha da artmasını sağladı. Böylece Bulgaristan endüstri ürünleri ihracatının artmasını sağladı ve üretim kapasitesinin artması için yeni kaynaklar yarattı.

Metalurji ürünleriyle makina yapım sanayinin kurulması metalurji sanayinin durumuna doğrudan bağlıydı. Bu dönemde COMECON ülkelerinin katkısıyla 48 makina yapım fabrikası ve 18 elektrikli alet üreten fabrika kuruldu. Bu konuda başlıca katkıyı yapanlar SSCB, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Çekoslovakya ve Macaristan'dı. Sofya'da buhar kazanları üretimi, Varna'daki tersaneler, Ruse'deki tarım makinaları üretimi ve Bolşevik Makina fabrikası Sovyet uzmanlarının katkısıyla ve Sovyet makinalarıyla kuruldu. Ekim devriminin 40. yılı nedeniyle üretime açılan ateşe dayanıklı malzemeler üreten fabrikanın tasarımı Leningrad'dan gelen Sovyet uzmanlarınca yapıldı.

Bu daldaki üretim düzeyini dikkate alan COMECON 7. oturumu modern ve üretken makinaların üretiminde uzmanlaşmaya ve üretim hacminin arttırılmasını amaçlayarak eski model makinaların üretiminin kısıtlanmasına, giderek dur-

durulmasına karar verdi. Konseyin teklifi ile Bulgaristan hem kendisi için hem de diğer sosyalist ülkeler için bazı makinaların üretimine ağırlık vermeye karar verdi : Ruse'de komple biçer-döver ve diğer tarım makinaları üretimi, Varna tersanelerinde gemi, Drjanov'da dört dingilli nakliye araçları, 25 000 kw kapasiteli jenaratörler, takım tezgahları ,elektrikli taşıtlar ve yük asansörü üretimi. Demirli metal işleme endüstrisinin verimliliğini arttırmak amacıyla, Çekoslovak yardımıyla, Pazarcık'da akümülatör yapımı başladı. Birinci ve İkinci Beş Yıllık Plan dönemlerinde COMECON ülkelerinin katkısıyla Bulgaristan'da güçlü bir kimya sanayii yaratıldı. Dimitrovgrad kimya fabrikası 100 000 tonluk mineral gübre kapasitesiyle 1951'de açıldı. Fabrika 50 Sovyet uzmanının katılmasıyla en modern makina ve donanımla kuruldu. Bu dönemde 85 000 tonluk soda ve 10 000 tonluk kostik soda kapasitesiyle Karl Marx soda fabrikası ile penisilin fabrikası ve reçine fabrikası üretime başladı. Sovyet katkısıyla açılan yeni fabrikalarla kimya sanayisindeki sabit sermaye iki kat arttı.

Bu dönemde sosyalist ülkeler Bulgaristan'a hafif sanayi ve gıda sanayiini modernleştirmesi için de yardım ettiler. Macaristan'dan alınan güçlü buzdolabı tesisleri Burgas, Tarnovo ve Vraca'da kuruldu. Sofya'daki Ernst Thaelmann tekstil fabrikasının, Gabrovo'daki Balkan pamuk ipliği fabrikasının ve Plovdiv'deki Marica tekstil fabrikasının yapımında ve makina ve donanım alanında Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden yardım alındı. Almanya Pleven'deki süt fabrikası, Ruse'deki et işleme fabrikası ve Lom'daki şeker rafinerisi için gerekli makinaları verdi.

Bu dönemde sosyalist ülkeler arasında başlıca projelerin ortak yapımı gibi üst bir ekonomik işbirliği biçimi de uygulanmaya başlandı. Avrupa'nın en büyük köprüsü, Tuna nehri üzerinde Bulgaristan ve Romanya'yı birbirine bağlayan köprü, 1954'de açıldı. SSCB, Çekoslovakya ve Macaristan, Bulgaristan ve Romanya'ya gerekli makina ve donanımı ve yapı malzemesini krediyle vererek, teknik yardım sağlayarak bu köprünün kurulmasına katıldılar. Bir diğer ör-

nek Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Bulgaristan'ın Beli İskar köyünde kurdukları çimento fabrikası ve Bukjovci köyünde kurdukları selüloz fabrikasıdır. Bunlar iki ülkenin 24 Ocak 1958'de yaptıkları anlaşma gereğince kuruldu. Karl Marx soda fabrikası Çekoslovak yardımıyla genişletildi. Bulgaristan aldığı malzeme ve krediyi bu fabrikaların ürünlerini Almanya ve Çekoslovak'ya ihraç ederek ödedi. Böylece ortak endüstriyel kuruluş yoluyla, Bulgaristan varolan üretim olanaklarını en üst düzeyde kullanmakla kalmadı, aynı zamanda üretimi için uzun dönemli bir pazar sağlamış oldu.

Ekonomik işbirliğinin değişik biçimleri Bulgar tarımında da uygulandı. BKP 5. kongresinin sosyalist örgütlenmeye ilişkin olarak saptadığı görevler herşeyden önce çok sayıda tarım makinasının ithalini gerektiriyordu. 1945-57 döneminde SSCB, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan ve Romanya'dan 17 168 traktör, 3044 biçer-döver ve 16 511 yük taşıtı alındı. Bu ithalat mallarında Sovyet payı sırasıyla % 75, 80 ve 60 idi.

Tahıl ve bitki yetiştirmede uzmanlaşmış kişilerin çalışmaları ve yüksek değerli tohum ve damızlık değişimi tarımsal üretimin gelişmesine yardım etti. 1957'ye dek Bulgaristan SSCB'den 42 tip tohum ile Romanya ve Macaristan'dan yüksek kaliteli üzüm aldı. Sovyet uzmanları tarım, pamuk ve diğer endüstri bitkilerinin yetiştirilmesinde makinalaşma, elektrifikasyon ve sulama işleri ile makina, traktör istasyonlarının düzenlenmesi konusundaki deneyimlerini aktardılar.

Bu dönemde, üretimde uzmanlaşmayı sağlamak için, tarımsal ürünlerde kazançlı ve kalıcı bir pazar yaratmak ve gerekli maddelerin sağlanmasını güvenceye bağlamak gerekiyordu. SSCB, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Demokratik Alman Cumhuriyeti tarım bakanları Nisan 1957'de Sofya'da bu amaçla toplandı. Konferans Bulgaristan'ın, sosyalist ülkelere ihraç etmek için, taze ve işlenmiş üzüm, meyva ve sebze üretimini arttırma kararını onayladı. Bunlara karşılık, Bulgaristan'a SSCB tahıl, pamuk, demirli-me-

tal, bakır sülfat ve diğer hammaddeleri; Almanya sentetik iplik, gübre, petrokimya ürünleri ve kimyasal maddeler; Çekoslovakya ise selüloz, sentetik iplik ve kağıt satma sorumluluğunu yükleniyordu. Bu ekonomik işbirliği biçimi, tarımsal üretkenliğin artmasında olumlu bir etki yaptı, tarımın sosyalizmin kurulmasının hızlı ilerleyişi ve geniş ölçeğiyle uyum içinde gelişmesine yol açtı.

* * *

Bulgaristan'ın COMECON'a katılması ve üye ülkelerle ekonomik işbirliğinin gelişmesi, Bulgar ekonomisinin sosyalist örgütlenmesinin başarıya ulaşmasını ve üretici güçlerin hızlı gelişimini sağladı, COMECON ülkeleriyle işbirliği sadece ekonomik büyüme hızını arttırmadı, aynı zamanda ileri bir endüstriyel yapının yaratılması ve ekonomik geri kalmışlığın yenilmesine yardım etti. Sovyetler Birliği, ekonomik, mali, bilimsel ve teknik yardım sağlayarak ve geçiş döneminde karşılaşılan sorunların çözülmesine yardım ederek Bulgaristan'a en büyük katkıyı yaptı.

BKP önderliğinde ve COMECON ülkeleriyle yakın işbirliği içinde endüstrileşmede önemli başarılar elde edildi. 1958'de 1939'a oranla, endüstriyel üretim hacmi 8 kat, üretim araçları üretimi 18 kat artmıştı. Endüstriyel üretimin yıllık ortalama büyüme hızı 1949-57 döneminde % 15 idi. Gelişme hızıyla Bulgaristan sadece Yunanistan ve Türkiye'yi değil en gelişmiş kapitalist ülkeleri bile arkada bıraktı.

Bulgaristan'ın sosyalist endüstrileşmedeki başarıları ulusal ekonomide nitelik değişimleri doğurdu. Endüstriyel ve tarımsal üretim arasındaki oran 1939'da 25,75 iken 1959'da 70,30 oldu. Ulusal gelirde endüstrinin payı % 22'den 44,5'e yükseldi. Bu dönemde endüstride yapısal değişiklikler de ortaya çıktı. Üretim araçları üretiminin payı % 22'den % 45'e yükseldi.

Bulgaristan Komünist Partisi önderliğinde ve Sovyetler Birliği ile diğer COMECON ülkeleriyle yakın bir işbirliği içinde, Bulgar halkı ilk iki beş yıllık planın saptadığı gö-

revleri başarıyla yerine getirdi. Ülkenin sosyalist endüstrileşmesinde, tarımın yeniden düzenlenmesinde, ulusal ekonominin çok yönlü gelişiminde önemli başarılar elde etti. Sonuç olarak, kısa bir dönem içinde Bulgaristan geri bir tarım ülkesi olmaktan kurtulup ağır sanayi ve büyük ölçekli kooperatif tarımı ile bir endüstri-tarım ülkesi haline geldi.

Ulusal ekonominin yeniden örgütlenmesi tarımın yeniden düzenlenmesiyle tamamlandı. Ekonominin tüm sektörlerinde sosyalist üretim ilişkileri hakim oldu. Ulusal ekonominin gelişimindeki başarıları ve toplumun sınıf yapısındaki köklü değişimleri dikkate alan BKP 7. Kongresi (1958) kapitalist üretim ilişkilerinden sosyalist üretim ilişkilerine geçiş döneminin sona erdiğini ve Bulgaristan'da sosyalizmin toplumsal bir sistem olarak tam bir başarıya ulaştığını belirtti.

Tüm bunlar Bulgaristan ekonomisinin sosyalist örgütlenmesinin 1958'de tamamlandığını, insanın insan tarafından sömürüsüne son verildiğini, ülkenin ekonomik geriliğinden kurtarıldığını ve sosyalizmin hızla kurulması için gerekli ön koşulların yaratıldığını gösterir.

BKP Merkez Komitesi Nisan 1956 oturumunda alınan kararları izleyen 7. Kongre'de sosyalizmin daha ileri bir düzeye ulaştırılması, maddi ve teknik tabanın gelişmesi ve halkın yaşam standardının yükseltilmesi için geniş bir program hazırlandı. Bunun yanı sıra, bu görevlerin yerine getirilmesinde ve Bulgaristanın sosyalist topluluğun güçlenmesine daha çok katkıda bulunmasında Sovyetler Birliği ile ve diğer sosyalist ülkelerle işbirliğinin taşıdığı büyük önem belirtildi.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- J. Natan, **Bulgaristan'ın Ekonomik Tarihi**, Sofya 1957,
- J. Berov, **Bulgaristan'da Tekelci Kapitalizm**, Sofya 1958;
- J. Berov, A. Çakalov, **Bulgaristan'ın Milli Geliri 1924-1935**, Sofya İstatistik Enstitüsü Araştırmaları, 1937, İkinci Kitap,
- A. Çakalov... J. Georgiev, **Bulgaristan'da Finans-kapitalizm**, Yüksek Parti Okulu Yayınları, Cilt. 3, Sofya 1958
- **Bulgaristan'ın Ekonomisi**, Cilt 2, Sofya 1972
- J. Berov, **Bulgaristan'da Kapitalist Sanayinin Gelişme Hızı Üzerine**, BBA İktisat Enstitüsü Bildirisi, 1954
- Georgi Dimitrov, **Seçme Eserler**, Cilt II, Sofya 1954
- **Bulgar Çarlığı'nın İstatistik Yıllığı** 1942
- P. Mastikov, **Bulgar Köy Ekonomisinde Nüfus Fazlalığı ve Giderilme Yolları**, Sviştov Ticari Akademi Yıllığı, 1945-1951
- J. Berov, **1944'e Kadar Bulgaristan'da Sermayenin Kazancı**, Sofya 1961; Bulgaristan'ın Ekonomisi, Cilt II
- V. Macinkolov, D. Mladenov, M. İsusov, A. Georgiev, V. Vasilev, **Bulgaristan'da İşçi Sınıfının Grevleri**, Sofya 1960
- T. Minkov, **Bulgaristan'da Toprakta Kapitalist Rant**, Sofya 1960
- V. Nedkov, **Bulgar Finans Sisteminin Son 10 Yılda Gelişmesi**, Sofya Üniversitesi İstatistik Enstitüsünün Ekonomik Araştırmaları, 1937, Dergi 3-4;
- St. Spasçev, M. Paraskova, **Vergi Ağırlığının Bulgaristan'daki Ekonomik Tabakalara Bölünmesi Hakkında Ön Sonuçlar**,
- St. Petrov, **BKP'nin Monarko Faşizme Karşı Savaşının Strateji ve Taktiklri (1941-1944)** Sofya, 1969
- J. B. Valev, **Bulgar Halkının Faşizme Karşı Savaşı (II. Dünya Savaşının Arifesinde ve İlk Günlerinde)** Moskova, 1964
- D. Sırakov, **Bulgar İşçi Sınıfının Bulgaristan'ın Bağımsızlığı Konusundaki Rolü (1 Eylül 1939 - 1 Mart 1941)**, BKP Enstitüsünün Araştırmaları, Cilt 14, Sofya 1965;
- G. Stefanov, **II. Dünya Savaşının Başlangıcından Üçlü İttifaka Katılışına dek Bulgaristan'ın Dış Siyaseti**, Sofya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yıllığı Cilt 49, Sofya 1972

- V. Çiçovska, **Sosolev Kampanyası**, Sofya 1972
- G. Dimitrov, **Bütün Eserler**, Cilt 14, Sofya 1955
- İl. Dimitrov, **Bulgaristan'da Burjuva Muhalefet (1939 - 1944)**, Sofya 1969
- D. Koen, **Bulgaristan'ın Halk Ekonomisinin II. Dünya Savaşı Yıllarında Alman Emperyalistleri Tarafından Tahrip Edilmesi**, Sofya 1966
- **BKP MK'nın Kongre Kararları**, Cilt III, 1919-1944, Sofya 1954
- N. Gornensk, **Silâhlı Savaş (1941 - 1944)** Sofya, 1971
- V. Boinov, **Bulgar Halkının Faşizme ve Hitlercilğin İşgaline Karşı Savaşı ve 9 Eylül 1944 Zaferi**, Tarih Bakışları. 1954. Dergi 5
- Si. Petrova, **Bulgar İşçi Partisi'nin Halk Demokrasisi İktidarının Gerçekleştirilmesi İçin Savaşı**, (Mayıs-Eylül 1944), Sofya 1964
- V. Bojinov, **Bulgaristan'daki 1943-44 Siyasal Buhranı** Sofya 1957
- **Bulgar Halkının Faşizme Karşı Silâhlı Savaşının Belgeleri**, (1941-44) Sofya, 1962
- **Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin Merkez Devlet Arşivleri**
- **BKP'nin Kararları Cilt III**,
- V. İ. Len'in, **Bütün Eserleri**, Cilt. 30, 1953
- **Dokuz Eylül, Anılar, Belgeler**, Sofya 1957; (Derleme) **Faşizme Karşı Savaş (1941 - 1944)**, Sofya **Emekçilerinin Savaşı Hakkında Belge, Makale ve Anılar**, Sofya 1960; **BHC'nin Merkez Devlet Arşivi**
- **Halk Ordusu**, 8.9.1945
- P. İllev, **Kurtların İninde**, Sofya, 1968
- İl. Dimitrov, **Burjuva Bulgaristan'ın Son Hükümeti**, Tarihi Bakış, 1964 Dergi 5
- **Merkez Parti Arşivi**, Anılar No. 498, L. 3
- A. Şopov, **Güne Doğru Akın**, Sofya, 1968
- **Zarya Gazetesi**, 9.9.1944
- **BKP'nin Varna İl Teşkilatı (1893-1944)**, 1965
- İv. St. Vraçev, **Gabrovo'nun Devrimci Geçmişinden Parlak Sayfalar**, Sofya 1968
- B. Atanasov, **Altıncı Partizan Harekât Bölgesinin Silâhlı Savaşı**, Sofya 1968
- P. Vraçev, **Anılar**, 1968
- B. Mateev, **Dokuz Eylül Silâhlı İsyanının Genel Darbesi Üzerine**, Tarihi Bakış, 1969, Dergi 2-3
- **Vatan Cephesi**, 9.9.1944

- **BKP Tarihli, Sofya 1969**
- **BKP 7. Kongresi Tutanakları, Sofya 1958**
- **Halk Demokrasisi İktidarının Kuruluşu ve Sağlamlaştırılması, (Eylül 1944 - Mayıs 1945), Belge Derlemeleri, Sofya 1969**
- **Gr. Manafov, Bizdeki Siyasî Üstyapının Bazı Problemleri Üzerine Hukuk Düşüncesi, 1959, No. 4**
- **V. Georgiev, Bulgaristan Genel İşçi Sendika Federasyonu (1944-1947)**
- **P. D. Ostolç, BKP ve Halk Demokrasisi Devletinin Kuruluşu, Eylül (1944 - Aralık 1947) Sofya 1967**
- **M. İsusov, Bulgaristan'ın Millî Savaşında Ekonomik Giderleri (1944-1945) Siyasî Bakış, 1969, No. 1**
- **İv. Petkov, 1944 ile 1945 arası yapılan Halk Mahkemelerinin Hazırlanışı, Yapılması ve Önemi, Siyasî Bakış, 1964 No. 2-3**
- **Bulgar Halk Cumhuriyeti'nin Dış Siyaseti, (1944-1962), Cilt I, Sofya 1970**
- **Yaroslav Radev, Bulgaristan'ın Devlet Temsil Organları 1944-1947, Sofya, 1965**
- **D. Avramov. BKP'nin Gizlilikten Çıkmasından Sonra Örgütlenmesi (9 Eylül 1944-Şubat 1955). Siyasî Bakış, 1965, No. 2**
- **İşçi Davası 18.9.1944**
- **Çiftçi Bayrağı, No. 14, 14.9.1944 (Zmedelsko Zname)**
- **N. Gençev, Büyük Millet Meclisi İçin 1946 Ekim Seçimleri, Tarihli Bakış 1965, No. 2-3, s. 220-221,**
- **N. Gençev, 1947-1948 Yıllarında Bulgaristan'da Burjuva Muhalefetin Yok Edilmesi. Sofya Üniversitesi Yıllığı, İdeolojik Kürsü. Sofya 1963. C. IV**
- **N. Gençev, BHC'nin 1947 Anayasasının Oluşturulmasında Vatan Cephesi ile Burjuva Muhalefet Arasında Siyasî Mücadele. Tarihli Bakış, 1962, No. 5, s. 11-13**
- **BKP Merkez Komitesi Kararları, (1891-1918), Sofya 1957**
- **G. Dimitrov, Mektuplar. Sofya 1962.**
- **V. İ. Lenin, Bütün Eserleri C. 32.**
- **BKP Merkez Komitesi Kararları. C. IV.**
- **BKP Merkez Komitesi Kararları. C. III,**
- **Resmî Gazete (Dirjvenkestnik) 17.3.1945, 5.4.1946.**
- **V. İ. Lenin Bütün Eserleri, C. 23.**

- **BKP Programı, 1971, Sofya**
- **G. Dimitrov. Bütün Eserleri. C. 11.**
- **İşçi Davası. 12.5.1945.**
- **G. Dimitrov, Bütün Eserleri, C. 12.**
- **G. Dimitrov, Bütün Eserleri, C. 13.**
- **G. Troykov, Bulgar Halk Çiftçi Partisi'nin 27. Kongresinde Yapılan Konuşma.**
- **Çiftçi Bayrağı. 10.1.1948.**
- **G. Dimitrov, Bütün Eserleri. C. 14.**
- **İşçi Davası, 24.11.1953.**
- **İşçi Davası, 29.5.1952.**
- **A. Stanbolyiski, Siyasal Partiler (Taban Örgütleri) Sofya 1945.**
- **Y. Mitev, 9 Haziran 1923 Faşist Darbesi ve Haziran Anti-Faşist Ayaklanması Sofya 1973.**
- **V. Kolarov, 1923 Olayları ve Alınacak Dersler. Eylül Ayaklanması'nın 25. Yıldönümü. (Derlemeler) Sofya 1948.**
- **Çiftçi Bayrağı, 5.6.1946.**
- **D. Grınçarov, Emekçi Demokrasinin Birliği. Sofya 1924.**
- **Halk Muhafazası, (Narodna Zastika) 22.2.1924.**
- **Devlet Yüksek Mahkemesi Askeri Bölümü Arşivi.**
- **Daskalov, Petko Petkov. Sofya 1955.**
- **Çiftçi Bayrağı, 22.11.1923.**
- **N. Elmazova, Nisan 1925.**
- **Halk Zaferi, (Narodna Pobeda)**
- **Çiftçi Bayrağı, 14.9.1944.**
- **Vilayet Devlet Arşivi, Varna.**
- **Çiftçi Bayrağı, 28.2.1945.**
- **İçişleri Bakanlığı Arşivi, (III. Mahkeme).**
- **Büyük Millet Meclisi Seçimleri İstatistiği, Sofya 1947.**
- **İşçi Davası, 14.5.1945.**
- **Millet Meclisi Tutanakları, 1946.**
- **V. Kolarov, Kooperatiflerin Başarı ve Hataları. Ekonomik Sorunlar, 1945. No. 8-9.**
- **G. Traykov, Halk İktidarı İçin, Sosyalizm İçin (Seçilmiş Raporlar, Makaleler ve Konuşmalar). Sofya 1952.**
- **G. Troykov, 7. Kongre Raporu. 1958.**
- **Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin Tüzüğü, Sofya. 1948.**

- V. İ. Lenin, **Bütün Eserleri**. C. 25.
- **BKP 7. Kongre Tutanakları** Sofya 1958.
- M. İsusov, **Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Sorunları**. BKP Tarih Enstitüsü Yayınları. C. 17. 1972
- M. İsusov, **Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Döneminde Bulgaristan Ekonomisi**. Sofya 1961.
- G. Dimltrov, **BKP Halk Demokrasisi İktidarı İçin (1944-1948) Tarih ve Coğrafya**, 1965. No. 2.
- P. Slolov, **Bulgaristan'da Sosyalist Devletin Kurulması ve Gelişmesi**.
- **Bulgaristan'da Sosyalist Devrim**. (Derlemeler) Sofya 1965.
- **Resmî Gazete** 6.12.1944.
- D. Dokov, **Bulgaristan'da Halk Demokrasisi Devrimi ve İktidarın Yerel Organları**. Sofya 1969.
- V. Zaharov, **Vatan Cephesi Millî Komitesi ve Devlet Merkez Organları**. Sofya 1968.
- **Halk Demokrasisi İktidarını Sağlamaştırılması ve Halk Ekonomisinin Yeniden Canlandırılması Savaşında BKP'nin Rolü**. (Sosyalist Kuruluşun Başlangıcı). Sofya 1960.
- **G. Dimitrov ve Bulgar Halk Demokrasisi Devleti**. Sofya 1965.
- **Bakanlar Kurulu'nun 23.10.1944 Tarihli 4. Kararnamesinin İptali Üzerine**. Tarih Bakışı. No. 2-3.
- İ. Dimltrov, **1944 Sonunda Halk İktidarına Karşı Girişilen Karşı-Devrim Girişiminin Yıkılması** (Bulgar Tarih Derneği Bildirisi) C. 25. 1967
- G. Kostadinov, **Halk Kitlelerinin BHC'de İktidara Katılması**. Büyük Ekim Sosyalist Devriminden 40 Yıl Sonra. (Derleme) Sofya 1957.
- **Halk Meclisinin Steno Raporları**, 1945.
- **Resmî Gazete**, 9.7.1946.
- P. Damenov, D. Şarlanov, **Sosyalist Devrimin Genel Siyasî Kuralları ve Bulgaristan'daki uygulamaları**. Sofya 1970.
- K. Kulzov, **Bulgaristan Halk Ordusu'nun Sağlamaştırılması İçin BKP'nin Burjuvaziyle Mücadelesi. (1944-1946) Askerî Akademi İncelemeleri**, 1962. No. 4.
- **Resmî Gazete** 2.11.1944
- İv. Radkov, **Belediyelerin Eski Yapısına Yeni Sosyalist İçerliğin Katılmasında BİP (k)'nın Rolü**. Parti Yüksek Okulu Yayınları. C. 20.
- **Resmî Gazete** 3.4.1945.

- G. Dimitrov. **Ekim Devrimi ve BHC'deki Halk Kurulları. Halk Düşüncesi**, 1957, No. 5-6.
- V. Georgiev, **Genel İşçi Sendika Federasyonu'nun BLP (k)'nın Halk Demokratik İktidarının Sağlamlaştırılması İçin Yürüttüğü Savaşta Rolü (1944-1947)** Marksizm-Leninizm Kürsüsü Yayınları. C. IV, 1964.
- A. Angelov, **9 Eylül 1944'den Sonra Devlet Yönetimini Düzenleme Biçimlerinin Evrimi. (Derleme)** «Halk Kurullarının 15 Yılı»
- P. Slavov, **BHC'nin Devlet Aygıtının Pekleştirilmesi ve Gelişme Perspektifleri. (Derleme)** «Bulgaristan'da Sosyalist Toplumun Kuruluşu ve Gelişmesi»
- N. Gençev, **Bulgaristan'da Halk Demokratik İktidarının Tam Olarak Yerleşmesi (1947-1948)** BBA Tarih Enstitüsü.
- T. Jivkov, **BHC'nin Yeni Anayasası Üzerine**, Sofya 1971.
- **BHC Anayasası** Sofya 1949.
- Sosyalizmin Alt Yapısının Oluşturulmasında Halk Demokratik Devletin Rolü. **Bulgaristan'da Sosyalizmin Gelişmesinin Sorunları** (Derleme) Sofya, 1954.
- Boris Pasov, **Bizdeki Sosyalist Aygıtın Kurulmasında Sovyet Deneyi**, Sovyet-Bulgar Dostluğu (Derleme C. 4, 1972.
- V. Zaharev, **Georgi Dimitrov, Halk Demokratik Devletin ve Anayasasının Kurucusu**, Novo Vreme (Yeni Dönem) 1944, No. 7
- İ. Radkov, **Bulgaristan'da Halk Kurullarının Oluşturulması (1947-1949)** Bulgaristan Üniversiteleri BKP Tarihi ve Bilimsel Komünizm Kürsüleri Yıllığı, 1972, No. 1.
- Dokov, **Halk Kurullarının Oluşturulması ve Gelişmesinin Özellikleri, Felsefe Düşüncesi** (Filosovska Mısıl) 1955, No. 5.
- B. Spasov, **Temsil Organlarının Çalışmasına Halkın Katılması**, Halk Kurulları, 1964, No. 4.
- **BKP Kararları**, 1955, C. 4.
- D. Dokov, H. Çernokojev, **Halk Kurullarının Emekçilerle Bağlarının Pekleşmesi Üzerine. Yeni Dönem**, 1956, No. 3.
- B. Spasov, D. Dimitrov, **BHC'de Devlet Aygıtının ve Sosyalist Demokrasinin Gelişmesi .Hukuk Düşüncesi** (Pravna Mısıl) 1964, No. 5.
- D. Dimitrov **BHC'de Devlet ve Ekonomide Yönetimin Yeniden Düzenlenmesi ve Halk Kurulları**, Sofya, 1961.
- B. Spasov, Y. Radev, **BHC'de Devlet Hukukunun Gelişmesi, «Halk Kurullarının Onbeş Yılı»** (Derleme)

- D. Dimitrov, **BHC'de Halk Kurullarının Toplumsal Örgütler Olarak Gelişmeleri**, 1963, No. 3
- P. Popov, **Bulgaristan'da Proletarya Diktatörlüğünün Yerleşmesi ve Gelişmesi**, Moskova, 1960,
- V. Petkov, **Bizdeki Halk Demokrasisinin Onbeş Yıllık Gelişmesi**, «Halk Kurullarının...»
- **Halk Meclisi Prezidyumu Bildirileri** No. 93, 20.11.1951
- A. Angelov, **BHC Üretim Birimlerinin Merkezi ve Yerel Yönetim İleleri. «Demokratik Halk Hukuku Sorunları»** (Derleme)
- **BKP Merkez Komitesi Nisan Oturumunun Kararlarının Tamamen Hayata Uygulanması, Yeni Dönem**, 1963, No. 8.
- Todor Jivkov, **Seçme Raporlar, Konuşmalar, Makaleler. C. 2, Sofya 1965.**
- **İşçi Davası**, 19.9.1955
- Todor Jivkov, **Seçme Raporlar, Konuşmalar, Makaleler, C. 1, Sofya 1964**
- Yanko Yanev, **BHC'de Devletin İşlevleri**. Sofya 1957 s. 148-149.
- D. Dimitrov. **BHC'de Halk Kurullarının On Yıllık Evrimi (1947-57)**
K. Marx Yüksek Ekonomi Enstitüsü Çalışmaları. 1958, No. 2.
- G. Dimitrov, **Bütün Eserleri, C. II,**
- **BHC'de Sanayi (İstatistik Derlemesi)** Sofya 1958 .
- Todor Jivkov, **BKP Merkez Komitesi'nin 7. Kongre Çalışma Raporu**, Sofya 1957.
- G. Dimitrov, **Bütün Eserleri, Cilt. 12.**
- **Resmi Gazete**, 17.3.1945.
- **Hammadde Ticareti ve Fiyatlarıyla İlgili Kanun Gücünde Kararname**
Resmi Gazete, 13.9.1945.
- **Resmi Gazete** 30.4.1946; 21.11.1946.
- **Çalışma Normlarıyla İlgili Kanun**, Resmi Gazete 24.6.1946.
- **BKP MK'sının Kongre ve Polit Büro Kararları C. 4. (1944-1955)**
Sofya 1955.
- **Resmi Gazete**, 1.6.1945.
- V. İ. Lenin, **Bütün Eserleri, C. 26, s. 404.**
- **Vatan Cephesi (Otoçestven Front)** 9.12.1944.
- G. Dimitrov, **Bütün Eserleri, C. 12,**
- **Resmi Gazete**, 17.6.1946.
- G. Dimitrov, **Bütün Eserleri, C. 13, s. 491.**

- **Resmî Gazete.** 19.9.1944.
- **Resmî Gazete.** 5.4.1946.
- **Halk Meclisinin İlk Olağan Toplantısı Tutanakları.** 1946,
- **İstatistik Genel Müdürlüğünün Aylık Bülteni,** 1948, No.9-10.
- **Bulgaristan'ın Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Dönemi Ekonomisi.** Sofya, 1972.
- **BKP Kararları C. 4,**
- **Devlet Arşivi Bültenleri C. 12,** 1966
- **Resmî Gazete,** 27.12.1947.
- **BHC İstatistik Yıllığı** (Kısaltılmış Yayın 1956, Sofya 1957.
- **Resmî Gazete,** 27.12.1947.
- **İstatistik Klavuzu,** 1973, Sofya.
- **K. Marx, F. Engels. Seçme Eserler, C.2,** Sofya 1952.
- **Todor Jivkov, BKP MK'sinin 10. Kongre Çalışma Raporu.** Sofya 1971 .
- **V. İ. Lenin, Bütün Eserleri, C. 32.**
- **V. İ. Lenin Bütün Eserleri, C. 30. C. 31.**
- **BHC İstatistik Yıllığı** 1961, Sofya
- **BHC'nin Sosyo-Ekonomik Gelişmesi,** Sofya 1964,
- **Büyük Halk Meclisinin Tutanaklar, Bölüm 1, C.1.**
- **K. Dobrev, BHC'nin Sosyalist Sanayileşmesi. BBA Ekonomi Enstitüsü** 1968.
- **Bulgar Sovyet İlişkileri (Derleme) s. 246.**
- **Dış Ticaret (Vişna Tıgovla) 1957, No. 3.**
- **SSCB'nin Yabancı Ülkelerle Yürürlükteki Anlaşmaları.** Moskova 1957.
- **G. Dimitrov. Bütün Eserleri, C. 13.**
- **P. Kunin, İki Yıllık Ekonomik Plan, Yeni Dönem, 1.1.1947. No. 4,**
- **G. Dimitrov. Bütün Eserleri, C.14.**
- **BKP 5. Kongre Tutanakları. C. 1, Sofya 1949.**
- **İşçi Davası, 24.12.1948.**
- **D. Terpeşev, BKP'nin 5. Kogresinde Beş Yıllık Plan Üzerine Rapor,** Sofya 1949.
- **Beş Yıllık Plan, Sofya 1944.**
- **İşçi Davası, 30.4.1953.**
- **İstatistik Yıllığı 1961.**
- **BKP 6. Kongre Tutanakları. Sofya 1954.**

- K. Lazarov, **BHC'nin Ekonomik Gelişmesi**, Sofya 1961.
- M. Dimitrov, **Birinci Beş Yıllık Plan Döneminde Sanayinin Gelişmesi İçin BKP'nin Mücadelesi (1949-1953)** Sofya 1963,
- D. Donev, **Beş Yıllık Plan Döneminde Sosyalist Sanayileşme İçin Bulgar Halkının Mücadelesi (1949-1953)** Sofya Üniversitesi Yıllığı, C. 52, 1958.
- T. Polakov, **Birinci Beş Yıllık Planın Uygulama Sonuçları**, BBA Ekonomik Enstitüsü Bildirileri, 1963, No. 12.
- Ç. Kuranov, **BHC'nin Millî Geliri**, Sofya 1963.
- **Ağır Sanayi** (Tejka Pronişlenos).
- Todor Jivkov, **BKP MK'nin 8. Kongre Çalışma Raporu**. Sofya, 1962.
- **BKP 7. Kongre Tutanakları**, Sofya 1958.
- **Ağır Sanayi**. No. 5.
- N. Nikolov, **BHC Sanayinin Gelişme Hızı ve Yapısal Değişiklikleri** Partî Yüksek Okulu Bildirileri. 1959.
- L. Gülemezov, **Hızlı Sanayileşme BHC'nin Ekonomik Gelişmesinin Ana Yönü**. Sofya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yıllığı. 10, No. 1, 1969.
- **BKP Kararları**, C. 5
- Mihailov, **Sosyalist Kültürün Biçim ve İçerikli Üzerine**. Felsefe Enstitüsü Bildirileri. 1962, C. 7
- V. Bojinov, **Bulgaristan'da Sosyalist Kültürün Evrimi Üzerine**, Slav Filolojisi, C. 5, 1963
- A. Stoykov, **25 Yıllık Sosyalist Kültür Devrimi**, Felsefe Düşüncesi, 1969, No. 7.
- V. Kunçev, **Yeni Koşullarda Edebiyat**. Literaturna Mısıl (Edebiyat Düşüncesi) 1969, No. 3, s. 3-22.
- G. Dimitrov, **Bütün Eserleri**, C. 14.
- Ç. Dobrev, **Sosyalist Gerçekçi Sanatın Ana Yönü: Sosyalist Çağdaşçılık**. Plamık, (Alev) No. 6
- D. Kazasov. **Bulgaristan'ın Periyodik Yayınları**. (Brazda), 1947, No. 15.
- **Resmî Gazete**, 7.9.1941.
- İ. Harizanov, **Vatan Cephesi ve Zveno Halk Birliğinin Çağı**
- N. Çakırov, **Bizdeki Halk Eğitiminin Gelişimi ve Sonuçları**, Sofya 1954.

- L. Vesellnova, **Blzdekli Türk Azınlığı İçin Halk Demokrasisinin Kaygıları.** Devlet Arşivi Bildirileri, C. 9
- T. Samodumov, **Okul ve Din Terbiyesi.** Seçilmiş Pedagojik Eserler, Sofya, 1959
- **BHC İstatistik Yıllığı, 1959**
- T. Pavlov, **Bulgar Bilimler Akademisinin On Yıllık Kökten Evrimi.** «On Yıllık Halk İktidarı» (Derleme) 1954
- **Bilimler Akademisinin Tarihi**
- **Vatan Cephesi 2. Kongresi, Sofya 1948**
- B. Avramov, **BKP ve Sosyalist Aydınların Oluşması.** Sofya 1966.
- **BHC Merkez Devlet Arşivi.**
- N. Çakırov, **Halk Eğitiminin Gelişmesi ve Başarıları**
- J. Jivkov, **BKP ve Sosyalist Aydınların Oluşması.** Sofya 1966
- **BHC Merkez Devlet Arşivi.**
- N. Çakırov, **Halk Eğitiminin Gelişmesi ve Başarıları**
- J. Jivkov, **BKP ve Aydınlar. Yeni Dönem, 1973, No. 9**
- D. Balevski, N. Minkov. **Bulgaristan'da Okur Yazarlığın Gelişmesi ve Eğitim Düzeyi, İstatistik, 1960, No. 4**
- **BKP'nin 6. Kongre Tutanakları, Sofya 1954**
- N. Çakırov. **Sosyalist Kültürün Belli Başlı Özellikleri, Sofya 1953**
- R. Avramov. **Kültür Hayatının 10 Yılı.**
- V. Kolevski, **Bulgar Edebiyatında Sosyalist Gerçekçiliğin Sorunları.** Edebiyat Düşüncesi, 1969, No. 3
- P. Leokov. **Çeviri Edebiyat Üzerine, «Septemvri» (Eylül) 1956. No. 7**
- V. İ. Lenin, **Bütün Eserleri, C. 10**
- Todor Jivkov, **Komünist Hareket, Edebiyat Sanatımızın En Yüksek İlkesi, «Eylül», 1962, No. 5**
- **İzkustvo (Sanat) 1957, No. 6, Bulgar Kültürünün İlk Kongresi, Sofya 1967,**
- V. Bojinov. **Bulgaristan'ın Ulusal Bağımsızlığının Korunması, (1944-1947, Sofya 1962.**
- R. T. Ablova, **Faşizme Karşı Savaşta Sovyet ve Bulgar Halklarının İşbirliği (1944-Mayıs 1945), Sofya 1973, Askeri Tarih Arşivi**
- **Vatan Cephesi, 10.10.1944.**
- St. Raçev. **9 Eylül Ayaklanması Günlerinde Bulgar-Yugoslav Anti-Faşist Güçbirliği. Sofya 1972.**
- S. S Bürüzov, **Sovyet Askeri Balkanlar'da Sofya 1964**

- St. Tanev, **Sovyet Ordusu'nun Uluslararası Görevi.** (1944-1947) Sofya 1971.
- Dışişleri Bakanlığı Arşivi, **Paris Barış Konferansı. Dosya No. 2.** Bölüm 12.
- **Bulgaristan ve Müttefik Halklar.** Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sofya 1945.
- V. İ. İsrailyan, **Anti-Hitlerci Koalisyon (1941-1945)** Moskova 1964
- **Vatan Cephesi,** 4.11.1944.
- V. Karaivanov, **Ulusal Savaşın İlk Aşamasında Bulgar Halk Ordusunun Katkıları, Askeri Tarihî Derleme,** (1944-1945).
- V. Stoiçev, **Bizim Halk Ordumuz ve Sovyet Ordusu Arasındaki Savaş Dostluğu, «Voenen Propagandist» (Askerî Propagandacı) No. 5,** 1947.
- Tahran, Yalta, Potsdam. Sofya 1972, s. 428.
- **İşçi Davası,** 29.8.1945.
- A. Nakov, **9 Eylül 1944'den Sonra SSCB'nin Bulgaristan'ın Ulusal Çıkarlarını Savunması** (1944) Sofya 1972.
- **İşçi Davası,** 13.10.1946.
- S. Vasev, K. Hristov. **Bulgaristan ve Barış Konferansı,** Paris 1946,
- **İşçi Davası,** 16.10.1946.
- L. Glibnyanskly, **Potsdam ve Yugoslavya, Çağımız ve Günümüz Tarihi,** No. 4 1970.
- **Pravda «Gerçek»** 28.4.1946.
- G. Dimitrov, **Bütün Eserleri,** C. 13.
- **Sosyalist Diplomasi,** Moskova, 1973.
- **Pravda,** 19.3.1950
- **Ukrayna Sosyalist Cumhuriyeti ve Yabancı Sosyalist Ülkeler.** Kiev 1965.
- V. Bojinov, **Bulgar-Sovyet İlişkileri.** (1944-1958) Sofya 1957.
- **İşçi Davası,** 18.4.1956.
- G. Stefanov, **Bulgaristan'ın Dış Politikası ve Uluslararası İlişkileri,** Sofya 1965.
- **İşçi Davası,** 5.6.1955.
- **BKP Kararları,** Sofya, C. 5.
- **BKP Tarihi,** Sofya 1969,
- **BHC'nin Dış Politikası,** C. 1, Sofya 1970.
- G. Dimitrov, **Bütün Eserleri,** C. 11.

- **Birleşmiş Milletler Tüzüğü.**
- **İşçi Davası, 25.12.1945.**
- **G. Dimitrov, Bütün Eserler, C. 11.**
- **Vatan Cephesi, 23.11.1946.**
- **İşçi Davası, 4.12.1946.**
- **Sovyetler Birliğinin Dış Politikası. 1942-Bölüm 2.**
- **G. Dimitrov, Bütün Eserler, C. 13.**
- **İşçi Davası, 29.9.1954.**
- **K. Katuşev, Genel İstikamet, «Problemleri No Miras Sosyalizmi»
(Barış ve Sosyalizm Sorunları) 1973, No. 8.**
- **Vatan Cephesi, 27.5.1947**
- **Resmî Gazete, 30.1.1948.**
- **Bulgaristan Devlet Heyetinin Arnavutluk Ziyareti, Sofya 1958.**
- **İşçi Davası, 19.12.1953.**
- **Resmî Gazete, 4.1.1963.**
- **V. Kolarov, Türk Askerî Uçaklarıyla Bir Olay. Vatan Cephesi, 25.2. 1948.**
- **Bulgaristan Tarhı. Sofya 1964, C. 3**
- **İşçi Davası, 30.8.1953.**
- **BHC Dış Ticaretî İstatistikleri. 1955.**
- **V. Kolarov, Bulgaristan Parlamento Heyeti Kopenhag ve Paris'te Sofya, 1946.**
- **G. Dimitrov, Bütün Eserleri, C. 13 «Hükümetin Barış Anlaşması Üzerine Görüşü»**
- **BKP Beşinci Kongresi Tutanakları. Sofya 1949.**
- **V. Kolarov, Seçme Eserleri, C. III, Sofya 1955.**
- **Sosyalist Blok-Klavuz. Moskova 1962.**
- **St. Şarenkov, Bulgaristan'da Sosyalizmin Kuruluşunun Ağır Basan Faktörü: SSCB yardımı. Sofya 1960.**
- **St Şarenkov, Halk Ekonomimizin Gelişmesi İçin Sovyetlerin Kredi yardımı. Yeni Dönem, No. 9, 1957.**
- **BHC İstatistik Yılığı, Sofya 1973.**

Bulgaristan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü tarafından yayınlanan bu eser, onbeş bilim adamının kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinde ülkenin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel gelişimi ve sorunlarıyla ilgili incelemelerini içeriyor.

Yazarlar, geniş bir dokümantasyona dayanarak, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin yönelim ve olaylarının bilimsel bir çözümlemesini yapıyorlar. Bu eser, Bulgaristan'da sosyalizmin politik sisteminin kurulması ve gelişmesine; ekonomik, sosyal ve kültürel reformlar ve dış politik ilişkilerin yeniden düzenlenmesine ilişkin sorunları ve bu sorunların çözümü için teorik ve pratik yönleri ile ortaya koyuyor ve açıklıyor.